LETOPIS

MATICE SLOVENSKE

ZA LETO

1882. in 1883.

UREDIL

FR. LEVEC.

ZALOŽILA IN NA SVETLO DALA

MATICA SLOVENSKA.

V LJUBLJANI.

NATISNILA „NARODNA TISKARNA".

1883.

DRŽ. BIBLIOTEKA V LJUBLJANI

Miklosich

LETOPIS

MATICE SLOVENSKE

ZA LETO

1882. in 1883.

UREDIL

FR. LEVEC.

ZALOŽILA IN NA SVETLO DALA

MATICA SLOVENSKA.

V LJUBLJANI.

NATISNILA „NARODNA TISKARNA“.

1883.

VII, C, 26.575, 1

DRŽ. BIBLIOTEKA V LJUBLJANI

Predgovor.

Letošnji Letopis Matice Slovenske se razlikuje od Matičinih Letopisov drugih tečajev osobito v tem, da čestiti gospodje matičnjaki v njem ne čitajo niti prevodov, niti leposlovnih spisov, ampak da jim podaje samo izvirne znanstvene razprave; kajti podpisani urednik je bil te misli, da knjiga, kakeršna je Letopis Matice Slovenske, prvega književnega zavoda našega, káži in príčaj omikanemu svetu, koliko morejo pisatelji slovenski svojega, izvirnega ustvariti v raznovrstnih strokah človeškega znanja.

A vrhu tega je pri uredovanji pazil posebno na to, da je v knjigo uvrstil kolikor moči take razprave, ki so v ozki dotiki in tesni zvezi z narodom našim; saj nam lepa naša domovina in vrli narod, ki stanuje po njej, v svojih prirodinih krasotah in tajnostih, v svoji književni in politični zgodovini, v svojem jeziku in v vseh svojstvih svojih sama ponujata toliko neobdelanega gradiva, da vsak pisatelj in učenjak slovenski lehko najde domá mnogo ozbiljnega, tudi lepega in hvaležnega dela po svoji volji in svojem ukusu.

Takó uredovan Letopis bi nam z jedne strani nadomestoval slovenski znanstveni časopis, katerega si že mnogo let želi razumništvo slovensko, dasi zaradi malega števila našega takemu podjetju nimamo dovoljnih niti materijalnih, niti duševnih močij; a z druge strani bi pospeševal idealne težnje naše po splošnem napredku in vsestranskem razvoji književnosti slovenske ter ž njo vnemal in hranil sveti plamen domovinske ljubezni in narodne zavednosti naše, katerih nobena stvar ne vzbuja in ne vzdržuje takó, kakor proučevanje domačega jezika, domače zgodovine in občno spoznavanje samega sebe.

Prevode in leposlovne spise, kateri imajo v vsaki literaturi svojo stalno vrednost in imenitno nalogo, pa misli Matica Slovenska odslej izdávati v posebni zabavni knjižnici, katero je letos pričela s Turgenevljimi Lovčevimi zapiski.

V formalnem oziru je želel podpisani doseči doslednost v pisavi; da je ni dosegel, uzrok je največ to, ker so nekateri častiti gospodje pisatelji sami opravljali tiskovno korekturo ter pisali razne oblike po svojem osobnem ukusu.

Vse častite gg. pisatelje, ki so ta Letopis in sploh Matico Slovensko letos podpirali s svojimi spisi, prosim, da bi jej tudi v prihodnje ostali verni sotrudniki, katerim naj bi se vsako leto pridružilo vedno večje in širše kolo novih, delavnih pisateljskih močij; a svojima sourednikoma g. prof. And. Senekoviču in g. prof. M. Pleteršniku, kakor tudi g. prof. S. Rutarju, ki so pregledali nekoliko tej knjigi namenjenih rokopisov, izrekam na njih trudu presrčno zahvalo.

V Ljubljani, na svetega Martina dan 1883.

Fr. Levec.

VSEBINA.

		Na strani
1.	**Fr. Levec**: Predgovor	I.
2.	**Anton Trstenjak**: Fr. Ks. vitez Miklošič (s podobo)	2—54.
3.	**M. Valjavec**: Droben spisek Trubarjev	55—63.
4.	**Janko Babnik**: Sledovi slovenskega prava	64—95.
5.	**Fr. Wiesthaler**: Prvi pastirski list slovenski	96—122.
6.	**Andrej Senekovič**: Vpliv gozdov na podnebje	123—135.
7.	**Evgen Lah**: Kranjske Planine	136—162.
8.	**Andrej Fekonja**: O začetkih kristjanstva na Slovenski zemlji, I. del	163—194.
9.	**Fran Erjavec**: Iz pótne torbe	195—351.
10.	**Dr. Fr. Kos**: Odlomek iz slovenske zgodovine devetega stoletja	352—370.
11.	**Jakob Žnidaršič**: Pregovori in reki	371—373.
12.	**Ivan Vrhovec**: Zgodovinski pregled kranjskega trgovstva in obrta do francoske okupacije	374—408.
13.	**Dr. Fr. Kos**: Nekateri ljubljanski, kranjski in kamniški meščanje pod Friderikom Tirolskim	408—416.
14.	**Ivan Tomšič**: Bibliografija Slovenska	415—431.
15.	**Fr. Orešec**: Letopis Matice Slovenske:	
	I. Poročilo o delovanji Matice Slovenske	432—477.
	Računski sklep in Proračun	478—481.
	II. Odbor Matice Slovenske	482—483.
	III. Imenik udov Matice Slovenske	484—520.
	IV. Knjižnica Matice Slovenske	521—523.

Franc Ks. vitez Miklošič.

(S podobo.)

Spisal **Anton Trstenjak.**

I.

Vsa učena Evropa slavi in čestí najučenejšega slavista — dvornega svetovalca viteza Fr. Miklošiča. On sam je povzdignil slovansko vedo na tisti vrhunec česti in slave, do katere še niso dospeli mnogi narodi evropski. Osnoval je slavistiki znanstveno podstavo ter nam podal najlepšo in najobsežnejšo znanstveno odgojo: Miklošič ima po vsem svetu učencev. V korenitosti in učenosti se je vzpel tako visoko, da je vsemu svetu zvezda voditeljica v znanstvenem premišljevanji.

Kar so storili za slavistiko Miklošičevi predniki, bili so neznatni početki, katerih je treba pojasniti zlasti zdaj, ako hočemo umeti vednostno ceno Miklošičevega delovanja.

Že Leibnitz je nagovarjal ruskega cesarja Petra Velikega, naj bi se popisali vsi jeziki v ruskem cesarstvu. Toda Peter Veliki je imel premalo časa in razuma za jezikoslovje. Vender Leibnitzova ideja ní zaspala. Katarina II. je osnovala 1783. rusko akademijo, kateri je bil namen: razvijati, bogatiti in čistiti ruski jezik. Zato je ta akademija nabirala gradiva slovarju, ki je prišel na svetlo od 1787—89. leta.

Taka in jednaka literarna podjetja so bila samo početek ali podstava najnovejši in najmlajši znanosti, katero imenujemo komparativno filologijo ali primerjajoče jezikoslovje. Ž njo se je pečal v Slovanih prvi J. Dobrovský (1753—1829), izdavši l. 1822. staroslovensko slovnico, v kateri je nakopičeno gradivo brez kritike. Njemu še niso bili znani najstarejši staroslovenski spomeniki in imenitnost glasoslovja.

Vender so ti početki krčili pot strogi znanosti. Na osnovi tega začetnega razvijanja spisal je Rus Aleksander Vostokov

(1781—1864) svojo najimenitnejšo knjigo: Razsuždenie (1820), v kateri nam podaje kritični nauk o staroslovenskem jeziku.

Poleg Dobrovskega in Vostokova si je za slovansko znanost pridobil preimenitnih zaslug učeni Kopitar, osobito z objavljenjem Kločevega zbornika (1836) in s svojo hipotezo o panonski domovini stare slovenščine, z naukom o panonstvu.

Kar so ti možje storili za vedo, bila je pot do primerjanja. Prava komparativna filologija je oživela, ko je zvedela Evropa po misijonarjih za najbogatejši jezik, za staroindijski jezik — sanskrit. Prvi mož, kateri je spisal sanskritsko slovnico, bil je Slovan Ivan Filip Vezdin, z redovniškim imenom Paulinus a Bartholomaeo. Izdal je v Rimu svojo slovnico l. 1790. A njegovo delo je izgubilo vso vrednost, ko so Angleži Evropo seznanili z Indijo in sanskritom v vsem znanstvenem obsegu.

Sanskrit je primerjajoči jezikoslovni znanosti največja pridobitev. S pomočjo tega jezika je dokazal Fr. Bopp sorodnost latinskega in grškega jezika, učeč nas, da se je v sestavi indoevropskih jezikov ohranilo spominov na nekdanjo prvotno zajednico.

Na polji komparativne filologije so začeli preiskovati v Slovanih P. J. Šafařík, J. J. Sreznevskij in drugi.

Za zdaj opuščamo opisovanje imenitnih zaslug in delovanja drugih Slovanov, ker bi že radi zrli v veličastno zvezdo, katera je prisvetila evropski znanosti, vedi slovanski, z juga, z južnoslovanskega neba, iz neznatnega kraja slovenske naše domovine, ter je z divno svojo svetlobo obsijala vse obzorje. Ta sijajna zvezda je Miklošič, najimenitnejši delavec in najkorenitejši pospešnik slavistike.

Za slavista je v prvi vrsti potreba, da nima samo v popolni oblasti vseh slovanskih jezikov, ampak tudi druge slovanščini sorodne in nesorodne jezike. Tako obsežnega znanja ni imel nikdo prejšnjih slavistov. Poglejmo samo Miklošičeva dela in čudili se bodemo ogromnemu gradivu, številu različnih jezikov, katere bistroumno primerja in razlaga.

Utrdivši načelo, da sorodnost jezikov določujejo dokazi, katerih je iskati v slovniškem ustroji, pojasnil je Miklošič organizem slovanskih jezikov; ne samo njih vnanje oblike, ampak tudi tisto skrivno, notranje, duševno, oživljajoče načelo, kakor je V. Humboldt imenuje; načelo tedaj, katero živi v slovanskih jezikih; tisti duh,

kateri stvarja v jeziku, v vsakem posebe, odkar so se ločili drug od drugega, odkar so se individuvalizovali.

Slovani pred Miklošičem so imeli samo nakopičeno gradivo: slovarje in slovnice brez zisteme in kritike. Slovnice staroslovenskemu jeziku, kateri je znanstvena podstava slavistiki, niso mogli ustanoviti, ker so jim delali preglavico razni literarni spomeniki, o katerih se niso mogli odločiti, ali bi jih prištevali temu ali onemu narodu. Miklošič je prvi kritično ločil slovanske jezike; vzel je za podstavo znanstvenega preiskovanja staro slovenščino, katera ima najstarejši in najbogatejši slovniški ustroj, učeč nas, da ima slovensko deblo štiri veje: staroslovensko, novoslovensko, dacijskoslovensko in bolgarskoslovensko; tem jezikom so bližnji jeziki srbski in hrvatski. Miklošič je kritično razločil slovanske spomenike: posnel je s korenito in vse obsežno učenostjo iz organizma slovanskih jezikov tiste zakone, kateri določujejo raznim jezikom razne značaje. Zavrgel je stari nauk, da bi bil staroslovenski jezik oče vsem slovanskim jezikom ter je dokazal, da se slovanski jeziki ne razločujejo od včeraj, ampak da je razloček med bolgaršino in srbščino z jedne strani, in med ruščino, poljščino novoslovenščino in češčino z druge strani bil že pred devetim stoletjem.

Miklošič je prvi označil panonske spomenike, literarno ostalino slovanskih pisateljev, kateri so prevajali cerkvene knjige v staroslovenski jezik. Ustanovil je, kateri spomeniki so panonski, kateri bolgarski, srbski, hrvatski in ruski. Pojasnil nam je, v katerih značajnih posebnostih se ti jeziki razločujejo drug od druzega, učeč nas, da ni smeti po zakonih jednega jezika ustanavljati zakonov za druzega; vsak jezik je treba preiskavati v njegovem posebnem življenji in še le iz rezultatov teh posamičnih preiskovanj najdemo zakonov, kateri oblastujejo vsem slovanskim jezikom.

Te znanstvene pridobitve, katere so podstava slavistiki, pa je dosegel Miklošič, ker so mu znani organizmi vseh jezikov, s katerimi se peča primerjajoča znanost in ker je proučil in tudi sam ustanovil filozofijo jezikov, to najnovejšo znanost, katera razlaga in pojasnjuje notranje zakone razvijajočih se jezikov. Za tega delj njegova dela ne obsezajo samo slovanskih jezikov, ampak vse evropske; ker je zasledil s pomočjo slovanskega elementa dokaj

prikaznij v drugih elementih. To delovanje Miklošičevo je tako občno in razsežno, kakor pri nobenem drugemu učenjaku v Evropi.

Slavistika je stara kakih sedemdeset let; torej je nje boljša polovica sad Miklošičeve učenosti. Vse, kar je do danes pridobila slavistika, pridobila je od Miklošiča, on je pravi osnovatelj in oče te znanosti, kateri je za vselej odkazal pot daljšega razvijanja. Zatorej si je zaslužil prvo mesto v slovanskih literaturah in najčastnejše mesto v drugih literaturah evropskih, katerim je pospešnik. Ker pa je znanost največje pospešilo prave kulture, katero prinašajo narodom veliki možje, goječ in učeč večne resnice v raznih dobah in o raznih prilikah, smemo biti ponosni, da je Miklošič sam dosegel z mirnim delovanjem za znanost in kulturo slovansko več, nego razni drugi veliki duhovi v različnih dobah.

Kdor hoče spoznati znanstveno ceno in delovanje tako velikih mož, mora se učiti iz njihovih del: samo iz njih je moči posneti pravo podobo in prav pomen njih učenjaške velikosti, kar naj podaje v kratkih črticah ta životopis najodličnejšega Slovana in rojaka našega, kateri je vse svoje moči in življenje posvetil znanosti, kakor je sam dejal v prvem svojem spisu: „samo v prid znanosti in iz ljubezni do materinega jezika“.

II.

V „štajarskem raji“, v ljutomerskih goricah, tri četrt ure hodá od trga Ljutomera, belijo se lepe hiše po vinski gori Radomerščaku (Pichelberg), a pod goro se razprostira dolina Radomerje. Tu v Radomerščaku se je porodil 18. aprila 1789. leta Jurij Miklošič, kateri je podedoval od svojih roditeljev vinograd in hišo v Radomerščaku. Ko je Jurij še mlad vinogradnik prevzel gospodarstvo, oženil se je z Marijo Zobovičevo iz sosedne župnije sv. Miklavža. Roditelji Jurijeve žene so bili doma z Vinskega Vrha pri sv. Miklavži, kjer so imeli lepo posestvo in vinograd. Toda Zobovičevega rodú ni več na Vinskem Vrhu; Zobovići so sicer doživeli veliko starost, bili so na glasu dobri gospodarji, a Zobovičevi otroci so zdaj že vsi mrtvi. Na lepem posestvu, kjer so živeli Zobovičevi, gospodari zdaj vrli kmet Kelemina.

Jurij in žena mu Marija sta pridno gospodarila; imela sta res raj v štajarskem raji, kjer Radomerščanje pojó od zore do mraka, v tem lepem kraji, od katerega ni lepšega na tem svetu,

kakor poje Stanko Vraz, bližnji sosed Radomerščanom. Tu v Radomerščaku se je porodil 20. novembra 1813. leta Fran Miklošič.

V rojstvenem kraji je živel mladi Fran samo malo časa, tako da mu je ostalo gotovo malo spominov na prvo otročjo dobo, ker že l. 1817. so se preselili oče z rodovino v Ljutomer. Ko je Fran ponarastel, hodil je v šolo v Ljutomeru, kjer ga je učil abc učitelj Fr. Reholec.*) Mladi učenec je bil tako bistre glave, da je bil v šoli vedno prvi. Njegovi vrstniki in sošolci, zdaj stari kmetje v ljutomerski župniji, spominajo se še nekdanjega tovariša, kateri je že takrat kazal izvrstne zmožnosti in talente in tako živ duh v mladem telesu, da je Fran oživljal in razveseljeval vso mlado šolsko družbo.

Ker je učenec napredoval izvrstno, veselili so se ga zlasti oče in zato se je kmalu vnela želja v očetovem in materinem srci, naj bi še dalje dala šolat pridnega otroka, da bi postal kdaj na čast in veselje rojstvenemu kraju. Svojo željo so razodeli oče bratu, župniku v Središči, kateri so jih v sklepu potrdili ter tudi pomoči obljubili. In takrat je še bila občna navada, da so Štajarci pošiljali otroke v latinske šole v Varaždin, ne pa v Maribor.

Bilo je jeseni l. 1824., ko so šli oče s sinom v Varaždin in ga zapisali v latinske šole, ali kakor so oni dejali v „dijaške“ šole, izročivši ga skrbi gospoda Kerna v kolegiji, v tistem velikem poslopji tik Pavlinske cerkve, od koder je imel novi „dijak“ v šolo samo kakih petdeset korakov. Po vladinem ukazu bi se bili morali dijaki učiti tudi madjarskega jezika; a učil se ga ni nobeden.

Vsi spomini, katere ima Miklošič na domače kraje, so iz mladostne dobe, ko je še dijak hodil iz Varaždina domov v Ljutomer čez Središče, potem pa čez sv. Miklavž ali pa čez Gomilo. To so tista prijetna in klasična potovanja, katerih se veseli vsako dijaško srce; skoro jedina potovanja po „svetu“, ker drugi niso prišli tako daleč, razven vojakov, kateri so videli še več svetá. Domov hodeč se je mudil Miklošič nekaj časa v Središči, pri svojem jako gostoljubnem strijci Miklošiči, kateri so bili res dobra duša. Sedeli so navadno po leti na klopi pred hišo ter gledali na veliko cesto, katera drži ravno po Središči. Ako je šel po-

*) Ta gospod, porojen 8. junija 1801. l. pri Št. Ilu v Slovenskih Goricah, bil je pozneje za učitelja pri sv. Antonu in še živi v Mariboru.

potnik po cesti, dali so mu znamenje z roko, naj pride k njim, da se pogovorita in spoznata. Bili so tedaj dober mož, in tudi mladi Fran se je vselej pri njih mudil po nekaj dnij na potu iz Varaždina domov v Ljutomer.

Toda Miklošič ni hodil dolgo po teh krajih. Blagi strijc so želeli, naj bi mladega Frana poslali v mariborske latinske šole. Tako je dovršil Miklošič v Varaždinu samo prvo in drugo latinsko šolo. Jeseni l. 1826. se napotijo oče s sinom v Maribor, kjer je Fran dovršil vso gimnazijo, t. j. od tretjega do šestega razreda. V latinskih šolah je bil zmerom na prvem mestu. Klasične jezike je znal tako korenito, da je mnogokrat popravljal svojega profesorja. In kako korenito se je Miklošič učil latinskega jezika, kažejo poznejša dela, pisana v vzorni latinščini.

Zdajci so se zanj predrugačili časi. Miklošič je že zgodaj posvetil ves čas učenju. Sam je skrbel zase in svojo odgojo.

O počitnicah je redno hodil domov v Ljutomer k svojim roditeljem, kakor vsak dijak. V teh domačih krajih so se spominali še dolgo pozneje stari znanci, kako jih je nekdaj obiskaval Miklošič dijak, kateri je postal pozneje tako slaven mož. Zadnjikrat je bil doma Miklošič l. 1844, to je po smrti svoje matere, katero je ljubil iz vsega srca. Oče so mu umrli 16. novembra 1879. v 91. letu svoje starosti. Bratje še živijo vsi, a dve sestri sta že mrtvi.

Po dovršenih latinskih šolah odide Miklošič jeseni l. 1830. v Gradec učit se filozofije. V štajarski prestolnici se je začelo zanj pravo življenje; tu so se učili na vseučilišči dijaki iz vseh krajev slovenske domovine; tu so se vnemali mladi rojaki za znanost in sveti poklic; kar je tlelo tukaj v mladih srcih, pokazalo se je pozneje v javnem življenji; kar je tu klilo, zacvelo in dozorelo je v poznejši dobi — v literarnem delovanji. Stanka Vraza je poznal Miklošič še iz mariborskih latinskih šol, kjer sta si bila sošolca. Ž njim, z Murkom in Kvasom je Miklošič največ občeval v Gradci, po tem pa z Jakobom Košarjem in Klajžerjem: jako mnogo se je družil Miklošič v Gradci z internovanimi Poljaki: z grofoma Vladislavom in Tadejem Ostrowskim, Kamieńskim in Pokrzywnickim. Ali rad se je shajal tudi v zgovorjenih urah ob nedeljah in praznikih s svojimi nekdanjimi sošolci, kateri so bili takrat rokodelci.

Že v tem času si je svoje življenje lepo uredil: vse šolsko leto se je učil, a ko so bile počitnice, potoval je v tiste slovenske

kraje, kjer ga še ni bilo, da bi jih videl. V ta namen krene l. 1831. z Murkom v kranjsko deželo, najprej v belo Ljubljano, kjer se je seznanil in občeval s Čopom, Kastelcem in Preširnom, katerim se je jako prikupil, da se ga zlasti Preširen prijazno spomina v Vrazovih pismih. Iz Ljubljane odrineta z Murkom v Celovec.

Še jedenkrat o drugi priliki je videl svoje ljubljanske znance, ko se je vračal s potovanja čez Ljubljano na Dunaj, ali tedaj je že Preširnu pojemalo zdravje.

Po dovršenih filozofskih naukih je postal Miklošič doktor filozofije jeseni l. 1837. Vrhu tega pa se je že prej učil na graškem vseučilišči pravoznanstva štiri leta. V tistem času je predaval o filozofiji na graškem vseučilišči prof. Likavec, kateri pa je moral zapustiti to stolico konec l. 1836. zaradi svobodomiselnih nazorov. Na Likavčevo mesto je prišel dr. Polsterer jeseni 1836., kateri pa je kmalu umrl. Po njegovi smrti je dobil filozofijsko stolico Miklošič meseca januvarja 1837. V tem času ni še bil Miklošič doktor filozofije, a izvolili so ga za učitelja filozofije samo zaradi njegovega sijajno prebitega prvega rigoroza. Miklošič je predaval o filozofiji skoro dve leti od januvarja 1837. in do konca istega semestra in od jeseni 1837. do konca julija 1838., in sicer o teoretični in moralni filozofiji in o zgodovini filozofije; o zadnjem predmetu „nach eigenen Heften“, kakor je zapisano v vseučiliškem poročilu.

Poleg njega sta učila na vseučilišči njegova tovariša: K. Kvas je bil redni učitelj slovenskega jezika („der windischen Sprache“); predaval je po Danjkovi knjigi „Lehrbuch der windischen Sprache“, in je imel še zraven službo v neki advokaturski pisarni; Murko, jako nadarjen mož, bil je teologijski adjunkt.

A ker mu ni ugajala tedanja oblika naučnega predavanja, odločil se je postati advokat. Poslovi se tedaj od vseučilišča in prijateljev, izmed katerih so tudi Murko, Košar, Vraz in drugi zapustili Gradec, ter se napoti jeseni 1838. na dunajsko vseučilišče, kjer je že l. 1840. postal doktor pravoznanstva, dobivši službo pri advokatu dr. Mih. Bachu, očetu poznejšega ministra Alek. Bacha.

Prišedši na Dunaj izroči Miklošič Kopitarju priporočilni list poljskega grofa Vladislava Ostrowskega in tako se seznani rojak z rojakom. Oba se nagloma sprijateljita. Kopitar se je prepričal o obilnih vednostnih sposobnostih svojega rojaka, zato ga je pre-

govarjal, naj popusti odvetništvo in naj se posvéti po polnem filologiji. Kopitar je ta svoj namen z lahka dosegel, ker Miklošič se je že prej poprijel korenito slovnice; prišedši na Dunaj imel je že potrebnih pojmov o filologiji, a vrhu tega je znal francoski, italijanski in angleški jezik. Vender bi se ne bil tako nemudoma posvetil zdanjemu poklicu, ako bi se ne bil seznanil s Kopitarjem.

Miklošič je občeval s Kopitarjem vsak dan redno po več ur. Oba sta bila srečna: Miklošič, da je imel za prijatelja tako učenega moža, a Kopitar, da si je našel novega, vernega prijatelja, kakeršnega si je želel. Kopitar je vzpodbadal Miklošiča, naj se posveti filologiji sami. Kdor je mogel občevati s tako učenim možem, kakor je bil Kopitar in se pogovarjati ž njim o znanosti, moral je biti sam učen mož. Ta prijateljska zveza, katera je bila obema jednako sveta, bila je najlepši dokaz tiste idejalne ljubezni, katera veže in utrjuje jednakomisleče može v jednakem hrepenenji. Se ve da je Miklošič mogel pridobiti mnogokaj od Kopitarja, zato je sam izrekel pred vsem svetom, da mu je bil Kopitar „im gewissen Sinne mein Lehrer", kateremu je toliko hvale dolžan. Ako je tedaj Miklošič kaj trdil, a Kopitar dejal pri tej priči: „Das kann nicht sein", to so ga vzpodbadale te besede, da je stvar premišljeval še bolj natanko, kar mu je bilo na veliko korist.

Naj tedaj nihče ne misli, da je bil Kopitar Miklošiču učenik, kateri bi ga poučeval, kakor navadno uči učenik učenca, po določeni zistemi. Kopitar je bil sila učen mož in zlasti zgodovinar, kateri je zbiral gradivo, a ni bil slavist v zdanjem pomenu besede. Miklošič in Kopitar sta bila peripatetika; pogovarjala sta se na sprehodih in shodih tudi o znanosti in tiprijateljski pogovori so koristili Miklošiču, kateri se je razvijal sam iz sebe. In tega razvoja se je presrčno veselil Kopitar.

Kopitar je pregovarjal Miklošiča, naj prestopi v službo v cesarski dvorni knjižnici, v kateri je obilo gradiva za slovansko filologijo. Knjižnica naj bi mu bila samo pot do večjega, obsežnejšega delovanja; kajti Kopitar se je že mnogo let potezal za to, da bi Dunaj postal središče slovanske znanosti, kjer naj bi se zbirali mladi Slovani iz vseh krajev avstrijskega cesarstva; trudil se je na vso moč, da bi se na Dunaji osnovala stolica: „linguae slavicae antiquissimae communis et ecclesiasticae".

Prvo željo je doživel Kopitar. Primerilo se je l. 1844., da je bilo v dvorni knjižnici jedno mesto prazno. Kopitar pošlje svojemu ljubljencu brez zamude pismo ter ga pregovarja, naj prestopi v znanstveno svetišče. Tako je dobil Miklošič službo najmlajšega uradnika v dvorni knjižnici; popustivši mastno odvetništvo, posveti se povse slavistiki. Tu je bil skriptor od l. 1844. do 1862.; tega leta namreč se je zahvalil za čast skriptorja dvorne knjižnice.

Ali v toliki sreči je pobrala še istega leta (1844.) nemila smrt drago mater in nepozabnega mu rojaka Kopitarja. To je bila velika, nepopisna izguba za Miklošiča.

Zdaj je bil Miklošič sam, gotovo sam, ker je izgubil tako iskrenega prijatelja, o katerem govori v svojih delih s svetim spoštovanjem, kar nam priča o nekdanji prijateljski zvezi. Po Kopitarjevi smrti je bil Miklošič cenzor slovanskim, novogrškim in rumunskim spisom. Poleg tega pa se je korenito poprijel sanskrita, da bi se stanovitno utrdil v svojem poklici.

In kaj je dosegel Miklošič že dotlej v znanstvenem premišljevanji; v koliki oblasti je že tedaj imel slovanske jezike in sanskrit, kakor še nobeden tedanjih slavistov, vidimo iz njegovega prvega spisa, s katerim je stopil pred učeni svet l. 1844. Ta prvi spis je kritika Boppovega dela: Vergleichende Grammatik des Sanskrit, Zend, Griechischen, Lateinischen, Litthauischen, Gothischen und Deutschen. V tem delu razlaga Bopp staroslovenščino in druge jezike slovanske. V kritiki (Jahrbücher, 1844., Bd. 105) priznava Miklošič, da mora biti Boppu hvaležen vsak Slovan, kateri ljubi svoj jezik. Miklošič uči Boppa deklinacijo in konjugacijo staroslovenskega jezika; razlaga sufikse, besede i. t. d. Kritika nam razodeva veliki razloček med Boppom in Miklošičem, med njim in učenim Boppom, kateri je oče komparativni filologiji. Kritiko je spisal Miklošič nenavadno bistroumno; za tega delj so slutili učenjaki, kako velik pomen bode še imelo kritikovo ime v slavistiki. Že s tem spisom in v tej dobi je bil Miklošič avtoriteta v slovanskem jezikoznanstvu; v kritiki je podal svoj prvi načrt, kako je mislil pospeševati in razvijati slavistiko.

In ta svoj načrt je bistro pokazal s prvim samostalnim delom, katero je izdal l. 1845. v Lipsku z naslovom: Radices linguae slovenicae veteris dialecti. To delo je samo nadaljevanje

Boppove kritike. Miklošič tu podaje besedne korenike, od kod jih je izvajati, in tudi tiste, katerih ni moči uganiti. Kakor se vidi, podstava delu je 16 raznih rokopisov in 2 bibliji (od 1581. in 1816). Te literarne spomenike staroslovenskega jezika je prvi kritično preiskaval in sad tega znanstvenega preiskavanja so Radices, in poznejši Lexicon (1850), dve knjigi, s katerima je neizmerno pospeševal razvijanje slavistike. Radices so etimologijski slovar, dopolnitev in poprava tedanjih etimologijskih zbirek staroslovenskega jezika.

P. J. Šafařik je prvi pozdravil Miklošičevo delo Radices še istega leta v českega muzeja časopisu, poudarjaje, da knjiga mnogo več podaje, nego skromni naslov obeta.

Šafařik in Miklošič sta si bila dobra prijatelja; tudi je znano, da je Miklošič Šafařika spoštoval. Ali Miklošič se je gotovo motil tudi v Šafařiku, ker Šafařik je pisal veliko pisem Pogodinu iz katerih se vidi, da je Šafařik bil drugačen, nego se je kazal Miklošiču. Ta pisma so značajna za Šafařika in za vso tisto dobo, ko so si nekateri učenjaki na tihem v pismih podtikali napačna mnenja. Tako je zlasti Hanka raztrosil izmišljeno vest med učeni svet, zlasti v Ruse, da Radices niso Miklošičevo delo, temveč Kopitarjevo, torej plagijat. Na taka obrekovanja ni mógel molčati Miklošič; zato je odgovoril Hanki v zborniku: „Slavische Bibliothek“, katerega je jel izdajati na Dunaji l. 1851. v ta namen, da bi bil skupno glasilo filologiji in zgodovini raznih slovanskih plemen. Takega glasila je bilo potreba, ker so l. 1848. in 1849. nehali izhajati perijodični časopisi dunajski, kateri so tudi prinašali razprave o slovanski filologiji in zgodovini. V tej knjigi je priobčil Miklošič odgovor Hanki pod naslovom: „Entgegnung auf Herrn Wenzel Hanka's Albernheiten und Lügen.“

V tem silno ostro pisanem sestavku je Miklošič pozval Hanko, naj dokaže očitno svoje trditve v posebni knjigi, katero bode po tem izdal Miklošič na svoje troške. Hanka je bil ugnan in osramočen. Pravdo je sijajno dobil Miklošič.

Hanka in tudi protestant Palacký sta nekdaj mislila najprej o Kopitarji, a pozneje o Miklošiči, da naša rojaka zagovarjata panonsko hipotezo iz katoliških ozirov. Bil je še namreč čas, da so nekateri možje mislili, da v teh hipotezah tičijo Bog vedi kaki katoliški nameni.

Ako pomislimo, da so take razmere neprijetnejše, nego najhujše znanstvene kritike, moramo se čuditi možatosti in jeklenemu značaju Miklošičevemu, kateri je pogumno napredoval, utrjujé se bolj in bolj v svetem poklici. Še l. 1845. je izdal: St. Joannis Chrysostomi homilia in ramos palmarum. Ta knjiga nam kaže, kako zistematično je delal Miklošič, kako je najprej kritično preiskaval staroslovenske spomenike. Rokopis St. Joannis Chrysostomi je iz XI. stoletja; temu delu je pridejal Miklošič spisek besednih korenik, nahajajočih se v tem rokopisu. L. 1847. je izdal: Vitae Sanctorum in Vita S. Clementis, episcopi Bulgarorum. (Vita S. Clementis: „Manibus Kopitarii gratus discipuli animus.“) Rokopis Vitae Sanctorum je tudi iz XI. stoletja; iz tega literarnega spomenika je zbral Miklošič imenik besedij, katerih ni v Radices. Tako je dopolnjeval svoja dela od leta do leta; iz teh del se vidi, kako je Miklošič nabiral gradivo za slovar staroslovenskega jezika. Leta 1851. je izdal Monumenta linguae palaeoslovenicae na troške cesarske akademije znanostij. Za to delo ga je odlikoval cesar, podelivši mu drag prstan. L. 1854. je dal na svetlo: Chrestomatia palaeoslovenica. Okoli l. 1850. je tedaj neumorno in neutrujeno izdajal literarne spomenike „cum notis criticis“. In vsa ta dela so bila samo priprave še večjim delom, katera je izdajal v poznejših letih.

Prvi žarki slobode so prisijali v Avstrijo l. 1848. Ali tem žarkom, kateri nam naznanjajo človeško prosto razvijanje v socijalnem in političnem življenji, ni bilo potreba, da bi bili ogrevali gorko in za vse blago in vzvišeno vneto srce Miklošičevo. Narodi avstrijski so pohiteli k cesarskemu prestolu, da bi prejeli novih slobod. Miklošičevi rojaki dobro vedoč, da je on mož, kateri zna zagovarjati pravične želje svojih rojakov, izvolili so Miklošiča v letu 1848. v volilnem okraji Svetega Lenarta na dolenjem Štajarskem za poslanca v prvi avstrijski ustavodavni državni zbor. Tega ustavodavnega zbora 1848. in 1849. najprej na Dunaji in pozneje v Kromeriži se je udeleževal Miklošič ves čas. Ali to politično delovanje ni odtegnilo učenjaka od knjig in znanstvenih premišljevanj, ampak nam kaže, kako rad je pomagal Miklošič rojakom svojim. Vrhu tega javnega delovanja so imeli Slovenci na Dunaji slovenski zbor po imenu „Slovenija“. In temu zboru je bil pred-

sednik dr. Miklošič, njegov namestnik pa mnogospoštovani, a zdaj že pokojni dr. Hladnik; zboru tajnik je bil Anton Globočnik, zdanji c. kr. okrajni glavar postojinski. Ta zbor je zlagal prošnje, katere naj bi se predložile v imenu slovenskih dežel svetlemu cesarju. Da bi bile te prošnje glas vseh Slovencev, razposlal jih je zbor v vse kraje slovenske, da bi se rodoljubi podpisali. Tudi v Ljubljano je poslala „Slovenija“ Miklošiča, da se pogovori tukaj s priznanimi domoljubi o nekaterih važnih stvareh. S posebno navdušenostjo je bil vzprejet Miklošič v slovesnem zboru ljubljanskega „Slovenskega društva“ in akademijska legija je ves čas njegovega bivanja v Ljubljani opravljala pred njegovim stanovanjem v Rudeževi hiši na Starem Trgu častno stražo. Sploh se je tedanja dunajska „Slovenija“ jako krepko gibala. Osobito znamenit je odgovor, katerega je izdala Anastaziju Grünu o volitvah za frankobrodski parlament. Zgodovinsko-zanimljive so tudi okrožnice o zjedinjeni Sloveniji, o ravnopravnosti v šoli in uradu, in o drugih imenitnih narodnopolitičnih stvareh. In duša temu gibanju je bil Miklošič. Iz tega vidimo, kako mnogo si je prizadeval Miklošič in se trudil s tovariši vred za nas Slovence. Ako ni mogel vsega doseči, krive so bile poznejše nam neugodne politične razmere.

Na Dunaji, tudi v prvem ustavodavnem državnem zboru, seznanil se je Miklošič z ministrom grofom Stadionom, ki je bil nekoliko časa takrat najvplivnejši državnik. Stadion je spoznal velike sposobnosti Miklošičeve, zato sta si bila kmalu oba velika prijatelja ter sta se rada družila. Grof Stadion je videl, da imajo druga vseučilišča že stolice za slovanske jezike, zato je nameraval tudi na Dunaji osnovati stolico slavistiki. Miklošiča je dobro poznal, njegovo ime je slovelo po vsej Evropi, zato je mislil Stadion, da bi na Dunaji bila njemu najprimernejša stolica. O taki izpremembi na vseučilišči se takrat nikomur še ni moglo niti sanjati. Kateri slavist je mogel upati, da Dunaj dobode tako kmalu slovansko stolico? Zato je bil Miklošič sam ves iznenadejan, ko je dobil 30. aprila 1849. po grofu Stadionu cesarski odlok, v katerem je bil imenovan za izrednega profesorja jezikov slovanskih in literature slovanske na dunajskem vseučilišči. Ta srečna vest je pa Miklošiča našla oboroženega in korenito pripravljenega. Ko je postal profesor, bile so mu glavne težnje ne samo znanost, ampak tudi knjige, katerih je bilo treba podati učencem, da so se iz njih učili. Ne dolgo

po tem je bil Miklošič povabljen na vratislavsko vseučilišče; ali dunajsko vseučilišče bi ga ne bilo moglo pogrešati, zato ga je minister grof Thun imenoval l. 1850. za rednega profesorja. Naj še omenimo, da je bil Miklošič povabljen tudi na berolinsko vseučilišče, ali slavni in najučenejši slavist in rojak naš je ostal na Dunaji na največjo korist znanosti in učencem, kateri so se tukaj šolali ali se še šolajo. Za svoje učence je Miklošič po očetovo skrbel. Čuditi se moramo neutrujeni delavnosti, ako pomislimo, da je Miklošič odslej dajal na svetlo kar knjigo za knjigo. Učenci še niso imeli pripravnih učnih knjig; Miklošič jih je sipal kar iz rokava. Še istega leta (1850) je izdal tri učene knjige: 1. Lautlehre der altslovenischen sprache, 2. Formenlehre der altslovenischen sprache, in 3. Lexicon linguae slovenicae veteris dialecti. Teh knjig je bilo učencem najbolj potreba; učenik jim jih je podal še v prvem letu svojega delovanja. Že prej so dobili korenike in izdanja staroslovenskih spomenikov, zdaj pa glasoslovje, oblikoslovje in slovar. O vsebini teh del bodemo poročali pozneje, tu naj omenimo samo to, da je cesar odlikoval Miklošiča z zlato svetinjo znanostim in umetnostim za slovar, ki ga je posvetil Miklošič srbskemu knezu Mihajlu M. Obrenoviču.*)

Odslej je dajal na svetlo delo za delom, da se moramo čuditi tako obsežni učenosti in tolikemu trudu. In vse to nam je zopet dokaz, koliko se je trudil Miklošič prejšnja leta. Imenitnost tega epohalnega delovanja čestila so razna učena društva; izmed njih naj omenjamo cesarsko akademijo znanostij na Dunaji, katera ga je izvolila 1. februvarja 1848. za dopisujočega uda. Istotako so ga izvolila za svojega uda razna učena društva slovanska, nemška in francoska.

V cesarski akademiji znanostij so se godile l. 1848. tudi za Slovane jako imenitne reči.

V seji dne 28. januvarja 1848 so se posvetovali akademiki o tem, naj bi akademija razpisala nagrado prvemu jezikoslovnemu delu. Nekateri Nemci so predlagali, naj se razpiše nagrada za nemško

*) S tem srbskim knezom je Miklošič mnogo občeval na Dunaji. Knez Mihajl in Miklošič sta si bila iskrena prijatelja. Znano je, da je srbski knez prebival nekaj časa tudi v Badnu blizu Dunaja. Tudi v Badnu ga je Miklošič obiskaval z Dunaja. Tako vidimo, kako so knezi in veljaki že tedaj spoštovali in čestili našega rojaka.

slovnico, ali Nemec Wolf je predlagal nagrado za slovansko delo. Šafařik in Palacký, katera sta bila prava uda cesarske akademije znanostij že od 14. maja 1847., podpirala sta gorko Wolfov predlog, omenjaje, da Nemci imajo že Grimmovo slovnico; naj se tedaj akademija potegne za slovansko delo, ker s tem bo koristila in pospeševala občno znanost. Ako nekateri akademiki poudarjajo, naj se tega dela poprimejo slovanske akademije, treba je pomisliti, da nimajo slovanske akademije potrebnega denarja za tolika podjetja in da bo ta nagrada na čast tudi cesarski akademiji. Akademiki so glasovali in večina je sklenila razpisati nagrado glasoslovju slovanskih jezikov po komparativno-zgodovinski metodi. Za ta predlog so glasovali: Palacký, Šafařik in razven drugih tudi nemški pesnik Grillparzer. Program v nagrado razpisani razpravi je izročila akademija Šafařiku. V tem času je pisal Šafařik pismo Pogodinu, v katerem pravi, da je radoveden, „ob die Herren Čelakowský (profesor slovanščine na vseučilišči v Pragi) und Miklošič was leisten".

V seji dne 26. maja 1851. je poročal predsednik, da je dobila akademija razpisano glasoslovje z gaslom: „non fumum ex fulgore". Najprej je poročal Šafařik razlagajoč, da si je pisatelj glasoslovja izbral za glavni predmet svoje razprave staroslovenščino, katera mu je podloga za komparativno in zgodovinsko razlaganje drugih jezikov slovanskih. Poudarjal je, da je delo izvrstno, kakeršnega še nimajo Slovani. Tudi Palacký je poročal o tem delu ter je krepko priporočal za nagrado. Akademiki so se prepričali, da je delo po polnem vredno nagrade, zato so izročili pisatelju nagrado 1000 goldinarjev. Ta „non fumum ex fulgore" je bil Miklošič; torej prvi akademik, kateri je dobil prvo in toliko častno nagrado od cesarske akademije znanostij na Dunaji.

S tem tako izvrstnim delom si je utrdil Miklošič zaupanje, da ga je akademija izvolila že 28. julija 1851. za pravega uda, ter ga po smrti Wolfovi imenovala l. 1866. za tajnika filozofsko-zgodovinskega oddelka. Redko kedaj je bil kateri akademik tako neumoren delavec, kakor Miklošič! Ni ga skoro zvezka akademijskih „Denkschriften", za katerega ne bi bil spisal Miklošič kakega dela ali kake razprave: polovica del, kar jih je spisal, tiskala je najprej akademija; in teh je mnogo. V nekaterih zvezkih je celo po več del. In akademija je zopet najbolj čestila

svojega akademika, kateri je bil zadnja leta najdelavnejši ud, podpiraje ga v izdavanji večjih del, n. pr. staroslovenskega slovarja in primerjajoče slovnice slovanskih jezikov. V tako obilni meri gotovo ni še čestila akademija nobenega svojih udov.

Ali ne samo za akademijo tudi za vseučilišče je storil Miklošič sila mnogo. Miklošiča nahajamo povsod, kjer so se razni možje trudili pospeševati napredek in uk; vidimo ga tudi, kako svetuje razne reforme na vseučilišči, s čimer si je pridobil za razvijanje uka v Avstriji neizmernih zaslug. Njegovi tovariši so ga za tega delj izvolili trikrat za dekana filozofske fakultete in sicer za šolsko leto 1851., 1856. in 1865. Leta 1854. so mu podelili največjo čast na vseučilišči, izvolivši ga za rektorja magnifika dunajskemu vseučilišču. Tako je imel priliko koristiti uku. Toda tudi vlada je potrebovala tako izvrstnega uda in svetovalca, zato ga je poklicala l. 1864. v „Unterrichtsrath“. Na vseučilišči mu je bilo l. 1854. izročeno vodstvo znanstvene izpraševalne komisije za gimnazijske učiteljske kandidate. To preimenitno in častno službo na vseučilišči je opravljal do leta 1879.

L. 1852. se je oženil s hčerjo Eichenfelda, tovariša si v dvorni knjižnici. V tem presrečnem zakonu je živel samo 15 let, kajti že l. 1867. mu je umrla blaga in vzorna žena, zapustivši mu dva sina.

Tako vidimo, da je Miklošič delal na najimenitnejših mestih; zdaj v akademiji, zdaj na vseučilišči. Povsod si je pridobil najsijajnejših zaslug. Zato ga je tudi svetli cesar odlikoval s tem, da ga je imenoval v cesarskem pismu z 9. februvarja 1862. za dosmrtnega uda gosposke zbornice. Njegovo znanstveno delovanje pa je cesar tudi tako častil, da mu je podelil s cesarskim odločilom s 23. julija 1863. viteški red Leopoldovega reda; a že naslednje l. 1864. (20. avg.) je dobil po pravilih plemstvo dednega viteštva.*)

Sadú Miklošičevega delovanja bili so deležni vsi narodi ne samo naše države, ampak vse Evrope, kajti to vsestransko delo-

*) Miklošičev grb je opisal Wurzbach (Biogr. Lexicon) tako: In Roth ein goldener, rothbezungter Greif, begleitet von zwei silbernen Sternen in den blau ausgefüllten Oberwinkeln. Auf dem Schilde ruhen zwei gekrönte Turnierhelme. Aus der Krone des rechten wächst ein goldener rothbezungter Greif, einwärts gekehrt; aus jener des linken ein silberner, aus Rachen und Ohren feuersprühender Panther. Helmdecken: jene des rechten Helms sind roth mit Gold, jene des linken blau mit Silber unterlegt.

vanje, izvirajoče iz plemenitega in jeklenega značaja, v prid je strogi znanosti v prvi vrsti; kako najti resnico, ta jedini postulat vsake znanosti, bilo je jedino hrepenenje učenjakovo; to je čutil učenjak že tedaj, ko je krenil na tisto pot, kjer je mogel naznanjati proizvode svojega duha vsem nam sorodnim rodovom; on je tedaj naš vodnik do univerzalne kulture. Njegove znanstvene pridobitve nam najjasneje pričajo, da je njih stvarnik največji zagovornik slovanske kulture, kateri nam razklada, koliko je pospeševal občno kulturo evropsko tudi slovanski element v zvezi z drugimi evropskimi narodi. Učenjak, kateri se bavi s takimi predmeti, mora biti vnet za stvar, za znanost; mora ljubiti iz srca jezike in narode, katerim je posvetil vse svoje delovanje.

Miklošič je bil zmerom v skrbi posamičnih rodov slovanskih. Okoli l. 1850. zasijalo je prijaznejše solnce tudi slovenskemu narodu; zlasti kar se dostaje naših šol, bila je podoba, da se bodo preustrojile na bolje. Že l. 1849. je izročil minister uka Miklošiču sestavo slovenskih beril za višjo gimnazijo, katerim naj bi pridejal kratek pregled slovenskega slovstva. Dunajski časniki so precej razglasili to veselo vest, da je minister uka povabil prof. Miklošiča, naj sestavi berila in naj spiše zgodovino slovenskega slovstva. Miklošič se je udal temu vabilu (Novice 1852, str. 251. l. 63. od 7. avg., in str. 271. od 25. avg.).

Miklošič se je priporočil vsem domoljubom (Novice 1852), da bi ga blagovolili podpirati s primernimi spisi, ker je želel v štirih mesecih imeti vse gradivo v rokah. Koliko vspeha je imelo to vabilo, vidi se iz tega, da mu je bil jedini nabiralec naš mnogozaslužni pisatelj Ivan Navratil. In tako smo dobili slovenska berila prvič l. 1853. Mislimo in sodimo o berilih, kakor hočemo, da niso n. p. samostalna dela, ampak samo zbirka raznih že gotovih spisov, vender ne smemo tajiti, da so bila Slovencem takrat velik dar. Pomislimo samo, koliko zlata je bil za tisti čas vreden „Odgovor“ Miklošičev Novicam (1853.) po gospodu J. Navratilu, v katerem utrjuje Miklošič svojo pisavo, katera še dan danes velja.

Še več bili bi pridobili Slovenci, da so se uresničile Miklošičeve želje, da so namreč šolske slovenske knjige pripravne tudi za naše brate na Ogerskem; takisto hrvatske za ondotne Hrvate. Miklošič je namreč odpisal gospodu ministru uka grofu Thunu (Novice, 1852. str. 50., 14. feb.), kateremu je bil slovenski narod pri

srci, da so šolske slovenske bukvice pripravne tudi našim bratom Slovencem na Ogrskem.

Miklošič se je sploh veliko zanimal za šolo. Bil je že takrat na velikem glasu učenjak in izvrsten pedagog, čegar pedagogične nazore je jemal v poštev minister Thun. V tem času si je tudi pokojni naš vladika Anton Slomšek pridobil zaslug za slovensko šolstvo, kateremu je bil neutruden pospešnik. Miklošič in Slomšek sta bila tedaj merodavna moža v šolskih stvareh; toda njiju nazori so bili v načelu različni ravno takrat, ko bi načelno jedinstvo bilo največ v prid slovenski šoli. Mnogo se je namreč govorilo in razmišljalo o slovenskih osnovnih šolah, na kaki podlagi bi jih bilo preustrojiti, da bi imele več sadú. Minister Thun, kateri je bil v skrbi slovenskih osnovnih šol, poprašal je Miklošiča in Slomška, naj mu svetujeta načrt, ali bi bilo bolje, da se v osnovne šole slovenske uvede samo slovenščina, ali pa tudi poleg nje še nemščina. Odlična Slovenca naj odločita. Miklošič se je izrekel samo za slovenščino, Slomšek pa za utrakvizem. In kaj je storil minister? Grof Thun je odobril Slomškove nazore, a ne Miklošičevih. Slomšek je kmalu spoznal, da bi bilo jedino pravo, ako bi se bil tudi on potegnil samo za slovenščino in je zarad tega pozneje iz srca obžaloval, da je obveljalo njegovo načelo, ker se je prepričal, da je materinščina jedina podlaga osnovnim šolam.

Izpregovorimo še katero besedo o berilih. Za spise slovenskim berilom je skrbel tudi sam Miklošič, tako da imamo od njega nekoliko spisov v slovenskem jeziku. Mladini je bilo treba podati lepo pisanih spisov; Miklošič je imel časa tudi za take potrebe. Zdaj prevaja „poljske in srbske“ pregovore, zdaj „Lipo“ iz poljskega jezika; zdaj nam pripoveduje o „Severinu Boetiji“; zdaj nam podaje pripovedke iz „češke zgodovine“; zdaj nam živo opisuje, kako se je bojevala lepa, modra in pogumna „Cenobija“ zoper Avrelijana; a zdaj nam zopet o najimenitnejših rečeh, katere je videl v Carjigradu, pripoveduje v lepem slovenskem jeziku.

Dejali smo nalašč: v slovenskem jeziku. Ali ne za tega delj, da bi jedino vsled tega imeli pravico imenovati Miklošiča slovenskega pisatelja, da bi ga samo zato prištevali slovenski literaturi. Nekateri literarni zgodovinarji, kakor n. p. Pypin trdijo, da spada Miklošič v nemško literaturo. Pypin nam je v svoji historiji slo-

vanskih literatur podal kratko zgodovino slovenskega slovstva, a o Miklošiči kakor tudi o Kopitarji poroča jako malo, tako da smemo trditi, da je vednostni pomen našega učenjaka premalo, celo površno označil. Do besede piše Pypin tako: „Dasi glede na jezik, v katerem sta pisala (nemški in latinski), ne spadata v slovensko literaturo, mora se jima vender odkazati mesto v isti kot zastopnikoma svojega plemena v razvoji slovanskega preiskovanja.“ Pypin tudi misli, da so „tesni odnošaji prisilili Kopitarja in Miklošiča prestopiti v nemško literaturo.“ S temi nazori se ne strinjamo, ker mislimo, da si je Miklošič zaslužil najprej prvo mesto v slovenski literaturi, kakor tudi v slovanskih literaturah; se ve da tudi v posamičnih evropskih literaturah, katere je pospeševal s svojimi deli. Rumuni n. p. imajo celo dolžnost, da ga v poštev jemljó, toda v drugačnem pomenu, nego mi, ker Miklošič je vender samo naš; kajti nam ne odločuje jezik, v katerem je pisal Miklošič, ampak v s e b i n a, in vsled te slovanske vsebine spada Miklošič v slovenske in v slovanske literature v prvi vrsti. Tudi ne vemo, kako naj si razlagamo Pypinovo trditev, da sta Miklošič in Vraz bila prijatelja, kar je res, „ali da se je Miklošič naposled odstranil s svojimi učenimi načrti od literarnih interesov svoje domovine.“ Ravno to ni resnično, ker je Miklošič največji znanstveni pospešnik ne samo slovenske, ampak sploh vseh slovanskih literatur. On ima pred očmi v prvi vrsti slovanski element; on je, kakor smo že dejali, največji zagovornik slovanske kulture, ker nam je vednostno razložil kulturno moč slovanskega elementa. Njegova dela so pisana v slovanskem duhu, ako bi se smeli tako izraziti, ker je točneje in veda ne trpi, ako trdimo in tudi moramo trditi, da je Miklošič pisal v znanstvenem duhu, kakor mu znanost veleva, kakor mu resnica ukazuje. Zato poudarjamo, da z največjim ponosom zapisujemo Miklošičevo ime v slovensko literaturo.

Ker smo že omenili, da je Miklošič pisal v slovenskem jeziku, česar pa vender ni toliko, da bi bilo dovolj za vzgled slovenske proze, slovenskega pisnega jezika; in ker nam je Miklošič podal primerjajočo slovnico slovanskih jezikov, torej tudi slovnico slovenskega jezika: bode na mestu, ako si pojasnimo stvar, v koliko je Miklošič odločevalen za s l o v e n s k i p i s n i j e z i k, ali za kateri koli drugi slovanski jezik. Prašanje je tedaj, koliko dobička ima slovenski pisatelj od Miklošičevih naukov. Podoba je namreč, da

nekateri Slovenci mislijo, da nam je Miklošič podal pravila za pisni jezik, ter se sklicujejo na oblike, katere se nahajajo v Miklošičevih delih. Mi mislimo, da ne jemljemo ne za malo vednostne cene Miklošičevim delom, ako trdimo, da sploh komparativni filologi, kakor Bopp, Miklošič i. t. d. ne podajejo pravil, kako je treba pravilno pisati, ker se bavijo samo z jezikom kot takim. Pomislimo, da je glavna podstava Miklošičevim naukom tradicijonalna literatura, zbrana iz vseh pokrajin slovenskih, od Mure in od onstran nje do Adrije, in tu se kaže v našem idijomu velik razloček: pisni jezik nima tako širokih mej. Ne zabimo tudi, da je pisni jezik umetna pridobitev, kakor sam Miklošič trdi, torej kar so stvarili pisatelji; filolog Miklošič ne stvarja ničesar v tem zmislu. Pisni jezik stvarjajo pisatelji, nikakor pa ne filologi, kateri so zadnji poklicani, da pretresujejo in preiskujejo, kar so jim drugi dali (W. Humboldt: Ueber die Kawi-Sprache auf der Insel Java etc.) Še ve da je zopet resnica, da nam filologi pojasnujejo, kaka oblika je boljša in pravilnejša, kak je pravi duh, n. p. slovenskega jezika. Človek mora umeti in ločiti nalogo jezikoslovčevo in pisateljevo. Strogo znanstvene slovnice so za znanstveno rabo, a druge za šolo imajo praktičen namen; zato je značajno za Miklošičevo primerjajočo slovnico slovanskih jezikov, da ravno iz tega uzroka raznih praktičnih slovnic slovanskih, kar so jih imeli Slovani, ni mogel po polnem porabiti za svoje znanstvene namene in potrebe.

Poročajmo še kaj o Miklošičevih potovanjih. V prvi mladosti je že rad bral, kar pripovedujejo potniki o Carjigradu in že tedaj se mu je vnela v srci želja videti ta toliko sloveči kraj. Poslovivši se od prijateljev in znancev, odplaval je l. 1851. meseca avgusta po ladji na Dunavu v Črno Morje. Po osem in štiridesetih urah hude burje, dospel je zdrav v Bospor in potem v Carjigrad. V Carjigradu je prvič slišal srbskega slepca. Vse nam pripoveduje, kar je videl.

Potoval pa ni samo zato, kakor poročajo vsi njegovi životopisci, da bi premetaval stare rokopise, kamor je prišel, dasi moramo pritrditi, da je tudi te dragocene zaklade rad pobiral, kjer je le mogel. Nego Miklošič je hodil po svetu, da bi videl tudi svet; za učenje je bilo časa na Dunaji. V Carjigradu n. pr. je videl Miklošič bogato Mihanovićevo rokopisno zbirko, katere pa mu ni bilo treba

pregledavati, ker je isto zbirko imel štiri leta pozneje na Dunaji. Ko je bil Miklošič v Rimu, še v Vatikan ni šel, ker je imel potrebnih rokopisov na Dunaji v dvorski knjižnici. Miklošiču je tedaj bil glavni namen potovanja, da se je po vztrajnem delu razmislil ter si živce okrepčal. L. 1836. in 1842. je potoval v Italijo. L. 1852. je šel na Francosko in Nemško. Novice so poročale (1852., str. 259., 14. avg.), da pojde dr. Miklošič v Pariz in potem v London, da bo pregledal slovanske rokopise ondotnih knjižnic. Prav rad se je mudil Miklošič v Ljubljani. Ko se je vračal l. 1851. (Novice, 1851., str. 194., 17. sept.) iz Carjigrada in Azije, šel je čez Ljubljano na Dunaj. V Ljubljani se je tudi ustavil l. 1857. (Novice 1857., str. 300, l. 75. od 19. sept.) na svojem potu v Istro. Še l. 1859. je bil v Ljubljani dva dni in pregledal je Zalokarjev slovar, akor je sam mecen (Wolf) želel.

L. 1856. se napoti Miklošič v Dalmacijo in Črno Goro. V dobrovniškem arhivu je dobil mnogo srbskih listin, katere je izdal l. 1858. v posebni knjigi: Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii. Zbirka obseza do 500 listin v srbskem jeziku od l. 1189. do 1618. To bogato zbirko je posvetil srbskemu knezu Mihajlu M. Obrenoviću — „gratus editor“, torej iz zahvalnosti, ker je srbski knez radodarno podpiral nekatere izdaje Miklošičevih del. Iz Dalmacije je šel v Črno Goro, toda črnogorski knez ga je vzprejel sila hladno, misleč, da je Miklošič — „prelagataj“. Stvar je bila taka. Med avstrijsko in črnogorsko vlado je v tisti dobi nastal nesporazum zaradi neprijetnih razmer, katerih je bil kriv francoski konzul na Cetinji. Dasi je bil Miklošič znan na Dunaji s prejšnjim črnogorskim knezom Danilom, vender mu Črnogorci niso hoteli pokazati starih listin; dali so mu samo jedno staro listino, katera pa ni bila mnogo vredna.

To so vsa potovanja. Odslej (okoli 1860. l.) ni zapustil Dunaja. Na Dunaji je bil največja avtoriteta tovarišem in učenemu svetu. Tu je skrbel za priprave 18. zborovanja, katero so imeli dne 25.—28. septembra 1858. na Dunaji nemški filologi, orijentalisti in pedagogi. Zbralo se je sila filologov iz raznih pokrajin. Zboru je bil predsednik Miklošič. Ta zborovanja so značajna za tisto dobo v prvi vrsti; značajna za tega delj, ker je bil Miklošič jedini med navzočnimi v dvorani cesarske akademije znanostij, kjer so bila zborovanja, kateri je pomen in namen filologije drugače ozna-

čeval nego njegovi tovariši. Ti filologi so imeli tega leta že 18. zborovanje, in na vsakem zborovanji so se pogovarjali samo o mrtvih jezikih, o Tacitu, Aristotelu itd., a nikdar še ne o živih jezikih. Miklošič je začel zborovanje s slavnostnim govorom, v katerem je poudarjal, da imajo Nemci mnogo zaslug za klasično filologijo, ali je tudi dejal, da je toliko filologij, kolikor je različnih narodov, kateri imajo literarnih spomenikov, da je moči iz njih spoznati življenje in njih idejalno in realno hrepenenje. Tako je poleg klasične filologije tudi germanska, romanska in slovanska. Pojasnjeval je duševno zvezo in sorodnost teh jezikov, kateri so še v nekaterih delih jezika in navad ohranili prvotno jednoto do denašnjega dne. Ta sorodnost se vidi v eposu, v tej najstarejši obliki poezije. Kdo ne vidi, kaj je predsednik nameraval dopovedati svojim tovarišem s temi besedami? Ako krene znanost na to pot, sklenil je Miklošič svoj govor, potem bo zasvitala nova doba znanosti v Avstriji. Ta nova doba je res zasvitala; že je napočil dan v Avstriji, in to je storil jeden jedini mož, kateremu ni bilo moči prepričati ogromnega števila nemških filologov o imenitnosti nove dobe. Zbor se je razšel in videli smo, kako visoko je stal Miklošič nad svojimi tovariši.

Ne samo nemški, tudi slovanski „filologi“ so bili trdoglavi. V Slovencih in v Hrvatih so stvarjali nove jezike. Bil je narobe svet. Kdo je zabil, kako se je v raznih literarnih fazah razvijal ilirizem, in kako je ta ideja postala naposled lokalno-hrvaška? Jugoslovani so mislili tudi narečja zjediniti. Pokazali so se pravi filologi, katerih pa niso bili umni tisti, katerim so govorili. Bilo je treba jasnosti, zato so odlični možje: Miklošič, Karadžić, Kukuljević, Daničić, Jagić, Mažuranić in drugi izjavili l. 1864. očitno, da so si Hrvatje izvolili za pisni jezik južno narečje (hercegovinsko) s tem pojasnilom: da ni smeti mešati narečij in delati tako novega literarnega jezika, kakor se je godilo do tistega časa; kdor hoče pisati v narečji, naj piše v pravem, čistem narečji, in naj ga ne meša z drugimi. Ta izjava je bila tiskana v „Književniku“ l. 1864., a spisana na Dunaji l. 1860.

Tako se je vender zgodilo, kar je že prej Prešíren Vrazu v pismu prerokoval, da se bodo teško kedaj zjedinili Slovani v jeden pisni jezik; toda ne zbog tega, kakor Prešíren pravi, ker Preširnovih „Carmina“ izšedših v novinah „Illyr. Blatt“ drugi no-

čejo umeti in ker on in Kastelec umejeta marsikrat štajarsko narečje samo na pol in ker se štajarsko-hrvaško narečje ne bode nikoli vzpelo na jezikoslovni avtokratni prestol. Prešíren je iz srca želel Ilircem, naj bi njih delo obrodilo obilo sadú. Tudi Miklošič ni bil neprijatelj gajici, kakor misli češki Vrazov životopisec. Prašanje ni domoljubno, ampak znanstveno-literarno. Kopitar sicer ni mogel videti tistega znamenja na črki č, ker je sam mislil ustanoviti nov pravopis na podstavi cirilice in latinice. Ta literarni proces je zdaj načelno dognan in mi imamo potrebne jasnosti na vse strani. Tudi Slovencem je bilo treba dopovedati, naj ne snujejo načrtov o občnem slovanskem pisnem jeziku in naj pomislijo, da mi tisti jezik, ki nam ga je Bog dal, samo na pol poznamo, ker vsak jezik je záse živ organizem, kateri se ne da z drugim zjedinjevati, ampak samo primerjati. To načelo tiči v zakonu slobodnega, individuvalnega razvijanja.*)

Čisto naravno je, da se okoli velikih mož radi zbirajo njih čestilci in prijatelji. Take družbe koristijo znanosti. Takih čestitih družeb je bilo že nekdaj na Dunaji; one so duševna potreba, da se znanci pogovoré o svojem delovanji vnemaje se za skupna hrepenenja. Miklošič in Vuk sta si bila „glavna prijatelja“, družila sta se mnogo in mnogo let. V tej družbi je bil tudi Daničić in drugi Srbje; a duša družbi je bil Miklošič. Vukova hči Mina Vukmanovićka mi je pravila, kako ves vesel je bil Vuk teh shodov, katere so imeli navadno pri Vuku; in kako ne bi, ako pomislimo, koliko koristnega so mogli vsi pridobiti od učenega Miklošiča, kateri jim je bil izvrsten prijatelj in učenik, a drugi njegovi poslušalci v pravem pomenu besede. S Kukuljevićem in z Gajem se je seznanil na Dunaji. S komer ne more človek osobno občevati, s tistim si dopisuje. Šafařika je Miklošič videl najprej v Pragi, a potem še nekterekrate na Dunaji in si je dopisoval ž njim. Palackega je poznal osobno. Dopisoval si je tudi s Pogodinom, Schleicherjem in J. Grimmom; Grimma je videl na Dunaji, ko se je ta vračal iz Italije. Jagić in drugi so bili Miklošičevi učenci.

*) Bila je napačna misel Vrazova, da nima „vendoilirska“ literatura bodočnosti, ker „fehlt die Basis der Möglichkeit eines Aufkommens des isolirten Slovenismus“. Denašnja znanost ne sodi o jezikih tako. Proces v literaturi se je razvijal in obveljale so Vrazove besede: „Krain war von jeher in slovenicis die tonangebende Provinz.“

III.

Pravo Miklošičevo življenje so njegova dela; naj si tedaj pojasnimo njih pomen in velikost, da bi videli, kako se je Miklošič po orlovo kvišku vzdignil na najvišji vrhunec znanosti, da je danes slavist čez vse slaviste. Oglejmo si vsaj nekoliko njegovo ogromno delo v posamičnih spisih, iz katerih bomo spoznali vso velikost zasnovane in dovršene celote. Veliko je to delo, za katero je potreboval Miklošič skoro pol stoletja, ako k temu prištevamo dobo, ko je začel premišljevati o prvih znanstvenih načrtih.

Že Vostokov je izdal cerkvenoslovenski slovar; vender ta ni zadostoval znanstvenim potrebam in terjatvam, že za tega delj ne, ker ni obsezal vseh literarnih spomenikov staroslovenskega jezika. V tem oziru je zbral Miklošič vse znane spomenike, in tudi druge, za katere še mnogi niso znali, ter je spisal: Lexicon palaeo-slovenice-graeco-latinum. Za ta slovar je nabiral gradiva deset let in ga je izdajal od l. 1862—1865. s pomočjo cesarske akademije znanostij. Schleicher je to delo navdušeno pozdravil l. 1863. (Beiträge zur vergleichenden sprachforschung), rekoč, da je Miklošič zasnoval veliko delo, katero nam podaje besedni zaklad staroslovenskega jezika v do zdaj še nedosežni popolnosti. Miklošič tolmači besede v vseh jezicih, kakor je kje potreba, a ne samo tako, kakor kaže knjigi naslov. Samo delo je sad prejšnjih razprav. Schleicher je Miklošiču želel, naj bi svoj „thesaurus“ slovanskih jezikov, kateri so za slovansko in indoevropsko filologijo v obče jako imenitni, srečno dovršil in tako dogotovil velikansko delo, katero bo spomenik izredne delavnosti, neprestane marljivosti in obsežne učenosti. Vsega slovarja ni Schleicher doživel, da bi se ga bil mogel veseliti po polnem.

Delo prve veličine in največje vednostne cene je Vergleichende grammatik der slavischen sprachen, katero ima štiri dele: Lautlehre, Stammbildungslehre, Formenlehre, Syntax. S tem delom je postavil naučno podstavo slovanskim jezikom, ker ni ga jezika slovanskega, katerega bi ne bil do konca preiskal v njegovem organizmu. Miklošič je gledal najglobljе v živi organizem slovanskih jezikov, v to delavnico čudovito stvarjajočega jezika.

Primerjajočega glasoslovja sta do zdaj dve izdaji, jedna od l. 1852., a druga od l. 1879. Priprave za to delo so bile: Laut-

lehre der altslovenischen sprache 1850, a v zvezi ž njim so: Ueber die steigerung und dehnung der vocale in den slavischen sprachen, in: Ueber die langen vocale in den slavischen sprachen. V teh delih nam opisuje Miklošič življenje glasov, kako so se razvijali in izpreminjali do denašnjega dne. Podstava glasoslovju mu je staroslovenski jezik, kateri je že izmrl in je še danes v cerkvi pri Bolgarih, Srbih, Rusnjakih in Rusih mnogovrstno predrugačen kot liturgijski jezik. Staroslovenski jezik je ohranil najstarejše oblike slovanskega elementa, a ne da bi zato bil oče vsem slovanskim jezikom. Po glasoslovnih zakonih je določil Miklošič, da je treba maloruski jezik ločiti od ruskega; tudi je označil značaj slovenskega jezika, kateri je bil nekdaj bolj razširjen kot zdaj. Jezik brizinskih spomenikov obseza tudi županije: varaždinsko, križevsko in zagrebško. Hrvaško-slovensko narečje je nastalo pod vplivom srbskega in hrvaškega jezika.

Mnogi radi primerjajo to delo Grimmovi slovnici. Oba učenjaka sta imela isto nalogo, a s to razliko, da je Miklošičevo delo bilo mnogo težavnejše. Kar je staroslovenski jezik za slovansko slovnico, to je gotski za nemško; toda gotski jezik je bil preiskan že pred Grimmom, Miklošič pa je moral zajemati iz nepreiskovanih tiskanih in netiskanih literarnih spomenikov iz raznih dob in pokrajin. Takemu delu je bilo treba mojstra, da je organsko in pravo stran jezika ločil od tujih pritiklin, in da je jezike kritično razvrstil; za tega delj je primerjajoča slovnica slovanskih jezikov najimenitnejše delo, ne samo na polji slovanske filologije, temveč tudi za staro zgodovino, narodopis in kulturo slovansko; primerjajoča slovnica nam pojasnjuje tudi te strani.

Tisti del moderne slovnice, kateri je v sredi med fonetiko in oblikami, imenuje se: Stammbildungslehre, to je tedaj nauk o funkciji sufiksov. Poudarjamo, da smo s temi kratkimi besedami označili knjigo, katera ima XXIV in 504 stranij. To je delo, katero je spisaval Miklošič več kot dvajset let, se ve da ne neprenehoma, ter je izdal l. 1875. s podporo cesarske akademije znanostij. O tem predmetu je Miklošič spisal celo literaturo razprav, katere naj imenujemo vsaj po imeni. Vse te razprave so v zvezi med sabo. Tukaj jih: Die wurzeln im altslovenischen; Ueber das suffix ъ; Verba intensiva; Die bil-

dung der nomina im altslovenischen; Die bildung der slavischen personennamen; Die nominale zusammensetzung im serbischen; Die bildung der ortsnamen aus personennamen im slavischen; Die slavischen ortsnamen aus appellativen; Ueber den ursprung der worte von der form aslov. 1. trъt, 2. trêt und trat.

Tretji del primerjajoče slovnice je oblikoslovje, to je nauk o deklinaciji in konjugaciji slovanskih jezikov. Priprave za oblikoslovje in ž njim v zvezi so ta dela: Formenlehre der altslovenischen sprache 1850, 1854; Altslovenische formenlehre in paradigmen 1874; Lehre von der conjugation im altslovenischen; Ueber die genetivendung *go* in der pronominalen declination der slavischen sprachen; Ueber die zusammengesetzte declination in den slavischen sprachen; Das imperfect in den slavischen sprachen; Beiträge zur altslovenischen grammatik; Ueber den ursprung einiger casus der pronominalen declination. V vseh teh slovniških delih je načrtal Miklošič razven zdanjih slovanskih jezikov najstarejši slovniški značaj staroslovenskega jezika na podstavi najstarejših panonskih spomenikov.

Sintaksa je četrti del primerjajoče slovnice. Priprave za sintakso so te razprave: Die verba impersonalia im slavischen; Die negation in den slavischen sprachen; Der praepositionslose local in den slavischen sprachen; Ueber den accusativus cum infinitivo. V sintaksi, katero je izdal v šestih letih, namreč od 1868—1874. razlaga nam Miklošič pomen vsega govora. Sintaksa obseza dva dela: v prvem delu nam pojasnjuje značenje besednih vrst (Wortclassen), a v drugem značenje besednih oblik (Wortformen). To je nov zistem. Miklošič ne govori o stavku precej na početku sintakse, ampak v različnih oddelkih. Zakone v govoru nam pojasnjuje s staroslovenskim, slovenskim, bolgarskim, srbskim, maloruskim, ruskim, češkim, poljskim, gorenjelužiškim in dolenjelužiškim jezikom. O jeziku polabskih Slovanov ni tukaj sledú, ker nam niso zapustili pismenih spomenikov, iz katerih bi se dal ustrojiti slovniški „obraz“. Vrhu tega nam podaje vzglede v sanskritu, v

germanskih in romanskih jezikih in še v drugih jezikih evropskih in azijskih. Da je tedaj ta naloga bila sila težavna, vidimo iz tega, ker je Miklošič imel malo gradiva v rabo: posamični jeziki, bolgarski, slovenski, maloruski in gorenjesrbski bili so brez sintaktiške literature, a druge sintakse so imele samo praktično vrednost; ker so bile namenjene šolam, obsezale so samo to, kar so literati spoznali za izvrstno, kar je za učenje potrebno; a Miklošič je jemal v sintakso vse, kar se nahaja v stari in novi literaturi, ne gledé na to, ali je to literatura za dobro spoznala, ali so to provincijalizmi, soloecizmi ali barbarizmi. Do 350 slovanskih del je porabil Miklošič, da je iž njih zajemal vzglede. Gotovo ogromno delo. Zajemal je iz knjig, za katere še ni znalo mnogo slavistov.

Da bi spoznal pravi duh, kateri živi in stvarja v jeziku, jemal je vzglede največ iz narodne poezije, v kateri še živi mnogokaj nepopačenega. Zato je narodno pesništvo prva značajna stran Miklošičeve sintakse: Miklošič je zajemal iz pravega življenja, da bi nam podal pogoje in zakone pravega jezikovega življenja.

Narodi evropski živijo v kulturni zvezi; te kulturne zveze vplivajo na jezik tako mogočno od zunaj, da mu izpreminjajo celo notranji organizem, kar je dokaz, da se vse izpremembe v jeziku ne gode iz notra. To vidimo zlasti pri tistih narodih, kateri so živeli stoletja in stoletja v kulturni zvezi z nemškim narodom; za tega delj išče Miklošič prvotne in prave sintaktiške zveze slovanske tam, kjer je nemška kultura zapustila najmenj sledov. Toda ta prikazen je povsod v Evropi nasledek medsebojnega, kulturnega življenja; zato jo imenuje Miklošič novoevropeizem, kateri hrepeni po tem, da bi vse narode evropske, udeležujoče se kulture, zjedinil v jeden idijom.

Druga značajna stran sintakse je ogromno gradivo. Dasi obseza XII. in 896 stranij, vender so Miklošičeva pojasnila kratka, jasna in točna. Benfey, Steinthal in Bonitz so ga prvi pohvalili, rekoč, da razpravlja občna prašanja z veliko korenitostjo, in da ima njegovo delo ceno za občno slovnico, ne samo za slovansko. Zato bi bilo krivo, ako bi morebiti kdo sodil po naslovu sintakse, da jo smemo prištevati samo slovanski lingvistiki. Toliko vspeha pa je mogel doseči, ker je bistroumno preiskal vse slovničarje vseh

časov in nove filozofe, kar se da tudi drugače povedati, namreč da je Miklošič sam velik filozof.

Ni tedaj čudo, da se takemu velikanu, kakor je Miklošič, poklanja ves učeni svet; ni čudo, da učenec Jagić obožava svojega učenika v „Archivu f. slav. Philologie“, da ne vemo, kaj je plemenitejše, ali to iskreno spoštovanje Jagićevo, ali tista ljubezen, v kateri si Miklošič odgaja učence. Ali je čudo, da je takih ljudij, — Jagić jih imenuje Mohikance, — kateri bi radi ves princip Miklošičev podrli. V Archivu poroča Jagić o vsebini sintakse, in v tako imenitnem trenutku je tudi Mohikancem njih zasluženo hvalo zapel. Resnično, veli Jagić, človek mora imeti jekleno voljo, pogum in vztrajnost, da pretrpi to krivico; in tako jekleno voljo imajo samo pravi, izborni učenjaki.

In res, „naše veselje je veliko, naša hvala velika,“ tako poreče vsak zahvalni učenec in učenjak, kadar pregleduje velikanska dela Miklošičeva; tako je vzkliknil vsakikrat V. Jagić naznanjajoč učenemu svetu Miklošičeva dela in razlagajoč njih znanstveni pomen in znanstveno vrednost, v čemer ga ne preseza nobeden učenjak v učenem svetu. Izmed teh del imenujmo nekatera vsaj po imenu, drugih pa podajmo kratko vsebino. „Die slavischen monatsnamen“, delo leksikalno-etimologijsko, seza globoko v slovanske starine. O jeziku sedmograških Slovanov razpravlja knjiga: Die sprache der Bulgaren in Siebenbürgen. Záse celota so ta dela: Die volksepik der Croaten; Die serbische epik; Die christliche terminologie; Ueber die wanderungen der Rumunen in den dalmatinischen Alpen und den Karpaten.

Die christliche terminologie in spis Glagolitisch sta znamenita za jezik in staro kulturo slovansko. Torej poročajmo o starih Slovanih vsaj v kratkih črticah, kajti ravno v tem momentu podpira ne malo filologija kritično zgodovinsko preiskovanje.

Slovani niso v Evropi prvoten narod. Slovani so doma iz Azije ter so romali skoz „narodska vrata“ najprej na severno stran Evrope; vender niso dospeli tako daleč, da bi se dotikali morja. S severja so se spustili k Črnemu Morju, kjer jih poznajo zgodovinarji pod imenom Sclaveni in Antes. Od Črnega Morja so se jeli pomikati kraj Dunava najprej Sclaveni, to so Sloveni. Od dolenjega Dunava dalje je šel jeden del Slovenov v Panonijo,

ti so panonski Slovenci; drugi del na Bolgarsko, bolgarski Slovenci; tretji del je posedel Alpe, noriški ali karantanski Slovenci, a četrti del je ostal v Daciji, dacijski Slovenci. Tedaj imamo štiri slovenska plemena: 1. panonske, 2. bolgarske, 3. noriške ali karantanske in 4. dacijske Slovence kot potomce nekdanjih Slovanov, znanih v zgodovini z imenom Sclaveni.

Večji del panonskih Slovencev, kateri so prebivali med Dunavom in Dravo proti zahodu do Ptuja, absorbovali so po polnem Madjari, samo jeden del njih na zahodu se je ohranil še do denašnjega dne; to so zdanji Slovenci na zahodni strani Ogerskega in na vzhodni strani Štajarskega: ti Slovenci so direktni descendentje panonskih Slovencev. Isto velja tudi o njih jeziku. — Dacijski Slovenci so se potopili v Rumunih še le v XIX. stoletji. — Bolgarski in noriški Slovenci živijo še danes. Izmed teh slovenskih plemen so imeli staroslavno cerkveno literaturo panonski Slovenci, pisano v glagolici, v najstarejšem pismu slovanskem, kajti cirilica je mlajša od glagolice.

Antje so bili pradedje Srbov in Hrvatov. Slovence so najprej razkrojili in krajevno na dva dela ločili od bolgarskih Slovencev Srbje in Hrvatje, priselivši se v denašnjo domovino na početku sedmega stoletja; pozneje pa Madjari.

Ker so se Slovenci prvi naselili v nekdanjih in denašnjih prebivališčih sredi šestega stoletja in ker so še le za njimi prišli Srbje in Hrvatje, bili so torej Slovenci prvi narod slovanski, kateri je prišel v dotiko in duševno zvezo s kulturnimi narodi na vzhodu in jugu: na vzhodu z Nemci, a na jugu z Grki. Iz tega je jasno, da so njih ime vzprejela druga slovanska plemena z malimi izpremembami, in da so ž njih imenom imenovali tujci vse Slovane.

Naši Slovenci so prejeli krščanstvo po duhovnikih oglejskih in solnograških, Bolgari pa iz Carjigrada. V stari zgodovini so imenitni panonski Slovenci, ker se je njih liturgijski jezik razširil k drugim slovanskim narodom in ker so imeli prvi bogato cerkveno literaturo. Panonski Slovenci so jeli prvi prevájati cerkvene knjige v svoj, t. j. zdanji staroslovenski jezik. Ta literatura je tudi za tega delj imenitna, ker nam priča, da so Slovenci v Panoniji jemali na posodo nemške besede, živeč v kulturni zvezi z Nemci. Tako je n. pr. starosl. papežь nastalo iz bâbes, papa; popъ iz phafo; pъklъ in pъklo iz pëch, pix in infernus itd.

V Bolgarih je vladal grški vpliv, kateri je izpodrinil staroslovenske besede, ker je znano, da so se po propadu panonske literature, razkropili svetih apostolov učenci po jugu, najprej k Bolgarom, kjer so nadaljevali že prej zasnovano delo v Panoniji. V Bolgarih so tedaj govorili in pisali monachъ za starosl. mъnichъ, papa za papežь, ijerej za popъ, adъ za pьklъ itd. Te besede iz krščanske terminologije pričajo jasno o njih postanku in o domovini svoji, kar je za kulturno in literarno zgodovino slovansko jako imenitno.

Te in slovanskih jezikov primerjajoče slovnice znanstvene pridobitve so najimenitnejše za staro zgodovino slovansko, katero nam pojasnjujejo v najobilnejši meri; zato bo treba pomuditi se nekaj časa pri tem mikavnem predmetu.

Že sto let se bavijo filologi in zgodovinarji z vprašanjem, kje je bila domovina cerkvenega slovenskega jezika. Kristof Jordan misli, da je Ciril pisal v bolgarskem narečji, katerega se je naučil v Carjigradu in katero bi mogli gotovo umeti Moravci. Luccius in Schönleben imata v mislih okolico okoli Soluna. Matej Miechov imenuje jezik ruskih cerkvenih knjig srbski jezik. Dobrovský, Vostokov in nekoliko tudi Kopitar so imeli o tem spet druge misli. Najkompetentnejši sodnik o tem vprašanji je Miklošič, zato so se tudi najglasovitejši slavisti in zgodovinarji, kakor n. pr. Jagić, Büdinger, Dümmler i. dr. poprijeli njegovega prepričanja.

Staroslovenski jezik je jezik panonskih Slovencev v sredi devetega stoletja. Pod konec 862. je poslal cesar Mihajl Konstantina in Metoda k Rastislavu, ker so v njegovi državi oznanjali vero božjo nemški duhovniki z malim vspehom. V Velegradu, moravski prestolnici, vzprejme ja knez jako prijazno in sveta brata jameta oznanjati besedo božjo v slovanskem jeziku z velikim vspehom. Politična misel je bila, iz katere se je porodila staroslovenska literatura in zarad katere sta prišla sveta apostola v Panonijo. Politično nezavisnost velikomoravske države naj bi zasnovala in utrdila slovansko cerkev, katero je bilo treba ločiti od nemške cerkve; a slovansko cerkev naj bi utrdil slovanski cerkveni jezik. S popolno nezavisnostjo od vzhodnofrankovskega cesarstva, po kateri je jedino hrepenel Rastislav, ne bi se ujemalo, misli E. Dümmler, ako bi bil vladika pasavski, zvesti služabnik Ljudevita Nemškega, za cerkvenega deželnega poglavarja. Ta politična misel se je porodila

v glavi Rastislavovi, a ne v kateri drugi slovenski, še menj pa v bolgarski glavi na Bolgarskem.

Jezik panonskih Slovencev je postal v naslednjih stoletjih liturgijski jezik bolgarskih Slovencev, Srbov, Hrvatov in naposled Rusov. Bolgari, Srbje, Hrvatje in Rusi so mešali svoj narodni jezik s staroslovenščino; tako je postal v Bolgarih bolgarskoslovenski, v Srbih srbskoslovenski, v Hrvatih hrvatskoslovenski, a v Rusih ruskoslovenski jezik. Jezik panonskih Slovencev se imenuje v virih jezik slovenski; Miklošič ga je imenoval staroslovenski, da bi se izognil nesporazumu.

Miklošič je iz merodavnih virov načrtal zvesto podobo staroslovenskega jezika, določivši na tanko, iz katerih virov smemo zajemati zaželjeno znanje čistega staroslovenskega jezika, a iz katerih znanje bolgarskoslovenskega, srbskoslovenskega, hrvaškoslovenskega in ruskoslovenskega jezika. Med literarnimi spomeniki je tudi takih, katerih ne moremo prištevati ne Bolgarom, ne Srbom, ne Hrvatom in tudi Rusom ne. Ti spomeniki n. pr. Glagolita Clozianus so mogli postati samo v Panoniji, za tega delj jih imenujemo panonske; oni so žive priče: da je sredi devetega stoletja v Panoniji in samo v Panoniji bila osnovana cerkvena literatura v slovanskem jeziku.

Ako te spomenike imenujemo panonske, moramo tudi priznavati, da si v tem mislimo tudi Moravsko. Slovensko pleme je prebivalo ne samo na desnem, ampak tudi na levem bregu Dunava; se ve da o obsegu njegovih stanovališč ni moči ni slutiti ne. (cf. Altslovenische formenlehre in paradigmen.)

Ta teorija ima dvojne nasprotnike: jedni trdé, da je staroslovenščina mati vseh živih slovanskih jezikov; drugi pa, da so staroslovenski jezik govorili bolgarski Slovenci v devetem stoletji. Prvo hipotezo zagovarja dan danes malokdo očitno, ali tem rajši na tihem. Mnogo več zagovornikov, nego staroslovenska, šteje bolgarska hipoteza. Šafařík, kateri je bil najprej za bolgarsko hipotezo, očital je Miklošiču: „er ist stumm gegen mich“, „er ist durch und durch von Kopitars Phantasien imprägnirt und verschliesst mordaciter der Wahrheit die Augen (Čьtenija: pisma Pogodinu)“; vender tudi Šafarik se je izrekel malo let pred smrtjo za Panonijo pritrjujé Kopitarju, da je slovenski cerkveni jezik tisti jezik: quae ante mille fere annos viguit inter Slavos Pannoniae. Bolgarska

hipoteza je bila nekaj časa tako občna, pravi Miklošič, „da sem jaz, kolikor mi je znano, med živečimi slavisti jedini s svojim protestom zoper njo.“ Tako je bilo še l. 1874. Ali kmalu sta se oglasila Daničić in Jagić poleg drugih ter sta mu pritrdila.

Vprašanje o domovini staroslovenskega jezika so imeli učenjaki za čisto jezikoslovno, kar pa ni. In ali bi zagovorniki bolgarske hipoteze zaupali svoji na *št* osnovani, ali od nobenega zgodovinarja pripoznani teoriji, ako bi pomislili, da nimamo ne jedne zgodovinske priče za kakeršnokoli si bodi cerkveno rabo slovanščine v Bolgarih v devetem stoletji — in to je početek vsacega slovstva vseh novejših narodov — a za Panonijo imamo več neovržnih in nedvomnih prič. Tudi pomnimo: za delovanje Cirilovo na Bolgarskem nimamo dokazov, kakor tudi ne za apostola Andreja v Rusih, kajti vsi narodje pripisujejo pokrščenje slavnim možem. E. Golubinskij dvoji, da bi bila Ciril in Metod kedaj krščevala Bolgare.

Miklošičevih dokazov za panonsko domovino ne moremo omenjati v životopisu, ker nam je samo do tega, da v kratkem označimo Miklošičeve nazore o teh vprašanjih, nazore samo kot resnico, katero nam je podal, ne kažoč pota, kako je dospel do istih. Zato povejmo še to, kako razvija svoje trditve o slovanskih jezikih.

V prvi vrsti je določil po jezikoslovnem preiskovanji slovniško razliko med staro slovenščino, katero je postavil za podstavo slavistiki, in med bolgarsko slovenščino, srbsko slovenščino, hrvatsko slovenščino in rusko slovenščino. Panonski spomeniki, glagolski in cirilski, razločujejo se od drugih v tem, n. pr. da prav rabijo ą in ę. To je jedino znamenje jezikovo, po katerem moremo razločevati panonske spomenike od nepanonskih. Bitni razloček je tudi v rabi poluglasnikov ь in ъ. Bolgarski spomeniki rabijo ę, ję za ją, in potrebujejo samo jeden poluglas. Jezik srbskih spomenikov ne pozna nosnikov: mesto ą ima u, mesto ę pa e; ima jeden poluglasnik: ь; omehčana sta samo l in n. Kar o srbskem, velja tudi o hrvaškem jeziku: oba se razločujeta v izražanji stsl. ê. Jezik ruskih spomenikov ima mesto panon. ą in ę — u in ja; in ima več soglasnikov omehčanih, nego panonski jezik.

Slovanski jeziki so bili ločeni že v stari dobi, gotovo že v devetem stoletji. Že v devetem stoletji tedaj sta bila bolgarski

in staroslovenski jezik čisto različna jezika. Kar smo dejali o bolgarščini, velja tudi o novi slovenščini. Tudi naš mili jezik ne hodi svojih potov še le od včeraj; za tega delj ga razlikujmo od panonskoslovenskega, dasiravno ne bode tajil nihče, kdor premišljuje stvar brez predsodkov, da so brizinski spomeniki podobnejši panonskim tekstom, nego kateri koli spomenik slovanskih jezikov. Brizinski spomeniki niso potekli iz katerega panonskega teksta. Nova slovenščina ni hči stare slovenščine. Miklošič je dokazal razliko med panonskim (staroslovenskim) in karantanskim (novoslovenskim) jezikom, katerega pišemo in govorimo mi Slovenci.

Gledé imena treba omeniti, da bi panonski jezik morali imenovati slovenski tudi tisti slavisti, kateri mislijo, da so našli domovino slovenskega cerkvenega jezika v Bolgarih, ker ta jezik se imenuje povsod jezik slovenski. Papež Ivan VIII. je govoril l. 880. o „litterae sclaviniscae"; ta jezik ni se nikdar imenoval bolgarski: on je prejel ime od naroda, ki ga je govoril, ker tudi bolgarski Slovenci, kakor dacijski, kateri so že po polnem utonili najnovejši čas v rumunskem elementu na Sedmograškem, panonski in karantanski Slovenci, vsi so slovenskega rodú. Vsi vkup pa so potomci onega slovanskega naroda, katerega sta poznala Jordanes in Prokopij po imenu Σκλαβηνοί in Sclaveni. To ime so prejeli najprej od Grkov in Rimljanov, a naposled od Slovencev samih vsi slovanski narodje.

Ker smo govorili o razvrstitvi slovanskih jezikov na drugem mestu, naj še tukaj samo poudarimo imenitnost, da je Miklošič določil in znanstveno utrdil, kateri spomeniki so panonski, a kateri nepanonski, ker na podstavi panonskih spomenikov je osnovana slavistika. V ta namen je izdal razven že prej omenjenih del tudi: Apostolus e codice monasterii Šišatovac, 1853; Lex Stephani Dušani, 1856; Chronica Nestoris textum russico-slovenicum continens, 1860; Vita sancti Methodii russico-slovenice et latine, 1870; Pamęti i žitije blaženago učitelja našego Konstantina filosofa etc. Apostolus e codice monast. Šišatovac nam je ohranil imenitnih posebnostij panonsko-slovenskega prevoda liturgijskih knjig; za tega delj je kaj imeniten za slovansko filologijo. Kronika Nestorjeva je imeniten zgodovinsk vir. Miklošič je ta spomenik očistil napak,

katere so naredili prepisovalci, da ga je moči brati in rabiti za kritično zgodovinske namene.

Določivši razliko med panonskimi in nepanonskimi spomeniki, izrekel je Miklošič imenitne besede, da glavnega razločka slovankih jezikov ni določil čas; ta razloček ima pogoje v plemenih, katera svojo individuvalnost vedno dalje razvijajo, vedno jasneje izražajo. Po zakonih jednega jezika ni smeti ustanavljati zakonov drugim; vsak jezik preiskujmo v njegovem posebnem življenji; iz sklepov posamičnih znanstvenih pridobitev dobodemo še le zakonov, kateri oblastujejo vsem slovanskim jezikom.

III.

Do zdaj omenjena dela imajo v prvi vrsti slovniški in leksikalni značaj. Ker pojasnjujejo jezik vseh slovanskih plemen v njegovem notranjem, duševnem življenji in razvijanji, pospešujejo tudi dela sorodnih znanostij, zlasti nas seznanjajo s kulturno zgodovino slovansko in tistih sosednih narodov, s katerimi so bili Slovanje že od nekdaj v kulturni zvezi. To stran duševnega življenja preiskuje Miklošič v etimologijskih delih, katera so záse celota. Danes ga ni jezika v Avstriji, katerega ne bi bil Miklošič preiskal v notranjem življenji. Ta dela so sad poznejšega premišljevanja, n. pr. Die slavischen elemente im rumunischen, 1862; Die fremdwörter in den slavischen sprachen, 1867; Albanische forschungen, 1870; Die slavischen elemente im neugriechischen, 1870; Die slavischen elemente im magyarischen, 1872.

Kultura je last vseh narodov evropskih bolj ali menj. Kako je ta kultura vplivala in izpreminala socijalne in politične razmere pri raznih narodih, takisto je tudi vplivala na jezike, v katerih je zapustila neizbrisne sledove. Ljudske besede, katere jemlje na posodo narod od naroda, niso vselej znamenje duševnega siromaštva, tudi ne duhovne in kulturne supremacije, ampak priče neke podložnosti, v kateri so bili narodi v kulturnem razvijanji. Tujke so tedaj žive priče, kako so se tuji pojmi, življenje in kultura presajali v domače mišljenje, življenje in kulturo.

A.

Misel in dolžnost nam je podati v kratkih besedah vsebino teh za kulturno zgodovino preimenitnih del. Začnimo z Rumuni.

Rumuni so potomci tistih Rimljanov, kateri so se naselili v Daciji na levi strani Dunava v početku II. stoletja, ko je Trajan zmagal Decebala. Te Rumune imenujejo Slovanje Vlahe. Z imenom Vlah označujejo Slovanje vse Romane. Nekdaj so tako imenovali Celte, ali ko so se v njih domovini naselili Romani, nadeli so Slovanje to imé njih naslednikom Romanom, posodivši si besedo od Nemcev: walch.

Macedonski Vlahi so Cincari. Jezik isterskih Vlahov, katerih je kakih 6000 duš, pregnan je iz cerkve in iz javnega življenja; samo doma še govore svoj jezik „quasi lingua di confidenza.“ Molijo zdaj v hrvaškem jeziku, kakor njih sosedje Hrvatje. Čiči so poslovenjeni Vlahi; že Valvasor jih je slišal slovenski govoriti.

V rumunskem in arbanaškem jeziku se je ohranilo več klasičnih besed iz Avgustove dobe, nego v romanskih jezikih na zahodu, kateri so se pozneje ločili od latinskega debla. Tudi prvotnih elementov je še danes v rumunščini. Ta prvotni element je bil soroden arbanaškemu, ker mislimo, da so Arbanasi potomci starih Ilirov.

Iz slovanščine so začeli jemati Rumuni besede še le pod konec V. stoletja; kasneje tudi iz madjarščine. Največjo oblast nad rumunskim elementom si je pridobil slovenski jezik, kateri je vladal v rumunski cerkvi in državi. V cerkvi je vladal slovenski jezik do J. Rakoczya I. (1630—1648), „qui linguam slovenicam ex ecclesiis Valachorum vi exterminavit et in perpetuum exulare iussit.“

Do najnovejšega časa so pisali Rumuni v cirilici, kar je najjasnejši dokaz nekdanje kulturne moči slovanske. Vrhu tega navaja Miklošič 1083 slovanskih besed v rumunščini. Slovanski element je bil tako mogočen, da so Rumuni pritikali svojim latinskim besedam slovanske končnice. Slovanski element je celo izpreminal notranji organizem rumunskega jezika, n. pr. lume pomeni mundus; te besede pomen je postal po vplivu staroslovenske besede svêtъ, katera znači lumen in mundus. Iz tega se vidi, da je notranja oblika rumunske besede postala slovenska.

Životopisu ni namen, da bi naštevali še drugih slovanskih elementov; omenimo naj še to, da se ne da tajiti, da so Slovenci dali Rumunom mnogo kulture. Rumuni, naselivši se najprej na jugu Dunava, jeli so se pomikati in romati dosti pozno, gotovo ne pred koncem dvanajstega stoletja, v prebivališča, katera imajo

zdaj na severni strani Dunava. Za tega delj so mogli slovanske elemente jemati od Slovanov na jugu in na severji, na jugu od Bolgarov, na severji od dacijskih Slovencev. Da so ti Slovani v Daciji bili slovenskega plemena, ne pa ruskega (maloruskega), priča nam geografska terminologija v Rumunih, kolikor je je slovanske; jasno je tudi iz jezika, ki so ga govorili Slovenci na Sedmograškem še pred pol stoletjem. S temi Slovenci so bili Rumuni v kulturni zvezi, kakor se vidi iz rumunskega jezika.

Glasoslovje nam priča najjasneje, da so tudi Slovanje sodelovali, ko so se krščevali Rumuni. Tudi raba slovanskih cerkvenih knjig v Rumunih je neovržna priča, da so Slovenci krščevali Rumune; saj tudi mi sklepamo iz nemškega dela krščanske terminologije slovanske, da so nam pri krstu kumovali Nemci. Za Rumune se to da dokazati. Tako je олтарь postalo iz oltarь, ne pa iz altare, dasi so to besedo dobili Slovanje od Nemcev, a Nemci od Romanov; beseda kaže, od kod in kako se je širila kultura od naroda do naroda. Teh kulturnih sledov ni moči izbrisati mahoma; tudi ni vselej potreba. Nekateri Rumuni, se ve da zdaj, radi bi očistili svojo materinščino slovanskih elementov, kateri jim niso prav nič všeč, ter so jeli zamenjavati slovanske besede z rumunskimi, n. p. bolnav za infirm, krai za rege, sfat za consiliu itd. Po pravici smemo vprašati te novotarje, ali jih bode umelo prosto ljudstvo. Rumunski duhovniki so izprevideli, da teh novotarij ne more umeti narod, zato jih ne pišejo in ne uvajajo v cerkveno literaturo.

Od devetih slovanskih živih jezikov jih je šest v Avstriji: češki, poljski, maloruski, srbsko-hrvaški, slovenski in bolgarski.

Izmed teh Slovanov ozrimo se samo na tiste Bolgare, kateri živijo na Sedmograškem in po Banatu z Rumuni in Madjari, kajti ti Slovanje se bodo skoro po polnem porumunili in pomadjarili.

O sedmograških Slovanih razpravlja Miklošič v knjigi: Die sprache der Bulgaren in Siebenbürgen. Leta 1851. jih je bilo še 22.987. Ti Bolgari prebivajo v temeškem Banatu, v Bešenovu, v Vingi, Bodrogu, Desetovci, Teremiji itd. Vere so katoliške. Priselili so se v te kraje l. 1737. in 1739. po belgradskem miru iz male Vlaške, katero so dobili Turki. Kakih 5000 do 6000 jih je v Oravici, po vaseh: Krašova, Lupak, Vadnik itd.; naselili so se tukaj okoli l. 1700. Vere so katoliške; skoro se bodo porumunili. Bolgarov je še drugod.

Da so se ohranili do danes Bolgari v Csergedu, uzrok je to, ker so protestantje. Vera tedaj jih je najbolj ovirala, da se niso mogli ženiti z grškounijatskimi Rumuni, ker je resnica, da ne more naroda potujčiti ne omika, ne šole, ne nasilje toliko, kolikor ravno ženitev. V Csergedu nosijo ti Bolgari rumunsko nošo in govoré rumunski. Prej je vladal v njihovi cerkvi slovenski jezik, zdaj rumunski. Pridigarji so zdaj Sasi, kakor tudi prej.

Samo jeden spomenik imamo od tega naroda: katekizem z dodatkom pesnij in molitvá in početek bolgarskonemškega slovarja. Rokopis je od l. 1830. Ta spomenik je zato imeniten, ker je jezik podobnejši stari slovenščini, nego denašnji bolgarski jezik. Ta spomenik je gotovo tudi zadnji ostanek suhe veje slovanskega debla, v katero se je zasekal in uničil madjarski in rumunski element.

Miklošičeva dela pospešujejo romansko filologijo, zato naj poudarimo, da je tudi njegovo delo: Albanische forschungen (I. Die slavischen elemente im albanischen, II. Die slavischen elemente im romanischen, III. Die form entlehnter verba im albanischen und einigen anderen sprachen) samostalna celota in poprava in dopolnitev Diezovih razprav, kakor tudi Zeussovih keltskih studij, kar more doseči učenjak samo z velikansko in korenito učenostjo, prvi učenjak Miklošič, kateri ima vse jezike v popolni oblasti, kakor nobeden omenjenih strokovnjakov.

Arbanasov je vseh vkup 1,900.000. Njih domovina je Črna gora, nekateri kraji evropske Turčije, Mala Azija, Rusija, Grško, Italija, Sicilija in Avstrija, in sicer te vasi v Avstriji: Hrtkovci in Nikinci pri Mitrovici, v Dalmaciji blizu Zadra. Avstrijski Arbanasi so gegiškega, vsi drugi pa toskiškega rodú.

Iz tega geografskega položja se vidi, da so Arbanasi razkropljeni bili v dotiki že od nekdaj z raznimi slovanskimi narodi. Ako sklepamo po besednem zakladu slovanskem v arbanaškem jeziku, moramo omeniti, da Slovani niso mnogo delovali na Arbanase, ker tiste besede slovanske v arbanaškem jeziku so poroštvo, da so Arbanasi jemali samo besede in da slovanski element ni prodrl v notranji organizem arbanaškega jezika, tako da ni v arbanaški sintaksi ni sledu katere koli govorne prikazni slovanske. Miklošič navaja 317 slovanskih elementov v arbanaščini in 930 italijanskih in latinskih. Po tem zanesljivem potu je pojasnil prvi učenjak Miklošič s pomočjo jezikov staro dobo, o kateri molči zgodovina. Take filolo-

gijske pridobitve kažejo, kako koristno in imenitno je delovanje Miklošičevo za občno znanost; imenitno gledé premnogih prašanj zgodovinskih in filologijskih, katerim je dal konečno sankcijo.

V tretjem oddelku: Die form entlehnter verba, uči nas Miklošič, kako so si narodje preustrojili izposojene besede za svoj jezik. Glavno pravilo v tem procesu je to, da fleksija odpade po polnem, n. pr. ἄγγελος, got. aggilu; Staroslovenci so dejali: anъgelъ; vender je tudi izjem, n. pr. Χριστός, starosl. Hristosъ poleg Hristъ; lat. plebanus, slovenskohrv. plebanuš, vender pa srbskohrvaški plovan.

B.

V prvi polovici VI. stoletja so prodrli Slovanje v Peloponez ter tu nekoliko stoletij živeli med Grki, dokler se niso povse prelili v Grke, dopolnivši kulturno misijo v Grkih. Njih sledove nam je zbral in podal Miklošič v delu: Die slavischen elemente im neugriechischen.

Stari, klasični grški jezik se je razvijal naravneje in čisteje, nego kateri jezik evropski. Razvil se je brez tujega vpliva v razna, lepa narečja. Takisto se je iz tega slobodnega razvijanja narečij razvila raznovrstna poezija in umetnost. Iz slobodnega razvijanja narečij, ker drugo narečje ni oviralo druzega v razvijanji, izvirala je grška umetnost. Stari grški jezik se je tedaj razvijal prosto iz svojega narodnega duha.

Ko se je razširil grški jezik čez grške meje, vladal je tudi v teh pokrajinah zunaj Grškega. Ali ko je Aleksander zmagal Grško in se je grški jezik daleč razširil in zvezal z drugimi narodi, da so ga govorili tudi negrški narodje, tedajci je izmrl oživljajoči element v jeziku in jezik se je bližal propadu.

Torej mora tudi jezik umreti? Ne. Tisto živo načelo, katero stvarja jezik, živi večno. Duh ostane, samo vnanja oblika se izpremina. Tako tudi latinski jezik ni izginil brez sledú. Na njegovih mrtvih udih so pognali novo življenje novi romanski jeziki; torej stvarjajoče načelo latinskega jezika se je preporodilo ali omladilo zopet v romanskih jezikih, to je v jezikih tistih narodov, kateri so navdahnili latinski jezik z novim življenjem in v novi obliki.

Tako je bilo tudi v Grkih. Razni narodje, kateri so prihruli v grško deželo, ugonobili so klasični jezik v njegovem srci. Z Grki

so se pomešali razni narodje, in tako je postal novi rod, kateri nima nič vzajemnega s prvotnimi Grki. Jezik, najplemenitejši dar božji, pokorava se tudi nasilstvu, kajti je zakon, da se morajo tudi najplemenitejše stvarí podvreči sili. In naravna sila je bila, katera je uničila jezik klasičnih Grkov; drugi elementi so se združili s klasično grščino in so razvili novi jezik, kateremu pravimo novogrški jezik.

Danes je ni na Grškem rodovine, za katero bi se moglo reči, da je čista stara grška rodovina. Denašnjih Grkov pradedje so bili Scitje (Slovanje) ali Arnavtje, Almugavarji ali Franki ali pogrčeni Azijatje iz Frigije, Cilicije, Kapadocije ali Lidije. V Arkadiji in Elidi, v Meseniji in Lakoniji, v Beociji, Focisu in Akarnaniji se je mnogo stoletij govorilo slovanski, kakor se n. pr. danes govori srbski v Srbiji. Že v VII. in VIII. stoletji so izginili Grki s Peloponeza, kjer so se naselili Slovanje, tako da so denašnji Grki slovanskega postanka.

Slovanje so prišli v Peloponez v prvi polovici VI. stoletja — mirno, brez hrupa, da njih prihoda niso zapazili pisatelji; samo mornarji, kateri so jadrali okrog Peloponeza, imeli so deželo za slovansko deželo. Ker pa so ondukaj imeli Grki večjo kulturo od Slovanov, tudi združeno državo, a Slovanje slabo urejene občine, bil je naravni kulturni nasledek, da so se Slovanje polagoma potapljali v grškem elementu, in se je bližal čas, ko je zadnje ostanke slovanske obsijalo rumeno solnce zadnjikrat v prvi četrti XV. stoletja.

Kateri Slovanov so se naselili v Peloponezu? Tisti iz Macedonije in Tracije, iz katerih so postali denašnji Bolgari, o čemer pričajo besede, n. pr. λόγγος, γρέντα, lagь, greda. Iz Rusije niso prišli Slovanje v Peloponez.

Predno so bili pogrčeni vsi Slovanje, jeli so se seliti v deželo Arbanasi pod konec XIV. stoletja. Ti Arnavtje še danes govoré svoj jezik po vsej Atiki in Megari izimši mesta, večjidel po Beociji in še drugod; a slovanski se tukaj ne sliši že tri sto let ne. Arbanasov je vseh vkup 200,000, torej peti del vseh prebivalcev. Največ so pridobili Grki od Arnavtov in Slovanov, kajti ta naroda sta gojila poljedelstvo in govejerejo in sta bila zastran tega v večji notranji dotiki z Grki, nego vojaki in trgovci romanskih narodov. Grški organizem so izpreminali najbolj Arnavtje,

potem Romani in Turki, najmenj pa Slovanje. Do 129 slovanskih besedij navaja Miklošič, katere še živijo v grškem jeziku, med katerimi je tudi takih, katere niso prvotno slovanske, ali so jih Grki prejeli od Slovanov. Na grško deklinacijo in konjugacijo niso imeli Slovanje nikakeršnega vpliva, tudi na notranji ustroj jezika ne; pač pa Arbanasi, kateri so tudi izpreminali notranji organizem novogrškega jezika. Slovanski elementi v grščini spadajo tedaj samo v besedni zaklad.

Te slovanske besede so imena za orodje, za domače življenje, za pohištvo. N. pr. βέδρον vêdro, κλούτσα ključ, κοσσία kosa, μοτίκα motyka, ὄκνα okno, πέτζα peč, ὀστρέχα streha, πολίτζα polica, ῥοῦχον ruho, σάνια sani, σφόρα svora, γοῦνα gunj, κοζόχα kožuh, παντλῆκα pantljika (izv. nemška), σουκανία suknja, τζόχα čoha (turški), τορβᾶς torba (turška beseda) itd. Nekaj besed za rastline in živali, n. pr. βερβερίτζα vêverica, βίδρα vidra, γράχος grah, κόκκοτας gallus, πελίνος pelin, χρᾶνος hrên; ali malo jih je za duševno življenje, n. pr. βοεβόδα, ζουπάνος, μπράτυμος bratim (pobratim), ζάκανον zakon, σδράβιτζα zdravica, κράλης kralj itd.

Take in jednake besede so se vcepile v grški jezik; v grških oblikah pričajo nam o narodu slovanskem, kateri jih je na Grškem govoril še pred tremi stoletji.

C.

Madjarska akademija znanostij v Pešti je izdala slovar, v katerem je nekatere besede proglasila za prave madjarske, dasi so slovanske. Podoba je, da nekateri narodje neradi slišijo resnico. V tem oziru so tudi Rumuni na krivem potu. Miklošič je dokazal, kateri slovanskih elementov se nahajajo v rumunščini, toda nekateri Rumuni jih rajši izvajajo iz angličanskega jezika ali Bog vedi od kod še, samo ne iz slovanščine, ako ravno se vidi na prvi pogled, da so slovanski. Miklošiču je znanost preresna in presveta, zato se ne ozira na te prikazni v učenem delu: Die slavischen elemente im magyarischen. Vender je za uvod temu delu zapisal te besede. V vzhodnih deželah so imeli učenjaki napačne nazore o etnologiji; trudili so se tujke, te žive priče odvisnosti vsacega posamičnega naroda, nadomestiti z domačimi izdelki, kateri pa se pravega jezika ne primejo, ker niso nastali iž njega, ker se niso porodili v njegovem organizmu, v katerem vse živí. Po

pravici pravi Miklošič, da je čudo, da se tudi Evropa ni poprijela pomočka, kakor cesar Kienlung, kateri je dal uvesti l. 1771. v mandšuslovar 5000 ponarejenih izrazov mesto do tedaj navadnih kitajskih besedij, grozeč se vsakemu, da ga bode dal šibati, kdor ne bi v poslovanji rabil novih besedij.

Ko so pridrli Madjari v Evropo in se naselili v denašnji domovini, bili so jim sosedje z jedne strani zahodni Slovenci, kateri so živeli ž njimi v največji zvezi. Ti Slovenci so se po propasti moravske države amalgovali z Madjari. Tem Slovencem so oznanovali krščansko vero najprej Nemci, a potem sveta slovanska apostola Ciril in Metod. Lahko si tedaj mislimo, da so mogli mnogokaj dati Madjarom, kateri so bili na jako nizki stopinji kulture. Ti Slovenci so dali Madjarom največ besedij za državno uredbo, orodje, poljedelstvo, pohištvo, rastlinstvo, živalstvo in za druge različne in potrebne stvarí. Z besedami so jemali Madjari od Slovanov tudi stvar samo.

O tem tedaj nas uči Miklošič tako. Na južnovzhodni strani so se dotikali Madjari bolgarskih Slovencev; njih država se je razprostirala od dolenjega Dunava do za Beligrad. Z Madjari niso prihajali v notranjo dotiko.

Ali so Madjari dobivali besed od Čehov ali Slovencev v moravski državi, ni moči na tanko določiti. Miklošič je za Slovence.

V prvem početku niso mogli Madjari jemati besed od Srbov. Srbje so postali še le v poznejši dobi neposredni sosedje Madjarom, ko so bili Bolgari potisneni na jug. V tem oziru niso bili merodavni tudi ne Malorusi. Najkasneje so tedaj prodrle v madjarščino slovaške, maloruske in srbske besede.

Slovanskih elementov v madjarščini je iskal že v XVI. stoletji Dalmatinec Vrančič (Faustus Verantius). L. 1833—1836. je izdal Gregor Dankovsky magyaricae linguae lexicon criticoetymologicum, v katerem je dokazoval, da ima madjarski jezik: 3706 primitiva vocabula peregrina; od teh 1898 slavica; od vsega besednega zaklada samo 962 magyarica primitiva!

Kritično o tem predmetu je razpravljal prvi Miklošič, kateri navaja 956 slovanskih besed; toda te niso vse; nekatere so tudi take med navedenimi, katere so Slovanje dobili od drugih (Nemcev), n. pr. pogača, pop; nekatere pa take, katere niso prvotno slovanske, kakor nekateri trdé.

V jeziku imamo dve vrsti posojila: 1. glasoslovje: bába (baba), báj (boj); 2. druga vrsta, kjer je izpremememba še večja: ordosics (otročič). Raznovrstnost je v glasoslovji madjarskega jezika; in tu je imeniten zakon vokalne harmonije in zakon preustrojstva, kadar se besede začenjajo s soglasniki.

Tako ne trpi madjarski jezik dveh soglasnikov v početku besede: barázda (brazda), garád (gradъ); beretva (britva), giliszta (glista), bolha (blъha); szömörcsök (smrček); durboncza (drbanice). Madjarski jezik pritika tujkam samoglasnike na početku besede: asztal (stolъ), ispán (županъ), udvar (dvor); ali pa se godi ta proces: kolbász (klobasa), ganicza (žganec, jeden soglasnik odpade), szabad; vender se nahaja: prücsök in ptrücsök; celo domača beseda trüsz poleg ptrüsz sternutatio, kar je dokaz, da si narodje nakladajo teška bremena, dasi tudi premagajo velike težave.

Za vokalno harmonijo navedímo nekoliko besed: kazal (kozel), pecsét (pečatь); csata (četa), ebéd (obêdъ), nyavalya (nevolja).

Slovanje so učili Madjare poljedelstvu; njiva si mora odpočiti, za to je prêlog — parlag; Slovanje so dali Madjarom grablje, katere so Madjari imenovali gereblye; za njive je treba brane — borona. Ako je dež curkoma lil, bežali so pod strêho, a Madjari pod eszterha; bili so lačni, sedali so za stolъ, — asztal, to je bil obêdъ — ebéd; bili so žejni, ker so jeli slanino — szalonna, zato so pili iz peharja — pohár. — Slovanje so radi jeli žgance, Madjari ganicza, ali kašo — kása; ali pa so jim dajali kvasъ — kovász, da so pekli gibanice — goboncza. — Madjari so začeli živeti v družbi — dorosba, drusba; čislali so žene — zsana, katere so pestovale otročiče — ordosics in gospodinjile s kokošmi — kakas. Dneve so imenovali tako: četvrtъkъ je postal csötörtök, petъkъ péntek. Slovenec je bil mlinarь, Madjar pa molnár, oni kovačь, ta pa kovács.

Slovanom je Moskva mesto, a Madjaru je Moszka vsak Rus. Kranjec je postal Kránicz. Ko so se Madjari seznanili s Slovani, dobili so od njih pope — pap in krst — kereszt. Iz besedij kereszt, koma — kumъ in še iz drugih iz krščanske terminologije sklepamo, da so Madjare krščevali tudi Slovanje. Izvojevali so si državo, katero so uredili po slovanski: dvor je postal udvar; dvorьnikъ je postal udvarnok, stolьnikъ asztalnok, županъ ispán, gusarь pa huszár itd. Državo so branili v boji — baj, na neprija-

telja so šli s sulico — szucza, s sabljo — szablya, ali pa so streljali s puško — puska.

Miklošič ne podaje besed tako brez zistema, kakor mi; on nas uči in kaže zakone, po katerih so izpreminali Madjari slovanske besede. Temu delu je glavni namen bil ta, kakih pojasnil bi bilo moči dobiti za staroslovensko glasoslovje. V tem oziru so mu bili nosniki glavni namen preiskovanju. S pomočjo madjarščine je zasledil rinezem ali hohnanje, n. pr. v besedah: galamb, starosl. goląbь; abroncs stsl. obrąčь, lencse lęšta itd. Druga pridobitev je, da je Miklošič dokazal, da je stsl. ê (ѣ) = madj. é; n. pr. v besedah: besêda, beszéd, têsto tészta, dêdъ déd, mêhъ méh, nêmьcь német; te besede so posnete iz staroslovenščine v dobi, ko se je samoglasnik ê glasil kakor é. Kdaj je to bilo, ni moči določiti. Vse to je dokazal Miklošič, da so njegove trditve obveljale za vselej.

Videli smo, kako je vplival slovanski element na ostale neslovanske jezike. Iz učene in nam tako potrebne knjige: Die fremdwörter in den slavischen sprachen pa zvedamo, kar nam naslov obeta. Miklošič je zbral vse tujke v vseh slovanskih jezikih; vseh je do 2000, kar je res malo, če pomislimo, da so zbrane iz vseh slovanskih jezikov. To je prvo korenito zasnovano in dognano etimologijsko delo kot specijalni del slovanskega slovarja, imeniten za zgodovino in kulturo; za tega delj nam razlaga Miklošič samo tiste tujke v slovanščini, katere zanimajo starinarja in filologa, katera sta tudi opazovalca kulture. Tako nas uči, da so čisto po tuje zasukani izrazi: stariši, têlovo, zamêra, dopasti se, sveta noč.

Že pred Miklošičem se je pečal s tem predmetom leksikograf Solarić, kateri je spisal „Rimljani slavenstvovavši“, a Kollár še čudnejši spis „Staroitalia slovanska“. Oba nista znala, katere besede so izvirno domače, katere tuje, ker sta bila nevedna zakonov, po katerih loči etimologija besedni zaklad. Etimologija ima namreč dvoje znamenj za presojevanje tujk: 1. glasoslovje; n. pr. grški θυμός, lat. fumus, slov. dymъ; 2. ustroj besede; tako je po tuje ponarejena beseda neprijaznь diabolus, nemški unhultha.

Ako bi hoteli jemati v poštev tiste tujke, katere se nahajajo v posamičnih slovanskih jezikih, morali bi se ozirati na narečja in na tiste narode, kateri so jim bili bližnji sosedje. Tako ima staroslovenski jezik največ besed grških in nemških, med katerimi

imajo nemške besede največ kulturnega elementa. Staroslovenska literatura ima malo izvirnih del, ona je brez živega, narodnega duha, vse je po grškem in nemškem mišljenji; gojili so jo samo duhovniki. Navedimo samo nekoliko znanih besed v dokaz. N. pr. beseda knez je postala (кънęзъ, кънęгъ, ęгъ tuja končnica) iz gotiške *kuniggs, star. vis. nem. kuning, torej je nemška beseda, jako razširjena je tudi pri Litvancih, Letih, celo pri Finih in njihovih sorodnikih. Kralь (kralj) je ime mogočnega Karla Velikega, katero je pri Slovanih postalo apelativum. To besedo so dobili od Nemcev samo tisti Slovanje, kateri so si osnovali državo po nemškem vzgledu, zato je bila neznana Bolgarom in Rusom. Drugi Slovanje, kateri so dobili državno uredbo iz Carjigrada, Bolgari in Rusi, imenovali so svoje vladarje, kakor Grki; torej iz καῖσαρ so naredili cêsarь, iz česar je postalo сьsarь, a iz tega carь. Te besede pričajo, da so si uredili Slovanje državo po nemškem in grškem načrtu.

Od Slovanov so romale te besede k drugim narodom. Madjari so iz besede kralj naredili király, Rumuni krai, Arbanasi kral', a Novogrki κράλης.

Izmed južnih Slovanov naj omenimo Slovence, Hrvate in Srbe. V Slovence se je najgloblje zasekal nemški element, ker smo z Nemci največ občevali, „da smo se odvadili misliti po svoje". Med tujkami v slovenščini vlada to razmerje: na 50 romanskih besed pride 100 nemških, okoli 15 madjarskih in 5 turških. Hrvatje in Srbje so zajemali iz italijanskega, nemškega, grškega, madjarskega in turškega elementa.

Nekatere tujke nemškega izvora so znane večini slovanskih jezikov, n. pr. cerkev, hiža, knez, cesar, kralj, lek, orodje, peneži, vrt itd., a beseda baba je razširjena po vsej Evropi.

Nekatere besede imajo dvoje oblik, n. pr. kalež kelih, papa papež, kar je dokaz dvovrstnega posojila. Imenitno je, da so po Miklošiči besede: hleb, plug in steklo nemškega izvora. Znamenito je tudi, da izvaja Miklošič besedo Nemec iz slov. pridevnika nem.

Takisto je tudi imenitno vprašanje, koliko so vplivali slovanski jeziki drug na druzega. Tudi to prikazen je opazoval Miklošič in je zasledil, da so posamični jeziki slovanski vplivali razmerno najmenj drug na druzega, ker se vedno dalje razvijajo vsak za se v svojem organizmu in se vedno jasneje izražajo v tem individualizovanji, kar je naravni zakon razvijanja, da se jeziki v razvijanji oddaljujejo od dne do dne, a ne približujejo.

Č.

Do zdaj omenjena dela kažejo, da je Miklošič iskal slovanskih elementov v jezikih vseh tistih narodov, s katerimi so občevali Slovanje in bili ž njimi v kulturni zvezi: v kulturni supremaciji ali odvisnosti. Zvršivši to delo, razširil si je področje znanstvenemu delovanju v najnovejšem času, ko je jel izdajati l. 1872. slavno knjigo: Ueber die mundarten und die wanderungen der Zigeuner Europa's, v kateri nam sicer tudi našteva slovanske elemente v ciganskih narečjih, ali vrhu tega nam je podal vse štiri dele moderne slovnice in slovar ciganskega jezika; vse tako učeno, obširno in korenito, da je s tem delom prekosil vse svoje prednike, kateri so pisali o istem predmetu.

S tem učenim in celotnim delom je stopil v vrsto indologov. Kolikor je jezikov, toliko je filologij. Osnovavši moderno slavistiko, postal je Miklošič indolog; a ravnokar se bavi z rumunščino — in zdaj je romanist: povsod znanstvena zvezda voditeljica. Tako je postal Miklošič pravi pospešnik in oče znanosti ciganov, naroda, kateri nima znanstvene literature in nikakeršne literarne bodočnosti. Preiskoval je jezik zaradi jezika, zaradi znanosti, kakor je postal oče moderni slovnici rumunskega jezika, kateremu kaže pravo pot dalnjega znanstvenega razvijanja. To je sila obsežno znanje jedinega moža!

Ogromno delo o narečjih in romanji evropskih ciganov ima tri dela: a) v prvem delu navaja slovanske elemente v ciganskih narečjih v Evropi; b) v drugem delu nam podaje slovnico in slovar; c) v tretjem delu dokazuje in določuje evropsko pradomovino po vseh krajih Evrope živečih ciganov in označuje pot, po kateri so prišli v zdanja prebivališča.

O drugem in tretjem delu ne bomo poročali, dasi je sila zanimljivih prikaznij slovniških v ciganskem jeziku, n. p. da ima tudi ta jezik stavkov brez subjekta.

Ciganje, o katerih jeziku nam je podal Miklošič vzglede, so ti: 1. grški, 2. rumunski, 3. ogerski, 4. moravsko-češki, 5. nemški, 6. poljsko-litvanski, 7. ruski, 8. finski, 9. škandinavski, 10. južnoitalijanski, 11. baskiški, 12. angleško-škotski, 13. španski. Podal nam je vrhu tega pripovedke in pesmi ciganske iz Bukovine. Po-

jasnjeval je tudi narečja ciganov v Galiciji, po Sremu in v Srbiji; naposled je vsa ta narečja primerjal in spisal o njih, kakor smo že omenili, vse štiri dele moderne slovnice.

Nas zanimajo slovanske besede v ciganskih narečjih. Takih slovanskih elementov je zasledil Miklošič 649 v ciganskih narečjih; naj omenimo vsaj nekatere, da bi videli, kako obliko so jim dali ciganje. Saj poznamo vse te besede: vojvódas (vojevoda, belli dux), sloboda (svoboda, nsl. sloboda), nečálniku (rus. načalьnikъ), národos (narod), Njemcos (Nêmec), novinos (Zeitung), valduri (olьtarь), nêvera (Untreue, srb. névéro moja), vjencos (vênьcь), telentos (telę), mokin (smoky ficus, bolg. smokinъ), slíva, sluga. V ciganski jezik je tudi prešla besedica to (= id), katera se nahaja v vseh slovanskih jezikih. Beseda poklo (madj. pokol), nsl. pekel, strsl. pьklъ, pix, ni slovanskega rodú, ali so jo ciganje prejeli od Slovanov. Zanimiva je tudi besedica p o, katera je v slovanskih jezikih zdaj predlog, zdaj adverb in zdaj prefiks; v bolgarskem jeziku označuje po komparativ: po bogat ditior; tudi je s komparativom: po lačó meilleur.

Najnovejše delo Miklošičevo je: Rumunische untersuchungen: o istersko-rumunskih in o macedonskorumunskih spomenikih, 1881, o vokalizmu rumunskega jezika itd. Delo je na veliko zasnovano in ni še končano.

D.

Toliko mislimo bodi dovolj o delih. Zadovoljni bodemo, ako smo podali Slovencem vsaj glavni načrt mnogovrstnega delovanja Miklošičevega in jih tako seznanili z najodličnejšim rojakom, z najučenejšim slavistom, in po pravici z najučenejšim jezikoslovcem vsega učenega sveta, — torej moža, čegar učenosti in korenitosti se poklanja vsa učena Evropa.

Toda Miklošič ne deluje samo na zunaj; on ima tudi okrog sebe zbrano in udano občino, kateri je vodnik in učenik; občina mladih Slovanov, kateri dobivajo vsak dan Miklošičevo znanost iz živega vira, iz Miklošičevih ust. Že tri in trideset let je Miklošič profesor slavistike na dunajskem vseučilišči, in kaj je Miklošič vseučilišču, videli smo, ko je bil jedenkrat rektor, in trikrat dekan in dolgo let predsednik izpraševalni komisiji; in kaj je Miklošič učencem svojim, vedó vsi, kateri se šolajo na Dunaji. Pohitimo

tedaj v tisto svetišče na vseučiliškem trgu v tretjem nadstropji, kamor ga tako radi in veseli zahajajo njegovi učenci poslušat; kjer apostol slavistike svojo sveto službo opravlja in učence za isti poklic pripravlja. V dvorani so zbrani mladi Slovanje, kateri so se prišli učit resnice, ker njih učenik hrepeni samo po neskončni resnici. Kakor anatomist človeške ude razkosava slavist ves naš organizem slovanskih jezikov, razlamlja to celoto organsko, da bi vanjo videli, kakšna je, da bi jo spoznali. Tu on razkosava besedo za besedo na drobne kosce in razlaga nje postanek, koreniko, sufikse, učeč nas, ali je ta beseda pognala na slovanskem deblu; ako ne, od kod je, kako je prej živela in kako se je pri nas udomačila. Glavni predmet predavanju mu je vsa moderna slovnica slovanskih jezikov, potem tudi paleografija, starožitnosti slovanske, slovanski epos itd. O vsem, kar je spisal, ne predava, to je jasno. Govor mu je jasen, kratek in jedernat, da bi se res morali čuditi, ako ga kdo poslušalcev ne bi umel, ker učenikova razvrstitev predmeta je logična, a metoda uzorna. Drugi učeni svet imenuje te lastnosti z drugimi besedami: bistroumnost in obsežna učenost. Vse to je pragmatični značaj tega največjega učenjaka in slavista v najčistejšem pomenu besede. Njemu je znanost vse, zato je dejal njegov životopisec, da je Miklošič mož, „dem es um sonst nichts als um die Glorificierung der Wissenschaft, eines grossen allgemeinen Ganzen, zu thun ist, fern von den Nebenabsichten.“

Razmerno se zbira okrog Miklošiča največ Slovencev. Ti in drugi so doživeli pri Miklošiči najlepših dnij. Ko smo bili zbrani v dvorani, jel nam je Miklošič razlagati slovnico staroslovenskega jezika in pri tej priči nam je govoril zlate besede, katerih ne bode zabil, kdor jih je slišal. Govoril nam je, naj se učimo za svoj poklic iz ljubezni do slovanske znanosti, se ve da ne smemo poleg tega zanemarjati drugih znanostij, katere nam pospešujejo znanje. Tako vlada ljubezen in spoštovanje povsod v najlepši harmoniji in tako je Miklošič na čast in slavo vseučilišču, da imajo uzroka tudi njegovi učeni tovariši, kateri ga v svojih predavanjih imenujejo — die Zierde der Wiener Universität.

Ozrimo se še po vrhu na vse velikansko delovanje tega učenjaka in spoznali bodemo pomen in imenitnost znanosti in moža, ki je osnoval to znanost. On nam je razodel duševno notranjščino

slovanskih jezikov in nam pokazal pravo nekdanjo in zdanjo lastno ceno, zato je Miklošič duša vseh hrepenenj slovanskih jezikov; on je ud velike verige jezikov, katera veže narode vsega sveta. Slovenec po rodu je Miklošič danes reprezentant vseh slovanskih rodovin.

Tako odličnega moža spoštujejo in čestè vsi učenjaki, akademije, učena društva in cesarji. Naš cesar ga je odlikoval o raznih prilikah: podelil mu je plemstvo, imenoval ga dosmrtnega uda gosposke zbornice ter tako podelil mu čast, katero daje za domovino zaslužnim možem, katerim posebno zaupa. Razven že prej omenjenih čestí naj še omenimo, da je Miklošič: c. kr. dvorni svétnik, vitez cesarskega avstrijskega Leopoldovega reda, vitez cesarskega ruskega reda sv. Ane druzega razreda, vitez kralj. pruskega reda pour le mérite, dosmrtni ud gosposke zbornice, pravi ud in tajnik cesarske akademije znanostij na Dunaji, ud akademije berolinske, monakovske, zagrebške in krakovske, ud društva znanostij v Göttingenu in Kopenhagenu, dopisujoči ud akademije v Petrogradu in francoskega zavoda Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, ud kralj. češkega društva znanostij, častni ud zgodovinskega društva na Štajarskem, zgodovinskega društva v Zagrebu, vseučilišča v Harkovu, Matice Slovenske v Ljubljani itd.

In letos bode slavil ves učeni svet sedemdesetletnico moža, čegar največja čast so njegova dela, s katerimi se bode krepčala slavistika stoletja in stoletja. Ta slavnost bode v rojstvenem kraji na Štajarskem. Častili ga bomo iz ljubezni, ker on je posvetil vse svoje življenje znanosti iz ljubezni do materinega jezika. Zato mu želimo iz dna srca, naj bi še mnogo let deloval v prospeh znanosti in na veselje vsega učenega sveta.

Miklošičevi spisi.

I.

1. *Radices linguae slovenicae veteris dialecti.* Lipsiae. Weidmann. 1845. 8°. Str. 147.

2. *S. Joannis Chrysostomi homilia in ramos palmarum* slovenice latine et graece Cum notis criticis et glossario. Accedunt epimetra duo, ad historiam Serbiae spectantia. Vindobonae. 1845. 8°. Str. VIII. + 72.

3. *Vita S. Clementis,* episcopi Bulgarorum, graece. Vindobonae. Fr. Beck. 1847. 8°. Str. XXII. + 34. Manibus Kopitarii gratus discipuli animus.
4. *Vitae Sanctorum.* E codice antiquissimo palaeoslovenice cum notis criticis et glossario. Accedunt epimetra grammatica quinque. Od str. 32—39: Index vocabulorum, quae in nostris Radicibus . . . . desunt. Viennae. Wenedikt. 1847. 8°. Str. 54.
5. *Lexicon linguae slovenicae veteris dialecti.* Vindobonae. Apud Gulielmum Braumüller c. r. bibliopolam aulicum. Illustrissimo principi Michaeli M. Obrenović. 1850. 4°. Str. XIV + 204.
6. *Lautlehre der altslovenischen sprache.* Wien. Wilhelm Braumüller. 1850. 8°.
7. *Formenlehre der altslovenischen sprache.* W. Braumüller. 1850. 8°. Str. 73. Druga izdaja 1854. 8°. Str. VIII. + 179.
8. *Slavische bibliothek* oder beiträge zur slavischen philologie und geschichte. 1851. 8° I. Wien. Str. 321.
9. *Monumenta linguae palaeoslovenicae e codice Suprasliensi.* (Na troške cesarske akademije znanostij.) Vindobonae. 1851. 8°. Str. XII. + 452.
10. *Slovensko berilo* za peti (1853), šesti (1854), sedmi (1858.) in osmi (1865) razred. Za 8. razred druga izdaja 1881.
11. *Apostolus e codice monasterii Šišatovac,* palaeoslovenice. Vindobonae. W. Braumüller. 1853. 8°. Str. XXIV. + 267. Illustrissimo principi Michaeli M. Obrenović hoc patriae linguae monumentum venerabundus offert gratus editor.
12. *Chrestomatia palaeoslovenica* (Na konci: Monumenta frisingensia). Vindobonae. Braumüller. 1854. 8°. Str. 92. Druga izdaja: *Chrestomatia palaeoslovenica cum speciminibus reliquarum linguarum slavicarum.* 1861. 8°. Str. 114.
13. *Lex Stephani Dušani.* Fasciculus prior textum continens. Vindobonae. Fridr. Fr. Beck. 1856. 8°. Str. 28.
14. *Evangelium S. Matthaei palaeoslovenice e codicibus.* Vindobonae. 1856. 8°. Str. 80.
15. *Das Recht von Pskov.* Wien. 1857. 8°.
16. *Barth. Kopitars kleinere Schriften, sprachwissenschaftlichen, geschichtlichen, ethnographischen und rechtshistorischen Inhalts.* I. Bd. Wien. 1857. 8°. Str. 380.

17. *Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae Bosnae Ragusii.* Viennae. 1858. 8°. Str. XII + 580. Illustrissimo principi Michaeli M. Obrenović hunc librum dedicat gratus editor.
18. *Slavische bibliothek.* Wien II. 1858. 8°. Str. 312.
19. *Chronica Nestoris* textus russico-slovenicus, versio latina, glossarium. Vol. I. Vindobonae. 1860. 8°. Str. XIX. + 223.
20. *Acta et diplomata graeca medii aevi, sacra et profana collecta.* Ediderunt Fr. Miklosich et J. Müller.

    Volumen I.: „Acta patriarchatus Constantinopolitani 1315—1402 e codicibus manu scriptis bibliothecae palatinae Vindobonensis.“ Vindobonae. 1860. 8°. Str. VI. + 607.

    Volumen II.: „Acta patriarchatus Constantinopolitani 1315—1402 e codicibus manu scriptis bibliothecae palatinae Vindobonensis.“ Vindobonae. 1862. 8°. Str. 608.

    Vol. III.: „Acta et diplomata res graecas italasque illustrantia e tabulariis Anconitano, Florentino, Melitensi, Neapolitano, Veneto, Vindobonensi“. Vindobonae. 1865. 8°.

    Vol. IV.: „Acta et diplomata monasteriorum et ecclesiarum orientis“. Vindobonae. 1871. 8°. Str. XIV + 441. (Ta dela na troške ces. akademije znanostij.)
21. *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum* emendatum auctum. Vindobonae. Guilelmus Braumueller. 1862—1865. 8°. Str. XXII + 1171.
22. *Vergleichende grammatik der slavischen sprachen.* Wien, 1852—1875.

    I. *Vergleichende lautlehre der slavischen sprachen.* Von der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften zu Wien gekrönte Preisschrift. Wien. 1852. 8°. Str. XVI + 518. W. Braumüller. Druga izd. 1879. Str. 598.

    II. *Vergleichende stammbildungslehre der slavischen sprachen.* Herausgegeben mit Unterstützung der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften zu Wien. 1875. 8°. Str. XXIV + 504.

    III. *Vergleichende formenlehre der slavischen sprachen.* 1856. 8°. Str. XVI. + 582. Druga izdaja 1876. 8°. Str. 550. (S podporo ces. akademije znanostij).

    IV. *Vergleichende syntax der slavischen sprachen.* Wien. Braumüller. 1868—1874. 8°. Str. XII. + 896. (S podporo ces. akademije znanostij.)

23. *Vita S. Methodii* russ. slov. et latine. Vindobonae. 1870. 8°. Str. 29.
24. *Monumenta spectantia ad unionem ecclesiarum graecae et romanae edita* ab A. Theiner et Fr. Miklosich. Cum tabula. Vindobonae. 1872.
25. *Altslovenische formenlehre in paradigmen mit texten aus glagolitischen quellen.* Wien. Braumüller. 1874. 8°. Str. XXXV + 96.
26. *Deutsch-serbisches Wörterbuch.* (Vukova zbirka. Uredil Miklošič.) Wien. 1864. Druga izdaja 1878.

II.

Od vseh del, ki so prišla na svetlo v akademijskem zborniku „Denkschriften“ in v akademijskih poročilih „Sitzungsberichte“, tiskane so posebne izdaje.

„Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften;“ Philosophisch-historische Classe. 4°. Bd. I—XXXI, imajo te razprave:

1. *Lehre von der conjugation im altslovenischen.* I. 167—206.
2. *Die sprache der Bulgaren in Siebenbürgen.* VII. 105—146.
3. *Die wurzeln des altslovenischen.* VIII. 154—179.
4. *Die bildung der nomina im altslovenischen.* IX. 135—232.
5. *Zum Glagolita Clozianus.* X. 195—214.
6. *Die bildung der slavischen personennamen.* X. 215—330.
7. *Die slavischen elemente im rumunischen.* XII. 1—70.
8. *Die nominale zusammensetzung im serbischen.* XIII. 1—28.
9. *Die bildung der ortsnamen aus personennamen im slavischen.* XIV. 1—74.
10. *Die verba impersonalia im slavischen.* XIV. 199—244. *Subjectlose Sätze.* II. Auflage. Wien. Wilhelm Braumüller. 1883. 8°. Str. 78. (Prvo izdanje je izšlo pod naslovom: *Die verba impersonalia im slavischen.)*
11. *Die fremdwörter in den slavischen sprachen.* XV. 73—140.
12. *Die slavischen monatsnamen.* XVII. 1—32.
13. *Die negation in den slavischen sprachen.* XVIII. 335—367.
14. *Beiträge zur kenntniss der slavischen volkspoesie.* I. Die volksepik der Croaten. XIX. 55—114.
15. *Pametь i žitije blaženago učitelja našego Konstantina filosofa, prvago nastavьnika slověnьsku jezyku.* Srbsko-slovenski tekst z latinskim prevodom. Dümmler in Miklošič. XIX. 203—248.
16. *Albanische forschungen.*

I. *Die slavischen elemente im albanischen.* XIX. 337—374.
II. *Die slavischen elemente im rumunischen.* XX. 1—88.
III. *Die form entlehnter verba im albanischen und einigen anderen sprachen.* XX. 315—323.

17. *Die slavischen elemente im magyarischen.* XXI. 1—74.
18. *Die slavischen ortsnamen aus appellativen.* XXI. 75—106. XXIII. 141—272.
19. *Ueber die mundarten und die wanderungen der Zigeuner Europa's.*
I. *Die slavischen elemente in den mundarten der Zigeuner.* XXI. 197—253.
II. *Beiträge zur grammatik und zum lexicon der zigeunermundarten.* XXII. 21—102.
III. *Die wanderungen der Zigeuner.* XXIII. 1—46.
IV. *Märchen und lieder der Zigeuner der Bukowina.* I. Theil. XXIII. 273—339.
V. *Märchen und lieder der Zigeuner der Bukowina.* II. Theil. XXV. 1—68. Glossar.
VI. *Beiträge zur kenntniss der mundart der Zigeuner in Galizien, in Sirmien und in Serbien.* XXVI. 1—66.
VII. *Vergleichung der zigeunermundarten.* I. Th. XXVI. 161—248.
VIII. *Vergleichung der zigeunermundarten.* II. Theil. XXVII. 1—108.
IX. *Lautlehre der zigeunermundarten.* XXX. 159—208.
X. *Stammbildungslehre der zigeunermundarten.* XXX. 391—485.
XI. *Formenlehre der zigeunermundarten.* XXXI. 1—54.
XII. *Syntax der zigeunermundarten.* XXXI. 55—114.

20. *Die christliche terminologie der slavischen sprachen.* XXIV. 1—58.
21. *Ueber den ursprung der worte von der form aslov.* trъt. XXVII. 261—307.
22. *Ueber den ursprung der worte von der form aslov.* trêt und trat. XXVIII. 1—52.
23. *Ueber die steigerung und dehnung der vocale in den slavischen sprachen.* XXVIII. 53—96.
24. *Ueber die langen vocale in den slavischen sprachen.* XXIX. 75—140.
25. *Ueber die wanderungen der Rumunen in den dalmatinischen Alpen und den Karpaten.* XXX. 1—66.
26. *Rumunische untersuchungen.*

III.

Natisnene so nadalje v akademijskih poročilih *„Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften“* te razprave:

1. *Bericht ueber Quer's Sprachenhalle* I. 164—168.
2. *Ueber den reflexiven gebrauch des pronomens oъ* und der damit zusammenhängenden formen für alle personen. I. 119—127.
3. *Ueber die altslovenische conjugation.* I. 171—175.
4. *Ueber die sprache der ältesten russischen chronisten, vorzüglich Nestors.* XIV. 3—52.
5. *Die Rusalien.* Ein beitrag zur slavischen mythologie. XLVI. 386—406.
6. *Der praepositionslose local in den slavischen sprachen.* LVII. 531—558.
7. *Ferdinand Josef Wolf.* Eine lebensskizze. 1866.
8. *Ueber den accusativus cum infinitivo.* LX. 483—508.
9. *Ueber die genetivendung go in der pronominalen declination der slavischen sprachen.* LXII. 48—53.
10. *Die slavischen elemente im neugriechischen.* LXIII. 529—566.
11. *Ueber die zusammengesetzte declination in den slavischen sprachen.* LXVIII. 133—156.
12. *Das imperfect in den slavischen sprachen.* LXXVII. 5—30.
13. *Beiträge zur kenntniss der zigeunermundarten.* LXXVII. 759 — 792. LXXXIII. 535 - 562. XC. 245—296.
14. *Beiträge zur altslovenischen grammatik.* LXXXI. 81—136.
15. Ueber Goethe's *„Klaggesang von der edlen Frauen des Asan Aga“*. Razprava izročena cesarski akademiji znanostij na Dunaji ni še do zdaj tiskana.

IV.

Slavische bibliothek oder beiträge zur slavischen philologie und geschichte — herausgegeben von Fr. Miklosich. I. Bd. Wien. 1851. 8°. Str. 321. Bei Braumüller. II. Bd. Wien. 1858. 8°. Str. 312. (Herausgegeben von Fr. Miklosich und J. Fiedler). V tem znanstvenem listu je spisal Miklošič:

1. *Lautlehre der bulgarischen sprache.* I. 43—56.
2. *Popevka od Svilojevića.* Aufgezeichnet 1663, mitgetheilt vom herausgeber. I. 259—260.
3. *Bartholomaei Kopitarii prolegomena historica in evangelia slavice.* I. 57—84.

4. *Glagolitisches fragment evang. Joann.* 19. 9—19. 28. I. 261 — 263.
5. *Entgegnung* auf herrn Wenzel Hanka's albernheiten und lügen. I. 267—321.
6. *Das Recht von Pskov.* II. 46—63.
7. *Zusätze* zu meiner in den Denkschriften der philos. histor. Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften (B. VII.) abgedruckten Abhandlung: *Die Sprache der Bulgaren in Siebenbürgen.* II. 140—151.
8. *Denkmal der neuslovenischen sprache.* Aus einer Handschrift des XV. Jahrh. in der k. k. Bibliothek zu Laibach. II. 170—172.
9. *Die altslovenischen legenden vom heil. Wenzel.* II. 270—281.
10. *Suffix lъ: subst. masc.: part.; adj.* Aus einer grösseren Abhandlung über die Bildung der Nomina im Altslovenischen als Probe. II. 286—288.
11. *Brief des heil. Brun an Kaiser Heinrich II.* II. 307—312.

V.

Za *„Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti“* je spisal Miklošič:

1. *Trojanska priča,* bugarski i latinski. Starine, III. 147—188.
2. *Psaltir s tumačenjem* pisan 1346 za Branka Mladenovića. Starine, IV. 29—62.
3. *Izvještaj od god. 1772 o manastirih na Fruškoj gori u Sriemu, podastrt kr. dalm.-hrv.-slav. namjestničkomu vieću.* Starine, VIII. 1—19.
4. *O slovima zêlo i zemlja.* Rad, IX. 11—16.
5. *Marija kći Angjelinina i Konstantin Arijanit.* Rad, XII. 1—9.

VI.

Miklošič je nadalje spisal te razprave, kritike in književna naznanila:

1. *Vergleichende Grammatik des Sanskrit, Zend, Griechischen, Lateinischen, Litthauischen, Gothischen und Deutschen* von Franz Bopp. Kritika. Jahrbücher der Literatur. Wien. Band 105. 1844.
2. *Ostromirovo evangelie 1056 — 57 goda.* Izdannoe A. Vostokovymъ. Petrograd 1843. Kritika: Jahrb. d. Lit., Wien. Bd. 119, 1847. Str. 1—39.

3. *Ljubljana, Laibach.* Vodnikov spomenik. 4°. Str. 182—184.
4. *Verba intensiva im altslovenischen.* Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung auf dem Gebiete der arischen, celtischen und slavischen Sprachen. Herausgegeben von A. Kuhn und A. Schleicher. 1858. 8°. Str. 67—80.
5. *Die wurzel sru im slavischen.* Beiträge zur vergl. Sprachforschung. 1858. Str. 128.
6. *Das suffix ъ im altslovenischen.* Beiträge zur vergl. Sprachforschung. 1858. Str. 222—233 in 273—289.
7. *Glagolitisch.* Allg. Encyklopädie der Wissenschaften und Künste. Ersch und Gruber. Leipzig. Brockhaus. 1859. 4°. Str. 403—422.
8. *Die serbische epik.* Oesterreichische Revue. Wien. 1863. 8°. II, 1—23.
9. *Le préfixe roman „dis“ en albanais.* Revue de linguistique et de philologie comparée. Paris. 1871. (V francoskem jeziku.)

O Miklošičevem življenji in njegovih delih so do zdaj pisale te knjige:

1. *Koledarčik slovenski.* V Ljubljani 1854. S podobo. V tej knjigi je Miklošiča opisal g. I. Navratil.
2. *Neven.* Zagreb. 1854.
3. *Illustrirte Zeitung.* Leipzig. 1863. Nr. 1025. Str. 132. S podobo.
4. *Slovník naučný.* Red. Dr. Fr. L. Rieger. Díl pátý. V Praze. 1866. Str. 312.
5. *Allgemeine deutsche Real-Encyklopädie* für gebildete Stände. XI. Auflage. X. B. Leipzig. Brockhaus. 1867.
6. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* von Dr. C. von Wurzbach. Wien. 1868.
7. *Neues Conversations-Lexikon* von H. J. Meyer. B. XI. II. Aufg. Str. 532.
8. *Slovinac.* II. U Dubrovniku. Str. 140. S podobo.
9. *Kopitarjeva spomenica.* Ivan Navratil. Izdala Matica Slovenska 1880.

Opomnja. V poljskem jeziku je izšel Miklošičev životopis tudi v Poznanji; tega in drugih nisem dobil. Poudarjati moram, da je v znanstvenih knjigah in novinah nemških in slovanskih dokaj recenzij o Miklošičevih delih; v teh poročajo slavisti, kakor n p. V. Jagić (Archiv) o Miklošičevih delih.

Droben spisek Truberjev.

Podaje M. Valjavec.

Do 1869. leta, ko je med ljudi prišla knjiga: „Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske, nacrtao prof. Sime Ljubič II. dio," vedelo se je le za en sam eksemplar malega spisa: „ena molitev tih krščenikov, kir so zavolo te prave vere v Jezusa Kristusa pregnani." Napominja ga Kopitar v svoji knjigi: Grammatik der slavischen sprache in Krain, Kärnten und Steyermark, Laibach 1808 na 398. strani, kjer tako le piše: Ena Molitou tih Kerszhenikou, kir so sa volo te prave Vere Viesusa Cristusa pregnani. Oratione de perseguitati e forusciti per lo Evangelio et per Giesu Cristo. Ai Rom. 8. Per tua cagione ogni di siamo amazzati, e condotti come pecore alla beccaria. 1 bogen in 8vo. Ein gebeth, zuerst in krainischer, dann in italiänischer sprache. Höchstens kann der italiänische aufsatz von Vergerius sein, und doch unterschreibt sich derselbe just am schlusse der krainischen übersetzung, die unleugbar aus Trubers feder ist, da z. B. der sogar ihm eigene ausdruck ne rodimo statt ne maramo (non curamus), darin vorkommt. Am ende auch gebethe vor und nach dem essen, blosz italiänisch; und Ai Rom. VIII. — Nella Apocalisse XVII (das triumphirende lamm). Dieses kleine stück ist noch nirgends erwähnt. Es gehört ganz gewisz in das jahr 1555. Es ist hier (to je in der wiener hofbibliothek) dem Matthaeus beigebunden.

Po Kopitarji napominja ta spisek Pavel Šafařik v geschichte der südslavischen literatur I. 139 tako le: Ena molitou tih kerszhenikou, kir so sa volo te prave vere v Jesusa Cristusa pregnani. Oratione de persequitati e forusciti per lo Evangelio et per Giesu Cristo. (Tübingen um 1555) 8° 1 bogen. Auf der k. hofbibl. in Wien. — Zuerst in krainischer, dann in italienischer sprache. Höchstens kann der italienische aufsatz von Vergerius sein, und doch unterschreibt sich derselbe gerade am schlusse der krainischen übersetzung, die unläugbar aus Trubers feder ist. Kopitar S. 398.

Po tem ga omenja Julij pl. Kleinmayer v knjigi: Zgodovina slovenskega slovstva v Celovcu 1881 pag. 50 pišoč to le: Trubar

je najprej poslovenil evangelij sv. Matevža, ki se je obelodanil l. 1555, in to z latinskimi črkami. Istega leta je priobčil abecednik v latinici („Ta evangeli sv. Matevža zdaj prvič v ta slovenski jezik preobernen. V. T.“ (Vergerij, Trubar.) — „Ene bukvice, iz katerih se ti mladi Slovenci mogo lahku brati inu pisati naučiti“. — „Catechismus v slovenskim jeziku 1555. N. V. T.“) Istega leta je prišla na svetlo: „Ena molitou tih kerščenikov, kir so za volo te prave vere preganani“. Kleinmayr te molitve ni navel niti iz Kopitarjeve knjige, niti iz Šafařika, niti iz Ljubičevega ogledala, kajti vsi trije pišejo: pregnani, a Kleinmayr ima: preganani. Brez sumnje ima to vest iz nenatančnih beležek katerega učenca zdanjega profesorja ljubljanske realke Fr. Levca, ki je 1872. in 1873. leta v Gorici v 8. razredu gimnazije razlagal zgodovino slovenske literature, ki so jo učenci marljivo za njim pisali, a mlajši od starejših deloma zmotno prepisovali in se je tem potem razširila njegova razlaga po goriški gimnaziji in po Primorskem. G. Levec mi piše, da mu je naslov znan iz Kopitarja, a da spisa samega ni imel v rokah.

Vergerijev podpis pod molitvijo je zavel g. prof. Ljubiča, da ni Kopitarju veroval, da je ta molitev pritekla iz Trubarjevega peresa in jo pripisuje Vergeriju, ko piše v ogledalu II. 554: „Da je Verger i dalje suradio u izdavanju slovenskih protestantičkih knjiga, dokazuje njegov podpis, koi se na više njih nalazi; a iz njegova je pera bez dvojbe potekla: Ena molitou tih ker(s)zhenikou, kir so sa volo te prave vere Viesusa Cristusa pregnani, tiskana ruj. 1565. 8 u Padovi. (Iztis u knjižnici sv. Marka.)

Ljubič je bil sam to molitev pred več leti prepisal a ko je bil še na Reki, izgubil mu je nekdo prepis. Leta 1881. se mu je spet posrečilo priti do knjige. Našel jo je pastor Elze v Benetkah v biblioteki sv. Marka in za njo povedal Ljubiču, ki jo je iz nova prepisal in meni izročil. V lanjskem letopisu Matičinem piše prof. Hubad: 138: Iz vsega tega se kaže, da Vergerij ni ravno sam prelagal svetega pisma, ako ravno sebe vsemu delu na čelo stavi. Pridno in marljivo je vspodbujal Krištofa in druge za podporo. Pastor Elze v Benetkah misli, da je on pisal: Ena molitov tih kerščenikou itd. Ali stvar še ni gotova. Jaz mislim, da je ravno podpis Vergerijev pod omenjeno molitvijo na to navel Elzeja, da jo tudi on Vergeriju prisvaja. Da si osvedočen, da je Kopitar prav sodil, poprašal sem i pak prof. doktorja Kreka v Gradci, kaj on sodi o stvari. On mi je odgovoril: Prašaš me, ali kaj vém o drobnem spisu: Ena molitov tih krščenikov itd., ktera se po pravici pripisuje Trubarju in Vergeriju. O slednjem opomnim, da sem se po njegovih pismih do cela prepričal, ka on slovenski ali hrvatski ni nikoli slovstvoval, ampak k večemu pripomogel kot znana in veljavna glava, da so Truberjevi nekteri spisi zagledali bili preje beli dan. Molitve sam jaz nisem nikoli imel

v rokah in mi je o njej samo to znano, kar stoji v Kopitarjevi slovnici in v Šafařikovi slovstveni zgodovini jugoslovenski. —

Da je ta molitev res Truberjeva, jasno dokazuje način pisanja. Vse je Trubarjevo. Za dokaz hočem le nekoliko stvarij navesti iz tistih Truberjevih spisov, ki so mi ravno na roko, a to so odlomčki v Kopitarjevi slovnici in pa Levčev sestavek: die sprache in Trubers Matthaeus, Laibach 1878. Pronom. possess. tvoj (tuus) se v naši molitvi glasí tui, tuiga, tuie itd., isto tako rabi Truberju n. p. v psalmi 50 (ug): jest bug sem tui bug . . . jest ne bom tebe za volo tuiga offruvane svaril ne za volo tuih sežganeh offrou . . . jest ne hočo od tuie hyže vzeti junceu . . . plačaj ti timu visokišimu tuio oblubo itd.; Pravopis ‚ſubper' bere se v psl. 50: jest hočo ſubper te spryčovati . . . ti vidiš inu govoriš ſubper tuiga brata. — Beseda ampag se ravno tako z g na kraji piše v psl. 68, 22: ampag bug te glave nega sovražnikov rezbye; luc. 24 ampag nju oči so bile držane, itd. Oblik oli na mesti ali bere se med drugim v psl. 50: bom li jest volovsku mesu jejdil oli kozlovo kry pyl? . . . ti meniš de sim jest koker si ti, oli jest hočo tebe štrajfati, v psl. 18, 42 oni so vpili h timu gospudi, oli nej bilu, kir bi nee (tudi v naši molitvi se bere z dvema e: nee) bil ohranil, itd. primeri: Levec 35: oli conj. oder, nie ali. — Izraz ob tu čita se v psl. 110, 7. on bo pyl na tim potu od tiga potoka, ob tu on bo glavo gori vzdignil; primeri Levec 37: ob to, conj. deshalb: ob tu jest vom povejm 6. d, ob tu čujte, 25. a. — Dotle na mestu dokler brati je v psl. 110, 1. sedi h ti mui desnici, dotle jest tuie sovražnike h timu stolcu tuih nug postavim; primeri Levec 23: ein relatives dokler kennt Truber gar nicht. — Oblik nom na mestu nam (nobis) ima premca v obliki vom na mesti vam (vobis) v ev. luc. 6: odpustite, taku bode vom odpuščenu, dajte, taku bode vom danu, luc. 24: besede katere sem jest quom govuril, itd. Poglej Levec 15: 4. Die bei Truber regelmässig vorkommenden formen des pl. dat. nom. vom sind durch den scharfen accent zu erklären, cf. pròv, zdròv, mrtòv. — Oblik anim na mesti enim, jednim bere se v Truberjevim Matevži: da sui život k animu odrešenju 20, c, z anem korcem 10, c; glej Levec 43 sub život, a premca ima v ainaist v luc. 24: najdeta te ainaist vkupe zbrane. — Adjektiv prinareden (paratus) brati je tudi pri sv. Matevži, poglej Levec 37: prinareden adj. bereit: bodite pernaredni, 24, d. — Subst. ohranjenik bere se v psalmih, Levec 34 sub ohraniti: ohranjenik erlöser im psalter 65. 115, a. Subst. krivina na mestu denašnjega krivica čita se v mat. 24, a. glej Levec 32. — Subst. život v pomeni vita bere se tudi v mat. Beri Levec 43: život, m. leben: život vzeti, 2. e, da suj život k animu odrešenju, 20, c; jetzt bedeutet es nur leib. — Glagol premoči brati je v obeh pomenih vermögen in besiegen tudi v

mat. glej Levec 37: bug premore timu Abraamu otroke gori obuditi, 3, b; vrata tiga pekla njo ne bodo premogle, 16, c. — Glagol roditi, ki ga že Kopitar za dokaz navaja, bere se v mat. Glej Levec 38: roditi sich um etwas kümmern. za ta evangeli ne rodijo, 22. summa, oni za to vero neso rodili, 22, a. za nikogar ne rodiš, 22, a. Vender ta glagol ni le Truberju rabil, ampak bere se mnogo kesneje in tudi v (Gutsmanovi) knjigi: Christianske resnice skuz premišluvanje naprei nešene inu za predige naraunane od eniga mešnika iz tovarštva Jezusovega na svetlobo dane z' perpušanjam teh višeh. V Celovci 1770, kjer na 92. strani bereš to le: če bi en tak hlapec biu, kateri za te zapovedi inu naredbe svoiga gospuda v menšeh rečih bi neč telkai ne rodiu, en takešen hlapec bi ja dosti nevriednu inu hudu se zadržau pruti svoimu gospudu. Glej Miklošič lex. palaeosl. sub raditi. — Posebno pa ovaja Truberja za pisatelja te molitve to, da je v njej brati *e* namesti *a* za mehkimi soglasniki: mi se ne boymo obeniga ‚terplene', na mestu trplenja, . . . za volo ‚terplene' inu ‚preganene' na mestu trplenja, preganjanja . . . od tiga ‚zaslužene' na mestu zasluženja . . . ‚preganenem' na mestu preganjanjem . . ‚naklane' na mestu naklanja . . . ‚nagaineš' na mestu naganjaš. Poglej Levca 6: „Eine der characteristischesten erscheinungen der sprache Trubers besteht darin, dass sie fast durchgehends nach palatalen und weichlauten, gleichsam nach čechischer art a in e verwandelt: iskušen od hudiče 4. summa, de bi od tiga zlud*je* izkušen bil 4. a, pregan*jejo* 5. a (das ist preganjajo), so pregan*jeli* te preroke 5. a, bodo vstaj*eli* 10. b, so li oni tiga gospodar*je* Belcebuba imenuvali 10. b, vašim dušem 11. d, zagovar*je* 12 summa, izgan*jem* 12 c„ tiga kra*je* 14. c, obhaj*el* 14. a, so vdin*jeni* 20. a, zuper gospodar*je* (sing. acc.) 20. a, tiga cesar*je*, 22. b neben tiga pastirja 26. e, od vojskuvan*je* 24. a, od vzahajen*je* do zahajan*je* 24. b, oči so polne span*je* 26. f, tiga viši far*je* hlapca 26. g." Tako stoji tudi v psl. 50: jest ne bom tebe za volo tuiga offroua*ne* (na mestu ofrovanja) svaril. — Stari oblik sing. gen. gospudi po možki ъ-deklinaciji, ki se v naši molitvi bere, a danes več ni v navadi, bere se večkrat pri Truberji, n. p. psl. 24, 1 zemla je tiga gospudi, psl. 34, 8 ta angel tiga gospudi leži okuli tih, kir se nega boye, psl. 111, 13 jest hočo tu ime tiga gospudi pridigovati, psl. 122, 1 mi pojdemo v to hyšo tiga gospudi; glej Levec 12: männliche i-stämme. Diese declination ist im N(eu)-sl(ovenischen) im grossen und ganzen als verloren zu betrachten: was sich von derselben noch erhalten hat, das sind nur trümmer, mit der einzigen ausnahme des substantivs ljudje, welches auch bei Truber alle casus im plur. nach der i-declination bildet. Von diesen trümmern sind hervorzuheben: a) sing. gen. gospódi: od gospudi inu boga našiga 1, a, ta angel tiga gospudi 1, e, kar je bilu govorjenu od gospudi, 2. d.

Jaz pa po tem takem nič ne dvomim, da je to molitev Truber spisal in nikakor ne Vergerij in ker je Truber početnik slovenske literature in njegovi spisi važen in tehten izvor za znanstveno raziskovanje slovenskega jezika, mislim, da je to dosti velik zrok, da se ta spisek v letniku Slovenske Matice ponatisnene, a to stim večji zrok, ker sta ohranjena samo dva iztisa, a hranita se tam, kamor je dosti teže priti, ko bi jih kdo zaželel, kajti en iztis je v ces. dvorski knjižnici na Dunaji, danes ne več skupaj z drugim spisom Truberjevim vezan, ampak se hrani kot posebna knjižica pod BE. 2, R. 62 (5), a drugi leži ali pa stoji v knjižnici sv. Marka v Benetkah v knjigi, v kateri je pred njim hrvatski spis tudi unicum: razgovaranje meju papistu i jednim luteran(om), stomačeno po Antone Senjanine, štampano v Padove 1555. V tem razgovarjanji brati je tudi ime Vergerijevo in da je prestopil med luterane, glasí se tako-le: papista: „Sve te tvoje misli i vmenja jesu nova i samo od trideset osam godišč od sle jesu počala biti včena od Martina Lutera i od onoga inoga imenom Vergeria, ki hote veće radii i brže pojti služiti onim luteranom i njim pomoći nego biti biskup i služiti papi, i da bi ga djaval ponesal toga istoga, zač nam veliku škodu čini.“

Tudi leto, katerega se je naša molitev natisnola, ni nič kaj dvomno. Kopitar pravi: es gehört ganz gewiss in das jahr 1555 morda za to, ker je bila skupaj z Matevževim evangelijem vezana, a ta nosi to letnico. Omenjeno hrovaško razgovarjanje med papisto in luteranom Antona Senjanina nosi ravno to isto letnico a ta je v Ljubičevem ogledalu II. 554 po tiskarski pomoti krivo zabeležena kot 1565, kajti spredaj na 435. strani pa stoji prava letnica: Senjanin Anton naštampa god. 1555, 16 u Padovi: Razgovaranje itd. Za tim imaš u istoj knjigi od P. Vergeria Istranina: Ena molitov krščenikov.

Nastaje prašanje, jeli sta oba eksemplara iz jedne ter iste tiskarne. Iztis, ki se hrani v dunajski dvorski knjižnici, nema mesta naznačenega, kje je natisnen. Šafařik ugiba, da je v Tubingi (Tübingen). V knjigi pa, ki jo čuva beneška biblijoteka pod: Marciana Miscelanea 1944 (CXCI. 7) hodi ista slovenska molitev za hrovaškim spisom, a ta knjiga pa sama vpije, da je štampana „v Padoue miseca setembra po Gracioze Percacine, godišće M.D.LV. Želeč zvedeti, ali se besede beneške knjige ujemajo z besedami dunajske, poprosil sem g. J. Navratila na Dunaji, da primeri Ljubičev prepis beneškega iztisa z dunajskim. G. Navratil storil mi je to drage volje — hvala mu — in potem sem našel, da je v obeh knjigah ena ter ista beseda, iste interpunkcije, iste besede z majuskulom natisnene in iste tiskarske pogreške n. p. v obeh knjigah: tu tuie kraleustuan*u* tim sveitu, na mestu: tu tuie kraleustu*u* na tim sveitu; ti nas nagai nesh, na mestu ti nas nagainesh. Dunajskemu iztisu je format po Kopitarji oktav, isti

format ima tudi beneški po Ljubičevem ogledalu II, 554. Iz vsega tega zdi se mi, da sta oba eksemplarja enega in ter istega izdanja, da je dunajski eksemplar samo drugi del beneške knjige odločen od nje. To se mi zdi pa posebno za to, ker naša molitev na naslovnem listu nema naznačenega mesta, kje je natisnena, ni leta, kdaj je natisnena, ker tega ne trebe v eni ter isti knjigi večkrat pisati. Tudi to, da v obeh iztisih stoji ista molitev tudi v laškem jeziki in za njo samo v laškem še neke druge molitvice, dela verojétneje, da je laški eksemplar prišel na Dunaj nego dunajski v Benetke.

Molitva se pretiskuje po prepisu g. Ljubiča iz beneške knjige, ali se je od Truberjevega pravopisa nekoliko odstopilo: stavilo se je s, z; š, ž kjer je komu mesto, kajti Truber rabi vse križem s, sh, ſ, ſh, zraven ſ piše ſſ in ſs za s in za z, a sh, ssh za š in ž. Za glas c postavilo se je povsod c, a v molitvi piše se zdaj c: otroci, serce, hlapcev, zdaj z: zagamo, konza, risnizo. Na mestu zh postavilo se je č: oča, pryča na mestu ozha, pryzha. Na mestu j piše se povsod i v molitvi, isto tako u povsod na mestu v, samo enkrat v napisu stoji mali *v* v besedi za volo, a veliki *V* rabi za *v* in za *u*. To se je popravilo in piše se: zakaj, rojeni itd. na mestu sakai, roieni itd., *v* ti veliki, *v* tim gospostvu, *v* ti večni svitlobi prebivaš, kralevstvu, vuk itd. na mestu Trubarjevega *u*ti *u*eliki, *u*tim gospostuu, *u*ti *u*ezhni ſuitlobi prebiuash, kraleustuu, uuk itd. Majuskule, kjer so nepotrebne, zamenile so se z minuskulami. Drugo je vse, kakor stoji v molitvi.

V beneškem iztisu je na eni strani slovenska a na drugi laška beseda. Kopitar pravi: höchstens kann der italiänische aufsatz von Vergerius sein, a meni se dozdeva, da sta oba teksta slovenski in laški ponarejena iz nemškega sestavka.

Ena molitov tih kerščenikov, kir so za volo te prave vere v Jezusa Kristusa pregnani.[1])

Oča naš kir si v nebesih, mi počutimo, de ta tuj duh, kateriga si ti nom šenkal, pryčo daje timu našimu duhu, de smo tuj

[1]) Napis je v originalu tako-le natisnen:

ENA MOLI-
TOV TIH KERS-
zhenikou, kir so sa volo te praue
Vere Viesusa Cristusa,
pregnani.
ORATIONE DE PER-
seguitati, e forusciti per lo Euan-
gelio, e per Giesu
Cristo.
Ai Rom. 8.
Per tua cagione ogni di siamo am-
mazzati, e condotti come pecore alla bec-
caria.

otroci zakaj on je nom eno tako myrno vejst inu vesselu serce sturil, de smemo tebe klycati [2]) za našiga očeta. Ob tu oča, o lubi oča, kir ti tamkaj gori v ti majesteti, v ti glory, v ti veliki časti inu v tim gospostvu, v ti večni svitlobi prebivaš, ti vejš, de mi bozi tukaj ozdolaj na zemli, dottle v tim smertnim životi okuli hodimo, velike nadluge, silo [3]), krivine, obrečene inu preganene terpimo od tujh [4]) sovražnikov za volo tujga svetiga imena, inu kadar ti hočeš [5]) skuzi le ta pot inu taku v ti pohlevsčini tujh bozih hlapcev tuje svetu ime rezglassiti inu dati na znane vsem ljudem, bodi tedaj rezglašenu [6]) povišanu inu posvičenu letu tuje svetu inu žegnanu ime inu ta pravi vuk tiga s. evangelia, kateri je taku sylnu od nih dostih falš hudih kerščenikov zdaj zašpotovan, zaveržen, sovražen inu cilu z nogami poteptan [7]). Mi se ne boymo obenega terplene inu ne rodimo za obeno nadlugo oli škodo, kadar mi imamo tu znamine inu pryčo, da smo od tebe izvoleni inu postavleni k anim tujm služabnikom letiga tujga božyga della. Pridi le poprej inu pridi hitru tar skoraj tu tuje kralevstvu inu de gre na poprej inu de se povsod [8]) rezodej ta luč tiga svetiga evangelia inu de rezpodi, rezdej inu cillu [9]) doli verže to oblast inu kralevstvu tiga hudiča ž nega temmo, maliki inu službami. Aku pak mi v tim času bomo obdani z nadlugami, z veliko revo inu buštvom bomo zašpotovani, zasramovani [10]) obrečeni, oblegani, pregnani, vjeti, s kamenem possuti, sežgani, obešeni, v tih galeah zakovani, od meča oli kake druge [11]) riči de poginemo: taku tuja dobra vola se notri v nas izidi [12]). Mi smo volni, pohlevni inu pokorni vse tu kar nom naložiš skuzi tujo pomuč preterpeti, inu mi tebe za tu visoku zahvalimo, de si nas h timu izvolil inu podobne s tejm sturil tujmu lubimu synnu Jezusu Kristusu, kateri je tudi tebi inu nom vsem s takim terplenem služil inu tebe čestil inu kir si nas vredne sturil, de mi za volo tujga imena na tim svejtu nekaj trpimo inu kadar ti angeli so tebi z veliko pohlevščino pokorni, radi, volnu tar z vesselem vse tu kar nim poročiš opravio inu dopernesso, koku veliko več nom, kir tebe več strimo, dragu s to kryo tujga synu smo kupleni inu odrešeni, se spodobi tebi zo vsem kar premoremo zvejstu služiti inu terpeti za tujo volo. Daj nam le trdno, stanovito [13]), obilno vero inu tujga svetiga duha, de v takih nadlugah na tuj pomuči inu milosti ne cagamo, temuč de takim tujm sovražnikom [14]) serčnu inu s poštom [15]) moremo zubper stati inu te iste premoči. Kar pag to

[2]) V originalu pogrešno: klyzhati. [3]) V originalu stoji: sila. Na Poljanah v Ljubljani se res govori *a* v sing. acc. [4]) tuih stoji, kar bi se moglo brati tujih. [5]) hozhes. [6]) reſglassienu. [7]) krivo natisneno: poteplan. [8]) pisano: pausod, lehko da se tako govori. [9]) krivo natisneno: tillu, v laškem tekstu je: a fatto. [10]) tiskano: sasromovani, tudi lehko, da se govori zasromovati. [11]) druhe; brez dvojbe stavljačeva hiba, segel je v sosedni predalček za pismena ali črke, pa je zagrabil h na mesti g. [12]) natisneno: iſsidi. [13]) stonovito, i tako lehko da se govori. [14]) natisneno: souurashnikom. [15]) tiskano: sh postom. Mislim, da bi bilo brati s poštom; sing. nom. bi bil počьt gen. poštu = stsl. počьtъ i bolgarskemu počet honor. Lehko je pa tudi drugače pohabljeno.

našo telesno potrebo inu tu blagu na tem svejtu tyče, mi ne rodimo, naj si je nom ta ista od tujh sovražnikov sylo[16]) inu po krivini vzeta. Ti si nas do seh mal s tejm vsagdanim dobrim, obilnim kruhom v teh ptuih deželah čudnu živil, inu mi vejmo tar terdnu verujemo, de naprej do našiga praviga konca tiga revniga kratkiga života hočeš[17]) nas tudi živit inu dobru omislit. Ob tu mi tebi koker našimu milostivimu, dobrimu inu modrimu očetu našo skrb za te telesne rici cilu izročimo. Naša skerb inu naše misli pag so le te, kir smo čestu ter veliku zubper tebe grešili[18]) inu tebe sylnu reserdili, de ti nom tu istu vse za volo tujga lubiga synu Jezusa Kristusa, gospudi inu ohranenika našiga milostvu hočeš[19]) odpustiti, zuseb nom odpusti le ta velik greh, kir smo mnogoteru[20]) lejtu tuj risnični bessedi, timu evangeliu, zubper bili, inu potle tudi, kadar si nom bil dal to risnico spoznati, de smo v naši vejsti skuzi tujga s. duha inu tujo[21]) očito, zastopno bessedo bili zagvišani, de[22]) ta vuk s. evangelia je tuj pravi resnični vuk, oli mi tigá za volo strahu, terplene inu preganene inu za volo tiga posvejtniga blaga, prida, nuca, pokoja našiga leniga, hudiga telessa nesmo hoteli očitu pred vsemi ludmi spoznati, od tiga prov govoriti inu pridigati prav od tiga zaslužene inu martre tujga lubiga synu inu koku bi se imejli ti zakramenti[23]) v ti cerkvi[24]) prov diliti inu jemati. O le ta velik greh zubper s. duha odpusti ti nom, pozabi[25]) inu verzi v tu globoku morye. Per tim mi tebe tudi prosimo, zakaj ti vejš de smo cilu izkaženi v grehih početi inu rojeni, šibki in nakloneni le na hudu, de v tim životu cilu prez grehov biti ne moremo[26]). Mi tudi vsakiga, kar h timu našimu stanu sliši, po tuj postavi inu zapuvidi cilu inu popelnoma[27]) ne opravimo inu ne dopernessemo; mi smo čestu lini ter nemarni[28]) s tujem centom inu dorum zvejstu, skerbjo[29]) inu s flissom ne kupčujemo inu ne dobivamo, de bi s tejm dosti ludi h ti pravi veri perpravili, de bi ty isti tudi z nami red tebe čestili inu hvalili imer tar vselej. Mi smo tudi po tuj zapuvidi volni inu pernaredni vsem tejm, kir so nas režalili, pregnali, tu naše vzeli inu vsem tejm, kir nom hudo mislio, iz serca odpustiti[30]), inu mi veden za nee tebe prosimo, de ti tudi nim daš to risnico prov spoznati, de bi zagledali, de oni nekar nas, temuč tujgo synu inu nega zaslužene ž nih preganenem inu s tejmi krivimi malikovimi službami sovražio[31]) inu doli tlačio.

---

[16]) Imelo bi stati: s sylo, ali ker se *s* pred *s* slabo sliši, zato ga Truber ni napisal. [17]) tiskano: hociesh. [18]) tiskano: grefsili. [19]) tiskano: hozhes. [20]) krivo natisneno: mogeteru. [21]) krivo natisneno: tuto; drugi t je pokvarjen in podoben *t* črki. [22]) natisneno: te, brez sumnje krivo. [23]) tiskano: Sacramenti. [24]) poffabi. [25]) cerqui. [26]) momervi. [27]) čitaj poplnoma. Primeri Levec G 7): der vocal l lebt in Trubers Matthaeus noch in einzelnen wörtern: kelno 5. f, omelčal 27. a, s to želčjo 27 summa, und 27. d; auch vulkuvi 7. c ist so aufzufassen (lies: klnó, omlčal, žlčjo, vulkuvi. [28]) natisneno: nemorni. [29]) imelo bi biti: s skrbjo, primeri [16]). — [30]) krivo: odpustili. [31]) pisano: fouurashio.

Inu kadar tu naše messu nom pokoja nigdar ne pusti bi radu jemejlu[32]) inu lebalu, v veliki časti bilu, ne hoče imejti tar terpeti pomankana, za tu nas[33]) naklane, de bi spet v to staro kožo stopili inu se deržali koker se drugi drže. Ta zludi ž nega tovariši, ta tudi nas drasti, oblubuje timu messu, aku tebe inu tuje pote oli kamp.[34]) zapustimo, od te prave vere, od tuje bessede k nega malikovanu, kateru on imenuje te stare službe božje[35]), stopimo, taku on nom hoče na tim svejtu dati myr, pokoj, čast inu dosti blaga. Timu tudi pomaga ta svejt (ta vegši, močneši deje ludi), ta nom priti, straši nas, lovi inu mory, s tejm on[36]) nas hoče perpraviti v te zludjeve mreže. Ampag ti, oča, ne pusti timu messu, timu zludju, timu svitu, kir nas z livico inu z desnico, z dobrim inu s tejm hudim izkušajo, nas hote od tiga večniga lebna v ta pekal perpraviti, temuč odreši nas od tiga zlega, od vsiga hudiga, od grehov, od vse nesreče, koker se ta ista more imenovati. Ti le sam vejš, kaj nom nuca oli škodie, inu aku ti nas s tujem duhum zapustiš, taku smo zgubleni. Ob tu ti, oča, odreši inu obari nas pred vsem zlegom zakaj tuje je tu kralevstvu, ti nas[37]) nagajneš, de za tu tuje kralevstvu[38]) na tim svejtu vojskujemo; tuja je ta muč, kir v nas prebiva, inu tuja je vsa čast tar hvala. Amen.[39])

Vergerius.

---

[32]) natisneno: i emeilu, kar berem jemejlu a izgovarjam jemejlu [33]) krivo: nash. [34]) tiskano: Camp. [35]) boshye. [36]) krivo natisneno: ou. [37]) natisneno: uas nagai nesh. [38]) krivo natisneno: kraleustuann. [39]) za tem so druge laške molitve natisnene a na konci je vinjeta: zmagonosno jagnje.

Sledovi slovenskega prava.

Spisal **Janko Babnik.**

I.

Trikrat je Rim obladal svet, trikrat narode sveta zjedinil. Prvič, ko so še Rimljani bili mogočen narod, k jednoti države; drugič, ko je bil stari rimljanski rod že poginil, k jednoti cerkve; tretjič, po recepciji rimskega prava, k jednoti prava . . . . Rimsko pravo je zopet kos starega Rima, ono, ki je danes kanon našega pravnega mišljenja, ravno tako je, kakor krščanstvo kulturni element denašnjega sveta.“ S temi besedami začenja Jhering svojo prekrasno delo „Geist des römischen rechtes.“ Faktum, ki je v njih izražen, kaže nam velikansko moč prava, moč etičnih mislij. Ono pa nas tudi napotuje premišljevati, ali Slovenci nimajo svojega prava. Ker si ne moremo misliti naroda, v katerem se ne bi razvijali nazori o tem, kar je moje, kar tvoje, in kako je ravnati, ako kdo te meje prekorači; ker je nemogoče, da ne bi se pri vsakem narodu že rano razvijala zamena, kup in prodaja, posojilo itd.[1]), ne moremo si tudi slovenskega naroda brez tega misliti. Žal, da je to polje pri nas do danes popolnem zanemarjeno, tako da nam Hanel[2]) ravnokar ves pomen za pravno zgodovino odrekuje, kajti le redke listine odkrivajo neki posamezne sledove slovanskega prava med Slovenci.

Vkljub temu se preiskavi ne smemo odtegniti, kajti tudi negativen rezultat ima vrednost, ako je plod znanstvene preiskave. V sledečem bom skušal dokazati, da imamo Slovenci vender tudi tukaj toliko svojega, da je vredno ozirati se nanje, ako hočemo dobiti popolno sliko preteklosti našega naroda, kar pa je tudi za pravno zgodovino Notranje Avstrije sploh največje važnosti.[3])

Pravo, ki se je konečno razvilo v Notranji Avstriji, kjer sta Slovenec in Nemec drug poleg drugega stanovala, povzelo je v svojo vsebino[4]) mnogo uredeb slovenskega prava. Posebno velja to glede družbinskega ali obiteljskega in dednega prava, ki se je pri vseh Slovanih rano jako razvilo. Se ve, dokler zgodovina avstrijskega prava ni spisana, ne moremo konečno tega prašanja

rešiti. Da me kdo ne razume krivo, jaz ne mislim, da je slovensko pravo na zdaj v Avstriji obstoječe državljansko pravo vplivalo, k večjemu bi se to o uredbi premoženja zakonskih lahko trdilo; gotovo pa je vplivalo na običajno pravo, ki je vladalo pred kodifikacijo zdanjega državljanskega prava po Notranji Avstriji. V materijalih kodifikacije našega državljanskega zakonika, je mnogo mnogo prvotno slovanskih pravnih institucij zabeleženih, katere so deželne komisije — osobito iz Štajerskega in Kranjskega — redaktorjem naznanjale, da bi na nje ozir jemali.[5]) Znano je, da se to ni zgodilo, ampak da je ta zakonik avstrijskim Slovanom podal, kakor pravi Maciejovski: „rimsko pravo, zaodjevši ga u njemačko ruho.“[6])

II.

Na podstavi jezikoslovnih, posebno Miklošičevih preiskav razločujejo zgodovinarji štiri panoge Slovencev: bolgarske, dacijske, panonske in noriške ali karantanske. Jaz se hočem le na poslednji dve veji nekdaj tako velikega slovenskega rodu ozirati. Za moj predmet ni prevelike važnosti vprašanje, kdaj so prišli v svoje poznejše sedeže in da li so prvobitni. V prvem slučaji je bilo to premikanje, ki je bilo „vielmehr ein allmähliges ausbreiten als ein plötzliches wandern, und wenigstens ebensosehr ein geschoben werden als ein schieben,“[7]) koncem VI. stoletja končano, kajti že leta 592. se bojujejo Slovenci na najskrajneji zahodni meji pri denašnjem Innichenu z Bavarci. Meja med Slovenci in Germani, ki se je začenjala ob Adriji pri iztoku Talijamenta, ne dá se proti zapadu natanko določiti.[8]) Osobito, to še ni dognano, kako daleč da so sezali Slovenci v Tirolih, in če smemo po Solnograškem več, kakor posameznih naselbin iskati. Bistriška dolina (Bustrusa in Bustrisa nahajamo v listinah za Puster-), ki je dobila od Slovencev ime, je menda s Topoljskim poljem najbolj zahodni kraj slovenske naselitve. Razven svojih denašnjih sedežev so zavzimali nekedaj karantanski Slovenci še vso Koroško in Štajersko ter Gornjo in Dolnjo Avstrijsko, deloma celo na levem bregu Dunava,[9]) kjer so mejašili Avstrijsko Čehi, a natančna meja se dan danes ne da določiti. Med karantanskimi in panonskimi Slovenci pa je bila[10]) še v karolinškem času meja tista, kakor za rimskih časov, tako da je torej Ptuj bil v Panoniji, Celje in Ljubljana pa v Karantaniji.

Ker je za omenjene dežele in kraje iz zgodovinskih virov dokazano, da so v njih bivali Slovenci, smemo tudi iz zemljepisne nomenklature, ki nam je ohranila toliko slovenskih besed sklepati na kulturno stanje tedanjih Slovencev.[11])

Slovenci so bili poljedelski narod in prišedši v svoja bivališča v Notranji Avstriji so začeli zemljo obdelovati, gozde krčiti, moč-

virja sušiti. Slovenska krajevna imena v zdanjih nemških pokrajinah so nam ohranila zgodovino te naselitbe. Za tega delj nahajamo korenike, ki značijo: gozd, drevo, hrast, lom, blato, luža itd. v krajevnih imenih. Kako pridno so trebili, značijo nam imena, izvedena iz korenik: sekati, trebiti, laz, raz. Da, ohranil se nam je lep primer o načinu tega delovanja. V ustanovnem pismu za Kremsmünster se govori o zemlji, katero so Slovenci plodunosno napravili, in katera je morala vsled tega biti gotovo dobro obdelana, kajti ugajala je bavarskemu knezu Tassilu II. tako, da jo je Slovencem vzel ter omenjenemu samostanu dal, češ, ako jo hočejo Slovenci na dalje obdelovati, naj bodo robovi samostanu. Kako razvite so morale biti poljedelske razmere, dokazuje nam to, da so imeli še v 12. stoletji posebno slovensko poljsko mero — mansus sclavonicus, hoba sclavonica, — ter da se v virih govori celó o neki posebni, po slovenskem običaji urejeni dači. Zgodovinska poročila in krajevna imena pa nam niso ohranila dokazov samo o razvitem poljedelstvu in razviti živinoreji, nego tudi o raznovrstni obrtniji. Tako imajo n. pr. krajevi Lantschern, Lonsarn, svoje ime od nekdaj tam bivajočih slovenskih lončarjev. Krajevna imena: Sellesen, Rudnik, Rudenek, Rautern, Reut so očitni dokazi za to, da so Slovenci tudi rude kopali, ter jih obdelavali. Da se celó slovenski denar — lira sclavonesca[12]) — omenja, jasen dokaz je o kupčiji, ki pa je bila večja proti Obrom, nego Bavarcem.

Zraven tega kulturnega življenja — kulturnega pravim, kajti kulture ne smemo nikdar meriti po denašnjih, ampak le po razmerah dotičnega časa, o katerem govorimo, absolutne kulture ga sploh ni — povprašujemo po pravem duševnem razvoji. Ni jednostransko, ako polagam največjo važnost na tisto stran duševnega razvoja narodovega, v kateri se javi, kako je narod mislil o pravdi in krivdi. To je namreč gotovo, da dobivajo razmere človeškega življenja še le s tem trdno obliko, da postanejo pravni pojmi. Še le kot take se konsolidujejo.[13]) Zgodovina prava je tudi zgodovina življenja. Razvoj pravnih nazorov, kateremu se v vsakem trenutku vse hude moči človeškega srca ustavljajo, boj med pravdo in krivdo, nam kaže, koliko ima narod etične moči v sebi.[14]) Razni pojavi slovenskega prava — sclavanica institutio se imenuje v virih, — ki so se nam ohranili in ki nam predočujejo ta duševni razvoj pri Slovencih, neodvisni so le navidezno drug od druzega, v resnici so med seboj v tesni zvezi, tako, da se je nadejati, da dobimo s časom dovršen sestav slovenskega prava.

III.

Za najstarejše čase nimamo domačih virov o Slovencih.[15]) Kar nam je ohranjenega, pisano je skoraj izključljivo od Nemcev,

Nemci so bili tisti narod, s katerim so že naši pradedi največ prišli v dotiko. Ravno to pa je vzrok, da se po raznih listinah še sploh o slovenskem pravu govori. Nemškemu pravu je karakteristična tako zvana osebnost prava — persönlichkeit des rechtes, — vsled katere se mora pri sodnijah z vsakim po njegovem prirojenem pravu ravnati. Bavarec se sme samo po bavarskem, Saksonec samo po saksonskem pravu obsoditi, in isto velja gledé prič. Saksonec more pričati samo za Saksonca in proti Saksoncu, nikakor ne tudi proti Bavarcu in obratno. Vsled tega se po listinah, ko se govori o pričah, zmerom ločijo „testes tracti per aures“ in „testes slauenice institutionis“ „testes slavigene.“[16]) Prvi so Bavarci, kajti tam so se priče za ušesa k sodniji vlačile („der gezogene“ je „zeuge“), drugi so Slovenci in sicer veljajo ti izreki pred vsem za karantanske (gorotanske) Slovence, za tamošnjo slovensko pravo.

Za slovensko pravo med panonskimi Slovenci imamo dokaze v madjarskem jeziku.[17]) Madjari, kakor znano, nimajo svoje narodne mitologije, kar je dovelj jasen dokaz za to, da so le malokaj ohranili iz predzgodovinskih dob. Slovenci, s katerimi so prišli v dotiko, bili so njim nasproti že precej olikani. Bili so kristjani, imeli so svoj cerkveni jezik, v njem precej knjig, tako da so res mogli Madjarom mnogo mnogo podati. Ker se besede izposojujejo le s stvarmi, katere značijo, smemo iz madjarskega slovarja sklepati na kulturno stanje Slovencev ob času prihoda Madjarov. Miklošič[18]) namreč misli, da so vse slovanske besede, katerih sledovi se nahajajo v madjarskem jeziku, ako se tudi ne dadó razlagati iz slovenščine bile vender poprej tudi pri Slovencih v rabi. Tudi besed, ki značijo pravne pojme in uredbe, povzeli so Madjari od Slovencev toliko, da je moralo pravno življenje pri panonskih Slovencih jako razvito biti, sicer si izrazov ne moremo tolmačiti.[19]) Da, podlaga madjarske pravne zgodovine je bilo staro slovensko pravo, ki se sicer ni čisto ohranilo; da pa je temelj in jedro slovansko, to še dan danes lahko dokažemo iz jezika in iz pravne zgodovine.[20]) Obžalovanja vredno je le, da so se nekateri učenjaki dali v tem znanstvenem prašanji od političnih simpatij in antipatij nadvladati, kar preiskavanje le ovira.[21])

IV.

O starih Slovanih se nam poroča, da so bili zvest narod, ki je svoje obljube tujcem nasproti zvesto ispolnjeval. Tem več so gotovo morali imeti za občevanje s svojimi sodrugi, za notranje stvari natanka določila, po katerih so živeli ter prepire reševali. Konstantin Porphyrogeneta[22]) nam poroča, da se takemu določenemu pravilu pravi ζάκανον, ter da Slovani žive κατὰτὰ ζάκανα. Zakon pomeni lex in coniugium, kakor staronemški êwa (= ehe

in gesetz). Beseda je prešla tudi k Albanezom tèr tam znači mos[23]), kar pomeni zraven religio in eucharistia še tudi pri Srbih.[24]) Iz tega pomena bi se lahko sklepalo, kar itak sledi iz naravnega razvoja vsega prava, da je najstarejše slovensko pravo bilo običajno.[25]) Zakon je bilo to, kar se je kot ostanek za pravilno spoznanega ravnanja pojedincev v jednakem slučaji ohranilo. Dolgo se je moral s prva boriti človek, da je na zadnje smel v boji ujetega za sužnja obdržati; ko pa si je priboril to pravo, branil je proti vsakemu to, kar si je tako težko pridobil. Vsi sodrugi so, spoznavši, da, ako se to pravo napade, napadana je vsa ideja dotičnega pravnega instituta vsakemu pomagali braniti to, kar je veljalo po običaji za pravo.[26]) Zakoni niso bili v starih časih, kakor pozneje tudi pri Slovanih, na deskah ali, kar se je že pozneje godilo, v knjigah zapisani. Toda tem bolje so jih čuvali naši pradedje v svojem srci in čuvstvu. Radi pritrdimo Mickiewiczu,[27]) ko pravi: „Jenen Gott Terminus, welchen die Römer an den grenzen ihrer besitzthümer aufstellten, trägt das Slavenvolk in seiner brust.“ To narodno slovensko običajno pravo je jednako pôljskemu cvetu. Nikdo ga ne okopava, nikdo ne zaliva, nego samo s svojo prirojeno močjo nove kali poganja in životari, dokler ga iz zemlje ne iztrgajo.

Zakoni so služili starim Slovanom v to, da se vsakemu dá pravda, t. j. to, kar pravici odgovarja. Pravda[28]) je stara, prvotna beseda za ius, ki nam sicer danes ne rabi več v tem pomenu, vender so se še v 16. stoletji naši očetje krepko borili za njim odvzeto „staro pravdo.“[29])

Besedo pravda so od Slovencev povzeli tudi Madjari — prauda. Tam pomeni nek poseben način, po katerem se pred sodnijo prepiri odločujejo. Madjarski pravni historiki pa niso vsi istega mnenja glede tolmačenja te besede, tako da se vzdržujem vsakega sklepanja iz nje.[30])

V.

Ako se kdo začne z nemškim pravom pečati, najde takoj v začetku določbo, ki mora osupniti vsakega pravnika, kojega znanosti je ravno namen, da vsakemu brez razločka dá, kaj mu gre. Znano je, da stoji tam na prvi strani: pravo velja v starem času le za slobodne ljudi, sužnji nimajo prava. Nadalje se nam poroča, da je število sužnjev mnogo večje bilo, nego število slobodnih ljudij; da je desetkrat toliko bilo. Hvala Bogu! za vvodni stavek slovenskega prava smemo si izvoliti ravno nasprotni, lepi stavek: stari Slovenci ne poznajo razločka med ljudmi gledé prava. Vsi so slobodni, vsi imajo tiste pravice.[31])

Ženska je imela tiste pravice, kakor možje, nikakor ni bila moževa robkinja. Obratno, poroča se nam, da so žene postale

celo vladarice.[32]) Češka Libuša, ruska Olga nam to spričujeta ravno tako, kakor hrabra hči Krakušova Vanda, ki je rajše skočila v Visło, ko da bi svoj narod zaplela v boj, kakor tudi hrvaškega naroda voditeljici Tuga in Vuga. Glede Slovencev bodi omenjeno, da so še tudi v poznejšem času, ko je že nemško pravo vladalo po naših pokrajinah, Slovenke bile slobodne. Po nemškem pravu bi morale imeti varuha (jeroba), in brez njega ničesar ne bi mogle kupiti ali prodati. Vkljub temu Slovenke brezpogojno in same razpolagajo s svojim premoženjem.[33])

Slovenci razločka stanov niso poznali, neznani so jim bili v praveku plemenitaši.[34]) Vsi možje so bili med seboj jednakopravni, kajti staroste in župani, o katerih bodem pozneje govoril, niso bili vladarji, nego le primi inter pares.

Kakor pa so sami bili slobodni, privoščili so to tudi drugim, ker niso poznali niti sužnjev, niti robstva „u onome značenju sredovječnih naroda, da bi čitava vrsta ljudi lišena bila svake slobode te bi se smatrali kao stvar, kojom vlastnik po svojoj volji razpolaže.“[35]) Bodi si, ker je bilo to zoper njihovo čutenje[36]) ali pa, kakor meni Solovjev[37]), in to se mi primerneje zdi, ker zbog uredbe slovanske obitelji Slovani sužnjev niso potrebovali.

Še le pozneje, ko so v dotiko prišli Slovenci z drugimi in to večkrat z divjimi narodi, kakor s pesoglavci Obri, pokvaril se je njihov pravni čut in nastali so tudi med njimi razločki stanov. Za sužnje je bil prvi povod jetnik v boji, s katerim pa so Slovenci v obče zelo dobro ravnali. Določili so jim čas, v katerem so si lahko pridobili slobodo ter pravico vrniti se v svojo domovino.[38]) Tudi tistih 900 sužnjev, katere si je Ciril izprosil od Rastislava in Kocelja ter jim slobodo dal, ni bilo menda nič drugega, nego bojni jetniki.[39])

VI.

Najbolje razviti del vsega slovanskega prava je o b i t e l j s k o p r a v o, katero je vsled tega tudi na druge strani prava zelo vplivalo ter jim poseben, od določeb v pravu drugih narodov zelo različen tip vtisnilo. Predno govorim o zadrugi, pa je treba v kratkem omeniti, kaj vemo o ožji ali inokosni obitelji. Pred vsem je treba določiti vprašanje, kaka je bila najglavnejša razmera v tej ožji obitelji, t. j. so li imeli stari Slovenci jedno ali mnogoženstvo. Bogišić po pravici trdi,[40]) da ozir na „krotkost, usteglji-vost i nepohotnost slovensko u opće: za tijem davna zadružna organizacija slovenske familije, u kojoj i dan današnji gde se ta stara forma uzdržala, rijetko je, da će na vse muškarce u kući tako lako doći red, da se žene, jer ženidba hodi tako strogijem redom“ (ker se mlajši ne sme prej oženiti, ko vsi starejši) nam

je dokaz dovolj za jednoženstvo. S tem nikakor ni v protislovji poročilo o knezih, ki so imeli več žen. Tako jih je imel Samo — dvanajst. V mnogoženstvu je živel tudi ruski knez Vladimir.[41]) To je bila le izjema, ter se le v poznejših časih nahajalo, ker knezi so nastajali še le precej pozno ter niso prvotno slovanska uredba. Za tega delj nas tudi ne bode motilo pismo papeža Jovana VIII., kateri slovenskemu knezu Kocelju piše, da kristjanu ni primerno z ženami menjavati, posebno ker o mnogoženstvu ne govori.[42])

Vpliv zakona na premoženje zaročencev je tista stran slovenskega prava, katera je najbolj vplivala na pravo, ki je v Notranji Avstriji veljalo v tej točki. Slovenski nazori o skupnem imetku v obitelji so gotovo bili uzrok vkupnosti premoženja, ki je med zakonskima v omenjenih pokrajinah vladala.[43]) To je bilo po Štajerskem po polnem navadno, in se je takov zakon „ehe auf randlosen weg“ imenoval. Jednake prikazni so se nahajale po Kranjskem in konečno jim je odgovarjal zakon „a fratello e sorella“ v pokrajinah Istre.

V ožji obitelji je imel oče patriarhalno oblast čez vse ude, obstajala je patria potestas. Akoravno se nam o tej ne poroča, to lahko sklepamo iz tega, da so Slovani, kar se še danes godi, natanko ločili agnacijo in cognacijo.[44]) Slovenec ne zamenja nikdar besed strijc in ujec, Hrvat in Srb pa natanko ločita „svojto po tankoj i po debeloj krvi,“ rod po krvi in rod po mleku.[45])

Mož je imel torej oblast čez ženo in čez otroke. Za poslednje imamo dokaz v tem, da še dan danes pri Čehih ta beseda služi za robstvo.[46]) Ta očetova oblast je trajala tako dolgo, dokler se sin ni oženil, kajti takrat je postal samostojen član zadruge ali pa je celo iz te zveze izstopil ter se oddelil.[47])

VII.

Omenjena navada, da namreč odrasli sinovi zapuste očetov dom, bila je naravno v starejših časih zelo redka ter se povsod, kjer se je zadružno življenje ohranilo, tudi danes redko vrši. Navada je, da sinovi tudi po očetovi smrti ne razdele zapuščine, nego ostanejo skupaj ter osnujejo zadrugo,[48]) ker medsebojna ljubezen udov iste obitelji, je lepa lastnost Slovanov, katero že Nestor hvali ter jo imenuje karakteristično za Slovane.[49]) Da so oni od vajkada v zadrugah živeli, o tem nam poroča Prokopij, ki pravi: „Et vero hi populi, Sclaveni inquam et Antae, non uni parent viro, sed ab antiquo in populari imperio vitam agunt: ac propter ea utilitates et damna apud ipsos in commune vocari solent“.[50]) Te besede bitnost zadružnega življenja dobro označujejo.

Zadruga, kakor se še dan danes nahaja pri Jugoslovanih, sestavlja se iz večjega ali manjšega broja posameznih obiteljij, ki so si med seboj v rodu in največkrat še pomnijo skupnega svojega pradeda. Možje si izvolijo, brez ozira na starost, najsposobnejšega iz svoje sredine za starosto ali domačina, da v hiši vlada. Njemu pomaga domačica, ki, ne da bi morala biti domačinova žena, nadzoruje ženske in njihovo delo. Domačin zastopa zadrugo gosposki in tujcem nasproti, oskrbuje kup in prodajo ter sploh skrbi za redno gospodarstvo. Vender on ne vlada auctoritate propria, ampak le potestate delegata.[51]) On mora torej glede vsake važne stvari zbor vseh odraslih moških udov zadruge za svet prašati.

Tak shod se vrši obično zvečer pod drevesom blizu domačinove hiše in tam se pred vsem sodijo prepiri med zadrugari. Najstarejši sodnik je oče v svoji obitelji, v zadrugi domačin, pri večjih zločinih skupščina sodrugov. Ta zbor se ve jednega svojih udov kaznovati ne more; ker so vsi jednaki in vsi jednakopravni, ne morejo ga siliti. Imeli pa so negativno moč; izjavili so se, da tega, ki mir kali, nočejo imeti več v svoji sredi, in to žuganje je marsikaterega poboljšalo, kajti, ako so ga izobčili, bil je nesrečen, brez miru vse svoje življenje; večja kazen ni bila mogoča. Izključen pa je bil, ker je bil h u d. Lepo je to ohranil češki jezik, ki ima besedo c h u d y za u b o g in za f r i e d l o s.[52]) Extrarius est, quia extra focum sacramentum jusque sit.[53])

V takih zborih voli se domačin, ki je temu zboru odgovoren za porabo zadružnega premoženja in kateri mu tudi lahko odvzame častno mesto, ako svojim dolžnostim ne zadostuje. K veljavnosti sklepov, treba je v starih časih soglasnosti, brez nje ga ni veljavnega sklepa.[54])

Najvažnejši predmet, v katerem se je v zborih obravnavalo, pa je bilo oskrbovanje zadružnega premoženja, ki je skupna last vseh in do katerega imajo vsi udje zadruge iste pravice. Ta stožer, vsem pristoječe premoženje, ki se imenuje tudi d ě d i n a, o t č i n a (ruski) b a š t i n a (hrv. srbski)[55]) ni se smelo razdeliti. Le v toliko se pripoznava last posamezniku, kakor je treba glede stvari, ki so le osobnim potrebam namenjene (obleka itd.). Ker so vsi iz zadružnega imetka oskrbljeni, morajo tudi vsi, kadar je treba, zanj delati. Le v ostalem času si tisti, ki zna kakšen obrt ali kaj jednakega, lahko za se kaj zasluži. Ako pa hoče tudi ob času, ko je treba na polji ali v gozdu za zadrugo delati, oskrbovati obrtnino, mora dohodke dati v zadružno blagajno, le malo njemu ostane.

Po tej uredbi je se ve vse podedovanje nemogoče, baš nemogoče podedovanje nepremičnih stvarij. Po smrti jednega zadrugarja prirase namreč last vsem drugim odraslim udom in njihov delež ob zadružnem imetku le večji postane, ako se sploh o takem deležu sme govoriti.[56]) Temu po polnem odgovarja, da slovanski

jeziki nimajo skupnega izraza niti za „erben“ niti za „eigentum“, ker tudi to kaže, ka Slovani v najstarejših časih obojega poznali niso.[57])

Celo drugega značaja pa je ruski mir, ki se z jugoslovansko zadrugo ne sme zamenjavati. Miru je princip ta, da je hiša, v kateri prebivajo posamezne rodbine ali obitelji, tla, na katerih ona hiša stoji in vrti, ki so zraven hiše, last dotične obitelji; a njive in travniki razdelé se v določenih obrokih med posamezne obitelji (dan danes med vse odrasle može). Tako se pripeti, da A, ki je svojo zemljo pridno obdeloval, pri prihodnji delitvi dobi njivo, katero je poprej B zanemarjal in obratno. Pašniki in gozdovi so nerazdeljena last mira in vsakemu članu pristoja pravica rabiti jih.

Med ruskimi učenjaki še ni določena pravda o tem, da li je zadruga ali mir, oziroma njim podobna uredba, prvotna.[58]) Mnogo govori za to, da je zadruga starejša. Tudi za to prašanje bode luč prišla iz Indije, kjer nahajamo blizu tiste uredbe. V okraji Račputāna so opazovali Angleži zadrugi podobne uredbe, katere oni imenujejo joint-family, Indi pa avipakta kotumba, t. j. nerazdeljena obitelj. Zraven teh pa nahajamo v Indiji tudi ruskemu miru odgovarjajoče uredbe in sicer mnogokrat obe, drugo kraj druge, tako da so poročevalci več časa oboje mešali, kakor se je to godilo tudi s slovensko zadrugo in mirom. Po natančnih preiskavah pa angleški učenjaki ne dvomijo, da je zadruga isto kakor joint-family, ter da jima popolnem odgovarja rimska gens,[59]) grški γένος, keltski sept in germanska sippe.[60])

Zadruge so poznali tudi stari Slovenci. Pred vsem to lahko dokažemo iz besed Prokopijevih[61]) in sicer temveč, ker so po Miklošiči byzantinski pisatelji Sklabene imenovali pradede Slovencev, Ante pa očake denašnjih Hrvatov in Srbov. Treba je za tem ozir jemati na posebno slovensko pôljsko mero, o kateri viri govore v nasprotji z nemško ali bavarsko.[62]) Jednote za mero si vsak narod osnuje z ozirom na svoje potrebe in omenjeno poljsko mero smatram jaz za jednoto, ki se je tako določila z ozirom na potrebe jedne zadruge. Zadrugi je bilo gotovo mnogo več in drugega polja potrebno, kakor posameznim rodbinam prihajajočih Nemcev in le to more razlagati, kako se je še v XIII. stoletji v ponemčenih krajih rabila ta poljska mera zraven bavarske tudi po uradnih listinah. Pri samo kvantitativnem razločku obeh si tega ne moremo tolmačiti.[63]) S tem je popolnem v soglasji, da so Slovenci plačevali tudi neko posebno, od sicer navadne različno dačo.[64]) Konečno med zgodovinskimi dokazi naj bode omenjeno, na kar je že Chabert opozoril,[65]) da je skladba v listinah večkrat taka, da iz tega lahko sklepamo, ka so tam omenjeni ljudje bili v zadružni zvezi med seboj.[66]) Valvasor nam poroča,[67]) da so imeli Uskoki zadruge, sicer ne rabi imena, toda

iz njegova popisa tamošnjega življenja to lahko sklepamo. Sicer sem za zadruge med Slovenci v njegovem delu našel le jeden migljaj[68]), poročilo namreč, da v okolici Reke le hčere mater podedujejo, kar se sploh po slovenskem pravu godi, ako ima žena posebno premoženje, ki se ne spoji s zadružnim.[69]) V resnici pa imajo Slovenci še dan denašnji zadruge, namreč tisti prebivalci hrvatskega Zagorja, ki so po etnografiji Slovenci. Na svoj „Naputak za opisivanje pravnih običaja“ dobil je Bogišić iz omenjenih krajev odgovore, ki so ga napotili, da je še prej, ko jih je objavil v „Zborniku,“ pisal o „jugoslavenskoj zadruzi“ ter to tako-le opravičeval: „Mi navlaš kazasmo jugoslavenskoj, i punim pravom, jer ona žive u svijeh slovenskih plemena na jugu. Do sada se istina to od ista znalo za Bugare i Srbo-Hrvate, ali po odgovorima, koji nam prispješe tu nedavno na naš „Naputak“ iz predjela po etnografiji slovenačkih nalazimo zadrugu i u njih i to za osobitom terminologijom odnošaja zadrugarskih, sasvim različnom od srpsko-hrvatske, što svjedoči, da ti Slovenci ne primiše od susjednijeh Hrvato-Srba zadruge, nego da im je bila od vajkada svoja kako i njima, i najviše da im ju je njihovo susjedstvo pomoglo do danas uzdržati.“[70]) Ravno tako se poroča, da so tudi benečanski Slovenci z malimi izpremembami ohranili zadruge.[71])

Zopet Chabertu[72]) sledeč moram kot ostanek slovenskih zadrug tolmačiti takozvane Gemeinhausereien, ki so se do začetka našega stoletja ohranile v kraji, ki nosi na čelu slovenski značaj, Windisch-Matrei na Tirolskem.[73]) Slovensko ime in slovenske zadruge ohranil je ta že davno ponemčeni kraj, ohranil jih je ravno tako, kakor nahajaš šest ur od Dunaja pri Hrvatih na Nižjem Avstrijskem ta običaj[74]) in kakor ga nahajaš blizu tako daleč od nemškega Berolina v prvi vendijski naselbini Burg.[75])

Ali je ravno zadružno življenje branilo narodnost?

VIII.

Označeno obiteljsko pravo je tudi ostalim stranem prava utisnilo poseben značaj. Da stari Slovenci niso poznali naslednega ali dednega prava, omenjal sem že; ravno tako je razvideti, da prometa z nepremičninami skoraj bilo ni, ter da promet s premičninami ni bil zelo razvit. Zato imamo v stvarnem pravu le malo sledov slovenskega prava,[76]) iz obveznega prava pa nam še tudi teh nedostaje.[77])

V slovanskem obiteljskem pravu ne nahajamo samo elementov privatnega, ampak tudi javnega prava. Stališče, katero zavzima v zadrugi domačin, predočuje nam stališče županovo, ki je bil predstojnik županije, upravne jednote.

Ako je posamezna zadruga imela že preveč udov, odcepilo se je nekaj rodbin, dobili so primeren del skupnega premoženja

ter osnovali novo zadrugo. Več zadrug se je združilo v župo ali županijo, da so lože skrbele za red in mir. S prva je pomenjala beseda župa le skupino vseh zadrugarjev ali zadrugo samo[78]) in ko se je ona razširila v občino, dobila je beseda ta širši pomen in predstojnik te občine bil je župan. Še le iz te besede izvaja Jagić županijo, ki znači več žup ali občin, na katere se je kasneje razširila županova oblast.[79])

Župani in županije se nahajajo pri vseh slovanskih plemenih. Prvi župan, o katerem nam zgodovina poroča, bil je slovenski župan Physso, omenjen l. 777. v ustanovni listini za samostan Kremsmünster.[80])

Župan bil je v prvi vrsti sodnik[81]) med posameznimi zadrugami ali med udi raznih zadrug, kajti notranje prepire reševali so sodi zadrug sami. Razven tega je imel župan v starih časih tudi neko cerkveno oblast, bil je svečenik svoje župe — kakor domačin zadruge — ker stari Slovani niso imeli posebnih svečenikov. Župan pa je bil tudi predstojnik bojne uprave, bil je v boji vodja svoje župe.

Administrativna županova oblast se je pri Slovencih s časom, posebno pod vplivom tujih gospodov zelo razvila. Župan je posredoval med gosposko in njej podložnimi rojenaki. On je moral skrbeti, da se o pravem času dača plača, desetina da, delo, katero so bili gosposki dolžni, opravi itd. Osobito v urbarih brižinskega samostana je ohranjeno marsikaj za določbo županovega delokroga znamenitega.

Ker so morali župani skrbeti, da dobi gosposka vse, kar jej gre, bila je gotovo njihova dolžnost, da so podložnike na delo klicali ali zvali, iz česa je Linhart najivno razlagal župan za zovpan.[83]) Po pravici pa omenja Linhart, da pri nobenem slovanskem narodu ni „name (namreč župan) und würde so unverändert geblieben, als bei den Krainern“, kajti še ponemčeni Slovenci[84]) ohranili so ime in vso upravo z majhnimi izpremembami.

Ako želi gosposka imeti javni sôd, naznani to kmetom po županih.[85]) Kdor ne pride k zborom ali vsaj ne pošlje v županovo hišo (ins dorfrecht oder suppanhaus) žene ali hlapca,[86]) kaznuje se, kajti že v začetku leta mora vsak obljubiti županu „allen gegepurlihen gehorsam zu leisten.“[87]) Župan pa mora skrbeti za to, da se kaznuje pred vsem „das pluet und nottnunft und deup und aufprüch.“[88]) On mora namreč zločince sodniji naznaniti, ako jih dobi, sodniji jih izročati. itd.[89])

Tudi madjarski ispán (ispány, fö ispany) je le nastal iz slovenskega župana,[90]) in zopet iz madjarskega nastal je pri nekaterih Slovanih špan.[91])

Kako se je v najstarejših časih vršila volitev župana, o tem nimamo poročil. Pravih volitev si gotovo ne smemo misliti, am-

pak godilo se je menda mnogokrat, kakor je še dan danes pri volitvi domačina po Zagorji običnо.[92])

Za poznejše čase nam je ohranil Valvasor[93]) o županovi volitvi zanimljive črtice, katere imajo toliko prav stvarinskega v sebi, da jih lahko generalizujemo. V Kastvi vladata dva župana z 12 sodci. Jednega župana izvoli vsako leto glavar izmed sodcev, drugega pa voli narod. Ker bi vsak izmed 12 rad bil župan, so nekatere dni pred volitvijo zelo radodarni ter plačujejo volilcem obilno piti, da bi si tako glasove pridobili. Način volitve same opisuje Valvasor pri Pazinu. Jeden izmed sodcev hodi z rovašem in nožem od volilca do volilca, vpraša vsakega za njegov glas, ter to z inožem na rovašu zaznamenuje. Kdor največ glasov dobi, tist je izvoljen.

Rovaš je še za Valvasorja važno ulogo igral, tudi pri najvažnejšem županovem opravku, ko je namreč sodil.[94]) Sodišče je vodil župan, kateremu je pomagalo 12 sodcev. Njim je razložil župan vsako pravdo, ter pokazal dvoje potov, da lahko odločijo v prid tožitelju ali zatožencu, ter potem vsakega prašal za njegov glas, ter ga na rovašu („rabisch") zarezal, „denn das war das protocoll, dem man den process einverleibte." Večina glasov je tudi tukaj odločila in zoper razsodbo priziv ni bil dopuščen. Valvazor bridko toži o tem „lesenem zapisniku", in da se mora v Vindiški Marki in Istri vsakdo „dem bauern urtheil, so auf dem rabisch geschnitten worden, sich unterwerfen: weil der orten nicht so viel edelleute vorhanden waren, mit welchen ein gericht hätte besetzt werden können." Kmetje se namreč našemu kronistu ne zde dovolj pametni, da bi tudi v važnih stvareh brez dopuščenega priziva smeli odločevati, akoravno je Valvasor tudi velik sovražnik rabulistov.[95])

Rovaš, ki je Valvasorju tako malo ugajal, zdi se meni važen ostanek iz časov, v katerih Slovani, po besedah meniha Hrabra, „ną črьtami i rězami čьtěhą i gataahą, pogany sąšte."[96]) Kako velik pa je razloček med besedami našega kronista in navdušenjem, s katerim o rovaši (kerbstock) piše največji nemški nacijonalni ekonom preteklega stoletja — Justus Möser.[97]) — On želi, da se rovaš zopet uvede za ves promet med kupčevalci in kmeti, kajti rovaš mu je drag ostanek, on ga imenuje „das älteste dienst- und pachtregister." Še dan danes se rovaš v mnogih krajih po Slovenskem rabi, vredno bi bilo, da se njegova raba natanko preišče in opiše.

IX.

O Slovencem sorodnih Hrvatih in Srbih poroča Konstantin Porphyrogeneta[98]), da nimajo knezov razven nekih starcev županov, kakor tudi drugi slovanski narodi. Ako k temu pridenemo znane Prokopijeve besede „ἐν δημοκρατίᾳ ἐκ παλαίου βιοτεύουσι" spoznali bomo, da tudi o starih Slovencih velja, kar pravi Caesar[99]) o

germanskih rodovih — „in pace nullus communis magistratus“. Županija je bila s prva največja jednota. Tudi ona je bila na podlagi jednakosti vseh osnovana. Še le bojna sila to predrugači. Zdaj nastanejo razločki: ta zapoveduje, drugi se mora pokoriti.[100]) Za tega delj ima prva večja skupina narodov za svojega načelnika vojvodo, voditelja v boji.

Vojvoda pa se ne sme primerjati vladarju kake dežele, kajti s koncem boja je bila tudi njegova oblast končana. Stari Slovani niso poznali državnih uredeb, to nam dovolj jasno kaže „die muttermilch des gedankens“ — jezik. Vsi izrazi, ki se rabijo za označenje najvišje državne oblasti, oziromo njenih nositeljev — knez, kralj, cesar in car — so tujke.[101]) Prva dva sta iz nemščine, zadnja iz grščine, in ker besede zmerom prihajajo le s stvarmi vred, katere pomenijo, iz tega tudi razvidamo, kje so se Slovani državne uredbe učili.

Akoravno pa so si Slovani kneževsko oblast izposodili od tujcev, prispodabljali so jo vender kolikor mogoče svojim razmeram, ter jo tako uredili, da je njihovim pravnim nazorom odgovarjala. Večkrat sem imel že priliko omenjati razviti čut za slobodo, katerega so Slovani negovali v vsem svojem življenji. Tako n. pr., da dedovine niti v privatnem niti v javnem pravu niso pripuščali, da so si svoje oblasti sami volili, izvoljene odstavljali, ako so bile slabi oskrbniki podeljene jim časti odvzemali. Po tem ni mogoče, da bi bila slovenska kneževska oblast dedna ter da bi bili slovenski knezi absolutni vladarji.

Imamo le malo poročil o delovanji majhnega števila slovenskih vladarjev, toda že iz načina, po katerem so svojo oblast zadobivali, lahko sklepamo na razmero, v kateri so bili nasproti narodu slovenskemu. Za ustanavljenje slovenskih knezov služil je poseben obred, po katerem so se še v srednjem veku koroški vojvode ustanavljali in katerega ostanki se dadó zasledovati še v našem stoletji.

Vršilo se je tako-le:[102]) na stol očetov,[103]) ki je stal pod Krnsko goro, vsedel se je kmet[104]) ter je, nogi navskriž,[105]) pričakoval kneza, ki se je z velikaši v kmečki obleki[106]) bližal ter držal z jedno roko lisastega vola z drugo lisastega konja.[107]) Ko knez sè svojimi spremljevalci blizu kmeta pride, ta vpraša, kdo da je ta, ki se mu bliža. Spremljevalci odgovoré, da je to knez, ter kmetu, ki še dalje izprašuje, zagotové, da je sloboden človek, da bode dober vladar, pravičen sodnik ter branitelj krščanske vere. Konečno še kmetu za stol, katerega on prepusti knezu, obljubijo 60 beličev, zgoraj omenjeni živali, kmečko obleko, katero je nosil knez ter oproščenje od vsega davka. Kmet na to kneza rahlo udari v lice,[108]) opomni ga, naj bode zmerom zvest sodnik, ter se s živalima vred odmakne. Po tem stopi knez na stol, ponovi obljube, katere so zanj že njegovi spremljevalci storili, mahne z mečem

na vse strani ter konečno iz svojega kmečkega klobuka malo vode pije. Za tem je sledela meša v cerkvi Gospe Svete in popoludne je delil knez na vojvodskem stolu na gospesvetskem polji najeme. To se je se ve godilo še le v poznejših časih, odkar so se vsled nemškega vpliva tudi med Slovenci nahajali najemi.

Posebnosti tega ustanávljanja so očitne. Ne dedno pravo, v poznejših časih ne imenovanje po nemškem cesarji, ampak volja narodova predaje to čast. Ne plemenitaš, ampak kmet intervenira pri obredu ter izroči knezu oblast še le, ko je ta storil razne obljube. Konečno je še treba, da knez v svojo oblast dobi stol očetov.

V prvič se nam o tem obredu obširneje poroča tedaj, ko so ustanavljali Meinharda, ki je dobil naroda oblast v septembru 1286. leta „secundum consvetudinem a priscis temporibus observatam.“ [109]) Opat Vetrinjski méni, da je obred uvedel knez Ingo, ki je vladal gorotanske Slovence za Karola Velikega. Akoravno so že v začetku našega stoletja Eichhorn, Urban Jarnik in drugi [110]) to mnenje zavrgli iz važnih uzrokov, ker tudi ni verjetno, da bi ta običaj, ostanek volilnega prava narodovega še le nastal, ko so na Koroškem vladali že Franki, [111]) vender je Trdina [112]) še tega mnenja, ker sicer neki ne bi bilo mogoče razlagati vprašanja, ki se stavi novemu knezu, da li je dober kristijan. Da ta ugovor ni zadosten, je jasno, ker običaj v tej obliki kakor se nam poroča nikakor ni prvoten, ampak še le s časom so razne pritikline k prvotnemu slovenskemu obredu bile pridejane. Ali tudi mnenje Eichhornovo, [113]) da je običaj nastal, ko so uvedli kristijanstvo na Koroškem, t. j. za Valdunova, ni verjetno, ampak začetek se mora v mnogo starejših časih iskati. [114]) Po pravici je Chabert [115]) opozoril na dvoje mest v Anonymu de conversione Bagoariorum et Carantanorum, ki govorita o gorotanskih knezih Kakacij in Cheitmar (po Kopitarju Hotimir), ko se vračata na Gorotansko z Bavarskega, kamor ju je bil Kakacijev oče Borut dal za poroka. O Kakaciji pravi omenjeni vir [116]): „Mortuo autem Boruth, per jussionem Francorum Bagoarii Cacatium iam christianum factum petentibus eisdem Sclavis remiserunt, et illi eum ducem fecerunt.“ Očitno ima pisatelj ustanavljanje po narodu v mislih. [117]) O Hotimeru pravi „quem suscipientes idem populi ducatum illi dederunt.“ [118]) Že iz tega bi lehko sklepali, da so Slovenci, odkar so to dostojanstvo bili sprejeli, oddajali je na slovesen način. Menda je običaj odgovarjal ustanavljanju domačina in župana, ker domačin predstavlja le v malem župana in ta kneza, kakoršen je namreč bil pri Slovanih. Da pa je običaj imel svoj izvor v slovenskem pravu, to dokazuje tudi primerjanje z jednakimi običaji pri drugih slovanskih plemenih, ki so ga večinoma tudi poznala. Za Slovenci imajo najbolj natančen opis Čehi. [119]) Češki narod je čislal ta obred visoko ter je le tistega

kneza, ki je bil v posesti kamenenega prestola, smatral za pravega vladarja. Posest tega stola je bila tako rekoč vnanje znamenje najvišje oblasti. Za to je n. p. knez Vladislav svojega brata „pro tuenda civitate Praga et principali throno, quodam saxo, quod est nunc in medio civitatis, pro quo non solum nunc, sed etiam ab antiquo multa millia militum bello corruerunt, Pragae dimisit.“ [120]) Ustanavljanje je — kolikor o njem vemo — precej slično tistemu, ki je bilo pri Slovencih v navadi. Pod imeni solium paternum, stol oten, stol děden [121]) tudi pri drugih Slovanih ta prestol nahajamo. V ruskih in poljskih [122]) virih se omenja, kakor tudi pri Hrvatih. To bi sledilo že iz sorodnosti in jednakosti, katero nahajamo v vseh starih pravnih uredbah med Slovani, ali ono se da tudi zgodovinski dokazati. Hrvati so ohranili namreč ostanke tega običaja tudi ko se je Hrvaška izpremenila iz kneževine v kraljevino [123]), t. j. po Tomislavu. Konečno bodi omenjeno, da so menda tudi polabski Slovani ta obred poznali, ker nahajamo poročilo, da si je rod Vilcev svojega kneza sam izbral, ter mu to dostojanstvo po narodnem svojem obredu izročil. [124])

Iz teh zgodovinskih in notranjih uzrokov, ker je namreč ves obred tako primeren slovanskim pravnim nazorom, moramo ga, vkljub vsem ugovorom smatrati prvotno slovanskim. Ta obred pa nam tudi predočuje način, po katerem so Slovenci od tujcev izposojene uredbe po svoje priredili, svojim nazorom prispodabljali. V drugih deželah se knez določuje po porodniškem pravu: kneževsko oblast podeduje sin od očeta; v deželah, ki so bile podložne Nemčiji je običnо to čast cesar podeljeval, le na Gorotanskem je drugače. „jn sol auch nieman ze hertzouggen noch ze heren han nach nemen denn die fryen lanttsaessen in dem land. Die sond ouch in ze herren nemen vnd anders nieman.“ [125]) Narod pa si ga še le potem za kneza vzame, ko je prav za prav pogodbo ž njim sklenil. [126]) Za tega delj ima narod pravico kneza odstraniti, ako mu ne ugaja [127]) in še po Schwabenspieglu smejo Slovenci nazaj poslati kneza, katerega jim je cesar poslal, ako jim ne ugaja, in cesar jim mora potem dati drugega. [128])

Ustanavljanje se je vršilo, kakor že rečeno, pod Krnskim gradom blizu cerkve sv. Petra, torej v kraji, v katerem je nekdaj stal rimski Virunum, v kraji, ki je bil vedno središče gorotanskih Slovencev. [129]) Ustanavljanje, t. j. opisani slovenski običaj, vršilo se je na kneževskem stolu ali kamenu predpoludne, temu je sledela meša, in popoludne je na Gospesvetskem polji knez na kamenatem prestolu delil najeme. To zadnje je tuje in ker je na tem prestolu tisti napis, katerega čita Jarnik za „Ma sveti veri“, [130]) drugi zopet za ostanke nadgrobnega spomenika kakega Rimljana Mansvetius Verus, iz slovanskega značaja ustanavljanja na kneževskem stolu ničesar ni sklepati, je li napis res slovenski ali ne.

Akoravno se je vsa svečanost, kakor sem že omenil, razvijala polagoma ter v zadnji obliki imela v sebi mnogo tujega, ostalo je jedro, da slovenski kmet v imenu narodovem le tistemu možu kneževsko oblast preda, ki pride slovenski govoreč in v obleki slovenskega kmeta pred njega. Ta spominek slovenskega, rekel bi državnega prava ni utonil, kakor mnogo druzega, ampak to cvetlico, vrhunec pravnega mišljenja narodovega, čuvali so tudi tujci. Še Habsburžani so se dali tako uvesti v gospodstvo nad Koroško, zadnjič 18. marca 1414. l. Ernest Železni. Pri kamenatem prestolu na Gospesvetskem polji pa je zadnjič 28. januvarja 1596. l. Ferdinand II. delil najeme. Staremu slovenskemu običaju se je odtegnil prvi Ernstov sin Friderik III. (IV). „ker rimskemu cesarju ne pristoja kmečka obleka.“ Toda on je v posebnem pismu deželnim stanovom potrdil stare pravice, ter le za se prosil, da ga oproste tega obreda. Njegov sin „zadnji vitez“, ki je bil sploh Slovanom prijazen [132]) pripravljal se je večkrat k stari slavnosti ali vender ni prišel do tega, da bi se bila res vršila. Sledeči vladarji so še nekaj časa svoje zastopnike pošiljali na Koroško, potem je tudi to prenehalo, kar pa pravnega obstanka starega običaja nikakor ni zatrlo. Avstrijski vladarji so namreč vse te stare pravice Koroščem o nastopu svojega vladanja potrjevali, ter se le glede formalij izpričevali. [133]) Pravico ustoljevanja je imel rod Hercegov ali Edlingerjev iz Blažnje vasi. Za to pa je imel tudi razne pravice, katere so avstrijski vladarji zmerom potrjevali. [134]) Ernst je oprostil 28. marca 1414. l. Gregorja Edlingerja in njegove potomce popolnem vse dače. V preteklem stoletji je imela rodbina pravico 3—4 sodov laškega vina brez colnine uvažati. Še v našem stoletji je cesar Franc I. in to 15. febr. 1823. leta Josipu Edlingerju potrdil stare pravice: slobodo od davka in colnine za 120 veder laškega vina itd. Rod Hercegov ali Edlingerjev pa je še v tistem letu izmrl in ž njim je izginil zadnji ostanek te krasne rože, ki je morala hirati, odkar se je odtrgala od debla, katero jej je dajalo moč in življenje, odkar je bilo zatrto slovensko pravo, odkar je stari običaj postal le puhla ceremonija brez pomena.

Koroški vojvoda, ki se je na označeni način ustanavljal, imel je tudi v nemški državi marsikatere posebne pravice. On je bil „des heiligen römischen reiches reichjägermeister.“ Pred cesarja je smel vsak čas v kmečki obleki in s klobukom na glavi priti. [135]) Ko je bil že ustoljen po starem običaji ter tudi od cesarja potrjen, ni ga smel nihče tožiti, nihče ničesar od njega zahtevati „den ain windischer man“; v slovenskem jeziku in le slovenski se vojvoda tudi pred cesarjem zagovarja. [136])

Kronista Jakob Unrest in Jeron. Megiser nam v svojih kronikah pripovedujeta, da je pri ustanavljanji knez slovenskemu kmetu moral obljubiti, da bode pravičen sodnik, ter da bode pri-

praven, za pravico toliko prebiti, da bi se moral od take živine rediti, kakor sta bila vol in konj, katera je pri ceremoniji držal. Slovenski kmet je zahteval torej v svojem materinem jeziku od kneza pravico, toda ta se mu je, kakor pravi Schwabenspiegel — torej že koncem 13. stoletja — na to odrezal: jaz tvojega jezika ne razumem.[137]) — Tako je držal svojo prisego. Zares, za pravni čut narodov ga ni hujšega udarca, kakor je tako odrekanje justice! . . .

X.

Dokler je med Slovenci zadružno življenje v obče bilo v cvetu, ni mogla se močna država razviti, saj jo je tudi zadruga, vsaj za mir, dovelj nadomestovala.[138]) Omenjal sem, kako je nastala slovenska državna oblast iz vojvode, ter da so si Slovenci kneževsko oblast uredili po svojem kopitu. Pri panonskih Slovencih, ki so stokali pod jarmom Oberskim, ne smemo si tega misliti, ampak le pri gorotanskih, ki pa so gotovo že rano morali biti neka celota, kajti le kot tako jih omenjajo bavarski viri, da, nahajamo naravnost naziv regnum za Gorotansko[139]), in boji, katere so imeli z Bavarci, tudi za to govore. Znano pa je, da to ni dolgo trajalo.

Za vladanja Borutovega so bili Slovenci prisiljeni zoper Obre pri Bavarcih pomoči iskati. Bavarci so res pomagali, toda ob jednem Slovence spravili v neko odvisnost. Borut je moral svojega sina Kakacija in strička Hotimera Bavarcem za poroka predati. Mladeniča sta se na Bavarskem v krščansko-germanskem zmislu odgojevala, in ko sta drug za drugim nastopila vladanje Slovencem, gladila sta pot samo germanizaciji, germanskim uredbam. Upori in boji, ki so bili nasledek tega ravnanja, so znani. Vender vse upiranje nič ni koristilo. Konečno je s pomočjo Bavarcev vender prevladal knez, Slovenci so postajali kristjani, pa tudi podložniki bavarski. Neznani pisatelj spisa „de coversione Bagoariorum et Carantanorum“ nam pripoveduje, ka slovenski knez Hotimer, vrnivši se z Bavarskega na Gorotansko, na Solnograškem v cerkvi sv. Petra „se devota mente ad christianitatis officium subdidisset“, ter na dalje, na prigovarjenje svečenika Majorana, „promisit se ad ipsam sedem serviturum. Sicut et fecit atque annis singulis ibidem suum servitium persolvebat.“[140]) Pred ko je nastopil „stol deden“ pokoril se je Solnemugradu, in Gorotanska je bila od tod, torej posredno od Bavarskega odvisna! Koliko, toliko. Ni torej nemški meč Slovencev podvrgel, ampak „es boten sich mit hilfe der geistlichen mission der ausbreitung bairischer herrschaft die glänzendsten aussichten.“[141])

Karol Veliki je bil prevelik politik, ter je imel preveč izkušenj, da bi bil Slovencem kar tuje, frankovske gospode vrival. Pustil je Slovencem domače, prirojene kneze, vender s tem raz-

ločkom, da je knez dobival deželo od frankovskega kralja v najem, da so morali podložniki cerkvam desetino plačevati, ter da je knez neposredno bil podložen mejnemu grofu furlanskemu. Büdinger, ki opisuje to ravnanje, pravi,[142]) da je Karol pri tem posnemal Rimljane, ki so tudi narodom, katere so podvrgli, s kraja puščali prejšnjo ustavo, da so se tako polagoma privadili rimskemu jarmu.

Slovenskim knezom pa so v kratkem sledili nemški grofi. Dežela se je morala torej razdeliti v okraje, ki so se tem grofom oddali.[143]) Slovansko javno pravo se je po tem se ve da moralo umakniti, mesto županovih nahajamo grofova sodišča itd.

Med Slovenci so nastali zmerom večji razločki stanov, nahajajo se že tudi slovenski plemenitaši.[144]) Za tem tudi drugega ekstrema ni manjkalo, namreč robov, da, ves slovenski narod postal je rob.

Po nemškem pravu je pripadala podvržena zemlja kralju, on jo je po svoji volji razdeljeval, a prebivalci podvrženih dežel so mu morali davek plačevati, ako jih je sploh pustil v mirni posesti. Tako tudi pri nas. Kralju se je davek plačeval, in cerkvam desetina.[145]) Ker se nemški (frankovski) kralji niso sami polastili vse dežele, naseljevali so se Nemci in ker jim nihče ni oporekal — mirnim Slovencem deželo jemali, tako da so ti postali najemniki. Ludovik Nemški n. pr. pravi v listini za samostan Nieder-Altaich: „Naš ded Karol je dal svojim zvestim dovoljenje, da si v Panoniji vzamejo zemljo v svojo last . . .“, to se je tudi godilo in nagloma so nastali veliki posestniki, ki so še dan danes za Avstrijo karakteristični.[146])

Število slovenskih plemenitašev je itak majhno, večina je torej plačevala davek, kakor pravi conversio: „franci et bagoarii eos, qui oboediebant, tributarios fecerunt regum.“ S prva je bil davek precej natanko določen. V ustanovnem pismu za samostan Kremsmünster se trikrat govori o Slovencih in njihovih zemljiščih, ki se samostanu dajó, vender zmerom se govori le o „tributum justum: quod nobis antea persolui consueuerant.“ Vender dolgo se ni na tributum justum ozira jemalo, Slovenci skoro niso bili že najemniki več, ampak kar naravnost robovi. „Slovenec je kravo držal, gosposka jo je pa molzla . . .“[147]) Izpreminjava se ni godila povsod jednako hitro in o tistem času. Mnogi Slovenci so vkljub temu ostali svobodni, in oziralo se je na to. „Salvis proprietatibus liberorum Sclavorum“ nahajamo po listinah tu in tam. Konečno pa se je tudi tukaj ponavljalo, kar je pri podjarmljenji narodov običajno;[148]) število slovenskih robov po listinah je zmerom večje,[149]) tako da je na zadnje sužnost communis omnium Slavica lex.[150])

V tistem času, ko se je tuje pravo s tujim jezikom vred po Gorotanskem in sosednih krajih zmerom bolje širilo, ko je izginil

slovenski gorotanski knez, izcimila se je pri drugi panogi Slovencev, pri panonskih Slovencih, pod pokroviteljstvom nemškega cesarja državica, ki je 12. oktobra 849. l. postala samostojna. V tej slovenski kneževini, ki je sezala v zahodu blizu do denašnjega Maribora, v vzhodu do Dunava, v jugu do Drave, bili so, ker sta jo vladala slovenska kneza — Privina in njegov sin Kocelj — pogoji za razvitek narodnega prava. Ako pomislimo, da je ta majhna državica prižgala književno luč vsem Slovanom, dokaz nam je že to za narodno življenje, in gotovo se je tudi pravo tukaj razvijalo, akoravno se nam ni v obilici ohranilo, kajti okraje, v katere se je dežela po Koceljevi smrti zopet delila, ugonobili so hitro kruti Madjari.

XI.

Kaj je bil posledek vsega tega za pravo? Ako so slovenski knezi tudi menda katere pisane zakone dajali, ohranili se nam niso.[151]) Gorotanski Slovenci so se že rano nemškemu javnemu pravu privadili ter se udeleževali shodov, katere so nemški gospodje sklicevali. Najprvo se ve po denašnjem Gornjem in Spodnjem Avstrijskem. L. 827. so se udeležili shoda v Pohinavi (Puchenau pri Linci) vsi v okolici bivajoči Slovenci in Nemci. Ravno tako l. 880. pri „publicum mallum“ v Raffelstätten. Na Krnskem gradu, torej v središči nekdanje Slovenije, zboroval je že v 9. stoletji večkrat grof in „populus istius terrae“ itd.[152]) Slovensko privatno pravo je še nekoliko veljalo, dokler je še kaj moči in veljave imelo običajno pravo. Tega, t. j. svojega narodnega prava, ki je med njimi vzrastlo, kakor narodne pesni, bilo je Slovencem treba, da so se vspešno razvijali — vender podalo se jim je tuje, rimsko z nemškim pomešano pravo. To Slovencem ni moglo zadostovati, kajti naš narod je imel celo drug razvitek, kakor Rimljani in Nemci, imel je celo druge potrebe. Tam je bilo mesto, oziroma grad in njegova okolica, tukaj kmetska zadružna hiša središče in kraj, v katerem se je pravo razvijalo. Ko so torej prišli tuji, učeni pravniki, „ki nam neumé ni jezika ni svika (običaja)“, mislili so s kraja gotovo tudi Slovenci, kakor nekdaj Čehi, da

„Iskat pravde v Nemcih je sramotno,
Pravdo v svetem imamo zakonu,
Ki prinesli so jo nam očetje
V te dežele blage čez tri réke.“[153])

Ko se jim je po sili vrivalo tuje pravo, branili so svojo „staro pravdo“ z mečem v roki, ali konečno so jo vender, barem v toliko po polnem izgubili, da se pri razsodbah na slovensko pravo ni več oziralo.[154]) Toda v svojem čutu, v svojih narodnih prislovicah itd., ohranili so ga še premnogo. „Collegite, quae supersunt fragmenta, ne pereant!“ kliče nam tudi tukaj naša dolžnost.[155])

To, kar nam podaje preiskavanje pravne zgodovine našega naroda, pa naj bi bilo v podporo nabirateljem še zdaj v narodu

živečih pravnih običajev. Pri tem nabiranji se je nadejati gotovo mnogo večje obilice, kakor iz zgodovinskih preiskovanj. Rezultati teh bodo — o tem se ne smemo varati — pri nedostatku virov, le „bilder grau in grau, ohne helle farben, ohne eine lebendige scenerie, aufgenommen auf dem kirchhof des rechtes — denn das ist ja die rechtsgeschichte: — gräber, kreuze, monumente, verwitterte inschriften“ ![156])

[1]) Stobbe, zur geschichte des deutschen vertragsrechtes, Leipzig 1855. Vorwort, VI. „wir können uns kein volk, selbst nicht in dem rohesten zustande denken, in welchem die einzelnen glieder vollständig ohne allen rechtlichen verkehr mit einander stünden. Kein volk kann ohne kauf und tauschgeschäfte bestehen: es musz sich bald auch das darlehen, die leihe, der aufbewahrungsvertrag entwickeln. Und ebenso undenkbar ist es, dasz, wenn es einmal solche verkehrsformen gibt, nicht auch allgemeine grundsätze mit nothwendigkeit entstehen sollten, welche die rechtlichen verpflichtungen der mit einander in vertrag stehenden personen regelten . . . Der satz, dasz jeder seinen verpflichtungen nachzukommen habe, konnte nicht ausreichen: es muszte weiter bestimmt sein, was rechtens sei, wenn ein contrahent den vertrag nicht in der verabredeten weise erfüllte.“

[2]) J. J. Hanël: o pojmu i objemu historie práva rakouského, v Praze 1880, stran 7, op. 13 „Slovanské obyvatelstvo zemí těchto (t. j. notranje-avstrijskih) nemá pro právního historika skoro nižádné vážnosti. Ztratilot' politickou neodvislost svoji dříve, nežli se mohly u něho utvořiti jakékoliv stálejší řády právní. Skrovné pouze zprávy listinné odhalují poručnu některé prvotní tahy prava slovanského u nih.“

[3]) Namen tega poskusa ni, da bi dogmatično razlagal nekatere pojave slovenskega prava. Ne posamezne uredbe, ampak v njih javljajoče se življenje narodovo je glavni smoter, in sploh notranja zgodovina narodova naj bi se iz takih preiskovanj okoristila. Ker mi je zdaj le za to, da bi nabiral materijal za pravno zgodovino, vzdržal sem se zistematičnega dogmatiziranja, kakor je sicer v pravnih zgodovinah običajno. Celó Bogišić, ki je vender tako ogromno gradiva nabral, svari pred dogmatiziranjem. Glej Jagićev Archiv V. 177.

[4]) V posebno veliki meri je slovansko pravo vplivalo na nemško po Českem. Glej J. Grimm v predgovoru k Rösslerju: deutsche rechtsdenkmäler aus Böhmen und Mähren, Prag 1845 in J. A. Tomascheku, deutsches recht in Oesterreich im XIII. jahrhundert, stran 70: „man musz es ganz natürlich finden, dasz die neuen ansiedler in folge des lebendigen verkehrs mit dem volke einzelne institute und sitten, die mit dem wesen ihrer mitgebrachten heimatsrechte nicht im offenen widerspruch waren, besonders dann sich aneigneten und weiter fortbildeten, wenn, wie z. b. bei der verfolgung einer gestohlenen oder geraubten sache eine berührung mit der landessitte nicht zu vermeiden war.“

[5]) To vem od móž, ki so imeli priliko dotične zapisnike itd. pregledati. V kratkem se imamo itak nadejati izdanja vsega materijala, katero bode oskrbel Harrasowsky.

[6]) Rad jugosl. akad., knjiga IX, 8.

[7]) Felix Dahn, Bausteine I., 402.

[8]) Kämmel: Die entstehung des oesterr. deutschtums, I.: die anfänge deutschen lebens in Oesterreich bis zum ausgange der Karolingerzeit, Leipzig, 1879, stran 176., misli, da je v 7. stoletji meja bila sledeča: „Von der quelle der Rienz lief sie hinab in's Tauerngebirge, das Deferegger und Iselthal einschliessend, nach der Dreiherrenspitze, dem alten markstein zwischen Tirol und Salzburg, folgte sodann ostwärts biegend der schneebedeckten Tauern-

kette bis in die gegend der Murquelle, also bis dahin, wo die steirisch-kärntnerischen Alpen von den Radstädter Tauern sich trennen. Letztere bildeten nun weiter die scheide zwischen Deutschen und Slaven. Nordwärts aber längs des Lungaues fiel sie im wesentlichen zusammen mit der heutigen landesgrenze zwischen Steiermark, Salzburg und Oberösterreich, welche die Enns kurz unterhalb ihres ursprunges schneidet, dann über die eis- und felswüste des Dachstein und die weissgrauen kalkschroffen des Todten Gebirges nordostwärts läuft und so das Gebiet von Aussee mit umfasst. Von da wird etwa eine ziemlich genau nordwärts laufende linie, welche das gebiet der Steyer und Krems ostwärts läszt und bei Wels die Traun erreicht, die compakteren ansiedlungen der Deutschen und Slovenen geschieden haben. Dann folgte die grenze dem laufe der Traun, stieg von deren mündung die Donau aufwärts bis zur Rötel, welche am westlichen eingang der Linzer enge in den hauptstrom fällt und gieng endlich über in die sprachgrenze zwischen den böhmischen Czechen und den Baiern."

[9]) Miklošič: Altslov. formenlehre in paradigmen, einleitung III.: „ich bin nämlich der ansicht, dasz der slovenische volksstam nicht nur auf dem rechten, sondern auch auf dem linken ufer der Donau wohnte, freilich ohne über den umfang seiner wohnsitze im norden der Donau auch nur eine vermuthung aussprechen zu können."

[10]) E. Dümmler: über die südöstlichen marken des fränkischen reiches v Archiv f. kunde oesterr. geschichtsquellen X. —

[11]) Temelj in podstava vsem takim preiskavam sta Miklošičevi razpravi: Die slavischen ortsnamen aus personennamen v spisih dunajske akademije Denkschriften 14, pag. 1—74 in: Die slavischen ortsnamen aus appellativen. I, II. Denkschr. 21. 75—106. Te je izvrstno porabil Kämmel v že imenovanem delu, a o Kronesovi razpravi: Zur geschichte der ältesten, insbesondere deutschen ansiedlung des steierm. oberlandes, v 27. zvezku Mittheilungen d. hist. vereines f. Steiermark, pag. 1—78, ne more se to povsem trditi. Jaz hodim za Kämmelom, l. c. pag. 180 in sled.

[12]) Omenja se neki na Furlanskem še v 14. stoletji. Rutar v Ljub. Zvonu II., 55.

[13]) Zato igrajo pravniki tudi v vsakem času najvažnejšo ulogo. Če tudi ničesar ne razumejo, vender vse življenje k njim priteka. Še le pravnik more zavoljo organične narave svoje znanosti vse razmere omejiti, on vse pojmove formulira.

[14]) Kotljarevskij: Drevnosti juridičeskago byta baltijskih Slavjan, Praga 1874, stran 4: „Pravo je ravno tako historijski spomenik, kakor vsako drugo pojavljenje narodovega življenja in izobraženja, kakor jezik, religija, poezija, literatura, nravi in običaji. Zavoljo tega se morajo pojavi pravnega življenja obravnavati kot občne naloge kulturne zgodovine. „Macieiowski: Slav. rechtsgeschichte, aus dem polnischen v. Burs u. Nawrocki, Stuttgart 1835, I, 71, „ . . . . lässt uns nicht zweifeln, dass das recht eines jeden volkes seinen charakter am besten darstellt, und sogar einen sehr anziehenden theil seiner geschichte enthält."

[15]) K večjemu bi se tako lahko imenovala legenda o ss. Cirilu in Metodu, ki ima tudi nekoliko za pravno zgodovino pomenljivih podatkov.

[16]) Beiträge zur lösung der preisfrage etc., Wien 1819; I, 187 navaja Hormayr več primerov, v katerih se priče tako ločijo.

[17]) Miklošič: die slavischen elemente im Magyarischen, v Denkschft. 21, 1—74. Hanël, op. cit. § 7. — [18]) Miklošič, l. c. pag. 5.

[19]) Po Miklošiči hočem podati nekoliko primerov: prauda, tokma, токмъ, zalog: zalogъ, megye: mežda, gránicz: granica, zsellér: željar, rab: robъ, koleda, kamat: kamata, zsabad: svobodъ, császár: cêsarь, király: kralj, udvarnok: dvorьnikъ, kaloda: klada, tömlöcz: tъmьnica. Po pravici trdi Krek (op. cit. pag. 167) da je za Madjare „der contact mit den pannonischen Slovenen wahrhaft segenbringend gewesen."

[20]) Hanël l. c. 57.

[21]) Tako n. pr. v slovarji madjarske akademije, katerega malo da ne smešno obravnavanje tega prašanja je dobro ocenil Jagić v Radu, knj. 17, 205—207.

[22]) de administrat. imp. 8, 38. Primeri: Jireček Herm.: das recht in Böhmen und Mähren, I, 41; Krek: Einleitung in die slavische literaturgeschichte, 203 in sled.

[23]) Miklošič: Lexicon palaeoslovenico graeco lat. Vindob. 1862—5, s. v. zakon.

[24]) Vukov rječnik s. v. zakon.

[25]) To je že spoznal Valvasor, ki pravi: „Gebrauch ist der bauern gesetzgeber". (Ehre, VI, 334.)

[26]) Primerjaj: Jhering, kampf ums recht, Wien bei Manz.

[27]) Mickiewicz: Vorlesungen über slavische literatur und zustände, Leipzig 1849, III, 268.

[28]) Miklošič: Lexicon, s. v. pravьda = ἀλήθεια, veritas sup. δίκαιον, δικαιοσύνη, iustitia ostrom.

[29]) Zanimivo je, da so prve slovenske besede, katere so se tiskale, poziv „woge gmaine", da brani „staro pravdo". Glej letopis Matice Slovenske l. 1877, 200—201. Najstarejši slovanski zakonik pa je „Pravьda ruskaja", pisana med l. 1016. in 1020.

[30]) V starem rokopisu iz 13. stoletja: Ritus explorandae veritatis seu iudicium ferri candentis etc. nahajamo mesto „eos discutiens ad praudam per pristaldum." Historik Bel, ki je izdal rokopis, méni, da je iudicium ad praudam neko privatno sodišče, v katerem se sodi „simpliciter sine ullo indiciario ordine et sine testibus ad solam actoris reique fidem interpositam." Drugi zopet mislijo, da to znači „ius sive iudicium ferri candentis." Glej Miklošič: Slav. elemente, pag. 49.

[31]) Pomenljive so besede Valvasorjeve (Ehre, VI., 293) „Ertappt man aber Einen, so wirfft man ihn ins Gefängniss; er sey gleich weltlich oder geistlich als ein Pope, oder Coluger. Wie es dann weiter nicht, als billig, dass wann Jemand bey der Verwirckung selber seine Person nicht ansieht, dieselbe auch bey der Bestraffung nicht angesehen werde". To je slovenski nazor.

[32]) Krek, Einleitung, pag. 89.

[33]) Meichelbeck I, Urkundenbuch, 278, Nr. 548 pravi to o neki Slovenki Baaz. Isto dokazuje Hormayr v Wiener jahrbücher der literat., Band 39, pag. 37 iz neke listine od leta 1136 „Quaedam mulier Gothelindis nomine, cum esset libera, sicuti Sclavi solent esse . . ." — Primerjati se da, kar Sachsenspiegel (III, 73 53) o polabskih Slovanih piše: „Man sagt, dasz alle Wendinen vri sin". —

[34]) Maurikios (Strateg. XI, 5.) „Τὰ ἔθνη τῶν Σκλάβων καὶ Ἀντῶν ἐλεύθερα μηδαμῶς δουλοῦσθαι ἢ ἄρχεσθαι παθόμενα". O gorotanskih Slovencih piše Schwabenspiegel (ed. Wackernagel, Zürich 1840, pag. 339) „Sie sechen ouch enkain adel noch gewalt an, wan biderbkaitt vnd warhaitt."

[35]) Jagić: Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga. Zagreb 1867; I, 34. Iz znane pravljice o pojedini, katero je priredil Ingo, ne moremo za sužnje med Slovenci ničesar sklepati, ker je vsa epizoda nehistorična. Carinthia 1855, str. 83.

[36]) Linhart: Versuch einer geschichte von Krain, Laibach 1791; II, 232 „die Slaven hatten einst keinen sinn für die leibeigenschaft. Die getrennten stämme lernten aber diesen zustand kennen und benannten ihn auf verschiedene weise." Temu dodaje v opomnji „k) . . . die Krainer hatten keinen namen, um den zustand der leibeigenschaft zu bestimmen, denn rojenak ist nach dem deutschen erbhold gebildet worden." —

[37]) Pri Kreku, Einleitung, pag. 89, op. 1.

[38]) Maurikios Strateg. pri Kreku l. c.

[39]) Legende vom heil. Cyrillus, Denkschriften der wiener akademie, phil. hist. cl. XIX. pag. 226 „ . . . „нь тъчию пл҃вьникъ испрошь ѻ сътъ отъпусти их҃ъ.“ —

[40]) Pravni običaji kod Slovena v Književniku III, 168 [Zagreb, 1866]. Primerjaj Krek, Einleitung, pag. 47 in 89.

[41]) Tudi germanski knezi so imeli po več žen. Tacitus o tem piše [Germania, c. 17] „Qui non libidine, sed ob nobilitatem pluribus nuptiis ambiuntur.“

[42]) Wattenbach: Beiträge zur geschichte der christlichen kirche in Böhmen und Mähren, pag. 49. Zanimiva bi bila preiskava, kako je ravno v teh odnošajih fini in občutljivi čut Slovanov, ki so zdihovali pod turškim jarmom, pospeševal razvitek narodnega prava. Gledé takih nežnih stvarij Slovani namreč niso mogli hoditi pred turške sodnije, ki so imele o tem po polnem druge nazore, ampak morali so se posluževati svojih zadružnih sôdov, ki so se po tem ne samo ohranili, nego tudi tem bolje razvijali. Mnogo podatkov za to v Bogišići: Zbornik sadašnjih pravnih običaja u južnih Slovena, Zagreb, 1874.

[43]) Chabert: Bruchstück einer staats- und rechtsgeschichte der deutsch-oesterreichischen länder, Denkschriften der wiener akad. phil. hist. cl. III—IV, § 64 „an urkundlichen nachweisungen über die güterverhältnisse zwischen ehegatten in den slavischen landestheilen fehlt es für die aeltere zeit fast gänzlich. Eine nicht unwahrscheinliche voraussetzung ist es aber, dasz die anschauungen der Slaven über die gütergemeinschaft in der familie zur entstehung und verbreitung der später vorzüglich in den innerösterreichischen ländern hervortretenden allgemeinen gütergemeinschaft beigetragen haben.“ Macieiowski, o. c. IV, 409 „aus den begriffen, welche die Slaven über die gütergemeinschaft hatten, entstand wahrscheinlich bei den Teutschen die güttergemeinschaft unter den ehegatten, welche in der folge die Böhmen, Mähren und Schlesier von ihnen annahmen.“

[44]) Sumner-Maine: De l'organisation juridique de la famille chez les Slaves du sud et chez les Rajpoutes, Paris 1880 (prenatis iz Revue générale du droit etc.) pag. 9—10. „Or, la reconnaissance de la parenté agnatique est une excellente preuve que l' autorité patriarcale existe ou a jadis existé dans une communauté . . . là où nous trouvons encore l'agnation il doit y avoir eu presque nécessairement pouvoir paternel.“ —

[45]) Bogišić v Književniku III, 427; Zbornik I, 377—378; Vukov rječnik stran 300.

[46]) Herm. Jireček: Das recht in Böhmen und Mähren, I, 48: „aus dem umstande, dasz das wort otrok, welches ursprünglich wohl bei allen Slaven, wie noch heute bei Russen und Slovenen das Kind bedeutete, bei einigen, und diesz namentlich bei den böhmischen Slaven, die bedeutung sklave angenommen hat, musz geschloszen werden, dasz die macht der eltern sich bis zum verkaufe der Kinder in die sklaverei (otroctví) erstreckte.“

[47]) Sumner-Maine, o. c. pag. 10 primerja to z rimsko emancipacijo. To se godi pri vseh narodih na slovesen način. Za Frijulsko podaja zanimljive primere Chabert o. c. § 63, op. 2—3.

[48]) „In umrè li glava rodovine,
Vse blagó se dene v eno vládo, Vladika se z rodovine zbere, ...“
Rokopis kraljedvorski, poslovenil Fr. Levstik, v Celovci 1856, stran 48.

[49]) Jednake misli je izraževal nadškof gnezenski Joanes, ko je rekel: „beata plus quam beata fraterna societas, apud quam plus pietatis valet religio quam ambitus principandi.“ [Hist. polonica Vicentii Cadlubconis, pag. 84]. Kako bridko toži lastavica v Libušini sodbi o razdvoji med bratoma:

„Aj, Veltava! kaj kališ si vodo, Izplaknivši zlatopesko glino?
Kaj kališ si vodo srebropéno? „Kak bi si jaz vode ne kalila?
Al te huda je razrila burja, Ker v razprtji sta rojena brata,
Suvši točo iz nebes širocih, Brata zavolj dédine očeta.“
Oplaknivši glave gor zelenih, Po Levstikovem prevodu, str. 48.

50) de bello Gothico, l. III, cap. 14.

51) Bogišić: Glavnije crte obiteljskoga pisanoga prava u starom Dubrovniku. Rad, knjiga V, stran 128. — Turner: Slawisches familienrecht, Strassburg 1874, pag. 3.

52) Herm. Jireček op. cit. I, 47.

53) Festus s. v. extrarium. — Jhering: Geist des römischen rechtes, I, 227: „seine ausschlieszung ist eine totale, auch die religion baut ihm keine brücke, denn auch sie ist ein institut dieses staates. Es ist ein seltsames spiel des zufalles, dasz egens gerade das loos des ex-gens ausdrückt und die Römer haben wirklich egens von gens abgeleitet, eine ableitung, der die deutsche sprache mit mehr recht elend = ausland gegenüberstellen kann. Warum ist diese strafe aber so grosz, wie in alter zeit überhaupt das exil? Der fremde ist rechtlos; wer daher ausgestoszen wird aus der gemeinschaft seiner genoszen, oder wegen verbrechen sich flüchtet, deszen harrt, möchte ich sagen, das loos des wildes auf dem felde, das unstätig, ruhelos umher irrt und gejagt wird, wo es sich blicken läszt. Alles, was ihm theuer war, läszt der verbannte daheim, seinen herd, seine genoszen, den frieden des rechtes und die gemeinsame verehrung der götter und was er mit sich nimmt, ist das gefühl unsäglichen elends, die aussicht auf ein dem zufall, der entbehrung u. s. w. preis gegebenes leben, auf knechtschaft oder eine von der willkür und gnade seiner schutzherren abhängige und durch demüthigungen aller art erkaufte freiheit."

54) To se je ohranilo v poljskem „veto". Mickiewicz: Vorlesungen II, 57: „während der regierung Johann Kasimirs sprach ein adeliger im kreise des reichsrathes jenes schreckliche wort aus, das seit jeher gefürchtet war, welches die kraft hatte, die berathung zu hemmen und die volksthümliche gewalt in ihrem geleise aufzuhalten: er sprach das veto. Das gesetz, welches einer einzigen verneinung so grosze kraft beilegte, ist keine Erfindung der Polen gewesen; die spur seines bestehens läszt sich seit den aeltesten zeiten bei allen slavischen gemeinden wahrnehmen; da waren besitz, nutzung und verpflichtungen allen gemeinsam, und jeder genosz gleichsam vollkommene gewalt, durfte gegen die beschlüsse anderer sein niepozwalam [ich will nicht] sprechen. Es gab indeszen ein mittel zur ausgleichung; mit gewalt und schlägen vermochte man den sich widersetzenden zu zwingen, mit in den gesammtwillen zu stimmen. Später verschwand es in folge einwirkung römischer gesetze bei vielen. Bemerkenswert ist es jedoch, dasz, nachdem der reichstag das ausgesprochene veto vernommen, kein einziger auf den gedanken fiel, Siciński zur zurücknahme des wortes zu bewegen, im gegentheil alle giengen voller trübsinn und grauen auseinander."

55) Herm. Jireček op. cit. pag. 45.

56) Nikakor se ne sme zamenjati s „condominium" rimskega in našega avstrijskega prava, ki je po polnem drugega značaja. Nemški pravniki niso jedini ali eksistuje „gesammteigenthum" ali ne, le ta bi se dal primerjati razmeri, v kateri so zadrugarji nasproti nepremičnemu zadružnemu imetku.

57) Krek: Einleitung, pag. 49.

58) Ibid. pag. 93, opomb. 1. Razven tam navedene literature še je omenjenja vredno: Sokolovskega zgodovina agrarnih zadrug v severni Rusiji [Peterburg 1877] in Vasilčikova delo o zemljiščih v Rusiji in drugih evropskih državah [Peterburg, 1876]. O obeh knjigah so obširna poročila v novinah: „Magazin für die literatur des auslandes", jahrgang 1877, štev. 36, oziroma 51.

59) Jhering, Geist I, 179: „die gens beruht in ihrem ganzen geiste und zuschnitt ursprünglich auf der idee der familienverbindung. Die gens ist eine familie mit politischem charakter und zugleich eine politische verbindung mit familienartigem charakter." ibid. pag. 183 „die gens beruht in der that auf dem familienprincip (obwohl es Walter: römische geschichte, §. 14 in abrede stellt). Darauf deutet schon die etymologie: gens, genus vom sanskr. dschan geboren werden."

[60]) Sumner-Maine op. cit. pag. 6 „Il est impossible de mettre sérieusement en doute l'identité de la communauté domestique chez les Slaves du Sud avec la gens romaine, le γένος hellénique, la sept celtique, et la parenté chez le Teutons. Elle représente encore la communauté familiale (joint-family) chez les Hindous, laquelle est aussi une institution vivante bien qu' éminemment fragile." Gledé razvoja mira iz zadružnega življenja pravi na strani 21.: „il ne nous sera guère possible de douter que le développement de la communauté domestique aboutisse à la communauté de village." Gledé uzroka, zavoljo katerega so Jugoslovani ohranili zadrugo, Rusi pa večinoma prešli k miru, pravi (stran 22), da „nous ne devons guère nous tromper en supposant que la proximité ou l'éloignement de la puissance musulmane est entre pour beaucoup dans ces modifications. La puissance musulmane est sans doute la cause secrète de la survivance des deux formes de communauté. Mais communautés slaves, situées plus près du quartier général de la domination ottomane, réclamaient une organisation plus forte et plus compacte pour protéger leurs biens, leurs institutions et leur foi, alors que les populations russes n'avaient à souffrir qu' occasionnellement, et par inter mittence, des incursions de leur suzerain tartare. Jusqu' à une époque relativement récente, les communautés domestiques n'avaient surtout à se plaindre que des exations illégales de Turcs leurs maîtres."

[61]) Glej opomnjo 50.

[62]) Glej Kres I, 532, 570. — Kämmel op. cit. I, 242. — Mnogo podatkov za mansus sclavonicus, hoba sclauanisca, hoba sclauanica itd. v Zahn: Steir. Urkundenbuch in Zahn: Codex diplomaticus Austriaco frisingensis I—III (fontes rerum Austriac. 31, 35, 36). Posebno kaže razloček med slovansko in drugo poljsko mero določba iz l. 1160. (Zahn, fris. III, 17) „Apud Welze hushôbe triginta una et de Sclauicis tredecim et viginti quatuor novalia."

[63]) Posamezne obitelji, iz katerih se sestavlja zadruga, imajo mnogokrat svoje kočice okoli hiše, v kateri je bival nekdaj skupen praded. Menda je to vplivalo, da so Nemci po Notranji Avstriji izraz za človeka, ki nima drugega kot svojo kočo, prevzeli od Slovencev. Keuschler in Keusche sta slovenski besedi, še dan danes pri Čehih kašna. Glej: Steirische und kärnthnische Taidinge, herausg. von Bischoff u. Schönbach, Wien 1881 [Oesterr. weisthümer VI.] v slovarji sub voce keuschler.

[64]) Juvavia, Anhang 251, pravi za neko koroško posestvo, da se ima tudi v prihodnje dajati „solita decima, quam ante secundum consuetudinem sclavorum dederat." Drugega značaja je zopet dača, ki se s svojim slovenskim imenom „poklon" omenja v Codex dipl. Aust. fris.: III, 188, 189, 194 etc. za Gorenjsko.

[65]) op. cit. § 63, opomnja 7.

[66]) Tako n. pr. v neki solnograški listini [Juvavia, Anhg. 96], katere slovenska imena je razložil Davorin Trstenjak [o nekterih staroslovenskih imenih iz l. 864, v „Glasniku" l. 1863, stran 210—213] „Concessimus . . . in Karantana in loco vocato Kurca . . . servos quinque cum uxoribus et filiis . . . . et manentes servos XV [prvi trije so bratje] cum coloniis et uxoribus et filiis." Večkrat se v listinah imenuje kak Slovenec s sinovi in zavoljo velikega števila teh bi slutil, da je to zadruga, ter da listina domačina imenuje očeta. Tako n. pr. v Codex dipl. Austr. fris. III, 9 „In Ensitala sub potestate Liutulfi haec mancipia sunt: Gotta cum suis filiis VI, Geza cum suis filiis V, Diotrat cum filiis II."

[67]) Ehre: VI. buch, 292: „in jedwedem hause wohnen aufs wenigste 3, 4 wohl auch 5 verheiratete und also ein haufen kinder beisammen; doch aber gleichwohl nur ein einziger hauswirth und eine hauswirthin. Solcher hauswirth ist der ältere mann, wofern er andererseits tauglich dazu: die hauswirthin aber ist des jüngsten verheirateten brudern oder vetterns weib. Diesen beiden müszen alle die andern gehorsamen, und die andere hausarbeit verrichten."

[68]) Ibid. VI., 323: „Hier erbet nur die tochter die mutter".

[69]) Žena ne more drugega zahtevati, kakor primerno doto, kar ne smemo nazivati krivico, kajti potem bi sodili nekdanje odnošaje po sedanjem merilu (Bogišić, Rad V, 135,), to zahteva obstanek zadruge. V doto se dajajo obično le premičnine, katere potem po materi zopet dobivajo hčere. Sumner-Maine op. cit. pag. 17, „Dans quelques communautés domestiques cette propriété distincte, jointe à l'apport matrimonial, se transmet exclusivement, comme le stridhan hindou, aux héritiers féminins en vertu d' un ordre de succession particulier".

[70]) Glavnije crte itd. Rad, V, stran 129.

[71]) Montagsblatt ad num. 147 graške Tagespost, 1867. „Die venetianischen Slovenen leben in ihren häusern nach patriarchalischer sitte, ungefähr wie in der Militärgrenze gibt es hier in einem hause 3—4 familien. Derjejenige sohn, dem der sterbende vater den segen gegeben hat, führt die ganze wirtschaft und disciplin, kauft und verkauft, nimmt geld ein und bestreitet die ausgaben, die anderen müszen arbeiten, thun, was ihnen der hausherr befiehlt. Sie dürfen sich nicht gegen ihn auflehnen, wenn er nicht zum schaden des hauses wirtschaftet." Da li se sme poročilo, ki ga nahajamo v „Ueber land u. meer" (1881, 411) „hier (v Ziljski dolini) ist noch echt patriarchalisches wesen zu hause: die älteste frau steht der arbeit der frauen vor, der jüngste mann ordnet die der männer" kot ostanek zadruge tolmačiti, to preiskati moram tamošnjih razmer poznovalcem prepustiti. Kakor sem omenil, pa bi jaz tolmačil gorenjski pregovor, da „očetu krasti ni greh (otrokom), ker to je itak naše." —

[72]) Op. cit. § 63 op. 7.

[73]) Koch-Sternfeld, Salzburg und Berchtesgarden, I, 126: „in Windischmatrei bestehen die sogenannten gemeinhausereien, wo nämlich alle söhne an das väterliche erbgut kommen, die töchter aber als nicht besitzfähig vom gute gegen eine kleine abfertigung ausgeschloszen werden."

[74]) Gajeva Danica, l. 1845. stran 130: „radinost i gospodarnost [Hrvatov] na Niže Avstrijskem ima temelj u patriarhalnom životu. Otac pusti sina zarano da se oženi; nu gospodarstvo mu ne predaje, nego živi s njim u zadrugi. Tako dakle netreba roditeljem u starosti živiti od dětinske milostinje kao što to drugod biva". —

[75]) Glej oseško „Drau" v avgustu l. 1880, feuilleton. —

[76]) Valvasor: Ehre VI, 314 pripoveduje, kako se posest pridobi [v Vipavi] „welches vieh sie bei den hörnern erfasst und einem ihrer verwandten übergibt, dasz es derselbe dreimal im kreise herumführe und also an statt ihrer das stück viehes in besitz nehme". Za occupatio imamo ibid. VI. 330 vzgled: „ihr wisset ja, dasz das wild dessen sey, der es auftreibt und anfängt zu jagen; obschon hienach ein anderer dasselbe fängt."

[77]) Da so imeli Slovenci obvezno pravo, dokazuje to, da so se še v madjarskih besedah tokma, zálog, komat itd. staroslovenske besede za pactum: токмѣ itd ohranile. Glej opomnjo 19. Za kazneno pravo imamo tudi le nekoliko besed. Vender se ne strinjam z Radicsem, ki v Letopisu [1877] stran 292. meni, ka je tranča malo da ne jedini ostanek narodnega prava v Slovencih.

[78]) „Taj čovĕk ima mnogo župe u kući" pravijo še dan danes Dalmatinci. Prim. Herm. Jireček op. cit. pag. 30. Jagić: Historija književnosti, stran 16.

[79]) „ζουπάνος, zupanus, jupanus. ursprünglich das haupt der župa, das ist des stammes und des von ihm bewohnten gebietes". Miklošič: Slavische elemente l. c. pag. 63.

[80]) Urkundenbuch des Benedict. Kremsmünster, von P. f. Hagn, Wien 1852. Za Hrvate pravi Brašnić: Župe u hrvatskoj državi za narodne dinastije [v Radu 25, 31], da „u početku bijaše po svoj prilici samo 12 župa; car Konstantin pominje još u prvoj polovici 10. stolj. u Hrvatskoj 11 župa, a kano 12ti kotar banovinu, kojom je upravljao ban. Poslie, kada se rodovi umnožiše, poveća

se i broj župâ". „διεμερίσθη οὖν ἡ χώρα αὐτῶν εἰς ζουπανίας ια" Konst. Porphyrogeneta de administrat. imp. c. 30.

[81]) „Glavna mu je dužnost o tom nastojati, da se po pravdi i pravici sodi." Brašnić l. c. pag. 40.

[82]) Gesammturbar des bisthums Freising für die österreichischen länder [1291—1318] v Zahn: Codex dipl. Austr. fris. III, 168—590. V tem je za življenje osobito gorenjskih Slovencev toliko zanimivega podano, da je vredno posebne preiskave. Tukaj naj le nekoliko gledé župana omenjam. Natanko je določeno, kaj je moral župan pripraviti za škofov, oziroma njegovega namestnika prihod, ko je prišel posestva nadzorovat. Kar župan pripravi za škofa, to mu morajo zopet podložniki vrniti, toda za svoj trud ima tudi od škofa „unam hobam ratione sui officii". Župan pa dobiva tudi razven tega od podložnikov raznih stvarij [Oest. weisthümer VI, 540], kakor tudi hrvaški župani, ki so dobivali „na užitak neki dio nenasliednoga narodnoga imanja, dio, po popu dukljanskom trećinu daća [tributum] one župe, kojom upravlja; dio carina i pristojba [vectigal], te zakonom propisane godišnje darove [donaria saecularia]" [Brašnić l. c. 40]. Vkljub temu, da je imel župan skrbeti za gosposko, zdi se mêni vender krivo, ako ga Tomaschek [Oesterr. weisthümer I., die salzburgischen Taidinge, v slovarju s. v. suppan] imenuje „erzbischöflicher verwalter auf dem gute [Leibnitz]".

[83]) Versuch einer geschichte von Krain; II, 228. Vsakako zanimivo pa je tam citirano mesto iz Popoviča: Untersuchungen vom meere [II. teil LXXII] o županih po Spodnjem Štajerskem. „Wenn ein solcher befehlshaber oder windischer dorfschulze seine untergebenen zur entrichtung des zehenden, zur jagd, oder anderen frohndiensten zusammenberufen soll, so begibt er sich auf eine höhe, wenn seine wohnung nicht schon auf einem erhabenen orte steht, und bläst auf einem groszen horne gewisze töne herab. Auf dieses gegebene zeichen versammelt sich die gemeinde, oder dasjenige wird vollstreckt, was der župan durch sein blasen angedeutet hat."

[84]) Tako n. pr. v kraji Göss [Costizza] pri Ljubnem še v 15. stoletji nahajamo župana. Oesterr. weisthümer VI, 309.

[85]) Za Maribor imamo [ibid pag. 401] določbo „der richter soll durch die suppleut, so er die ruegatt besitzen will den umbsässigen pauern auch darzue verkunden lassen."

[86]) Der nach beschechener ansag des richters nicht ins dorfrecht oder suppanhaus erscheunt oder in seiner abwesenheit nicht das weib kombt oder einen knecht schickt muess umb 15 kr. gestraffet werden", Priebing pri Murecku l. 1736. Ibid pag. 395.

[87]) Gamlitz pri Erenhausenu, iz l. 1584, ibid. pag. 378.

[88]) Göss pri Ljubnu, 15. stoletje, ibid. pag. 309.

[89]) Lipnica, l. 1435 (Oest. weisth. I. 333) „Item ist ain diep auf dem guet oder kümbt er dar, den sol der supan oder der schaffer vahen ob er mag, und sol in dem landrichter antwurten als er mit gürtel umbfangen ist". Glej tudi Oest. w. VI, pag. 433—434.

[90]) Miklošič: Slav. elemente im Magy. l. c. pag. 63. „ispán sive qui in districtu seu comitatu iurisdictionem exercet, comes seu iudex parochialis dicitur." Ritus explorandae veritatis etc. 270, nota.

[91]) Miklošič: Lexicon s. v. župan.

[92]) Bogišić: Zbornik I, 35. „Domaćina izbiraju članovi zadruge; ako li ga nema, naznačuje pregjašnjik, jer ako su zadovoljni bili š njim, to mu drage volje i to pravo prepuste, da si zamjenika ili nasljednika imenuje, ter se obično tacite pripozna domaćinom onaj koji pristane na ono kako je predšastvenik naznačio. Ali može se nasljediti i tako: da sin, valjan, sposoban i pošten, može oca naslijediti, ili brat pregjašnjega domaćina ili ko drugi od onih koji so mu najbliži. iz zahvalnosti prema pregjašnjemu. Ima takogjer slučajevâ, da kojigod iz zadrugara sam prisvoji sebi tim domaćinstvo, što pokaže da je sposoban i vrijedan, tako da ga i izvan kuće kao primjer dobrote, poštenja, valjanstva pokazuju, te kao što ga slušaju i po-

štuju u selu tako ga počnu štovati i slušati i ukućani. Jer jer običaj u naroda našega, da on nemože po svojoj neiskvarenoj ćudi ni svoga prava ongje braniti (ili na njem jašiti), samo zato što je pravo, ako mu se baš krivo čini.“ — Sravni Sumner-Maine op. cit. pag. 12—13. — V Pekrah [Pickern pri Mariboru] imeli so od l. 1734. na dalje poseben način, po katerem se je župan določil, moral je to biti zaporedoma vsak posestnik. Določile so namreč gosposke, kojih podložniki so tam živeli [Mariborski grof, samostan jezuitov v Celovci in benediktincev v sv. Pavlu], da: „hinfüro bis ewigen zeiten kein amtman merer wie vormals wegen der so oft entstandenen händl erwählet, die ambtmannsstöhl samt den stock, peitel und schriften rings herum gehen sollte und keiner ausgenohmen aut excludirt werden sollte . . . Wann auch einer dem die ordnung trifft dieses ambts vor untauglich sollte befunden werden, so sollt er doch nicht ausgeschlossen sein, sondern die andern ihme unter die armbe greifen und helfen solltn soliches ambt durch sein jahr zu administriren.“ Oest. weisth. VI, 402. V „Kresu“ [I, 673] poroča S. Rutar o načinu županove volitve v Čezsoči na Bolškem.

[93]) Ehre, XI. buch pag. 49 za Kastvo, ibid. pag. 376 za Pazin.

[94]) Ehre, IX. buch pag. 95.

[95]) Dimitz: Geschichte Krains, Laibach 1874, I, 178 govori o narodnih sodih županov ter navaja svoj spis „das landschrannengericht in Laibach“, Laibach 1866, v katerem je menda več o tej stvari priobčenega; meni, žal, ni bilo mogoče tega spisa dobiti.

[96]) Jagić: Historija književnosti, I, 24. — Krek, Einleitung pag. 133.

[97]) Patriotische phantasien, Berlin 1778, II. teil 144. „Dasz unsere vorfahren kluge köpfe gewesen, beweist allein der kerbstock. Keine erfindung ist simpler und gröszer wie diese. Die Italiener mögen sich mit ihrer kunst buch zu halten, noch so grosz dünken: so geht sie doch immer dahin, dasz einer den anderen zum schuldner schreiben kann; dasz der mann, der borgt, von seiner gläubiger redlichkeit oder willkür abhängt, anstatt, dasz wie beim kerbstock schuldner und gläubiger gleiche versicherung haben, sich beständig controlliren und einander nicht betrügen können.“ Da Slovenci rovaša niso od Nemcev vzprejeli, je gotovo. Za Poljake pa bi se to lahko sklepalo iz besede k a r b o w n i k, ki znači tistega človeka, ki opravila delavcev itd. na svojem rovaši zaznamenuje (karbować).

[98]) de adm. imp. c. 29. „Principes vero hae gentes non habent, praeter zupanos senes quem admodum etiam reliqui Sclauvorum populi.“

[99]) Bellum Gall. VI, 23.

[100]) Jhering: Geist, I, 247: das militärische interesse ist das motiv, das den staat um einen gedanken bereichert, den wir bis jetzt in ihm noch nicht entdeckt haben: den der über- und unterordnung.“

[101]) Miklošič: Slav. elemente im Magy. l. c. pag. 1—2 kъnęzъ, kъnęgъ je nemška beseda, ter se glasi v gotščini k u n i g g s, staron. k u n i n g; k r a l ъ je appellat. iz imena Karola Velikega; cêsarъ in carъ nastala sta iz καῖσαρ. Primeri Krek, Einleitung 90—91.

[102]) Viri za obred so: Johannes Victoriensis: De inthronisatione Meinhardi et consvetudine Karinthianorum pri Boehmerji, fontes rerum germanic., Stuttgart 1843, I. 318. — Ottocari Horneckii chron. cap. 201 apud Hier. Pez. Scriptores rerum Austriacarum, Ratisbonae 1745, III, 182. — Schwabenspiegel, ed. W. Wackernagel, Zürich 1840, landrecht, 418. Von hertzogen von kärndern rechten. — Literatura je zelo obširna. Najbolje je pisal z juridične strani Chabert op. cgt. §. 31, s kulturne strani sploh: Moro, der fürstenstein in Karnburg und der herzogsstuhl am Zollfelde in Kärnthen v Mittheilungen der centralcommission zur erforschung und erhaltung der baudenkmale, jahrg. 1862, pag. 274—284; nadalje Krek: Einleitung 231—215.

[103]) Moro, l. c. 275 „Dieser schon sehr beschädigte stein hat die form des obersten teiles eines säulenschaftes mit dem capitäle. Von dem cannelirten schafte ist nur ein unbedeutender teil in die erde versenkt; das aus

der erde hervorstehende stück hat eine höhe von 1′ 3″ und einen durchmesser von 1′ 10″. Die oberfläche des capitäls hat einen durchmesser von 2′ 10″.“ —

[104]) Tistega si izvolijo, „der siu der waegst, der best und der witzigest diuchtt“, pravi Schwabenspiegel. V poznejših časih navadno jeden iz rodbine Hercegov.

[105]) „Derselb sol ain pain / Auf daz ander legen / Windischer Red sol er phlegen“ [Ottokar v. Hornek], „sunt enim et ipsi Carinthiani Sclavi“, Aeneas Silvius, Europa cap. 20.

[106]) „Er sol sich pewegen / An seine pain zu legen, / Zwo Hosen von graben Tuch, / Vnd zwen rot Puntschuech, / Die man mit Riemen swind, / Zu dem pain pind: / Dez selben Tuch sol er ain Rokch legen an, / Der vor und hinden offen sey, / Kollir soll er wesen [= sein] frey, / Mit vir Gern, und nicht mehr, / Und daz an der leng ge / Luczel [= wenig] fur die Knie: / Ze Hull [= Hülle] so sol er tragen hie / Ain ainvechten Mantel graben, / Der sol nicht flentschir [zipf am kleide] haben: / Im ist auch auf dem Haubt, / Anders nicht erlaubt, / Dann ain gupphater Hut in graber Gestalt / Daran vir Scheiben sind gemalt, / Dieselben Huete chlueg / Newleich man dacz [= zu, in] Chernden trug) / Die (Snur sol sein ain End.“ Ottok. Horneckii chron. l. c.

[107]) Knez je peljal vola in konja, a ni ju držal na stolu sedeči kmet, kar sicer Joan. Victoriensis poroča. On sam svojo trditev s tem ométa, da pravi, ka daruje knez omenjeni živali kmetu za to, da se mu ta s stola odmakne, ter da potem kmet „surgens, iumentis predictis sibi attractis, principi locum praebet.“ Ottokarjevo poročilo je zavoljo tega verjetneje. Schwabenspiegel, ki sploh nekako čudno opisuje ves obred, trdi, da je knez jahal: „vnd setzen in dann vff ain veldpfaertt, vnd fuerend jn denn zuo ainem stain: Der litt enzwüschend Glanegg vnd dem spitall ze vnser frow Kilchen; vnd fueren in mitt jerem windischen gesang Dristund vmb den selben stain, vnd singend ouch alle, klain vnd gross . . .“ —

[108]) Moro l. c. „Was den leichten backenstreich anbelangt, den der sitzende bauer, als er sich vom stein entfernte, dem herzog gab, so hatte diese berührung bei den Slaven bisweilen die bedeutung einer angelobung oder bestätigung, welchen sinn selbe auch hiebei gehabt haben mag.“ [??] Chabert l. c., opomnja 1 „in dem backenstreich, den der neue herzog erhält, wollten manche einen anklang an die bairische sitte des ohrenziehens finden, wie es scheint, nicht mit grund.“ Stvar je zavoljo tega opomina vredna, ker je dokaz za veliko starost običaja, kakor sploh več malenkostij obreda to dokazuje.

[109]) Joannes Victoriensis l. cit.

[110]) A. Eichhorn: Beiträge zur älteren geschichte und topographie des herzogthums Kärnthen, I—II, Klagenfurt 1817—9; I, 117, II, 81 ff. — Carinthia 1818 Nr. 3—4. V Carinthia 1819, Juli: Mitterdorfer „ob Ingo wirklich dieser huldigung stifter war?“ — V letniku, ki je bil meni na razpolaganje, ni te štev., ne vem torej, kako podpira svoje mnenje; v Wiener jahrbücher der literatur, 25, 204 ga neki anonymus jako graja.

[111]) Chabert l. c. § 31, opomnja 5.

[112]) Zgodovina slovenskega naroda, v Ljubljani 1866, stran 47 „gotovo pa je, da se je tako voljenje ali za pravo potrjenje kneza še le po Valhunu najbolj gotovo takrat začelo, ko je Ingo vladanje nastopil. Zakaj to, kar kmet na skali praša, besede so zgolj krščanske, in krščanstvo se je še le o Valhunu utrdilo.“

[113]) l. cit.

[114]) Večinoma so pisatelji Eichhornove misli. Moro l. cit., Ankershofen [-Tangl]: Handbuch der geschichte des herzogth. Kärnthen, IV. 438. — Jarnik pa v Hormayrovem: Historisches taschenbuch, 1812, pag. 24 piše „der ursprung dieser sonderbaren huldigung wurzelt im grauen alterthum.“

[115]) l. cit. opomnja 3—4.

[116]) Pertz: Monumenta Germaniae hist. SS. XI. pag. 7.

[117]) Chabert l. c. op. 3 „dasz das volk auf die wahl der person einflusz hatte, scheint aus dem „petentibus“ hervorzugehen“. Jednako se izraža

Einhard: Annales, a. 821 „Interea Borna, dux Dalmatiae atque Liburniae, defunctus est, et petente populo atque imperatore consentiente nepos illius, nomine Ladasclavus, successor ei constitutus est."

[118]) Pertz op. cit. pag. 7.

[119]) Palacký, Geschichte von Böhmen, Prag 1836, pag. 164. — Herm. Jireček op. cit. I, 68—69, II, 46—47.

[120]) Vincentii chronic. (ad annum 1142) v Dobneri Monum. I, 34.

[121]) Herm. Jireček l. cit. — Miklošič: Slav. bibliothek, Wien 1858, II, 272 „Въ то же время умре Воротиславъ кьязь, и поставиша князя Вячеслава на столѣ дѣдьни."

[122]) Tako trdi Krek, Einleitung, pag. 214.

[123]) Rački: Preobraz hrvatske kneževine u kraljevinu, Rad, knjiga 17 stran 89: „Ako smo vlastni doslovno tumačiti ove rieči kralja Stepana II: cum ... omnipotentis dei pietas me sua clemencia patrum, auum, proauumque solio [in] regio, omnibus Croaciae et Dalmaciae nobilibus collaudantibus, exaltauerit honore"; pak ako ove rieči pispodobimo s izrekami českoga ljetopisca Kosme o ustoljenju českoga kneza: „elevatus est in principatus solio paterno", prema riečim slov. legende o sv. Vaclavu „i postaviša knjazja Vjačeslava na stolê dêdni": onda bismo mogli rieči „in solio patrum, avum proauumque exaltare" tumačiti tako, da se je i kod krunitbe pridržao onaj starodavni obred, pa da je okrunjeni kralj u Hrvatskoj posadjen na „djedni stol". Iz ovoga starodavnoga obreda slovjenskoga može, koga je volja, i onaj običaj izvoditi, po kojem se hrvatski ban ili župan kod ustoljenja digne u vis na stolcu."

[124]) Einhardi Annales, a. 823 „... populus Wiltzorum filium eius Milegastum, quia maior natu erat, regem sibi constituit; sed cum is secundum ritum gentis commissum sibi regnum parum digne administraret, illo abiecto, iuniori fratri regium honorem deferunt."

[125]) Schwabenspiegel l. c.

[126]) Temu sicer ugovarja neki anonymus v Wiener jahrbücher der literatur 25, 207 „wo kämen überhaupt die damaligen Slaven zu geläuterten begriffen eines gesellschaftlichen vertrages, eines eigentlichen, echt abendländischen und germanischen standesunterschiedes und zugleich wieder einer im christenthum liegenden, den sonstigen begriffen schnurstracks widersprechenden gleichheit der rechte?" Ta pisatelj tudi méni [ibid. stran 209] „die windische sprache und die windische tracht macht im grunde ganz allein dasjenige, was an der ganzen huldigung slavisch ist." Chacun à son goût! —

[127]) Tako pri Polabih, glej op. 124.

[128]) „vnd fuegtt er innen nitt, so muoss jn das Rich ainen andren herren vnd hertzougen gen."

[129]) Kämmel op. cit. pag. 145 „für die Slovenen war das culturcentrum des mittleren Draugebietes stets die prachtvolle landschaft, welche vom Wörthersee bis nach Völkermarkt längs des stromes sich erstreckt, im süden von der Sattnic begrenzt, im norden von dem dem hochgebirge vorgelagerten hügellande mit seinen malerischen bergkogeln umschloszen wird und durchfloszen ist von der Gurk und der Glan." — [130]) Glej opomnjo 110.

[131]) Poprej nasprotno, k čemur nas mora pripraviti tudi mnenje Mommsenovo, ki je po Tagesposti [5. avg. 1867. l.] omenjeni napis spoznal za rimskega.

[132]) Kopitar: kleinere schriften edid. Miklošič, I. 371. „Friedrich's sohn, der erzdeutsche kaiser Maximilian „der Weiss Kunig," lernet auch windisch und beheimisch von einem bauern". —

[133]) Kako so Korošci skrbno svoje pravice čuvali, kaže nam tudi pismo Megisera deželnemu tajniku Samitzu [l. 1610], katero je priobčil P. pl. Radics v Letop. Matice za leto 1877, stran 288.

[134]) Obširno o tem poroča Moro l. cit.

[135]) Ottokar l. c. cap. 202 Schwabenspiegel: „vnd wenn der selb vorgenant hertzoug gen hoff kumptt zuo dem Roemischen kayser ald zuo dem Roemischen küng, so sol er in den selben klaydern für jn komen."

[136]) Ottokar l. c. „Dez Reichs Gunst und Huld / Hat er darczu wol, / Daz er dem nicht antwurten sol / Wann in Windischer Sprach."

[137]) Schwabenspiegel l. cit. „vnd der windisch man, der jn also ansprichtt, mit windischer zungen so sol er sprechen, Er sig rich oder arm, ob er es tuon wil: Das stautt zuo jm, der da clegtt: „Ich enwaiss, guott herr, wie du es mainst, das du mir nitt dar vmb uffrichtung tuost." Dar uff mag der hertzoug anttwurten, ob er wil, „ich enwaiss, guott friund, was du mainst: ich verstaun diner sprach nitt." vnd da mitt hett er inn dann gantz vffgerichtt, vnd ist von jm ledig mit allem Rechten." —

[138]) Jhering, Geist I, 179 „die äuszere rechtliche organisation der familie steht im umgekehrten verhältnisze zur reife der staatsentwicklung, je unvollkommener letztere, desto ausgebildeter jene und umgekehrt. Solange die familie noch das surogat des staates ist, bedarf sie einer festeren organisation, als wo die vollständige entwicklung der staatsformen und der staatsgewalt sie dieser function überheben. Ein staat im kleinen, hat sie auch die verfaszung desselben nötig; die verwandschaftsbande können nicht der freien liebe überlaszen werden, sie sind politische bande." Primeri tudi Turner: Slaw. familienrecht, § 6. „entstehung und schicksal slawischer staaten."

[139]) Juvavia 110. — Kämmel op. cit. I, 184, zastopa tudi mnenje, da je marca Winidorum s svojim dux Carrucus [Fredegar VI, 72] Gorotansko. Potem bi imeli dokaz za neodvislost in precejšnjo moč te dežele v tem, da je omenjeni dux z Bavarskega begajoče ostanke tistih 9000 Bolgarov, katere so Nemci gostoljubno vzprejeli, da bi jih vse v jedni noči umorili, v svojo deželo vzprejel, s čimer se je torej Dagobertu protivil. — Vita Rossweid. (A. S. S. Mart. III, 704] pravi o nekem gorotanskem kralji, h kateremu je sv. Rupert prišel. — [140]) Pertz Monumenta SS. XI. pag. 7.

[141]) Büdinger, Oest. gesch. I, 114. Bavarski knezi niso ustanavljali samostanov le „propter incredulam generationem Sclauanorum ad tramitem ueritatis deducendam," [v ustanovnem pismu za Innichen, fontes rer. austriac. 31, 3—4) ampak tudi, ako ne v prvi vrsti, zavoljo tega, da svojo moč razširijo. — [142]) Büdinger op. cit. I, 159 ff.

[143]) Conversio l. cit. imenuje slovenske kneze, ki so v tem času vladali: Priwizlauga, Cemicas, Ztoimar, Etgar, ter pravi „post istos vero duces Bagoarii coeperunt praedictam terram dato regum habere in comitatum, nomine Helmvinus Albgarius et Tabo."

[144]) Tako nahajamo že v listini 21/III l. 816 omenjenega „quidam comes de Sclauis nomine Chezul" [fontes r, a. 31, 19]. — Krones l. cit. pag. 53 „neben deutschen hochadeligen herren und frauen werden auch slavische güterbesitzer freier und edler abkunft genannt, so z. b. um 1148 die edle frau Dobronega, um 1188 Tridizlau mit seiner gattin Slava, der stifter der kirche zu Liesing, 1190 Mogoy von Gestnich [Gösting] und andere. Ob gaugraf Turdegowo im 10. jhdt. dem slavischen adel zugerechnet werden solle, ist eher zu bejahen als zu verneinen, da die andere urkundliche namensform Durgowes noch mehr dafür spricht." Mnogo primerov za slovenske plemiče navaja tudi Dav. Trstenjak v „Kresu" I, 192—3, nadalje glej Chabert l. c. § 55, Kämmel o. c. I, 143.

[145]) Dümmler, Südöstl. marken S. A. pag. 42 „den glaubensboten, welche aus Salzburg nach Kärnthen kamen, muszte dann das volk, ebenso wie es bei den königlichen sendboten geschah, eine steuer zur bestreitung ihrer bedürfnisze auf der reise aufbringen, welche im jahre 864 durch eine schenkung von liegenden gütern ersetzt wurde."

[146]) Chabert l. cit. § 75 „das land, das durch die Slaven bebaut wurde, hatten die franken theils den feinden abgerungen, theils vor feindlichen einfällen sicher gestellt; es lag daher nahe, dasz letztere sich als eroberer betrachteten und bedeutende landstrecken für sich in besitz nahmen. Eine besonders ungünstige veränderung scheint in der lage der slavischen bauleute zu jener zeit vorgegangen zu sein, in der ihre groszen, von der leitung der öffentlichen angelegenheiten verdrängt, fränkischen gewalthabern weichen

muszten. Von dieser zeit an fehlte es den andern klassen an einem haltpunkte zur behauptung einer günstigeren stellung. Eine einziehung des grundbesitzes vieler scheint um diese zeit platzgegriffen zu haben."

[147]) Krempl, Dogodivšine Štaj. zemlje, stran 107.

[148]) Po Dümmlerji [südöstl. marken 20] je to dobro podal Büdinger [op cit. I, 161]: „es wiederholt sich bei ihnen die gewöhnliche stufenfolge der unterdrückung schwächerer völker: von einem abhängigen fürstenthum zur reunion mit dem hauptreiche, von dem bodenzinse zum nieszbrauch der güter, vom duldenden gehorsam zur sklaverei; schon im jahre 828 findet sich in einer urkunde kaiser Ludwig des frommen für Kremsmünster der name der Slaven zur bezeichnung der leibeigenschaft gebraucht [territorium quodusque modo servi vel Sclavi ejusdem monasterii ad censum tenuerunt, Urkundenbuch des landes ob der Enns II, 11]". Primerjaj Ljub. Zvon II. 33 in 32. — Palacky v svoji zgodovini Češke, ko govori o Slavus — sclavus, navaja: Schnitzler, La Russie etc. Paris 1835, pag. 13 „Il faut renoncer à cette opinion vulgaire, que les mots de Slaves et Esclaves sont synonymes: tout au contraire, la race slavonne est une race libre, long-temps indocile à porter le joug et primitivement democratique. C'est par son melange avec d' autres races, . . . que la servitude s'introduisit par mi eux et que le peuple, courbé sous l' autorité des boïars, perdit peu à peu cette fierté sauvage qu' il tenait de la nature, et cet esprit d'egalité qui en dérivait." — [149]) Primere glej pri Chabertu l. cit. § 75 op. 3. — [150]) Beiträge zur lösung der preisfrage, I, 188.

[151]) Menda se sme tukaj omenjati, kar pravi Conversio o gorotanskem knezu Ingu [vladal okoli l. 790] „cui tam oboediens fuit omnis populus, ut si cuique vel carta sine litteris ab illo directa fuit, nullus ausus est suum neglegere praeceptum." Bogišić v svojem bibliografskem načrtu: Pisani zakoni na slovenskom jugu, I, Zagreb 1872 ni imel prilike navajati slovenskih zakonov, zato pravi na strani 4: „A gdje su političke individualnosti u zemljama Slovenacâ? pitati će možda čitalac. One bjehu isključene iz ovoga prvoga otsjeka, da i ne navodimo druge uzroke, već za to što držimo, da svi do sada poznati zakoni koji istekoše iz najviše zakonodavne vlasti u Štajerskoj, Koruškoj, Kranjskoj i Gorici, i po svojstvima i po porijeklu njihovu, pristaju najbolje u ozračeni u predgovoru četvrti otsjek ovoga spisa" [ta se bode namreč bavil „zakonima namijenjenim pojedinim zemljama i predjelima od inorodnega zakonodavca"]. — [152]) Glej Kämmel op. cit. I, 223.

[153]) Libušina sodba v kraljedvorskem rokopisu, po Levstikovem prevodu, stran 51.

[154]) Žal, da v tem nismo tako srečni, kakor n. pr. celo Slovani, ki so stokali pod turškim jarmom „gdje, kako je poznato, izučenih pravnika i sudaca nema ni za lijek, ljudi se često tuže na zlu volju ili podmitljivost kadijina suda, ali o neznanju sudčevu pravnih narodnih pojmovâ, ustanovâ i običajâ, pa po tomu o kakvoj nehotičnoj primjeni ili aplikaciji neprimjerenih pravila k pojedinim slučajevima, o tome se tužbe, u koliko je meni poznato, do sada nijesu slušale." Bogišić, Zbornik I, pristup X.

[155]) Začetek je storjen s prašanji, katere je po Bogišićevem „naputku" objavil „Slov. Pravnik" v juniji 1882. l. Akoravno bi bil želel, da se ta prašanja bolje urede — po Bogišićevem zborniku je to zdaj že lahko — vender se je tudi od njih — ako se le najdejo mnogi nabiratelji — nadejati lepih rezultatov. Ugovor, da ga med narodom ni več starega narodnega prava, ne sme nas strašiti; da je brez podlage, o tem se lahko prepriča vsakdo, ki pazljivo opazuje. Bogišić piše v Zborniku [pristup XV, op. 2] „ja sam pred nekoliko godina, provedši neko vrijeme u Avstriji nad Emsom, gdje su svikolici seljaci ovejani Nijemci, sam raspitao i zapisao nekoliko pravnih običaja, najviše tičućih se obitelji, koji nikako nijesu bez značenja za nauku. Čudnovato je, da učeni Nijemci to zanemaruju! To se može valjda objasniti, nekom neodoljivom naklonostju učenoga Nijemca, osobito pravnika, motriti svijet gotovo isključivo kroza pismenost."

[156]) Jhering: Plaudereien eines romanisten v „Juristische blätter" 1880 pag. 123. —

Prvi pastirski list slovenski.

Spisal **Fr. Wiesthaler.**

Literarno našo zgodovino deli Metelko v štiri dobe: a) v protestantovsko (od l. 1550—1612); b) v katoliško (od l. 1612—1765); c) v ponemčevalno (od l. 1765—1808); d) v čistilno (od l. 1808 dalje). Izmed vseh teh dob je dozdaj najmenj preiskana druga ali katoliška. Kajti o njej so nam usahnila vsa zajemališča, izvzemši jedino delo Valvazorjevo: „Die Ehre des Herzogthums Krain“ (1689). A žal tudi ta znameniti polihistor kranjski ni vseh arhivov pregledal, niti vseh virov porabil. Brez dvojbe leži še dan denašnji po raznih arhivih v Ljubljani, Kranji, Novem Mestu, Gradci, morda tudi sem ter tjà po kranjskih gradovih marsikaka važna listina skrita, ki bi nam utegnila to ali ono do zdaj neprozorno literarno temoto razjasniti in naše dovelj borno slovstvo tiste dobe pomnožiti. Iskreno želeč, nabiraje kamenčke po slabih svojih močeh pripomoči, da se nam tem preje sezida ono že tako dolgo pričakovano, a vendar še le komaj pričeto poslopje, ki se imenuje: „književna zgodovina slovenska“, poprašal sem g. knezoškofijskega arhivarja, se li ne nahaja v njemu izročenem zakladu kaka slovenska, nemška ali latinska, slovensko slovstvo zadevajoča listina. Č. g. Koblar mi naznani, da so sicer stari inventarji navajali mnogo takih spisov, zlasti iz Hrenove dobe in od Hrenove roke pisanih (n. pr. njegove slovenske pridige), da se je pa že skoro vse poizgubilo.*) Ondotni kodeksi hranijo le še nekaj kratkih slovenskih priseg iz 18. veka, ki so

*) O tej priliki sem tudi strmeč zvedel, da je isto tako pred kratkim izginil iz arhiva stolne cerkve ljubljanske oni znameniti, l. 1824 najdeni zapisnik vseh v Ljubljani od l. 1578—1596 rojenih, poročenih in umrlih protestantov. Rokopis je štel 327 listov. Na zadnjem se je bralo: „Den letzten Augusti (1589) ist umb Mittag selig in Gott verschieden der ehrwürdige und wohlgelehrte Herr M. Georgius Dalmatinus, E. E. Landschaft hier Praedicant und zu Auersperg bei S. Canzian Pfarrer, welcher am 1. September ehrlich ist zu erden bestattet worden, dem ich Ben. Pyroter zuvor in der Spitalskirchen die Leichpredig gethan, aus Esaia 56 (57) cap.“ List 224. omenjal je Dalmatinovo ženo Barbaro, list 310. sinova, ki sta bila v otročjih letih umrla; tudi nekoliko hčerâ njegovih bilo je med krščenimi in umrlimi zapisanih.

si vse zelo podobne, najznamenitejša reč pa je (251 let star, v slovenskem jeziku pisan pastirski ali bolje rečeno visitacijski list škofa Reinalda Scarlichija. Prebravši ga, spoznal sem koj, da ni brez vrednosti, in vzbudila se mi je želja, dati ga na svetlo, ako zadobim za to potrebno dovoljenje.*) List je namreč zanimljiv v trojnem obziru: 1. ker je prvo nam ohranjeno pismo te vrste, in to tudi ni, kar si bodi; saj se spominamo v literarnih razpravah celo prvega mrtvaškega lista, ki ga je prijatelju svojemu And. Smoletu sestavil dr. Preširen; 2. z jezikoslovne strani, o kateri hočemo pozneje nekoliko besed izpregovoriti; 3. v socijalnem in kulturnozgodovinskem obziru, ker nam podaje mikavno, a malo vzpodbudno sliko podlosti in popačenosti, ki se je bila našega naroda, posebno pa njegove duhovščine v onej dobi poprijela, ko je katoliška cerkev bila ljut boj za svoj obstanek. Iz tega častitljivega, ne ravno obsežnega spominka slovenskega odseva nam ves tedanji čas bolj jasno in razločno, kakor iz marsikaterega folijanta. Kar se vidi v tem zrcalu, utegne zavnemati ne samo kulturnega in literarnega zgodovinarja, marveč tudi pesnika, imenoma romanopisca, ki iščoč primerne snovi lahko poseže v ta razkazek časovnih zmot; ondu bo brez truda našel marsikako zrno, ki na pesniško polje zasejano ne bode ostalo brez zaželenega sadu.

Mislim, da ni odveč, ako č. bralcem, predno bero list sam, vsaj v glavnih potezah obrišem življenje in delovanje moža, kojega ime nosi na čelu. Ta mož je Reinaldus Scarlichius, deseti škof ljubljanski, naslednik vnetemu protireformatorju in znanemu pisatelju slovenskemu: Tomažu Chrönu (Hrenu). Narodil se je v Jagru na Ogerskem**) iz plemenite rodovine. Njegov oče, hraber vojak, bojeval se je mnogo s Turki, ki so mu slednjič vsa njegova posestva vzeli. Obubožanih sinov njegovih usmili se tedanji nadvojvoda Ferdinand II., ter pokliče starejšega Reinalda, ki je, posvetivši se duhovskemu stanu, radi svoje učenosti slovel, za učitelja sinu svojemu Ferdinandu III. Toda kmalu po tem iz-

*) Ker se mi je to posrečilo, izrekam na tem mestu premilostljivemu knezu in škofu ljubljanskemu: Dr. Jan. Zlatoustu Pogačarju, svojo presrčno zahvalo.

**) Valvazor (d. Ehre d. H. Krain, VIII, p. 672) imenuje ga Dalmatinca. A v tukajšnjem škofijskem arhivu bral sem l. 1608. pri Widmansteterji v Gradci tiskan list, obsezajoč dve lat. pesni Scarlichijevi, posvečeni nekemu Jur. Jurliču. Ondu se imenuje Scarlichi „Agriensis, Vngarus“ (Agria = Erlau = Jager). List ima ta-le naslov: Jason Carnicus Doctissimo ac egregia pietate domino Georgio Jurlitsch, Carniolo, artium liberalium et philosophiae licentiato, serenissimi principis Ferdinandi, archiducis Austriae etc. musico, cum in alma universitate Graecensi societatis Jesu die Augusti V. anno à reparata salute MDC.IV supremam doctoratus in philosophia lauream capesseret, oblatus a nobili et erudito iuvene Reinaldo Scarlichio Agriensi, Vngaro, in eadem Academia poëticae facultatis studioso.“

voli ga za prošta v Paznu, pozneje pa za škofa tržaškega, v katerega ga je posvetil ljubljanski škof Tom. Hren 14. avgusta l. 1622. Po Hrenovi smrti (l. 1630.) postal je škof ljubljanski, akopram se je pri cesarji Ljubljana in vsa Kranjska dežela za ljubljanskega prošta Kasparja Wobecka potegovala in akopram je bil že takrat tako hrom, da so ga morali v Ljubljano prišedšega v stolu v cerkev nesti; sploh se tudi pozneje ni mogel nikdar več svojih nog posluževati. Razven te telesne hibe trapila ga je še druga nadloga: kakor Demostenu delalo je i njemu izrekanje glasu r silno preglavico. Ko je imel nekoč pred rimskim cesarjem govoriti, umel si je prebrisani mož iz te sitne zadrege pomagati, uredivši svoj govor tako, da ni bilo v njem nobene besede z *r*-om. Umrl je 7. decembra l. 1640. v Ljubljani. Za ljubljansko škofijo nima posebnih zaslug, ker se sploh s škofijstvom ni mnogo pečal. Valvazor namreč poroča nam o njem tako-le: „Nichts deſtoweniger hat er das Biſthum zehen Jahre beſeſſen, ohnangeſehn er niemaln geſtanden, auch kein Amt in ſelbſteigener Perſon, ſondern Alles durch ſeinen Suffraganeum verrichtet. Er ſelbſt aber hat als ein Hauptverſtändiger und kluger Mann, bey dem der Kopff deſto beſſer, je ſchlechter das Fußwerck war, etliche Jahre die Stathalter-Stelle zu Grätz verwaltet“ (D. Ehre d. H. Krain VIII, p. 672). Ustanovil je sicer samostan oo. frančiškovcev v Nacaretu nad Starim Trgom, a tako uspešno vender ni mogel nadaljevati od Hrena pričete protireformacije, dasi ga je bila vlada na njegovo mesto za predsednika stalni reformacijski komisiji pozvala. Za tak posel trebalo je velike duševne, a tudi telesne gibčnosti in živahnosti, katere njemu ni dostajalo. Že običajne visitacije donašale so v tedanjem času mnogo težav in neprilično stij celo zdravemu človeku, kaj še le takemu pohabljencu! In vender je Scarlichi precej l. 1631., tedaj koj po tem, ko je bil prestol škofije ljubljanske zasel, priredil in sam opravil tako vizitacijo („obiskaine“ jo imenuje list). Zapisnik te vizitacije hrani škofijski arhiv v kodeksu, ki ima ta-le naslovni list:

VISITATIO GENERALIS PRIMA
Diaecesis Labacensis in Carniola
16. 31.
Illustrissimi et Reverendissimi D. D. REINALDI Dei et Apostolicae sedis Gratia Episcopi 10 ac Principis
Auditore
Maximo Rigo Aemoniensi I. V. D. Prot. Apostolico
Scribente
Petro Ricchardo de Leo. Goritiensi I. V. D.
tunc praefecto aulae, dein consiliario Excelsi Regiminis Graecij. Liber Baro, et gubernator Gradiscanus.*)
FELICITER — INCIPIT.

*) Zadnje tri vrste je poznejša roka pridjala.

V tej knjigi se bere od 4—10 strani v latinskem jeziku pisan list, koji je dal škof Scarlichi o tej prvi vizitaciji po vsej svoji škofiji razglasiti. Na čelu mu stoje besede: „Monitiones publicandae in principio Visitationis cuiuslibet Parochialis etc.“ Od 10—18 strani bero se iste „monitiones“ v slovenskem jeziku, vpeljane z besedami: „Sequuntur praedictae monitiones ad omnium intelligentiam Carniolano idiomate publicatae.“ Prevod ni do besede natančen, ampak nam podaje misli latinske matice v popolnem prosti obliki.

A čegave so te slovenske besede? Na to mi ni tako lahko odgovoriti, ker se preiskujoč nimam na nikakoršno trdno podlago opreti. Res da stoji listu na čelu zapisano Scarlichijevo ime, a mož, rojen Oger, slovenščine najbrže še zmožen ni bil, in ko bi tudi bil, kdo bi hotel verjeti, da se je ohromeli škof sam s prelaganjem ukvarjal in ubijal, zlasti škof, o katerem naš vir trdi, da ni nikoli nobene službe „in ſelbſteigener Perſon“ opravljal. Pripoveduje se mi, da spadajo taka dela v področje škofijskega tajnika. A kdo je bil takrat tajnik? To se pač ne bo dalo več zaslediti. Naslovni list našega kodeksa omenja sicer zapisnikarja Petra Riharda Goričana, kteremu je poznejša roka naslov „praefectus aulae“ pripisala. Mogoče, da on lista ni samo prepisal, ampak ga tudi prevel. A mnogo verjetneje se mi dozdeva, da prihaja to pismo še od škofa Tomaža Hrena. Č. g. Koblar, ki ravno ureja škofijski arhiv, mi je namreč pravil, da ima pri tem svojem poslu večkrat priliko opazovati, kako da so škofje jednake listine „mutatis mutandis“ kar drug od drugega prepisavali. Vsa podoba je, da se je i Scarlichi v prvem svojem „obijskainu“ poslužil kar vizitacijskega lista, ki je že predniku Hrenu pri pogostih njegovih „vizitacijah“ rabil. Da sta oba lista (latinski in slovenski) Hrenovo delo, to je tem bolj resnici podobno, ker je mož prav rad in mnogo v obeh jezicih pisal, kar nam priča obilica njegovih deloma ohranjenih, deloma že izgubljenih spisov. Omeniti hočem le njegov „Diurnale“ (dnevnik) v dveh debelih latinski pisanih folijantih (jeden je lastnina tukajšnjega škofijskega arhiva, drugi zagrebskega stolnega kapitla); njegove slovenske pridige smo že zgoraj v misel vzeli in l. 1612. je izdal v Gradci knjigo: „Evangelia inu lystuvi“. Res, da je pisava njegova v tej knjigi, zlasti kar se tiče črkopisa in pravopisa, dokaj doslednejša in pravilnejša. A č. bralec vzemi blagovoljno v poštev, da je moral škof rokopis sv. knjige, ki je imela delj časa ostati v rokah narodovih, gotovo skrbneje piliti in likati, nego list, ki je bil le za posebne namene in posamezne slučaje sestavljen; da je na dalje rokopis morda še kakemu veščaku v pregled dal ali vsaj korekturo v Gradci tiskanih pol ondu kakemu slovniški izobraženemu Slovencu izročil. Ta pastirski list pa je v tej obliki le prepis, prihajajoč iz roke neukega Petra Richarda in na njegov

rovaš gre brez vse dvojbe marsikaka napaka, katere v izvirniku gotovo ni bilo. Kajti da še prav prepisavati ni znal, se da brez truda dokazati. Ne bom našteval vseh izpuščenih besedic niti manjših pogreškov; navesti bodi mi dovoljeno le dve pomoti, ki ste v tem obziru zelo poučni. V 17. točki stoji napačna beseda „v' Vzhenika", za katero je bilo pisati: „vuhernika", kajti na dotičnem mestu latinske matice bere se slovo: „foeneratores". Isto tako čitaš v odstavku 13. izraz: Nieuve (!! = njive) nu druge grunte ali huebe pouihſhali", ki nima nobenega zmisla; najbrž je hotel pisati: „pohuiſhali". Ako tedaj uvažujoč vse te okolnosti pripisujem to pismo Tomažu Hrenu, menim, da se mi vsaj prevelika drznost ne bo mogla očitati.

Nate zdaj list sam, natanko po matici posnet, le namesto običajnih kratic, katerih zdanje tiskarne nimajo, postavil sem cele besede ter z *** zaznamoval kaj malega, kar bi utegnilo oko ali srce prerahločutnega človeka žaliti.

Ta vissoku zhasty inu ſuetlusti ureden Gospud Gospud Renialdus Scarlichius, od Boshijga inu Rimſkiga Stolla potarien ta deſseti Shkoff inu Firsht Lublanſki & Suetliga inu Rimſkiga Ceſsaria Ferdinanda ſtem iménom tega drusiga Suetuauz, inu Visháren te notraine Hishe Austriae &. Vsém zhiſtú nú flédnim, maihiniga ali velikiga Stanú, Duhounim nu Deshelſskim lete Skoffie Lublanske, kateri bodo letá naſh liſt ali opominene brali, ali bratti sliſhali, v' Bugu posdrauleine'.

Morete vedit, de ty Svéti Ozhaki, od darú inu gnade S.' Duha reſuézheni, v téh Suétih Concilijh ali s'bralishah, ſtuprόu pak in S. Synodo Tridentina, so toku s'klénili nu gori postauili, De en flédni Shkoff, v'saj lé enkrat u' léti, ſam s' ſuoio pershono, ali pak zhe ie s'kakim spodobnim sadershainam samujen, skusi druge pametne nu dobru u'metalne od ſebe isuolene, nu na ſuoijm Mesti postavlene Moshe, svojo Vso Shkoffio, s'enim pousodnim obijſkainom obtézhe nu obgleda, Vsih ſuoijh podloshnikόu, tokú Duhounih, kakor Deshélſkih leban inu sadèrshaine fliſsak sposna nu ispraſha, s' Velikim vekſhim pak s'premiſhlainom isijſhe, u'kaki Vishi te Cerkue ali Boshie Veshé, ty Shpittalj, Closhtri, Brataushine, inu vse druge' Mesta, Goſp. Bogu na zhast po ſpodobi lépu isrozhéne, bodo dershane, ali gouernane'. Inu de letu Vse h' pridu S. Matere Cérkve, tudi Vsém s'kusi to drago S. kry naſhiga Gospuda JESUSHA CHRA. odkuplenim Vernim Dushizham, k'isvelizhainu rouna inu obèrne. Satega uolo kadar my vidimo te S. Canones, tu je Vishinge ali sapuuidi S. M. Cérkvé, nu s'naidémo Boshio slushbo nár vézh na tem ſtati, de ty Praelati, tu ie ti Duhouni Sprédniki inu Paſtirij, te Cérkvé k boshij slushbi shégnane inu gori postavlene oskèrbijo, skusi dobre popolnoma, inu pravizhne Slushabnike governati, s'laſti pak takuſhne, kateri poijſkano Gospudi Boga gnado nikar neſavèrshejo, ampak v' nije oſtanejo, de

ſo s' eno prauo popolnoma lubesenjo reshgani, Vsém nésnanim ſtuprόu pak ozhitnim, shé vedejozhim grehom, inu praegreham, ptuij inu nesnanj, (: na ſebi.) s' katerimi ta dobrotliui Gos. Bug, nikar le nosmirnu réshalen, nu grosnú réſarjen, ſamuzh timu folku ali Gmajni, ja Vſimu kàrſhanſtúv velika ſhkoda nu pohuiſhanje se obudy inu gody, doklér je zillu dobru vedéjozh, de mnogi s'kuſi take hude naúuke sápelani, ſupèr Boga hudobnu nu neſpamétnu greshijo, shé v pregréhi prebivajo. My tedaj, de naſhi ſlushby sadoſty ſturimo, nu naſho veſt od lete teshave ohranimo, ſmo ſi napre vséli, Vſo leto naſho Lublanſko Shkoffio, Fare, Podfare, nu kar ky ſizer h'tim iſtim, ali pod te iſte slishi viſitirat nu obijſkati. Inu dokler ty ozhitni inu grosovitniſhi grehi, vekſhy tudi teshauo nu neuarnoſt sebo dadô bodo tudi od ſamiga Shkoffa inu Vihſhiga Duhouniga Paſtiria reſgledani nu sposnani kakor potrebniſhi te ſtraiffinge, ſuaru nu pobulshaina.

Satorai vaſs nu ſlednje sgorai iemenuane u' lubésni opominamo uam ſhe u' kraffti ali mozhy te S. Duhoune pokorshine, ſapovémo inu naloshimo, de katerimu kuli ie, ali ſamimu vedeiozh, ali ie skusi druge, ſaſliſhal malu ali veliku, od leteh rizhy, od katerih ſe bo letukai od ſpodaj gouurilu, tu ie od Velike grosovite pregrehe, od neglavnih ozhitnih grehou, od hudih nauad nu ſhkodlive v'ſanze, ſhe od drugih vedejozhih inu ozhitnih ryzhy, katere pobulshajna potérbuieio, ta ie dolſhan nam napre pèrnesti, nu na ſnajne dati, Vſak zhaſs, Vſako Vro, Vſak dan, toku dolgu, dokler my naſh Viſitation ali obijſkaine ſklenemo inu dopèrneſsemo. Sakai my bomo dobre inu bogabojézhe Moshe, ozhitnu ali na tihim, radi nu volnu saſhliſhali, de taku loſhéi, ſkus nje poduvzheni, kateru ie potréba h' Zaſhty Gosp. Boga Vſigamogozhiga, nu naſhim Duhounim podloshnim ouzhizham k' isvelizhainu bomo mogli Vsém ſhkodam napre priti, nu sgodoune priprave imeti, kokar ſe ki bode nam nar bule vidilu nu sdélu, naſho Paſtirſko ſlushbo dopèrnesti v'ſem k' fructu, pridu, nu pobulshajnu, de od pregrehe jenajo, enkrat se ſprebude hud leban pelati, she Goſp. Bug bode od Vséh vsélej zheſshen molen inu pohualen.

1. H' peruimu tedaj naſnajne damo inu opominamo, she u' kraffty aly mozhy te Suete pokorshine porozhimo nu sapovémo, de Vſi nu sledni, katerim je vedeiozh, ali kateri ſo ki saſtopili, v' kaki kuli Viſhi bodi, de ti ke naſhi Commiſsarij, Fajmaſhtri, Vicarni, Caplani, ali drugi naſhih Cérkva Viſharni ſuoijm Faram, Cerquam ali Caplaniam, nikar toku naſlushili, kakor ſo dolſhni Svete Maſhe, nu druge Boſhije ſluſhbe ob posſtaulenih Vrah, dneuih nu perloshnih zhaſsih opraviti ſo nam dolſhni na vest nu ſnanie ſkasati v' te viſhi, kakor ſmo sgoraj nu ſpredai gouurili.

2. Supet kateri bi kuli vedal eniga naſhiga Duhouniga, ſkusi ſhenkunge nu dari, bodi suete shégne, ali drugu Duhounu pèrhodishe, od ſuoijh Patronou nu Pomozhnikou, rekozh kupuati, kakor en dèl od perhodiſha ſhenkati nu daruati, ali pension nu druge u'ſhitke

s' ſhitom ali u' denarijh sauolo kake Podfare dati, ali kar ke bode v' leti uiſhi ſturiti.

3. Item kir bi ke vedel eniga takuſhniga, zhéſs hualeúredno inu dopuſheno S. Cerkué nauado, kakuſhen dar ſa S. Sacramente uſéti, nam ie dolshan iskaſati inu dopouedati, ſakaj nikar bres maihiniga bethesha nu shaloſti smo saſlishali, de u' veliku krajeh naſhe Shkoffie, ie leta huda nauada gori v'ſtala, de ti Duhouni bres daru inu dobizhka, nozheio Vernim duſhizham S. Sacramente podeliti; Tudi ti Patroni ali Pomozhniki, kadar ki enim beneficia, ali Duhouno pèrhodishe zhes dado, en dèll v'ſhitka, ali en dar ſebi, ali enimu drugimu hozheio imeti, kokar bi ſauolo dobizhka, nikar Goſpudi Bogu naZhaſt nu hualo, imélu takiga Duhouniga perhodilha zhes daine ſe ſturiti. V' kateri Viſhi srauún kir nozheio naſhiga Isuelizharia nu Goſpuda CHRA. sapuuidi pokorni biti, kateri ie letaku gouuril nu sapouedal: Vy ſte sabſtoin prejeli, sabſtoin tudi v'unkaj podelite, imajo tudi uediti, de bodo v'te od S. Ozhakou gori postaulene od S. M. Cerkúe sapouedane nu potariene ſtraiffinge padli, nu Duhouno poeno ali poſsuar tèrpeli.

4. Item kateri bi vedal enìga Duhouniga, brez ſpodobne ſtarosti, nu nikar per létih k' Maſhtúv perſtopiti, ali v' fauesi te poene, v Duhouni prepuuidi, v' ozhitnim tadlu ali pomainkanu, ali v' kaki drugi uiſhi sadèrshaniga Svéte Shegne jemati, nam je dolſhan resodèti nu na dan dati.

5. Item katerimu bi snanu bilu debi ti Duhouni S. Karſtom, s' puſlednim S. Ojlla Maſillam ſ SS. Sacramenti kaſsni inu teſhki bili; Ali zhe bi ki kateri snal de ki ſkuſi lenobo, v'tragliuoſt, nu dolg eniga Duhouniga katera (?morda kateru!?) mladu Ditétze bres S. Karſta, kateri vérni Karſhenik bres Spuuidi, S. Reshniga Telléfsa, bres puſledniga S. Ojlla, ſe ſ'tiga Sveta lozhili, ima ſkarbéti létu nam napré pèrneſti. Zhes létu, kateri bi uédil te Duhoune, katerim ſe ſpodoby te bolnike obijskati, u' ti puſlédni Vri na ſtrani ſtati, nu nijh isvelizhaina ijskati, létu opuſtiti, ali s' vélike lenobe samuditi: Ali katéri ſo dolſhni mlade inu Stare Karſhénike, Vse poglavite praue Catholiſhke Vere ſtuke, Karſhanſke Vere Sapuuidi, te dobra délla tiga v'smilénia, nu milosti, Telléfsne nu Duhoune, v ſoijh Cerkuah v'uzhity: prauo vishingo nu pot pokasatj, ſe varuat pred ſedam neglaunimi gréhi, nu kar kuli Gospudj Boga reshaly, nu refardy, de ſe Vſe obkratkim ſkléne, kar kuli v' Svete M. Cath. Cérkue iméni se napré dershi, Vſe Kàrſhénike poduiſhat, nu nym réslagat: Létake, kateri uedô: de taku posdraulėno nu isuelizhanſko nauado, taku boshije déllu v'tragliúu rounaio, ali kateru ſhe hujshi ie, s' velike lenobe sapuſtio, nam imajo precej iskaſati nu pouédatj.

6. Item kateri bi uedil eniga Duhouniga gardu shiúeti, ali v namarnim ſtanu nu hudim imeni saſliſhati prebiuat, skus katéru bi dal enu pohujſhanje, ali pèrloshnoſt tiga sapélaina: tam (= ta!) nam je dolshan pouédati. Sakai my ſe bomo pomujalj, de ty Duhouni

nebodo h' ſapéllajnu ty Gmajni, ampak veliku Vézh s' ſuoijm ſvétim diainom, ena luzh, inu en lep exempel ali naug timu blishnimu.

7. Item kateri bi saglédal eniga Duhouniga maihiniga ali velikiga ſtanú, kenim ozhitnim grehom obdaniga, kateri bi ky ozhitnú jégral, pléſsal, po vſtarijah piianzhual, nu kupzhual ali ene inu druge délle dopèrnaſhal, kir ſe timu Duhounimu ſtanu neſpodobio, ſkuſi katere bi tu pohujſhaine tiga blishniga aly neuarnoſt h' pogubleinu tih Duſhizh pèrhajalo; Ali h' pusſlednimu, kir bi ki edan vedal eniga Duhouniga hudih poſuetnih nemarnih ludy thouarſhtua ſe veſséliti, nikar bres hudiga nauka pruti blifhnimu, taifti nam je dolſhan od vséh téh rizhy reſglaſsiti nu na ſnaine dati.

8. I tem kateri bi ki uédal eniga Duhouniga, ali Deshélſkiga, v l ****** ali v Preſhuſhtvi, v' k ****** ali kezharij, ali v eni nu drugi nezhiſtoſti, nu globoki pregréhi shiuéti, taifti pèruizh kir more, poſkèrbi nam létu resloshiti nu resdánitj.

9. Item kir bi ki edan védal, débi ti Duhouni nikar k' myru nu pokoiu (: kakor ſo dolſhni:) narounali: ampak, nu veliku vezh, h' kardrij, h' krégu, nu h' resdirainu te Soſseshine ogén, urshah, nu perlofhnoſt daialj: Ali débi ki po nozhy po gaſsah bres vrſhaha s' oroſhjam, ali v' Deſhelſkim oblazhili, s'godzhj okuli hodili, ta ifti nam takuſhne ludy, pèr naſhi ſapuuidj ima sdaizhi napre ieménuati.

10. Item kir bi ki kateri uedél, Commiſsarje, Fajmaſhtre, Caplane, nu druge naſhe, naſshih Sprednikou nu Viſhariou, Slushabnike, s' lubésni ali s' fouraſhtua, pred naſh Sodni Stoll, prepirajne, nu praude napré néſti, debi od tod ſuoi prid nu dobizhik sadobili, nikar ſpodobe te pravizhe ijsſkali, letake nam imá en ſledni skaſati.

11. Item katéri bi uedél, bodi Duhouni ali Deſhèlſki, majhihiniga ali velikiga ſtanú, de bi ki edèn, tu Cerkounu blagu bodi grunte, Vinograde, Priſtaue, ali Denarje poſsedèl nikar po prauizhi, kateru bi h' tem Cerkuam, Shpitalam, Cloſhtram, Capelzam, k' Letenzham, ali k' enim, nu drugim lete Shkoffie lublanſke Duhounim Stifftingam, nu Boſhijm Vesham slifhalo: katero Cerkouno, nu Duhouno rezh bi bil katéri na zhinſs dal, saménil predal, ali v' drugi vifhi na ptuju pèrpravil nu ſadial, de bi te Boſhie Veſhe Suetim oprauilom sarozhéne, iméle ſhkodo tèrpéti, taifti ie dolſhan napre priti, nu letu ſposnati.

Sakaj, de ſe létu napèrpuſti, nam sapoue ta Duhouna poſtaua, prizhuvajne teh vſanzh nu Sapuuidi S. M. Cèrkue, inu tudi ta S. Concilium Tridentinum, de kateri ſe ſupar ſtavio, ſhe' nozheio ta sgorai sadéti ùug gori vséti, bodo padli v'to Veliko savéſo te poenne, od katere nebodo odvéſani, ampak od ſamiga Papéſha, Vſaj v'taki Vifhi, de morejo Vſe povèrniti, kar ſo ke Duhounih rizhy po krivizhy prejeli, sataijli, ohranili, s'krilli ali saprauili.

12. Item katerimu ie ki vedeiozh sa eniga Luthra ali kezharja, bodi tudi od eniga ali drugiga v' Lublanſkij Shkoffij, kateri bi od Catholifhke Vere nespodobnu gouuril, kateri bi nikar neſposnal nu

nedèrſhal vſe tu, kar nam ta S. Rimſka Mati Cérkou ueruati nu ſturiti sapoueduje, leta kyr tu ve nu ſna, ie savesan nam sdajzhi iskaſati. Sizer zhe neſturi, bode ſto poeno nu Duhouno ſtraiffingo, kokar en kezhar obſoien nu sapopaden.

13. Item kateri bi uedal sa Faimaſhtre, Caplane, sa ene ali druge Duhoune perſhone, ali Zhehmaſhtre ſuoimu Fajmaſhtru nepokorne, koku bi ſuoje Cerkue v'enih ali drugih potrebah mudili, bodi pèr Stréhi, Luzhi, ſidainu, kako sgojeino ſhkodo nikar popravili, nu obene ſkèrby zhés Boshje Veſhe neiméli, kokar tudi Vinograde, Nieuve, nu druge grunte ali huebe pouihſhali, s' Zaſsnim pridnim dellom oppuſtili, ſkus kateru bi ſe Boſhijm Veſhom nu Cerkuam ſhkoda godila, taiſti ie mozhnu ſavéſan pred nami Vſe zhiſtu dopovedati.

14. Item zhe bi kateri sashliſhal nu saſtopil, v'enim ali drugim kraiu Lublanſke Shkoffie bodi Mosha ali Sheno s' Zoperniam ali sdrugim Paklenſkim malikovainom, ludiovim ſugovarjenom nu markako hudizhovo vero obdane vletakim Hudizhovim notér dajajnu ſhiueti, brumne Ludy na Sludiouo vero sapeluati Ja kateri tudi sna sa lete kateri s' Zupernikami ali s' Zupernizami ſoſheſhino terdio, nijh ali vezh Sludijouiga pomagajna ijſheio, en tak ie dolſhan sa volo karſhanſke lubesni ſdaizi pred naſs priti, take hudobne Ludy, s' Imenom poklizhat, s' perſtam pokasati nu reſglaſsiti.

15. Item kir bi ki enimu vedejozh bilu od eniga Duhouniga, ali Deſhelſkiga Zhlovéka, kateri bi bil v' Cerkuah, ali na Britofih boj sazhenál nu donaſhal, hudu kregal nu klél, na Cerkounim Purgfritti kako fillo ſturil, s'timi Duhounimi ſe bojuval, v' eni ali drugi Viſhi v' velik greh padèl, od tiſtiga ſe nam ima pouédati.

16. Item kateri bi ki uedél v' Lublanſki Shkoffij, sa takuſhne oblube nu savéſse tiga S. Sakona, kateri Sakon bi bil saveſan ſto ſaveſsano ſvoiaſtuo, kakor ſkusi ſvoiaſt te kryvi nu tellesa, v' ſvakoſti, Strizhni, nu v'drugih prepovedanih dobru ſnanih glidih, kateri ta Sakon eni dérô, eni zillu reſderô: Vglihi viſhi, zhe ve kateri, dé ſo eni ke v' Duhovni ſvoijaſti, kakor v' botrinij, na ſtan tiga Sakona ſtopili, katerim obuduuijm bi ki nebilu od S. ozhétta Papéſha dopuſhénu, nam ima takuſhne Ludy, en ſledni na ſnaine dati.

17. Item kateri bi ke vedel v' Lublanſki Shkoffij, sa eniga ali druſiga v'Vzhénika, sa kakiga ozhittniga Goluffa, katéri bi ſupar viſhingo S. Ozhakou, ſupar Sapuuidi S. M. Cèrkue, ſupar vso ſpodobnoſt krivizhnu rounal, nu kupzhual, v'boge Ludy norèl, nu sapellaval, letakiga nam ie ſledni dolſhan sgouoriti nu pokaſati.

Inu dokler vse lete rizhy, katere ſmo po vèrſti naprei dèrſhali nu preſhtéli, bodo ſkuſi Duhoune poſtave nu praude prepovedane, ſhe nam sa naſhe Paſtirſke Sluſhbe volo, nikar ena majhina ſkerb nu theſhava bo nalosſhéna, kakor ijſkati iſvelizhaina Vſih Vernih Duſhizh, naſhih podloſhnih ouzhizh, pak navemo, koku pèrloshniſhi, bi ijm mogli v' taki viſhi napre inu h'pomozhi priti, tudi naſho Veſt

bres vse shalosti ohraniti, ampak, debomo nashih ouzhizh nadluge nu reve sastopiti

Satega vola vse v'kup, slédniga nu vsakatériga

v' nashiga Gospudi CHRA. Iméni prosimo, opominamo nu klizhémo, tudi skusi susebno oblast, katero imamo, nalosshimo nu sapovémo, de kateri kuli bodo od sgoraj iemenuanih hudih grehou, nu gresshnikou malu ali veliku snali, de nam v'tim cellim zhasu, v' katerim tukaj pèr vass s' nashim obisskainom ostanemo, bodeio dolshni, nu savesani dopouedat, kateri zhass sa sodnio, nu sa pravo opominajne napre postauimo, de kadar se nam bodo vse lete rizhy resodele, nu napre pèrnesle bomo mogli, kulku nam ie mogozhe, Gospudi Boga Vsigamogozhniga Zhast, tudi nashih nu nam porozhenih ouzhizh isvelizhaine iskati, od lete tesshaue nasho Vesst resshiti. De pak lete nashe pisme, nu opominajne bodeio stem losheishi vsem, nu vsaketerimu vedeioz,

hozhemo de se ozhittnu, glasnu
nu sastopnu v'seh nashe
Shkoffie Cerkuah pre-
dan sazhnemo Visitirat,
bodo brale, de
bodeio Vsi mo-
gli lahku
sasto-
piti.

Prebravši list oglejmo si konečno še jezikoslovno stran njegovo! Vse pisave glavni, a malo uzoriti znak je strahovita vsestranska nedoslednost, ki zbada bralca v oči, če je le jedno stran površno pregledal. Ona je živa priča deloma neodpustljive malomarnosti, deloma slovniške neizobraženosti onega, ki ima ta spis, ali morda bolje rečeno prepis na svoji vesti.

Črkopis je Bohoričev; a Bohorič sam bi ga menda komaj za svojega spoznal, ker je tako zmeden in nepravilen, da napak kar vse mrgoli. Največ preglavice so delali našemu zapisnikarju slovenski sikavci in šumevniki, pri katerih je imel vkljub Bohoričevi slovnici le malo več sreče nego pisatelj brižinskih spomenikov! V tem obziru se ni držal nobenega reda, nobenega pravila. Bohoričev *s* (Gajev *z*) je Bog ve kolikokrat zamenjan s „*ſ*“ (= Gaj. *s*); primeri: „oskèrbijo“, „ostanejo“ i. t. d., akopram zna tudi pravilno pisati: „osskèrbijo“, „osstanemo“. Bohoričev *ſh* mu je zdaj = *š* (nashiga, pohuishanje), zdaj = *ž* (dolshan, slushbe, uishi = viši i. t. d.). Za Gajev *c* (Bohor. *z*) mu služi izvzemši kakih 6 pravilno pisanih besed (sdaizj, Capelzam, s' Zupernikami ali s' Zupernicami, zoperniam, ditétze) večjidel znamenje *zh* (= *č*)

n. pr.: „dusſhizh“, „ouzhizh“, „sdaizhi“, ali pa lat. *c*: „precej“, „v' cellim“, „Cerkue“ i. t. d. Za *i* stavi pogostokrat *y* (my, ty, rizhy, ryzhy, Ludy), ali celo *j*: „povédatj“ „nesnanj“, pa tudi *j* za *i*: „diainom“ „pohuiſhaine“, dasi tudi pravilno piše: „ti“, „poué-dati“, „hujſhi“. Soglasnik *v* kaj rad nadomešča z *u*, zlasti ako je še kak vokal v njegovi družbi: „uedil“ „gouurili“, „ſapuuidi“, in vendar mu je črka *v* dobro znana, primeri: „véra“, „vedel“, „sapovémo“.

Pravopis se tudi ne more ponašati s posebno pravilnostjo. Vse je pisano „carenti grammatica“, le po sluhu, kakor da bi se bilo slabo narekovalo. Od tod toli obrušenih oblik, ki rabijo prostemu narodu, od tod ona omahljivost, kažoča se v dvojni, celo v trojni pisavi jedne in iste besede! Da ne pogrešamo nepotrebno podvojenih konsonantov, tega pisarju še nočemo toli zameriti, saj se te napake še boljši pisatelji, kakor je on, niso mogli odkrižati. Tako beremo n. pr.: „Telleſsa“, „S. Ojlla Maſillam“, „déllu“, „ozhetta“, „ozhittniga“ (pa večkrat tudi „ozhitni“ — „ozhitnih“). Tudi nemški *th* se nam ponuja v besedah: „thouarſtûa“, „theſhava“ (poleg „teshauo“). Po nemški šegi piše besede češče z veliko začetnico, časih je pa tudi z malo zadovoljen. A kolika nedoslednost javlja se še le v končnicah, zlasti v glagolskih izobrazilih! Jedini part. praet. act. II glagola „vedeti“ nahaja se v teh-le oblikah: vedel, uedel, vedal, uedal, uedil. Še bolj mnogoobrazni so glagolniki; primeri: ſnanie, ſnaine, ſnajne, pohuiſhanje, pohuiſhaine, opominene, ſugovarjene. Svojivno zaime „svoj“ pisano je zdaj „na suoijm“, zdaj „v' ſoijh“, in celo „svojo“. Zraven pravilnega „kakor“ bereš večkrat: „kokar“, i. t. d.

Jezik je v obče tak, kakeršnega so pisatelji 16. in 17. veka pisali. Dasi se v marsikaterem obziru ne da meriti z jezikom protestantovskih pisateljev, moramo vender priznati, da je njegova oblikoslovna stran, ako ne gledamo na pravopisne zmote, še čudom pravilna. Ker ga vrhu tega i marsikaka druga posebnost diči, hočemo se v naslednjem nekoliko z njegovim notranjim ustrojem pečati.

A. Glasoslovje.

Vokal *a* se zlaga s staroslovenskim ѧ v besedah, kakor: ſtan, dar, mati; sicer pa stoji tudi še 1. za gibljivi *e* (dolſhan); 2. za oni poluglasni *e* pred *r-om*, ki se dan danes le še v pritiklinah piše (dob*e*r). Primeri: Karſt (= kerſt = krst), gardu, reſarjen, karſhenik, ſkarbéti; v besedah „kokar“ (izgovori „kok'r“) in „ſedam“ = sedem, staroslov. sedmь nadomešča *a* nenaglašeni *e*; v prvi se je *a* iz prvotnega *o* (kak*o*r) oslabil. 3. za staroslov. ь: paklenski (pьklь), dan (dьnь); 4. za starosl. ъ: kaſsni (kъsьnъ); 5. za ѣ: ued*a*l (vѣdѣlъ), kar izvira od tod, ker je *e*(*a*) pred l-om

ki se je kot u izgovarjal, brez vsakega naglasa, primeri kokar = kok'r.

Vokal *e* ujema se s staroslov. ѣ v besedah: pèrneſti, Telleſsa in dr.; s starosl. Ѧ: savéſa, savéſan, ſvét; z ъ: ſkarbeti: verni, uédal; sicer pa stoji še 1. za *a*: dé = da, „pred neglaunimi grehi", v nikavnici *na* = *ne*: narounali = ne ravnali, zlasti pa v predlogu „raz", ki se skozi in skozi glasi „res": reſglaſsiti, resdánitj, reſderô; 2. za starosl. ь: zheſshen = češčen (od starosl. glag. čьstiti), kar prihaja od tod, ker e nij naglašen; primeri nasproti obliko: zháſt. 3. v obliki: sebo (starosl: соѻоⱁѪ) oslabil se je e iz prvotnega o.

Vokal *i* v začetku besed večkrat odpade (redno pri predlogu s = iz: „s'vélike lénobe"; skaſati, sgonoriti), ali se pridrži (iskaſati, ispraſhati, Isvelizhar), ali pa se mu j (i) predstavi, vsled česar se v ъ izpromeni: ieménuati, iegral. V adverb. „nosmírnu" stoji za starosl. ь. Vrh tega nadomešča nenaglašeni *e* (ѣ, ь, ъ) v raznih besedah, n. pr.: *zi*llu, *ri*zhy, dobizh*ik*, d*i*tétce (starosl. dьtѦ), ued*i*l, ki so se izgovarjale kakor deloma še dandanes: c'lu, r'či, dobič'k i. t. d. Neka čudna posebnost našega pisarja je ta, da piše za vsak predjotovani i ravno narobe: *ij*, n. pr.: Paſtirij (= Pastirji), nijh (= njih), Boſhijm (= Božjim). Protestantovskim pisateljem rabi v tem slučaji *y* (nyh, Boshym).

Vokal *o* ima veljavo staroslov. *o* in ѫ (Bog — богъ, mož мѫжь); v oblikah: ko*k*u, to*k*u, ſtupr*ó*u, r*o*una in dr. nastal je iz oslabelega *a*. V komparativu „loſhei" in „losheishi" (starosl. lьgьkъ, komp. lьžaй) nadomešča prvotni ь. Vsak zategneno dolg in naglašen *o* prehaja v *u*; primeri: puſledno (beri: púsledno), lepú, zillú, grosnú, blagú. Zaradi tega tedaj enkrat „B*u*g", koj potem pa: „Goſp. B*o*ga (beri: Bogá). Po analogiji subst. in adject. srednjega spola z naglašenim končnim *o* (v nom. in accus. sing.) jeli so se polagoma ravnati in vsi drugi samostavniki, pridevniki in deležniki z nenaglašenim *o* na konci, tako da se bere le jedenkrat „Duhouno pèrhodiſhe", sicer pa dosledno: mal*u* ali velik*u*, Cerkoun*u* blagu, nebilu — dopuſhenu, celo adverbia: hudobn*u* nu neſpamétn*u* greſhijo i. t. d. To prikazen opazujemo sicer uže pri pisateljih protestantske dobe, n. pr. pri Trubarji.*) — V besedi „nosmirnu" je *o* pač le „lapsus calami" za *e*.

Vokalu *u*, ako ima stati v začetku besede, se naš pisatelj rad izogne ter mu predstavi soglasnik *v*: v'uzhiti, v'Vzhenik, ali ù (ú): ùug = uk; ta ù ima tudi le veljavo konsonanta *v*, kar je razvidno iz oblik: v'tragliú*u*, naú*u*k, goú*u*ril. Včasih postavljen je *v* kar za vokal *u*: Vro (= uro), vſanzh (= usanc); le redkokrat stoji *u* neizpromenjen v začetku: u'ſhitke (malo pozneje pa

*) Primeri: Fr. Levec: Die Sprache in Trubers „Matthäus", Jahresbericht der Staats-Ober-Realschule in Laibach 1878. Pis.

koj: v'shitka). V predlogu ſupar (ſupèr), staroslov. сѫпръ je z vokalom *u* neorganski nadomeščen stari ѫ.

Staroslovenski diftong ѣ (za kateri piše Trubar dosledno *ej*) ni posebno označen; nadomestuje ga večjidel le *e* ali *é*: od pregréhe, grehi, v téh, ſkarbéti, sapovémo. Ta naglasek ostrivec (*é*) stoji sicer skoro na vsakem polnoglasnem e (ѣ, ѣ, ѧ): Telléſa, s' vélike lenobe, u' léti, Svéti ozhaki, redkeje na drugih poudarjenih vokalih: Darú, ſtanú, resdánitj. Nasproti je poluglasni e, zvlasti pred r-om skoro dosledno z naglaskom krativcem (è) zaznamovan (padèl, pèruizh, pèrhodiſhe, ſkèrbi, posſkèrbi), celo takrat, kadar stoji mesto njega *a*: kárſhénike. Da je pisarjeva malobrižnost tudi v tem obziru marsikako pomoto zakrivila, nas pač ne more več osupniti. Zategneno dolgi, poudarjeni vokal *o* (v skrajšani obliki 3 osebe plur. praes.) je malo da ne vselej s strešico (*ô*) zaznamovan: derô, reſderô, uedô, dadô.

Prilikovanja (asimilacije) vokalov za tako zvanimi ozkimi soglasniki zastonj iščemo v tem spisu, ki nam podaje n. pr. oblike: hudizhovo vero, na ptuj*u* pèrpravil, Viſhari*ou*, s' oroſhj*am* i. t. d. V instrument. sing. samostavnikov (glagolnikov) na „*nje*“ izogne se ji pisatelj s tem, da omehčanega n sploh noče poznati („ſugovarjenom“), ali pa da ga piše tako, kakor se navadno izgovarja: s' diainom, s' premiſhlainom (primeri: „kojn“ za „konj“). V tem obziru tedaj nij tako vesten, kakor Trubar, ki piše, da si ne dosledno, n. pr.: s Tertjem, vrabcev, colnarjev, tovarišem, celo od hudiče (za: od hudiča).

Konsonantje: Goltnik *g* v besedi: *ùug* (= uk) je najbrž le pomota, ker se v sestavljenem samostavniku „*na* + *uk*“ vselej pravilni *k* nahaja. Znamenito je to, da piše naš sicer malo veščč pisar partcp. praet. act. II. gen. masc. dosledno s končnim l-om, kojega gotovo nij tako izgovarjal. Za omehčani l (lj) nima posebnega znamenja (pelati, molen, pohualen, Ludy, lubesen), izvzemši jedino besedo „Ojlle“ (Pohlin: ojle), v kteri je „jll“ najbrž = lj, če ni morda po vplivu nemškega *oe* (Oehl) nastal. Omehčani *n* (*nj*) mu je sicer znan („pohuiſhanje“), a piše ga nedosledno, navadno le po izreki, zdaj „*jn*“ (ſnajne), zdaj „*in*“ (ſnaine), enkrat se bere celo: *nije* (= nje). Soglasnik *r* omehčava z *i*: potarien, ceſaria, Paſtiria. Zobnik *d* ohranjen je 1. v nom. številnika „eden — edan“ (ki se večkrat nahaja tudi v obliki „en“), v vseh drugih sklonih izpada: eniga, enimu, v eni; 2. v partcp. praet. act. II. glagolov „pasti“ in „posesti“: padèl, padli, poſsedèl. Trubar ga v tem slučaji rad izpušča, pišoč n. pr. „palu“, „vkrali“ i. t. d. Glasovno skupino *šč* nadomestuje povsodi le *š*: „pokorshine“, „Soſhefhino“.

Zev ali hiatus našega pisca malo moti; to nam dokazujejo oblike: Shkoffio, sodnio, sapuſtio in dr.; a vendar ume tudi zev zapirati s konsonantom *j*, n. pr. ostanejo, oskèrbijo.

Prilikovanje konsonantov. Predlog „s“ priličil se je začetnemu s-u naslednje besede v teh dveh oblikah: „sebo“ (= s sebo) in „S. Karſtom“ (= s S. Karſtom). Sicer je povsodi neizpromenjen ostal (s'ſuoio pershono, s' ſuoijm ſvétim diainom i. t. d.) Pač pa se je konsonant *z* predloga „raz“ v sestavah vsigdar pojednačil sledečemu sikavcu ali šumevniku: reſardy, reſhaly, reſarjen, reshalen. Predlog *v*, koji Trubar z začetnim *v* naslednje besede vselej stopi (prim.: „hudu mislite vašem srcej“, Matth. 9 a), v našem listu temu prilikovanju nij podvržen. Le v stavku: „v'ſeh (= v vseh) naſhe Shkoffie Cerkuah“ umaknil se mu je začetni *v* besede „ves“.

B. Oblikoslovje.

Sklanjatev samostavnikov.

1. **a-jevska deklinacija:** Pri subst. na *„ija“* se pogreša v dativu in localu sing. sklonilo *i*: h' kardrij, v' kezharij, v' lotèrnij. Neorgansko izobraženi dativ plur „Veſhom“ nastal je menda iz tega, ker prvotni *a* ni imel naglasa, ali pa je morda le „lapsus calami“, ker se bere na drugem mestu pravilna oblika: „Vésham“. Sicer ima že Trubar mnogo takih dativov (ribom“, „dečlom“, „ženom“). Sklonilo instrument. plur. je ami („s' Zupernicami“), le jedenkrat napačno am („s' zoperniam“).

2. **o-jevska deklinacija:** Sing. nom. in accus. samostavnikov srednjega spola končuje se (kakor še dandanes po Dolenjskem) na u: Cerkounu blag*u*, boshije dèll*u*. Dativ sing. vseh samostavnikov znači sklonilo *u* (h' kregu, k' pogubleinu); le substant. z nominat. na tvo kažejo po sluhu pisano končnico *úv* za *vu*: k' Maſhtúv, Vſimu Kàrſhanſtúv. Lokal subst. gen. neutr. ima sklonilo *i* (u' léti, na ſuoijm Mesti, v' Deſhelſkim oblazhili), pri moških samostavnikih (izvzemši tujke: n. pr. na Purgfritti), in pri glagolnikih pa *u* (v' kraiu, v' ſtanu, v' notér dajajnu, pèr ſidainu.) Instrum. sing. izobražen je večinoma pravilno z *om* (s' Zaſsnim pridnim déllom, S. Karſtom, s' ſugovarjenom (!) s' diainom), pa tudi z *am* (s' oroſhjam, s' Maſillam, s' perſtam. (Trubar piše v instrum. *„um“*: „s tejm duhum“, Matth. 3. b, 4. summa; „ž njega vukum“, ibid. 13. summa.) Plural nom. in acc. subst. gen. neutr. končuje se zdaj na *a*, zdaj na *e*: „te dobra dell*a*“, „ene inu druge dèll*e*“, vse druge Meſt*a*“. Sklonilo dat. plur. je *om* in (pri tujkah) *am*: „Suetim opraui*lom* sarozhéne“; „vedejozhim greh*om* — ptuij“; „kateru bi h' tem Shpital*am* Cloſhtr*am* ..... slihaſlo“. Po analogiji samostavnikov, ki v genit. sing. sklonilo *u* naglašujejo, slove subst. „kraj“ v localu plur. „krajeh“: „u' veliku krajeh naſhe Shkoffie“. (Prim.: tat — tatú — tatéh). Subst. „dar“ glasi se v accus. plur. „dari“ (starosl. darы), dandanes: „darove“ in „dari“, prim.: „Darí opravit bog'nji po navadi.“

Preš. Instrum. plur. končuje se na i (j): „sgodzhj“ = z godci, le jedenkrat nepravilno na *ami* po a-jevski declinaciji: „s' Zupernikami“.

3. **i-jevska deklinacija.** Moški samostavniki: Jedini ostanek te spregatve v sing. ohranjen nam je v besedi „goſpud“ (= gospod = gospodь), ki se v genit. dat. in accus. glasi „Goſpudi“ (starosl. gospodu). N. pr. (Genit.): „kateri poijſkano Gospud*i* Boga gnado nikar neſavèrshejo“; poleg pa se nahaja tudi že genit. „Goſpuda“: „kir nozheio naſhiga Isvelizharia nu Goſpuda .... sapuuidi pokorni biti.“ (Dativ): „nikar Goſpudi Bogu na zhaſt nu hualo.“ (Accus.): „kar kuli Gospudi Boga reſhaly.“ Tako sklanjajo po staroslov. to besedo tudi pisatelji protestantske dobe. Primeri: „od gospudi inu Boga našiga“, Trub. Matth. 1, a., „naredite pot timu gospudi“, ibid. 5, e, „prosite tiga gospudi“, ibid. 9, f. V plur. sklanja se dandanes po tej deklinaciji jedini subst. „ljudje“, kojega acuss. slove v našem pismu „Ludy“.

Ženskih samostavnikov genit. plur. ima sklonilo *i* (y) = ij: „rizhy“, „sapuuidi“ (Trubar: „zapoved“).

4. **u-jevska deklinacija.** Od moških samostavnikov (ki se dan danes večjidel po *o*-jevski sklanjatvi sklanjajo), ohranili so se nam le nekteri skloni. Naše pismo podaja nam le te sem spadajoče oblike: „Darú“, „ſtanú“ „ſuaru“.

Ženski samostavniki: „Kry“, starosl. krъvь, ki velja protestantskim pisateljem za subst. indeclinabile, glasi se v accus. sing. „kry“ („skusi to drago S. kry“), v genitivu pa „kryvi“ (= krъvi) po 3. deklinaciji: „ſkusi ſvoiaſt te kryvi“. Pri Cirknem na Goriškem sklanjajo to besedo: kri, krivésa i. t. d. po: kolo, kolésa (Levec). „Cerkou“ (= cerkev, starosl. crъky), genitiv „Cérkue“ Cérkve in Cerkué, ravna se v pluralu po a-jevski sklanjatvi; genit. plur. „Cérkva“ — beri: cèrkvâ („drugi naſhih Cérkva Viſharni“) izobražen je po analogiji subst., ki v genit. sing. sklonilo naglašajo (prim. solza — solzé — solzâ). „ſvoiaſtev“, instr. sing. „ſvoiaſtuo“ („ſ' to ſavéſsano ſvoiaſtuo“) nepravilno po a-jevski deklinaciji za: „ſvoiaſtvijo“.

5. **Soglasniška debla.** Moški samost. „Dan“ (starosl. dьnь) acc. sing.: dan, local plur.: dneuih.

Ženski samost. Mati, accus. mater (starosl. matere), genit.: matere.

Neutra. Ime, loc. sing.: v' imeni (starosl. „imeni“ in „imene“), instrum. sing. „imenom“, (starosl. „imenem“). Telo, gen. sing. „Telleſsa“.

Zaime.

Osebno-povračavnega zaimka instrum. sing. slove „sebo“ (starosl. собоⷧ), dat. plur. „sebi“ (*si*).

Kazavno zaime *ta, ta, tu*. Masc. in neut. sing. genit. tiga (beri: tьga), pa tudi: tega („pohuiſhaine *t*iga blishniga“;

„Satega uolo“; „ſtem imenom tega drusiga“); dativ: timu (beri: tъmu); local: tim („v' tim cellim zhaſsu“) in tem („natem ſtati“). Femin. ta, genit. te, dat. ty, acc. to, local te (= tej): „v' te viſhi“, pa tudi: ti: „u' ti puſſlédni Vri“. V pluralu vseh spolov menja v sklonilu gen., dat., locala in instrum. *e z i*: „odvséh téh“, „tih Duſhizh“, h' tem Cerkuam“, s'timi Duhounimi“.

Kakor „ta“ sklanja se tudi sestavljeno zaime taiſti, ki se zdaj narazno („ta iſti“), zdaj skrčeno („taiſti“, „tiſti“) piše in tudi po tem sklanja: „od tiſtiga“, „h' tim iſtim, aly podte iſte“. (Trubar piše in sklanja dosledno vsak del za-se).

Ako se ima kazavno zaime na pomenu okrepiti, pridene se mu besedica „le“ vselej spredaj, nikdar zadaj: „od léteh rizhy“, „letake“, „Vſo leto naſho Shkoffio“; to velja celo o adverbiji „letukaj“ (dan danes navadno: „tukaj-le“).

Zaimek „ves“ (staroslov. vьsь) ohranil je v svoji deklinaciji staroslov. ъ: „od vséh teh“, „Vsém nu slednim“ — ali pa ga nadomešča z *i*: „Vſih Vernih Duſhizh“, „vſimu kàrſhanſtúv“.

Relativno (adject.) zaime slove „kateri“ in „kir“ ali „kyr“; zadnje, znano vsem protestantskim in katoliškim pisateljem, se nič ne sklanja: „Leta, kyr tu ve“, „kir bi ke vedel“, „délle dopèrnaſhal, kir (= katera) ſe timu Duhounimu ſanu ne ſpodobio ..... ſkusi katere bi tu pohuiſhaine ..... pèrhajalo“, „srauun kir (= kateri — plur.) nozheio — pokorni biti“. Še dan danes molimo: „Oče naš, kir si v nebesih“. Ta besedica je po Miklošiči (Gramm. III. 2. Aufl. 149*) adverbijalnega izvora in = slov. kjer, kder (starosl. kъde že). V tem pomenu beremo jo večkrat v našem listu, n. pr.: „kir bi ke edan vedal“. Iz krajevnega pomena razvil se je časovni (kjer = ko): „pèruizh kir more“ (quam primum potest); prim. nemški „wo“ v stavku: „Er beſuchte mich gerade zu einer Zeit, wo ich über und über zu thun hatte.“

Subst. relativno zaime glasi se v neutru „kar“: „nu kar ky sizer k' tim iſtim ..... slishi“. Masc. „kdor“ pisatelj ne pozna, ampak stavlja zanj dosledno: „kateri“.

V obrušenih oblikah: ky, ki, ke tiči najbrž pronom. adverb, ki se je na pomenu oslabil ter prosta particula postal, vjemajoča s z lat. „cunque“ v raznih sestavah; v zvezah: kar ky, katèri ki, kir, ke, kokar ki uobčuje pomen dotičnih besed ter se strinja z lat. quicunque, quodcunque, utcunque i. t. Primeri: „kir bi ke edan védal“; „katerimu je ki vedejozh“; „kokar ſe ki bode nam nar bule vidilu“; „ali kar ke bodi“; v stavkih: „de ſo eni ke v' Duhovni ſvoijaſti“; „katerim obudnuijm bi ki nebilu ..... „dopuſheno“ zadobila sta „ki“ in „ke“ veljavo nemšk. vielleicht, etwa.

*) Primeri: Šuman: Slov. slovnica 1881 str. 112.

Sestavljena deklinacija.

Genit. in dativ sing. masc. in neutr. gen. končuje se na iga, imu, local in instrum. brez vsakega razločka na im: „v' ozhitnim tadlu"; „obkratkim"; s' Velikim vekſhim pak s' premiſhlainom". Plur. neutr. gen. ima v nom. in accus. sklonilo *a*, pa tudi *e*: „te dobr*a* délla tiga v'smileina, ... Telleſn*e* nu Duhoun*e*". O omehčavanji goltnikov (g) pred *i* priča nam jedina oblika „drusiga", poleg katere pa beremo tudi: „drugiga".

Komparativi so deloma pravilno, deloma neorganski izobraženi; prim.: „Vihſhi" (od „visok"), „vekſhy" (od „velik"), potrebniſhi, pa: „losheishi", „loshéi" (od „lahek"). Končujejo se v adverbiji, v nom. obeh števil (duala ni) in spolov in v vsi jednini ženskega spola na *i*: „koku pèrloshniſh*i* bi ijm mogli . . . . . k'pomozhi priti"; „de taku loshéi (= ložje) . . . . . bomo mogli . . . . . vsém shkodam napre priti"; „vekſhy (acc. sing.) tudi teshauo sebo dadô". Vendar pa superlat. „nar bul*e*" = „nar bolje" („kokar ſe ki bode nam nar bule vidilu nu sdélu").

Konjugacija.

Infinitiv se končuje na ti („dopouedati") ty („v'uzhity"), tti („bratti") in *t* („morete vedit").

Participa praes. act. I. nij najti.

Particp. praes. act. II. pravilno izobražen v obliki „rekozh" (in „bogabojezh"), nepravilno: „vedeioz — vedeiozh — — vedejozh" (prim. Trub.: „prideoč in dr.) Tretja oseba plur. praes. nahaja se večkrat v skrajšani obliki: dadô, derô, reſderô, uedô.

V partcp. praet. act. II. zobnik *d* pred l-om ne izpada: „poſsedèl", „padèl", „bodo padli" (pač pa pri Trub. prim.: „palu", „vkrali" etc.).

Glagol „videti", včasih tudi „vedeti" sprega se po 4. vrsti: „kokar ſe ki bode nam nar bule vidílu"; „kateri bi uedíl eniga Duhouniga" (pa tudi pravilno: vedel, uedel, in celo uédal, vedal). Čuditi se je, da so partcp. praet. pass., zvlasti glagolov 4. vrste, v obče tako pravilno izobraženi; prim.: „reſuezheni" (razsvetiti), reſarjen" (razsrditi), „zheshen" (= češčen, častiti), „samujen" (zamuditi), celo „zgojeino" (= zgojeno od „zgoditi".) Manj pravilni so glagolniki, n. pr. „opominene" (opominati), „ſugovarjenom" (nom. ſugovarjene = zagovarjanje), pa vendar tudi: „opominajne" (jn = nj) in: „pohuiſhanje".

Zloženi časi: Futurum act. se izobraža: 1. s sedajnikom perfektivnih glagolov: „Sizer zhe neſturi, bode . . . . . obſoien." 2. s partcp. praet. act. II. in pomožnikom bodem: „kokar ſe ki nam bode . . . . . vidilu nu sdélu".

Praesens pass. izobraža se 1. z aktivom in povračavnim zaimkom *se*: „pohuiſhanje se obudy“; 2. s partcp. praet. pass. in pomožnikom, pa ne v sedajniku, ampak v futuru, kar se ima uplivu nemščine pripisovati; n. pr. „Inu dokler (= ker) vse lete rizhy ..... bodo (= so) ſkusi Duhoune poſtave nu praude prepovedane, ſhe nam ..... nikar ena majhina skèrb nu theſhava bo (= je) naloſhena“. Prim. Trubar, Matth. 3. summa: „Jezus bo kerščen“ = „Jeſus wird getauft“.

C. Skladnja.

Pridevniki in zaimki stoje kot attributi vselej pred svojim imenom, nikdar za njim. Adverbium „popolnoma“ rabi se kakor še dandanašnji attributivno: „skusi dobre popolnoma, inu pravizhne Slushabnike“ („a bonis, optimis et integris ministris“); s'eno prauo popolnoma lubesenjo“ („perfecta charitate“).

Števniki. Glavni števniki od „pet“ naprej se imajo po slov. slovnici s svojim imenom po vseh odvisnih sklonih, izvzemši accusativ, vjemati: „Po sedmih dnevih dežju porečem na zemljo iti štirdeset dni in 40 noči.“ Ravnik. To pravilo pisatelj našega lista popolnem prezira, pišoč n. pr.: „se varuat pred sedam neglaunimi gréhi.“

Zaime: Svojivno-povračavni zaimek „svoj 3“ nadomeščen je s pron. „naſh“, kadar se nanaša na osebek, ki stoji v veličanstvenem pluralu (plur. maiestaticus): „dokler my naſh Visitation ..... ſklenemo“; „de naſhi ſlushby sadoſty ſturimo, nu naſho veſt od lete teshave ohranimo“. Sicer pa se „svoj“ pravilno rabi: „De en ſledni Shkoff ..... ſam s'ſuoio pershono ..... svojo Vso Shkoffio obtézhe“; „de ty Duhouni — bodo ..... s'suoijm ſvetim diainom, ena luzh“ i. t. d. Svojivnega zaimka 3 osebe „njihov“ (njegov) zastonj iščeš v tem listu, marveč stoji mesto njega vselej (starejši) genit. osebnega zaimka: „nijh isvelizhaina ijſkati“; nijh ali vezh Sludijoviga pomagajna ijſheio“. Mesto relativnega zaimka stoji demonstrativni v stavku: „bomo mogli, kulku (= kolikor) nam je mogoče, ... isvelizhaine iskati“. Parkrat postavljeno je adjectiv. relativno zaime, kjer pričakujemo subst. relat.: „boshije déllu v'tragliŭu rounaio, ali kateru (= kar) še hujſhi ie“; „kateri bi uedil eniga Duhouniga gardu shivéti, ali v' nemarnim ſtanu ..... prebiuat, ſkus katéru bi dal enu pohujſhanje“.

Kakor vsem tedanjim pisateljem rabi i našemu neslovenski spolnik, kojega se prosti narod do današnjega dne ni mogel otresti. Nemški določni spolnik: der, die, daš mu je kazavno zaime ta, ta, tu, nedoločni ein eine, ein pa glavni števnik eden 3: „ſkuſi katere bi tu pohuiſhaine tiga blishniga ..... pèrhajalo“;

„de ty Duhovni bodo . . . . . ena luzh, inu en lep exempel ali nauk timu blishnimu“.

Nikavnice. „Ne“ („na“) združuje se z glagolskim predikatom v jedno slovo: „nebodo“, „neiméli“, „narounali“ = ne ravnali, „nefavèrshejo“. Zaradi večjega poudarka pomnožena je ta nikavnica po nekatera mesta še z imperativom „nikar“ (Trub.: nekar*), ki pa se prav nič ne sprega: „débi ti Duhouni nikar k' myru nu pokoiu . . . . . narounali“; „kateri poiſkano Gospudi Boga gnado nikar nefavèrshejo“; časih pa ta besedica (nikar) kar sama opravlja službo negacije: „nikar bres hudiga nauka pruti blíhnimu“; „Denarje poſsedèl nikar po praujzhi“.

Predlogi: s, k, v se s svojim imenom v jedno besedo tope, ali pa tudi ne; vender stoji med predlogom in o njem visečo besedo (izvzemši par slučajev) vselej apostrof; pri tem se čredi „*v*“ z „*u*'“, „*h*'“ s „*k*'“ brez določenega pravila. Apostrof stoji za predlogom tudi v sestavljenih besedah, n. pr.: u'ſhitke, v'tragliúu, s'naidemo, s'klenili. Predlog „zavoljo“ piše se ali skrčeno in potem stoji pred svojim imenom („sauolo kake Podfare“), ali pa narazen; takrat postavljeno je ime v sredo: „S'atega vola“; „sa naſhe Paſtirſke Sluſhbe volo“.

Sklonoslovje. Glagol „iskati“ veže se pravilno z genitivom; z accusativom, ki se je novejšim pisateljem tako priljubil, druži se samo jedenkrat („ouzhizh isvelizhaine iskati“). Nasproti pa je duh nemškega jezika zakrivil neslovensko vezavo glagola varovati (se) v stavku: „ſe varuat pred ſedam neglaunimi grehi“.

V zanikanih stavkih ne stoji objekt nikdar v genitivu, ampak skozi in skozi v accus.: „zhe' nozheio ta sgorai sadeti ùug gori vséti;“ „kateri bi nikar ne posnal nu nedèrshal vſe tu“ i. t. d. V stavku: „obene ſkèrby zhés Boshje veſhe neiméli“ je „ſkèrby“ najbrž le accus. plur.; v stavku: „nikar ſpodobe te pravizhe ijſkali“ je genit. viseč o glagolu.

Attributivni genitiv stoji po navadi tedanjih pisateljev, posnemajočih latinsko razporedbo, pred imenom, od kojega je zavisen: „poijſkano Gospudi Boga gnado“; zhéſs hualeuredno inu dopuſhéno S. Cerkué nauado“; „s puſlednim S. Ojlla Maſillam.“ Primeri: „Inu ta hlapčič je bil per Bilhe inu Silpe, njegoviga očeta žen, otrucih“. (Dalmat. Mos. bukv. I. pogl. 37 A.) „Znaminje tiga človeka sinu“. (Trub. Matth. 24. c.) „Daj meni tiga Joaneza kerstnika glavo.“ (Trub. Matth. 14. a.) Narod govori še dandanes: „vseh vernih duš dan“. Dativus commodi, za koji bi morda novejši nemškujoči pisatelji stavili predlog „za“ z accus., nahaja se v stavku: „en dar ſebi ali enimu drugimu hozheio imeti“.

Glagol: Imperativ 3. osebe sing., ki je dan danes v pismenem jeziku skoro „bela vrana“, podaje nam stavek: „taiſti

*) O izvoru te besede glej Levčev že prej navedeni spis, str. 24. Pis.

. . . . . poſkèrbi nam létu resloshiti"; sicer se opisuje tudi še z glagolom imeti in inf.: „nam imá en ſledni skaſati"; „ima ſkarbeti létu nam napré pernesti."

Pri dveh subjektih ne stoji glagolski predikat v dualu, nego v pluralu: „de (bi) ki . . . . . kateru mladu Ditétze . . . . ., kateri verni karſhenik . . . ſe ſtiga Sveta lozhili." Tudi partcp. nanašajoč se na dva subst. stoji v plur.: „Mosha ali Sheno . . . . . s' markako hudizhovo vero obdane".

Čudna in neslovenska je vezava o glagolih zaznavanja: videti, znajti, vedeti, zaslišati, zastopiti (= vernehmen.) Po uplivu latinščine vleče se namreč za temi glagoli nekaka „constructio accusativi cum infinitivo", n. pr.: „kadar my vidimo te S. Canones, ... nu s'naidémo Boshio slushbo . . . . natem ſtati"; „kir bi ki ke vedel eniga takuſhniga . . . . kakuſhen dar . . . uſéti"; „kir bi ki edan vedal eniga Duhouniga . . . . ſe veſseliti", „zhe bi kateri sashlifhal nu saftopil . . . . Mosha ali Sheno . . . shiveti"; in kaj še le porečemo k tej skoro nedoumni vezavi: „kateri bi uedil eniga Duhouniga gardu shivéti, ali v' namarnim ſtanu nu hudim iméni saflifhati prebiuat"!? Glagol „vedeti" veže se sicer še na dva druga načina: 1. z odvisnimi stavki, vpeljanimi s conjunct. *de* (da): „kir bi ke edan védal, débi ti Duhouni nikar k' myru nu pokoiu narounali"; „kateri bi uedél . . . . . de bi ki edèn, tu Cerkounu blagu . . . . . poſedèl". 2. „vedeti za kaj" (po nemškem: um etw. wiſſen): „kateri bi uedal sa Faimaſhtre i. t. d.", „kateri bi ki uedél . . . . . sa takuſhne oblube".

Postava o rabi perfektivnih in imperfektivnih glagolov našemu pisatelju ni jasna, marveč stavi pogostokrat perfect. glagol, kjer pravilo imperfektivnega zahteva, n. pr.: „H' peruimu tedaj . . . . porozhimo nu sapovémo"; „sapovemo ino naloshimo, de . . ."; redkokedaj je, najbrž le instinktivno, pravo pogodil, n. pr. v stavku: „kar nam S. Rimſka Mati Cérkóu ueruati . . . . sapoveduje".

Tudi razloček med glagol. „morem" in „moram" mu je neznan; zadnje sploh v vsem spisu pogrešamo, dasi je bil večkrat potreben. Prim.: „Morete uedit" (za: mor*a*te); de mor*e*jo Vſe povèrniti" (za: mor*a*jo).

D. Leksikalne reči.

Da so v listu tujke, zlasti nemčizne, gosto nasejane, temu se ne bodemo čudili, ako pomislimo, v kterem času da je v dežel prišel. Te tujke bile so takrat tako vsakdanje, da je nahajamo v vseh sočasnih spisih. Kako bi se tedaj od našega pisatelja moglo zahtevati, da bi bil čisteje pisal! Saj se tuje navlake še dosihdob nismo popolnem iznebili. Take tujke, koje še dan danes med narodom slišiš, so: žegen, gmajna, folk, pomujati se, oštarija,

uržah, štuk, viža, vižinga, spital, klošter, štiftinga, šenkinga, činž, štraifinga, peršona, glid, grunt, brumen, glih, napre pernesti = vorbringen, slišati = gehören in drugih več. Nektere izmed njih se je naš pisatelj celo potrudil tolmačiti s slovensko besedo (ali z drugo tujko, ki se je njemu domačinka zdela), pridruživši jo z veznikom „nu“ („inu“), „ali“, pa tudi brez vsake vezi. Primeri: „ſhenkati nu daruati“; „ſkusi ſhenkunge nu dari“; „v' ozhitnim tadlu ali pomainkanu“; „u' kraffty ali mozhy“; k' fructu, pridu nu pobulshajnu“; „beneficia, ali Duhouno pèrhodiſhe“; „exempel ali nauk“. (Trubar piše n. pr. v predgovoru k evang. sv. Matevža ravno narobe: „kir nemamo obeniga nauka oli exempla“.) Dozdeva se mi, da je pisatelj nepotrebno tujko pridržal le „ad omnium intelligentiam“, tedaj iz neke gotovo neopravičene bojazni, češ, pravilnih, a manj navadnih izrazov samih bi morda vendar kateri poslušalec ne utegnil razumeti, s časom pa se bodo uže ukoreninili. A baš ta prikazen me zopet nekako spomina hvalevrednega ravnanja Hrenovega, ki je v svojih „Evangelijih“ marsikako tujko, nahajajočo se na dotičnem mestu v Trubarjevi in Dalmatinovi bibliji, z lepo domačico nadomestil.

V naslednjem hočemo pojasniti nekoliko po obliki ali pomenu zanimljivih besed, razvrstivši je po abecednem redu. Nektere izmed njih so dan danes uže izumrle, druge ohranile so se le še v posameznih krajih slovenskega ozemlja.

ardrija f. („h' kardriji“ — s podvojenim predlogom, kar se v knjigah 16. in 17. veka češče nahaja), iz nemšk. „Hader“ nastalo slovo, znano i Dalmatinu, Megisserji*) (ardria, ardrati) in Pohlinu**) (ardrija).

betež (bethesh) m. Schmerz; primeri: „ozdravi slednjo bolezen inu slednji betež“. Trubar, Matth. 4. d. Pohlin: „betesh“ in „beteg“, Schmerz, Anfall. Miklošič izvaja to besedo iz madjarskega: „beteg“, Levstik pa iz srednjenemškega wêtac, m. Schmerz, Leiden. (Prim.: „Es finden sich weit mehrere Wehtagen in dem menschlichen Leib, als verborgen Feind in dem grossen Ross zu Troya“. Abraham à S. Clara pri Schmeller-ji IV. 2. Zdaj nam rabi le še adjektiv: betežen = bolan. (Janežič in Cigale navajata sicer v svojih slovarjih tudi še subst. beteg, m. Krankheit.

botrinja, f. die auf Pathenſchaft beruhende geiſtige Verwandſchaft; cfr. Pohlin: botrina, f. Tauffreundſchaft.

časen a. („s' Zaſsnim pridnim dellom oppustili“) adjektiv dvomljivega pomena; lat. matica nas pušča na tem mestu popolnem na cedilu, ne imajoča nobene besede, ki bi se s to strinjala.

dati, vrb. prf. geben; a) sebo dati, mit ſich bringen, nach ſich ziehen: „inu dokler ty ozhitni inu grosovitniſhi grehi, vekſhi tudi

*) Glej njegov: „Dictionarium quatuor linguarum, videlicet germanicae, latinae, illyricae, quae vulgo sclavonica, appellatur, et italicae.“ V Gradci 1592.

**) „Tu malu Besedishe treh jeſikou“. V Ljubljani 1782.

teshauo nu nevarnost sebo dadô"); b) na dan dati, aus Tageslicht ziehen, bekannt geben; c) na činž dati, po lat.: „ad censum dare", auf Zinsen leihen; d) na znanje dati, zu wissen machen; e) čez dati — čez danje, nemčiz. = übergeben, die Uebergabe; f) noter dajanje, nemškovalno za „Eingebung".

detetce (Ditétze), n. das Kindlein, deminut. samostavnika: dete.

deželski a. kot subst. adjektiv = laicus, oppos. duhoven; kot adject. = laicalis: „kateri bi ki uédal eniga Duhouniga, ali Deshélfkiga ..... shiuéti" = „si quis sciret aliquem Clericum vel Laicum ..... permanere"; — „v Defhelfkim oblazhili", = „cum habitu Laicali".

dokler, conj. 1. = bis: „dokler my nafh Vifitation ali obijfkaine fklenemo". 2. = ker, quia: „Inu dokler ty ozhitni inu grosovitnifhi grehi, vekfhy tudi teshauo sebo dadô".

dolg, m. die Schuld = krivda: „fkufi lenobo, v'tragliuoft nu dolg eniga Duhouniga".

donašati, vrb. imprf. adferre, boj donašati = „rixam exercere".

dreti, vrb. imprf. reißen, metaph. hindern: „kateri ta Sakon eni dérô, eni zillu refderô".

governati, vrb. imprf. leiten, lenken, iz ital. governare; tudi Pohlinu znan glagol.

ime, n. 1. der Name; 2. = glas, der Ruf: „v' namarnim ftanu nu hudim iméni .... prebiuat".

inu, nu, (t. j. ino, no), conj. und; nikdar „in" ali „i".

izveličanjski a. die Seligmachung betreffend, selig machend: „isuelizhanfko nauado".

kadar, conj. = ker (prim. lat. časovni in ob jednem vzročivni „cum"): „S'atega uolo, kadar my vidimo ....".

kasen (kafsen) a. (Pohl. kesn, langfam, starosl. късьнъ) fäumig; po lat. matici = munere diligenter non functus: „de bi ti Duhouni S. Karftom ..... kafsni inu tefhki bili".

kecar (kezhar) m., kecarija (kezharija) f. iz nemšk. der Ketzer — die Ketzerei.

letnice (letenzhe) f. plur., anniversaria; po Dolenjskem je še dan denašnji znana beseda: obletnice, f. pl. istega pomena (Levstik).

lotèrnija, f. iz nemšk. die Lotterei; prim. Pohl.: lôtr, m. der Hurer, lotrèza, f. die Hure; sliši se še zdaj tu in tam.

Luther, m. nom. propr. mesto appellativ. = luteranec; po Dolenjskem še v navadi.

markak a. (z izpuščenim ethičnim dativom si) = marsikak: „s' ... markako hudizhovo vero obdane"; lat. mat.: aliis huiusmodi Diabolicis inventis.

muditi, vrb. imprf. aufhalten, hindern: „koku bi fuoje Cèrkue v'enih ali drugih potrebah mudili"; lat.: Eccles. suarum reparationi ac restaurationi non studere.

nauk, m. = exemplum: „nikar bres hudiga nauka pruti blifhnimu"; beseda v tem pomenu vsem pisateljem tiste dobe znana.

neglaven = naglaven a. nagl. greh, peccatum mortale.

noreti, vrb. imprf. transitiv. berücken: „kateri bi ..... v'boge ludy norèl"; cfr. Pohlin: noreti 1. närrifch ſein, 2. berücken; Trubar: obnoriti, täuſchen („Erodež vidi, de je od tih modrih bil obnorjen", Matth. 2. d.). Novejša slovenščina tega glag. ne rabi več v tranzitivnem pomenu.

obdati, vrb. prf. umgeben; v metafor. pomenu in popolnem neslovenski vezavi: „*k'* enim ozhitnim grehom obdaniga"; lat. aliquo publico crimine irretitum. „s' markako hudizhovo vero obdane" = qui .... aliis huiusmodi Diabolicis inventis operam darent. Trubarju služi v pomenu nemšk. „beſeſſen": „so zludjem obdani bili", Matth. 4. d. „dva zludjemi obdana" ibid. 8. d.

obeden a. (to slovo narod še dandanes tako izgovarja) = nobeden a. Pohlinu je „obêdn" a. = einer aus beiden, uter, alteruter.

obgledati, vrb. prf. (starosl. obgl҃dati, circumspicere Mikl. lex.), tukaj = preiskujoč razgledati, po lat. mat.: „diligenti indagine scrutari".

obteči, vrb. prf., percurrere, rabljen o osebi: „De en flédni Shkoff ..... svojo Vso Shkoffio ..... obtézhe nu obgleda"; prim. staroslov.: обътещи вьсоу землю, Mikl. lex.

obodvoji a. („katerim obuduuijm bi ki nebilu ..... dopuſhénu"), beide, prim. srb.: obadvoje, utrumque (Vuk, lex.), hrvat. in slov. (Janežič. slov. nemški slov.) obodvojica, srb. obadvojica (Vuk, lex.) uterque. (Ker je bil drugi o naglašen, spremenil se je v *u*).

prihodišče (pèrhodilhe) n, beneficia, die Einkünfte; znano tudi Pohlinu in še dandanes po Notranjskem.

pomanjkanje, n. slovo laškega izvora; „v' ozhitnim tadlu ali pomainkanu", tedaj = Tadel, t. j. tadelhafter Lebenswandel, po lat. mat. irregularitas; do tega pomena prišla je beseda najbrž posredovanjem nemščine: fehlen — manjkati, tedaj Fehler, fehlerhafter Lebenswandel — pomanjkanje.

priti komu naprej, vrb. prf. = occurrere, izraz, skovan po nemškem: zuvorkommen, dandanes nadomeščen z drugo tujko: „komu v okom priti".

pismo, n. der Brief (tukaj) = pisana beseda: „De pak' lete nafhe pifme nu opominajne bodeio ſtem losheishi vsem, nu vsakaterim vedèioz"; plural zadolžilo je bržkone lat. slovo „litterae").

pomočnik, m. = patronus („ti Patroni ali Pomozhniki"; „od fuoijh Patronou nu Pomozhnikou"). Kako naivno! Pomočnik je sicer = der Schutzpatron, n. pr. sv. Florijan, a po tem listu tudi tak, ki fare in „beneficia" oddaja.

priložen a. idoneus; „ob poſtaulenih Vrah, dneuih nu pèrloshnih zhasih“ — „statutis horis ac idoneis temporibus“; comparat. adv. „pèrloshniſhi“: „pak navemo, koku pèrloshniſhi bi ijm mogli .... k pomozhi priti, — „nec illis, opportuna remedia adhibere possumus“. Janež. priložen a. gelegenheitlich.

poročiti, vrb. prf. 1. = auftragen, befehlen: „u' kraffty ali mozhy te Suete pokorshine porozhimo nu sapovemo“; 2. = izročiti, anvertrauen, (o živočih bitjih; o neživočih pravi: zaročiti, glej to besedo): „nam porozhenih ouzhizh isvelizhaine iskati“; v tem pomenu je beseda uže prestara, prim. staroslov. „porѫčiti“ in „porѫčati“ = ἐγχειρεῖν, in = concredere, Mikl. lex. poronso, poruso = commendo, mon. frising. „Ozha, v'tvoje roké jeſt porozhim mojo Duſhizo“, Hren, Evang. inu lyst. str. 71. „Ozha, Jeſt porozham mui duh v' tuie roke“, Trub. Luc. cp. 23. „Ozha, jest porozhim moj Duh v' tvoje roke“, Dalm. Luc. ibid. Pri Pohlinu le še v pomenu nemšk. vermählen, t. j. prav za prav: izročiti nevesto ženinu; v novejši slovenščini pomenja poročiti 1. vermählen (tudi uže v staroslov.). 2. berichten, auftragen, zu wiſſen geben.

pozdravljen a. salutaris, heilſam („taku posdrauléno nu isuelizhanſko nauado“ — „tam salutarem consuetudinem, ac S. opus“); prav za prav partcp. praet. pass. glag. pozdraviti, deblo zdravъ = sanus; prim. nemški: Das iſt dir geſund = heilſam. Od tod:

pozdravljenje, subst. vrb. n. = salus, Gruß: „Vsém ..... v' Bugu posdrauleine“.

posvar, m. = „Duhouna poena“: „bodo .... Duhouno poeno ali poſsuar tèrpeli“ — „in poenas per Sacros canones statutas incidere“; cfr. starosl. posvariti, vituperare, novoslov. posvarnik, obiurgator, Mikl. lex.

posesti, posedem, vrb. prf. rabljen imperfektivno = occupare, possidere, beſitzen: „de bi ki edén ..... Denarje poſsedèl“; prim. v Mikl. lex. staros. posbsti, (considere), pa tudi = „occupare, mon. — serb. cfr. possidere croat. posisti, possidere hung“.

povsoden a. adject. izpeljan iz adverb. povsodi: „s' enim pousodnim obijskainom obtézhe“ — „generali Visitatione percurrerent“.

pravda, f. (starosl. pravьda, veritas, iustitia. Mikl. lex.), 1. ius: „bodo ſkuſi Duhoune poſtave nu praude prepovedane“ — „a iure damnantur, ac reprobantur“. 2. = lis: „pred naſh Sodni Stoll, prepirajne, nu praude napré néfti“ — „causas Litesve ad Tribunal nostrum .... introduxisse“.

prebivati, vrb. imprf. ſich längere Zeit wo befinden, leben „shé v' pregrehi prebivajo“: „kateri bi uedil eniga Duhouniga gardu shiuéti, ali v' namarnim ſtanu ..... saflifhati prebiuat“.

prešeštvo, n. (preſhuſhtvo, u oslabljen iz e, ki se ni naglašal, cfr. preštvo, Murko), der Ehebruch.

pristava, f. der Meierhof.

ptuj 3. fremd; („na ptuju pèrpraviti“ = alienare, veräußern).

Purgfrit(t), m. „na Cerkounim Purgfritti“) iz nemšk. Burgfriede = was die Burg „umfriedet“ (umgibt) = obgradje, t. j. okraj, ki spada h kakemu gradu, na tem mestu — cerkvi.

reči, vrb. prf. ſagen; particip. rekoč je nejasen v stavku: „kateri bi kuli vedal eniga naſhiga Duhouniga, fkusi ſhenkunge nu dari, bodi ſuete shegne, ali drugu Duhounu pèrhodishe, od ſuoijh Patronou nu Pomozhnikou, rekozh kupuati, kakor en del od perhodiſha ſhenkati nu daruati i. t. d. Brškone je „rekoč“ = starosl. рекъше = namreč, nempe, nämlich; vejica pred partcp. nas ne sme motiti, ker naš zapisnikar ločil sploh ne zna pravilno stavljati. Tedaj bi bilo brati: „od ſuoijh Pat. nu Pomozhnikou rekoč“, t. j. namreč od svojih pomočnikov kupovati i. t. d. Primeri stavek v lat. izvirniku: „Item quicunque sciret aliquem Clericum symoniam, uel in recipiendis Ordinibus Sacris, uel in obtinendis Ecclesiasticis beneficiis commisisse, Patronis nempé, uel alicui alii committendo, uel donando partem i. t. d.

razdaniti, vrb. prf. = „na dan dati“, referre.

razdreti, vrb. prf. zerreißen; tukaj metaf. = unmöglich — ungiltig machen cfr. dreti.

razdiranje, subst. vrb. (glag. razdirati), n. = razdor, Spaltung, Zwietracht.

razgledati, vrb. prf. (starosl. razglѣdati, speculari, Mikl. lex.), tukaj = prüfen, unterſuchen, lat. mat. censere. („ty ozhitni inu grosovitnilhi grehi .... bodo tudi od famiga Shkoffa ...., resgledani nu sposnani ....“.

razsvetiti, vrb. prf. erleuchten: „Sveti Ozhaki, od Daru nu gnade S. Duha reſuézheni“).

razžgati, vrb. prf. v prenes. pomenu = entflammen, incendere: „s'eno prauo popolnoma lubesenjo reshgani“; prim. novoslov. metaf. „ljubezni vnet“.

samuč, conj. = temveč, ſondern (znana vsem tedanjim pisateljem).

soseben, 3 (ſuſseben) = posében (ſuſsebna oblaſt).

spodoba, f. in spodobnost, f. die Gebühr, Gebührlichkeit, Schicklichkeit: „po ſpodobi“, nach Gebühr, „prout decet“; „nikar ſpodobe te pravizhe ijskali“ — „postposita interim aequitatis ac iustitiae ratione“

storiti vrb. prf. 1. silo storiti, Gewalt anthun, „violentas manus injicere“; 2. zadosti storiti, satisfacere, Genüge leiſten.

sprednik, m. 1. der Vorgänger (... „Fajmaſhtre, Caplane, nu druge naſhe, naſhih Sprednikou nu Viſhariou, Slushabnike“ ...); 2. duhovni sprednik, geiſtl. Vorſteher. = praelat („de ty Praelati, tu je ti Duhouni Sprédniki inu Paſtirij“).

stati vrb. imprf. ſtehen, stati na čem = consistere in alqua re. auf etwas beruhen (s'naidémo Boshio slushbo nár vezh natem ſtati").

stoprav (ſtuprów) adv. = sъ + to + pravь (Mikl. lex.) 1. = eben, erſt, — novissime: „ſtuprów pak in S. Synodo Tridentina" — „et nouissime in SS. Synodo Tridentina"; 2. = posebno, praesertim: „vsem nésnanim, ſtuprów pak ozhitnim, shé vedejozhim grehom ptuij" — „alieni prorsus ab omnibus vitiis ac noxis, publicis praesertim et notoriis". Beseda ta znana je že pisateljem 16. veka; pozneje je izginila, a Levstik jo je zopet v pismeni jezik uvel.

stričina (ſtrizhna) f. die Verwandſchaft, die zwiſchen Onkel und Tante einerſeits, und Neffe und Nichte anderſeits beſteht.

svakost, f. (iz „svojakost"), zdaj: svakovščina, svaščina, affinitas.

svar, m. Warnung, Verweis (Pohlin: ſvar — correptio; cfr. starosl. svara, f. rixa, Mikl. lex.).

svetlost, f. knežji naziv = nemšk. Durchlaucht („suetlusti ureden Gospud" — „illustrissimus Dominus".

svojast, f. („ſvoiaſt te kryvi nu telleſsa"), consanguinitas; cfr. novoslov. svojita, srb. svojta, staroslov. своить v slovarji Miklošičevem, ki sub voce своить navaja iz Habdeličevega slovarja tudi subst. svojast. Iz stavka „ſ'to ſavéſsano ſvoiaſtuo" je razvidno, da se je ta subst. v neorgansko izobraženem nom. tudi: svojastev, gen. -tve (kakor cerkev, gen. cerkve) glasil in v instrument. po a-jevski deklinaciji sklanjal, ako ni morda *u* napačno pisan za *i* (ſvoiaſtio).

težek 3. v zanimljivem, prenesenem pomenu rabljen adjektiv: „de bi ti Duhouni . . . . ſ. SS. Sacramenti kaſsni inu teſhki bili" — „suo munere diligenter ac naviter non esse functos." Prim. nemško metaphoro „ſchwerfällig = ungeſchickt, ohne Eifer".

trditi soseščino, Umgang haben, verkehren („kateri s' Zupernikami ali s' Zupernizami Soſheſhino terdio").

umetalen 3. verſtändig, klug; dobro umetalen = „hauptverſtändig" (po Valvaz. nemščini); Megis. „vmeteln" in „vmetaln", künſtlich; po Dolenjskem še dandanes v pomenu „geſchickt" (Levstik).

usanca (vſanzha), f. navada, šega, iz lašk. „usanza".

vedejoč 3. partcp. praes. act. II glag. vedeti v passivnem pomenu = znan, „notorius" („od drugih vedejozhih inu ozhitnih ryzhy" — „alias quascunque res publicas et notorias"; „kir bi ki enimu vedejozh bilu").

vsaj, adv. 1. = wenigſtens: „v'saj le enkrat u' leti". 2. = tamen, jedoch nur: nebodo odveſsani, ampak od ſamiga Papéſha, vlaj v' taki viſhi, de morejo vſe povèrniti" — restitutis tamen omnibus perceptis".

vikaren, m. d. Vicar; končnica „ęn" je oslabela staroslov. končnica „инъ", n. pr. Rimljanинъ.

vižar, m. in vižaren, m. (glede na končnico en prim. prejšnjo besedo!), iz nemšk. „Weiſer"; po pomenu 1. = lat. rector, Lenker, Weiſer: „drugi naſhih Cérkva Viſharni" — „Rectores Ecclesiarum"; 2. = namestnik, locum tenens: „Viſháren te notraine Hishe Austriae" — „Excelſi interioris Austriae Regiminis Locumtenens".

vižinga, f. nemška beseda „Weiſung", Canon: „S. Canones, tu je Vishinge".

vsigamogoč a. in vsigamogočen a. allmächtig.

vtragljiv a. adj. vtragljivost, subst. f. nachläſſig, Nachläſſigkeit, izpeljano iz nemške korenike „träg"; po Dolenjskem oboje še dandanes v navadi.

zabstonj, (ſabſtoin), adv. umſonſt, iz za + ob + s + tonje (starosl. tunje in тѫje, gratis), Megis „ſaſtoin" in „obſtoin", Pohlin „sabſtojn"; dandanes se piše navadno „zastonj", a narod še vedno izreka „zabstojn".

zadeti, vrb. prf. treffen, berühren: „ta sgorai sadeti ùug gori vséti" = die oben berührte Lehre.

zadjati, } vrb. prf., nemčizni = nemšk. ver + thun.
zapraviti, }

zagovarjati, vrb. imprf. beſchwören, od tod glag. zagovarjanje (ſugovarjene sic!) die Beſchwörung, „(s') ludiovim ſugovarjenom" (Teufelsbeſchwörung).

zapopasti, vrb. prf. ergreifen, mit etw. belegen (eig. feſthalten — tenere) „bode . . . . . ſ to poeno nu Duhouno ſtraiffingo, kokar en kezhar obſoien nu sapopaden" — „in easdem poenas et censuras incidere, quibus ipsimet haeretici tenentur".

zaročiti, vrb. prf. = izročiti (o neživočih rečeh, prim. poročiti): „Boſhie Veſhe Suetim oprauilom sarozhéne („divino cultui addictorum"). Prim. staroslov. zarѫčiti, tradere, Mikl. lex.; v novoslov. le = desponsare.

zaveza, f. Bund, Band, vinculum; metafor.: „bodo padli v'to veliko savéſo te poenné".

zavezati, vrb. prf. verbinden; die Ehe ſchließen, lat. „matrimonium contrahere". Particp. zavezan a. v prenes. pomenu = nemšk. gebunden, verpflichtet: „de nam . . . . bodeio dolſhni nu saveſsani dopouedati . . .").

zbrališče (sbralishe) n. = zbirališče, concilium; (Pohlin: ſbiralſhe, congregatio, Zuſammenkunft).

zdajci, adv. (iz sь + gda + i + ci; cfr. Krell: tadajci), jetzt, ſogleich.

zgodoven a. opportunus (cfr. staroslov. godъ = tempus, vъ godъ = opportune, zur rechten Zeit, bezъ goda, inopportune): „sgodoune priprave imeti" — „opportuna remedia adhibere".

zgovoriti (recte: izgovoriti), vrb. prf. herausſagen: „nam ie ſledni dolſhan zgouoriti nu pokaſati".

Vpliv gozdov na podnebje.

Spisal **Andrej Senekovič.**

Beseda „podnebje“ zaznamenuje nam skupno vse óne prikazni v ozračji naše zemlje, katere vplivajo na razvoj ljudij, živalij in rastlin. Take prikazni so: zračna temperatura in nje izpremembe, kakor se vršé druga za drugo; zračna vlažnost, izpremembe v zračnem tlaku, v meri in jakosti vetrov; dalje prikazni, je li nebo dostikrat oblačno ali jasno, pada li na zemljo dosti ali malo dežja, snega ali toče i. t. d. Podnebje kakega kraja zavisi torej od velikega števila različnih in različno izpreminjajočih se faktorjev.

Da bi spoznali podnebje kakega kraja prav natančno, poznati bi morali vse te faktorje in ob jednem zakone in uzroke, zaradi katerih se izpreminjajo.

Veliko teh faktorjev je takih, da so merodajni za velike razsežnosti na zemlji, n. pr. zemljepisna leža, višina kraja nad morsko vodo, bližina morja ali velikih vodá, bližina visokih gorá i. t. d.

Drugi faktorji so zopet takšni, da ne morejo predrugačevati podnebja v vsem, ampak da vplivajo na podnebje bolj v majhni meri in sploh za krajši čas, ter da se njih vpliv javi bolj v ozkih mejah. Med takšne faktorje, ki morejo na podnebje v ozkih mejah, a vender precej izdatno vplivati, imamo prištevati tudi g o z d e.

Da moremo ta gozdni vpliv na podnebje prav oceniti, treba je, da se seznanimo najprej nekoliko z gozdnim življenjem.

„Gozd“ je skupno ime množini drugo poleg drugega rastočih dreves in grmov. Dan denašnji imamo na zemlji sploh dosti menj gozdov, nego jih je bilo nekdaj. Razširjajoča se kultura in vsled te izdatno pomnožena uporaba lesá za različne potrebe, n. pr. stavbe, kurjavo i. t. d. zmanjšali sta število in razsežnost gozdov prav izdatno. Zdaj nahajamo gozde, skoro brez izjeme, le na ónih krajih in mestih, kateri, bodi si zaradi slabe in nerodovitne zemlje, bodi si zaradi svoje prirodne leže, niso za drugo obdelovanje pripravni, ali pa bi dajali menj dobička, ko bi jih za drugo uporabljali. Zelo razširjeno je tudi mnenje, da je gozd skoro z vsako zemljo zadovoljen, ako je le srednja temperatura njegovemu raz-

vitku ugodna. To mnenje vender ni opravičeno. Gozd potrebuje, kakor vsaka rastlina sploh, za svoj razvoj obilno hrane, katero mu mora zemlja dajati. Tej hrani imamo prištevati celo vrsto trdnih in plinastih tvarin in pa posebno veliko vode. Gozd umrje, kjer ne dobiva zadosti vode, naj je zemlja še tako dobra; obratno gozd ne more tudi od same vode živeti, če mu zemlja ne ponuja njemu priležne hrane.

V gozdnem, kakor sploh v vsakem rastlinskem življenji, imamo v teku vsakega leta, razločevati dve dobi: dobo rastenja (vegetacije) in dobo mirovanja. Doba rastenja se začenja vzpomladi, ko se priroda vzbudi iz svojega zimskega spanja in ko drevje listje poganja, ter traja do pozne jeseni, ko drevju listje odpada in kroženje sokov neha; doba mirovanja traja od pozne jeseni do spomladi.

V dobi rastenja vzprijemajo korenine drevja, kakor vseh rastlin sploh, v vodi raztopljeno hrano iz zemeljskih tal; ta hrana vzhaja potem po stanicah više in više. Iz teh raztopin osvojuje si drevo njemu priležne tvarine ter jih kemijsko pretvarja. Nekoliko vode ostaje v drevesu, nekoliko se je uporablja za tvoritev trdnih in tekočih sestavin rastlinskega telesa, ostalina po koreninah vsrkane vode pa izstopa skozi listje zopet v zrak, — listje jo izdiha ali izhlapeva.

V listnatem drevji kroži največ vode od časa, ko se začne listje razvijati, do onega časa, ko se je po polnem razvilo. Najmlajše listje potrebuje največ vode, nekoliko menj je potrebuje že na pol razvito listje. Po polnem razvito listje potrebuje zopet nekoliko več vode nego na pol razvito. Čim bolj listje dozoreva, tem menj mu je treba vode, najmenj pa, ko začne veneti in odpadati.

Igličnato ali jelovo drevje potrebuje največ vode, ko se začnejo igle razvijati, potem pa polagoma menj in menj dokler igle dozoré in se posušé. Od množine vode, katero potrebuje listje, pa je zavisna tudi množina vode, katera prehaja skozi listje v obliki hlapov zopet v zrak. Množina vode, skozi listje izhlapevane, izpreminja se prav mnogovrstno. Največji vpliv ima toplota. Čim višja je temperatura, tem več vode se pretvarja v istem času v hlape. Vsaka rastlina, torej tudi drevje, izhlapeva v isti dobi menj vode, ako je zrak okoli nje z vodenimi hlapi že nasičen, ali vsaj blizu tega stanja. Ima li rastlina več listja, torej večje površje, na katerem voda izhlapeva, spušča zopet v istem času več vode v zrak nego sicer. Najvažnejši pogoj izhlapevanju pa je svetloba. V temi listje iz svoje notrine ne izdiha nobene vode, ampak jedino le takrat, kadar dobiva zadosti svetlobe. Razven tega vplivajo na množino od rastlin izdihane vode še: zračni toki, fizikalna in kemijska kakovost zemlje, razdelitev in množina dežja in snega, poprek izpod neba na zemljo prihajajoče vode.

Učenjaki se bavijo že precej dolgo časa s tem, da bi z opazovanjem zvedeli, koliko vode potrebujejo vsako leto različne rastline, koliko je obdrže v sebi, in koliko je skozi svoje listje in perje izdihajo; vender še dozdaj prav natančnega ni ničesar znano, ker se je pri teh opazovanjih redkokrat oziralo na vse okoliščine, na katere se je ozirati treba, da postanejo dobljeni rezultati po polnem zanesljivi. Izmed različnih opazovanj in poskusov hočemo omenjati jedino le Höhnelove. Ti poskusi so se vršili l. 1878. v gozdarski šoli v Mariabrunnu. Höhnel je jemal 50 do 80 centimetrov visoka drevesca ter ja postavil v 16 centimetrov visoke, 3 do 5 kg. zemlje držajoče prstene posode. Te so bile zopet obdane od večjih cinkovih posod, tako da je bilo možno drevescem zalivati a potem posode tako zapirati, da niso propuščale vode. Solnce teh cinkovih posod ni neposredno obsevalo, vender so imele posode isto temperaturo, kakor tla v okolici. Poprek se je skrbelo, da so bila ta poskusna drevesca v istem stanji, kakor druga drevesa v gozdu. Höhnelovi poskusi in opazovanja so trajali od 1. junija do 1. decembra; za opazovanja pa je uporabljal 70 različnih drevesec. Da bi dobil primerjavna števila, pobral je Höhnel listje poskusnih dreves ter je stehtal in potem zračunil, koliko vode je poslalo v zrak listje, katero je posušeno tehtalo 100 gramov. V sledečem razpregledu podajem nekoliko številk, katere povedajo, koliko gramov vode je v času od 1. junija do 1. decembra uporabilo listje navedenih dreves, katero je posušeno tehtalo 100 gramov.

Breza	67.987 gr.	Hrast	28.345 gr.
Lipa	61.519 „	Smreka	5.847 „
Jesen	56.689 „	Hoja	4.402 „
Gaber	56.251 „	Bor	3.207 „
Bukev	47.246 „		

Iz svojih opazovanj sklepa Höhnel, da izdihujejo različna drevesa zelo različne množine vode. Izmed dreves, katera je opazoval, potrebuje breza največ vode, bor najmenj. Sploh potrebuje listnato drevje približno desetkrat več vode nego jelovo ali igličnato drevje.

Da bi se prepričal, ali dobiva zemlja tudi toliko dežja ali sploh vode iz ozračja, kolikor je potrebuje po njegovem računu drevje v dobi rastenja, pobral je jeseni vse listje neke precej velike in na planem stoječe breze, katera je s svojim listjem pokrivala prostor 30 kvadratnih metrov. Ta breza je imela 200.000 listov, ki so zeleni tehtali 21.400 gramov, suhi pa 10.819 gramov. Po njegovem računu je izdihala ta breza v dobi, ko je krožil po njej sok, 7.086 kilogramov vode, nekoliko vode je ostalo še v drevesu samem in nekoliko se je je uporabilo pri komijskih presnovah, vršečih se v drevesu.

Kakor kažejo opazovanja, pada v tem času, t. j. od spomladi do jeseni, najmenj 30 centimetrov visoko dežja, ali na prostor, 30 kvadratnih metrov obsegajoč, 9.000 kilogramov vode; torej vsakako več nego je drevo potrebuje. Konečno je Höhnel še zračunil, da potrebuje jeden hektar 115 let starega bukovega gozda vsako leto v dobi rastenja 3,587.200 do 5,380.000 kilogr. vode, jeden hektar 50 do 60 let starega bukovega gozda do 2,330.900 kg., jeden hektar 30 do 40 let starega gozda do 680.000 kg. vode.

Iz teh opazovanj in računov pa je jasno razvidno, kolike ogromne množine vode jemlje gozd vsako leto zemlji, ter jih skozi listje zopet pošilja v zrak.

Tudi druge rastline, a ne samo drevje, izdihajo skozi svoje perje vodo, vender ne v toliki množini. Dosedaj še sicer nimamo natančnih in po vsem zanesljivih opazovanj, da bi mogli povedati, koliko vode izdiha na leto ta ali óna rastlina v dobi, ko raste. Kolikor iz dosedanjih opazovanj sklepati smemo, sledí, da prehaja na vsakem hektaru s travo obrastene zemlje na leto 1 do 3 milijone kilogramov vode v zrak. Samo ob sebi je umevno, da množina od nizkih rastlin izdihane vode ni povsod jedna in ista; večja je ondù, kjer so rastline bolj goste in kjer dobivajo tla več vode. Vsakako pa je dognano, da izdihajo nizke rastline v ozračje dosti menj vode nego je izdiha drevje, katero krije isti prostor.

Toliko je bilo potrebno povedati o gozdnem življenji, da moremo vpliv gozdov na podnebje natančno pojasniti.

Na podnebje ima gozd trojen vpliv: a) na temperaturo, b) na zračno vlažnost, c) na množine iz ozračja na zemljo prihajajoče vode. Ta vpliv pa je različen v dobi mirovanja od ónega v dobi rastenja; torej je treba preiskovati vsakega zase.

V poletnem času ima drevje vse polno listja, katero se razprostira nad zemljo kakor bolj ali menj gosta odeja, braneča solnčnim žarkom neposredni pristop k tlom. Ob času solnčnega vzhoda ima gozd, istotako kakor vsa druga telesa na zemlji, sploh najnižjo temperaturo celega dneva. Vzhajajoče solnce pošilja svojo toploto vsem predmetom na zemlji v jednaki meri. Gola ali z nizko travo obrastena zemlja se segreva precej hitro, zemlja v gozdu pa dobiva svojo toploto prav počasno. Solnčni traki vpadajo neposredno na listje in vejevje, do zemlje same v gozdu pa ne prihajajo. Vejevje, listje in deblovje so sami slabi prevodniki toplote; segrevajo se počasno ter odvajajo toploto tudi zelo počasno proti tlom. Grejoča moč solnca nad gozdom tudi ni tolika kakor nad golo ali le z nizko travo obrasteno zemljo. V poletnih jutrih (in o teh govorimo v prvi vrsti) je navadno povsod na planem nekoliko rose, na travi in gozdih veliko, na golih tleh sploh najmenj. Grejoči solnčni traki pretvarjajo to roso zopet v hlape; za to pretvorbo pa se uporablja precej veliko toplote, katera potem

ne more zemlji in drugim telesom na njej poviševati njih temperature. Kjer je najmenj rose, uporabi se za pretvorbo rosnih kapljic v hlape najmenj toplote, ondù se začne temperatura najprej in najhitreje poviševati. Ker je na travi in drevji več rose nego na golih tleh, sledí neposredno, da se gola tla v jutru najprej začnejo segrevati. Drugega uzroka, da povišanje temperature na zemlji, s travo ali gozdom obrasteni, zaostaje za povišanjem temperature na golih tleh, imamo iskati tudi v kemijskih presnovah, katere se pod vplivom solnčne svetlobe v rastlinah vršé, in tudi v tem, da trava in drevje izdihajo v solnčni svetlobi obilno vodenih hlapov. Da se to hlapenje vršiti more, treba je obilno toplote. Drevje izdiha, kakor smo slišali, skozi svoje listje dosti več vode nego trava, torej se utaja nad drevjem dosti več toplote kakor nad travo, ali drevje, rekše listje in vršičevje, segreva se dosti bolj počasno kakor trava, in še bolj počasno kakor gola zemlja. Iz istih razlogov segreva se tudi zemlja v gozdu dosti bolj počasno, kakor zemlja zunaj gozda, ki je ali gola ali s travo obrastena. Od zemlje in od predmetov na njej pa dobiva zrak svojo toploto; kajti zrak je solnčni toploti zelo prehoden, t. j. propušča solnčno toploto in svetlobo, pa se pri tem čisto nič ne segrene.

Iz povedanega torej sledí: V poletnem jasnem dnevi morata biti zrak in zemlja v gozdu hladnejša nego sta v okolici, in ta razloček temperature mora biti večji, ako je zemlja v okolici gola. Opazovati moremo te razločke najlaže v jasnih in brezvetrovnih dnevih. Silni vetrovi pomešajo mehanično zrak zunaj gozda z ónim v gozdu, tako da vpliv gozda na zračno temperaturo bolj ali menj zgine.

Komu sicer še ta prikazen ni znana! Vsaj se v vročih poletnih dnevih trudimo, da bi prišli kar najhitreje v gozd, v prijetno senco, v senco, katera je dosti prijetnejša in hladnejša nego je senca, katero si narejamo držeči nad seboj razpet solnčnik. Kar nam v vročih dnevih bivanje v gozdu posebno prijetno dela, je zračna vlažnost v gozdu, ki nas varuje silnega potenja. (Pa o zračni vlažnosti govorimo pozneje.)

Izjemo pravila, da je poletnega dne zračna temperatura v gozdu nižja nego zunaj gozda, nahajamo jedino le takrat, ako po hudi vročini mrzel dež ali vihar zrak naglo ohladi. V tem slučaji more biti zračna temperatura v gozdu za nekoliko časa celo višja nego je v okolici.

Gozd pa tudi ni tolik sebičnež, da bi svoj hlad v vročem dnevi obdržal sam zase; nekoliko tega hlada oddaje tudi svoji najbližji okolici.

V gozdni okolici do višje temperature segreti zrak nego je óni v gozdu, dobiva s tem tudi večjo razpenjavost; vsled te se razredčuje ter vzhaja navzgor. Na njegovo mesto pa priteka na

zemeljskem površji hladnejši in gostejši zrak iz gozda. Kdo še ni čutil prijetnega vetriča, kateri pihlja ob vročem in soparnem dnevi iz vsakega majhnega gozdiča, ko se drugod še listek ne gane! Taki vetriči so najbolj čutni v najbližji okolici majhnih gozdov; vender ti kmalu nehajo, ker se razločka v zračni temperaturi najhitreje poravnata. Tudi nad gozdom imamo v poletnem dnevi zračni tok in sicer od zgoraj navzdol; prouzročuje ga iz gozda v okolico odtekajoči zrak. Ta skozi listje in vejevje na zemljo prihajajoči zrak povišuje nekoliko zračno temperaturo v gozdu. Opazovati moremo takšne zračne toke le takrat, ako ni drugega jačjega vetra. Jaki od drugod prihajajoči vetrovi odklanjajo te vetriče ali jih pa toliko oslabijo, da sploh niso več čutni.

Vse navedene prikazni morejo se vršiti le v prvi polovici poletnega dneva, t. j. toliko časa, dokler dobiva zemlja od solnca več toplote, nego je istočasno v svetovni prostor izgublja, dokler torej temperatura zemlje narasta. V drugi polovici dneva se začne zemlja ohlajevati ali svojo toploto v večji meri izžarivati nego jo dobiva. Do solnčnega zahoda je to ohlajenje precej počasno (ker solnce še vender nekoliko toplote pošilja); po solnčnem zahodu pa postane hitrejše ter traja do solnčnega vzhoda, ob katerem času ima zemlja najnižjo temperaturo celega dné. Vsa telesa na zemlji pa svoje toplote ne izgubljajo z jednako hitrostjo; nekatera imajo večjo, druga manjšo žarljivost. V gozdu izžariva svojo toploto v prvi vrsti le vejevje in vršičevje. Pod vršičevjem ležeči deli gozda, kakor tudi gozdna tla izžarivajo sicer tudi toploto, a ta izžarjena toplota se ne izgublja vsa v svetovnem prostoru. Listje in vejevje jo odbija zopet k tlom nazaj in sicer po ravno istih zakonih, po katerih se odbija n. pr. svetloba na naših zrcalih. V noči, posebno zvečer in v prvi polovici noči, ostaje zemlja v gozdu in zračne plasti med drevjem, toplejša, nego je v okolici. O pravosti tega se uverimo lahko vsak poletni večer po naših drevoredih, kjer ostaje še dolgo toplo in soparno, ko nahajamo na travnikih in na planem že prav prijeten hlad.

Ta razlika v zračni temperaturi v gozdu in njegovi okolici prouzročuje nad gozdom in njegovo najbližjo okolico zračna toka nasprotne meri, kakor sta bila po dnevi, dokler je temperatura narastala. Nad gozdom vzhaja toplejši zrak kvišku, na njegovo mesto pa priteka po tleh mrzlejši zrak iz okolice. Ta nad gozdom vzhajajoči toplejši zrak pada ob straneh zopet k zemlji ter jo nekoliko segreva ali vsaj čuva, da ne izgublja svoje toplote tako hitro nego sicer. Isto tako prouzročujejo ti zračni toki, da v jutru ob času solnčnega vzhoda razloček temperatur v gozdu in okolici ni velik in sploh dosti manjši, nego je ta razloček po dnevi.

Na podoben način, kakor v posamičnih dnevih, izpreminja se temperatura zemlje v teku jednega leta in na podoben način vpliva tudi gozd na zračno temperaturo v gozdu.

V jesenskem času izgublja zemlja v nočeh več toplote nego je po dnevi dobiva; vsled tega pada njena temperatura. Iz istega uzroka, kakor v posamični poletni noči, izgublja zemlja in zrak v gozdu jeseni svojo toploto bolj počasno nego gola ali le z nizkimi rastlinami obrastena zemlja. Ko pa drevju listje odpada, izžariva zemlja v gozdu svojo toploto nekoliko bolj hitro, ker ni več odeje, ki bi izžarjeno toploto zopet k tlom odbijala ali pa ni tako gosta, kakor je bila po letu. Jeseni je zrak v gozdu, posebno v gozdu z jelovim ali igličnatim drevjem, po dnevi nekoliko hladnejši, v noči pa celo toplejši, nego je v okolici.

V zimskem času po dnevi ni velikega razločka v temperaturi v gozdu in zunaj gozda, posebno v gozdih z listnatim drevjem, katero je v zimi golo, brez listja. Ko v zimskem dnevi solnce sije, v gozdu je hlad večji nego zunaj gozda. Ako pa v zimskih nočeh hud mraz pritiska, ostaje zrak v gozdu nekoliko toplejši, ker gozd vender svoje toplote tako hitro ne izžariva, kakor nepogozdena zemlja. Sploh je v zimi srednja temperatura v gozdu približno ista kakor v okolici.

Vzpomladi ostaneta zrak in zemlja v gozdu dolgo časa mrzlejša nego sta v nepogozdeni okolici; posebno velik je ta razloček v krajih, bolj visoko ležečih, na katerih tudi sneg delj časa obleži. Uzroka temu imamo iskati v tem, da mora solnčna toplota najprej segreti veje in debla v gozdu, katera pa dobljeno toploto zelo počasno proti zemlji prevajajo, — dalje v tem, da se vzpomladi drevje oživi in listje poganja.

Z zračno temperaturo je v prav tesni zvezi zračna vlažnost. Zrak dobiva svojo vlažnost vsled hlapenja vode na zemeljskem površji. Čim več je na kakem kraji vode, čim večje površje ima, čim višja je nje temperatura in čim večji je prepih, tem več vodenih hlapov se tvori v istem času, tem hitreje se pretvarja voda v hlape. Vender zračna vlažnost ne zavisi toliko od množine vodenih hlapov, nahajajočih se v zraku, kakor od njih temperature. Ima li zrak v dveh slučajih isti množini vodenih hlapov, imenujemo ga vlažnejšega takrat, kadar ima nižjo temperaturo. — Govoreči o zračni vlažnosti imamo razločevati absolutno zračno vlažnost od relativne. Absolutno vlažen je zrak takrat, kadar ima v sebi prav obilno vodenih hlapov ne gledé na to, ali so ti hlapi že blizu tega stanja, da se začnejo v vodo zgoščevati ali ne; relativno vlažen je zrak takrat, kadar so vodeni hlapi v njem v takem stanji, da se začnejo pretvarjati iz raztezno tekoče skupnosti v kapljevino, ako se njim temperatura le nekoliko zniža.

Da moremo vpliv gozdov na zračno vlažnost določiti, moramo se ozirati na temperaturo in na množino hlapeče vode v gozdu. O temperaturi in nje izpremembah smo ravnokar govorili; kako pa je z množino hlapeče vode v gozdu?

Zemlja v gozdu dobiva sploh menj iz zraka na zemljo prihajajoče vode: deževnice, nego je dobiva zemlja zunaj gozda, bodi si da je ta gola ali s travo ali drugimi nizkimi rastlinami pokrita, kajti veliko deževnice obvisi na listji in vejevji, katera ondù takoj izhlapeva. Koliko palega dežja obvisi na drevji, do sedaj ni natančno določeno ter se splošno tudi ne dá določiti. Ako pada redek dež in le kratek čas, obvisi malo ne vsa deževnica na listji. V zimi, ko drevje nima listja ali pa le prav redko listje, pada na zemljo v gozdu več deževnice nego po letu. Ebermayer sklepa v svoji knjigi: „die physikalischen Einwirkungen des Waldes auf Klima und Wasser“ iz večletnih opazovanj, da prestreza listje v srednjem 28% od vsega v celem letu na zemljo palega dežja, ter da pride na zemljo v gozdu le 72% deževnice. Po istem opazovalci dobiva zemlja v gozdu od vse deževnice vzpomladi 68%, po letu 72%, jeseni 73%, in v zimi 75%. Tem številkam ne moremo vender pripisovati splošne veljave, ker Ebermayer ni jemal v poštev óne deževnice, katera zleze po vejevji in deblovji v zemljo. Druga opazovanja učé dalje, da prestreza listnato drevje v srednjem menj deževnice nego jelovo drevje. Številke, katere so našli drugi opazovalci, meréči množine od drevja prestrezane deževnice, razlikujejo se med seboj in od Ebermayerjevih. N. pr. Dr. Breitenlohner sklepa iz svojih opazovanj, da prestreza bukov gozd v srednjem 27%, smrekov gozd 78% deževnice, ako močno deži, in da prestreza bukov gozd 62%, smrekov gozd celo 95% deževnice, ako prav rahlo deži. Dognano je doslej le toliko, da je množina od drevja prestrezane vode precej velika, in da prestrezajo različna drevesa deževnico v različni meri.

Če ravno dobiva zemlja v gozdu menj deževnice nego nepogozdena zemlja, vender ne smemo sklepati, da bi morala biti bolj suha nego druga zemlja v okolici gozda. Zemlja v gozdu je v senci ter ima, kakor smo slišali, nižjo srednjo temperaturo nego zemlja v okolici. Vsled tega se vrši hlapenje vode v gozdu prav počasno, posebno ondù, kjer leži po zemlji veliko stelje in druge prhljadi, katera rada vodo vsrkava a je noče spuščati. V poletnem času ostaje mokrota zemlji v gozdu najdelj časa ohranjena in sicer ob času, ko jej je najbolj potrebna. Korenine zrahljajo zemljo, skozi te luknjice pa odteka deževnica v nižje plasti, od koder napaja vrelce in potoke. Posebno ugodno vpliva gozd vzpomladi na to, da dobiva zemlja prav obilno snežnice, kajti sneg v gozdu se tali dosti bolj počasno nego drugod. Iz tega sledí, da mora biti zemlja v gozdu sploh bolj mokrotna nego bi bila, ako bi jo razgozdili. Le vzpomladi in jeseni se večkrat pripeti, da je zemlja v gozdu bolj suha nego v okolici, takrat namreč, ako pada prav obilno dežja, kateri pa zaradi nizke zračne temperature ne more prehajati v hlape.

Kar se absolutne zračne vlažnosti v gozdu tiče, t. j. absolutne množine vodenih hlapov v zraku, kažejo opazovanja, da sploh ni večja ali se vsaj dosti ne razlikuje od absolutne zračne vlažnosti v okolici. Uzroka temu imamo iskati v tem, da je v gozdu srednja zračna temperatura nižja, da v gozdu ni toliko močnih prepihov in da stelja in mahovje zabranjuje hlapenje vode. Drugače je pa z relativno zračno vlažnostjo v gozdu. Ta je sploh večja nego drugod. Ebermayer sklepa iz svojih opazovanj: V krajih, bolj nizko ležečih, je zrak v srednjem za 5%, v krajih, bolj visoko ležečih pa za 8% vlažnejši nego v najbližji okolici. V posameznih letnih časih je opazoval Ebermayer relativno zračno vlažnost v gozdu vzpomladi za 5·7%, v poletji za 9·3%, jeseni za 5·2% in v zimi za 5·2% večjo nego v okolici. Pri vsem tem so izpremembe relativne zračne vlažnosti v gozdu bolj počasne in v posameznih dnevih manjše nego zunaj gozda. Zrak v prvih plasteh nad gozdom pa je, posebno v poletnem času, absolutno in relativno bolj vlažen nego v okolici v isti višini. Zrak nad golo zemljo je v poletnih dnevih najbolj suh, deloma, ker ima gola zemlja najvišjo temperaturo, deloma, ker ne izhlapeva iz nje veliko vode. Jedino v močvirnatih krajih ali ondù, kjer se travnikom ali vrtom na umeten način zaliva, more biti zrak po dnevi celo bolj vlažen nego nad gozdom. Gozd pa svojih vodenih hlapov ne obdržuje sam zase, ampak tudi njegova okolica ima dobička od tega. Omenili smo že, da pihlja v vročem poletnem dnevi iz gozda hladen vetrič. Ta vetrič prinaša okolici vodenih hlapov, kateri ovirajo hlapenje vode v okolici. Skozi listje in vejevje navzdol padajoč zračni tok dobiva na svoji poti med listjem obilno vodenih hlapov, v gozdu se ohlaja ter postaje absolutno in relativno bolj vlažen; iz gozda zopet v okolico tekoč prinaša njej vedno več hlapov. V prvi polovici poletne noči imamo v gozdu nasproten tok. Iz okolice, katera se hitro ohlaja, teče po zemlji proti gozdu hladen, nad gozdom v okolico pa topel zrak. Ta iz zgornjih plastij gozda v okolico tekoč zrak prinaša njej precej obilno vodenih hlapov, katerih dobiva krožeč skozi listje in vejevje. Ti vodeni hlapi se v okolici ohlajajo ter radi zgoščujejo v roso. Na takšen način pospešuje gozd v jasnih in mirnih nočeh tvoritev rose, katera rastline okrepčuje. Isto tako prouzročuje ta zračni tok iz gozda, da se v poletnih in jesenskih nočeh v gozdni okolici prav rade narejajo megle. Skozi listje navzgor vzhajajoči hladnejši zrak prouzročuje, da pada na listje prav obilna rosa, ali da se nad gozdom narejajo megle.

V zimskem času gozd na zračno vlažnost v okolici nima velikega vpliva, ker je takrat njegova srednja temperatura približno jednaka óni v okolici.

Opisani vpliv gozdov na zračno vlažnost je najbolj čuten v jasnih in brezvetrovnih dnevih. Ako pa veje veter, od drugod pri-

hajajoč, vpliv gozda ni tolik in v vsem isti. Treba je, da si ga ogledamo nekoliko bolj natančno.

Visoko krepko stoječe drevje stavi gibajočemu se zraku, vetru, večji ali manjši upor, vsled katerega se hitrost vetru zmanjšuje. Gozdi nas varujejo v veliki meri hudih mehaničnih učinkov vetrov. Ta resnica je menda že toliko znana, da je ni treba še posebej poudarjati. S tem, da gozd ustavlja veter v njegovem diru, čuva tudi zemlji njeno mokroto. Čim jače veje veter, posebno ako je topel in suh, tem hitreje se zemlja posuši. V ogerskih planjavah se opazuje, da imajo že navadni drevoredi, stoječi od severja proti jugu, za okolico ta ugoden vpliv, da ostaje polje na zahodni strani teh drevoredov ob času vzhodnih vetrov delj časa mokrotno nego óno na vzhodni strani. Gozdi zmanjšujejo torej vetrom njih sušilno moč.

Gozd varuje nekaterim delom svoje okolice njih mokroto še na drug način.

Vzemimo v poletnem času topel in suh veter. Krožeč po gozdu in čez gozd, ohlaja se ta veter nekoliko ter dobiva ob jednem vodenih hlapov. Takšen veter prihaja na drugi, za vetrom ležeči strani gozda, bolj hladen in bolj vlažen, kakor je bil dospevši do gozda. Na tej strani se rada nareja rosa ali pa megla.

Vlažen in topel veter dobiva v gozdu isto tako vodenih hlapov; ker se mu v gozdu temperatura nekoliko zniža, more biti, da se vodeni hlapi na drugi strani gozda, ali pa že nad gozdom, začnejo zgoščevati v megle ali pa celo v deževne kapljice. V noči pa gozd na vlažnost vetrov nima velikega vpliva.

Mrzli vetrovi dobivajo v poletnem času od gozda toplote isto tako, kakor od druge, nepogozdene zemlje. Ker ima gozd nižjo temperaturo nego okolica, vpliv gozda na vlažnost takih vetrov ne more biti velik.

V zimskem času vpliva gozd najjače na suhe a mrzle, in na tople a vlažne vetrove. Dokler ima gozd izdatno višjo temperaturo nego okolica, dobivajo čézenj krožeči mrzli a suhi vetrovi nekoliko toplote, ter postajejo še bolj suhi. V drugi polovici zime pa gozd na takšne vetrove nima nobenega jasnega vpliva.

Topli a vlažni vetrovi, krožéči čez gozde v drugi polovici zime, izgubljajo toplote ter postajejo še bolj vlažni. Nasledek tega more biti, da se vodeni hlapi takoj v gozdu zgoščujejo v dež ali sneg. Zemlja v gozdu dobiva potem mokrote, katere bi ne dobivala v istem času, ako bi bila gola ali vsaj nepogozdena. Iz istega uzroka more tudi vzpomladi časih v gozdu dežiti, ko še drugod ni dežja, in sicer takrat, kadar ima gozd še izdatno nižjo temperaturo nego okolica, in kadar vejejo topli a vlažni vetrovi. Iz gozda prihajajo taki vetrovi nekoliko bolj suhi, posebno takrat, ako je gozd prav razsežen.

Do sedaj smo si mislili gozd v ravnini ležeč. Oglejmo si tudi, kako vplivajo na zračno vlažnost gozdi, po rebrih in hribih ležeči.

Veter, pihajoč po kakem hribu navzgor, razredčuje se na tej poti, postaje mrzlejši in vsled tega tudi vlažnejši; na drugi, za vetrom ležeči strani hriba, pada tak veter navzdol, pri tem se zgoščuje in segreva ter postaje isto tako suh ali vlažen, kakeršen je bil dospevši do hriba, ako ni dobil na svoji poti čez hrib nobenih vodenih hlapov.

Vzemimo pa, da piha veter po pogozdenem hribu navzgor. Ker dobiva od gozda obilno vodenih hlapov, pride na vrh hriba zelo vlažen. Na takem hribu se narejajo prav rade megle, ali pa začne celo dežiti, ako je bil veter, prihajajoč do hriba, že relativno precej vlažen, n. pr. južen, jugozahoden ali zahoden veter. Gozdi, rastoči po rebrih proti jugu ali zahodu obrnenih, morejo biti torej uzrok, da pada na vrhu teh reber več dežja in snega nego bi ga padalo, ko bi bila rebra nepogozdena. Ta dež in sneg pa ne koristi samo hribu, ampak tudi planjavi pred hribom, ker deževnica in snežnica zlezeta deloma v zemljo, deloma pa tečeta po površji zemlje navzdol; vrelci in potoki dobivajo s tem več vode.

So li pogozdena tudi rebra, po katerih veter pada, t. j. rebra za vetrom ležeča, prihaja veter v planjavo zopet bolj vlažen nego po nepogozdenih rebrih, kajti gozd mu daje novih vodenih hlapov. Planjavam koristijo neposredno le óni gozdi, kateri rastejo po rebrih za vetrom in sicer po rebrih, po katerih padajo vlažni vetrovi. Samo ob sebi je umevno, da vpliv gozdov v njih okolico ne more daleč segati, in da je sploh tem manjši, čim manjši je gozd sam.

Tudi v planjavah, a ne samo na gorah in hribih, pada nad gozdi več dežja nego v nepogozdeni okolici. Francoza Fautrat in Sartiaux sta to s svojimi opazovanji prav zanesljivo dokazala. Deževne kaplje, padajoče proti zemlji, padajo nad gozdom skozi zelo vlažne zračne plasti ter postajejo na tej poti tem debelejše, čim debelejše in vlažnejše so te zračne plasti. Na listji obvisele deževne kaplje izhlapevajo prav hitro, kajti listje ima veliko površje ter se tudi ne ohlaja z isto hitrostjo, kakor gola ali z nizko travo obrastena zemlja. Od listja vzhajajoči vodeni hlapi se morejo v višjih zračnih plasteh na novo zgoščevati v meglo ali dež. V poletnem času še nad gozdom dostikrat deži, ko je dež drugod že ponehal. Kaj takega se godi posebno takrat, kadar po toplem deževnem vremenu potegne mrzel ali vsaj precej hladen veter. Vsakako pa se nad gozdi po deževnem vremenu rade narejajo megle, katere prenaša veter dostikat tudi v okolico. Take megle čuvajo potem tudi okolici njeno mokroto.

Razven tega, kar smo spoznali dozdaj o vplivu gozdov na podnebje, omenjati še je treba vpliv gozdov na električne prikazni

v ozračji. Opazovanj, katera bi ta vpliv gozdov neovrgljivo dokazala, dozdaj še sicer nimamo; pa tudi nasprotno ni dokazano, da gozd v tem oziru ne bi nikakor vplival. Če se oziramo na brezštevilne veje in listje v gozdu, katere molé proti nebu kakor cela kopa ostij, elektriko z lahka prevajajočih, in če jemljemo delovanje ostij v poštev, moramo nehoté sklepati, da gozdi zmanjšujejo oblakom njih električnost. V tem nas utrjuje še okolščina, da ima zrak nad gozdom v sebi prav veliko vodenih hlapov, kateri elektriko prevajajo iz oblakov na gozd in obratno.

S tem smo navedli v glavnih potezah vse, iz česar moremo spoznati, kako vpliva gozd na podnebje. Da bi vprašanje o vplivu gozdov na podnebje rešili vsestranski, morali bi v poštev jemati še celo vrsto okolščin, na katere se nismo zadosti ozirali; morali bi natančno razločevati, kakšna je zemlja v okolici gozda, ali je gola, ali z rastlinami obrastena in v tem slučaji, katere rastline stojé na njej; morali bi se ozirati na to, ali so v okolici gozda njive, travniki, ali paše, ali je gozd blizu morja, velike reke ali kakega jezera. Blizu morja ali sploh blizu velike vode gozd na podnebje ne more mnogo vplivati, ker je vpliv velikih vodá posebno na temperaturo večji. V tem kratkem spisu smo hoteli čitatelja le opozoriti, da imajo gozdi na podnebje tolik in tako blagodejen vpliv, da bi ga ne smeli nikdar zanemarjati. Gozdi znižujejo srednjo letno temperaturo ter prouzročujejo, da se izpremembe v temperaturi ne vršé skokoma kakor v obče v nepogozdeni, posebno v goli okolici; gozdi delajo zrak vlažnejši, kar ima največji pomen v toplem poletnem času; gozdi pomnožujejo nekoliko tudi množine dežja in snega, od česar ne dobivajo dobička samo gozdi ampak tudi njih okolica; gozdi slabé konečno mehanične učinke vetrov in njih sušilno moč. Primerjamo li vpliv gozdov v planjavi z vplivom gozdov po hribih rastočih, moramo zadnjim na vsak način prednost dati, kajti njih vpliv je v vsakem oziru večji in jasnejši.

Nadomestimo li gozde v planjavah z drugimi rastlinami, podnebje se ne bode veliko predrugačilo, posebno takrat ne, ako so te rastline precej visoke in prav goste ter ako dobivajo z umetnim zalivanjem prav obilno vode. Žitna polja gozdov ne morejo tako dobro nadomeščevati kakor vrti in travniki, ker stojé žitna polja ob vročem poletnem času dostikrat gola ali pa je žito ob tem času že dozorelo, da po njem ne kroži več voda.

Dasi so gozdi v ravninah v vsakem oziru že toliko važni in potrebni, da je neobhodno treba ne samo skrbeti za njih obstanek ampak tudi za njih razširjevanje, a še važnejši in potrebnejši so gozdi po hribih in gorah, in sicer ne samo s tega stališča, ker na podnebje bolj močno vplivajo, ampak tudi še iz drugih ozirov, o katerih hočemo mimogredé par besedic spregovoriti, če ravno stvar sama ob sebi ne spada semkaj.

Drevesne korenine se razprostirajo po zemlji vsestransko ter vklepajo zemljo med seboj prav trdno. Deževnica ne more vsled tega na površji ležeče prsti v toliki meri izpirati, kakor se to godi po golih rebrih. V gozdu deževnica tudi ne pada na tla s toliko silo kakor na nepogozdeno zemljo, ker listje in vejevje silo padajočih kapljic precej izdatno zmanjšujeta. Čim bolj počasno pada dež na poševno zemljo, s tim manjšo hitrostjo začne po strmini navzdol odtekati. Korenine, po zemlji ležeča stelja in različno mahovje v gozdu stavijo po strmini navzdol tekoči deževnici celo vrsto ovir gibanja; deževnica more le počasno odtekati, v tem pa ne more veliko prsti izpirati in v dolino donašati, pač pa je zleze veliko v nižje zemeljske plasti. Po naglem in močnem dežji se pri pogozdenih gorah in hribih ni treba hudournikov toliko bati kakor drugod, kjer so rebra ali gola ali pa z redko in nizko travo pokrita. Gozdi po gorah in hribih zmanjšujejo nam povodnje, hranijo kameniti zemlji nje tanko skorjo rodovitne prsti in skrbé za to, da dobivajo vrelci in potoki svojo vodo bolj redno in jednakomerno, ter da obdržé majhni potoki in vrelci v njihovi senci svojo pičlo množino vode tudi v vročem poletnem času.

Zaradi te velike važnosti pa je treba, da se stavijo brezumnemu ali časih celo zlobnemu razgozdenju s potrebnimi zakoni meje in da se s pomočjo zakonodajstva za to skrbi, ka se marsikateri hrib ali gora na novo pogozdi. Da postane pogozdenje splošno koristno, pa je treba v vsakem slučaji po leži in drugih merodajnih okolnostih natančno določiti, katero goro, kateri hrib je treba na novo pogozditi, in s katerim drevjem, da bi postal vpliv gozda v vsakem oziru najjasnejši. Isto tako je treba postavno določiti, kateri gozdi so, bodi si v ravninah ali po hribih potrebni, da se podnebje tega kraja izdatno ne pohujša, kajti vsak gozd nima zaradi svoje naravne leže na podnebje istega vpliva. Ako gole hribe in planjave umno pogozdujemo, ne zboljšujemo si samo svojega podnebja, ampak koristimo si tudi v narodnogospodarskem oziru ter skrbimo ob jednem tudi za svoje potomce.

Kranjske Planine.

Spisal **Evgen Lah.**

I. Planine v obče. Kako se ločijo od Krasa.

Kranjska zasluži vsakako ime gorovite dežele, ker pripada s skoro celimi štirimi petinami gorstvu. Samo kakih 21% namreč, to je dobra petina vsega ozemlja, spada pod ravnino. Skoro jednaka razmera se nam kaže tudi pri skupnem ozemlji, katero pokriva planinsko gorstvo s svojimi ravninami in dolinami vred. Od 280.000 km² planinskega sveta pripada namreč skoro natanko 80% gorstvu, 20% pa nižavi. Od 79% kranjskega gorstva spadata dobri dve tretjini, to je 54%, k visokemu in srednjemu gorstvu, na tanko četrtina vse dežele pa k nižemu gorovju, oziroma k hribovju. Gorovje kranjsko se prišteva, kakor je sploh znano, dvem različnim skupinam, planinski in kraški. Po navadi se prišteva 62% kranjske dežele planinskemu in samo 38% kraškemu svetu.

Mnogovrstnost in bogata razlika, kateri sta planinskemu gorstvu sploh lastni, kateri značita planine kot najpopolnejše gorstvo v Evropi, ne veljata nič menj o kranjskih planinah. Razlika pa postane v Kranjski tem večja, ker se dotikata v njej dve tolikanj različni in nasprotni gorstvi, kakor sta ravno Planine in Kras. Tu se ozko vežejo nizke ravnine z visokimi in najvišjimi gorami, tu se tesno dotikajo globoke doline zelo strmih hribov, tu menjujejo nizki prehodi in prelazi z visokim gorovjem. Ta bogata razlika se nam n. pr. posebno kaže v pogledu iz velike gorenjske ravnine proti Triglavu. Na jugu proti Ljubljani se razširja velika ravnina z rodovitnim poljem; nad njo se dvigajo deloma s travo, deloma z drevjem in gostimi gozdi porasteni holmi kot predgorje celi vrsti teras; nad temi dolga vrsta hribov, kot mejnih robov velikih planot; slednjič strme skale in divje goličave pravih južnih apnenikov s Triglavom, „snežnikov kranjskih sivim poglavarjem“. —

Na drugi strani nahajamo na kraškem svetu le jako malo pravih gorá. Po južni Dolenjski in po skoro vsej Notranjski raz-

prostira se neštevilno kratkih globin, po katerih jako nepravilno teko posamezne reke. Po kakem komaj parurnem teku navadno zginejo pod zemljo kot male reke; že par ur pozneje pa prišume kot mogočne reke izpod zemlje. Časih se ta prikazen pri jedni in isti reki večkrat ponavlja. Takemu svetu pripada Ljubljanica, ki obseza z vsemi svojimi dotoki okrog 1400 km². — Akoravno le 85 kilometrov dolga, skrije se dvakrat pod zemljo in teče v dolgosti 20 kilometrov pod zemljo. Ravno tako je z njenimi dotoki. Iz mnogobrojnih kraških razpok prikažejo se tukaj naenkrat mali studenci, tam že večji potoki, dosti močni, da gonijo cele mline, drugod zopet že deroče reke itd. Posebno pomenljiv je nadalje Kras zaradi mnogih nepravilnih večjidel precej globokih kotlin, tako zvanih „kraških dolin ali ograd“. — Te kotline so pravi požiralniki in voda se nahaja samo tedaj v njih, če so tla ilovnata. Nekatere izmed njih so posebno odlične zaradi svoje velikosti in tudi rodovitnosti, kot n. pr. dolina pri Planini in pri Starem trgu poleg Loža. — Mimo dolin je na Krasu posebno še omenjati podzemeljskih jam. Schmidl jih našteva deset večjih, v dolgosti skoro 20 kilometrov, med njimi najdaljša in najlepša svetoznana postojinska jama. Postojinska in planinska jama skupaj imata že 12 kilometrov. Če vzamemo, da je vsaka teh jam povprečno 6 m. široka, kar bi bilo po mnenji Schmidla prej premalo, kot preveč, bi zavzimale te jame že same za se nad 100 kv. kil., to je tretjino od Schmidla preiskanih 300 km² kraškega sveta. Schmidl je pa tega mnenja, da je tudi od njega nepreiskovani Kras v svojem notranjem gotovo ravno tak. Tega mnenja je tudi Hacquet, ki pravi, da je takih jam, dolin, ograd, kotlov itd. po kraškem svetu vsega skup gotovo kakih 1000, in da jih nahajamo deloma tudi na planinskem svetu notri do Triglava; 50 jam pa pravi, da je na tanko preiskanih. —

V teh sicer zelo zanimljivih, a nikakor popolnih lastnostih se pa ne ujemajo Planine nikakor s Krasom. One sploh strinjajo v sebi vse lastnosti, katerih je pričakovati le od popolnega gorstva.

Površina, katero pokrivajo Planine sploh, znaša $^3/_7$ naše avstro-ogerske monarhije; $^4/_{10}$ pa, to je kakih 110.000 km², pripadajo Avstriji. — Od teh spada še ne prav osemnajsti del k kranjski deželi.

Planine so skoro po polnem odločene od druzih večjih gorstev evropskih; le na štirih krajih se ž njimi dotikajo, pa še to le v neznatni visočini, ki ne preseza nikjer 800 m. — Ti štirje prehodi vežejo Planine z Apeninami, oziroma z nemškim gorstvom in s Krasom. Prelaz Giovi, ki veže Planine z Apeninami, ima visočino 500 m. Canal d' Enterroche, ki jih strinja s švicarskim Juro, je ravno tako visok. Razvodje med Renom in donavskimi dotoki ob bodenskem jezeru, meja med švicarskimi Planinami in med nemškim gorstvom, leži komaj 700 m. visoko. Najvišje je

razvodje med Kolpo in kvarnerskim zalivom, 800 m. visoka meja med Planinami in Krasom blizu Reke.

Kar se tiče dolgosti, smejo se Planine meriti skoro z vsemi evropskimi gorstvi in jih v tem obziru večjidel presezajo, med tem ko se z velikimi gorstvi druzih delov sveta še primerjati ne dadó.

V podobi velikega polukroga se vijó od severozahodne Italije skoz vso Švico, potem v svoji glavni črti po vsej Tirolski, južni Bavarski, ob zgornje-avstrijsko in spodnje-avstrijsko-štajarski meji doli do moravsko-ogerske meje. Na zaznamenovani poti dosežejo dolgost še več kot 1100 klm. — Na vzhodu ob spodnje-avstrijski, moravski, ogerski in gališki meji in dalje doli do Slavonije se vijó v jednakem krogu s skoro ravno tisto dolgostjo Karpati. Obe gorstvi delata skupaj velik okrog, ki oklepa kakor obroč veliko panonsko nižavo.

Širokost Planin je jako različna. Kjer so najožje, to je tam, kjer se dotikajo blizu Genove Apenin, široke so z vsem severnim in južnim predgorjem skupaj samo nekoliko nad 20 kilometrov. Od tod raste njihova širjava v jedno mer, tako, da postanejo že po primeroma kratki poti 60 kilometrov široke. Še v Italiji dosežejo z vsem predgorjem širokost 200 kilometrov. Takoj ko zapusté Laško, kjer so najvišje in kjer se razširjajo že od zahoda proti vzhodu, zožijo se zopet nekoliko. Tu imajo ob genovskem jezeru dolgost samo 140 kilometrov. Od tod pa pričnó neprimerno rasti, tako da so med Verono in Ulmom že 270 kilometrov široke. Sicer pojenja takoj potem širokost za spoznanje, tako, da imajo med Vidmom in Solnogradom samo 225 kilometrov, toda kmalu potem dosežejo svojo največjo širjavo s 300 kilometri, in sicer ob času, ko se razširjajo od severnega do južnega konca v Avstriji, namreč med Puljem in Lincem. Temu delu pripada tudi del Karavank in naše julijske Planine, ki so na drugi strani v zvezi z notranjskim in isterskim Krasom. Jedna največjih popolnostij planinskega gorovja je, da je navpično globoko razpeto, česar pri Krasu skoro nikjer ne nahajamo. Precej v sredi Tirolske n. pr. leži mesto Meran s prav južno temperaturo v visočini 300 m. Blizu Merana pa, le nekaj kilometrov proč, razprostirajo se velikanske planine, po dolini Oetz imenovane, v visokosti 3400—3700 m. Ne veliko delj v jugu Merana nahajamo najvišjo avstrijsko goro v sredi med večjim gorovjem, Ortles s 3905 m. V vzhodu in jugoizhodu Merana vidimo cele vrste po 3000—3300 m. visocih gorá, tako zvane Dolomite. Jednakih prikaznij nahajamo neštevilno v Švici, kjer se dobivajo sploh najvišje evropske gore, kjer pa delajo vkljub temu gorske doline globoke zareze v gorovje. Jednake stvari se nam kažejo razven na Tirolskem tudi drugod po Avstrijskem. V zgornji Avstriji seza dolina reke Traun tik pod Dachstein; ravno tako se tudi dotika v Spodnji Avstriji velika ravnina, v kateri leži mesto Dunaj, precej tesno visocih gorá, med njimi Snežnika.

Jednaka razlika v visočini na primeroma med seboj le malo oddaljenih prostorih nahaja se pogostokrat tudi pri naših kranjskih Planinah. Vzemimo veliko gorenjsko ravnino, ki seza na južni strani do Iga pod Krimom, na severni strani pa do Grintovca nad Kamnikom, do Storžiča nad Kranjem, do Golice in Belščice nad Javornikom. Res, da ti kranjski velikani niso vselej v neposredni zvezi z ravnino, temveč dotikajo se je tesno le nižji hribje. Ravnina se pa na drugi strani veže s stranskimi pogorskimi dolinami, katere sezajo po polnem do podnožja najvišjih kranjskih gorá. Taki sta n. pr. dolini obeh Sav, predno se zjedinita blizu Radovljice. Korenska Sava teče več ur daleč od Korena nad Kranjsko Goro, to je od izvira, do tostran Javornika v prav ozki od 600 do komaj 830 m. visoki dolini. Vender je na desni in na levi, posebno pa na desni v popolni dotiki z gorami, ki 2000 m. daleč presezajo. Tako leži med Kranjsko Goro in Dovjim cela vrsta gorá, kot Mojstrovka, Rozora, Rogica ali Suhi Plaz, Špik, Kukova gora in Škrljatarica, katere se dvigajo nad 2300 m., akoravno so od Save po komaj pol ure oddaljene; jedna izmed njih, namreč Rozora, po visokosti tretja gora na Kranjskem, ima še celo 2550 m. Dotok tej Savi, ki dobi vodo od znanega slapa Peričnika, namreč mojstranska Bistrica, teče po dolini, ki seza po polnem v podnožje Triglava. Dolina sama se tudi v svojem najvišjem konci ne vzdiguje nad 1000 m. in vender jo spremljajo v zgornjem delu do prelaza Luknja, tesno pod Triglavom, najmenj po 2300 m. visoki velikani, med njimi Triglav sam z 2856 m. — Takoj onstran luknjiškega prelaza teče skoz dolino Trento reka Zadnjica še vedno tik pod Triglavom, ter se izliva v bovški okolici v Sočo. V jugovzhodu Triglava se nahajajo jednake prikazni v dolini gornje Radovne, samo da pojenjuje tu visokost sosednjih gorá veliko hitreje. Tik pod 2674 m. visokim Mangartom, drugo goro na Kranjskem, ležita Belopeški jezeri še ne prav 900 m. visoko nad morjem.

Jednako je z drugo savsko dolino, z bohinjsko, ki nareja globoko zarezo v široko bohinjsko planoto. Vije se po soteski podobnih krajih več ur daleč med gorovjem, ki znaša sicer le 1300 m. posrednje visokosti; v svojem gornjem delu pa se razširi in tudi gore postanejo znatno višje. Tudi to savsko dolino oklepa v gorenjem konci jezero; to je veliko, 550 m. nad morjem ležeče Bohinjsko jezero. Tik nad njim že se vzdigujejo gore z 2000 m. in še več, in v njegovem ozadji kipi Triglav v nebo.

Kot Sava, teče tudi Sora pred svojim zjedinjenjem po dveh dolgih dolinah, po poljanski in po selški. V svoji celi dolgosti spremljata ti dolini sicer ne tako visoko, vender še zmiraj mogočno hribovje. Nasprotje tu seveda ni toliko, kot tam, kjer se gola in strma skala tako zelo približa obili vegetaciji ravnine. Preobširno bi bilo navajati jednakih vzgledov, kojih imamo na

Kranjskem še mnogobrojno. Dostavljam le, da so kranjske Planine v tem oziru vsaj tako popolne, če ne še popolnejše kot Planine druzih dežélá.

Mnogovrstnost v obliki, ki je Planinam v toliki meri lastna, kakor malokateremu drugemu gorstvu na svetu, velja posebej tudi o kranjskih Planinah. Tu so zastopane ne le vse mogoče visočine, temveč tudi vse vrste gorovij, akoravno nekatere le v nepopolnejši meri. Tu menjujejo divji, ostrorobati dolomiti in pusto skalovje z gosto obrastenimi, okroglimi vrhovi, ki se dvigajo le polagoma.

Kakor nikjer ni med dvema različnima gorstvoma po vnanji obliki meja določno presekana, tako tudi na Kranjskem ne. Meja, ki bi v vsakem obziru delila Planine od Krasa, ne da se postaviti. Med Planinami se nahajajo posamezni vrhovi, časih tudi cela vrsta hribov, ki imajo po polnem kraški značaj. Nasprotno ima pa tudi Kras nekoliko hribov, kateri se približajo po obliki in značaju Planinam. Le toliko lahko rečemo, da se kaže v hribovji srednje Kranjske, v vsej njeni širokosti, prehod od Planin na Kras, da imamo v severu Planine v pravem pomenu besede in v jugu pravi Kras. Po navadi se pa vender jemljó za mejo doline Idrijce, Ljubljanice v njenem srednjem in spodnjem teku, in Krke. Od te popisane meje je zaznamenovan na tanko le oni 120 kilometrov dolgi del, ki seza od Višnje Gore do razvodja med dotoki Ljubljanice in med Idrijco pri Idriji. Ostale meje ne rišejo tolikanj pravilne doline, marveč določuje jo plastika zemlje.

Razvodje, ki obdaje planinsko ozemlje kranjsko in je loči od Krasa, ima podobo nepravilnega trikota. Najdaljša stran, 120 km., z vsemi ovinki še celo 200 km. dolga, seza skoro v meridijonalni črti od Bele Peči do Ilirske Bistrice. Najkrajša, sicer 90 klm., z ovinki pa 130 klm. dolga stran, vije se skoro od zahoda proti vzhodu in veže Ilirsko Bistrico s Krškim. Tretja, po dolgosti srednja črta, vije se od severozahoda proti jugovzhodu in veže Belo Peč s Krškim. V prvi imenovanih črt prevladuje v severu gorstvo, v jugu planota. V drugi vrsti, posebno v njenem gorenjem delu, je lepo razvito pogorje, v tretji pa skoz in skoz hribovje. Če dostavimo še, da se v sredi med vsemi tremi vrstami razprostira velika gorenjska ravnina, lahko rečemo, da so na Kranjskem zastopane vse vrste gorovja.

Posebej je še pomniti v hipsometričnem obziru, da kranjske Planine, akoravno že skrajni vzhodni del južnih apnenih Planin, vender niso nižje, nego sosednje jim karniške v zahodu. Deloma so še višje in skoro ravno tako visoke, kakor vzhodna polovica južnotirolskih. To, se ve, velja le o onih kranjskih Planinah, ki imajo značaj visocih gorá, o severnokranjski polovici julijskih Planin in o Karavankah.

Posebno važna je prva imenovanih črt, ker nam na tanko določuje mejo med vodami jadranskega in črnega morja. Jadranskemu morju pripadata Soča s svojimi dotoki, Vipavica in Idrijca, in Reka; črnemu Sava z vsemi svojimi dotoki. Druga črta deli v svoji gornji polovici vode, ki se izlivajo v Savo, od dotokov Drave. Tretja črta nam kaže precej na tanko razvodje med Ljubljanico z njenimi dotoki na jedni, in med Krko in delom Kolpinih dotokov na drugi strani.

Najvišji je kranjski svet v skrajnem severozahodu, kjer tudi najnižji prehodi in doline ne sezajo pod 950 m. visočine. — V tem oddelku nahajamo tudi najvišji kranjski vrh, 2856 m. visocega Triglava. Od tod pada ozemlje proti jugu in jugovzhodu začetkoma jako hitro, od Kranja dalje pa, kjer se ravnina že znatno razširi, le polagoma, akoravno stanovitno do ljubljanske ravnine, ki je posrednje le kakih 300 m. visoka, med tem, ko jo v jugu gradí še 1110 m. visoki Krim. Od ljubljanske ravnine nas pelje posrednje 474 m. visoki Golovec, čez kakih 370 m. visoko šmarijsko planoto do izvira Krke. Tla so tu le še 275 m. visoka. Od tod padejo v dolgosti 30 kilometrov do Soteske za 104 m. vedno ob Krki. Krko obdajajo tu na obeh bregih še hribje, ki so k večjemu 890 m. visoki. Tudi od tod dalje pada svet stalno proti jugovzhodu, tako da stoji Metlika le še 122 m. visoko. V metliški okolici imamo tudi najnižji kraj na Kranjskem; kjer se namreč jedinita Kamenica in Kolpa je zemlja samo še 107 m. visoka. Sploh smemo torej reči, da padajo kranjska tla od severozahoda proti jugovzhodu, in sicer skoro brez izjeme in precej na tanko. Ravnina se zniža od Rateč pri Beli Peči do kranjsko-hrvatske v jugu Uskokov skoro za $^9/_{10}$ svoje prvotne visokosti. (Urbas: „Zeitschrift des deutschen und oesterreichischen Alpenvereines V. B. pp. 296—313.)“ Imenovana črta je tudi glavna os, ki deli kranjsko deželo v dva precej jednako velika dela. S to črto se ujemata, samo z dvema izjemama, dolini dveh glavnih kranjskih rek, dolini Save in Krke. Pri Savi delajo izjemo tako zvane litijske gore, pri Krki Uskoki z 840 m. visokim Peščenikom.

Kranjske planine se delé v pogorje Karavank, v svoji glavni črti na severu in severovzhodu, in v kompaktno gorstvo visokih julijskih Planin na severu in severozahodu. V jugu zadnjih se razprostira skupina planot in nižjega gorstva, v jugu glavne črte Karavank pa notri do kraške meje na Dolenjskem skupina višjega ali nižjega hribovja.

II. Karavanke.

Karavanke deli od julijskih Planin začetkoma dolina korenske Save do zjedinjenja z bohinjsko, od tod pa ves čas dolina

zjedinjene Save do tam, kjer postane Sava blizu dolenjskih Rateč mejna reka med Kranjsko in Štajarsko; na severu pa sezajo do Zile in Drave.

Karavanke imenujemo torej tisti del kranjskih Planin, ki se vleče v svoji glavni progi od skrajnega kranjskega severozahoda, kot severna meja Kranjske proti Koroški, in seza še precej globoko v Štajarsko, kot planine Savinjske doline. Glavna črta (kolikor je pripada Kranjski, in to skoro vsa) je okrog 100 kilometrov dolga. Pogorje Karavank je kakor klinasta zagozda med dolinami Drave in Save. Njih glavna črta, ki se vije od zapada proti vzhodu, raste v svoji širokosti od zahoda proti vzhodu. Začetkoma so tako ozke, da med Ratečami in koroškim Podkloštrom ne presezajo širokosti 6 kilometrov. Primerna njihovi ožini je v začetku njihova jednolikost. Čim dalje proti vzhodu pa, tem širje postanejo, v jednaki meri pa tudi tem bolj razvite.

Še le par ur dolge se delé že v dve glavni črti, od katerih pripada severna Koroški, južna pa Kranjski. Ti dve črti sta pa večjidel po prekogorji zvezani in se vijeta skoro ves čas vzporedno, dokler se ne zjedinita pri spodnjem Dravburgu. Na svoji severni strani sezajo Karavanke od Trebiža do spodnjega Dravburga, na jugu od Rateč do Celja. Jako nepravilno se vije severna, šestkrat pretrgana proga; južna proga pa premine samo jedenkrat, namreč tam, kjer nareja Kokra globoko zarezo v gorovje samo. Pri Tržiču v podnožji Ljubélja se deli južna črta v dva dela, od katerih samo južni pripada Kranjski. Toliko o Karavankah sploh.

Jako slučajno je, da se ravno na meji treh provincij: Goriške, Koroške in Kranjske stikajo tudi meje med tremi različnimi gorstvi tako ozko, da obseza zemljišče, ki se med njimi razprostira, še ne prav 100 kvadratnih kilometrov. Ta gorstva so Karavanke, karniške in julijske Planine. Meje delajo: med Karavankami in karniškimi Planinami ozki prelaz nad reko Zilico, v visokosti komaj 700 m.; med Karavankami in kranjskimi julijskimi Planinami rateško-belopeško razvodje, v visokosti 860 m.; med karniškimi in goriškimi julijskimi planinami 1170 m. visoki Predél.

Začetek Karavank pripada še Koroški, toda že po kratkem teku prispó do kranjske meje. Tu so še zelo nizke in jednakomerne; le proti Koroški so še precej strme, proti jugu pa imajo še bogato vegetacijo in so do vrha gosto obrastene. Prvi kranjski hrib je od Rateč poldrugo uro proti severu oddaljena Peč. Od reke Zilice do Korena niso nikjer nad 1540 m. visoke, akoravno so 10 kilometrov dolge. Najvišja gora je imenovana Peč, s 1540 m. Srednja visokost tega oddelka znaša 1260 m. Najvažnejši prehod je za kranjsko-koroški promet važna cesta čez korensko sedlo v visokosti 1044 m. V vsakem obziru se že razločuje od dozdaj popisanih Karavank njih drugi oddelek od koren-

skega prehoda do prehoda pri javorniški Kočni. Ta še jedenkrat daljša vrsta ima srednjo visokost od 1650—1900 m. Hribje so že skoz in skoz strmi, vrhovi postajajo že veliko višji, njihov greben je primeroma že zelo oster in visok, tudi sedla med raznimi vrhovi zaostajajo za vrhovi samimi le za par sto metrov. Takoj prvi hrib te vrste, 1650 m. visoki Kamni Vrh nad Kranjsko Goro je za celih 100 m. višji, kot najvišji hrib prve vrste in ta je še izmed najnižjih tega oddelka. Za njim pride Voščica, za Voščico 1770 m. visoka Grajščica. Od Grajščice dalje pa se razprostirajo že v precej dolgi vrsti po polnem gole skalnate strmine. Tudi strani so že tako strme, da padajo gore v severu Dovjega že precej navpično. Tu imamo tudi najvišjo goro te vrste, 2105 m. visoko Jepo, za njo malo Jepo ali Jepico s 1820 m., za njima so Petelin s 1900 m., Redeščica in Plevelnica s 1930 m., potem 1870 m. visoka Rožica. Od tod se greben za nekoliko časa zelo zniža, postane pa v Kočni, s katero se ta oddelek končuje, zopet 1890 m. visok. — Od sêdel je imenovati: sedlo med Voščico in Kamnom s 1520 m.; sedlo med obema Jepama s 1460 m.; sedlo med Grajščico in Jepo s 1670 m., med Plevelnico in Rožico s 1600 m., med Rožico in Kočno s 1480 m. in slednjič zareza med Kočno in Golico, hribom naslednje vrste, s 1430 m.

V vzhodu Kočne popuste kranjske Karavanke po polnem tip navadnega hribovja in postanejo pogorje v pravem pomenu besede. V tem oddelku, ki se razprostira od Javornika do Begunj v dolgosti 10 kilometrov, nahajamo že sploh najvišje vrhove Karavank, če izvzamemo njihov vzhodni del, namreč kamniške Planine. Tem vrhovom je sploh primeren tudi oster greben in strme strani. Ta oddelek tudi že ne obstoji samo iz glavne proge, temveč podredjenih jej je več stranskih črt, katere so tem nižje, čim delj so od glavne proge. Najvažnejša od teh stranskih prog je ona, ki se vije kot predgorje Stola od Most, in ki je ob jednem severovzhodna meja gorenjske ravnine. Visokost tega predgorja raste od zahoda proti vzhodu v visokosti. V zahodu se dviga komaj kakih par sto metrov visoko nad gorenjsko ravnino, konča se pa v vzhodu s 1450 m. visoko Dobrčo. Med imenovanim predgorjem in med glavno črto Karavank leži v vzhodni polovici dolina Zelenice, v zahodni pa dolina Završnice. Po obeh dolinah tečeta jednako imenovani reki, kateri se izlivata v Savo. Glavna proga se začenja z daljšim do vrha obrastenim rebrom, Golica imenovanim, v visokosti 1830 m. — Za njo se razprostira že bolj skalovita, sicer ravno tako dolga, vender že veliko višja Belščica, z 2000 m. Z njo v tesni zvezi je najvišja gora Karavank tostran kokriškega prelaza, Stol, z dvema vrhovoma, od katerih ima višji severni 2232 m. Za njim se vrsté Vrtača z 2000 m., Zelenica, z 1990 m., Begunjšica z 2040 m. Od sêdel imenovati je te: sedlo med Golico in Belščico z 1550 m., zareza med grebe-

nom Zelenice in med Begunjščico z 1650 m. Razven prej imenovane velike razpoke med predgorjem in glavno črto imamo tik pod Stolom še drugo rapzoko, ki seza od Vrtače do onstran Begunjščice, kjer se navpično dotika globoko vrezanega Ljubeljevega prehoda pri sv. Ani, s 1020 m.

Naslednji oddelek je omejen od globokih prehodov, od 1353 m. visocega Ljubelja in od še malo nižjega kokriškega prelaza. Zareze v glavno črto, kakor smo jih nahajali že v prejšnjem oddelku, so tu še mogočnejše. Tudi ne obstoji ta oddelek iz jedne same glavne vrste, temveč imamo skoro ves čas dve vrsti gorá. Ta oddelek se začenja takoj pri Ljubelju s par ur dolgo Košuto. Košuta je dolgo rebro, ki obstoji iz več med seboj precej jednako visocih vrhov. Najvišji ima kakih 2050 m., najnižji pa tudi še zmerom 1950 m.; tudi najnižja zareza ima še zmerom 1800 m. Od Košute proti vzhodu se Karavanke zelo nepravilno razvijajo. Delé se namreč v dva dela, od katerih pripada severovzhodni ves Koroški. Južni pa, ki leži skoro meridijonalno na prejšnjo vrsto, pripada Koroški in Kranjski kot mejno gorstvo. Vrh, od katerega se ti dve vrsti odcepujeta, je kacih 1670 m. visoki Stegunjak, prvi sosed Košuti na vzhodu. O južni za Kranjsko pomenljivi črti tega dela Karavank je pomniti, da jo večkrat pretrgajo prečne doline in da je vsled tega mnogovrstno zasukana. Po kakovosti je ta črta časih gosto obrastena, večkrat še so pa vrhovi skalnati in precej goli. V visokosti so si vrhovi precej jednaki in tudi najnižji prehod ne seza pod 1450 m. Slednjič se ta črta zasuče po polnem proti jugozahodu, tako, da obdaje vse to gorstvo tržiški kotel v podobi kroga, ki je samo proti onej strani odprt, kjer se predgorje dotika gorenjske ravnine. Precej veliki razpoki delata tukaj sekundarni dolini Bistrice in sv. Katarine, kateri se pri Tržiči jedinita. Obe sta precej ozki in menj strmi. Daljša in sploh pomenljiva je le dolina sv. Katarine; bistriška se naslanja na severno Košuto in je veliko krajša. — Od Tržiča dalje se vijó Karavanke potem zopet v prvotnem meru, od zapada proti vzhodu. Njihova vnanja oblika nas spominja začetkoma v vsakem obziru prejšnje vrste, le za spoznanje bolj strme so. Greben je najpoprej v precej dolgi Kokavnici rebrast, dalje proti vzhodu pa je sestavljen iz posameznih vrhov. Sekundarne planinske črte po polnem preminejo, vrhovi se dvigajo tik nad gorenjsko ravnino. Že Kokavnica ima srednjo visokost 1580 m., v najvišjem vrhu celo 1900 m. Sploh najvišji vrh te vrste je pa 2120 m. visoki Storžič. Proti vzhodu se visočina sicer za nekoliko zmanjša in ima glavna črta v Zaploti ali „malem Grintovci“ samo še 1650 m. Ta visokost se pa ohrani ves čas, tako da se nahajajo še tik Kokre precej jednako visoke gore. Prehodov večje pomembe, razven že gori imenovanih, v tej vrsti nimamo. —

Kokra nareja globoko meridijonalno zarezo v glavno črto Karavank in jih tako razločno deli v dve zelo nejednaki polovici: v že popisano veliko daljšo polovico zapadnih Karavank in v krajšo vzhodnih. Vzhodne Karavanke na meji treh dežela, imenujejo se tudi v vsaki teh dežel drugače. Na Koroškem jih imenujejo po potoku Sulzbach, Štajarci jim pravijo „Savinjske Planine“, mi jih zovemo po mestu Kamniku „kamniške Planine“. — Vzhodne Karavanke se razločujejo v vsakem obziru tolikanj od zapadnih, da jih nekateri k Karavankam še celo ne prištevajo. V resnici spominjajo že zelo na julijske Planine. Tu ne nahajamo več kratkih sekundarnih grebenov, kakor poprej; vijó se marveč od glavne črte na vse strani po več ur dolga razgorja; dostikrat se vlečejo vštric ž njimi mogočna predgorja, katerih posebno pri zadnjem oddelku zapadnih Karavank sploh nič ni. Prehodi v glavni črti so strmi, zareze plitve; ostrih pečin nahaja se neštevilno. V podnožji glavne črte leže celi kupi kamenja in debelega peska, ki se drobi od divjih dolomitovih vrhov in ga donašajo bobneči hudourniki. Doline so kratke, strme in kotlinam podobne; vender leže primeroma zelo nizko. Posebno se pa odlikujejo te Karavanke s celo vrsto visocih gorá. Vsled te lastnosti in vsled svoje izvanredne kompaktnosti spominjajo najbolj na julijske Planine. Akoravno leže na skrajnem jugovzhodu planinskega sveta, vender so tostran Ljubeljevega meridijana najvišje v vsej Avstriji. Če tudi le 10 kilometrov dolge, imajo vender že lepo število nad 2300 m. visocih gorá. Njihovi vrhovi so tako divji, njihov greben sploh že tako oster, da šteje le malo prehodov, ki bi jih človek lahko porabljal. Posebno na severni in vzhodni strani so jako strmi in zelo raztrgani. Tudi najnižje zareze ne sezajo pod 1900 m. Srednja visokost grebenova v glavni črti znaša okrog 2200 m. Glavna črta se začenja tik ob Kokri z že precej strmo, pri vrhu po polnem skalovito, 2400 m. visoko Kočno. Takoj druga gora v vrsti, sosednji Grintovec, je najvišja v vsej vrsti in ima 2556 m. Le za jeden meter nižja je tretja gora, Skuta ali Rinka, ki je tudi v tem obziru važna, da je „triplex confinium“ med Štajarsko, Koroško in Kranjsko. Za imenovanimi nahajamo še v glavni vrsti Veliko Planjavo, Babo, Brano in slednjič Ostrico z 2350 m. Jednako kot pri Storžiči in Stolu, odločujejo se tudi pri Grintovci in pri Ostrici druge vrste gorá proti jugu in jugovzhodu. Od Grintovca proti jugu pelje kake dve uri dolgo, začetkoma precej ostro rebro, pod imenom Greben. To rebro se veže v dveh visokih koritih z nekoliko nižjim Kervavcem. Obe imenovani gori sta še po 1900 m. in čez visoki. Od tod dalje pa pada gorovje jako hitro in kolikor nižje pada, v toliko več črt se deli. Hribje, ki se dotikajo kamniške ravnine, jako so že nizki. — Jednako kot pri Grintovci, odcepi se v glavni črti tudi od Ostrice proti jugu, vštric s poprej popisanim, kake tri ure dolgo hribovje, ki je v

svojem najjužnejšem delu komaj 1000 m. visoko. Med tem hribovjem in med sosednjim 1400 m. visokim Kačjim Vrhom leži 950 m. visoko sedlo Volovjek, v jugu pa Črnevec z 850 m. Skupina hribovja se zgubi tu že po polnem. Na levi strani Kačjega Vrha imamo povprečno kacih 1500 m. visoko planoto, Veliko Planino; na desni od nje pa precej nižjo Menino Planino s 1506 m. visokim Gornjim Vrhom. Tu se končuje južna vrsta vzhodnih Karavank. Pa tudi v severu Ostrice se odcepi dolga vrsta, katera še globoko v Koroški in Štajarski ne izgublja gorovitega značaja in ima še do 2000 m. visoke vrhove.

V juga opisanega gorstva Karavank se razprostira hribovje, ki sicer pripada še Karavankam, ki se pa od prejšnjih črt razločuje v marsikaterem obziru. To hribovje je omejeno v severu od Neveljščiče, ki se izliva pri Kamniku v Bistrico, in od Motniščice, ki teče v Savinjo. Ta meja je samo s 667 m. visokim Kozjakom odprta, ki loči bistriške vode od savinjskih, in veže to hribovje s severnimi, zgoraj imenovanimi planotami. V izhodu je meja proti Štajarski odprta, ker sezajo ti hribje od zapada proti vzhodu do Savinje v Štajarsko. V jugu dela natančno mejo Sava, in sicer od tam, kjer se vanjo izliva Bistrica, do onstran Zagorja, kjer postane mejna reka med Kranjsko in Štajarsko. V zapadu loči Bistrica to hribovje od kamniške ravnine, in sicer v vsem svojem teku od izliva Neveljščice pri Kamniku do lastnega izliva v Savo pri Dolu. Popisano hribovje se raprostira od zapada proti vzhodu v treh skoro parallelnih črtah, ki se med sabo zopet precej na tanko ločene. Mejo med severno in srednjo črto dela precej na tanko cesarska cesta poleg Brda čez Trojane na Vransko. Še natančneje je zaznamenovana meja med srednjo in južno črto po potokih Radomlja, ki teče v Bistrico, Drtišca in Medija, ki se izliva pri Zagorji v Savo. Gledé važnosti se imenovano hribovje nikakor ne da meriti s poprejšnjimi gorami. Vsi hribje se dvigajo le polagoma, svet je večji del z velikanskimi gozdi obrasten in vrhovi imajo skoro brez izjeme bujno vegetacijo. Posrednja višina grebenov nikjer ne seza nad 650 m. tudi najvišji vrhovi niso nad 1260 m. visoki. Čim bolj se približa hribovje Savi, tem nižje je. Na skrajni vzhodni meji Kranjske so: Dos z 1199 m., nad Čemšenikom, „sveta Planina“ nad Savo z 996 m., in Javor z 1128 m. Najvišji prehodi so: V severnem delu: Kozjak s 667 m.; „na Slapih“, prehod iz motniške doline v savinjsko dolino, v Gornjigrad in Braslovče, z 900 m.; v srednjem delu: prehod „na Rebru“ z 875 m., razvodje med Radomljo in savinjskimi dotoki; najvišji del cesarske ceste med sv. Ožbaltom in Vranskim, z 800 m.; trojanski hrib s 620 m.

III. Julijske Planine.

V jugozahodu Karavank, v svoji glavni črti precej vštric ž njimi dvigajo se kranjske julijske Planine. Le pozneje, ko izgube

značaj visokih Planin, obrnejo se po polnem proti jugu. Vsled svoje mnogovrstnosti spominjajo na solnograške planine; čeravno so le deloma ž njimi jednake visokosti, vender jih v divji svoji vnanji obliki še presezajo.

Julijske Planine se delé v dve zelo različni polovici: v malo zapadno in veliko večjo vzhodno, katera pripada večinoma Kranjski. Meja, ki loči obe polovici, gre od 865 m visocega prehoda pri Ratečah, ki loči julijske Planine od Karavank proti Trbiži in po rajbelski dolini do 1170 m visocega Predela, ki loči julijske Planine od karniških; od tod se vleče meja proti Bolcu in ob Koritnici do Soče; od tod pa dela mejo globoka zareza soške doline do izliva Idrijce. Omenjena meja je ob jednem zapadna meja izhodnega, večinoma kranjskega oddelka julijskih Planin. Posebej se torej v zapadu za kranjske julijske Planine meja ne da postaviti, če nečemo samovoljno trgati, kar spada v vsakem obziru skupaj. V severu in severozahodu jih deli na tanko dolina korenske Save, in od Radovljice dalje dolina zjedinjene Save od sosednjih Karavank. V jugu jih loči od južnejšega Krasa že gori natančneje popisana globoka proga, ki jo zaznamenujeta reki Idrijca in Ljubljanica, severovzhodni del močvirja Krka od izvira do tam, kjer izpremeni svoj tek iz južnovzhodnega v vzhodnega in pozneje v severovzhodnega. Potem gre meja tik ob južnozahodnem in južnem podnožji Uskokov, ob Krkinem dotoku Liska voda, do Kolpe in njenih dotokov.

Površina zemlje, ki jo pokrivajo julijske Planine, tako omejena, kot gori povedano, znaša kacih 4000 km^2. Od teh pripada komaj dobra tretjina pravemu visokemu planinskemu gorstvu in kompaktnim planotam, dve tretjini pa hribovju. Prvi imenovanih delov se pa zopet na tanko deli po kakovosti in po vnanji obliki v dva dela: v skupino visokih Planin in v skupino planot. Tudi hribovje razpada v več vrst, katere so pa bistveno jednake, akoravno jih večjidel različne reke med seboj vidno ločijo.

Skupino visokih julijskih Planin značijo lastnosti, ki smo jih nahajali deloma že pri Karavankah, posebno pri kamniških Planinah. Mnogovrstna razlika v vegetaciji, zgoraj v višini divje skaline in strme pečine; v srednji visočini gosto obrastene rebri, sem pa tjà tudi močno gozdnati vrhovi; v nižavi pa tik pod najvišjimi vrhovi pravilne doline, bogate na pravilno tekočih vodah, — Skupina planot ima pred druzimi posebnostimi tudi nekatere, ki nas spominjajo močno na Kras: majhno število visokih vrhov, pogoste kotlaste globine, redkokrat nahajajoče se večje doline; vse te prikazni so tudi Krasu lastne. Le primeroma velika srednja visokost planot, še zmerom za kakih 500 m. više, kot kraški svet in to, da obdajajo planote po 1500—2000 m. visoke gore kot mejno gorstvo, prepričajo nas, da nam je ta oddelek prištevati še k Planinam.

Lože gre s planinskim hribovjem, akoravno je še južnejše, kot so planote, torej Krasu še bliže. Če se tudi ujemajo gledé visokosti skoro po polnem s Krasom, vender se sicer razločujejo v vsakem obziru od Krasa in ujemajo s Planinami. Pravilne vrste hribov, dostikrat v večjem številu vštric, zvezane med seboj po prečnih rebrih, med seboj omejene po pravilnih, nikoli pretrganih dolinah. Od glavnih črt se cepijo dostikrat, toda vselej navpično in v pravilnem teku, stranske vrste gorá. Toliko v splošnem od julijskih Planin.

a) Visoke julijske Planine.

Glavna črta visokih julijskih Planin se vije začetkoma v pravilni, s Karavankami vzporedni črti. Od Triglava dalje se pa vlečejo skoro v popolnem krogu, ki obdaje bohinjski kotel. Njihova dolgost od skrajnega severozahoda do tam, kjer se dotikajo skupine planot, znaša skoro na tanko 100 km. Središče tega dolzega pogorja je Triglav, najvišja gora julijskih Planin. Triglav sam je najvišji vrh štirih kratkih skalovnatih reber, ki se vijó vštric med seboj od jugozahoda proti severovzhodu. V orotektoničnem obziru je Triglav posebno zato tako zanimljiv, ker se ravno v njem strinjajo tri jako različne gorske oblike. Proti severozahodu, severu in severovzhodu se razprostirajo v obsegu par sto kvadratnih kilometrov skalnate puščave z globokimi prepadi. V jugozahodu se vijo od Triglava med planinskim gorstvom navadna pogorja kakor smo jih nahajali že pri Karavankah. V jugovzhodu naposled se razprostirati dve velikanski planoti, katerih predgorja sezajo globoko v gorenjsko ravnino, notri do Kranja in Loke. Površina, ki jo pokrivajo ona gorstva, katerih središče je Triglav, znaša 700 km ^{2}, torej skoro štirinajsti del vse kranjske dežele.

Dasi je Triglav najvišja gora na Kranjskem, vender je (česar bi pri taki visokosti nihče ne pričakoval), skoro po polnem odločen od sosednjih gorá. Veže se namreč neposredno z globoko sezajočimi dolinami. Od severovzhodnih velikanov ga loči dolina mojstranske Bistrice, Vrata imenovana; od južnozahodnih gora dolina Zadnjice, ki teče v Sočo; od južnovzhodnega gorovja dolina gornje Krme, dotoka Radovni. Triglav kipi, visokemu stolpu jednako v nebo, na vseh straneh po 1800—2000 m. nad dolinami, pokrit z velikanskimi skalinami in globokimi brezdni. Tudi prehodi, po katerih je z drugim hribovjem v zvezi, ne sezajo nikjer nad 1850 m., torej dobrih 1000 m. niže, kot Triglav sam. Severna Luknja ima 1835 m., še nižji sta sedli v zgornji Krmi in na jugu pri Belem Polji. V jugu „velicega Triglava“, ž njim po zelo ozkem, robatem sedlu zvezan, je „mali Triglav“ s kakimi 2700 m. Na severovzhodni strani, kjer se dvigajo najbolj divje skaline, razprostira se nad luknjiškim prelazom jedini Triglavov lednik, sploh jedin v julijskih Planinah, 500 m. dolg in 8 m. širok. Od daleč

izgleda kakor kup snega, katerega se v visočini 2000 m. in čez v brezdnih vedno dosti nahaja. V pojasnilo višine Triglavovega gorstva naj bodo sledeče številke: srednja višina gorstva v severu 1200 m.; visoko korito v severu 2100 m; planota apnenikov 1100 m; Kot, najvišji del mojstranske doline v jugu Mojstrane in prav pod Triglavom, 1000 m.

Od Triglava proti severozahodu se cepi mogočno pogorje julijskih velikanov, kateri so tem večje pomembe, ker so, akoravno v več vrstah, vender povsod zelo visoki. Omenjene planine se razprostirajo med kotlom reke Zadnjice v dolini Trente in med dolino korenske Save. Glavna črta se vije od jugovzhoda proti severozahodu v dolgosti 18 kilometrov notri do koroško-goriško-kranjske meje. Začenja se ob 1835 m. visokem luknjiškem prelazu in seza do Strug, pol ure v vzhodu od Mangarta, kjer je ob jednem tudi razvodje med dotoki Soče, Drave in Save. Omenjena črta je mimo Triglava najmogočnejša na Kranjskem.

Povprečna visočina vrhov znaša okrog 2300 m., glavni vrhovi pa to višino še daleč presezajo. Po vnanji obliki so Triglavovemu gorstvu po polnem jednaki: ravno tiste strmine in goličave, ravno tista divjina; nasprotno pa tudi ravno tista bujna vegetacija v primeroma zelo veliki bližini. Kakor pri Triglavu, tako sezajo tudi tukaj pogostokrat globoke doline, ki leže navpično na dolini korenske Save, prav tik pod pečine. V tem obziru imenovati je doline: Piščenica, Planinica, Martulka, Vrata, Trenta. Kakor pri okolici Triglavovi, tako vpliva tudi tu mnogovrstnost v gorstveni vegetaciji jako ugodno na gledalca.

Glavna črta se začenja v severozahodu Triglava s Pihalcem; za njim slede velikani, ki imajo vsi po 2500 m. in še čez, kot Rozora z 2598 m., Prisank z 2570 m., Križ in Tavir. Od Prisanka dalje se zniža sicer greben dolomitov za par sto metrov, toda kmalu doseže zopet z Ožebnikom in z rtastim Jalovcem svojo prvotno višino. Najvišja gora te vrste je Rozora, sploh tretja na Kranjskem. Prehodi tu niso tako globoko urezani in tudi ne tolike pomembe za promet, ker so v celo predivjih in zapuščenih krajih. Jedino pomenljivo je sedlo med Rozoro in Prisankom, Korita imenovano, kot prehod iz savske doline v dolino Trento.

Tri mogočna razgorja se odločujejo od glavne črte, ž njo zvezane po prečnih rebrih. Te črte so tem večje pomembe, ker so, če tudi orografično stranske, ravno te visokosti, kakor glavna. Posebno pomenljive so tu mnogobrojne prečne doline, zaradi svoje posebno majhne dolgosti, ki se pa vkljub temu po polnem dotikajo podnožja velikanov, tako da se nam ti časih na pol ure, k večjemu na jedno uro približajo. Te doline so tudi neprimerno ozke in dostikrat od obeh stranij tesno obdane z bogato obrastenim predgorjem. Kakor ne kmalu kje, tako hitro in tako pogostokrat se vrstita tu pogleda v bogato rast in v divjo puščavo. Od Rateč,

to je od izvira korenske Save, do onostran Mojstrane ponavlja se ta prikazen sedemkrat.

Kakovost in oblika tega gorstva sta po polnem tisti, kakor v glavni črti. —

Prvo razgorje teh vrst se odcepi takoj v začetku glavne črte, še ob Triglavu, v severu zgornje Krme, in ima v prvih vrhovih, Zmiru in Rjovini, še vedno nad 2400 m. visokosti. Od sosednje vrste je omejena ta črta po dolini mojstranske Bistrice, od Triglava po dolini zgornje Krme. Proti jugovzhodu pa jame neprimerno padati, tako da ima v Rebikovci samo še 1580 m. Ta se zopet veže po nizkem sedlu s planoto Mežakljo, ki ima povprečno komaj še 1300 m. Mežakljo samo deli globoka dolina od Rjovine prišle Radovne od južne planote Pokljuke. Še hitreje pada ta vrsta proti vzhodu, kjer se dviga nad Jesenicami po komaj parurni dolgosti samo še v terasah, ki mole komaj kakih 100 m. visoko nad ravnino. — Med dolinami mojstranske Bistrice in Piščenice se razprostira drugo veliko mogočnejše razgorje, ki se odloči od Pihalca in od Rozore v glavni črti. Ta oddelek je povsem jednak glavni črti. Vrhovi so ravno tako visoki in deloma še višji. Najvišja gora v tej vrsti je Rogica ali Suhi plaz, z 2575 m. Razven te, le za nekaj desetin metrov nižje so: Štajnar, Škrljatarica, Špik in Kukova gora. Tudi tu, kakor v prvi vrsti, ni v večji višini nič važnejših prehodov. — Doline pa so povsod kratke, ozke in strme; tako zelo, da narastejo v prav kratkem času od 750 m. na 1000 m. in še čez; po njih teko le hudourniki. Tretja vrsta se razprostira med Piščenico in Planinico. Vrhovi so sicer sploh za kakih 200 m. nižji, kakor prejšnji, vender so primeroma še zelo visoki. Najvišja je 2360 m. visoka Mojstrovka. Od prehodov je v tem oddelku, ki se odloči pri Prisanku od glavne črte, važno sedlo Voršec, med Prisankom in Mojstrovko, kot prehod iz Kranjske Gore po piščenski dolini v Trento, v visočini 1600 m. —

Pri Strugah, v skrajnem severozahodnem delu glavne črte, strinjata se dva daljša stranska grebena, od katerih gre jeden proti zahodu, drugi proti severu. Prvi s strmim 2674 m. visokim Mangartom seza do Predela. Mangart sam je od Strug pol ure oddaljen in ž njimi po tako zvanem „travniškem sedlu“ zvezan. Severna reber pa seza od Strug čez visoko in ostro Ponščico in čez gozdnato Slabivico do rateškega prehoda. V sredi med obema rebrima, kjer se vrsti jedna drugi najbolj približata, tik pod Mangartom, ležita imenitni belopeški jezeri v visokosti 967, oziroma 955 m.

V jugozahodu Triglava se vleče dolga vrsta bohinjskih gorá, ki oklepajo v dolgosti štiridesetih kilometrov v velikem poluokrogu bohinjsko dolino, in jo ločijo od sosednje Goriške. Po vnanjosti so dvojnate: čim dalje so namreč od Triglava, tem bolj izgubivajo

značaj visocih Planin. V svoji severni polovici so skalovite, strme in zapuščene, v južni pa se dvigajo polagoma, so okrogle oblike in večjidel do vrha gosto obrastene. Tej obliki je tudi primerna višina posameznih vrhov. Povprek menjuje sicer med 2200 in 1900 m., vender se nahajajo v severni polovici tudi mnogo višji, v južni pa tudi mnogo nižji vrhovi. Prvi sosed Triglava, Konjavec, ima še 2560 m., drugi, Kopica imenovan, le še nekaj nad 2300 m. Od tod dalje proti zahodu Vogel, Krn, Bogatin, Veliki Bogatec in Kuk (Kolk), vsi še po 2000 m. in čez; potem pa Rebikovec, Gradišče in Četrt le še z nekoliko nad 1900 m.; Črna Prst, Možic in Črni Vrh imajo le še nekaj nad 1800 m.; in slednjič Ratitovec še ne prav 1700 m. visok. —

Zdaj popisana glavna črta gradí dolino bohinjske Save v severu in zahodu. Razven te črte se pa loči od Triglava in Konjavca naravnost proti jugu in jugovzhodu dolga vrsta gorá, ki se razprostirajo med zgornjo polovico bohinjske Save in med Mošnico, katera teče od podnožja Triglavovega blizu bohinjskega jezera v Savo. Omenjena vrsta gorá gradí Bohinjsko v severu in severovzhodu. Z njihovo visokostjo je ravno tako, kakor pri glavni črti. Gore v obližji Triglavovem, kakor n. pr. Cesar, Vršac, Debeli Vrh, Mišelski Vrh, Lipač, Iža, Pihalec itd. imajo še vedno 2200 do 2400 m. Dalje proti jugu pa se hribje znatno znižajo, tako da še 2000 m. nikjer ne presezajo. Od teh so imenovati: Pršilec, prav nad bohinjskim jezerom, ki obdrži vkljub manjši višini skalovit značaj; potem Sleme in Tošec. Kakor oklepajo stranski grebeni pri severnih Planinah belopeški jezeri, tako obdaje del teh gorá jedno uro dolgo in četrt uro široko bohinjsko jezero, v visokosti 522 m.

Bohinjsko hribovje ima tudi več važnih prehodov: Sedlo med bistriško in baško dolino ob Črni Prsti, Jata imenovano, v visokosti 1520 m.; drugo sedlo med Rebikovcem in Voglom nad bohinjskim jezerom pelje pod imenom Škrbina iz okolice bohinjskega jezera v visokosti 1903 m. tudi v Bačo; tretje le 1400 m. visoko sedlo pelje ob gori Kuk v soško dolino; četrti prehod pelje od izvira Savice čez planino „na kraju“ v Trento in soško dolino, v visokosti 1500 m. slednjič še prehod, ki pelje iz doline reke Mošnice na planino Belo Polje pod Triglavom, v visokosti 1600 m.

b) Skupina planot.

Med severnim planinskim gorstvom in južnim planinskim hribovjem se razprostira skupina planot, ki pokriva vsega skupaj skoro 500 km². Meja je globoko urezana in zelo na tanko določena. Dela jo dolina Krme do tam, kjer se izliva v Radovno, od tod Radovna do svojega izliva v korensko Savo, potem korenska in od Radovljice dalje zjedinjena Sava do izliva Sore pri Med-

vodah; potem dolina zjedinjene Sore do Loke in od tod dolina selške Sore do izvira v obližji Podbrda, sedla in razvodja med soškimi in sorškimi dotoki; napósled v severozahodu dolina Mošnice, ki teče v bohinjsko Savo.

To tako omejeno zemljišče strinja v sebi nekatere posebnosti, ki jih sicer ne nahajamo nikjer na kranjskem planinskem svetu. V sredi skoro nič pravega hribovja; vse le nekaka visoka, sem pa tja precej obljudena ravnina. Pogostokrat se nahajajo globine v podobi kotlov; nepravilne, dostikrat pretrgane doline, sploh nekak porasten Kras.

Dolina bohinjske Save nareja v to veliko planoto globoko zarezo, ter jo deli tako v dve precej jednaki polovici, od katerih se imenuje severna navadno Pokljuka, južna pa Jelovica.

Srednja višina površja planote Pokljuke znaša 1100—1200 m. Okrog in okrog jo obdaje precej mogočno gorovje, katero je povsod od sosednih gorstev po zgoraj omenjenih globokih dolinah ločeno. Samo ob sedlu med Belim Poljem in Velikim Draškim Vrhom je v visokosti še ne prav 2000 m. v zvezi s Triglavovim predgorjem, in v veliko nižjem Podbrdu z loškim hribovjem. Kakor pri vseh vrstah julijskih Planin, vidimo tudi tukaj od severozahoda proti jugovzhodu padanje v višini. V severnem mejnem gorstvu dobivamo gore po 1900 m. in še čez visoke, kakor Veliki in Mali Draški Vrh in Kleča. Proti vzhodu nimajo mejne gore nikjer več nad 1600 metrov višine. Posebno se pa zniža mejno gorstvo v jugozahodu in jugu, kjer imajo hribje v zgornjem Bohinji, kakor Črni Kremen, Javorov Vrh, Pleša in Šjek le še po 1200—1400 m. Posebno hitro pada planota proti jugovzhodu, kjer obstoji mejno gorstvo le še iz kakih 1000 m. visokih hribov. Predno Pokljuka preide v veliko gorenjsko ravnino, ima še za predgorje celo vrsto nizkih holmov, ki presezajo med seboj ležeče 474 metrov visoko bleško jezero le še za kakih 100—200 m.

Precej jednake prikazni nahajamo tudi pri Jelovici, samo da je planotina srednja visokost tu za spoznanje večja, ker ima kakih 1200—1300 m.; tudi ni razloček med vrhovi severne in južne polovice tako velik. Najvišje vrhove nahajamo na severni in vzhodni strani. Razločki med vrhovi mejnega gorstva in med planoto samo so veliko manjši, kakor pri Pokljuki; po navadi znašajo komaj 100—150 m. Najvišja vrhova sta 1389 m. visoke Kotlice nad Dražgošami in 1387 m. visoki Jeloviški Vrh nad Lipnico. Kot severovzhodni steber je zanimiva strma, zobu podobna skala, „Babji Zob“ imenovana, še ne prav 1000 m. visoka. Kakor Pokljuka preide tudi Jelovica proti jugovzhodu v razne hribe kot predgorja. Ti hribje so zanimljivi zarad bogate vegetacije in vsled tega, ker so po njihovih vrhovih večjidel cerkve postavljene. V visokosti menjujejo po navadi med 800 in 1100 metri. Taki so na primer Jamnik, sv. Mohor in Fortunat, Planica, Križna Gora itd.

Posebno pomenljiv je pa zarad lepe svoje panorame znani 841 m. visoki sv. Jošt poleg Kranja, z gorenjsko ravnino že v neposredni zvezi. —

c) Skupina planinskega hribovja.

1. Gorenjsko-notranjsko hribovje.

Gorenjsko-notranjsko hribovje se da precej razločno deliti v loško, polhograško in idrijsko hribovje. Površina, ki jo pokriva to hribovje, znaša nekoliko nad 1000 km², od katerih pripada polovica loškemu, dobra četrtina idrijskemu in slaba četrtina polhograškemu hribovju.

Meja je precej na tanko določena. Od skupine planot in bohinjskega pogorja je ločeno to hribovje v severu in severovzhodu od doline selške Sore in od Loke dalje od zjedinjene Sore, do njenega izliva v Savo pri Medvodah. V vzhodu dela mejo Sava z gorenjsko ravnino notri do Ljubljane; v jugovzhodu in jugu pa Ljubljana z močvirjem do onstran Vrhnike; od tod dalje pa cesta iz Vrhnike proti Idriji in potok Bela, ki loči Hrušico od idrijskega hribovja, slednjič mali oddelek zgornjega teka reke Idrijce. Zahodna meja je ob jednem deželna meja Kranjske in Goriške.

Od tako omejenega zemljišča se imenuje oni del, ki se razprostira med dolino selške in zjedinjene Sore na severu, in Gradaščice, dotoka Ljubljanice, na jugu loško hribovje. Ta svet, ki obseza nekaj nad 500 km² deli se po dolini poljanske Sore v dva precej nejednaka dela, v manjši severni in večji južni del.

Oba dela sta si bistveno precej jednaka po značaji hribovja. Več glavnih vrst hribov v ne posebno ravnih, dostikrat zelo zavitih črtah, vender precej vštric z glavnima dolinama Sor in z dolino Gradaščice. Od teh glavnih vrst se odločijo na vse strani stranske vrste, po navadi navpično na glavne, ki so med seboj omejene od dolin sorških in gradaških dotokov. Najvišji vrhovi se ne dvigajo vselej v glavnih črtah, posebno pri večji južni polovici ne. Visokost sveta pada, kakor povsod pri julijskih Planinah, tudi tukaj od severa proti jugu. Najvišje vrhove vidimo tam, kjer je hribovje v severu z bohinjskim hribovjem ali s skupino planot bodi si v neposredni zvezi, bodi si vsaj le malo oddaljeno; najnižji so vrhovi v obližji Gradaščice. Tudi srednja višina vrhov je v manjši severni polovici sploh za kakih 200 m. večja, kot v južni; tam menjuje med 1100—1300 m., tu med 900—1100 m. Najvišji vrh severne polovice je 1630 m. visoki Porezen, skrajni zahodni steber prve severne glavne črte. V drugi glavni črti severne polovice imamo še 1560 m. visoki Blegaš nad Trato; 1400 m. visoki Stari Vrh, tri ure od Železnikov, 1370 m. visoki Mladi Vrh, par ur v severu od Trate. Omeniti bi bili le še: Pajkov Vrh, Hermanovec in Malnarski Vrh v zahodu Poljan in Lebnik tik Loke; vsi po blizu 1000 m. visoki.

V južni večji polovici imamo večjidel le hribe, ki se dvigajo po komaj 300 do 400 m. nad dolinami. Že k najvišjim spadajo: Pasja Rovan, v jugozahodu Poljan, s 1020 m.; Goli Vrh, v jugozahodu Lučne, z 960 m., Žirovski Vrh, z 870 m. in sv. Ožbalt, z 845 m.

Meja tega hribovja je le proti jugozahodu in deloma proti zahodu menj ali več odprta, in v tem oziru je važnih nekoliko prehodov in razvodij: Sedlo pri Petrovem Brdu, kot prehod iz sorške v baško dolino, 810 m. visoko; razvodje med dotoki Poljanščice in Idrijce „Pod pléči“ 775 m. visoko; najvišji del ceste iz Trate v Idrijo, pri 730 m. visokem Govejeku.

Med Gradaščico v severu, med močvirjem in Ljubljanico na jugu, do ceste iz Vrhnike proti Idriji na zahodu razprostira se polhograško hribovje, ki pokriva površino kakih 250 km². Po vnanji obliki se ujemajo hribje po vsem z loškim hribovjem, samo da so splošno še precej nižji, ker so od visokih julijskih Planin na severu še bolj oddaljeni in se nasprotno ravnini že zelo približajo. Srednja višina vrhov znaša komaj še kakih 600 m. Vender nahajamo v severni polovici vrhove, ki imajo še po 750—800 m., v južni pa komaj 400—500 m. in če so z močvirsko ravnino v neposredni zvezi, komaj nekoliko čez 300 m. Najvišji vrh je 860 m. visoka Grmada. Omeniti so le še: Sv. Lorenc nad Polhovim gradcem, Zaplana, Koreno, Gradišče in Medvedje Brdo; vsi od 750—780 m. visoki. Nasprotno imata pa Ključ in Debeli Vrh v obližji Brezovice le še po 550 m., oziroma 450 m., Podgora pri Št. Vidu 430 in Rožnik le še 400 m. Meja je le na zahodni strani nekam bolj odprta in tu je važno sedlo „na rebru“, na vrhniško idrijski cesti pri Godoviči, 590 m. visoka.

Z dozdaj popisovanim hribovjem sicer v jako tesni zvezi, po kakovosti, sestavi in vnanji obliki pa povsem od njega precej različno je idrijsko hribovje, ki obseza vsega skupaj kacih 350 km². To hribovje je omejeno proti Goriški od deželne meje; od Hrušice je loči del gorenje Idrijce in njen dotok Bela; potem je omejeno od ceste iz Idrije proti Vrhniki in v severu deloma od doline Poljanščice. Po kakovosti spada to hribovje deloma že h Krasu, akoravno je skoz in skoz pokrito z gozdi. Vrhovi so z vrhovi prejšnjih hribovij še precej jednake visokosti, vender so pri jednaki visokosti precej širši. Srednja višina vrhov znaša od 600—700 m. To hribovje obdaja nekako v podobi okroga, kot mejno gorstvo, idrijski kotel. Posebno pomenljiv je severovzhodni del, kot razvodje med Črnim in Jadranskim Morjem, med dotoki poljanske Sore in Idrijce, namreč 700 m. visoki Zagoda Vrh in ravno tako visoka planota, Pevec imenovana. Najvišja sta v zahodu in jugozahodu Goljak in Javornik s 1790 in 1550 m. Nad 1000 m. imajo še: Špičasti Vrh nad Črnim Vrhom, Jelenov Vrh nad Vojskim, Potoka nad Idrijo, Praprotno Brdo in Vrh nad

Konomljami. Za njimi je še cela vrsta nad 800 m. visocih, med njimi posebno Črni Vrh, Mravljinski Vrh, Čudna Gora, Planina, Hleviški Vrh, Kobalova Planina in Kolenec. Pomenljivi prehodi so med druzimi: že omenjeni Govejek; prehod „na bregu“ v jugozahodu med Idrijo in Vipavo; „Razpotje“, razvodje med Sočo in Soro, vsi trije po 700 m. visoki; in slednjič tudi že omenjeni, 590 m. visoki prehod „na rebru“.

2. Dolenjsko hribovje.

Dolenjsko razpade orografično v dva po velikosti precej jednaka, po vnanji obliki pa zelo različna dela, v severovzhodni in južnozahodni. Južnozahodni pripada pod imenom „Suha krájina“ kraškemu svetu in je z notranjskim Krasom v neposredni zvezi. Severovzhodna polovica pa spada pod planinsko hribovje. Meja, ki loči dolenjski Kras od dolenjskih Planin je zaznamovana začetkoma po ljubljanskem močvirji, potem s Krko od njenega izvira do tam, kjer se najedenkrat zavije od jugovzhoda proti severovzhodu, potem Liška voda notri do Uskokov; od tod podnožje južnozahodnih Uskokov do Kolpe in deželne meje proti Hrvatski. Planinski svet Dolenjske, ki znaša skupaj precej nad 2000 km² je večinoma hribovit; ima sicer več malih dolin in ravninic, ravnina večje pomembe pa je jedino le krška.

Kar velja o gorenjsko-notranjskem hribovju, to velja večjidel tudi o dolenjskem. Cele vrste po več ur dolzega hribovja se razprostirajo v precej pravilnih črtah od zahoda proti vzhodu; le pozneje na vzhodu premene svojo črto iz zahodno-vzhodne v severovzhodno južnozahodno. Od teh glavnih črt se odcepi mnogo stranskih vrst navpično na glavne, ki oklepajo menj ali več pravilne doline, ali pa, če so nekoliko nepravilnejše, tudi neznatne ravnine, kakor n. pr. v št. rupertski okolici. Skoro vsaka teh dolin ima svoj potoček, ki se izliva v reko, katera teče po glavni, z glavno črto hribovja vštricni dolini. Tudi srednja visokost vrhov se ujema precej z visokostjo vrhov že gori popisanega hribovja. Največ hribov je med 700 in 900 m. visocih; če se dviga kak hrib nad 1000 m. je to le že redka izjema. Hribje so na obeh straneh precej jednako nagneni, sploh pa nikjer strmi. V petrografičnem obziru je dolenjski planinski svet, posebno v svoji južno-vzhodni polovici, ugoden vinarstvu.

Kakor se gorenjsko-notranjsko hribovje deli v več posameznih skupin, tako tudi dolenjsko. Po navadi se govori o litijskem, trebanjskem, mokronoškem hribovji, o Uskokih in o črnomaljskem hribovji. Površina, ki jo pokrivajo dolenjske Planine, znaša nad 2000 km².

Največ te površine zavzima litijsko hribovje, imenovano po Litiji, ki leži precej v sredi, če vzamemo hribovje v njegovi dolgosti od zahoda proti vzhodu. Litijsko hribovje imenujemo ono

skupino vrhov, ki se vleče v dveh precej vštricnih črtah od Ljubljane do onstran Rateč pri Zidanem Mostu. V severu jih loči Sava od Karavank, v zapadu Ljubljana in močvirska ravnina od polhograških hribov, v jugu Temenica in Mirna od trebanjskih, oziroma mokronoških hribov.

Vzhodna polovica ima višje vrhove, kot zahodna; severna višje kot južna. V severni polovici sezajo vrhovi od 600 do 900 metrov srednje visokosti, v južni od 500 do 800 m. Severna glavna črta seza od Janč (med Ljubljano in Litijo) do Dobovca, nasproti Trbovljam, tostran Save. Južna črta seza od Movnika pri Ljubljani do Rateč. Najvišji vrh nahajamo v skrajnem izhodnem delu severne polovice, to je 1215 m. visoki Kum. Razven tega sta še imenovati Javor in Dobovec z 1100 m., Prežganjski Vrh, Polšjek, Gradišče, Kamplov Vrh, Goba, Mali Vrh in Orlek s 600—800 m.

Severna črta se dviga povprek 500 m.; južna pa le kakih 300 metrov nad ravnino.

V vzhodnem delu se odloči od glavnih črt več kratkih stranskih reber, ki obdajajo v svojem nepravilnem teku več malih ravnin, katere sezajo deloma notri do meje južnih mokronoških hribov.

Ob Temenici in Mirni na severu, do Krke na jugu razprostira se v jugu litijskega hribovja zopet druga vrsta hribovja, katero je od prvega povsem različno. Več vštricnih glavnih črt nahajamo sicer še zmerom v zvezi z navpičnimi stranskimi vrstami in te zopet v dotiki s krajšimi holmastimi rebri, vender je njihovo število že veliko manjše. V več krajih dobimo tu že precej nepravilne dolinice z mejnim hribovjem, sem pa tje tudi že neravne kotline, kot so lastne kraškemu svetu. Dobé se tudi že, akoravno le redko, posebno v zapadni polovici nepopolne planote, čeravno primeroma še jako nizke. S Krasom se strinja to hribovje v svoji zahodni polovici tudi v tem, da ima več precej nepravilno tekočih rek. Kar je notranjska Pivka v velikem, to je tukajšna Temenica, ki tudi zgine dvakrat pod zemljo in se potem izliva kot Prečina v Krko, v malem.

Reka Temenica, v spodnjem teku Prečina imenovana, deli imenovano hribovje v dve polovici: v zahodno polovico trebanjskega in v vzhodno mokronoškega hribovja. Zahodna polovica obstoji iz dveh glavnih precej vštricnih črt, od katerih se vije jedna od izvira Krke, ob Krki čež Žužemberk in Fužine do Soteske, druga pa pod Zatičino in Višnjo Goro čez Trebnje in Mirno Peč do Balte vasi, kjer se izliva Prečina v Krko. Že tukaj nahajamo v notranjem več po kako uro dolgih in po kake pol ure širokih kotlin, ki so omejene okrog in okrog od stranskih hribov, kateri leže navpično na glavne. Taka globina se nahaja v severni polovici posebno blizu Žalne, v južni pa pri Mirni Peči. V hipsometričnem obziru je pomniti, da se hribje tu nikjer ne dvigajo nad 700 m. in da imajo posrednje komaj od 500 — 600 m., sploh so pa le za

kakih 300 m. nad ravnino. Najvišji, kot Srebotnik, Mačkov Vrh, in Peč, imajo vsak po 700 m. in še nekaj čez; sicer imamo pa še celo vrsto hribov po 600—650 m.

Zapadni polovici precej jednaka je izhodna mokronoškega hribovja. Število ravninic, ki so omejene od kratkih vrst okroglih holmov, je tu še večje; tudi doline so tu bolj razvite in sploh pravilnejše; v južni polovici so tla že precej ugodna za vinarstvo. Glavne črte hribovja, ki so pa že precej nerazločne in dostikrat od stranjskih dolin navpično pretrgane, ne vijó se več od zahoda proti izhodu, ali pa vsaj, kakor v trebanjski polovici, od severozahoda proti jugovzhodu. Glavno hribovje se vije, akoravno ne določno, vender precej na tanko od severovzhoda proti jugozahodu, kakor sosednja veliko višja črta Uskokov. Višina je povprek ravno tista, kakor pri zahodni polovici, menjuje namreč med 300 in 600 m., le najvišji vrhovi dosežejo visokost 700 m. Sploh se lahko reče, da, kakor pri vseh oddelkih kranjskih Planin, tako tudi tukaj ponehuje višina vrhov od severa proti jugu, in da so vrhovi, čim bližji krški ravnini, tudi tem nižji. V jugu, kjer jih nahajamo kot predgorje krške ravnine v podobi nizkih holmov tik nad krško ravnino, nimajo nikjer nad 450 m., po navadi pa le 350 do 450 m. — Dalje proti severozahodu pa narastejo posebno tam, kjer se zahodni polovici trebanjskega hribovja približajo ali pa ž njim dotikajo, na 550 in še celo 600 m. Glavno hribovje obstoji le iz mejnega hribovja večje št. ruperške in več manjših ravninic, posebno v okolici Mokronoga. V jugu je omeniti vrsta hribovja pri Velikem Trnji, nadalje hribovje pri Tržišči in Trebelnem. Razven teh so pomenljivi vrhovi okrog Št. Ruperta, potem Brusnik, Magovnik, kot najvišji v celi vrsti, Zaplaz pri Čateži in napósled Naružica v skrajnem zahodu — vseskoz hribje v viskosti 500 — 600 m.

V jugu krške ravnine, od poprej popisanega hribovja ločeno po krški ravnini, je hribovje Uskokov. Pod Uskoki razumemo skupino hribov, ki se vijó v severu Metlike in v jugu Kostanjevice, v dolgosti kakih 20 kilometrov, kot jugovzhodna meja Kranjske proti sosedni Hrvatski. Uskoki so tem bolj zanimljivi, ker so zelo različni od druzega dolenjskega hribovja, akoravno orografično tudi njemu pripadajo. Kar so kamniške visoke Planine v glavni črti Karavank, to so dolenjski Uskoki v skupini dolenjskega predgorja julijskih Planin. Kakor kamniške Planine, akoravno že skrajni vzhodni del glavne črte Karavank, presezajo vse druge Karavanke v divjini in višini, tako so Uskoki primeroma najvišje dolenjsko predgorje, akoravno že skrajni južnovzhodni del dolenjskega julijskega predgorja. Njihova srednja vrhovna višina menjuje med 650 in 750 m., in preseza v nekaterih vrhovih imenovano višino močno, v tem ko ima v severu krške ravnine ležeče predgorje mokronoškega hribovja komaj 300—400 m. Ta višina

Uskokov je tem bolj pomenljiva, ker Uskoki nimajo nič nižjega predgorja, ker se marveč dotikajo južne polovice krške ravnine, katera ima komaj 130 m., neposredno. Akoravno smo dosedaj opazovali pri vseh oddelkih kranjskih Planin, da se razprostirajo njihove glavne črte od zahoda proti vzhodu, ali pa saj od severozahoda proti jugovzhodu, da se nadalje le predgorja in stranski robovi večjidel dvigajo od severa proti jugu, ali od severovzhoda proti jugozahodu, vender je to pri Uskokih nasprotno. Glavna črta Uskokov se namreč vije od severovzhoda proti jugozahodu. Na severu so omejeni od krške ravnine, na zahodu od dotokov Krke, na jugu od dotokov Kolpe, vzhodna in južnovzhodna meja je pa deželna meja med Kranjsko in Hrvaško. Najvišji hrib med Uskoki je 1180 m. visoki Gorjanec. Razven njega so pa še omeniti: Peščenik z 820 m., Veliki Trebež z 805 m., Venec s 790 m. in Cirnec s 620 m.

Pri dolenjskem planinskem predgorji je še omeniti črnomaljskega in metliškega, ki pa pripada planinskemu svetu bolj zarad svoje zveze ž njim, kot pa v orotektoničnem zmislu. Po svoji leži je skoro prej nekako stransko pogorje Uskokov imenovati, kakor zamostalno hribovje, ker se razprostira v svoji glavni črti na tanko od severa proti jugu, torej menj ali več navpično na glavno črto Uskokov. Temu hribovju pripada le mali oddelek črnomaljskega hribovja, ki se razširja med Kolpo, na vzhodu in jugu, do hrvaške meje in med njenimi dotoki na zahodu in severu. Po svoji vnanji obliki ima to hribovje že precej kraški značaj. Vrhovi se iz ravnine nikjer tako odločno ne pokažejo, kakor sicer na planinskem svetu. Vsa skupina obstoji iz več malih ravninic, ki so med seboj omejene od nizkih, komaj kake 200 m. nad ravnino se dvigajočih hribov. Tudi najvišji vrhovi ne presezajo nikjer 550 m.

IV. Ravnine.

V večinoma gorovitî Kranjski pripada komaj 2100 km², to je kakih 21% nižavi. Od te zemlje spada večja polovica k planinskemu, manjša h kraškemu svetu.

Nižava kranjskih Planin obseza ali ozke doline ob rekah; ali male kotline in globine, obdane okrog in okrog od nižjega mejnega gorstva; in napósled ravnine v pravem pomenu besede.

Kar se tiče dolin ob posameznih rekah, pomenljive so tu jedino doline glavnih rek, in še od teh le nekatere. Doline stranskih rek so deloma preozke, deloma pa tudi prekratke in prestrme, da bi bile za nižavo merodajne. Pa tudi od glavnih rek so pomenljive le doline obeh Sav, obeh Sor, obeh Bistric in Krke deloma ker niso strme in polagoma padajo, deloma ker so primeroma še precej široke in narejajo tu pa tam še celo male ravnine.

Doline glavnih rek imajo to lastnost, da delajo globoke zareze v glavne črte planin in da so tako v svojem zgornjem delu z najvišjimi vrhovi v neposredni zvezi. Naravno je torej, da v svoji višini jako polagoma padajo. Tako pade dolina bohinjske Save od Podtriglava do Radovljice, v dolgosti 38 kilometrov za 380 m., to je na vsakih 100 m. za 1 m.; tu je nad 100 m. visoki saviški slap že vračunjen. Še ugodneje so razmere pri korenski Savi, katera, akoravno še precej daljša, pade samo za 340 m. Jednake prikazni nahajamo pri 40 km. dolgi selški in pri 30 km. dolgi poljanski Sori; precej jednake pri tržiški in pri 43 km. dolgi kamniški Bistrici; najugodneje pa pri dolenjski 76 km. dolgi Krki, katera pada na vsakih 500 m. za 1 m., dokler ne preide v veliko krško ravnino, kjer je padanje se ve da še veliko manjše, kakor pri vseh ravninah večje mere sploh.

Doline imenovanih rek niso skoro nikjer čez pol ure široke, dostikrat pa še dva- do trikrat ožje. Večje pomembe sta jedino le dolini obeh Sav, osobito gornje bohinjske Save. Tukaj je dolina med Bistrico in Srednjo vasjo skoro uro široka; tu jo pa tudi deli relativno 400 m. visoka Babna Gora v zgornjo in dolnjo bohinjsko dolino. Ti dolini se združita zopet pri bohinjskem jezeru po dolgosti poldruge ure.

Kotline in globine se ne nahajajo nikjer med pravilno razvitim gorovjem, kjer se naslanjajo v pravilnih vrstah na glavne črte stranska hribovja. Samo ob sebi je torej razumljivo, da bi zastonj iskali takih kotlin med visokim planinskim gorstvom. Dobimo jih le tam, kjer se hrib in dol nepravilno vrstita, to je med dolenjskim planinskim hribovjem in na Krasu. Posebno tipične so te vrste ravnin za Kras, kjer nahajamo mimo neštevilnih malih kotlov celo vrsto večjih globin. Take globine vidimo ob Reki, ob Pivki, med Postojino in Razdrtim, ob Unci, pri Loži, pri Cirknici in pri Logatci.

Na planinskem svetu se ravnine te vrste ne nahajajo pogostokrat, in še tedaj večji del le prav blizu kraškemu svetu. Tudi so tukaj globine zelo majhne, ker so celo največje izmed njih še zmerom manjše, kot najmanjše od gori imenovanih kraških. Na planinskem svetu jih imamo posebno v mokronoškem in trebanjskem hribovji, deloma pa tudi med črnomaljskim in litijskim hribovjem.

Dve uri v jugu od Rateč nahajamo ob Mirni in njenih dotokih kake $^3/_4$ ure dolgo, $^1/_2$ ure široko in med 250—300 m. visoko kotlino. Pol ure od te se zopet razprostira proti severu le nekoliko manjša, povprek 330 m. visoka kotlina sv. Ivana. Razven teh imenovanih nahajamo precej v obližji še dve drugi manjši kotlini: jedno v jugozahodu Mirne, drugo blizu Zidanega Mosta, ki se v svojem severozahodnem koncu dotika Save.

Večja kot vsaka dozdaj imenovanih je kotlina pri Št. Rupertu, ki leži v zahodu od prej popisanih kako uro proč. Ta kotlina povprek kakih 300 m. visoka, se razprostira na obeh straneh Bistrice, katera se izliva v Mirno. — Jednako kotlino nahajamo med zgornjo Krko in Žalino, v dolgosti $^3/_4$ ure in v širokosti dobre četrt ure, v povprečni visokosti 315 m. Okrog in okrog jo obdajajo hribje, ki jo presegajo v višini za kacih 300 m. Od Žaline v severozahodu in od Krke v jugozahodu jo ločijo le nizka sedla. Kotlin manjšega obsega se nahaja posebno ob Krki še precej; razprostirajo se po navadi vštricno s Krko od izvira do Soteske, to je od severozahoda proti jugovzhodu, torej vštricno z glavnimi črtami tamošnjega hribovja. Najnižje so po navadi v južnovzhodnem konci. Pri večjem deževji navadno narastejo in se izpremene v začasna jezera.

Jednake dolgosti in širokosti s kotlino pri Žalini je kotlina pri Mirni Peči. Ta kotlina je povprek kakih 220 m. visoka in povsod od 200—300 m. višjega hribovja obdana.

Veliko manjše pomembe sta napósled dve kotlini črnomaljskega hribovja: prva manjša v severozahodu mesta, druga večja v njegovem jugu. Obdani sta le od prav nizkega hribovja, katero se vije ob Kolpi in njenih dotokih.

Veliko večje pomembe kot dozdaj popisane ravnine so ravnine v pravem pomenu besede: gorenjska ravnina, ljubljansko močvirje in krška ravnina, ki skupaj pokrivajo deseti del kranjske dežele, namreč okrog 1000 km².

Najvažnejša in najpomenljivejša izmed omenjenih ravnin je brez dvojbe velika gorenjska ravnina. Razprostira se med Karavankami in med julijskimi Planinami na obeh straneh zjedinjene Save v njenem zgornjem teku. Ta ravnina je tem važnejša, ker je največja vsega planinskega sveta; obseza namreč nad 600 km². — Vse govori za to, da je bila nekdaj z gorami obdano jezero, iz katerega so moleli zdaj izolirani griči in holmi kot otoki.

V podobi proti vzhodu obrnene podkve se razprostira od severa proti jugu, od Karavank do Ljubljane, v dolgosti več kot osmih ur, njena širokost pa menjuje med tremi in petimi urami. Le na jednem kraji se ta širokost zožuje na pol ure in prouzročuje s tem, da se deli cela ravnina v dve zelo nejednaki polovici: v veliko večjo severno, in v veliko manjšo južno.

Do vrha z gozdi pokriti hribje se dvigajo v sredi ravnine, otokom podobno, deloma posamezno, deloma pa tudi v celih vrstah. Največja vrsta je ona, ki obstoji iz 660 m. visoke Šmarne Gore in v vzhodu od te iz 640 m. visoke Vranšice s stranskimi hribovi. Tu se dotikajo tudi meje vseh treh oddelkov, v katere se deli po navadi gorenjska ravnina: največje kakih 280 km²

obsezajoče kranjske ravnine v zahodu in severozahodu; kakih 170 km² obsezajoče kamniške ravnine na vzhodu in severovzhodu, in napósled kakih 150 km² pokrivajoče ljubljanske ravnine v jugu od obeh poprej imenovanih. Od posameznih hribov sta le še pomniti Holmec in Krtina v kamniški ravnini, s kakimi 400 m.

Višina ravnine pada proti dvem stranem: jedno padanje je vštricno s Savo; od severozahoda in severa proti jugovzhodu in jugu; drugo pa in sicer veliko manjše, od zahoda proti vzhodu, vštricno s Karavankami. Od severozahodne 550 m. visoke Breznice in od severnega 474 metrov visokega Preddvora pade ravnina do 330 m. visocih Medvod za 220, oziroma za 144 m., in sicer v dolgosti 36, oziroma 25 kilometrov. Od 394 m. visoko ležečega Kranja pa pade proti vzhodu do meje proti kamniški ravnini, v dolgosti kakih 15 kilometrov, samo za slabih 40 metrov. Srednja visokost kranjske ravnine pa znaša 430 m. Kamniška ravnina pada od severa proti jugu; v tej črti se tudi po dolgosti 15 km. združi z ljubljansko ravnino. Od severnega 380 m. visoko ležečega Kamnika pade do meje proti ljubljanski ravnini le še za 90 m. Srednja visokost cele ravnine znaša le 335 m. Od vseh treh delov gorenjske ravnine pada najmenj ljubljanska ravnina, namreč od Tacna v visokosti 310 m. do izliva Bistrice v Savo samo za 40 m.

Posebno interesantne so meje raznih delov te ravnine vsled svojega kontrasta. V severu gradí kranjsko ravnino dolga vrsta med seboj po vnanji obliki tako različnih Karavank, v jugu pa Šmarna Gora in Vranšica, tam gorski, deloma goli velikani, tu pa mali, do vrha obrasteni hribje. Razloček v višini mejnega gorstva je še večji, znaša namreč skoro 2000 m. — V zahodu se dotika ravnine dolga vrsta predgorja julijskih planot s srednjo višino 900 m. Na vzhodu je pa meja odprta in kranjska ravnina v zvezi s kamniško.

Ob meji dobimo cele vrste večjih vasij, med tem ko jih v notranji ravnini, katero pokrivajo gosti gozdje, bogata polja in veliki travniki, ni toliko.

Jednako ozadje ima tudi kamniška ravnina, ki je omejena v severu od kamniških planin, v vzhodu od brškega hribovja, v jugu od Vranšice in njenega predgorja, v zapadu pa deloma od malih hribov, deloma od kranjske ravnine. Tudi tu je ravnina sama izvrstno obdelana in nima toliko vasij, kot ob robu pod gorami. Jednake prikazni nahajamo tudi pri ljubljanski ravnini, ki se imenuje tudi ljubljansko polje. Nad 20 kilometrov dolga obseza večjidel le polje in je okrog in okrog obdana z nizkimi, gozdnatimi holmi.

V jugu Ljubljane, med Ljubljano, polhograškim hribovjem, severno mejo notranjskega in dolenjskega Krasa in med zahodnim delom dolenjskega planinskega hribovja, razprostira se skoro popolnem horicontalna ravnina ljubljanskega močvirja, ki

obseza okrog 200 km². Od gorenjske ravnine ni po polnem ločena, temveč se je dotika na dveh krajih: na jedni strani tam, kjer se približajo šišenski holmi hribu ljubljanskega grada še na menj kot 2 kilometra, na drugi strani pa tam, kjer je zveza med Golovcem in ljubljanskim gradom pretrgana.

Ljubljansko močvirje je okrog in okrog obdano z nizkimi precej pod 1000 m. sezajočimi hribi, ki so do vrha bogato obrasteni in delajo dostikrat precej globoke zareze v ravnino samo. Le južna meja je nekoliko višja, dvigata se namreč v njej Krim in Mokric še precej nad 1000 m. Kakor v gorenjski ravnini, moli tudi tukaj nekoliko višjih ali pa nižjih holmov, otokom podobno, iz ravnine. Vender so ti holmi tako nizki, da tudi najvišji izmed njih, namreč oni pri notranjih Goricah ravnine ne preseza še za celih 100 m.

Ravnina je skoro po polnem horicontalna, največji razloček v višini znaša namreč komaj 10 m. Srednja višina ima 287 m. Ravnina sama pa ne pada, kot navadno sicer druge ravnine, od severa proti jugu, temveč narobe. Ravnina obseza dobrih 16 kilometrov v dolgosti in kakih 12 v širokosti. Ravnina v sredi ni skoro po polnem nič obljudena; le ob robih, in sicer posebno v jugu in zahodu, nahajamo več vasij. Močvirnata tla se nahajajo v ravnini skupno samo še na 3 krajih, ki obsezajo kakih 20 km²., to je komaj deseti del ravnine same. Za odtekanje vode je napravljenih neštevilno kanalov, skupaj več kot 200 kilometrov dolgih. Ravnino, kar je ni močvirnate, pokriva še precej dobro polje, sem pa tja tudi mali gozdiči.

Razven teh dozdaj popisanih ravnin je nekolike pomembe le še krška ravnina, ki se razprostira ob obeh straneh Krke, med Krškim in Konstanjevico. Krška ravnina leži veliko niže, kot gorenjska ravnina in ljubljansko močvirje, ima namreč komaj 140 m. posrednje visokosti. Njena največja dolgost od zahoda proti vzhodu znaša še čez 30 kilometrov, največja širokost od severa proti jugu pa nekaj čez 10 kilometrov. Obdana je kot ljubljanska ravnina in ljubljansko močvirje okrog in okrog od nizkega precej bogato obrastenega hribovja. Kakor pri ljubljanskem močvirji, je tudi tu južna meja Uskokov precej višja, kot severna mokronoškega hribovja; razloček znaša namreč kakih 300 m. — Krka, po kateri se ravnina imenuje, deli jo v dve nejednaki polovici, v precej večjo severovzhodno in v manjšo južnozahodno. Padanje je precej počasnejše, pa tudi jednakomernejše, kot pri gorenjski ravnini, in sicer se ravna po Krki, od zahoda proti izhodu in od severa proti jugu. Proti vzhodu je meja krške ravnine odprta in jo loči le Sava od velike spodnje štajerske ravnine.

O začetkih kristjanstva na Slovenski zemlji.

Spisal **Andrej Fekonja.**

„Šedše ubo naučite vsě jazyki, krьstęšte ihъ . . .“ Matth. 28, 19.
„Idemъ vъ bližnię vęsi i grady, da i tamó propovědaję.“ Mark. 1, 38.

Viri in pripomočki:

Ne priobčujem tu svojih preiskav, nego zbral sem samo ter sestavil v celoto, kar sem našel raztresenega pri drugih pisateljih. Služili pak so mi pri tem poslu: Peter Hicinger: „Začetki keršanstva na Slovenskem“ v knjigi: „Zlati Vek“ (v Ljubljani 1863), Dr. Alois Huber: „Geschichte der Einführung und Verbreitung des Christenthums in Südostdeutschland“ (Salzburg 1874, 1875), Dr. Joh. Alzog: „Handbuch der Universal-Kirchengeschichte“ (Mainz I. Bd. 1872), Wetzer & Welte: „Kirchen-Lexicon oder Encyklopädie der katholischen Theologie und ihrer Hilfswissenschaften“ (Freiburg im Breisgau 1847—1854) Anonymus Salisburgensis: „De conversione Carantanorum“ (v Majcigerjevem prevodu sledeče knjige), Dr. Jan Bílý: „Dějiny svatych apoštolů Slovanských Cyrilla a Methoda“ (v Praze 1863), poslovenil Janez Majciger: Zgodovina svetih apostolov slovanskih Cirila in Metoda (v Mariboru 1863), in drugi na dotičnih mestih imenovani. Posebno sem upotrebljal Huberjevo delo I. Bd. Römer-Zeit in IV. Bd. Slaven-Zeit, o katerem poslednjem P. Lad. Hrovat (Kopitarjeva Spomenica 146) veli: „Ta knjiga je izvrstna, ima dobre vire, postopa kritično.“ [1]) — Po teh navajam tudi nekatere druge izvirnike, katerih nisem imel ravno pri rokah.[2])

In tako pošiljam to drobtino naše povestnice v svet, želeč, da bi nam tudi bila „priča časov, luč resnice, življenja spomenica, učiteljica življenja, oznanjevalka starodavnosti“ (Cic.) Kar je v spisu morebiti še napačnega, naj blagovolijo popraviti naši pisatelji strokovnjaki.

---

[1]) „Dasi Huber Slovanom ni preveč prijazen, vendar — in ravno zato — se učimo veliko dobrega pri njem; zlasti, kako so bili germanizovani Sloveni ob Aniži, po gornjem Štajerskem in Koroškem“ (Hrovat ib.)

[2]) Mnogo gradiva o našem predmetu imajo med ostalimi posebno: B. de Rubeis „Monumenta Ecclesiae Aquilejensis“, Dan. Faslati S. J. „Illyricum Sacrum“, Marc. Hansiz S. J. „Germania Sacra“.

V v o d.

Na Slovenski zemlji so se godile od starodavnih časov pa do denašnjih dnij mnoge izpremembe i v državnem i v národnostnem obziru.

Za rimskega gospodstva, s katerim se za našo domovino prav za prav začenja historična doba, bila je — kakor vse zemlje med Adrijo in Dunavom — razdeljena na več provincij, začasno še z različno vlado. Deželne meje ločile so se tedaj (kakor jih Hicinger l. c. označuje) tako-le: Zemlja ob Soči in Jadranskem Morji do Julskih Alp (Alpes Juliae) se je štela k Istriji in Veneciji, in s to vred k Italiji; Julske Planine namreč od Triglava do Snežnika mejile so Italijo od te strani; zemlja poleg srednje Save, dolnje Drave in Rabe spadala je k Panoniji, in zemlja poleg gornje Save, gornje Drave in Mure se je prištevala k Noriku; mejo med tema pokrajinama so delale Cetske Gore (Montes Cetii), katere so zaznamenovane od Donatske gore poleg Rogatca, čez ptujsko polje, med Muro in Rabo do Golovca (Kahlenberga) pri Dunaji. V teh mejnikih, od prvih rimskih cesarjev že odločenih, se je v III. stoletji toliko izpremenilo, da se je zemlja ob gornji Savi, od Julskih Planin do Trojane, pridejala k Italiji, kateri oddelek z Aemono (sedanjo Ljubljano) vred se je pozneje imenoval Carniola ali Mala Karnija; prvotna Carnia je obsezala samo zemljo poleg Soče in Taljamenta.) — Panonijo je bil že Caesar Oktavianus Augustus razdelil ob obeh straneh bakonjskega gozda na gornjo (P. superior I.) in na dolnjo (P. inferior II.), iz katere je še pozneje v začetku IV. stol. bila izločena posavska (P. ripariensis) ali Savia, in pozneje še P. Valeria v kotu med Dravo in Dunavom; Norik pak je cesar Dioklecian razdelil na sredozemni (N. mediterraneum) in na pobrežni (N. ripense) južno in severno od Tur. — Po novi razdelitvi vse rimske države od Konstantina Velikega okoli 330. l. na 4 prefekture: Oriens, Illyricum (orientale), Italia, Galliae — s 14 (političnimi) diecezami v 116 provincij —, spadale so naše dežele od l. 364. po odredbi Valentiniana I. sicer pod jedno prefekturo „Italia“, vender ne vse tudi pod jedno diecezo; Istra s Karniolo bila je namreč v diecezi „Italia“, s prva v vikariatu „Mediolanum“, a Norik in Panonija v diecezi „Illyricum occidentale“. — Politične metropole (glavna mesta) bile so te-le: V Istri in Veneciji za Konstantina Velikega Aquileja, v gornji Panoniji Petovium, pozneje Sabaria, v dolnji Panoniji Sirmium, in v posavski Siscia; ter v Noriku s prva po vsej priliki Noreja še v nerazdeljenem, potem pak v sredo-

[1]) Hicinger l. c., str. 6.

zemnem Celeja, pozneje Virunum in nazadnje od srede V. stol. Tiburnia, a v pobrežnem Laureacum ali Lauriacum. Od cesarja Trajana (98—117) sèm je bilo Sirmium politična metropola za vso Panonijo in ves Norik, pa še za Dalmacijo, to je za vso tako zvano zapadno-illirsko diecezo.)

Kar se tiče prebivalcev naše domovine v oni dobi, to smemo po mnogovrstnih obilnih spomenikih z veliko sigurnostjo soditi, da so Panonci in Noričani bili slovanskemu najbližjega roda; na zapadni strani, posebno v Karniji, vrinili so se bili odlomki galskega plemena; a Rimljani gospodujoči so povsod naméščali romanskih naselnikov ter podložne si prvoselce kolikor moči latinizovali.

V velikem ljudskem gibanji, t. i. selitvi národov, bila je Slovenska zemlja tako rekoč most, preko katerega so razne divje čete od severa in iztoka drle proti jugu in zapadu. Da je v tem meteži mnogo prejšnjih stanovnikov bilo zatrtih, to je naravno in gotovo. A brez dvojbe se je ohranilo še kaj prvotnega življa, kateri je 2. polovici VI. stoletja po novih slovenskih naselnikih v Paloniji in Noriku pomlajen in okrepčan razširil se tudi dalje v Karnijolo, Istro in iztočno Venecijo ter v staro Liburnijo.

Meje té na novo naseljene Slovenske zemlje bile so zdaj po priliki te-le: Na iztoku reka Dunav; na jugu Sava, Kolpa in Jadransko Morje; na zapadu srednji in gornji Taljament, Toblaško Polje, Salica; na severu jezeri Attersko, Traunsko, in na dalje Dunav; — tako da so torej Slovenci pred tisoč in toliko leti bili naseljeni tu gosteje tam redkeje: razven na sedanji Slovenski zemlji še skoro po vsej Istri, v denašnji Hrvatski in Slavoniji ter jugozapadni Ogerski, a po vsej Štajerski, vsej Koroški, iztočni Venetski, iztočni Tirolski, skoro po vsej Salzburški, mestoma celo v délu Bavarske ter zgornji in dolenji Avstrijski.[2]) — Po teh novih naselnikih so dobile dežele tudi deloma nova imena. Stari pisatelji onodobni naše pradede imenujejo z izrazom Sclavini, in njih deželo Sclavinia, t. j. Slovenija. Večji dél nekdanje Slovenske zemlje ima pri njih tudi ime Karantania ali Karantanum, obsezajoč denašnjo Koroško, Štajersko razven iztočnega roba, Kranjsko do Save ter déle Tirolske, Salzburške in dolenje Avstrijske — po priliki stari sredozemni Norik, v jugoiztoku vender do Sotle; potem Karnijola t. j. denašnja gornja Kranjska; njej na zapadu Furlanija s zdanjo Goriško in délom notranje Kranjske; južni del Kranjske je spadal k Istri; stara Panonija je ohranila blizu svoje nekdanje zemlje, namreč iztočno stran zdanje Štajerske in dolenjo Kranjsko, Hrvatsko in Slavonijo, Ogersko do Dunava in iztočno dolenjo Avstrijsko do denašnjega Dunaja,

[1]) Huber l. c. I. 7, 38, 40, 66 sl. [2]) S. Rutar „Lj. Zvon“ 1882 št. 1, 2.

a se je isto tako delila na Panonijo dolenjo in gorenjo; od dolenje Panonije je postala pozneje Slovenska Krájina; gorenja Panonija pa se je tudi časih zvala ali Avaria ali Hunia; ostali severo-zapadni dél slovenskih naselbin je spadal k Bavarski.)

Po tem národoslovnem in zemljopisnem vvodu hočemo torej povest kristijanstva v naši domovini razdeliti.

Z obzirom na prebivalce, kateri na Slovenski zemlji niso bili zmerom tisti, treba bode najpreje govoriti:

I. Kako je kristjanstvo bilo utemeljeno med prvotnimi stanovniki, in potem:

II. Kako se je razširjalo pri novih slovenskih naslednikih, pri katerih bode ugodno še posebno nekaj reči o tem:

III. Kako se je utrdilo med njimi po slovenski liturgiji.

A ker so naši pradedi nekdaj bivali na mnogo večjem prostoru nego li so dan danes stisneni, to hočemo predmet tega spisa raztegniti tudi preko granic zdanje Slovenske dežele ter v svoj krog vzeti ves obseg naznačenih bivališč med Jadranskim Morjem in srednjim Dunavom.

I.

Kristjanstvo med prvotnimi prebivalci.

I. Prvi začetki kristjanstva.

Rano, že v 2. polovici I. kristjanskega veka je bilo seme vere Kristove v rimski državi zasejano v zemljo med Jadranskim Morjem in reko Dunavom, torej tudi v kraje, v katerih še deloma dan danes živé Slovenci.

Naslanjajoč se na stare tradicije in določne dokaze moremo vsaj nekatere dele naše Slovenske domovine uvrstiti med one dežele, katere so že za apostolov Kristovih, a po njihovem in njihovih neposrednjih učencev delovanju bile razsvetljene z lučjo sv. evangelija. Ker je namreč sv. apostol Pavel, kakor sam o. l. 58 piše Rom. 15, 19, vse „od Jeruzalema na okrog tja do Ilirika napolnil z evangeljem Kristovim“, a njegov učenec in sopotnik sv. evangelist Luka po istem apostolovem svedočenji II. Tit. 4, 11 ž njim vred bil v Rimu l. 66. ali 67., Titus pak, tudi Pavlov pomočnik in pozneje škof na Kreti, i. l. verjetno na njegov ukaz II. Tit. 4, 10 odšel v Dalmacijo: — to so brez dvojbe i ti sveti možje vplivali na pokristjanjenje tudi sosednih severnih dežel, —

[1]) Dr. Fr. Kos: „Lj. Zvon“ 1882, št. 7.

na koliko, istina, da se ne more določiti. Asterius, vrstnik sv. Hieronima († 420) in pozneje Petrus Damianus († 1072) trdita, da je sv. Pavel kristjansko vero oznanjujoč prepotoval ves Illirik (Asterius: „Paulus totum Illyricum percurrens ac ubique spargens scintillas fidei . . .“, Damianus: „Aspice Paulum totum peragrantem Illyricum . . . subvertentem templa idolorum“[1]) — torej ne samo iztočno diecezo Illirsko, nego tudi zapadno, to je vsaj Dalmacijo, morebiti tudi kaj Panonije.) Spomina vredno je, kar piše najstarejši ruski letopisec Nestor (1056—1116) v svoji kroniki: „Tu bo jestь Iljurikъ (drugi čitajo Norikъ), jegože dohodilъ Pavьlъ, tu bo běša Slověni pervěje . . . Těmže slověnьsku jazyku (narodu) učitelь jestь Pavьlъ.“[2]) Da je sv. Titus pridigoval v Dalmaciji, povédata izrečno tudi sv. Hieronim in Teodoret; a o sv. Luki pravi sv. Epiphanius, da je tudi najpreje v Dalmaciji sv. evangelje oznanjeval.[3]) O sv. evangelistu Marku bodemo v sledečem slišali. — Hesychius, škof v Saloni v Dalmaciji v začetku V. stoletja, zagotavlja nas, da je prvak apostolov sv. Peter okoli l. 53. sam „obhodil ves Illirik, Venecijo, Istro, Dalmacijo in Panonijo to- in onostran Dunava“, in da ga je na tem potu spremljal njegov neločljivi učenec in tretji naslednik v Rimu, sv. Klement, pomagalec tudi sv. apostola Pavla (Phil. 4, 3) ter morda rojen Filipljan — katerega koščice je kakih 800 let pozneje sv. Ciril v Kersonu našel. (Naš Davorin Terstenjak govoreč o tem potovanji sv. apostola Petra opazuje: „Ker Hesychij trdi, da je prvi izmed paganov v krščanstvo poklicani stotnik Kornelij bil rodom Panonec iz Siska in se prvlje imenoval Boris (ime Boris je slovansko in nosili so je knezi in velikaši polabsko-slovanski in bolgarski) in ime Cornelius še le dobil v zahvalo, da je v neki vojski nekega Kornelija člena slavne starorimske rodbine smrti otel, in za tega delj so stari krščanski pisatelji Panone imenovali „primitiae Christianorum“, ter bi se dalo misliti, da je stotnik Boris Cornelius utegnil kakšen vpliv imeti na potovanja sv. Petra v Panonio — domovino Kornelijevo“;[4]) a L. Jeran misli, da bi na sv. Klementa še zdaj spominjala hišna in rodbinska imena v Slovencih, n. pr. Klemen, Kleménec, Klemens, Klemenčič itd.; in nekdaj so bajda prav pogosto pri nas krščevali na ime tega svetnika.[5])

2. Pospeševalci kristijanstva.

Za apostoli in njihovimi učenci, prvimi oznanjevalci sv. evangelja, bili so dalnji razširjevalci vere Kristove brez dvojbe kristjanski beguni, rimski vojaki in italski naselniki.

[1]) Huber I. 61, 62, 64; [2]) Chronica Nestoris ed. Miklosich Vindob. 1860. c. 20; [3]) Huber I. 63; [4]) Zlati Vek str. 50; [5]) Zlati Vek str. 60.

Morebiti, da je že za cesarja Klavdija, kateri je leta 58. Jude in kristjane, te kot samo posebno ločino onih smatrane, iz Rima prognal, kakšen tak ubežnik bil se tudi v naše kraje zatekel; a verjetno je poleg teh iz glavnega mesta rimske države izgnanih bilo še drugih, kateri so v kmalu na to nastalih krvavih progonih kristjanov po poganskih cesarjih svojo domovino zapustili ter so po povelji Vzveličarjevem (Mat. 10, 23) v drugih krajih iskali zavetja. In tako je po vsej priliki že za okrutnega Nerona v prvem grozovitem progonu l. 64 sl., a po tem še bolj pač za krvoločnega Domiciana l. 94 sl. moglo kaj kristjanov priti tudi v naše dežele, vsaj v južnejše strani.) Nadalje so rimske legije, v katerih nahajamo že več kristjanskih vojakov, po naših pokrajinah dalje časa nameščene dobrodejno vplivale na kristjanstvo. Med temi sta bili dve posebno v dolnji Panoniji in v pobrežnem Noriku skoro povse kristjanski: znana leg. XII. „Melitensis ali fulminatrix", spričana po napisu v kamenu najdenem o. 1869. pri Dobovi blizu Brežic kot grobnem spomeniku jednega svojih članov, in „Leg. Thebaica" prepotovavša verjetno našo zemljo od Siska do Avgsburga. Te rimske legionarje pa so podpisali v njihovem poslu tudi kristjanski blizu četnih taborov bivajoči veterani, kakor pozneje n. pr. sv. Florian „Leg. II. Italiae" pri Laureaku.[2]) A posebno rimske kolonije, že od cesarja Klavdija sèm (kakor Celeja) in zlasti po Marku Avreliji utemeljne, bile so semenišča za razširjanje vere Kristove delavna; kajti ti mnogobrojni naselniki, navadno po 6000 rodbin v jedni koloniji za mesto in okolico, bili so večji del uprav iz Rima, središča kristjanstvu, kjer je že za Nerona bilo jako mnogo kristjanskih stanovalcev; k temu so v prvi vrsti za koloniste pošiljali zaslužne veterane, a tudi privržénike kakega strankarskega poglavarja; med obojimi torej dovolj njih, kateri so se bili s kristjansko vero že v Italiji seznanili. Uprav take naselbine dajale so potem najboljšo priliko za utemeljevanje škofovskih stolic, katere so po cerkvenih določbah smele biti le po večjih mestih.[3])

Olajševali so in pospeševali razširjanje kristjanstva poti po vodi in po suhem. Reki Sava in Drava bili sta poleg Jadranskega Morja za to posebno prikladni; a med temi so v občevanju posredovale velike ceste: od Akvileje v Emono (Aemono) in od tod jedna ob Savi v Siscijo in Sirmium, in druga skoz Celejo dalje v Petovium in Sabarijo ter gori v Virunum in Ovilabo (Wels).

3. Prvi škofje.

Apostoli Kristovi začenjali so z misijonstvom zmerom najpreje v imenitnejših ali večjih mestih ter so v njih ustanovljali

[1]) Huber I. 34; [2]) Huber I. 44, 45, 51 (266); [3]) Huber I. 35.

prve kristjanske občine, in to bodi si oznanjujoč sv. evangelje sam, bodi si pošiljajoč tja svoje učence. Za to Hefele prav veli: „Čim znamenitejše mesto, tem preje tam kristjanska občina.“ Iz glavnega mesta prefekture ali odnosno državne dieceze se je razširjala potem kristjanska vera v glavna in druga mesta v dotičnih provincijah.)

Za naše kraje bili sta v tej dobi glavni mesti ali politični metropoli Akvileja za Istro in Venecijo in Sirmium za Panonijo in Norik; in v istino moremo o teh dveh metropolah tudi določno zaznamenovati, da je v njih vera Kristova bila za naše dežele najpreje najavljena in z vspehom oznanjevana; a to neposredno po apostolih in njihovih učencih.

Akvileja, v starih časih veliko mesto in važno posebno zaradi trgovine med Italijo in Panonijo (a danes malo selo Oglej ne daleč od Soče in morske obale), časti svojega prvega verovestnika sv. evangelista Joana Marka, učenca sv. apostola Petra in potnega tovariša sv. apostola Pavla (Act. Apost. 12, 12. 25) ter sorodnika sv. apostola Barnabe (Kol. 4, 10). Njega je bil po starih poročilih njegov učitelj sv. Peter iz Rima poslal v Istro in bajda posebe v Akvilejo sv. evangelje oznanjevat okoli l. 63. Vrnivši se sv. Marko v Rim odmenjen dalje za Aleksandrijo v Egiptu, dal je Akvilejčanom za svojega naslednika njihovega domačina sv. Hermagora ali Mohora, katerega je spet apostolski prvak sv. Peter v svoji prestolnici posvetil v škofa ter poslal za pastirja njegovim kristjanskim rojakom.[2]) Sv. Mohor ali Hermagoras je torej prvi pravi škof akvilejski; a tudi slaven mučenik, kateri je bil na povelje mestnega poglavarja Sebasta obglavljen okoli l. 68. (Njegove kosti in glava shranjene so sedaj v Gorici v tamošnji prvostolni cerkvi.[3])

Sirmium, pri dolenji Savi, nekdaj cvetoče mesto, stacija I. Flavijske flote, z znamenito tovarno za orožje, in središče pretorialnega prefekta za ves Illirik (zdaj nekoliko razvalin v tako zvanem Sremu poleg Mitrovice), izvaja tudi začetek svojega kristjanstva neposredno od apostolov samih. Omenjeni salonski škof Hesychius in životopisec sv. Klementa pripovéda, da je sv. Peter potujoč skoz Sirmium postavil tam za predstojnika kristjanski občini nekega Epeneta, a ko je bil ta l. 56. v Kartagino premeščen, da je poglavar sv. cerkve Sirmijanom starega učenca Kristovega, sv. Andronika za škofa odločil in posvetil, in sv. Pavel jim ga iz Rima poslal okoli l. 61, — brez dvojbe istega Andronika, katerega apostol národov Rom. 16, 7 imenuje svojega „sorodnika in sojetnika.“ To omenja tudi Nestor imenujoč sv. Andronika „apostola jednega od 70 učencev svetega apostola Pavla“ ter pravi:

[1]) Huber I. 65; [2]) Hicinger l. c.; [3]) Hicinger: Domač Koledar slovenski za 1864, str. 103.

„Těmьže slověnьsku jazyku (národu) učitelь jestь Anъdronikъ apostolъ, Moravy bo dohodilъ): i apostolъ Pavьlъ bilъ tu . . . . i postavilъ jestь episkupa i naměstьnika po sebě Anъdronika slověnьsku jazyku.“ In tako je torej Sirmium po svojem prvem škofu sv. Androniku v tem obziru še v bližnji zvezi z apostoli.[2])

Opazka. Razven Akvileje in Sirmija navajajo nekateri, med njimi tudi naš Hicinger l. c. še tretje glavno mesto za naše kraje, Laureacum v Noriku (poleg zdanje vasi Lorch blizu izliva Aniže v Dunav), ter z obzirom na to imenuje „tretjo apostolsko cerkev za slovensko zemljo“, kamor bi „poleg starega izročila“ (Ughelli: Italia sacra Tom. IV. Papienses Episcopi, in Canisii: Lectiones antiquae T. III. p. 2) sv. Syrus, apostolski učenec in škof v Paviji, luč sv. vere bil zanesel ter ondu ustanovil „znamenito škofijo“. A to ni istina. Laureacum, s prva pač maloznaten kraj, povzdignil je še le cesar Mark Avrelij (161—180) v rimsko kolonijo, in še le v 2. pol. II. stoletja postal je Laureak glavno mesto v Noriku. Tedaj so pač rimski naselniki brez dvojbe krstjansko vero bili tja na sever zanesli in utrdili. A da bi že celó sv. Marko in sv. Luka, potem Hermagora in njegov diakon Fortunat iz Akvileje, rečeni Syrus iz Pavije po sv. Hermagoru poslan, pa Lodijski škof Eventius, nadalje neki Laurentius in drugi, kakor si jih vse laureaške pripovesti v oni davni dobi svojé, po Noriku in posebe v Laureaku sv. evangelje oznanjevali — vse to ni nič drugega nego pobožne bajke ali pravljice. Prvi škof v Laureaku je še le koncem III. stoletja bil sv. Maksimilian Celjan, okoli l. 284. (Vid. Huber I. 56—60; 272 sl.; 38, 118.)

4. Dalje razširjanje kristjanstva.

Rečeno je bilo, da se je kristjanska vera iz političnih metropol rimske države dalje razprostranjala v druga pokrajinska mesta. Tako je tedaj iz Akvileje škof sv. Hermagora razpošiljal misijonarje in mašnike po Istri; in tu nam je posebe znano mesto Tergeste (današnji Trst), kjer je bajda okoli l. 93. neki Celianus kot mučenik za sv. vero umrl.

Splošno je razširjena utemeljena misel, da je vera Kristova tudi v Norik in v Panonijo bila razširjana uprav iz Akvileje, o čemer je najpreje pisal borovski kanonik Julius Caesar Aquilinus v svojih sicer vse hvale vrednih „Annales ducatus Styriae“, in za njim posebno zaslužni povestničar graški profesor Alb. Muchar v delih „Geschichte der Steiermark“, „Das Römische Norikum“ i. dr. (In tako čitamo tudi v naši književnosti o tem n. pr. v „Življenji Svetnikov in Svetnic Božjih“ (izd. Družba sv. Mohora

[1]) D. Terstenjak l. c., Huber I. 62. [2]) Nestor misli Veliko-Moravsko, katera je sezala do Drave. (D. Terstenjak l. c. 50).

1869) k 12. jul. III. 63: „Ne le v Ogleji je zalo cvela sv. krščanska vera, ampak po tujcih, ki jih je bilo zarad trgovstva v tem mestu vedno veliko število, se je kmalu tudi med sosednja ljudstva zanesla. Tako se je odprla apostolskim oznanovalcem pot tudi v naše kraje. Glasiti se je jela Božja beseda po sedanjem Primorji, po Kranjskem in Koroškem, po Štajerji notri na Hrovaško in Ogersko stran. Malikovanje je čedalje bolj omagovalo, in sijajna zarija Kristusove vere zasije našim sprednikom po neutrudljivih prizadevah sv. Mohorja in njegovega pomočnika sv. Fortunata. Tako je sv. Mohor že v prvih časih krščanstva pošiljal iz staroslavnega Ogleja oznanovalce Božje besede v imenovane kraje.“) — No mogoče je pa tudi, da sta rečeni pokrajini Panonija in Norik bili pokristjanjeni iz Sirmija, kakor to obširneje Huber razlaga l. c. Sirmium bilo je namreč v oni dobi tudi imenitno in važno mesto, kakor Akvileja; bila je politična metropola ne samo za Panonijo temveč tudi za ves Norik; in napósled po cesarji Konstantinu Vélikemu tudi v cerkvenih stvareh glavno mesto vsega Illyrika[1]): — dočim je Akvileja še le o prehodu V. veka v VI., potem ko je Sirmium l. 442. po Hunih bil razdejan in je tamošnja škofija propala, postala cerkvena metropola tudi za Norik in sosednje dele Panonije.[2])

Tako ste torej Akvileja in Sirmium kot prvi škofiji tudi glavni semenišči, iz katerih se je seme sv. evangelija dalje zasejalo po vsej Slovenski zemlji v lepo žetvo delavnega kristjanstva; in poleg sv. Hermagora moremo tedaj uprav sv. Andronika imenovati povse pravo „učitelja slovenskemu národu.“ —

Neprestane medsebojne vojne in grozoviti nasilni progoni (o katerih bodemo še pozneje več zvedeli) so razširjanje kristjanske vere sicer mnogo zavirali; a za to so vender v prvih treh stoletjih bili sopet ugodni mirni časi, kadar daljših občnih progonov ni bilo. A take razprostranjevanju kristjanstva ugodne dobe moremo zaznamenovati posebno te-le štiri:

1. za cesarjev Flavijev Vespazijana in Tita l. 69—81; 2. za Antonina Pija in v prvih letih Marka Aurelija 138 o. 177; 3. od smrti Septimija Severa do Decija 211—249; in 4. od Galliena do zadnjih let ces. Dioklecijana 260—303.[3])

Kako je kristjanstvo stopnjema napredovalo: kako je povsod na naši zemlji ako ne že v I., to gotovo v II. stoletji začelo posamezno se utemeljevati, kako je koncem III. veka že gromadno se razširjalo, a tečajem 1. polovice IV. stoletja obče bilo povse dovršeno — o tem nam svedočijo: kristjanski spomeniki, lepo razviti stan meniški, mnogobrojni mučeniki in precejšnje število novih škofij. O vsem tem posamno nekoliko obširneje.

[1]) „Quum enim in antiquis temporibus Sirmii praefectura fuerit constituta, ibique omne fuerit Illyrici fastigium tam in civilibus, quam in episcopalibus causis“ [Justiniani Novell. IX.] [2]) Huber I. 64—78; 38 41, 42., [3]) I. 200—204; 184.

5. Kristjanski spomeniki.

Némi sicer, a vender dosta razumljivi svedoki vse bolj rastočega kristjanstva so nam te vrsti: zgradbe, kipi, napisi. Teh spomenikov znanih nam je nekaj v severnih, a posebno v srednjih straneh naše domovine v rečenem obsegu; ter jih tu podajem, kakor jih Huber tolmači.[1])

Najstarejši spomenik kristjanske zgradbe ali stavbe kaže nam tako zvana St. Maximushöhle na Mönchsbergu pri Salzburgu: iz skale izsekan grob katakombski in ostanke še dveh mučeniških grobov, po vsej priliki iz dobe pred Dioklecijanovim progonom bržčas iz sredine III. veka za cesarja Decija, da, morebiti celó še iz časov Septimija Severa o prehodu od II. k III. stoletju. Potem je krypta pod presbiterijem opatijske cerkve pri sv. Florijanu blizu Lorcha, ostanek od prvotne tamošnje cerkve iz IV. stoletja; in morda je tudi še v bližnji kapeli sv. Joana Krst. stara krstilnica od rimsko-kristjanske dobe sèm.[2])

Med kipi ali podobami more se imenovati v Ennsu na nekem mestnem zidu graniten križ stoječ na polukrogli — prvotno pač celi, kot znamenje t. i. cesarske jabolke iz rimske dobe, neki da od začetka V. stoletja; a v gradu Ennseggu je simboliški spomenik v dveh delfinih okrog triogla se vijočih morda dobro kristjanski ter iz III. veka; pa sopet od kamena zdolben križ zvunaj na kapeli sv. Katarine pri cerkvi sv. Petra v Sazburgu, iz 2. pol. V. stoletja.[3])

Napisov kristjanskih na rimskih kamenih imamo precej v Panoniji, kakor nadgrobji jedno v Sabariji in drugo v Sisciji z napisi to: „Hic positus est Florentinus infans, qui vixit annos septem et requiem accepit in Deo patre nostro et Christo eius“, a drugo: „Huic archae inest Severilla famula Christi, Quae cum viro suo vixit novem continuis annis. Cuius post obitum Marcellianus hanc Sedem videtur collocasse maritus“; obe sta iz IV. stoletja, prvo menda takoj iz časov neposredno za Konstantina Vélikega, drugo brez dvojbe iz poznejše dobe; potem nagrobni kameni najdeni: v Vesprimski županiji z napisom: „Claudia Helpis cum filio et filia in pace“ in z monogramom (+), v Požunu z napisom: „Cleopatrae filiae dulcissimae . . . in pace“, in v Petronellu vsi — iz IV. veka.[4]) — Mnogo kristjanskih nagrobnih spomenikov, najdenih v zapadni strani Panonije in v iztočnem delu Norika, opisuje mestni župnik graški Dr. Rich. Knabl v „Mittheilungen des historischen Vereins für Steiermark“ 1850—64, katerih člankov žal nemam pri rokah, ter morem tu navesti samo tri. Dva sta l. 1858 pri Ragoznici blizu Ptuja

[1]) Huber I. 191, 198, 199; [2]) I. 200—204; 184. [3]) Pomniti pa je, da ti spomeniki večinoma kažejo še na pagansko dobo, ko se je ravno začelo krščanstvo iz paganstva razvijati. S. R. [4]) Huber I. 215. 216.

izkopana spomenika od bronca, posebno znamenita. Predstavljata nam monogram Christi starejše oblike, namreč s tako imenovanim Andrejevim (stegnenim) križem umetno v podobi kolesa s 6 špicami ter imata na platiščih napise 1. „Intimus (et) Maximilianus (fra)tres Crispino posuerunt“, 2. „Votum Purrinio posuit“. Knabl piše o njih: „Desno in levo (pri 1.) od vodoravnega preméra kolesastega opisa . . . molíte k višku dve stegneni roki, kateri lilije in oljkine vejice držita. Te olepšave manjka pri drugem monogramu, zato pak ima lilijino ali oljkino vejico zgoraj, kakor iz krogle rastočo. Pod prvim monogramom je napravljen rogelj, kateri je kakor se zdi bil tudi pri drugem. Rogelj s skorjo svinca kaže, da je bilo udelano v kamen. — Po vseh znamenjih mogla bi ta monograma z opisi spominjati na kristjanski pogreb, in tako bi imeli pred seboj dva kristjanska nagrobna spomenika iz rimske dobe.“ Huber trdi, da spadata ta odločno kristjanska spomenika v dobo po Konstantinu Velikemu, po vsej priliki proti koncu IV. stoletja. A tretji najden pri sv. Dioniziji pri Ljubnu (Leoben), nedvojbeno kristjanski spomenik nad vratmi župnega dvora z napisom: „C. Sabinus Primigenius et Sabina Maxiona C. SP. I(urii) L(iberta) Vechiaciny Fil. Ann. X. Di. VII. R(equietorium) I(nstituerunt) et Suspitae N(epti) A. XII.“, je dozdevno iz dobe pred Konstantinom.[1]) Mlajši je spomenik kristjanski nahajajoč se v Celji na hiši peka Zime v Gospodski ulici št. 14 vzidan: „I. H. S. . . . . Haec iacit quamdem Maximus“, namreč iz V. stoletja.[2]) — Še več spomenikov v sredozemnem Noriku objavil je Mich. v. Jabornegg-Altenfels v „Kärnten's Römische Alterthümer“ 1870, od katerih blizu 200 njih iz časov pred Konstantinom Velikem naj bodo tu omenjeni kristjanski nagrobni napisi[3]), kakor se nahajajo v sledečih krajih: V razvalinah grada Altkreig (Hribe? nad Sv. Vidom) „D. M. Seu(udinus) Ursinus vivus fecit sibi et . . . P. Tautuni(ae) Coniugi Kar(issimae) et Lascive Nepti (-) An. I. . . m. V.“; v podružnici sv. Magdalene v fari Zilski Bistrici „D. M. Sextiliae Sextili vixit An. XXX. M. II. D. XI. Valent. Ingenuus con(iugi) pientissimae fecit“; v Risah vasi v gornji Ziljski dolini „D. M. Amando T. Jul. Saturnini. Ser(vo) F. Maturus et Mercator Vilici B(eatae) M(emoriae)“; bržčas tudi v dolnjem Mühlbachu pri sv. Donatu na Gospe-Svetskem Polji „D. M. Baebius Secundus et Acepta Cupiti. V. F. S. Et Cassius Ingenuus Gener S. F. et Baebiae Secundae Coni. Karissime Mens. VIII. Obitae Ann. XVI. . . .“; potem v župni cerkvi v Gorici blizu Sv. Vida „Memoriae Val. Cl. Quinti P(rimi) P(ili) Leg. II. Ital. Duci et Praep. Leg. III. Aug. Viro Inocentissimo Julius Eutychianus

[1]) Huber I. 216, (98); 220; [2]) Huber I. 217. Za ovimi besedami še stoji: „I. C. D. 790“, kar je menda leta 1790 nekdo pristavil (Ig. Orožen „Celska Kronika“ str. 293). [3]) Pisatelj je pozabil povedati, zakaj so kristjanski, ker bi bili lahko tudi paganski. S. R.

et Jul. Auxanon . . .“; v Celovci „Vibeniae Ursae. Ob. Ann. XXIII. M. v. D. III. Paternus V. F. Con(iugi) Kar.“; in zdaj izgubljeni „M. Domitius. M. F. Salius Posthumae uxori Optimae Sanctissimaeque Pos.“; v podružnici sv. Ane pri Beljaku „Marc. Fal. Severinus Praetor (?) Amantiss. Coniugi. su. ist. Monumentum posuit“; v podružnici sv. Joana v fari Wolfsbergu „M. Longino Vero † Questorio † et Porciae. C. Fil. Ritumarae. Conigi † Filiae. † Fecr. †“ in v gradu Tanzenbergu na Gospe-Svetskem Polji deloma „(In bonam me) Moriam (H) Erodianae . . . (coniu)-gis. Obsequentissimae. Titius“ na kosu sarkofaga, poslednja dva iz dobe po Konstantinu.[1])

Da nam se takih dragocenih starin zlasti v južnih krajih ni ohranilo večje število, temu je izvestno kriv vseuničujoči vandalizem v času selitve národov uprav tod po naši zemlji najhuje besneč, a brez dvojbe tudi precejšnja malomarnost za preiskovanje takih ostankov n. pr. v Akvileji, Sirmiji, Celeji, Virunu . . ., kjer bi se menda še mnogokaj dalo spraviti na dan.[2])

6. Menihi in nune.

Lepo napredovanje kristjanstva kaže nam dalje stan meniški, v 2. polovici IV. stoletja posebno v Istri in Panoniji že precej razširjen.

V Akvileji sta slovela o tej dobi med drugimi redovniki posebno učeni Chromatius, pozneje škof akvilejski (388 — o. 406), in Heliodorus rojen v Dalmaciji, pozneje škof altinski, oba znanca in prijatelja sv. Hieronima, kateri je tedaj tudi v Akvileji bival okoli l. 370—372. Ta preslavni cerkveni učitelj, životopisec in umni tolmač svetega pisma, presbiter Hieronim, naš rojak (— rojen v Stridovi v Panoniji o. 346[3]), umrl v samostanu blizu Betlehema po jako burnem življenji 30. septembra 420 —) opisuje svoje prebivanje v Akvileji z jako živimi besedami in slika tamošnjega škofa Valerijana z ostalimi možmi v izbranem krogu, kakor so bili poleg Chromacija in Heliodora še Eusebius, Jovinus, Niceas in Chrysogonus, kot zbor angelov. Chromatius je bil tudi jeden onih, kateri so Hieronima nagovorili, da je biblije st. z. največ iz hebrejskega originala prevel na latinski (N. Z. je po nalogu papeža Damasa po grškem izvirniku priredil, vse s prenehljaji od 382 do 405 l.), kateri prevodni tekst je tridentski in cerkveni zbor 8. aprila 1546. priznal avtentičnim ter nam sedaj rabi po znanem naslovu „Biblia Sacra Vulgatae Editiones;“ Heliodora pak isti Hieronim hvali, da je tudi kot škof živel ostro po meniško, kakor ga je tudi že preje k sebi v jutrove dežele vabil

[1]) Huber I. 217, 218, 219. [2]) Huber I. 183, 184; 181, 185.

[3]) Vid. D. Terstenjak „Vestnik“ 1873. št. 4, 5; Huber I. 313 (275).

z lepim pismom „De amore solitudinis“ začenjajoč: Quanto amore et studio contederim etc.[1])

Tudi Aemona je koncem IV. veka imela redovnike, moškega in po vsej priliki tudi ženskega spola, katerim je zopet sv. Hieronim l. 390 pisal po jedno pismo: Epistola ad Antonium monachum Emonae, in Epistola ad Virgines Emonenses — vsaj naš pisatelj z izrazom „virgo“ (devica) misli naravnost Bogu posvečeno devico ali nuno.[2])

Sv. Martin, rojen v Sabariji v Panoniji o. 317, a vzgojen v Paviji, in pozneje škof v Turoniji (Tours) okoli 372—400. mogel je tudi v svoji domovini delovati za meništvo. Njegov životopisec Sulpitius Severus pripovéda nam vsaj primer, kako je Martin iz Piktavije (Poitiers), kjer je bil v eksorcista posvečen, v Panonijo k roditeljem potujoč nekje v Alpah na nekega razbojnika s svojim neustrašljivim ponašanjem tako vplival, da se je ta, pustivši mu življenje, izpreobrnil ter v samostanu spokorno živel.[3])

V Noriku je, posebno v pobrežnem in posredno tudi v sredozemnem, pozneje v 2. polovici V. stoletja samostansko življenje v veliko uvajal asket sv. Severin, ustanovivši razven glavnega bivališča Fabianae še mnogo drugih samostanov, katere je vse kot njihov opat vodil.[4])

Razven tu imenovanih znan nam je še menih Severus ter devica Maksima in drugih sedem devic — verjetno nune, kateri so vsi v Sirmiji umrli mučeniške smrti, bržčas za Dioklecianovega progana.

7. Mučeniki.

Glasno in jasno oznanjajo nam lep, čvrst napredek vere Kristove posebno mučeniki, katerih imamo v naših krajih lepo število.

Prvi progoni kristjanov za Nerona, Domiciana, Trajana in Hadriana teh stranij še sicer niso bili mnogo zadeli, razven nekaterih preje navedenih izjem v Istri. Huje je bilo že za Septimija Severa, surovega Decija, Valerijana, a posebno v občnem progonu za Dioklecijana, Galerija in Maksimijana ter za Licinija.[5]) Iz poslednjega, desetletnega progona (303—312) in nekaj že tudi iz prejšnjih imenuje nam Martyrologium Romanum po naših krajih

[1]) Wetzer & Welte Kirch. Lex. s. v. Chromatius, Heliodorus, Hieronimus; Huber I. 313.

[2]) Hicinger l. c. 10, 33. Wetzer & Welte l. c. s. v. Martin. Huber I. 330 sl.

[3]) Rojstno mesto sv. Martina, Sabaria, trdi dr. J. Danko in ž njim Huber I. 308 sl., da ni današnja Sobotica-Szombathely Stein am Anger, namreč stara „Sicca Sabaria“, nego „Rapa Sabaria“ t. j. v podnožji Sv. Martinske Gore ali tako zvane „Mons sacer Pannoniae“. — [4]) Huber I. 385 sl. „Fabianae“ išče v današnjem Mauternu pri Dunavu nasproti Kremsu, a ne v sedanjem Dunaji.

[5]) Huber I. 162, 163

mnogo mučenikov iz vseh stanov: duhovnikov od škofa doli do lektorja, menihov in boguposvečenih devic, vojakov, mož, žén in udov — res pravih svedokov in prič Kristu in njegovi veri. Vredno je zvedeti nekatera imena.

V Akvileji so menda istodobno s sv. Hermagorom škofom trpeli muke in smrt: njegov za naslednika namenjeni dijakon Fortunat ter device Euphemia, Thekla, Dorothea in Erazma, hčere malikovalca Valencija;[1]) pozneje okoli 177 (?) škof Hilarius in ž njim vred Tatianus dijakon, Feliks, Largus in Smaragdus; v zadnjem progonu za Dioklecijana 303 ali tudi že preje: Chrysogonus in Protus mašnika, Agapa in Chionia, Irene, Feliks in Fortunatus, drugi Fortunatus in Hermogenes, Cantius, in Cantianus in Cantianilla, Cyriaka in Muska, in še drugi; v Tergesteji: omenjeni Celianus 93 (?), potem v Dioklecijanovem progonu Lazarus in Apolinaris diakona, Euphemia in Thekla, Zenon in Justina, Justus in Servulus, Sergius in Bacchus; v Istri v obče: Zoel, Servilius, Felix, Silvanus in Diocles; v Aemoni: Pelagius diakon, a pozneje po l. 390 škof Maximus; v Sirmiji, ali vsaj v tej cerkveni okrajini: škof Irenaeus, Montanus mašnik, Demetrius in Solitus diakona, Severus menih, Anastasia vdova, Maxima devica in sopet sedem devic, potem Romulus, Innocentius in Sebastia, Senerotes, Antigonus, Rutulus, Libus in Rogatianus, Maximianus, Auctio, Thimotheus, Herissus, Artaxus, Vitus, Auctus, Tobias in Eugenda, Anastasius, drugi Anastasius, Iucundus, Rutitius, Petrus, Florius, Tilius, Florianus in Tatia, Rufina, Moderata, Romana in Secunda, Florentinus, Geminianus, Saturus in Secundus, Sostratus, Spirus, Heraclius, Eperentius in Caecilius, Agrippinus, Secundus, Maximus, Fortunatus in Martialis, Thyrsus, Leucius in Callinicus in še več neimenovanih, vseh nad sto; v Neviodunu (Krško): Heradius, Paulus in Aquilinus, Dinocus, Zotticus, Attalus, Euricus, Comanus, Quirinus, Julia Saturnina, Galdunus, Ninita in Fortunio, Cyrinus, Ebustus, Rusticus Sylvius, Valerius, Macrinus in Gordianus in drugi, njih do 50; v Sabariji: Quirinus škof siscijski, Rutilius z dvema tovarišema; v Cibalisi (Vinkovci): Pollio lektor in Triballus; v Vesprimu: Agricola; v Petoviji: škof Viktorin; v Panoniji v obče po raznih krajih, med drugimi mučeniki tkim. Quinque Coronati (Pet kronanih): Claudius, Nicostratus, Symphorianus, Castorius in Simplicius, rezbarji iz sirmijskih kamenolomov, kateri Dioklecianu niso hoteli v Trajanovih kopelih Aeskulapovega kipa napraviti, in Alexander vojak; v Celeji: Maksimilijan škof laureaški, in v Laureaku: Florian veteran s 40 dr. vojaki.[1])

[1]) Na mestu, kjer so bile mučenice akvilejske pokopane, kažejo še dan danes lično kapelico, njim posvečeno (Življ. Svetnikov in Svetnic božjih l. c. 12. jul.). Globočnik, Tri device mučenice oglejske, v Gorici 1875.

[2]) Huber I. 164, 304, 305; Hicinger l. c. 7, 9, 10.

8. Škofovske stolice.

Najboljši dokaz o krepkem napredovanji kristjanstva so nam napósled vedno množeče se škofije.

Po raznih znamenjih sodeč pomnožilo se je število kristjanov v Sirmiji in v dolnji Panoniji v obče po vsej priliki v drugi mirni dobi za cesarja Antonina Pija do prvih let Marka Aurelija, t. j. med l. 138. in 177., hitro in na veliko, ter so po vsej priliki že tedaj nastale poleg Sirmija še druge škofovske stolice, in to najpreje dakako v bližnjih in večjih mestih. Take so precej zanesljivo: Siscia (Sisek), Petovium (Ptuj), Strido (Stridova) in morda tudi Mursa (Osék). V tretji dobi mirú, od smrti Septimija Severa do Decija, v letih 211—249., a še bolje v četvrti o razširjanji kristjanstva najplodnejši dobi od Gallijena do zadnjih let cesarja Dioklecijana ali od 260. do 303. l., mogle so sopet utemeljene biti nove stolice v manjših mestih, kakeršna so bila: Carpi (Višegrad), Curta (Čakovec? Körmönd?), Cibalis (Vinkovci) itd. Tudi Laureacum v oddaljenem pobrežnem Noriku dobilo je še le zdaj v 2. polovici III. veka, okoli 284. l. (ne preje) svojega škofa.[1])

Ko je kristjanska cerkva napósled po ediktih cesarja Konstantina Velikega in Licinija v Mediolanu l. 312. in 313. zadobila trajni mir in kristjani versko svobodo, tedaj je bilo brez dvojbe v naših krajih ustanovljenih spet več škofij. Med temi ste pač Celeja (Celje) v 1. polovici V. stoletja na mesto 380. propalega Petovija, in potem one naslednica Tiburnia ali stara Teurnia (denašnji Sv. Peter v Gozdu za Beljakom); nadalje Sabaria (Sobotica, Szambathely, Stein am Anger), Scarabantia (Šopronj, Oedenburg), more biti tudi Virunum (severno poleg sedanje Gospé-Svete blizu Celovca.[2]) — Aemona (Ljubljana), kamor je seme kristjanstva verjetno iz Akvileje bilo zaneseno, imela je izvestno v 2. polovici IV. veka škofovsko stolico, na kateri je sedel prvi znani nam škof ljubljanski sv. Maksimus, omenjeni mučenik, vsaj leta 381.[3])

Da so imenovane škofije, nekatere brezdvojbeno, druge precej verjetno ali vsaj jako dozdevno, nastale bile že v tako rani dobi — akoprav za to nimamo določnih dokazov —, to sodi Huber po političnih in obče znamenitih okolnostih onih mest.[4]) Siscia, Petovium, Sabaria, Laureacum, Celeja in Tiburnia bila so namreč vsa važna in o svoji dobi glavna mesta dotičnih provincij. Kristjanska vera bila je tja že rano prodrla, kar je do cela zagotovljeno po raznih preje omenjenih prikaznih; torej je bilo treba posebnih škofovskih stolic, katere so mogle nastati le v večjih mestih.[5]) Potem pak se sme pač dosta zanesljivo trditi, da so tečajem IV.

[1]) Huber I. 264. [2]) Id. I. 264, 265. [3]) Hicinger l. c. 10, 32. [4]) Huber I 263—274; 277. [5]) Huber I. 65; 255.

stoletja bile škofije ustanovljane ne samo v glavnih mestih, temveč tudi po mnogih znamenitejših pokrajinskih mestih v obče; (po teh so pa le začasno stanovali manjši škofje, tako imenovani „chorepiscopi“); kajti ko je cesar Konstantin Veliki 312. in 313. cerkvi dal toliko zaželeni mir, razvijale so se njene verske naprave čudovito naglo in obširno. In tako so mogla pač tudi ostala preje omenjena mesta dobiti škofovske stolice. Da nam historičnih dokazov k temu nedostaje, to samo ob sebi verjetnosti izrečene misli še ne podira. Glück (Bisth. Noric. 69) opazuje čisto prav: „V knjigah cerkvenih pisateljev omenjajo se samo pojedini škofje, kateri so se po učenosti, po svetem življenji, po zvestobi v veri, po brambi katoliškega nauka, ali po odpadu od njega posebno izkazali.“ To pač po istinosti povzeto pravilo pojasnjuje nam na jedni strani očividne praznine v imenikih škofov na priznano historiških stolicah, na drugi strani pa tudi popolni nedostatek historičnih naznanil o škofih v mestih, o katerih smo skoro primorani reči, da je v njih nekdaj škofija bila. Sicer ne smemo nikdar pozabiti, da pri razmerno jako bogati cerkvenopovestniški literaturi IV. stoletja v tem obziru za naše kraje razven nekaterih bolj slučajno zabeleženih črtic baš ničesar nimamo, nego neprecenljivi životopis sv. Severina. Pod nasilnimi prevrati ljudskih navalov v V. veku nam je bilo gotovo ne baš majhno število pristnih virov zasuto.

9. Cerkvene metropole.

Ko je število vernikov tako zmerom bolj in bolj raslo in so po potrebi škofovske stolice se množile: tedaj so sčasoma tudi cerkvene meje bile uravnane in so bila določena metropolitska prava. — Cerkve v glavnih mestih, od katerih se je kristjanska vera po deželi razširjala, in čijih škofje so brez dvojbe za druge stolice višje pastirje posvečevali ter jim jih pošiljali, smatrale so se kot matere, katerim so ostale škofije kot hčere bile poddružene; a škofje onih veljali so za nadškofe ali metropolite z oblastjo nad sebi podrejenimi škofi v ovih ali suffragani zvanimi.[1])

Sirmium, ognjišče razžarivanju kristjanstva po Panoniji in po Noriku, postalo je bilo tako po vsej priliki pač že v sredi II. stoletja nadškofija ali metropola za Panonijo, a potem pa tudi, tako rekoč posredno, za Norik. V njenem obsegu so torej po „genetičnem principu“ bile škofije: Siscia, Petovium, Strido, Mursa, Sabaria itd., ter s časom Laureacum, Celeja in Tiburnia.[2])

Akvileja se more še le pozneje proti koncu IV. stoletja smatrati za metropolo Istri in Veneciji; prvi nadškof akvilejski je bil Valerianus okoli l. 381. Tja so spadale, sicer

[1]) Huber I. 65, 255. [2]) Huber 257, 262.

kasneje še le v VI. veku nastale škofije v Istri: Pola, Parentium, Tergeste, Justinopolis in Pedena, ter tudi še Aemona (Novigrad), katera je še leta 389. spadala nadškofiji v Mediolanu; tega leta, ali 390, nahaja se namreč v provincijalni sinodi v Mediolanu med suffragani sv. Ambrozija (mediolanskega metropolita) podpisan tudi Maximus Aemonensis.[1])

Opazka. Da bi v Laureaku bila metropola za Noriške škofije, kakor z nekaterimi tudi Hicinger l. c. trdi, ne da se historično dokazati; a tudi že po tem, kar je bilo preje o Laureaku rečeno, ni verjetno, da bi ta stolica kedaj mogla biti nadškofija. Naslov sv. Maksimiliana kot „Archiepiscopi Laureacensis", katerega mu prideva njegov životopis (izd. Hier. Pez v Scriptores rerum Austriacarum I. 22 sl.) po starejšem sestavljen v XIII. stoletji, je poleg drugih nekritičnostij vrinen (Vid. Huber I. 79 sl.).

10. Škofje.

Vrsta cerkvenih predstojnikov na do zdaj omenjenih škofovskih stolicah nam ni po polnem znana. Iz prvih treh stoletij imamo le malo imen skoro brez dalnjih vestij; da, nekaterim stolicam ne moremo imenovati ni jednega škofa, akoprav je škofovstvo v onih mestih od drugod precej zagotovljeno, vsaj za kratko časa; čemur je razlog preje navedeno: bodi si da se dotičniki niso posebno odlikovali, bodi si da so nam nezgode časa v obče uničile listine, katere so nekdaj njihova imena in dela hranile. — Martyrologium Romanum in Acta Conciliorum poročajo nam še tega največ; treba je torej vsaj té pomniti.

V Akvileji: Med nasledniki sv. Hermagora imenuje se sv. Hilarius, kateri mučenik je bil na povelje mestnega poglavarja Beronia obglavljen za cesarja Numeriana 284 (?); v III. stol. dva Chrysogona in Agapitus; potem v IV. stoletji več njih, kakor Theodor, podpisan v sinodi v Arlesi l. 314., Benedictus, Fortunatianus v sinodi v Sardiki l. 347 in v Arininu l. 359, sv. Valerianus, prvi nadškof 381., goreč branitelj katoliškega nauka proti Arijevemu krivoverji, predsedoval je sinodi v svoji stolnici l. 381., a je bil tudi za papeža Damasa navzočen v sinodi v Rimu, kjer je bil krivoverec Auxentius obsojen; njegov naslednik bivši menih sv. Chromatius okoli 400, učen mož in prijatelj sv. Hieronima, bil je s papežem Anastazijem vred nasprotnik Origenov in zagovornik sv. Joana Chrysostoma pri cesarji Honoriji; v V. stol. Augustinus, Adelphus, Maximus; a tega naslednik Januarius okoli 444 je bil protivnik Pelagijev; pozneje sv. Nicetas 454., cerkven pisatelj, umrl 485., kateri je po napotku papeža Leona Velikega cerkvene stvari po Hunih mnogo zmešane zopet precej uredil v svoji pokrajini.[2]) Nekatere v VI. stoletji bodemo pozneje zvedeli.

[1]) Huber I. 69. 70. [2]) Hicinger l. c.; Propr. Festor. Dioec. Lavant. s. vv.

V Sirmiji: Za sv. Andronikom znan je še le koncem III. veka sv. Irenaeus, v progonu za Dioklecijana na povelje cesarskega namestnika Proba na savskem mostu obglavljen in v vodo vržen l. 303.; sredi IV. stoletja sta Photinus in Germinius, arijevca, o katerih še bodemo pozneje več čuli; za tem Anemius, zopet odločen katolik okoli 380., v sinodi v Akvileji 381. podpisan „Anemius episcopus Sirmiensis Illyrici.“[1])

V Sisciji so v IV. veku znani trije: sv. Quirinus, slavni mučenik l. 303. v Sabariji na povelje predsednika g. Panonije Amancija v reki Sibaris-Kiseku utopljen, o katerem Venantius Fortunatus (okoli 599. škof v Piktaviji-Poitiers) peva: „Africa Cyprianum, dat Siscia clara Quirinum“; Markus „de Siscia Saviae“, bil je navzočen v sinodi v Sardiki l. 344., in Konstantius s svojim metropolitom Anemijem sirmijskim v sinodi v Akvileji 381., oba branitelja katolicizma.[2])

V Petoviji imenujejo nam se istodobno tudi trije: sv. Viktorin, rodom Grk, učen ekseget (po sv. Hieronimu „non aeque latine ut graece noverat; unde opera eius grandia sensibus, viliora videntur compositione verborum“, in „etsi imperitus sermone, non tamen scientia“) in tudi mučenik l. 303.; Aprianus, navzočen v sinodi v Sardiki 344., v Epist. in Catalogu sv. Athanasia: „Aprianus de Petabione Pannoniae“, nasproti arianizmu; in poslednji Markus do l. 380.[3])

V Stridoni nam je znan samo jeden, Domnus, kateri je bil na cerkvenem zboru v Niceji leta 325., in je v dotičnih koncilskih aktih dvakrat podpisan: „Provinciae Pannoniae, Domnus Stridoniensis“ in „Pannoniae, Domnus Pannoniensis.“[4])

V Sabariji je bil l. 344 Florentius, v sinodi v Sardiki navzočen;

v Mursi pak sredi IV. stoletja Valens, arijevec, o katerem še tudi pozneje več.[5])

V Laureaku je povestniški dokazan prvi škof, imenovani sv. Maksimilian koncem III. veka nekako od l. 284., rojen v Celeji, kjer je tudi mučenik umrl; ne hoteč v Martovem templji darovati, bil je na povelje prokuratorja Eulasia obglavljen po vsej priliki l. 303.; a zadnji je Konstantius, imenovan v životopisu sv. Severina, ok. 470. l.; drugi nijeden ni historično izpričan.[6])

V Celeji se imenuje neki Tenaks v sinodi v Akvileji 381., ali zagotovljen je le jedini Joannes, „S. Eccl. Celejanae“ prilično v zadnji tretjini VI. stoletja, ter poslednji, morebiti tudi pristaš akvilejskega šizmatika Severa.[7])

V Tiburniji se omenjata v V. veku dva, a po imenu samo drugi, Pavlinus, preje mašnik tam, osebni častilec sv. Severina,

[1]) Huber I. 260, II. 145. [2]) Wetzer & Welte s v. Quirinus; Huber I. 266. [3]) Huber I. 302, 266. [4]) Huber I. 275. [5]) Hicinger Zl. V. [6]) Huber I 274. [7]) Ig. Orožen Celjska Kronika str. 11; Huber I. 267.

od 474. bl.; in v VI. stoletji tudi dva, a prvi zopet brezimen, po Frankih postavljen med 536—548., drugi pak, zajedno poslednji Leonianus.[1])

V Aemoni imamo iz te dobe tri po imenu znane škofe; prvi je omenjeni Maksimus v drugi polovici IV. stoletja, navzočen v sinodah v Akvileji 381. in v Mediolanu 390., kateri se tudi kot mučenik časti; bil je po vsej priliki v onih viharnih časih umorjen; drugi je živel pozneje v 2. polovici VI. veka, Patricius, kateri je v akvilejskem razkolu nekaj časa bil pristaš šizmatiškega patrijarha, a se pozneje zopet vrnil v katoliško cerkev, o čemer še bode obširneje govor; in tretji, naslednik njegov, sv. Florius, umrl na potu v Pulji okoli l. 600.[2])

II. Poganstvo in njega odpor.

Do zdaj smo premišljevali vsestranski razvoj in napredek kristjanstva; a ozrimo se pa tudi nekoliko na stanje poganstva, posebno v njegovih odnošajih nasproti onemu.

Pogani videč, kako kristjanska vera, ako tudi le počasno, vender vse to bolje napreduje, a njihova v istej razmeri naravski propada: začeli so temu nasproti delovati. To pak na dvojin način; jedno: da poganstvo zopet bolj oživijo, in drugo: da kristjanstvo nasilno proganjajo.

Tu o prvem sredstvu.

Najpreje so poskušali častilci starih bogov v rimsko državno vero uvesti dozdévno živetne življe tujih božanstev. Med temi ste se zdeli posebno prikladni perzijski Mithras in egiptovska Isis, katerih bajeslovje je zvenanje nekako podobno naukom kristjanske vere, n. pr. o Sinu Božjem in o B. D. Mariji, ter so tudi nekatere ceremonije in misterije obojih si slične. Po tem bi namreč kristjanstvo bilo bajda nepotrebno in torej brez namena. To se je godilo posebno za cesarjev Septimija Severa (193—211) in Aleksandra Severa (222—235.[3]) Od obeh rečenih kultov se nahajajo še sledovi v naših krajih: Mithras — kateri je sicer bil podoben slavjanskemu Belinu ali Svetovitu kot božanstvu svetlega solnca in se po špiljah častil — imel je svetišče na Donatski Gori pri Rogatci, kakor tam najdeni kameni pričajo[4]); potem nad Črnomljem pri vasi Rožanci, kjer je pod staro cerkvico sv. Jurija v gozdiči jama ali špilja, hraneča v sebi zanimiv napis in podobo. Napis se glasi: „D. J. M. P. P. F. Aelii nepos et Proculus et Firminus pro salute sua suorumque“, t. j. Deo Invicto Mithrae . . . Pod napisom pa je podobščina, katera kaže zaznamke Mithrove; na sredi je namreč mladenič v kratki suknji s plavajočim plaščem

[1]) Huber I. 269, 270. [2]) Hicinger l. c. 10, 32 sl. [3]) Huber I. 142—149, 159. [4]) D. Terstenjak „Novice“ 1853. l. 24.

in špičasto frigiško kapo, kateri nad zmaganim bikom klečeč tej živini nož zadira od desne strani v prsi; bika ali junca napada spredaj pes, od strani kača in v ledji škorpijon; na straneh pa ste dve podobi stoječi v kratki suknji s frigiško kapo, jedna roke steguje proti juncu, jedna drži količek ali preje baklo v roki. Vse to je nekoliko od tal v zahodni strani jame v živo skalo vsekano[1]); nadalje v Virunu na Gospé-Svetskem Polji, kakor kaže v bližnjem gradu Tanzenbergu hranjeni kamen spomenik „In honorem domus divinae Soli invicto Mithrae.“[2]) Isis pak je bila v časti, posebno v Noriku, zato tudi Isis Norica priimenovana, o čemer zopet kameni svedočijo, n. pr. v Norej i (pri zdanjem Neumarktu v gorenji Štajerski), na razvalinah starega Viruna v Krnskem Gradu nad vrati razpale kapele sv. Ulrika, dva pri Hohensteinu v gornji Glanski Dolini.[3])

Nadalje so Rimljani začeli spet bolj gojiti kult svojih domačih bogov, posebno od leta 240. do blizu 312, ali od cesarja Gordijana do Konstantinovega edikta. Tako so mislili zabraniti češčenje krščanskega Boga, pa so v to svrho podrte in zapuščene templje spet popravljali, tudi nove stavili in bogato jih krasili, da bi torej že na zunaj pogansko bogastvo bleščelo nasproti naviznemu siromaštvu krščanskemu.[4]) Samo v južni strani sredozemskega Norika govorí nam 16 kamenov z napisi o takih obnovljenih ali celo novih templjih. Obnovljene so dobila božanstva, kakor javljajo spomeniki: Na Danijelovem Bregu (med Mühldorfom in Klopičami v gornji Belski Dolini) Herkules, v Medgorji (nad Podkloštrom v Zilski Dolini) tudi Herkules, v Brezah (Friesach) Termines, bržčas v Virunu in tikoma tam v Golševu porimljeni Mithras 311. in 239. l.[5]); čisto nove pak: na Brantelhofu pri gradu Tanzenbergu božica Viktoria l. 238., pri sv. Andreji v Lavantski Dolini in pri Gospé-Sveti oba Herkules in Epona, pri sv. Pavlu v Lavantski Dolini Latobius ali Apollo, pri sv. Lenartu na Ljubljí in na Gospé-Svetskem Polji Selestis ali Luna (zadnjih 6 morda še iz II. stoletja sèm), spet v Virunu in pri sv. Vidu oba Viktoria okoli 238. l., na Golovci nad sv. Jurijem pri Kamniku Silvanus Sascanus, bajda = Herkules, ter v Cigulah pri Celovci tudi domači bog Belin, katerega Tertullian imenuje narodnega boga Noričanov, in katerega so tudi v Akvileji častili; napis se glasi: „Belino Augustum Sacrum C. Marius Severus dedicavit.“[6])

Brez dvojbe bode takih spomenikov tudi po drugih krajih naše domovine, kajti razmere so si bile v oni dobi pač povsod precej jednake.

[1]) P. Hicinger „Novice“ 1856. l. 89. Jama sama je 18 sežnjev dolga, do 7 sežnjev široka globina, katera ima odprtino proti jugu, vrhu tudi ni zaprta, temveč je le z gostim kostanjevjem pokrita (id.) [2]) Huber I. 151 (143). [3]) Huber I. 145, 146. [4]) Huber I. 149, 169. [5]) Huber I. 150—152. [6]) Huber I. 152—154.

12. Progoni kristjanov.

Drugo, na videz mnogo izdatnejše sredstvo proti krščanstvu so upotrebljevali poganï s surovo silo ali tako imenovane progone. Prouzročevalci teh so bili v prvi vrsti poganski duhovniki, katerim se je pri obstoječih razmerah bilo dakako bati za veljavo in službo; potem rimski senat, pokvarjena rimska aristokratija, pa tudi prosto ljudstvo po duhovnikih našuntano, — kateri so navadno ali že itak krvoločne ali pak „državni princip“ krivo umevajoče cesarje silili k sovražnemu postopanju proti kristjanom; večkrat pa so še tudi cesarski namestniki in sodniki v provincijah zoper priznavalce vere Kristove sami huje divjali nego li njihovi gospodarji v Rimu.[1])

Navadno se takih krščanskih progonov šteje deset, in to po sv. Augustinu (de civitate Dei XVIII. 52.): Za Nerona l. 64., Domicijana 94. sl., Trajana 104. sl., Marka Aurelija 166. sl., Septimija Severa 202. sl., Maksimina Tračana 236. sl., Decija 250., Valerijana 257., Aurelijana 275. in Dioklecijana 302. sl. Najokrutnejši so pri tem bili Neron, Domicijan, Decij in Dioklecijan, ta podšuntan pač posebno od Maksimijana in Galerija. O zadnjem velikem boji poganstva proti krščanstvu nam poroča povestničar Evsebios: „Meči morilcev so se napósled skrhali in se zlomili kot obrabljeni; krvoloki so se utrudili ter so morali menjavati se; kristjani pak so prepevali vsemogočnemu Bogu pesme slave in hvale.“ O številu v bojih za vero Kristovo palih junakov in junakinj pak trdi sv. Hieronim v obče: „Dokler so progoni trajali, trpela je povsod tolika množica kristjanov, da ni dneva, kateremu ne bi mogli najti pripisanih nad pet tisoč mučenikov, razven 1. januarija“ — torej skupaj blizu dva milijona.[2])

Da je tudi v naših krajih za vero Kristovo trpelo muke in smrt mnogo kristjanov iz vseh stanov, obojega spola, raznih služeb, nekaj že za Nerona in Domicijana, potem za Septimija, Severa, Decija, Valerijana in posebno za Dioklecijana i. dr. — bilo že preje omenjano: v Akvileji nad 25, v Tergestu 11, in po drugod v Istri 4, v Aemoni 1, v Sirmiji nad 100, v Neviodunu 50, v Sabariji 3, v Cibalisi 2, v Vesprimu 1, v Petoviji 1, v Panoniji v obče 6, v Celeji 1, v Laureaku 41, — na čelu jim škofje Hermagoras in Hilarius akvilejska, Irenaeus sirmijski, Quirinus siscijski, Viktorin petovijski in Maksimilian laureaški. In ako pomislimo, da vsa martyrologia sodržuje komaj morda le tisoči del mučeniških imen v obče, to je pač verjetno, da nam je tudi izmed naših deželanov ostalo marsiktero ime neznano.[3])

Bilo je sicer brez dvojbe tudi v naših krajih mnogo v veri omahljivih, kristjanstvo hlinečih ali od sv. evangelija celó odpalih —;

[1]) Huber I. 159, 160. [2]) Id. 168. [3]) Id. 163 169.

vender vera Kristova je vsemu vkljub vse bolj krepila se in oživljala, a poganska slabela in umirala. Bahati spomeniki o „zatrtem krščanskem imenu“ in o „zatrti Kristovi vraži“ — n. pr. ona v Španiji pri mestu Coroquo del Conto najdena marmorna kipa z napisi: „Diocletianus Jovius et Maximianus Herculeus Caes. Augg. Amplificato per Orientem et Occidentem Imp. Rom. et nomine Christianorum deleto qui remp. evertebant“ in: „Diocletian. Caes. August. Galerio in Oriente adopt. Superstitione Christi ubique deleta et cultu Deorum propag.“ so same monumentalne laži.[1]) Kakor povsod, izpolnjevala se je tudi v naši domovini lepa beseda Tertulijanova (160—240), katero je ta o svojem času izvrstni branitelj kristjanstva v svojem Apologetiku c. 50 „predstojnikom rimske države“ bil navdušeno zaklical: „Plures efficimur, quoties metimur a vobis; semen est sanguis Christianorum“ — „Čim bolj nas kosite, tem več nas je; krv mučenikov je seme kristjanov.“

13. Trajajoča moč poganstva.

Akoprem se je krščanska vera tako, pri vsem zvijačnem izpodlezovanji in nasilnem zatiranji, lepo razširjala in razvijala, trajalo je vender tudi poganstvo nadalje in to še potem, kadar je krščanstvo po cesarji Konstantinu Vélikem 313. l. postalo bilo že zakonita vera v rimski državi. To nam svedočijo kameni spomeniki in nadpisi še celó iz konca IV. stoletja, in nam potrjujejo tudi pisani povestniški viri iz one dobe.

Med spomeniki znan je n. pr. jeden v Ptuji, od poganske kohorte Jupitru posvečen tempelj z napisom: „Praestiti Jovi s. Trib. Coh. X. Cultor Numinis ipsius proficiscens ad opprimendam factionem Galli iussu principis sui aram istam posuit“, torej kmalu po Konstantinovi smrti za njegovega sina Konstancija okoli 353. l.; drugi spomenik nam povéda, da je za krščanstvu prijaznega cesarja Valentinijana II. (383—392) neki comes v Panoniji, Volcatius po imenu, bil „Flamen Divorum omnium“, svečenik vseh božanstev; a v gornji Panoniji v današnjem Everkhenu blizu Raba je bil najden kamen spomenik datiran „sub Aureliano consule“, t. j. leta 400. po Kr., od kodar pozvédamo, da je bil tempelj posvečen Junoni, Minervi, Diani, Neptunu, Bacchu in vsem bogovom.[2]) Iz povestnice nam poroča n. pr. Sulpitius Severus o sv. Martinu, da je sredi IV. stoletja iz Galije potoval v svojo domovino Panonijo izpreobračat svoje poganske roditelje na krščansko vero, kar mu se je posrečilo le pri materi, dočim je njegov otec, vojaški tribun, ostal pogan. Zgodbe cesarja Teodozija (379—395), tega odločnega zavetnika krščanstva, kažejo nam posebno jasno, kako je poganstvo še v zadnji četvrti IV. veka bilo na naši zemlji

[1]) Huber 68. [2]) Id. I. 133, 134.

močno v veljavi. Ko je namreč Teodozij meseca julija 388. l. pri Petoviji brata samozvanca Maximina, Marcelina, premagavši slavodobitno šel proti Akvileji, prišli so mu v Emoni. kjer je bil tedaj škof Maksimus, slovesno naproti „imenitni starešine v snežni obleki, častitljivi duhovniki žreci v meščanskem škrlatu, odlični svečeniki s šiljastimi kapami“, kakor nam poroča Teodozijev poveličevalec Pacatus („Quid ego referam moenibus suis festum liberae nobilitatis occursum, conspicuos veste nivea senatores, reverendos municipali purpura flamines, insignes apicibus sacerdotes.“ Panegyr. II. 381). Dà, proticesar Teodozijev, Eugenius, začel je, sporazumljen z rimskim senatom, zopet očiten boj poganstva proti krščanstvu, ter je v znamenje tega po svedočanstvu sv. Augustina (de Civit. Dei V. 26), utrdivši soteske Julskih Alp tam po vrhovih nastavil bele malike z zlatimi strelami, t. j. kip Jupitra Fulminatorja kot spomenik obnovljenega poganstva, dokler ni Teodozij vstaša dné 7. sept. 394. v Vipavski dolini med silno burjo s cela potokel.[1])

Da se je poganstvo tako dolgo in čvrsto ohranjalo, temu je razven v prejšnjih dveh oddelkih omenjenega bil še dvojen uzrok. Prvo je bil zunanji politični pritisek od strani rimskih cesarjev, n. pr. Konstanta (337—353) arijevca, posebno Juliana Apostate (361—363) odpadnika, Valenta (364—378) zopet unetega arijevca; kakor tudi premala odločnost krščanstvu prijaznih vladarjev: za Konstantina (323—337) bilo je poganom še dopuščeno bogovom očitno služiti; za Konstancija (337—361) bilo je malikovalstvo iz mest prognano, a dovoljeno na selih[2]); cesar Teodozij je še le pozneja leta 391. in 392. s posebnimi zakoni poganski kult strogo prepovedal.[3]) A drugo so bile, s prejšnjim deloma v zvezi, v cerkvi sami razne herezije, posebno krivoverje Arijevo početo l. 320., katero je v sredi IV. stoletja povsod tako zavladalo, da je po besedah sv. Hieronima „vzdihnol ves svet in se čudil, da je arijanski“, in o katerem tudi Sulpitius Severus l. c. pravi, „da je cvelo po vsej državi, najbolje pak v Illiriku“.[4])

14. Herezije (arianizem).

Poleg poganstva motili so krščansko vero, kakor omenjeno, še nekateri krivi nauki istih cerkvenih predstojnikov in služabenikov.

Najimenitnejša herezija v naših krajih je bila baš arianizem. To krivoverje aleksandrijskega duhovnika Arija, kateri je tajil glavni temelj krščanstva, božestvo Jezu Krista: smatrajoč Sina božjega samó za stvar sicer najprvo, bila sta najpreje v Panonijo

[1]) Huber I. 134, 135. [2]) Id. I. 136, 137. [3]) Id. I. 260. [4]) In pagis, odtod pagani stslov. pogani.

zatrosila škofa Ursacius v Singidunu (Belgradu) in Valens v Mursi (Oséku) proti sredini IV. stoletja. Kmalu so po izreku omenjenega povestničarja Sulpicija Severa (Hist. eccl. L. II.) „skoro vsi škofje obeh Panonij na arijevsko brezvernost prisegli“; dà, okoli l. 340. še je celó metropolit sirmijski, Photinus, iznašel posebno vrst arijanizma, določneje razvivši nekatere krive misli svojega nekdanjega učitelja (Marcella škofa v Ancyri o Bogu Sinu.[1])

Uprav Sirmium, nekdaj najčistejši vir prave vere, postalo je sedaj glavno mesto zmote. Na glasu so posebe t. i. „Formulae Sirmienses“: neke veroizpovedi sestavljene v sinodah arijanskih škofov v Sirmiji l. 351., 357. in 358., po katerih bi Sin božji Bogu Otcu bil samo podoben (ὁμοιούσιος — semiarianci), ali tudi celó nepodoben (ἀνόμοιος — zato anomaejci), ali pak, z jako dvoumnim izrazom, podoben po svetem pismu (Filium similem Patri per omnia, ut sacrae dicunt et docent scripturae). Photinus je bil sicer v več sinodah, v Sardiki 344., v Antiohiji 345., v Mediolanu 347. ali 349. in v Sirmiji 351. obsojen in potem odstavljen; a že v sledečem desetletji nahajamo na isti stolici metropolitskej drugega poluarijanskega škofa Germinija.[2])

Razven imenovanih voditeljev arijanske stranke v Panoniji znana so nam še imena drugih sedem škofov, katerim je bil semiarijanski metropolit Germinius poslal neko encykliko, ti so: Rufinus, Severinus, Nikas, Heliodorus, Romulus, Mucianus in Sterkorius, po vsej priliki njegovi neposredni suffragani in zato akoprem od neznanih stolic, vender vsi v Panoniji bivajoči.[3])

Pa še dalje v Norik bila je pozneje Arijeva herezija prodrla, in tudi v Istro, kamor jo je zanesel akvilejski škof Fortunatianus, pokoren arijanskemu cesarju Konstanciju, ki je sv. evangelije „sermone rustico“ razlagal.

Za katoliški nauk, kakor ga je 1. ekumeniški koncil v Niceji leta 325. v svoji veroizpovedi „Symbolum Nicaenum“ proti Ariju izrečno bil določil: „Sin Božji je istobiten z Otcem, ὁμο ούσιος, consubstantialis“, potegovali so se v koncilih zarad arijanizma obdržavanih izmed naših škofov ti-le: Domnus iz Stridone uprav v Niceji, potem v sinodi v Sardiki 344., Fortunatianus iz Akvileje, Aprianus iz Petovija, Florentius iz Sabarije in Markus iz Siscije; v sinodi v Ariminu 359. vedel se je Fortunatianus iz Akvileje dvoumno in Germinius iz Sirmija je potegnil z arijanci; a zato so zopet nicaejski symbolum zagovarjali Valerianus v Akvileji in Markus v Petoviji, in zatem v sinodi v Akvileji 381. pod predsedstvom nadškofa Valerijana z izvrstnim Ambrozijem iz Mediolana

[1]) Huber I. 260; Alzog I. 304. [2]) Alzog I. 294, Huber I. 109. [3]) Huber I. 261.

še Maksimus iz Emone, Konstantius iz Siscije in krepki Anemius iz Sirmija („Glava Illirika ni nijedno drugo mesto, nego Sirmium; jaz pak sem škof tega mesta . . . in rečem onemu, kateri ne priznava . . . anathema!“).[1] Sv. Martin, tedaj še menih, prišel je iz Galije v Panonijo, da svoje rojake pred arijanskim krivoverjem obvaruje — a je bil po svedočanstvu životopisca Sulpicija Severa, zagovarjajoč Jezusa Krista božanstvo, s šibami tepen in iz mesta prognan.[2] (V Savinski dolini n. pr. znajo pripovedavati, da je tod sv. Martin sv. vero oznanjeval, pa da so uprav zato njemu posvečene cerkve v tem kraju na okrog: pri Gornjem gradu, na Paki, v Šaleški dolini, v Rožni dolini, na Téharjih, v Laškem trgu, v Trbovljah, v Godvinu itd. — No, velika cesta vodila je baš iz Galije skoz Mediolan v Akvilejo, Aemono, Celejo, Petovium v Sabarijo, koder je torej sv. Martin tudi res mogel potovati v svoje rojstveno mesto. Sicer pak je na Slovenski zemlji v obče mnogo cerkev postavljenih sv. Martinu na čast (zlasti po vplivu Frankov), in spomin tega svetnika je pri nas itak dobro znan.[3])

Proti koncu IV. stoletja, posebno potem, ko je po smrti arijanca Germinija sirmijsko stolico s pomočjo sv. Ambrozija kot papeževega delegata zasel katoliški metropolit energični Anemius okoli 380., vrnilo se je več škofov k verski jedinosti in več jih je bilo s pravovernimi nadomeščenih. Vsaj v omenjeni veliki sinodi v Akvileji l. 381., v kateri so bile, razven Španije, zastopane vse cerkvene provincije rimskega patrijarhata, hvalijo, (kakor kažejo Acta Concil.) vsi otci zapadne cerkve, da je razven dveh kotov v pobrežni Dakiji in Moeziji zopet mir in sloga v Ilirskih in drugih deželah in to od gór do morja.[4]) — Vender pak so še iztočni Gotje, po tem Gepidje in Langobardje pozneje v V. in VI. stoletji arijanizem jako razširjavali v naših krajih.

15. Druge verske borbe.

Razven arijanizma, po vsej deželi jako razširjenega, udeleževali so se nekateri škofje v naših krajih še nekaj drugih verskih borb proti krivim naukom zagovarjajoči pravo vero katoliške cerkve. — V t. i. Origenovem prepiru izjavil se je sv. Chromatius v Akvileji okoli l. 400. proti Origenu kot početniku arijanizma, a Chromacijev naslednik Januarius uprl se je okoli l. 414. krivovercu Pelagiju, zametujočemu katoliški nauk ob izvirnem grehu, o človeški slobodi in o milosti božji; Maksimus iz Aemone pak se je l. 390. v sinodi v

[1]) Hicinger l. c. 11; Huber II. 145. [2]) Wetzer & Welte s. v. Martin. [3]) Huber I. 261. [4]) Kako je prišla ta povest o sv. Martinu v Savinjsko Dolino? — Brez dvojbe po starih poročilih. Zato je tudi ta svetnik v takó veliki časti (Trstenjak „Nov.“ 1860. 8).

Mediolanu ustavljal zmotam rimskega meniha Jovinijana, kateri je tajil posebne zasluge redovništva, različnost vzveličanosti in raznovrstnost grehov ter prednost devištva pred zakonstvom.[1]) Vse te herezije je pobijal poleg drugih tudi naš rojak sv. Hieronim, tedaj redovnik v betlehemskem samostanu, v spisih Epistola ad Pammachum de erroribus Origenis, Dialogi adv. Pelagianos, Adv. Jovinianum ll. II. idr. Njegov nekdanji prijatelj Rufinus, akvilejski duhovnik in pisatelj (rojen v mesteci Julia Concordia blizu Akvileje) zagovarjal je Origena ter postal tako protivnik sv. Hieronima, proti kateremu je napisal knjigi: „Apologiae" navadno „Invectivae" zvani okoli l. 401, na kar mu je Hieronim krepko odgovarjal s spisi „Apologia adv. Rufinum" ll. III. Škof Chromatius si je prizadeval oba spet pomiriti, a ni mu se posrečilo takó, kakor prej (397) predstojnici samostana na Oljski Gori sv. Melaniji, v jednaki stvari.[2])

16. Propadanje kristjanstva.

Z razdelitvijo rimske države po krščanstva zavetniku cesarju Teodoziji leta 395. med sinova Honorija v zapadu in Arkadija na iztoku, a še bolj vsled selitve narodov v V. in VI. stoletji, nastali so za krščansko vero zelo pogubni časi. Razni barbarski narodje so divjali uprav po naših deželah pustošeč zemljo naših pradedov, razdirajoč cvetoča mesta, moreč mirne prebivalce, pleneč in požigajoč njihovo imetje. Prav živo nam tedanjo dobo opisuje sv. Hieronim v pismu Heliodoru 35 rekoč: „Dvadeset let sèm je in več, kar se med Carigradom in Julskimi Planinami vsak dan prelija rimska krv. Sitijo, Trakijo, Makedonijo, Dakijo, Tesalijo, Dalmacijo in vso Panonijo Gotje, Sarmatje, Kvadje, Alani, Huni, Vandali razdevajo, vlačijo, ropajo. Koliko blagorodnih osob, koliko mater in devic je bilo tem zverinam v šalo! Ujeti so bili škofje, pomorjeni mašniki in razni duhovni redovi, podrte so bile cerkve, k oltarjem Kristovim postavljeni konji, svetinje mučenikov izkopane; povsod žalost, povsod stok in jok in tisočere podobe nemile smrti. Rimski svet se je podrl. Svedok je kraj, v katerem sem bil rojen, kjer je razven neba in zemlje ter trnja in goščave vse propalo"; in na drugim mestu, v komentaru k preroku Habakuku, kjer je govor o velikih sovražnih stiskah, pravi isti pisatelj: „Nismo-li slišali, da se je to izpolnilo v našem rodišči, na meji Panonije in v Iliriku, da niti človeška stvar ni preostala."[3])

Tedaj so bila razdejana v naših krajih mesta: Strido 378. in Petovium 380. po zapadnih Gotih, po tem Sirmium

[1]) Hicinger l. c 11; Alzog 397. — [2]) Alzog 301, 302; Wetzer & Welte s. v. Hieron. Rufin. [3]) Zl. Vek 32 sl.; Novice 1854. 34; Vestnik 1873 str. 70.

442. Aemona 451., Akvileja 452. i dr. po Hunih (Attili). Petovium je bil Gotom izdal arijanski škof vsiljenec Julijan Valens (morda omenjeni murzijski), ker so ga katoliki bili iz mesta prognali; v Sirmiji pa je tamošnji škof menda poginil.[1]) Aemona in Akvileja ste si iz razvalin še spet opomogli, a ostale škofije. stridonska, petovijska in še kje katera, so propale. Ako je morebiti v Sirmiji, tej nekdaj sloveči prvostolnici, nadalje še životarila prosta stolica, dakako večkrat prazna, metropola ni bila več; v to odslej tudi ni imela politične podloge.[2])

Škofje sv. Nicetas v Akvileji († 485), sv. Paulinus v Tiburniji (od 474) in Konstantius v Laureaku († 480) hranili so tedaj krščanske ostanke na jugu, zapadu in severu naših dežel; a opat sv. Severin (o. 454–482), čudodelec iz neznanega roda in kraja (morda iz Afrike?) bil je v gornji Panoniji in posebno v pobrežnem Noriku o tej občni sili pravi apostol, učeč, tolažeč, pomagajoč v duhovnih in telesnih potrebah ljudstva, ter je s svojim velikim vplivom, celó pri barbarskih vladarjih, potegoval se posebno za slobodo stiskanim. Po Severinovi smrti šli so njegovi še preostali učenci z Rimljani vred pod vodstvom grofa Pierija v Italijo 488. l.[3])

17. Nove škofije.

Ko je Teodorik Véliki, kralj iztočnih Gotov, premagavši herulskega kneza Odoakerja leta 493. utemeljil veliko Vztočnogotsko kraljestvo sezajoče od Danubija do Rodana, vrnil se je za nekoliko časa spet mir in ž njim tudi krščanstvo v naše dežele. Tedaj so tečajem VI. stoletja nastale nove škofovske stolice, posebno v Istri. Tako Pola (Pulj), kjer nam je znan škof Venerius leta 502, Parentium (Poreč), škof Euphrasius l. 521, Tergeste (Trst), škof Frugiferus 524, Gemianus (568) in Severus (579), Justinopolis (Koper), škof sv. Nasarius 524, Maximilianus (557) in Agatha (567); Pedena (Pičan), škof Nicephorus (524), Theodorus (546) Marcianus (579). V Aemoni (Novemgradu): Beatus Florius (524), Germanus (546.) in Patritius (579), a v Noriku spet Celeja, kjer je v 2. polovici VI. veka bil škof rečeni Joannes.[4]) Tudi Akvileja je o tej dobi v prvih letih kralja Teodorika spet vzcvela ter je nekje med 488. in 544. postala metropola razven za Istro in Venecijo še za ves Norik in jugozapadno Panonijo, a tudi za iztočni del Rhaecije I. in za Rhaecijo II. ali Vindelicijo.[5])

Od škofij v jugovztočni strani Panonije je bila sedaj Siscia, in morda še katera druga tedaj obstoječa, podredjena Saloni v

[1]) Huber I. 267; 73. — [2]) Huber I. 406. — [3]) Huber I. 341 sl., 125. [4]) Hicinger Zl. V. [5]) Huber I. 75, 406.

Dalmaciji (katero stolico je bil utemeljil vrstnik sv. Andronika, sv. Domnus (Dujmo) Antiohenjan in učenec sv. ap. Petra); vsaj v dveh sinodah, kateri je imel metropolit Honorius III. v Saloni leta 530. in 532., nahajata se v podpisih dva siscijska škofa, v prvi „Joannes Episcopus ecclesiae Siscianae", in v drugi „Constantius Episcopus ecclesiae Siscianae". Isti metropolit salonski Honorius je utemeljil po tej drugi sinodi novo škofijo Bač (Episcopatum Barcensem t. j. Bacensem), katero cesar Justinian (Novell. XI.) stavi v dolnjo Panonijo.[1])

Ko so leta 535. Bajovari predobili sredozemni Norik, usiljevali so Franki, vrhovni gospodarji Bajovarjev, tja svoje škofe in mašnike, zarad česar so se primorski škofje v sinodi v Akvileji l. 591. vztočno rimskemu cesarju Mauriciju tedanjemu gospodarju Istre pritožili: („Galliarum archiepiscopi) in tribus ecclesiis nostri concilii, id est Beconensi, Tiburniensi et Augustana constituerant sacerdotes" — t. j. Petena (prvotno Seekirchen pozneje Salzburg), Tiburnia (dan danes sv. Peter v Gozdu v Koroški) in Augsburg.[2])

Opazka. Nekateri, tudi spet naš Hicinger 12, hočejo, da je po propadu Sirmija 442 postal Laureak metropola za noriške in panonske škofije; kar pak zopet ni resnično. Dotični bulli papežev Symmacha in Agapita do škofov (?) laureaških (?) Teodora in Gerharda 500 in 536. ste podvrženi, kakor tudi vse ostale na to stvar nanašajoče se listine. Laureaška stolica, katera sicer ni preje za Norik ni bila nikdar nadškofija (kakor gori omenjeno), po Konstanciju v 2. pol. V. stoletja ni imela nijednega škofa več, ter so vsi naslednji takšni, kakor rečena Teodor in Gerhard, potem Erchanfried, Otgar, Bruno . . . izmišljeni. (Vid. Huber I. 9; 56, 57; 274.)

18. Šizma v Akvileji.

Pri omenjanih nasilnih prevratih in verskih zmešnjavah imamo v drugi polovici VI. stoletja beležiti še jeden, za cerkveno jedinost škodljiv dogodek: šizma v akvilejski metropolii.

Ko so Langobardje leta 568. zavladali bili v gornji Italiji, ubežal je akvilejski nadškof Paulinus I. s cerkvenimi zakladi na bližnji otok Grado, katera stolica se je od tedaj Nova Akvilejа imenovala; a to je dalo povod dolgemu, blizu poldrugi vek trajajočemu razkolu.[3])

Že Paulinov sprednik, Macedonius, ni hotel podpisati sklepa 5. ekumenskega koncila v Konstantinopoli (553.), v katerem so bila obsojena takó zvana Tria Capitula (Τρία κεφάλαια, Tri Poglavja: spisi Teodora Mopsuestijskega, Teodoreta škofa v Cyrusi proti Cirillu patrijarhu aleksandrijskemu, in Ibasa (pozneje škofa v Edesi] Perzijanu Marisu škofu v Hordashiru) kot prouzročilci Nestorijevega krivoverja o dveh osobah v Kristu, ker bi ovi koncil bajda bil v protislovji s 4. ekumenskim koncilom Chalce-

[1]) Huber 406. [2]) Id. I. 71 i. dr. [3]) Wetzer & Welte s. v. Aquil., Venedig.

donskim (451.), kateri je bil Eutyhejev monofizitizem (krivi nauk o samo jedni naturi v Kristu) zavrgel.[1]) — Rečeni Paulinus se je v sinodi v Akvileji leta 555. z mediolanskim nadškofom Vitalisom in drugimi venetskimi ter isterskimi škofi Konstantinopolitskemu koncilu bil povse uprl. Zastonj sta se trudila papeža Pelagius I. (555—560) in Pelagius II. (578—590) stvar poravnati. Tudi Paulinova naslednika Elias in Severus sta ostala v razkolu. Byzantski cesar Mauricius sam je poskušal celó z državno silo posredovati, zaprši Severa v Raveni; toda brez uspeha. Še le papež Gregor Vel. (590—604) pridobil je samó nekatere škofe zopet za sebe. Med temi so bili Firminus v Tergestu, Patricius ali Petrus v Aemoni, in tudi njegov naslednik sv. Florius v Aemoni; kateri pak so zato od nasprotnikov imeli mnogo trpeti.[2])

A po smrti Severovi postal je razkol še večji. Katoliki so namreč na Gradu izbrali za škofa Kandidijana, šizmatiki pak so v Akvileji postavili nasproti škofa Joana l. 607. In takó je dalje skoro skoz celo VII. stoletje v akvilejski cerkvi poleg katoliškega predstojnika na Gradu ali v Novi Akvileji zmirom bil tudi šizmatiški v Stari Akvileji, dokler se ni leta 698 za papeža Sergija povrnil staro-akvilejski škof Petrus v cerkveno jedinost.[3]) Ali s tem še ni bila poravnana politična razprtija ter prepir za prvenstvo med oglejskimi in grajskimi patrijarhi. — Nekdaj so papeži metropolitoma v Akvileji in Mediolanu dovoljevali, da sta smela zarad prevelike oddaljenosti od Rima drug drugega posvečevati; a po ovi šizmi je akvilejski škof jenjal biti ordinator mediolanskega.[4])

19. Akvilejski patriarhat.

V tej dobi razkolništva so si bili akvilejski metropoliti pridali ponosni naslov patriarha. Rimski papež jim je ta naslov tudi potrdil, najpreje katoliškemu Kandidianu na Gradu, a potem po zjedinjenju še nadškofom v St. Akvileji.

V kaki veljavi so bili gradski in akvilejski patrijarhi, vidi se že iz tega, da so v koncilih imeli svoje mesto neposredno za papežem.[5])

Iz te dobe poizvédamo tudi kaj veliki obseg Akvilejskega patrijarhata. Paulus Diaconus-Warnefried imenuje namreč dvadeset tedaj živečih škofov, čijih stolice so dohajale Akvileji. Škofije so te le: Altinum, Concordia, Sabiona, Tridentum, Verona, Vicentia, Tervisium, Feltria, Acilium, Bellunum, Julium Carnicum, Pola; Tergeste, Parentium, Aemona, Ceneta, Celeja; Patavium, Petina in

[1]) Alzog I. 333 sl. [2]) Hicinger 13, 14; [3]) Alzog 337. [4]) W. & W. s. v. Mailand. [5]) Huber I. 70; Wetzer & Welte s. v. Venedig.

Opitergum. Pravoverni so bili suffragani prvih 12 stolic: Petrus altinski, Clarissimus konkordijski, Ingenuinus sabionski, Agnellus tridentski, Junior veronski, Horuntius vicentijski, Rusticus tervisijski, Fonteius feltrijski, Agnellus acilijski, Laurentius bellunski, Maxentius julijski, Hadrianus polski; razkolniški od drugih 5 škofij: Severus tergestejski, Joannes parentijski, Patricius aemonski, Vindemius cenetski in Joannes celejski; ostale 3 stolice, dan. Padua, Pacina in Oderzo bile so tedaj bržčas prazne in, dokler je patriarh Severus v Raveni bil zaprt (588), tudi menda nenamestljive.[1])

V taki obširnosti ostal je patrijarhat do zedinjenja šizmatikov s katoliki (698). Tedaj pak je bil delokrog upravno razdeljen: patrijarh na Gradu je bil z jurisdikcijo za venecijske in isterske, pozneje tudi še za nekatere dalmatinske škofije, a patrijarh v Akvileji za frijulske. — Gradski patrijarhat je papež Nikolaus V. pozneje leta 1451. prestavil v Benetke; akvilejski pak je leta 1751. na željo Avstrije po naredbi papeža Benedikta XIV. jenjal, ter ste bili zato utemeljeni nadškofiji v Vidmu in v Gorici.[2])

Opazka. Da bi patrijarh Elias bil leta 579. sklical sinodo na Gradu, ker so bajda razven drugih bili navzočni škofje iz naših krajev: Severus iz Tergesta, Joannes iz Parencija, Adrianus iz Pole, Patricius iz Aemone, Martianus iz Pedene, Joannes iz Celeje, Leonianus iz Tiburnije, Maxentius iz Julija Karnika in Virgilius iz Škarabancije — kakor po drugih tudi Hicinger l. c. 14 navaja, zopet ni historično. Dotična Acta Concil. so ponarejena, in njihov nespretni kompilator podaje nam v njih samó imena škofov, kateri so v VI. stoletju v akvilejski provinciji v obče živeli, ne gledé na to, ali so še l. 579. bili živi, in ali so s šizmatiškim patrijarhom držali ali ne. — (Vid. Huber I. 10 idr.)

20. Poslednje cerkvene zgode v tej dobi.

Gospodstvo germanskih Langobardov (527—568), čijih oblast se je tudi še po njihovem odhodu v Italijo na naši zemlji raztezala sèm do Soče in gori do Zile[3]), a še več napadi tatarskih Avarov, posedših za Langobardi (568) ogersko nižino za blizu pol tretji vek, bili so kristjanstvu v Panoniji in Noriku, deloma tudi v Istri, zopet silno pogubni. Tudi Slovenci, kateri so v istem času (551—592) razširili se na novo po vsej Panoniji in Noriku ter v Karnijoli tja do današnje Tirolske, a so se tudi že proti Istri in Jadranskemu Morju spuščali, postali so po vzgledu svojih tlačiteljev in deloma zaveznikov po sili, Avarov, kristjanski cerkvi nevarni. Že leta 600. pisal je papež Gregor Vél. nadškofu v Saloni in duhovništvu v Dalmaciji: „Zarad slavjanskega naroda, kateri vam se zeló primika, žalostim se mnogo in se bojim; žalostim se zato, ker delim vašo tugo, a bojim se, ker so skoz Istro začeli vhajati tudi v Italijo“.[4])

[1]) Huber I. 74, 75. [2]) Wetzer & Welte s. v. Patriarch, Aquileja, Venedig. [3]) Hicinger 16. [4]) Jaffé, Regesta Nro. 1320.

Koncem VI. stoletja propale so tedaj v silnem gibanju ljudskem še ostale škofije v Panoniji in Noriku, kakor Siscia, Sabaria, Celeja, Tiburnia, tudi Aemona; — vsaj od te dobe ne omenja nam se nijeden škof več na teh stolicah.

Ohranile so se vender škofije v Istri: Tergeste, Justinopolis, Parentium, Pola, Pedena[1]).

Drugi škofje, kateri so v opisanem akvilejskem razkolu ostali rimski stolici zvesti, napotili so se sedaj, od šizmatikov proganjani, l. 599. v Konstantinopol, da bi pri cesarji Mauriciji našli zavetja. Od teh je sv. Florius iz Aemone v Poli umrl okoli 600, kjer so tudi njegovi ostanki shranjeni.

Tudi Akvileja se je v onem silnem metežu srečno obdržala; in takó je umevno, da je ta imenitna metropola, potem ko je še tudi stolica v Saloni l. 639. propala, meje svoje jurisdikcije razširjala ne samó nad Istro in Venecijo, temveč od začetka VI. stoletja, kakor rečeno, tudi nad ves Norik in vsaj del Panonije ter celó tja nad Rhaecije I. iztočno stran in nad Vindelicijo.

21. Cerkvena uredba.

Na konci tega oddelka naj še bode na kratko omenjeno, kakó je že v 2. polovici V. stoletja krščanstvo v naših krajih bilo povse razvito in urejeno.

Poizvédamo o tem iz životopisa sv. Severina, katerega je sestavil njegov učenec in 3. naslednik Eugippius.

Skoro povsod, kder se v tem spisu omenjajo cerkve in kristjanske občine v Noriku, nahajamo tam tudi mašnike z diakoni in subdiakoni ter nižjimi duhovniki doli do cerkvenega vratárja. Imenuje nam se več samostanov in celic za moške; a tudi Bogu posvečenih devic ne manjka. Samostani imajo svoja zakonita posedstva, in njih stanovniki niso samó bogomolci in duhovadci, temveč kot apostoli delujejo za blagor ljudstva ter podpirajo posebno uboge in zatirane. Govori se o posebnih cerkvah, odločenih za krščevanje in dušoskrbje, ter o molilnicah ali podružnicah za redovnike in svetovnjake. Božja služba je v popolnem redu; vrši se zjutraj in zvečer, sv. maša se služi, cerkveno petje se goji, psalmi se pevajo, skupne molitve se opravljajo, jedi in pijače se blagoslovljajo, daruje se v sklad itd. Mrliči se pokopavajo včasi slovesno, in v navadi so mrtvaška opravila in obletnice po mrtvih. Isto takó se v obče časté svetniki, mučeniki in njihovi ostanki. Umirajočim se daje sv. popotnica, Bogoslužni obredi opravljajo se tudi v najsijajnejšem blišču, mnogo sveč gorí, in v rabi je dragocena cerkvena priprava in obleka. Nadalje doznajemo propise o cerkvenem redu, o trdem postu, posebe o 40dnevni postni

[1]) Hicinger ib.

dobi s pritrganjem jedi in pijače; potem, kakó verni posvečujejo nedelje in druge cerkvene praznike, kakó romajo k svetinjam mučenikov; sploh kaže nam se bogato razvito kristjanstvo in cerkvenstvo[1]).

In akoprem v životopisu sv. Severina imamo samó o nekaterih krajih Norika in Rhaecije taka očitna znamenja že povse razvitega kristjanstva po znoternji in zunanji uredbi, to smemo gotovo sklepati, da so jednake naprave obstojale po vseh drugih noriško-rhaecijskih krajih, v katerih so kedaj že bile kristjanske občine; temveč, čim nam je živa gorečnost tedanjih duhovnikov porok, da je jedino samó v nekaterih krajih gotovo ne bi cele družbe njih skupaj stanovale, ako bi po mnogih drugih krajih verskih poslancev manjkalo; kakor se ne da misliti, da bi po drugih krajih prebivalci gledé sv. evangelija čepeli v temi, ako so imeli razmerno jednako število učiteljev.[2])

No, ako imamo take osvedočevalne dokaze o povse dovršenem krščanskem življenju daleč tam na severu, to moremo pač isto in še z boljšim pravom trditi tudi o južnih, ognjiščem krščanstva mnogo bližjih krajih. —

S propadom rimskega cesarstva je v silnih svetovnih prevratih tudi krščanska vera v naši domovini skoro izginila; in zato je pri novih slovenskih naselnikih bilo treba zopet jo uvesti.

(II. del prihodnje leto.)

[1]) Huber I. 107, 108; 374 sl. [2]) Muchar Röm. Noric. 243.

Iz pótne torbe.

Priobčil **Fran Erjavec.**

Evo me zopet s polno torbo narodnega blaga. Vanjo sem pobiral vse, kar se mi ni zdelo vsédnje, in kar se mi je videlo vredno, da iznesem pred slovensko razumništvo. No, s tem ne mislim reči, da je vsaka drobtina res kaj vredna. Znam, da je v tolikej množini izvestno tudi nekaj zône, niti brez plev ne bode. Ali meni nedostaje potrebnega znanja v razsodbo, kaj bi utegnilo zanimati jezikoslovca, kaj ne. Uveril sem se namreč, da jim časi prija kakova mrva, ki se je meni zdela po vse neznatna in do konca nevažna.

V prvej vrsti so mi tudi zdaj bila na umu domača rastlinska in živalska imena, katerih se lepo čislo nahaja v torbi. Delj časa sem tudi nabiral domača imena raznemu ovočju (sadju), ker sem se uveril, da ima naš narod v tem veliko bogastvo lepih besed, katerih naši slovarji še neso izcrpli, a še menj vedé za nje naše strokovne knjige, ki so najrajše pisati o „rizlingu“ in „portugizerji,“ o „kalvilih, rambourjih, parmenah in renjetah,“ ali še celó o „belle-fleurih in nonpareilih“, dočim ima narod istim razpolom svoja samorasla nazivala. Treba bi pa bilo, da kakov strokovnjak vzame stvar v roko, ter da narodno terminologijo v sklad dovede sè znanstveno, in da vsaj glavnim razpolom ustanovíti nazivala.

Pri tem delu so me razven mojih dijakov, kar jih je slovenskega jezika, z drage volje podpirali gospoda župnici A. Harmel v Šebréljah, Matija Sila v Repnjem Taboru in J. Vesel pri sv. Duhu nad Krškem, potem gospod vikar Gradiški Simon Gregorčič, Biljánski kaplan g. Fran Goljevščak in gospoda nadučitelja J. Širca v Bólci in Fr. Praprotnik v Lembahu. Vsem bodi tukaj izrečena presrčna hvala na njih trudu.

Kar se dostaje nabranih besed in rekov, v prvej vrsti mi je hvalo vedeti gospodu Šimnu Gregorčiču ml., sedanjemu vikarju v Trenti; pa tudi gospod Kristjan Brátina, učitelj Srpeníški, poslal mi je zbirko besedíj, iz katere sem pobral nekoliko zrnija.

Uganke sem z večine nabral mej dijaki. Največ in najlepših mi je povedal realec Jos. Hvala iz Volčán. Prav lehko je pa mogoče, da je ta ali óna bila uže kje natisnena, no meni ni bilo možno pregledati vsega tega blaga, kar ga je dosle priobčenega.

Gospodo pa, katero take stvarí zanímljejo, prosim, da bi me tudi po sedàj blagovolili opozarjati na nedostatke in na neizpravnosti, katere sem o priliki rad popraviti. Krpež in trpež pol svetá drží.

I. Beséde.

Ankršt (reci: ánkršt), *a*, m. Te besede zdaj uže nikdor ne uméje, če tudi rabi narodu v klétvico: oj tí ánkršt grdi! Vrhu tega: tí ánkršt ánkršteni! Po vsem Kranjskem. Služi tudi v priímek. To je uprav: Antikrist; kajti v Daničićevem rječniku hrv. ali srpsk. jezika poleg: àntihrist, àntikrist čitamo i: àntikrst, àntikrs, katero besedo so Slovéni, kakor vse kaže, nekdaj tudi takó priglašáli, ter jo po svoje izrékali: ántŭkršt, od koder potlej: ántkršt, ánkršt.

Asla, f. Prísad; der Brand bei Wunden. Plúžna pri Bólci. V novovisokej nemščini se beseda: assel, m., našteva mej boleznimi: aszl und wurm. Grimm Wörterb. I. 587., in bavorsko-nemški je assl tudi neka bolezen: salb für die rot und für den assl, ter slóvnik o tej besedi izrecno opomína: es ist verschieden geschrieben von afl; poleg tega baš ondukaj čitamo: das Aiszlein (bavorski se izréka: assl, astl), glandula in carne, papula, ulcus. Schmell.-Fromm. I. 157. Največ nemških besed imajo Sloveni baš iz bavorskega narečja. Vidimo, da naša beseda: asla ní od nemške: afel, od katere smo vzeli: obèl, oblà (išči te besede), in da se „f“ v besedi: asla ní izpremenil v „s“, kakor po Matzenauri učí Miklošič Gramm. I.² 354. Matzenauer ima tudi še mnogo drugih novoslovenskih, da krotko rečem, jako čudnih stvarí. Uvérjen sem, da se „f“ v našem narečji nikoli ne more izpremeniti v „s“, in da Matzenaurovi tobožni slovenski, nikdar slišani besedi: sromentin (namesto: fromentin), zea mais, ter: sulika (namesto: fulika), Blasshuhn, pač nísta drugo, nego nápačen prepis iz bohoríčice, v katerej se „f“, ako je préčna črtica v sredi slaba in tenka ali vsa oguljena, zdí kakor „f“, zatorej: fromentin, fulika, namesto: fromentin, fulika. Primeri: osla.

Avber, (gen.?) Naplávina, rekše, les, listje, pesek i. d., kar voda nanese. Kot Koborídski. Temna beseda.

Báčev, čve, f. Sód; das Fass. Dáne pri Lôži.

Báčva, f. Sodček, v katerem se hrani olje; das Oelfass. Hrúšica v Istri.

Bárati, báram, v. impf. Vprašati, pozvédati. Gorénja Sôška dolina; Koroško in Gorenjsko. Temna beseda. Priméri bolgarski: baram, ich berühre. Kyriak Cankof 155.

Baréd, a, m. Pust in nerodovit svet. Málhinje na Krasu.

Begánica (reci: bũgánica), f., namesto: gibánica = potíca. Bólc.

Béka, f. Svoje ime ovci. Zémon pri Notr. Bistrici.

Béke, ali uprav békove trte se razločajo v: glavíčnice, košníce in stráclje. Ipavska dolina. Besedo: stráclja priméri k laškemu: strozzatójo, m., Strang, Strick (zum Erwürgen).

Bekíniti se (reci: bũkiníti se, bũkínim se), v. r. impf. Igrati se (o otrocih). Podkrnci.

Belò, à, n. Zastava; die Fahne. Vrsno na Tolminskem.

Berárnja, f. = bíra; die Collectur. Plúžna pri Bólci.

Beríg, íga, m. Brezno, Abgrund. Dornberk. Priméri: brêj, m., in: berij, m.

Berij, a, m. Velíka luža; der Tümpel. Vrsno. Priméri: brêj, m., in: berig, m.

Betáč (reci: bũtáč), *a*, m. Tolmún, otòn, globódnica; eine tiefe Stelle im Wasser. Hrúšica v Istri.

Béznica, f. Jéča; Kerker, in potem zaničljivo tudi o druzih hramih in ízbah. „Vtáknejo te v béznico.“ Dornberk pri Gorici.

Bíba, f. in: bíbica, f. Travna bílka; der Grasstengel, der Halm. „Dregnil sem se z bíbico.“ „Naberi mi bíbico smókvic (rudečih jagod).“ Kràs; Ipava.

Bíc, a, m., in: bíček, čka, m. Oven; der Schafbock. Sóška dolina; Goriška okolica.

Bíri, bíri, interj. S tem glasom se kličejo ráce. Sliši se tudi: bíra, f. = ráca.

Blážji, a, (namesto: blážij, žija), m., der Frühling. „Blážji je prišel“; „do blážja potrpi“; „v blážji bodemo orali“. A tudi sem čul: „blázema bodem oral“; „blázema pojdem v Trst“. Bólc; Plúžna. — Podstava tej besedi kaže da je: vũlaz, namesto: vylaz, der Ausgang; primeri: vígred (m., a ne f.), der Frühling, uprav tudi le: Ausgang („vy“ znači isto, kar „iz“); štirsko-nemški: der Auswärts = das auswärts gekehrte Jahr (od božíča do krésa), der Einwärts = das einwärts gekehrte Jahr (od krésa do božíča); a „ž“ namesto „z“ v besedi: blážji, stoji takó, kakor bolgarski: kũšij, der Brocken, namesto: kũsij, staroslov.: kąsŭ, m., das Stück. Mikl. Stammbildungslehre 63., in pravilno lice bi zatorej bilo: vylázij, namesto česar je: vylážij, od koder potem: vũlážij, vlážij, blážij, ker Bolčan običajno govori „b“ namesto „v“: bíno, béter itd., namesto: víno, véter. Líce: blázema (z ohranjenim „z“ namesto „ž“) kaže da se opíra na prvotni instrumental: vylázijem, od česar potem: vylázijema, vũlázjema,

vlázjema, vlázema, blázema, kakor: strahóma, mit Furcht, rédoma, der Reihe nach.

Blẽjati, blẽjem, v. impf. Blöcken. Ovca bléje. Plúžna.

Bôb, a, m. Bežol; Phaseolus vulgaris. Sóča; Trénta.

Bodílj, a, m. Pljúčnica; die Lungentzündung. Sv. Lucija na Mostu.

Bôra, f. = oblín. Drva, dokler še niso razcepljena, nego samó na kose razpiljena. Kobòrid.

Bôrjač, borjáča, m. Dvorišče, der Hof. Stojí namesto: obôrjač, primeri: obòr = die Hürde. Po Primorskem povsod navadna beseda.

Bós, a, m. Isto, kar: bés. „Bos te plentaj!“ Bólc; Kobòrid.

Božják, a, m. Ipavski „merčín“ dobiva od vsacega vedra vina po nekoliko soldov za svoj trud. Ti soldi se imenujejo: božjáki. Poglej tudi besede: merčín, m. Pogajajoč se vinu za kúp vselej tudi ukrenejo, kdo plača božjáke. V Laščah bi temu rekli „božji denár.“

Brȁt, m. Bolčanje sklanjajo to besedo takó, kakor bi imenovalnik bil: brater. „Ali nisi videl mojega bratra“? „Daj to svojemu bratru!“ „To sta moja bratra.“ „Pokliči moje bratre!“ i. t. d. Staroslovenski: bratrŭ, poleg: bratŭ, m., der Bruder.

Brávec, vca, m. Skópljen prasec; verschnittenes Schwein. Lúče na Štírskem. Na Bolškem je bravec der Schöps.

Brẽj, a, m. Globočina v vodi, tolmún, otòn. Brda Goriška. Priméri: berig, m., berij, m., Ne vérujem, da bi te besede bile iz ogerskega jezika, kakor Miklošič misli o jednakej štirskej in hrvatsko-slovenskej besedi: bereg, Pfütze, Danjko 87., lacus, Belostenec, palus, Jambrešić. Ueber den Ursprung der Worte von der Form aslov. trět und trat. 7.

Bréškast, a, o, adj. Umazan po obrazu. Vrsno pod Krnom.

Brežúljek, ljka, m. Majhen breg, brdo; der Hügel. Zémon pri Notr. Bístrici.

Bŕkalice, f. pl. Neka otročja igrača, ki je brlezu ali volku podobna in daje brneč glas od sebe, ako se izpustí z vrvice. Vas Krn.

Bŕkati, bŕkam, v. impf. Igrati se z brkalicami.

Bŕnjav, a, o, adj. Blaten, umazan. „Krava je brnjava.“ Ceróvo v Brdih. Staroslov.: brŭnije, n., lutum; priméri: bŕnje, f. pl.

Bŕnje, f. pl. Blato na glavi majhnega déteta. Bólc. Nesnága na životu, bodi si na človeškem, bodi si na živalskem. Obrnjáti, obrnjám, v. pl., onesnážiti, oblátiti. „Krava je obrnjána.“ Ceróvo v Brdih. Priméri: bŕnjav, adj.

Brôzer, adv. Blagor. „Brôzer tebi! wohl dir!“ Brozerováti, brozerújem (koga), v. impf. Blagorováti (koga). Podkrnci in Bolčanje. Namesto: blázer, in to namesto: blazẽže; staroslov.: blazĕ, adv., bene.

Bŕsten, stna, o, adj. Ueppig, blühend; tudi o človeku. Kobòrid.

Brúzla, brúzlica, f. = brúzgalica. Išči te besede v letopisu slov. Mátice 1879. leta.

Búča, f. Pôlič, rekše, pol bokala. „Dajte mi bučo vina.“ Kràs; Ipavska dolina. V šalivej pesmi o čukovi ženitvi slôve jedna kítica:

Vino sta izpila, trajlalá,
Bučo sta razbila, hopsasá.

Búhav, a, o, adj. Buhav je sód, ako diší po plésni, pa tudi vino, ki se je spravilo v tak sód. Goriška okólica; Soška dolina.

Búkati, búčem, v. impf. Brüllen (vom Rindvieh). Plúžna.

Búliti, búlim, v. impf. Múkati; brüllen. Vól ali júnec búli, krava múče. Ipavska dolina; Brda Goriška.

Búlja, f. Vse ono, kar se klade v testo, da bode od njega potíca ali gubánica; das Füllsel.

Búljati, búljam, v impf., nabúliti nabúlim, v. pf. Z búljo napolniti, nadéti. Od nemškega: Fülle? Sóška dolina; Goriška okolica.

Búmbati, búmčkati, búmbam, búmčkam, v impf. Píti. (V otročjem jeziku). Po vsem Goriškem. Laški: bombare, trinken, bómbola, Fläschchen. Diez II. 12.

Búra, f. Jedro, jederce (orehovo, lešnikovo i. dr.). Bólc.

Célo orehovo jedro imenujejo na Krasu: petelín, v Hrúšici: kóka, a v Vrémah: klóka. Polovica jedra je v Bolci: plat, í, f., na Krasu: kloča. Četvrtina jedra je v Bólci: nôga.

Búrica, f. 1) Majhna káblica s kratkima uhoma in s pokrovcem. V njej nosijo ovčarjem jedilo na pašo. Pokrov ima držalo, a skozi uha se vtákneta dve paličici. Hrúšica v Istri. 2) Lesena posoda, v katerej se hrani maslo. Zabíće v Istri blizu Kranjske meje. V hrvaščini je: búre, eta, n. das Fass.

Bušéla, (reci: bŭš-), f. = bučela; die Honigbiene; bušenják a, m. = bučelnják; das Bienenhaus. Staro Sêdlo.

Bužína, f. = lupína; búžiti = lupiti = rúžiti = žúriti. Búži se koruza, bôb, gràh i. dr. Plúžna.

Cebáda, (reci: cŭb-), f., der Fusstritt. Goriška okolica; Ipavska dolina; Kràs; Sóška dolina. Primeri: *cèbec, cèbniti.*

Cèbec, bca (reci: cŭbŭc, cŭbca), m., der Fusstritt „Če mi ne molčiš, dám ti cèbec“. Goriška okolica; Ipavska dolina.

Cèbniti, cèbnem (reci: cŭb-), v. pf. = suniti z nogo. Cebáti, cebám, v. impf. = suvati z nogo. Goriška okolica; Ipavska dolina; Kràs; Sóška dolina.

Celják, a, m. Pri domačih živalih samec, ki je še cel, rekše: nerezan; das unverschnittene männliche Hausthier. Srpeníca na Bolškem.

Celozémnik, a, m. Ganzhübler. Sv. Duh pri Krškem.

Cémbi, m. pl. Die Fransen. Podkrnci.

Cepèr (reci: cŭp-), *cepêra,* m.: „cepêra drv néma“, rekše, čisto nič drv néma. V Laščah. Ta dobra beseda uprav znači: der Splitter, od glagola: cépiti, spalten.

Cév, í, f. Die Schussspule beim Webestuhl. Bólc.

Cmôk, a, m. Die Ohrfeige, Schlag ins Gesicht. Sv. Križ Ipavski.

Cmókva, f. = smokva; die Feige. Hrúšica v Istri.

Crna, f. Svoje ime ovci. Plúžna na Bolškem. Isto, kar: Črna. Priméri: črnka.

Cvŕča, f. Ocvrt drob, rekše, jetra, pljuča in srce kake mlade živali ali kúretine. Goriška okolica; Ipavska dolina; Kràs.

Čáda, f. Črne krave svoje ime; čadín, a, m., črnega vola svoje ime. Brkini; Tolminci. Podstava je: kad, od koder: kaditi, rauchen, in tudi: sája f., der Russ; kajti v Senožéčah velé: čádav léšnik, a Laščani: sájav oléšnik, rekše oléšnik, takó zrèl, da je, kakor okajèn.

Čáj, a, m. Uljé, tvór; der Abscess. Hrúšica v Istri.

Čájiti, čájim, v. impf. Lupiti orehe. Čájiti se, čájim se, v. r. impf. „Orehi se še ne čájijo", rekše, ne dadé se še izluščiti iz oblaka. Očájnik = izluščen oreh. Plúžna.

Čaláren, rna, o, adj. Garstig, übel, eitel. „Čalárno mi je" = mir ist es übel. Lúče na Štírskem.

Čampár, ja, m. Levíčar. Sólkan. Primeri: čampárina v letopisu slov. Matice 1879. leta na 135. str. in létošnje popravke.

Čáša, f, Leseno tvorílce z ročem, s katerim se pije voda. Hrúšica v Istri.

Čebínklja (reci: čŭbínklja), f. Blatta orientalis; die Küchenschabe. Vrsno.

Čebohláti se, čebohlám se, v. r. impf. Grdo jokati se. Kobòrid.

Čéča, f. Dorastlo dekle. Gorénja Sóška dolina. Po nekaterih krajih govoré: čèča, in tudi: čečà.

Čegóv, a, o, vpraš. zaímek. Wessen? Čegóv si? Goriška okolica. V gorénjej Sóški dolini: čegá si?

Čénžiti, čénžim, v. impf.; prečénžiti, prečénžim, v. pf. Prážiti, preprážiti. Podčávenci. — Čežána, f. Sè sadjem ukuhan močnik. Sóška dolina; Kranjsko.

Čepêr, a, m. Ixodes reduvius; die Schafzecke. To ime sem v prvo čul na otoku Črésu, pozneje na Grebénih (v Repnjem Taboru) in tudi v Vrémah. — Razčepérjena (debela) živál.

Čepériti se, čepérim se, v. r. impf. = šepíriti se, in: ščepiríti se. Išči zadnje besede v letopisu 1880. l. na 192. strani. Kràs.

Čépnja, f., recte: *črépnja.* Prsténa, skledi podobna posoda, pod katero se navadno peče: pogača. Išči te besede v letopisu 1880. l. na 173. str. Hrúšica v Istri.

Češárek, rka, m. Ožurjena koruzna latíca. Volče pri Tolminu. Išči v letopisu 1880. l. na 193. str. besede: šíška, f.

Četverníca, e, f. Lés, ob kateri sta vprežena vola, ki gresta četvérit. Sv. Križ Ipavski. Išči te besede v slov. Mat. letopisu 1879. leta.

Čiráj, a, m. Majhno uljé, ki néma nič vršíča; die Hitzblatter.

Zémon pri Notr. Bistrici. Priméri v letopisu 1880. l. na 193. str. besedo: ščírjevec, m.

Čmŕlj, a, m. Klin, ki se vtakne v prevrtano klop, a nanj se denó na križ stoječe palice, ná-nje pa štrena, da se razmota. Vas Krn.

Čógljast, a, o, adj. Prismojen, neumen. Podkrnci.

Čolnák, a, m. (izreci: čunák), das Weberschiffchen. Plúžna pri Bólci.

Čórba, f. Die Jauche. Lúče na Štír.; tudi v Laščah.

Čŕnka, f. Svoje ime ovci. Zémon pri Notr. Bistrici. Priméri: Crna.

Črtéžen, žna, o, adj. Človek, ki črtí, ta je črtežen; hasserfüllt. Sv. Duh pri Krškem.

Čvériti, čvérim, v. impf. Plauschen, plaudern, unnützes Zeug reden. Lúče na Štírskem.

Dáska, f. Steinplatte. Dáskast kamen, ein Gestein mit plattenförmiger Structur. Málhinje na Krasu.

Díhati, díham, v. impf. (tobak). Schnupfen. Podkrnci.

Dolgáva, f. = dolgost. Podkrnci.

Domár, rja, m. Človek, ki ob nedeljah ostane domá za váruha, kadar drugi otidejo v cerkev. Domáriti = domár biti. Podkrnci.

Dombráva, f. Ime majhne vasíce blizu Prváčine. Podstava tej besedi je: dobr, dób, staroslov.: dąbrŭ, poleg: dąbŭ, m., der Baum, die Eiche, a ohranil se je v njej še stari hohník. Po glasovnih zakonih nove slovenščine bi ta beseda slula: Dobráva, kakeršnih imen se po Slovenskem več nahaja.

Dopréga, f. Der Vorspann. St. Martin v Brdih. (Izrékajo: doprága.)

Dráhati, dráham, v. impf. Zdrâhe delati; Zwist stiften. „Páhati in dráhati.“ Kobòrid. Išči v letopisu sl. Mat. z 1880. leta besede: razdrásati. Začetni „d“ v tej besedi je od samostavnika: (v)zdrahi.

Dráhniti, dráhnem, v. pf. Wüthend anfallen (vom Hunde). „Pes je dráhnil na beráča.“ Plúžna. Morebiti namesto: ráhniti; priméri: rohnéti.

Dráska, f. Praska na koži; der Ritz. Vrsno. Podstava: dr-ĕ-ti.

Drásta, f. Drča; die Riese, Runse. Trénta; Sóča; Plúžna. Podstava: dr-ĕ-ti.

Dŕdrač, a, m. Die Thurmratsche in der Charwoche. Málhinje.

Drést (ĕ), *a,* m. Das Laichen von Fischen. „Riba gre zdaj na drést.“ Sláp Ipavski. Zatorej: dréstiti se, laichen, a ne: drstíti se.

Drĕvíti (reci: drvíti), *ím,* v. impf. Gnati. Ta beseda, znana široko mej Slovéni, vender nij domača, nego v staríni vzeta iz nemščine. Gotski: dreiban, starovisokoném.: trîban, srednjevisokoném.: trîben, starosaski: drîban, nizkoném.: driven, nizozemski: drijven, anglosaski: drîfan, angleški: drive, staro-

fríski: drîva, novovisokoném.: treiben. A nepravílno je pisati: drvíti, drvím, drvíl sem ga, kakor tu vidimo, in tudi Laščan jasno izréka: zadrěvil sem ga, s príglasom na srednjem zlogu, da se zatorej v njem „ě“ na tanko sliši. Partic. praet. pass. je: zadrěvljèn, ljêna, o.

Drnóhati, drnóham, v. impf. Smrčati; schnarchen. Kràs; Ipavska dolina. — Za Stolom od Žage proti Rêziji je gôra: Drnóhlja (Drnóhulja).

Drobózen, zni, f. = drobíž, n. pr. otrôci, drobno sadje i. t. d. Za denar rabi pa: drobíž. Spodnja Idrija.

Drugóč, adv. K letu, ob letu, uprav: drugi krat. Kràs; Ipavska dolina. V Laščah: kedàj, adv., im künftigen Jahre.

Druhál, háli, f. Die Volksmenge. Tudi ta beseda je v starej dôbi k nam prišla iz némščine. Ostalim Slovanom je neznana. Gotski: drauhts, starosaski: druht, starovisokoném.: truht, das Volk. Na pósodo vzeta beseda je potem odpehnila „t“ na konci ter namesto njega privzela domače obrazílo „al“.

Drzũnzũn, interj. Kadar hoče pastír goveda hitro pognati, kriči: „drzũnzũn, obád, obád!“ Na ta glas spustí se živaľ v dir, da bi utekla strahovitemu krvopivcu. Málhinje.

Dúdati, dúdam, v impf. Káko stvar ali káko delo nerodno v roke vzeti; počasno in z majhnim uspehom kaj delati. Dúdalo, a, n., ták človek; ein langsamer Patron. Ipavska dolina.

Dúnkati, dúnkam, v. impf. Sesati prst. Otroci, odstavljeni od prsij, dúnkajo. Dúnka, f. Deklica, ki sesá prst. Vrsno pod Krnom.

Frníkola f. Das Schnellkügelchen; kámena króglica, s katero po méstih in trgih dečki igrajo, a še bolj so igrali poprejšnja léta, s palcem in kazalcem podèč frníkolo v posebne jamice. V Ljubljani. Priméri tirolsko-nemški: Fernerkörner, plur., Steinchen, vom Eise der Gletscher glatt geschliffen und gerundet. Alpenburg, Mythen und Sagen Tirols, na 97. str.

Gácelj, lja, m. Kos (kruha). Sêlo v Ipavskej dolini.

Gádina, f. Gadova jama; das Vipernloch. Notranjsko; tudi v Laščah.

Gárbast, a, o, adj. Kar ni prav gladko, to je gárbasto, n. pr. zíd. Rihenberk. V Laščah se to imenuje „gábernato“.

Gáža, f. Sléd, ki ga pušča divjáčina v snegu; die Schneespur. Plúžna. Podstava: gaz-iti.

Glavíčarica, f. die Stecknadel. Kobòrid.

Glavník, a, m. Das Rietblatt, der Rietkamm am Webestuhl. Bólc.

Gliștína, f. Die Kothwürste des Regenwurmes. Hrúšica v Istri.

Globenica, f. Die Vertiefung, die Einsenkung (im Boden). Ipavska dolina. Namesto: globélnica; v Laščah: glôbël (reci: glôbu), globéli, f., die Vertiefung.

Glóvnja, f. (namesto: glávnja), goreč kos lesá; brennendes Holzscheit. Po vsem Goriškem. Staroslov.: glavĭnja, f., titio.

Glún, a, m. Bláto; der Schlamm. Staro Sêdlo. Priméri staroslov.: glěnŭ, m., der Schleim.

Godí, adv. „Če vam je godí“ = če vam je po godu, če vam je prav. Mlinsko pri Koborídu. Staroslov.: godě byti, gefallen.

Goláčina, f. 1) Dlaka, katera gre od živáli, kadar se golí. 2) Zrnija prazna mesta na koruznej latíci. „Letos je čuda goláčine“. Ipavska dolina.

Golázen, zni, f. Golo mesto v gozdu. Sv. Duh pri Krškem.

Golíca, f. Bolezen, izza katere se človek ogolí, rekše: izgubí lasé; der Typhus. Nemški Rovt.

Golovíca, f. Suha veja. „Hódi po golovíce!“ „Prinesel je breme golovíc.“ Pod Čavnom; na Otlici.

Gôvne, f. pl. (gôvine?) Ovčji pašnik. Spodnja Idrija.

Gózec, gózca, m. Žensko spodnje krilo; das Frauenunterkleid. Podstava: góza f., der Hinterbacken. Podkrnci; Staro Sêdlo. Priméri: prevóza, f.

Gráblje, f. pl. Der Rechen des Webers. Bólc.

Gràp, a, m. Brana; die Egge. Pográpati, pográpam, v. pf., pobránati (njivo); beegen. Podkrnci.

Grêniti, grênem, v. impf., a tudi: rêniti, rênem, v. impf. = gnati, žênem. Kràs; Ipavska dolina. — Grêniti je pokvarjeno lice te besede, katera pravílno slôve: gnati, rênem, namesto: žênem, kakor: môrem, namesto: môžem.

Grezíti se, grezí se (mi), v. impf. r. Toži se mi, ne dá se mi. „Grezí se mu delati.“ Dréžnica pod Krnom. Nepokvarjeno lice slôve: grústiti se, Ekel empfinden: ta jéd se mi grústi; konjsko mesó je mej nami prigruščêno. V Laščah. Poleg tega v srbščini tudi: grsti mi se. Mikl. lex. 145.

Grímati, grímam, v. impf. Ropotati; poltern, krachen. Gorénja Sóška dolina. Podstava je: grm, od koder: grméti; staroslov.: grimati, v., schallen.

Grlovíca, f. Das Kienholz. Trnovo v gozdu.

Gróla, grólica, f. Kugel, Kügelchen, Perle, sploh kroglice, kakeršne ženske nanizane nosijo okolo vratú. Plúžna. Pohábljeno iz: Koralle.

Gromáča, f. Suh zid, zložen z gola s kamenja, kakeršen je tudi pri nas po Krasu in po Ipavskej dolini navaden. Otok Čres.

Grúštarica, f. Sandbank. Sólkan. Podstava: gruš̌, Schutt, Schotter.

Grzdóvlje, a, n., uprav: grozdóvlje. Posušene grozdove jagode; Rosinen. Staro Sêdlo.

Gúgljati, gúgljam, v. impf. = šéškati (išči te besede v letopisu sl. Mat. s 1880. l. na 193. str.) = prežati pri kacej pojédini. Gúgljaš = šeškáč, prežálec. Rihenberk.

Gúkati, gúkam, v. impf. Z deščico, na vrvci privezano, mahati po vzduhu, da daje hukajoč glas od sebe. Kobòrid. Namesto: gólkati, gólkam.

Gúra, f. Malovreden konj, kljuse; Schindmähre. Staro Sêdlo; Bólc.

Hèbniti, hèbnem (reci: hŭb-), v. pf. = suniti s pestjó ali z lèhtom; hebáti, hebám, v. impf. = suvati s pestjó ali z lèhtom. Goriška okolica; Ipavska dolina; Kràs.

Hílja, f. Krava z nazaj zavitimi rogmí; hiljec, ljca, m., vól s tacimi rogmí. Zémon pri Notr. Bistrici in tudi v Laščah. Staroslov.: pohylŭ, adj., krumm; priméri: prihúliv hoditi, gebückt gehen. V Laščah.

Hki, hkére = hčí. Rihenberk. Tu je „k“ namesto „ć“, staroslov.: „št“ = tj. Priméri: Opkine (ópkine), f. pl., kakor se po Krasu često govorí, namesto: Opčine, vás nad Trstom.

H kupu biti, v cenó biti. Vrsno.

Hladníca, f. Hišica na vrtu, kamor se ljudjé po leti hodijo hladít; die Laube, das Lusthaus. Staro Sêdlo. Lepa beseda za našo zdaj navadno skovánko: sénčnica.

Hlápec, pca, m. Neka palica pri statvah. Bólc.

Hlémpati, hlémpljem, v. impf., hlémplje se mi = hlípati, hlipljem, hliplje se mi; mir stösst es auf. Dólenji Zémon pri Notr. Bístrici.

Hlóža, f. Das Reisig. Lúče na Štírskem.

Hódnik, a, m. Steza; der Fussteig. Lívek nad Idrijskem.

Hômot, a, m. Gošča; das Dickicht. Dornberk.

Hotéti. V Koboridskem Kotu delajo futurum namesto s pomočjo pomožnega glagola „biti“ z glagolom: hoteti. „Čem videti“ = bom videl.

Hrápelj, lja, m., hrákelj. Der ausgeworfene Mundschleim, der Auswurf. Plúžna.

Hrástovec, vca, m. Môčen kovan žrebelj. Gradišče na Ipavi.

Hrástovka, f. Jako pusta in nerodovita zemlja. Sêlo pri Črníčah v Ipavskej dolini.

Hrpéla, f. Hrbet (v šalivem govoru). „Če mi ne molčíš, dobiš po hrpéli.“ Sv. Kríž Ipavski.

Hrščávec, vca, m. Neka rastlina. Vréme.

Hrúpiti se, hrúpim se, v. impf. r. Ustiti se, prevzetno govoriti. Kobòrid.

Húd, a, o, adj. Huda je (prav po staroslovenskem zmislu) obleka ali obutev, ki užé níj cela. „Hude“ hlače, „hud“ klobuk, a tudi: „hud“ kôtel, rekše: prevotljèn kotel. Goriška okolica; Rihenberk; Kràs.

Hújati se, hújam se, v. r. impf. Tožiti; lamentieren. Kobòrid.

Hvátati, hvátam, v. impf.; ohvátati, ohvátam, v. pf. = típati, otípati; betasten, Rihenberk. Od tod je gorénjska beseda: šlátati, betasten, namesto: svátati, švátati, kar je védel uže Jarnik, Etymologikon na 213. str.

Igéserica, f. Verížica, ki veže igó na ojé. Bólc. Primeri: igó, n.

Igó, igésa, n. Kravji jarem. Bólc. Staroslov.: igo, gen. iga, in: ižese, n., jarem.

Ijêden, dna, o = nobeden, dna, o. Vrsno pod Krnom; Plúžna pri Bólci. Mej Belimi Kranjci je tudi slišati: nibéden, poleg: nobéden, keiner.

Imec, ímca, m. Ivje, der Rauhreif. Volče pri Tolminu.

Izbríniti se, izbrínem se, v. r. pf. = izríniti se. „Koža se mi je izbrínila", rekše: izpehníli so se mozóli ali mehurci po njej. Rihenberk. V tej besedi je „b" vtáknen.

Izlízek, zka, m. Obrábljen kos mila. Vréme. — Ta beseda bi nam lehko rabila za óno izlízano in oglájeno kámenje, ki se nahaja po rečnih in potočnih strugah; das Gerölle, das Geschiebe. — Izlízek je vsaka izlizana stvar. V Laščah.

Izmázek, zka, m., kos sala, ki v rokah ostane, ker je pretrd in premalo masten, kadar se z njim namaže črévelj. V Laščah.

Izpodbréncati se, izpodbréncam se, v. r. pf. Das Kleid aufschürzen. V Brkínih. Hrúšica; Bístrica Notranjska. Išči v letopisu 1880. l. besede: obréncelj na 158. str.

Izveterníti, izveternîm, v. pf. Izkaditi se, izgubiti moč. Vino, žganje izveterní. Sóška dolina.

Izžehtéti, (reci: izžŭh-), *izžehtîm,* in: *izžehtéjem* v. pf. Pokvariti se, pô zlu iti (o jedilih). Podkrnci. Namesto: izžŭgtéti; podstava tej besedi je: žig, brennen, ter znači zatorej uprav: durch Ausdampfen an Kraft verlieren. V Laščah je: žehtéti, tím, v. impf., glühend heiss sein: peč je takó vroča, da žehtí.

Jánje, eta, n. Das Lamm. Málhinje na Krasu.

Járek, rka, m. Das Saugloch; jama, ki vodo požíra. Dáne pri Lôži.

Járem, rma, m. Leseni pretín v orehovem jedru. Bólc. Hrúšica.

Járše, eta, n. Jednoleten janjček, das einjährige Lamm. Hrúšica v Istri. Pravilno je pisati: járuše, ker v srednjej Istri se mej Hrvati čuje tudi lice: járuh.

Je, pron. Osobno zaime III. osobe srednjega spola ima v kazálniku jedinstvenega števila vselej: je, nikdar: ga. „Kje imaš pismo?" — „Sem je sežgal." — „Kje imate tele?" — „Oče je je prodal." Takó govorí Kráševec, Ipavec, Bríc in Goričan; Tolmínec pa uže ne več.

Jedáča, f. Jéd, jedilo; die Speise. St. Florijan v Brdih.

Jègno (reci: jŭg-), *a,* n. Gúmno, die Dreschtenne Hrúšica v Istri. Podstava: gumno, od koder potem: jümno, jŭmno, jŭgno.

Jelíčevje, a, n. Jelóve veje; das Tannenreisig. Trnovo v gozdu.

Jermenáč, a, m. Z jermenov spleten bič, korobáč. Sv. Duh pri Krškem.

Jôžek, žka, m. Prasíčevo slepo črevó; der Blinddarm, intestinum coecum. To črevó se napolni z mastjo in potem se hrani za leto ali jésen v obélo. Kràs; Ipavska dolina.

Junákovica, f. Lepo vzrastla in zajétna deklína. Vas Krn. Jednako narejena je staroslovenska beseda: otrokovica, f., das Mädchen.

Jútrnja, f., in: jútrnje, a, n. Jútrnjo zvoní = dnevi zvoní. Bólc; Plúžna.

Júža, f. „Moker, kakor juža.“ Kostánjevica na Krasu.

Káho, káhota, m. Izút parkelj; der Hornschuh bei den Hufthieren. Sólkan. Čudna beseda!

Kájati, kájem, v. impf. Kazíti; verunstalten. „Nič mu ne káje“, (če tudi ima pohabljeno roko). Vrsno.

Kájti, adv. Mnogo. „Letos je kajti léšnikov“, viele Haselnüsse. Poníkve na Št. Vidskej Gori.

Kálati, kálam, v. impf. Zajemati vodo v posodo, privezano ali na kacem drogu ali na vrvi, ter jo potem ali na skripci ali na rokah k višku vzdigati. Beseda je znana po vsem Primorskem, če tudi je od laškega: calare, v., von oben herabziehen.

Kálati, kálam, v impf. Kláti; spalten. V Brkínih.

Kalínec kalónec, adv. Nositi koga kalínec kalónec; huckepack tragen. Bólc. Priméri v letošnjih popravkih: kalónec.

Kálja, f. Blato, nesnaga na telesu; der Schmutz am Leibe. Bôdrež pri Kanalu. Primeri: pokáljati, v letopisu sl. Mat. s 1880. l. na 174. str.

Kálja, f. Neka jed, kuhana od máselnika, skute in moke. Bólc.

Kalúža, f. = lúža. Hrúšica; Vréme.

Kápič, a, m. Skrkljič, škrat; der Kobold. Žabče pri Tolminu. Kápast vol, kápasta krava, tak vol ali krava, ki ima rogé iz počétka nekaj nizdólu obrnene, a potlej zopet k víšku zasúknene. V Laščah.

Kapúr, rja, m. Kámeno olje, das Petroleum. Barovníca. Podstava: kápati, v impf., tröpfeln.

Kápušče, a, n. Zélnik; der Krautacker. Plúžna pri Bólci.

Karógla, f. Cerkvena zastava. Tolmín. Staroslov.: horągy,-gve, f., in poleg tega: horągva, f., die Fahne.

Kášta, f. Tekoča voda s koritom vred. Bólc. Od nemškega: der Kasten.

Kávkati, kávkam, v. impf.; izkávkati, v. pf. Lúščiti kostanj iz griče. Cerovo v Brdih. (Gríča = bodljivo konstanjevo oplodje).

Kavkljáti, kavkljám, v. impf. Nadležno beráčiti, po sili kaj izmoledovati od koga. Rihenberk. Skavkljàti, skavkljám, v. prf., s téžka nabrati kake stvarí. V Laščah.

Kávran, a, m. = vran; Corvus Corax. Hrúšica v Istri.

Kélj, a, m. Utež pri uri. Srpeníca pri Bólci.

Kenáti se, kenám se (reci: kŭnáti), v. r. impf.; prikenáti se, prikenám se, v. r. pf. = prisaditi se. Rihenberk.

Kínkati, kínkam (činkati), v. impf. Drémati, uprav dremajoč glavo potresati. „Kaj kínkaš?“ govori se šalivo dremavcu. Sóška dolina. Poleg kínkati tudi: cíncati, isto. V Laščah. Priméri nemški: hinken.

Kláda, f. Živino, katero najde polják (poljski čuvaj) v škodi, žêne v klado, iz katere jo mora gospodar potem réšiti, plativši po njej narejeno škodo. Plúžna pri Bólci. Polják se tù imenuje: soltár (rêci: sutár).

Klájarica, f. Ruha, v katerej nosijo klajo (senó) živini. Bólc, Plúžna.

Klálnica, f. Neka sekíra, s katero se drva koljó. Plúžna pri Bólci; na Dolénjskem.

Klêpet, a, m. Der Glockenschwengel. Malhinje na Krasu.

Klíniti, klínim, v. impf. „Klínijo nas, da bi delali cesto“ = silijo nas. Gorénja Sôška dolina.

Kljúč, a, m. Der Stempel oder Kolben bei der Handspritze. Málhinje na Krasu.

Klobúk, osípni. Rhizostoma Cuvieri; Wurzelqualle. Seslján pri Divínu.

Klóca, f. Suha hruška. Od nemškega Klötze? Bólc.

Klónek, nka, m. Neka naprava v ptičjo lov. Idrija. Vukov rečnik ima: klónja, eine Art Falle für die kleinen Vögel.

Klúdba, f. Slabo vino (zaničljivo). Sv. Duh pri Krškem.

Kobára, f. Gruča lešnikov na leskovej veji. Bólc; vas Krn. Ta beseda mi rabi za „Krystalldruse“.

Kobaráški, adv. Nositi otróka kobaráški, rekše, nositi ga takó, da sedí na tilniku in drží noge okolo vratú. Bólc.

Kóce, eta, n. Mlad prasiček. Sólkan. Primeri: kócek, v letopisu slov. Matice 1879. leta na 141. str.

Kôcel, la, m. Ožurjena koruzna latíca. Križ Ipavski.

Kócelj, koclja, m. = kušter; der Krauskopf, die Haarlocke, die Haarzotte. Málhinje na Krasu.

Kójica, f. Majhna lesena híšica na dveh stebrih, kakor jih imajo pastirji po hribih. Spodnja Idrija.

Kók, a, m. Potúha; der Unterschleif. „Dajati komu kók.“ Brda Goriška.

Kokojáre, adv. Nositi koga kokojare; huckepack tragen. Sólkan.

Koléčka, f. Der Schiebkarren. Rogátska okolica na Štír.; v Senožéčah: kólečka, n. plur., isto.

Koléda, f., *kolédar, rja,* m. Tréntarji in Sočani, po pet ali šest njih, hodijo po božiči z goslimi od hiše do hiše, pobiráje slanino, žito, moko i. dr. v dár; hodijo v kolédo in se zatorej zovó kolédarji. Gorénja Sóška dolina. — Kolédnik, m., isto. V Laščah.

Koléničnik, m. Pri statvah prečna palica pod prsnim vratilom. Bólc.

Kolénica, f. Voda do kolén sezajoča; ein knietiefes Wasser. Kobòrid.

Koléníč, a, m., ali: *koléničnik, a,* m. S próta zvita góž, katero pasočemu se konju ali bravcu natikajo na zgáneno prednjo nogo, da ne zaíde predaleč. Bólc.

Kolét, éta, m. Polétni, na lehko roko narejen svinják; der Sommer-Schweinstall. Plúžna pri Bólci. Zimski svinják je: kôtec, kôtca.

Kolíčkati, kolíčkam, v. impf. Igrati se neke igre za solde ali gómbe. Knéža na Tolmínskem.

Kolník a, m., in: kolnják, a, m. Poljski kólovozni pot. Kobòrid. V Laščah samó: kolník, m., isto.

Koló, kóla, n. Das Rad. Štíri kóla. Ipavska dolina; Kràs; Hrúšica.

Kolóvrat, a, m. Das Spulrad des Webers. Bólc.

Kómpec, pca, m. = klopótec; schlechtes Ei. Sv. Jakob na Savi. Zaprtèk, tkà, m., isto. V Laščah.

Kônec, nca, m. Der Zwirn. „Daj mi klobec domačega konca.“ Málhinje na Krasu.

Kopúča, f. Gruča lešnikov na leskovej veji. Volče pri Tolminu.

Koráča, f. Mednožje. Kobòrid. „Strgal sem hlače v korači.“ Podstava: korák.

Kóre, eta, m. = Kórent (v pripovédkah). Sólkan pri Gorici. V tej besedi je pravílni „o“, in starega hohníka (n) néma, katerega ima: Kóre*n*t.

Koréze, koréz, f. pl. Jermeni, idoči vpreženim volom od ojesa do rogov. Málhinje.

Kostenica, f. Rheuma, Podagra. Borjána v Kotu pri Koborídu.

Košàn, ána, m. Človek, ki ima prav malo zemlje; nekoliko zaničljivo. Sólkan.

Košána, f. Od sróbrota pletena košára. Málhinje na Krasu.

Kóščič, ščíča, m. = krhelj; navadno največ v množini: kóščiči; Dürrobst. Ročinj. Podstava: kós, m., staroslov.: kasŭ, m., das Stück.

Košenína, f. Na „kósce“ razrézana (razkošêna) in v kako posódo natlačena slanína (špeh), gorénjska: zásèka. Kràs; Ipavska dolina; Goriška okolica.

Kotáčiti, kotáčim, v. impf. = potuho dajati; Unterschleif geben. Sv. Križ Ipavski.

Kôtec, tca, m. Svinják; der Schweinestall. Srbski: kótac, v istem pomenu. Bólc; Klánec v Istri.

Kôza, f. Noge pri statvah. Bólc.

Kozára, f. Die Ziegen- oder Schafhürde. Hrúšica v Istri; okrog Loža.

Kozárina, f. Čas okolo 5. ure popoludne, ko pridejo koze s paše domóv. „O kozárini“, okolo 5. ure p. p. Staro Sêdlo.

Kôzbec, beca, m. Neke gredí spredaj pri senénem vozu. Vanje se vtakne žrd, da se ne vzdiguje, kadar jo zadaj na kolovratu ali na sovri z vrvjó pritegnejo. Hrúšica v Istri. Primeri: kozávec v letopisu slov. Matice s 1879. leta. Pravilno lice je: kozlèc, kozelcà, m. Primeri: kozólci.

Kozíca, f. Trivoglat košček kakove tkanine, ki se všije tu in tam v obleko; der Zwickel. Rihenberk; v Laščah.

Kozòl, kozóla, m., in: *kozólec, lca* m. Posodica, narejena z drevesnega luba; Rindkörbel. Sv. Križ Ipavski. Smôla se prodaje na kozóle; v kozól se beró tudi jagode. V Laščah je to: kozól, kozóla, m.

Kozólci, m. pl. Das Stuhlgestell. Bólc. Pravílno lice je tudi tukaj: kozelcì. Primeri: kôzbec, m.

Kráda, e, f., der Holzstoss, skládalnica. V Želéznikih na Gorénjskem. Staroslov.: krada, f., der Scheiterhaufen.

Krájnik, a, m., in: podkrájnik, a, m. O božiči ali o uzmu dobódo otroci krájnike. Kadar se namreč gubánica ali potíca zvije, odrežejo se jej konci in se spekó otrokom.

Krécati, krécam, v. impf. od glagola: kréniti, namesto: krétniti. Ravnati ojé vôzu, na katerem človek sedí ter se vózi sam po klanci nizdólu. „Tí ne znaš dobro krécati.“ Hrúšica v Istri. — V Málhinjem na Krasu ist glagol slôve: kréčati, kréčam. Zanímljivo je lice: krécati, namesto: kréčati, kar bi staroslov. slulo: *krętštati, a srbski: *krećati, namesto: krętjati, kretjati. Jednako je staroslov.: noštì, f., die Nacht, novoslovenski: nóč, a poleg tega vender: nocój, heute Nacht, in bolgarski: noš, nošti, f., die Nacht, poleg: snoce, gestern Nachts. Mikl. lex. 969.; primeriti je tudi staroslov.: zaštícati, namesto in poleg: zaštištati, od podstave: zaštititi, novoslov.: zaščítiti.

Krěsník, a, m. Na Vrsnem pod Krnom ne poznajo vědomcev, no govoré o krěsníkih, da se tepó po noči z goréčimi tresilniki na razpótji.

Kréšta, e, f. Kos trde zemlje, kos ledú; die Erdscholle, Eisscholle. V Plúžnih pri Bólci. Od laškega: cresta, f., der Federbusch, Büschel am Kopfe der Vögel, der Kamm des Hahnes, der zackige Rand einer Mauer, die Bewerfung der Dachtraufe mit Gyps, in to od latinskega: crista, f.

Krhljánka, e, f. Repa, razrézana na kosce (krhlje). Ipavska dolina.

Krílo, a, n. 1) Žénska górnja obleka. 2) Naróčaj. „Dete je zaspalo materi na krilu.“ Staro Sêdlo.

Krív, a, m. Streha. „Stavi voz pod krív!“ Ročínj. Podstava: kry-ti; decken, od tod je tudi: krov, das Dach; pô-krov, der Deckel.

Kŕkniti, kŕknem, v. pf. „Noga mi je krknila“, če sem namreč nerodno stopil, a ne da bi si jo bil spèhnil. Bólc. Jajce okrkne, kadar se mej kuhanjem strdi; zakrkniti, prezírljivo rečeno, namesto: umréti. V Laščah. Od tod je tudi glagol: crkniti, kar uprav znači: starr werden.

Krn. Tolmincem ter sploh górenjim Sočanom je sv. Krn zaščítnik rogatemu (corno?) blágu. „Lepo kravico imaš, Bog ti je obváruj in sv. Krn.“ Prasíčem je zaščítnik sv. Tónuh (Anton, tirolsko-nemški: Tonig), a kúretini zaradi jednakozvóčja sv. Kóret, izreci: Kúret, namreč: Kórent, kateremu v Laščah tudi velé: svéti Kórent.

Krómtej, a, m. Koruzen stròk, kateremu se je vse perje potrgalo. Benetski Sloveni. Na Bólškem in Koborídskem svétu je to: krúnkelj, lja, m.

Kȓplje, kȓpelj, f. pl. Schneeschuhe. Bólc; tudi v Laščah.

Krstnica, e, f. Die Todtenkammer. Spodnja Idrija. Staroslov.: krŭsta, f., der Sarg.

Krtíca, e, f. Zabrekla žila na nôgi; die Krampfader; Varix der Venen. Taka nôga je krtíčeva. Podkrnci.

Kȓv, krví, f., Blut; Hrúšica v Istri.

Kúčka, e, f. Psíca; die Hündin. Hrúšica; Zabíče v Istri.

Kúhinja, e, f. 1) Kúhan ječmen v hrano ljudém. Brda Goriška. 2) Okopávina, Hackfrüchte, rekše: krompir, repa, korenje, pesa. Podkrnci. 3) Vse, kar se kuha prascem v krmo. Kobȍrid. Kuha, f., vse, kar se kuha ljudém in svínjam. V Laščah.

Kuhljáj, a, m., in: kúhljaj, a, m. Kuhljáj ječmena, moke, i. t. d., kolikor se je enkrat pristavi k ognju. Senožéče.

Kúrelj, kúrlja, m. Pri plugu lesén klin, na kateri se natíka góž, vežoča grédelj na kólca. Kámeno na Soči. Namesto: kúrelj čuje se v imenovalniku tudi: kúrlij (namesto: kúrlěj, kúrlěja). Hrvatski: kúrelj, v istem pomenu. Primeri: kurgelj, m. V Laščah se taka trta zove: grédeljnica, a klȉn: grédeljnik.

Kúrgelj, glja, m. (izrékajo: ćúrgelj). Klȉn pri plugu. Vréme. Primeri: kúrelj, m.

Kúščarica, e, f. Pusta, izprana, izmolzena in zatorej nerodovita zemlja. Gradišče na Ipavi.

Kvás, nemški, m., die Presshefe. Kràs; Ipavska dolina. — V gostilnicah sem slišal, da so se ljudjé branili kruha z nemškega kvasú ter zahtevali tacega, ki je umešen z domačimi kravajci.

Láberje, a, n. Geröllhalde, Schutthalde. „Naše njive so vse v laberji.“ Plúžna pri Bólci. Priméri: lápor, m., der Mergel, in: lábora, f., die Nagelfluh; zatorej morda: láberje, namesto: láborje.

Lác, a, m. Die Schlinge zum Vogelfang. Medána v Brdih. Laški: laccio, die Schlinge, der Fallstrick; benetsko-laški: lazzo; ladinski: lace, poleg: lazo, laz, die Masche. Alton 241.; španski in portugalski: lazo; rumunski: latz; tirolsko-nemški: der Latz. Diez to proizvaja od latinskega: laqueus, der Strick.

Lakotováti, lakotújem, v. impf. Lakot trpeti, strádati. Dréžnica nad Koborídom.

Lècen, lècna (izreci: lŭcen, lŭcna), m. Zanka, v katero se lové ptiči. Cerôvo v Brdih. Primeri: lócenj, lócnja, poleg: locánj, cánja; m., der Bogen.

Lêglo, a, n. Das Lager des Wildes, das Nest. „Ustrelil je zajca v legli.“ Cerôvo v Brdih; Sólkan pri Gorici. Bolčanje temu pravijo: leží šče, Ipavci: lóž, lóža, m.

Lék, (ě), *a,* m. Talisman. Čepovàn.

Léniti (lěniti) *se, lénim se,* v. impf. = léviti se (lěv-); sich häuten. Srbski: línjati se. Staro Sêdlo.

Lepotíca, e, f. Pšén; der Rothlauf, die Gesichtsrose. Bólc. Lepotíca, f., die Schminke. V Laščah.

Lêsk, a, m. Skrajni, navadno nitkasti konec na biči, ki se mu priveže, da jače poka; die Schmitze. Vréme.

Lesnica, e, f., Léstvica; die Leiter. Benetski Sloveni. Namesto: lêstnica.

Létiti se, létim se, v. r. impf. Češplje se létijo, rekše, eno leto rodé, drugo ne, a tretje zopet, zatorej vsako drugo leto. Srpeníca.

Letív, a, o, adj. Letív les je tist, ki je hitro rastel in ima zatorej velíke létnice (Jahresringe). Kobòrid.

Létnice, f. pl. Die Ostern. Lúče na Štír. Ta beseda je preložena od nemške: Ostern.

Letvína, (reci: lŭtvána), *e,* f. Obródnica; die Wöchnerin. Staro Sêdlo; po Miklošiči iz laškega: lettuana. Gramm. I.² 306.

Lévka (lěv-), *e,* f. Vsak nezrel sad, ki pred časom pade z drevesa. Brda Goriška. Primeri: lívka, in: olevíti se.

Ležíčav, a, o, adj. Ležíčav kamen je tist, ki ní v pôle zložen in se zatorej ne lómi po plénah. Kánal. (Išči te besede v letopisu 1880. l. na 170. str.). Delo v tacem kamenu je jako zamudno in trudljívo. V geognoziji nam ta izraz dobro služi za: massig (massiges Gestein), a: plénast za: schieferig.

Líh, a, o, adj. Neparen; unpaarig. Hrúšica.

Líje, líj, f. pl. „Dež je šel, kakor líje = lílo je. Podkrnci.

Líndra, e, f. Železna pást; das Tellereisen. Bistra pri Barovníci.

Lísa, e, f. = tríja. Išči te besede. Málhinje na Krasu.

Lìš, adv. Unpaarig. V otročji igri: „Lìš ali sóda"? Ungerade oder gerade? Sólkan pri Gorici. — V Málhinjem na Krasu se ta igra imenuje: líh ali sóda? — V Ipavskem sv. Križi in tudi v Rihenberku govoré: pòliš, ali: pòvliš, namesto: lìš. — V Volčah igrajo otroci: cimper-par, v Bólci pa: samec-par. Oboje znači isto igro: ungerade oder gerade?

Lívka, e, f. Črešnja, ki nedozorela pade z drevesa. Sólkan. Primeri: olévki, v letopisu 1880. l. na 162. str. in: lévka, v letošnjem.

Ljubí, adv. „Če vam je ljubí" = če vam je ljubo, če vam je prav. Mlinsko pri Koborídu. Priméri: godí, adv.

Lóba, e, f. Veliko uljé brez vršíča; das Aas, der Abscess. Zémon pri Notr. Bistrici.

Lócenj, nja, m. Vkrívljene pálice pri pletenícah (kôših). Sv. Križ Ipavski. Ravne pálice so: ráženji.

Lopática, e, f. 1) Ptičje pero, dokler še ní razvito. „Ptiči so še v lopaticah"; die Vögel bekommen erst die Kiele. Brkini. 2) Jezíček v piščáli, die Zunge in der Pfeife. Ipava.

Lopòč, lopôča, m. Kál, močílo. Kobòrid.

Lováča, e, f. Malovredna, razuzdana ženska; Venus vulgivaga. Rihenberk.

Lóža, e, f. die Wagenremise. Málhinje na Krasu. Laški: loggia, f., bedeckter Platz.

Lúč, i, f. Das Kaliber, die Weite einer Röhre. Kobòrid.

Lúkež, a, m. V planini pod Mangartom svétijo si z lúkežem, ki je železna ponva, napolnjena smole. Namesto: lúkaš?

Madronív, a, o, adj. Madronívo je jedilo, ki vzbuja v človeku „madrón". Vrsno pod Krnom.

Mákulja, (mákŭlja), e, f. (izrékajo: máklja). Žítna ali travna bílka, sploh vsaka tenka in dolga bétvica, s katero otroci drezajo v múrinovo (Feldgrille) jamico, da bi ga pregnali iz nje. Podstava tej besedi je: mák-niti, staroslov.: mŭk-nąti.

Malgòlt, gólta, m. Rabelj; der Scharfrichter. Od laškega: manigoldo. Soška dolina; Ipava.

Malíč, malíča, m. Vrag; der Teufel. Vas Krn. Pravi zmisel te besede je: das „Wichtelmännchen, der Kobold," na podstavi: mal, adj., klein.

Malodôberen, rna, o, adj. Malopriden; nichtsnutzig. Vas Krn.

Mána, e, f. Snôp sírkovih odrézanih in povézanih vršíčev. Ipavska dolina. Laški: manna, f., ein Bündel.

Mastníca, e, f. Neka trda in mastna klobasa. V Brkínih.

Máščina, e, f. To, kar se dobóde od izmaščenega grozdja, anda: novo vino; der Most. Primeri: mastílnik, v letopisu 1879. leta na 144. str.

Mática, e, f. Mravlja samíca. Málhinje na Krasu.

Méč, í, f., in: *méč, a,* m. Das Abliegen des Obstes. „Kladel sem jabolka v méč." „Ta hruška je trdega méča", rekše, dolgo jej tréba ležati, predno se zmečí. Staro Sêdlo; Kobòrid.

Megnénje (reci: mŭg-), *a,* n., in: mŭglénje, a, n. Trenutje, hipec; der Augenblick. Podkrnci; ruski: migŭ, m., der Augenblick.

Mêja, e, f. Gozd, goščava, hosta; Wald, Gestrüppe, Dickicht. Ipavska dolina; Idrijski svét. Tudi srbski.

Mèlek (reci: mŭl-), *lka,* m., tudi: *màlik, màlka,* m. Prvo v Dornbergu, drugo v Sólkanu. Neka drobna živalca, a katera, nisem mogel ovédeti. Morebiti je: pájek, pálek. Če kdo vpraša, kaj se mu podá v plačo za kakovo delo, reče mu se šalívo: dam ti jajce od mèlka.

Mélja, e, f. Žito, ki se prinese v mlin na mlenje; das Mahlgetreide. „Imam mélje za ves teden". Vréme; Kràs; Ipava.

Meljáj, a, m. Človek, ki prinese ali pripelje žito mlét; der Mahlgast. Vréme in Rihenberk.

Mélša, e, f. (reci: mévša). Veha pri kápusu (zelji). Plúžna pri Bólci.

Menjárda, e, f. Telíca, ki gre konci prvega leta uže po plemenu. Gorénja Sóška dolina. Laški: menare, v., wohin führen.

Merčín, a, m. Mož, ki méri vino. Vsaka vas na Ipavskem ima

svojega merčína, ki je od vseh občanov priznán za pravega poštenjáka. Kadar pride vinski kupec v hišo in se je gospodár z njim pogodil za ceno, potem pokliče mrčína, da toči in meri. Glej besede: božják. Merčin je v Hrušici zemljemérec; Geometer.

Mérnik, a, m. Tist dan, kadar se na tehtnici meri mleko, ki ga posamičen kmet od svoje živine dáje v skupno gospodarstvo. Po tem se mu pozneje odmeri délež od síra in od skute. Méri se navadno drugi dan, ko je žival prišla na planino. Der Messtag. Bólške planine.

Mešína, e, f. Náda; der Schuhfleck. Sóška dolina; Goriška okolica; Kràs. V Ipavcih se to imenuje: vstáva; a v Laščah je „náda", ako se dene na pódplat, a „župánec", ako se dene drugam na usnije. Priméri: nanáditi se, v.

Mezdà (reci: můzda), *e,* f. Planinsko gospodarstvo na Bólškem svétu osnovano je na mezdì, ki ima osemdeset liber (funtov) mleka. Čim več liber mleka ima kdo v mezdì, tem več síra in skute mu pride v del. Tist, ki ima največ mleka v mezdì, imenuje se mezdár, a drugi menj imoviti pridenejo mu svoje mleko, da je mezdà polna. Kar je črez osemdeset liber, gré v „venálnico". Išči te besede. Staroslovenski: mĭzda, f., der Lohn.

Miríšče, a, n. Razvaline; die Ruinen. Vréme. Podstava: mír, m., zíd, od latinskega: murus.

Mísiti se, mísim se, v. r. impf. Mausern, sich mausen. Takó govorí vsa slovénska štírska zemlja.

Mlàč, a, m. Méšanica vsakovrstnega žita, kakor ga mlinar pobíra od meljájev. Kruh od tacega žita je „mláčev" kruh. Glej v letopisu slov. Matice 1879. leta na 145. str. besede: mlàč.

Mláčina, e, f. Kisla, močvírna trava. „Mlačine je dosti, sená malo". Hrúšica. Podstava: mláka.

Mladíca, e, f. Senó tretje košnje = vnuka. Sv. Duh pri Krškem.

Mladíti se, mladím se, v. r. impf. Junge werfen. „Zdaj se drób-nica mladí." Omladíti se, omladím se, v. r. pf. Dróbnica se je uže omladíla. Trénta; Sóča.

Mláka, e, f. Senôžet, katero ob povodnji voda zalije. Zémon pri Notr. Bistrici.

Môcver, a, m. Mokrôtna senôžet; mocvérnat, a, o, adj., mokrôten. Močvír., rja, m. je pa: Sumpf. Sv. Kríž Ipavski. V Laščah je: mocvír, rja, m., mocvíren, rna, o, adj.

Móčnica, e, f. Die Mehlschüssel. Plúžna pri Bólci.

Mólzec, mólzca, m. (izrékajo: múzec), a čuje se tudi: mólžlar (múžlar). Deska skrájnica. Vsak krlj dá dva mólzca, jeden se prvi odréže, a drugi ostane, kadar se je ves krlj v deské porezal. Vréme; Kràs; Ipavska dolina. V Laščah ta beseda slôve: múžljar (izreci: müžljer), rja, m.

Mólža, e, f. (izrekajo: múža). Ozka úlica v planinskem stanu, kjer sedé ovčarji (kozárji) in mólzejo ovce (koze), ki jedna po jednej prihajajo skozi vrzél v zidu. Bólške planine.

Mórčevina, e, f. Zadnja gosta mast, ki se dobiva, kadar se oljke masté. Brda Goriška. Priméri: zmórča, f.

Mórka, e, f. Máselnik, tropínje (na Kranjskem); Schmalzmuss. Vréme.

Možljáni, m. pl. = možjáni; das Gehirn. Rihenberk.

Mrazčáti, mrazčím, v. impf. 3. osobe. „Mrazčí me;“ zmrazčáti, zmrazčím, v. pf. 3. osobe. „Zmrazčálo me je.“ Mràz me preléta; mràz me je preletel. Staro Sêdlo.

Mrcíniti, mrcínim, v. impf. Pršeti, rieseln, nebelreissen. Tolminsko.

Mrkúša, e, f. Svoje ime ovci. Zémon pri Notr. Bistrici.

Mrlíka, e, f. Usehlo, a še stoječe drevo. „Prišel sem kupovat mrlík“. Ipavska dolina; Trnovo v gozdu.

Mršéti, mršim, v. impf. 3. osobe. Mrší = drobán sneg pada. Sv. Križ Ipavski.

Mrtvál, i, f. Mrtvaški list; der Todtenschein. Kobòrid.

Mrtvár, rja, m. Grobár; der Todtengräber. — Mrtvíja, e, f. Officium (po mrtvem). Gorénja Sôška dolina.

Mrtvíca, e, f. Spodnja prst, ki pri globocem oranji pride na vrh. „Mrtvíca prvo leto ne rodí.“ Kobòrid; tudi v Laščah.

Mŕve, mŕv, f. pl. Senén drobír; das Heuicht. Plúžna pri Bólci.

Mŕzlec, zelca, m. Studenec; Quelle. Hrúšica v Istri.

Múcina, e, f. Neka sekira. Plúžna pri Bólci.

Múha, slepa, f. Neka igra, ki se drugod imenuje: slepa miš. Kràs.

Múhnik, a, m. Sprava, v katero se stavi mesó in druga jedila, da muhe ne morejo do njih; die Bunge. Plúžna pri Bólci.

Múliti, múlim, v. impf. Muhen. „Krava múli“. Plúžna.

Múnzati, múnzam, v. impf. = nízati; aneinander reihen, anfädeln. Lúče na Štír. Ta beseda kaže „m“ namesto „n“ ter ima še hohník, in stojí namesto: núnzati, ali: nónzati, kar bi staroslovenski bilo: nązati, od glagola: nĭsti, nĭzą, penetrare, kateri glagol ima dosti raznih lic, in tudi: pronązĭti, poleg: pronĭzĭti, dalje: sŭnązĭnikŭ, m., sŭnązĭnŭ, adj., poleg: sŭnuzĭnikŭ, m., sŭnuzĭnŭ, adj., ter obé poslednji besédi je bolje proizvajati od: sŭ nĭz-, nego li po Miklošiči od: sŭ vozŭ (der Wagen).

Mužólj, a, m. = žmúlj, a, m. = žmúlj, a, m. = kozarec = kúpica; das Trinkglas. Otok Čres. Po predévku od besede: žmúlj.

Nabiválnik, a, m., in: *pobiválnik, a,* m. Les, s katerim sódar nabija obroče na sod. Kobòrid.

Nadírjati, nadírjam, v. impf. Koruznej latíci odirati nekoliko zrn, da jo drug potem hitreje ožúri. Plúžna pri Bólci. Podstava: dr-ĕ-ti.

Nakŕniti, nakŕnem, v. pf. Nagniti (kako posodo). Srpeníca pri Bólci.

Nanáditi se, nanádim se, v. r. pf. Narasti se, nabrati se. „Od tega je vzel na posodo deset, od ónega pet goldinarjev, in takó dálje. Napósled se je nanádilo toliko, da je prišel v velíke zadrége.“ Kobòrid. Podstava: n a d ě t i, od koder je tudi: nada, f., der Schuhfleck.

Napéra, e, f. Der Ansatz beim Geflecht. Pletílec, pletóč kákо pleteníno, naredí najpoprej „napéro“, rekše, uravná in učvrsti glavne prote, kakor rebra, katera potem s tanjšimi próti opleta. Trpčane na meji Istránskej.

Napériti, napérim, v. pf. Ansetzen, anfangen, richten. Napériti iglo = einfädeln. Lúče na Štír. — Napériti nogavico = splêsti nekoliko začetnih vrst, da potem drug, ki še ní takó umétalen v tem delu, lehko dalje plête. Rihenberk. N a p e r j á v â t i, n a p e r j á v a m, v. impf. (koga). Jemanden aufstacheln. „Poprej ga je naperjával na pravdo, a potem je pričal proti njemu.“ Brje v Ipavskej dolini. Primeri: n a p é r a, f.

Naprôžiti, naprôžim, v. pf. Nastaviti kákо prožílo (proglo). Málhinje na Krasu.

Násad, a, m. Držáj pri lopati, pri kôsi, pri grabljah i. t. d. Podkrnci.

Násuvati, násuvam (reci: násvati, násvam), v. pf., napolniti, anfüllen. „Kdo bode násval tebe, ki sneš, kolikor vidiš.“ Sv. Križ Ipavski. Staroslovenski se je sprezalo: suvati, suvaja, stossen, kar bi novoslovenski slulo: suvati, suvam, kakeršno lice ima res beseda: násuvam, katera uprav znači: suvam kake stvarí v kak prostor, dokler ga ž njo ne napolnim ali nasuvam; primeri staroslovenski: zasovŭ, m., der Riegel, in novoslovenski: zásova, f., notranji leséni zapàh pri vratih, v letopisu 1880. l. na 212. str., ter pómni, da je staroslovenski: nasunąti značilo tudi: anfüllen.

Natŕcati, am, v. impf. Napolniti, kar se najtrje dá. Vréča je natrcana, rekše, tóli polna, da vánjo uže nič ne more iti. Krava ima natrcano víme, strotzend voll. V Laščah. Podstava: trkati, klopfen, mit Kraft (hinein) schlagen; a natrcati je namesto: natrkati, kakor: prisézati, namesto in poleg: priségati. trd!

Naudáriti, naudárim, v. pf. Heften. Pri šivanji se s prva samó naudári, rekše, popnè se z redkimi švì, a potem se šiva za trdno. Sóška in Ipavska dolina.

Návček, čka, m., die Zügenglocke. V Kámenej Gorici na Gorénjskem. Staroslov.: navĭ, m., der Todte.

Navóliti se, navólim se (česa), v. pf. r. Naveličati se. Sv. Duh pri Krškem.

Navréber, adv. = navzgor. Kràs.

Názad, adv. Nazaj; zurück. Hrúšica v Istri.

Naznáti, naznám, v. pf. Ausfindig machen. „Naznal mu je službo.“ Podkrnci.

Nerésec, sca, m. = mrjasec, neskopljen prasec. Vréme. Hrvatski: nérast, nerostec (Belost). Miklošič to besedo stavi na koreníko: n e r s, od katere je staroslovenski lehko bilo: n r ě s- (ners-) in tudi: n r a s- (nors-). a: r a s t i t i coire, bi stalo namesto: n r a s-t: nrastiti, od koder se potem dadé proizvajati vsi znani obrazi: neresec, verres, Megiser, narasec, nerosec, prip. 198., meresec, merjasec, lex. (v obeh poslednjih je „m“ namesto „n“.) Ueber den Ursprung der Worte von der Form aslov. trět und trat, na 11. str.

Neučákan, a, o, adj. Kdor ne more česa pričakati; na pr. otroci so neučákani, kadar ne morejo pričakati kosila. Podkrnci. Namesto: neučákanŭn, neučákann. Priméri: rôjen líst.

Neustôren, rna, o, adj, Neroden, okoren. Sv. Duh pri Krškem.

Nevésta, e, f. Bratova ali sinova žena. Po vsem Primorskem.

Nìz, praep. = s, z; von herab. Rabi Podkrncem vse takó, kakor srb. hrv. n i z, in zahteva za sobój vedno kazálnik. Stojí povsod ondu, kjer se na vprašanje: kam? odgovarja s predlogom: n a. „Prišel jn nìz Krn, nìz Srpeníco.“ Kakor vsak ostro priglašen *ì,* izgovarja se tudi ta z glasom, ki je nekako v sredi mej *e* in *a:* nàz, kakor: tàč, bàk, namesto: ptìč, bìk.

Nízati, nížem, v. impf.; n a n í z a t i, n a n í ž e m, v. pf. Nabírati na nìt; anfädeln, an einander reihen. V Brkínih. Priméri: múnzati, v.

Nôga, kračja, f., der Drudenfuss; pentangulum. Plúžna. N ô g a m ô r o v a, isto, v Rihenberku. N ô g a s r a č j a, isto, v Brdih Goriških. N ô g a s t r a č j a, isto, pod Krnom.

Nogálnica, e, f. Les pri státivah, na katerega z nogo pritiska tkalec; die Trittvorrichtung, der Schemel. Plúžna.

Nóglice, nóglic, f. pl. Oljčne tropinje. Rihenberk.

Nóljev kruh se peče od zmési pirjeve, koruzne (sírkove) in ajdove moke. Málhinje na Krasu.

Nakrpáti se, nakrpátim se, v. r. pf. Našepíriti se, gizdavo obleči se. Govorí se navadno o ženskih. Vrsno pod Krnom. Podstava tej besedi je: krpa.

Núta, e, f. Goveja čreda; die Rinderherde. Ta beseda je znana tudi na Bólškem (v Plúžnih). „Nuto“ pásejo ali v „čredi“, rekše, vsak dan dá pastirja druga hiša, dokler se vse ne obrédijo, ali pa imajo plačanega govédarja.

Obdájati, obdájem, v. impf. Obrekovati; verläumden. Gorénja Sóška dolina.

Obdán, a, o, adj. Besessen (vom bösen Geiste). Vrsno na Tolminskem.

Obèl (reci: obù), m. „Obèl mi je prišel v rano,“ prísad, der Brand. Tolminsko. Rodílnika te besede nisem mogel dobiti na úho, a vender se níj dvojiti, da bi slul: o b l à, ker ta beseda je od

novovisokonemške: afel, m., laesio cuticulae, Geschwulst und Entzündung. Grimm, Wörterb. I. 181. Priméri: asla, f., in tudi: osla, f.

Obhódnik, a, m. Človek, ki raznaša kakova pisma; dekanijski obhódnik, ôbčinski obhódnik; der Bote. Gorénja Sóška dolina; po nekatere kraje obhódnika imenujejo kaplána, ker namesto župnika hodi po župi, na pr. k bolníkom itd.

Obírati, obíram, v. impf. = izbírati. V igri z lesénimi kroglami vržejo igralci prve krogle, da se po njih razdelé v dve stranki. Dva, ki sta vrgla najbolje, bodeta glavarja strankama, in vsak si potem obira jednega po jednem izmej ostalih igralcev. Vréme.

Oblák, a, m. Orehova zelena lupina. Málhinje pri Divínu. Primeri besedo: oblatovec, m., v letopisu slov. Matice 1880. l. na 157. str.

Oblén (reci: oblén), *obléna,* m. Kačji lév, kačji svlak; die abgestreifte Schlangenhaut. Staro Sêdlo. Primeri: leniti se, v.

Obléniti se (reci: oblén-), *oblénim se,* v. r. pf. obléviti se; sich häuten. Staro Sêdlo; Cerôvo v Brdih.

Oblíca, e, f. Kamen, ki se je v potočnej strugi obrusil in obôblil; der Rollstein, das Geschiebe. Zémon pri Notr. Bístrici.

Obnážiti se, obnážim se, v. pf. r. Obnážil se je človek, ki je šel na tuje in se povrnil z raztrgano obleko domóv. Podstava: nág. Podkrnci.

Obnìt, nìti, f. Grebén ali brdo pri státivah; das Rietblatt, der Rietkamm; Plúžna pri Bólci; die Litze oder Helfe am Webestuhl. Bólc.

Obrájda, e, f. V tem obrazu sem našel v Danjkovem rokopisu „Mali vinográdnik“ znano besedo: brajda, f., das Rebengeländer. Danjko misli, da se zató imenuje „obrajda“, ker trte v njej rade obrodé! — Priméri srednje-latinski: braida, bradia, bragida, campus vel ager suburbanus, in Gallia Cisalpina, ubi breda vulgo appellatur. Ducange. Beseda je prvotno nemška: breit, capreite, ager, ter je k Slovenom prišla iz laščine. Miklošič, Die Fremdwörter itd.

Obréga, e, f. Prostor pri hiši, ki je še pod streho, Kobòrid.

Obrnik (reci: óbrnik), *óbrnika,* m. Zámah, zátik, zamášek. Sv. Duh pri Krškem. Podstava: obrn-iti.

Obrôk, obróka, m. Obrekovanje; die Verleumdung. „Krivi obróki,“ Verleumdungen. Gorénja Sóška dolina. Podstava: obrek-.

Obrónek, obrónka, m. Viseč svet ob vodi, breg; der Abhang. Spodnja Idrija. Išči besede: rónek v letopisu 1880. l. na 183. str.

Obŕtica, e, f. Verkehrtheit, Aebigkeit. „O ti obrtica!“ reče se, ako káko delo ne gre izpod rok, in se vse le náopak obrača.

Rihenberk.

Obrúten, tna, o, adj. Okoren, neroden, nespreten. Vrsno na Tolminskem.

Obúča, e, f. Obútev; die Beschuhung, das Schuhwerk. Hrúšica v Istri. V Rihenberku: obútek, m., obútalo, n.; a v Laščah: obútal (reci: obútav), obútali f., takó tudi: odétal (reci: odětav), odétali, f., die Bettdecke.

Obzáj = nazaj. Kobòrid.

Očiman (reci: ôčŭman), *a,* m. Očim; der Stiefvater. Kràs; Ipavska dolina; Istra.

Očin (reci: ôčin) *ôčina, o,* adj. = ôčev; des Vaters. Očin klobuk, ôčina suknja. Plúžna pri Bólci.

Oddájati, oddájam, v. impf. Dekla oddája kravo, predno jo začne molsti, umečí jej namreč vime in potegne nekoliko krat po sescih. Podkrnci. Podstava je: dojíti, kar znači tudi: an der Brust saugen, Milch geben, melken.

Odênka, e, f. Čas po júžini, zatorej od polu jedne do druge ure. Lúče na Štír. Podstava: *od êne* (ure).

Odica (reci: ódica), *e,* f. Trnek v ribjo lóv, die Fischangel. Zémon pri Notr. Bistrici; staroslovénski: ądа, f., ądica, f., uncinus, hamus.

Odimálka, e, f. Eine angeschwollene Lymphdrüse am Halse. Dornberg. Primeri v hrvaščini: náduti se, v. r. pf., nadímati se, v. r. impf., anschwellen. Priméri tudi: zadóniti, v.

Odklôniti se, odklónim se (cerkvi), v. r. pf. Kdor gre od cerkve domóv, odkloni se na svojih mestih, od koder se vidi cerkev, rekše, obrne se k cerkvi ter se odkríje in prikloni. Podkrnci.

Odlajív, a, o, adj. Odlajív je človek, ki rad besedo prejéda; schnippisch, vorlaut. Sêlo Ipavsko. Podstava: laj-a-ti.

Odlásek, ska, m. Der Unterlass. Brez odláska, ohne Unterlass. Vrsno. Priméri v letopisu 1880. l.: odlástlek, m., na 161. str., h katerej besedi naj tukaj bode še to dodáno: odlástlek, odlástelka (reci: odlástuk, stuka), m., der Aufschub. „Daj mi do božíča odlástelka (odlôga), da laže plačam.“ V Šmarji pod Ljubljano. V necem starem rokopisu našega narečja z letnico 1644., v sebi imejočem prévod némškega (vinogradskega) zakona „Berckrechts Büchel“, nahajamo némške besede: „dann diese Recht nicht verzug leiden mögen,“ poslovénjene takó: sakai lete praude nemoreio obeniga odlaska terpeit. Primeri: odlásiti, v.

Odlásiti, odlásim, v. pf. Nachlassen, unterbrechen. „Dež nič ne odlási.“ Bánjščice. „Cerkvénec je odlásil“ (sè zvonenjem.) Hrúšica. „Bolniku je odlasílo.“ Sólkan. Primeri: odlástlek, m., in: zlasíti, v., v letopisu 1880. l. na 161. ter na 213. str. Od tod je tudi glagol: odlášati, v. impf., aufschieben.

Odmélkniti, odmélknem, v. pf. Poném̀hati (o bolečini). Povír na Krasu. V Laščah: odméknilo je, rekše, jug je nastopil, da je (po zimi) vreme zopet méčje, in takšno vreme se imenuje: odméka, f., kar potlej znači tudi: Erleichterung.

Odrazíti, odrazím, v. impf. Zalèči (o kacem jedilu). „Sočivje dobro odrazí.“ Kobòrid.

Odrmástiti se, odrmástim se, v. r. pf. Odréti, oguliti si kožo (pri padci); abschürfen. Trénta; Soča; Plúžna. Priméri priímek: Drmástija, ki je obíčajen po Gorénjskem. Koreníka: dr, schinden, okrepčana z dostavkom „m“: drm, od koder je potem: drmástiti, kakor: lomástiti, od podstave: lom, brechen, in to je postalo takó: staroslov.: *lomŭt, novoslov. zaradi priglasa: lomát, k čemur pristopi novo obrazílo, katero je zopet „t“: *lomŭtt, novoslov.: lomátt, a to besedo je po našega jezika zakonih izreči: *lomŭst, novoslov.: lomást, kakor: plesti, namesto: pletti.

Odséčen (ě), *ena, o*, adj. Kurz angebunden; človek kratkih in ujédljivih besedíj. Podkrnci. Podstava: odsěkati, a ne staroslov.: sětīnŭ, adj., kakor je bilo rečeno v letopisu 1880. l. na 161. str., kajti staroslov. je: otŭsěčeno, adv., severe.

Ogèrce (reci: ogŭr-), *a*, n. Uljé na govejem blagu, v katerem živi črvič (ličinka) govejega zôlja, Hipoderma bovis; Dasselfliege. Sóška dolina.

Ogléven (reci: oglěv-), *vna, o*, adj. Oglévno je vse, kar je v ustih neprijetno, vlečno, plìhko; latschig. Vrsno. Podstava: glěviti, kauen.

Oglóvna, e, f. Goreče poleno. Volče. Primeri: glovnja, f.

Ograd, a, m. (ôgrad). Vrt; der Garten. Lúče na Štír.

Okol, i, f. (ôkol, okóli). Der eingefriedete Weideplatz. Lúče na Štírskem.

Okrstíti, okŕstim, v. pf. = krstíti. Podkrnci.

Omágati, omágam, v. pf. = premágati, prevladati; überwinden, besiegen; omagováti se, omagújem se (s kom), v. r. impf. Ringen im Zweikampfe. Tolminsko.

Omàh, omáha, in: ômah, omáha, m. Die Ueberhand, Suprematie. „Na tej njivi je plevel ômah dobil.“ Križ Ipavski.

Omecávati, omecávam, v. impf. Pomišljati se; cunctari. Rihenberk. V Laščah: mécati, mécam, v. impf., zaudern.

Omêdlo, a, n. = omêlo, kakor: sêdlo, namesto: sêlo. Bólc. Primeri v letopisu 1880. l.: „skočídalo,“ na 186. str.

Omél, a, m. Sneg, ki se usiplje s hiš ali z drevja. Žaga pri Bólci. Podstava: mlěti.

Omóta, e, f. Otrov v ribjo lóv; Kockelkörner. Dornberg. Omótica, e, f., isto. V Laščah.

Omótičav, a, o, adj. Kdor često pada v omótico; schwindelsüchtig. Bólc; Soča.

Omŕsiti se, omŕsim se, v. r. pf. Pokusiti kaj dobrega, po čemer slabéjša stvar uže ne gre v slast. Rihenberk.

Omrtvéti, omrtvéjem, v. pf. = otrpniti. Im Eifer nachlassen, erlahmen in der Thätigkeit, absterben. Podkrnci. Laščani imajo, kolikor jaz vém, samó še jeden glagol, kateri se spreza po tem staroslovénskem zakonu, namreč: plésněti (reci: plésnŭti), v. impf., schimmelig werden, kateri se takó spreza: plésnějem, plésněješ, plésněje, kar se izreka: plésnŭjem, plésnŭješ, plésnŭje, s priglasom na prvem zlogu.

Onúča, e, f. Krpa, v katero se zavije nôga, predno se obuje; der Fusslappen. Vréme; Hrúšica; Bólc. Primeri: o b o j k i, m. pl., v letopisu 1880. l. na 157. str.

Opakávati se, opakávam se, v. r. impf. = spakávati se, oponašati koga. Rihenberk.

Opálek, lka, m. = pajek, die Spinne. Sv. Duh pri Krškem. Staroslov.: paąkŭ, m., die Spinne, paąčina, f., poleg: pajęčina, f., das Spinnengewebe.

Opánek, nka, m. Neko obutalo, katero nosijo samó ženske, a moški ne. Staro Sêdlo. V Hrúšici: o p á n k a, f.

Opára, e, f. Soparna vročina, kadar po malem dežji zopet solnce sine. Podkrnci.

Opásati, opášem, v. pf. Objeti; umfassen. „Te smreke trije možjé ne morejo opasati.“ Benetski Sloveni.

Opáša, e, f. Grozdóvlje, drobne suhe grozdove jagode; Rosinen. Po vsem Primorji. Od laškega: Uva passa.

Opíščiti se, opíščem se, v. pf. r. Opomoči se; sich erholen. „Te trte (vinske) se še opíščijo.“ Gradišče na Ipavi.

Opláven, vna, o, adj. = ohlapen, pna, o. Oplavna je obleka, ki je tóli obilna, da takó rekoč plava na človeku. Rihenberk.

Opŕt, a, m. Die Armschlinge, Armbinde. „Nosi roko v oprtu.“ Spodnja Idrija. O p ŕ t a, e, f., der Hosenträger; das Tragband überhaupt. V Laščah.

Optíca, e, f. Potíca. Hrúšica v Istri. Znano je, da beseda: p o t í c a stojí namesto: p o v i t í c a, a Laščan jo imenuje: p o t v í c a.

Orkljič, (órk-) *a,* m. Orkljič ima rudečo kápico, po noči se vozi po vodi in poje. Sólkan. Mej nemškimi Tirolci je O r c o, m., „ein mächtiger Gebirgsgeist;“ znan je tudi Furlanom, ki ga zovó: O r c ú l, o katerem pripovédajo, da se izpremeni v velikána ter dene eno nogo na Sv. Goro pri Gorici, a drugo na Sv. Valentin, kder je bil tudi božji pot, in pije vodo iz Soče. Alpenburg, Mythen und Sagen Tirols, na 56. in 58. str.

Oródovati, oródujem, v. impf. Nemír délati, razbíjati. Kràs. Staroslov.: orąd̆ovati, v., handeln.

Osec (reci: ôsŭc, ôsca), m. — plur.: *ôsci, ôscev.* Vsakovrstne predrobne živálce, živéče po stoječih vodah. „Ne píj te vode, polna je ôscev.“ Dornberg. Podstava: sĭc-ati, mingere. Ta beseda nam je dobro došla za: Infusorium.

Osépnice, osépnic, f. pl. Neka kožna bolezen; die Masern; morbilli. Volče pri Tolminu.

Osípa, e, f. Neka kožna bolezen, morebiti skrlátnica. Málhinje na Krasu. Primeri: osépnice, f. pl.

Osla, (ôsla) *e,* f. Bolezen, v katerej se napnó žleze v dimljah; Leistendrüsengchwulst. Sóška dolina. Primeri: asla, f.

Osne (reci: ôsne), *ôsen,* f. pl. Der Spannstock oder der Spannstab beim Webestuhl. Bólc.

Osoníti, osoním, v. pf., in: nasoníti, nasoním, v. pf. Podkrnci imajo tu in tam še prazno vero, da more kača, krastača in morebiti še kaka druga žival človeka osoníti, nasoníti, ali nahleníti, rekše, navdati ga sè strupom uže od daleč, i ne doteknivši se ga, rekel bi sè samim dáhom.

Ostrníca, e, f. Ne prav do poltí obsekana rakla, na katerej se suší detelja, ali tudi snopje. Lóž. Namesto: ostrvníca.

Osušníca, e, f. Pri strešnem odru spodnja greda, ležeča na zidu; die Mauerbank. Zémon pri Notr. Bístrici.

Ošvíka, e, f. Dolga in tenka šiba. Volče pri Tolminu.

Otávčič, a, m. Trava tretje košnje. Tolminsko.

Otòk, otôka, m. „Zíd v otòk = v krog; im Halbkreise. Kobòrid.

Otórliv, a, o, adj. Púst, oduren (človek). Rihenberk.

Otŕniti, otŕnem, v. pf. Udáriti s palico ali šibo. „Otrni vola!“ Vréme. Otŕniti, otŕnim, v. pf., s trnjem obložiti káko drevo, na pr. jablan ali hruško, da bi ljudjé ne lazili nánjo krast ovočja. V Laščah.

Otrováti, otrújem (koga), v. pf. Mit einem Krankheitsstoff anstecken; otróvan, a, o, part. pf. pass. Angesteckt. Vréme.

Otvóriti, otvórim (komu), v. pf. Den Zauber lösen. Vrsno. Namesto: odtvóriti, rekše, oddélati, kakor se govori v Laščah.

Ozímec, mca, m. Jare, ki se je rodilo po zimi. Bólc.

Oziméti, oziméjem, v. pf. Erstarren. „Kača po zimi oziméje.“ Podkrnci.

Ožgánki, ov, m. pl. Ona skorja, ki se prime kotla ali posode sploh, kadar se kuhajo žganci.

Pálčnik, a, m. Gornji krajši rógelj na senénih vilah. Kràs; Ipava; v Laščah.

Párkot, a, m. V hlevu prégraja, ki se naredí teletom ali ovcam. Málhinje na Krasu. — V Senožéčah: prékat (reci: prĕkat), m., isto. Srbski je: kat, m., Stockwerk, somit „Abtheilung“, iz česar vidimo, da „párkot“ stojí namesto „párkat“; a če to besedo primérimo k srbskej: párlog, m., verwahrloster Weinberg, katera je namesto: prĕlogŭ, m., brach liegender

Boden, sodili bi, da je lice zdanje besedice „prě“ v starini morda bilo: par.

Párta, e, f. Široka sekira, kakeršna rabi mesarjem; mesarica. Bólc. — Bávorsko-nemški: barten, f., starovisokonemški: parta, f., srednjevisokonemški: barte, f., das Beil. Primeri: Hellebarde, f., namesto: helmparte: helm, Handhabe, Stiel.

Pečénka, e, f. Posúšena hruška; gedörrte Birne. Razdrto pod Nánosom.

Péga (reci: pěga), *e,* f. Lesén, z desák stvorjen lok, potreben, kadar se nad njim zida kak nizek zvod (velb.) V Laščah; tudi na Goriškem. Ta beseda je z laškimi zidarji prišla v dežel. Laški: piega, f., die Falte, der Bug. Priméri: prepégniti.

Pêjica, e, f. Jama, v katerej se koplje pesek. Málhinje.

Pèlek, pèlka, m. Obstkern. Plúžna.

Pérta, e, f. Neki ženski demon, s katerim strašijo otroke. Perta ima sekiro in hodi na dan po sv. treh kraljih. Bólc. To je nemška: Berchta, znana tudi po Gorénjskem, dôlu do Tržíča, koder jo imenujejo: Péhtro, ali: Péhtro babo.

Pèsk, pèska (reci: pŭsk, pŭska), m. Čep v piščáli; der Pfeifenkern. Ipavska dolina; a v Laščah: písek, píska, m., poleg: písk, a, m., isto.

Pestíniti, pestínim (koga), v. impf. Pestíti koga; Jemandem hart zusetzen. Podkrnci. — Pestíti koga nij slovenska beseda, nego laška: pestare, v., klein stossen, zermalmen, zerprügeln, zertreten; benetsko-laški: pestàr uno, mishandeln, plagen, ängstigen; a pestíniti je od laškega: pestonare, v., feststampfen. Ostali slovanski jezici némajo ničesar tega.

Pestník, a, m. Držalo ali róč pri kôsi. Podkrnci.

Píč, a, m. Ždíč, kotič pri peči; der Sorgenstuhl. Koborídski Kot in tudi v Benetskih Slovencih.

Píhlji, píhljev, m. pl. Lasjé v šalívem ali prezírljivem govoru. Podkrnci.

Pilákar, rja, m. Skopúh. Na Tolmínskem. Po nekatere kraje pokvárjeno izrékajo: polákar, rja, m., isto. Kneža na Tolminskem. To je od láškega: pillácchera, f., Klunker, Ziegenkoth, figürlich: ein Ziegenkothfresser, Knicker, schmutziger Filzkragen, Geizhals; benetsko-laški: pilàcara, m., uomo avaro, sordido. Podstava je: pillola, f., die Pille, Kügelchen.

Píljevina, e, f. Sägespäne. Pila, die Säge. Lôž.

Pískalo, a, n. Die Vogelpfeife. „Loví ptiče na piskalo.“ Medána v Brdih.

Písmo, a, n. Zidano znamenje ob cesti. Srpeníca pri Bólci. V tej besedi žíve še stari, prvobítni zmisel besede: pisati, namreč: mahlen.

Píšča, e, f., píšev, vi, f., pískalica, e, f. Die Pfeife. Ipavska dolina. Najpravílnejši obraz je: píščal, piščáli, f.; staroslov.: pištalĭ, f., fistula.

Pišôta, e, f. Dež z vétrom. Sv. Križ Ipavski. Od laškega: pisciare, v., mingere; benetsko-laški: pissòto, adj., beseicht, kakor se tudi slovénski velí: uscáno, rekše, dežévno vreme.

Pítoven, vna, o, adj. Durch Cultur veredelt. Pitoven je tudi kraj, ki ni pust in divji, nego lepo obdélan in ugodno položen. Podkrnci. Srbski: pìtom, adj., isto. Podstava: pitati, v., nähren, hegen, aufziehen. „Pítoven" stojí namesto: pítomen, kakor je v hrvaščini res navadno.

Pláhtica, e, f. Rumenkasta, nekoliko grenka kóžica na orehovem jedru; die Samenhaut; testa. Málhinje na Krasu.

Plájhati, plájham, v. impf. Morje plajha; das Meer brandet. Poleg tega se čuje tudi: morje pôlje; Málhinje pri Divínu; v Laščah.

Plánina, e, f. Gorski pášnjak, a nikdar gôra; die Weidealpe. Bólc; Trénta. Tudi blizu Lašč je v necem gozdu mesto, imenovano „plánina", pod katerim je nizko pri Ríbniškej cesti mlinček, a o njem govoré, da je „pod plánino."

Plánja, e, f. Čistína na gori, rekše, svét brez drevja. Sóča; Trénta. Nad (vasjó) Sóčo je večja taka čistina, ki se imenuje: „Plánja na brdi" ter se nahaja zabeležena tudi na zemljevidih vojn. zemljemérskega zavôda, samó kà je ondu ime spakudráno v: Plagenabrdi. Nekoliko niže stojí zapísano: Bersterguze. Ne verujem, da bi kdo uganil, da je treba to čitati: pri Strgúljci. Takó se kvarijo naša imena. Priméri: planíca, f., v letopisu 1880. l. na 168. str.

Plédra, e, f. Líj; der Trichter. Kanal; Staro Sêdlo; Bólc. Od laškega: pretêlle, f. pl., eine steinerne Form zum Giessen; der Einguss.

Pléka, e, f. Der Obstkern. Knéža na Tolmínskem.

Plenjír, rja, m. Jerbas; der Korb. Vréme. Od laškega: paniére, m., der Korb.

Plés (ě), *a,* m. Plesnôba; der Schimmel. Podkrnci.

Plešlti, pleším, v. impf. Rabi samo kakor glagol 3. osobe: „pleší me" v (želodci), ako sem namreč jel mnogo sadja, iz vlásti grozdja. Sv. Križ Ipavski. Primeri besedo: plìgek, adj., v letopisu slov. Matice z 1880. leta na 171. str.

Pletênec, nca, m. Od leskovih viter pleten kôš. Plúžna pri Bólci.

Plódnik, a, m. Die Schafhaut, Amnion. „Tele se je stórilo v plôdniku." Volče pri Tolminu. V Ipavskem sv. Križi je: plôdnik menda: uterus.

Plúg, a, m. „V našej vasi smo imeli včeraj tri pluge godcev," rekše: na treh krajih (v treh krčmah) smo imeli godce. Benetski Sloveni. Ta beseda uprav znači „orálo" in vso družbo, katere je k njemu treba v oránje, zatorej tudi vprégžene konje ali vôli, ter poslédnjič „vsako združbo v káko délo." Priméri: plúgi, m. pl.

Plúgi, m. pl. Konji, v pomenu: Gespann. „Ima brdke pluge," er hat ein schönes Gespann. Podkrnci. Priméri: plúg, m.

Plúnkati, plúnkam, v. impf. (o vodi). „Voda plunka“ = zaganja se na breg. Kobòrid.

Pobírati, pobíram, v impf. Prevelíka svetloba pobíra oči = jemlje víd. Gorenja Sóška dolina.

Počíniti, počínem, v. pf. = počiti, počíjem; ausruhen. „Počakaj, da malo počínem.“ Sóška dolina.

Podajati, podájem, v. impf. Konj podaje = pluje = galopira. Podkrnci; podájati se, podáje se, v impf. Podáje se mi, ich empfinde Brechreiz. Bólc.

Pôdel, poděla (ě), m. Pri vozu je prednji in zadnji pôdel; der Vorder- und Hintertheil des Wagens. Kràs; Ipavska dolina.

Podjemálnik, a, m. Pálica ali kol, s katerim nosač podpira breme na rámenu. Kobòrid.

Podpésica, e, f. Neka naprava v ptičjo lóv. Nad jamico, potréseno s kakovim zobánjem, nastavi se skŕl, s klinom zeló na rahlo podprta, da se ta podpórica naglo spésne, rekše, da jo vzpróži ptič jako z láhka. Sólkan. Vse kaže, da se ta podpirajoči klin uprav zôve „podpésica.“ — Široko po Dolénjskem govoré: spésne se mi, spésnilo se mi je, če primem káko debeljšo stvar, katera mi potlej zopet uíde in roka ob njej izpoddrsne; spésne se tudi, ako se na drevo plezajočemu roka najprvo debla res opríme, a potlej spólzne. To zatorej znači: ausrutschen. Govorí se tudi: za séno se mi to zimo opesúje, opesoválo se mi je, rekše, némam ga, nijsem ga imel, kolikor bi bilo treba. — Poljski: psnąć, v. pf., schnell rücken, schieben; zapsnąć, v. pf., bis wohin rücken, schieben; upsnąć się, v. pf., stolpern, anstossen mit dem Fusse, verstossen, ein Versehen machen; opsnąc się, v. pf., über etwas stolpern, ausgleiten (ausrutschen.) Linde. Koreníka bi utegnila biti: pĭh, imejoča prvotni „s“ namesto novejšega „h“, staroslov.: pĭhati, stossen; novoslov.: pŭhati; poljski: pchać, pchnąć; češki: pchati, pcham, poleg: pšíti, pším. Novoslovenske besede: spésniti se, opesovàti se, podpésica nam kažó namesto poluglasnika čist „e“, in o tem je primeriti poljski: łkać, v., schluchzen, k novoslovenskemu: zalékniti se, v., rekše, zahlípniti se, v letopisu 1880. l. na 211. str.

Podrámnjak a, m. Pálica, s katero se podpira breme na rami. Sólkan.

Pogánica, e, f. Isto, kar je v Gorici in v Gor. okolici: gubánica = kranjska potíca. Plúžna.

Poglâven vna, o, adj. Poglaven je človek, ki hoče vse na hitro podelati. Kámeno na Soči. Na Tolmínskem je: poglavíten, tna, o, adj. Poglavíten je tak človek, ki hoče vse sam požréti.

Pogòn pogóna, m. Pastír na planini, ki poganja ovce v mólžo. Plúžna pri Bólci. Staroslov.: pogonŭ, m., die Begleitung, pogonitĭ, m., puer minans boves arantes; operum praefectus.

Pogúmen, mna, o, adj. Muthig; braber. Tudi ta beseda je v staríni iz némščine vzprijeta. Gotski: guma, der Mann, lat. homo, der Mensch, starovisokoném.: gomo, der Mann, gomalîh, adj., männlich, starosaski: gumo, gomo, der Mann, anglosaski: guma, der Mann, v starih severnih Nemcih: gumi, der Mensch. Gorénjci nekod mej Kranjem in Loko še govoré: nijma pogóna (namesto: pogóma), er hat keinen Muth, kar učí, da je to prišlo k nam iz stare visoke nemščine, iz katere je bil najprvo pridévnik: gomalîh, männlich, preložen z besedo: pogómen, mna, o, od koder se je stóprav kesnéje uže mej Slovéni poródil samostavnik: pogòm, der Muth, in gorénjsko izrékanje svedoči, da bi se pravôtno pisalo: pogòm, góma, m., pogómen, adj., kar uprav znači: männlich. Ostali Slovani némajo ničesar temu podobnega.

Pohàj, a, m. Šétnja, izprêhod; der Spaziergang. „Šel je na pohàj.“ Kobòrid.

Pojáta, e, f. 1) Mrtváški ptič; der Todtenvogel, Kauz. Sv. Križ Ipavski. Podoba je, da znači ta beseda „črnega ptiča“, in bode jedva slovanska; priméri ladinski: p o i á t a, f., rauchender Kohlhaufe; schwarzes Mehl, od latinskega: pullatus, adj., schmutzig schwarz; 2) p o j á t a, f., kaka suhôta ali poslopje. V Laščah. Staroslov.: pojata, f., tectum, domus; srbski: pojata, f., stabulum.

Pojéti, pojámem, v. pf. Všiti krilo ali kako drugo obleko, ako je preobila, rekše, predolga ali preširoka. Sóška dolina. — V Laščah: ujéti, ujámem, v. pf., isto.

Pojílo, a, n. Mesto na vodi, kjer se živina napaja. Vréme.

Pokójni, a, o, adj. Rájni; der Selige, der Verstorbene. Hrúšica v Istri. Priméri: rájni, adj.

Pokúhanica, e, f. Polenta, ki se uže v kotlu obéli in se potlej zameša. Podkrnci.

Políca, e, f. Der Flügel oder der Schaft am Webestuhl. Bólc.

Polnjénica, e, f. „Denes ne morem od doma, imam polnjénico“, rekše: denes pride vinski kupec s posodo, da mu jo napolnimo. Rihenberk. To stojí namesto: polnjénǔnica, polnjénnica, od pridévnika: polnjénǔn, kateri je na podstavi glagolskega samostavnika: polnjenje. Primeri: rôjen list.

Pólno krat, adv. Večkrat, dosti krat. Pod Bélo.

Pománjkalica, e, f. Pomankanje, potrébščina. Kobòrid.

Pomôči se, pomôrem se, v. pf. r. „Dobro se je pomogel“, er hat sich gut erholt; bodi si na zdravji. bodi si na imetku. Gorénja Sóška dolina.

Pomračnik, a, m. Netopir; die Fledermaus. Vas Krn.

Popéček, čka, m. Die Ofenkrücke. Vréme.

Poráziti, porázim, v. pf. = na tla pobiti; niederwerfen, zu Grunde richten. Vrsno. Staroslov.: poraziti, v., ferire, percutere.

Porobôtiti, porobôtim, v. pf. „Bolezen ga je naglo porobôtila“ = správila ga je pod zémljo. Podkrnci. Staroslov.: porabotiti, v., subigere, unterwerfen.

Poskúšati se, poskúšam se (za koga), v. impf., in: poskúsiti se, poskúsim se, v. pf. Potruditi se (za koga), da bi na pr. dobil kako službo i. t. d. Sich für Jemanden verwenden. Podkrnci.

Posnéti, posnámem, v. prf. Fechsen, uprav: hinwegnehmen. „S te njive sem letos prvič posnél“, namreč pridélek. V Laščah.

Postéljnica, e, f. Obródnica; die Wöchnerin. Plúžna pri Bólci.

Posteljnják, a, m. Das Bettgestell. Vólče; Tolmínsko.

Pôstol, postôla, m. Visok, moški črevelj; der Stiefel. Hrúšica v Istri. Poleg tega je hrvatski: postol, m., maloruski: postoły, poljski: postoły. Mikl. lex. 639. Podstava: postlati.

Postranica, e, f. Stranska deska pri postelji. Sóška dolina.

Poščekováti, poščekújem, v. impf. Porezovati, posekovati. Podkrnci. Priméri ruski: soščekatĭ, v., poleg: soščikatĭ, v., abkneipen; češki: štikati, v., zwicken, rupfen, pflücken; poljski: szczykać, v., pflücken, rupfen.

Pošléd, pošlédi, adv. = posle, potem. Podkrnci; Bólčani. Namesto: posléd, poslédi. Staroslov.: poslědi, adv., postea.

Potákati, potáčem, v. impf. Potuho dajati; Unterschleif gewähren. „Mati potáče sina.“ Málhinje. Priméri staroslov.: potaky, gen.-kŭvi, f., adulatio, indulgentia, potaka, f., indulgentia, patakovĭnikŭ, m., indulgens, potakovĭnŭ, adj., indulgens, potakŭviti, v., indulgere, potakŭlivŭ, adj., indulgens, potakŭlivĭstvo, n., adulatio.

Potepljáti, potepljám, v. pf., (koga po rámenu). Kobòrid.

Potéza, e, f. Vinska bolezen. „Vino je na potézi“ = vleče se. Sv. Duh pri Krškem.

Potikálka, e, f. Podiceps minor; Kleiner Steissfuss. Dobrávlje na Krasu.

Pótiti, pótim (koga), v. impf. Nagíbati, nagovarjati koga na kaj; anleiten jemanden zu etwas. „Jaz sem ga dobro pótil, ali ni me poslušal.“ Kobòrid. Podstava je: pót, m., der Weg. V Laščah: napótiti, v. pf., isto.

Potóčina, e, f. Der Abzugsgraben längs eines Ackers oder einer Wiese. Staro Sêdlo.

Potóčki, m. pl. Vino, ki se na zadnje potoči iz soda. Rihenberk.

Potoróško koló. Majhni otroci imajo v igračo potoróško koló, to je: v precép vtakneno kolesce, s katerim vozijo po tléh. Málhinje. Primeri: potoglávo koló, rekše, takšno koló, ki je takó ohlapno nasajeno, ali takó végasto, da omahuje na vse kraje, kadar na ôsi teče.

Potrebínja, e, f. = potreba. Kot pri Koborídu.

Pozdrgováti se, pozdrgúje se, glg. 3. osóbe, v. impf.; pozdrgniti se, pozdrgne se, pf. Brechreiz empfinden. Staro Sêdlo.

Koreníka: drg, zittern, od koder tudi: drgetàti, v. impf., zittern, zdrízati se, v. impf., schauern. V Laščah.

Práska, e, f. Veja drevesna. Práščje, a, n. Suhe veje, suhljád; Reisig. Hrúšica v Istri. Málhinjcem je: fráska, f. = veja. V laškem jeziku: frasca, f., belaubter Ast.

Práti se, pôrjem se, v. r. impf. Silno jokati se, rekše, takó jokati, da bi se lehko razpral. „Kaj se porješ?“ Podčávenci; tudi v Laščah.

Právda, e, f. Séja ôbčinskega svétništva, starejšínstva. „Možje so šli v pravdo.“ Staro Sêdlo.

Praznjén, a, o, adj. „Denes si praznjén“, rekše, oblečen si, kakor o praznicih. Praznjéno platno = tenko platno. Plúžna. — V Laščah: práženj, prážnja, e, adj., isto; prážnje predívo, platno, prážnja srajca, rekše, tenko predivo, platno, tenka srajca.

Prča, e, f., pŕčánec, nca, m. Golša; der Kropf. Zémon pri Notr. Bístrici.

Príčkati, príčkam, v. impf. Pabírkovati po trtah; Nachlese halten. Sv. Martin v Brdih.

Precmágan, a, o, adj. Prezrel; überreif. Rihenberk. Namesto: presmágan. Podstava: smag. Priméri: prêmog, m., in v letopisu 1880. l.: smájen, adj., na 188. str.

Predélan človek = premetèn, zvít, pretúkán človek. Podkrnci.

Prejásniti, prejásnim, v. pf. Pomisliti, premisliti si, razbistriti si misli. „Predno rečem zadnjo besedo, tréba si je stvar še prejasniti.“

Préjmer, adv. Išči: préjner.

Préjner (reci: prějner), adv. V Ljubljani sem slišal: k mêni se oglasi, préjmer pojdeš. Préjmer stojí namésto: prějner, a to namesto: prěje nere, staroslovenski: *prěžde neže, in to je isto, kar: *prěžde nego (prěje nego, prěj nego), hrvatski: priner, Mikl. lex. 419. Anda préjner je isto, kar: prédno, in ta beseda je vredna književánja.

Préjnica, e, f. Die Spinnstube, die Spinngesellschaft. „Dekla je šla v préjnico.“ Staro Sêdlo.

Prekútiti se, prekútim se, v. r. pf. = prekúcniti se. Bólc.

Prelomíti se, prelómim se, v. r. pf. Bolezen se mu je prelomila, die Krankheit hat eine Wendung zum Besseren genommen, die Krisis ist vorüber. — Tudi žalost se prelomi. Podkrnci.

Prêmog, premôga, m., 1) die Steinkohle, kranjskim Slovénom obíčajna beséda; 2) der Drache, v Megiserjevem slóvniku. Podstava je: smag, smog, a z odpáhnenim začetnim „s“: mag, mog, in to znači: goréti, brennen, zatorej: prêmog, die Steinkohle, ker gorí (Brennbares), priméri gorénjesrbski: smohoŕ, uprav: smogoŕ, Pechtorf, Torf, Pfuhl 1113.; ruski: móga, f. coll., getrocknete Pilze; a: prêmog, der Drache, Brennendes, Feuriges, ker vse kaže, da je to uprav ognjéni zmaj, der feurige Drache, ki je podoben gorečej žrdi, kadar letí po

vzduhu, in ako léže na senôžet, požge travo, da sedem lét potem zópet ne vzraste. Wuttke, Der deutsche Volksaberglaube, na 44. str. Priméri v letopisu 1880. l. besédo: smajen, adj., na 188. str., a zaradi razmernika: p r e- v besedi: p r ê m o g, primeri staroslov.: p r ě p r ą d a, f., p ě p r ę d a, f., Purpur, kar je zopet primeriti k ruskej besedi: neprjádĭ, f., gestreiftes Bauerngewebe.

Prêmrl, m., izréka se po mnozih krajih: P r ê m r o u, ter ima v rodílniku: P r e m r ó v a, poleg: P r ê m r u t a, kar svedóči, da te besede narod uže dobro ne uméje, ali v Črnem Vrhu pri Idriji je še navadno: P r e m ŕ l a, kakor je rés jedíno prav. P r ê m r l je po Notranjskem zeló obíčen priímek; a poleg tega je znana i: p r e m r l ó v a k r í, p r e m o l ó v a k r í, p r e m r ó v a k r í. Vse troje se sliši v Rihenberku, a pravôtno je samó prvo. Na Zémonu pri Nótranjskej Bistrici se to zôve: p r i l o g ó v a (reci: prlogóva) k r í. Ljudjé, zjutraj na kacem póti, našedši kos rudeče (ruse) ílovice, môkre od rôse, govoré, da je to krí, ki so jo izbljeváli v é d o m c i. Pričajo, da védomci, napivši se človeške krví, po nôči stvoré često velik tepež mej sobój, najrajši na kacem razpotji, in o tacih prílikah da mečó popito krv iz sebe. Nekateri, vidéči po noči véšče (Irrlichter), letajoče po vzduhu, govoré: védomci se tolčejo. V pojasnílo rečenih besed naj bode to: v é d o m e c je po Ljubljanskem barjì isto, kar „volkodlàk“ ali „vampír“, in isto bode tudi Notranjski: p r ê m r l, kar znači „erstarrt.“ Cigale ima v slóvniku za nemško besedo „starr“ poleg mnozih inih vzrazov tudi: p r e m r l, in „vampír“ leží res v grobu le otrpèl (erstarrt), ne mrtev, ker iz njega hodi živim ljudém krví izpijat. Kar se dostaje priímka Premrl, trebé pómneti, da se je „vampír“ staroruski imenoval: u p i r ĭ (brez hohníka), m., ter da je ta beseda rabila tudi v priímek: popŭ Upirĭ Lihyj je bil 1047. l. starorusk pisatelj. Mikl. lex. XVIII. in 1059. A kaj si je: p r i l o g? To bode ali: concubinus, kajti srbski znači: priložnica, f., concubina, Mikalja, ali morda še verjétneje: incubus, ker imamo češki: přiložený, super impositus, Vusin, přiložiti, auf etwas legen: omoč kus sukna, a tak přilož na bolavé místo, Jungmann; poljski: przyledz, przylegnąć, sich daneben legen, a tudi: sich d a r auf legen. Linde. „Incubus“ je tudi zopet isto, kar „vampír.“ To nas učí, da je nekdaj volkodláštvo bilo jako razširjeno mej našim narodom. Srbi tudi verjemó, da v j e d o g o n j e ali j e d o g o n j e „po planini izvaljuju drveta te se njimi biju izmedju sebe.“ Brez nobene dvojbe je: v j e d o g o n j a pravôtno lice te besede, katero je primeriti k slovenskemu v é d o m c u. „Kad umre čovjek, za kojega se misli, da je vjedogonja, udare mu glogovo trnje pod nokte, i nožem

crnijeh kora ispresijecaju žile ispod koljena, da ne bi mogao izlaziti iz groba (kao vampir)." Vuk v rječniku na 251. str.

Prepégniti, prepégnem, v. pf. Nagniti kako posodo, na pr. kotel. Sóška dolina. Priméri laški: piegare, v., biegen, beugen; ripiegare, v., eine andere Wendung nehmen; od lat.: plicare. Diez Wörterb. I. 319. Priméri tudi: péga, f.

Préserje, Preserján. Imé nekej vasì Rihenberške župe na Ipavskem svétu, koder je več krájevnih imen s končníco „e", obíčnih le v mnoštvenem číslu, a njih rodílnik ima na konci „an". Taka imena so uprav moškega spola, ter so na pr. od snoví: brdjan v imenovalniku edínstvenega čísla staroslovenski slula: *brŭždaninŭ, m., a novoslovenski slovó: bŕjan, m., der Bewohner eines Hügels, od podstave: brdo, n., der Hügel. V imenovalniku mnoštvenega čísla so staroslovenski imela: *brŭždane, brez končníce: in, a novoslov. imajo: bŕjane, ako značijo krájevno imé, inače govorímo: brjani, brjanje, če je to namreč appellativum. Te vrste krájevna imena so se nekdaj sklanjála s posebnim svojim načínom, in to takó: v imenoválniku mn. č.: bŕjane, v rodiln. mn. č.: bŕjan, v dajaln. mn. č.: bŕjam, v kazaln. mn. č.: bŕjani (staroslovenski: *brŭždani), v méstn. mn. č.: (v) bŕjah, v družíln. mn. č.: (za) bŕjami. Vidimo, da „bŕjane" uprav znači ljudí, prebivajoče na brdu, a vrhu tega more ob enem tudi značiti sêlo na brdu, imenovano po svojih stanovníkih, in kadar je to, tedaj stojé taka krájevna imena vedno le v mnoštvenem číslu moškega spola, kakor se na pr. vasí tudi zovó: Lončárji, Kóžarji itd., ker v njih živé, ali so živéli vsaj nekdaj, sami lončárji, sami kóžarji itd. Sklôni, kakeršni so: bŕjam, bŕjah, bŕjami, krivi so, da so taka imena v novej slovenščini kesnéje prestopíla po zmóti v ženski spol, ter v imen. in v kazaln. mn. č. odpelnila „an", zaradi česar v teh sklônih slovó zdaj tudi samó: bŕje, namesto: bŕjane, bŕjani. — Mêni znana imena te vrste so: Préserje, Preserján; Kásovlje, Kásovljan; Batúje, Batújan; Šmárije, Šmárijan; Kámenje, Kámenjan; Skrílje, Skríljan; Ustije, Ustijan (reci: úst-); Štúrije, Štúrijan; Dobrávlje, Dobrávljan; Žáblje, Žábljan. Opómeniti je, da se „a" v končníci „an" razločno izréka samó tedaj, kadar ima na sebi dolg príglas: Preserján, a inače oslabéva v „e", ter se govorí: prišel je s Kámenjen, z Bŕjen, z Dobrávljen itd. Poleg: Trpče, Trpčán, govoré tudi še po starem obíčaji: Trpčáne, Trpčán. Poprej smo dejáli, da je v panonskej ali starej slovenščini imenoválnik edínstvenega čísla vedno slul: *brŭždaninŭ, m., a v novej slovenščini da ta sklon slôve: brjan, namesto: brjanin; priméri staroslovenski: rimljaninŭ, m., k novoslovenskemu: rímljan, m., der Römer. To se je zgodilo zató, ker je v končníci „in"

besede: rímljanin po novoslovenskem razdíravem načinu n e p r i g l a š ê n i „i“ najprvo oslábel v „ŭ“: rímljanŭn, ter potem ves odpadel: rímljann, kar se zdaj ne more drugače izreči, nego li: rímljan; priméri novoslovenski: pésnik, m., der Dichter, zakónik, m., das Gesetzbuch itd. k staroslovenskemu: pěsnĭnikŭ, m., qui canit, zakonĭnikŭ, m., juris consultus, nomocanon. Priméri tudi: rôjen list.

Presíla, e, f. „Presíla nikjer ni dobra.“ Podkrnci. Priméri: prebláto je, premràz je, es ist zu kothig, zu kalt. V Laščah.

Présnec, présenca, m. (přes). Neke vrste gubánica. Kràs. Obé imeni: g u b á n i c a in p r é s n e c vzprijeli so od nas Lahi in Nemci, živeči v Gorici in v Trstu. Podstava je: přesen, sna, o, adj., isto, kar: oprěsen, sna, o, adj., ungesäuert.

Presnéti, presnámem, v. pf. Pretočiti vino, ki je še na drôžijah. Ipavska dolina; Goriška okolica. — V Laščah: presnéti, übernehmen, a to se govorí samó o zemljišči: sin je od očeta presnel zemljo, vrt, njivo, travnik.

Prestrahováti se, prestrahújem se, v. pf. Užívati stráh. „Vso noč sem se prestrahoval.“ Podkrnci.

Prétek, pretéka (= těk), m. Plitvo mesto v tekočej vodi; die Untiefe im fliessenden Wasser. Zémon pri Notr. Bistrici.

Pretepénica, e, f. Neka močnata jed od zmír, masla, metude in móke. Plúžna pri Bólci.

Prevalíti se, prevalím se, v. pf. r. Nachgeben, nachlassen, besser werden. „Rana se je prevalíla.“ Podkrnci.

Prévlaka, e, f. Die Landenge. Otok Lošínj. Ruski: perevolóka, f., eine Landenge zwischen zwei schiffbaren Flüssen, über welche man Fahrzeuge oder Waaren aus dem einen Fluss in den andern bringen (prevlěči) kann.

Prevóza, e, tudi: p r e ó z a, e, f., das Ueberband. V Laščah. Kadar je predêno (štréna) z vretén zmotano vse na motovílo, tedàj prějo po srédi prevežó z njé zadnjimi nítimi, ki niso odtrgane od predêna. Te níti so „prevóza“, staroslovénski: prěvaza, f.; podstava: prevézati, staroslov.: prěvęzati, überbinden. To je pravo, jedíno dobro naziválo za nemško besedo: Kreuzband. Čudno je, da Laščan izréka: prevúza, preúza, kakor da bi staroslov. slulo: prevoza; a tacih besed je več, na pr.: g ú s, f., die Gans, staroslov.: gasĭ, f., zatorej novoslovenski pravilno: g ó s; dalje: g ú z a, e, f. 1) die lederne Rolle des Dreschflegels zwischen dem Stiele und dem Flegel, kar po nekatere kraje Slovén zôve: góž, í, f.; priméri srbski: gužva, f., die Wiede, trta; 2) g ú z a, e, f., der Hintere, katera beseda uprav znači „véz“, ker je ondúkaj truplo z v é z a n o z nogáma, in človek dolgih nóg se v Laščah imenuje „dolgovézen človek“ ali „dolgovéznik“, zatorej „gúza“ v obeh značílih tudi od glagola: vézati, staroslovénski: vęzati, binden, in pra-

vilno je pisati: góza, a kar se dostaje začétnega „g“ namesto „v“, priméri srbski: gužva, f., in staroslov.: gąsěnica, f., poleg: vąsěnica, f., novoslovenski tudi: gosénica, f., poleg: vosénica, f., die Raupe; še je pómneti, da staroslovénsko besedo: sąžĭnĭ, m., der Gefangene, Laščan izréka celó: süženj, m., der Sklave, kakor da bi staroslovenski bilo: sužĭnĭ, a podstava je zopet: sŭvęzati, novoslovenski: zvézati, fesseln. Priméri: žúžnja, f.

Prevzéti si, prevzámem si, v. pf. „Dekla si je prevzéla roko.“ V Šmarji pod Ljubljano. Kadar je žetev, ženskim levíca, s katero lové požéte bíli, često za pestjó obolí takó zeló, da otêče. Tedàj velé, da si je žnjica prevzéla roko. Taka ženska potlej vzame nit z domače preje, ter ž njó z večéra, kadar je uže temà, ide k sosédovim, in potrka na okno. Sosedovi odpró okno, a ona, molčé ter pazljívo skriváje svoje lice, pomolí v hišo bolno roko, katera s prsti drží nit, kakeršno smo poprej imenovali. S to nítjo kdo sosedovih, ki vsi dobro vedé, česa je treba, naglo za pestjó trdno preveže bolno roko, ne govorèč niti ne gledáje, kdo zunaj prosi pomóči. Ta prevóza takó pomaga, da potem roka do druzega jutra spláhne ter ozdraví, kakor se pripoveduje.

Prézati, prézam, v. impf. Pšeníca, in sploh žito, préza, kadar je prezrelo in se ne požanje, rekše, zrna začnó padati iz klasja. Kràs. A v Laščah: prézati se, v. impf., isto, ter nekakov lan se imenuje: prézljaj, m., ker se mu glavíce prezajo na solnci; vrhu tega: „prézati bolhe,“ loviti in preganjati jih v kakej obléki. Priméri staroslov.: prągŭ, m., die Heuschrecke, uprav: die Springende, zatôrej: prézati, springen, springen machen.

Prezdravéti, prezdrávim, v. pf. = ozdravéti. Podkrnci.

Prgíšče, a, n. Periščе; eine Hand voll. Kràs in slovenska Istra; v Laščah. Staroslov.: prěgrŭšta, prigrŭšta, prŭgrŭšta. f., pugillus. Podstava je: grst, í, f., kar se jeden krat prime sè stísneno dlánijo, katera beseda je navadna po Tolmínskem; staroslov.: grŭstĭ, f., pugillus, od korenike: grt: ogrnem, namesto: ogrtnem.

Prhálj, a, m. Prah na glavi, prhljáj. Hrúšica v Istri. Prháj, a, m., isto. V Laščah.

Príčen, čna, o, adj. Ta beseda rabi samó za mleko. „Prično mleko“ = frisch gemolkene Milch. Bólc. Podstava: príča, f., die Gegenwart. Nekdaj smo imeli tudi glagol.: pričeváti, v. impf., gegenwärtig sein, od katerega je še zdaj: pričujóč, partic. praes. act., gegenwärtig.

Pridrúg, a, m., in: pridrúga, e, f. Móž in žena; der Ehegenoss. Kobòrid. Ta lepa beseda je še v navadi, a začela je odmírati.

Priklôniti, priklónim, v. pf. „Če mi Bog prikloni to srečo, ...“ Plúžna pri Bólci.

Prikrátiti prikrátim (si, komu), v. pf. Versagen (sich). „Vse sem si prikratil.“ Kobòrid.

Prímiti, prímem, v. pf. Bekommen, empfangen. „Prímil sem pismo, denar.“ Ipavska dolina; Kràs. Prímiti se, prímem se, v. r. pf. Wurzel fassen, greifen. „Cép se je prímil.“ Kràs. V slovenščini je pravílno samó: prijéti, prímem, prijél sem.

Pripénjalica, e, f. Trta ali vrv, s katero se na hribu stoječa senéna kôpa pripnè, da je veter ne prevrne. Vas Krn. Podstava: pripénjati.

Pripísati komu léta = proglásiti koga polnoletnim pred časom. Ipavska dolina.

Pritlika, e, f. Nizko, pri tleh rastoče drevesce, ki néma pravega vrha. Podčávenci.

Pritólkati, pritólkam, v. pf. Prisiliti; hrv. prinúkati. Vas Krn.

Pritósek, ska, m. Rončelíca (išči te besede), ki na konci ni ukrivljena. Sólkan pri Gorici. Podstava te besede je glagol.: tesati.

Priželéti, priželím, v. pf. = privoščiti; vergönnen. „Tega še svojemu največjemu neprijatelju ne priželím.“ „Časi mu priželí tudi kozarec vina.“ Plúžna pri Bólci.

Pŕkec, kca, m. Neka kožna bolezen, menda ista, kakor: peráčec. Išči te besede v letopisu 1880. l. na 167. str.

Prosévke, prosévek (-sĕv-), f. pl. Kar so otrobi pri pšenici, to so prosevke pri pírjevici in pri ječmenu. Málhinje na Krasu. Podstava: prosẽjati, durchsieben. Priméri v letopisu 1880. l.: posévki, m. pl., na 176. str.

Prtíti se, prtím se, v. r. impf. Težko delati, prizadevati si; sich anstrengen. Vréme: tudi v Láščah, kder se govorí: pŕtiti se, pŕtim se.

Prúgelj, lja, m. Leséni klin pri plugu, ki se drugod imenuje: kúrelj. Išči te besede. Priméri: prégelj, lja, m., der Sperrstock der Deichsel, in poleg tega: prúngelj, glja, m., der Knüttel, kar se zôve tudi: porúngelj, glja, m.

Prúht, a, m. Der Wuchs, die Constitution. „Ta mladenič je šibkega pruhta.“ Vrsno. V srednjevisokej nemščini je basada: fruht značilà tudi: Geschlecht, Stamm. Grimm Wörterb. IV$^{1}/_{1}$, 264.

Pšéla, e, f. = bučela; die Honigbiene. Kobòrid.

Pšenív, a, o, adj. Pšenívo meso = ikrasto meso. Kobòrid. Podstava: pšẽno. — V Senožéčah: prosénčljiv, a, o, adj., isto. Podstava: prosó, od koder: prosén, ter od tod: prosénec, od koder potem: prosénčljiv.

Rájni, rájna, o, adj., verstorben. Rájni brat, der verstorbene Bruder. Poleg tega je kranjsko-slovenski navadneje: rájnik brat, rájnica máti, die verstorbene Mutter, kar po Dolénjskem izrékajo: ránik brat, ránica mati. A čudno je, kakó se „rájnik“ sklanja! Ta beseda je brez nobene dvojbe samostavnik moškega spola, kakor na pr. májnik, der Mai, a vender je slišati

le: rájnicega brata, rájnicemu bratu itd., namesto: rájnika brata, rájniku bratu itd., kar je takó neokretno, kakor bi kdo rekel: májnicega méseca, májnicemu mésecu itd., namesto: májnika méseca, májniku mésecu. Niti „rájnica“ nij pridévnik, nego žensk samostavnik, a to sklanjamo prav, ker se ženski pridévniki v edinstvenem číslu ne razlikujejo po sklonih od ženskih samostavnikov. Svetovati bi bilo, naj se piše: pokojni brat, pokojna mati, ali vsaj: rájni brat, rájna mati. Podstava je: ràj, das Paradies, der Himmel, in „rájnik“ je človek, odšedši od nas v ràj. Primeri nemški: der selige Vater, in bavorsko-nemški: himmelizen, das Aussehen einer Person haben, die bald sterben (himmeln) wird. Schmell.-Fromm. I. 1112.

Ráme, ena, n. Rama; die Schulter; humerus. Podkrnci. — V Brdih: ráme, ena, n. Izrékajo: rámna, rámnu itd. po vseh sklonih. Staroslov.: rama, f., ramo, a, n., ino: ramę, ramene, n.

Rán, a, o, adj. Früh, frühzeitig. Hrúšisa v Istri.

Rás, rása, m. Žensko volnéno krilo domačega dela. Ráska, f. isto. Bólc. Staroslov.: rasa, f., vestis; benetsko-laški: rassa, f., ein sehr ordinärer wollener Zeug.

Ráskav, adj., rauh. Sploh po Dolenjskem. To stojí namesto: vráskav, in zató: rázkav nij prav pisano, ker podstava je: vráska, f., v Megiserji, staroslov.: vraska, f., die Runzel, Unebenheit.

Rát, adv. Dovolj, dosti; genug. „Rát imam.“ Kót na benetskej meji. — Kar zdaj nemški slôve „Vorrat“, slulo je v starejšem jezici samó „rat“, copia, facultas, opes. Schmell.-Fromm. II. 164.

Ravnáti, ravnám, v. impf. Züchten. Ravnati krave, kokoši itd. „Moj sosed ravná dva prasca“. Ravnáti se, ravnám se, v. r. impf. Gedeihen. „To otroče se ne bode ravnalo“, rekše, umréti íma. Po vsem Goriškem.

Ravnodílec, lca, m. Človek sè širocim in ploščatim podplatom; der Plattfuss. Málhinje na Krasu; v Laščah. Prvi dél te besede je slovansk, a drugi nemšk: die Diele.

Ráza, e, f. Póka; die Ritze, die Spalte. Rihenberk; Vréme. Češki: raz, m., die Abtheilung; ruski: rozni, f., die Getrenntheit.

Razapnína, e, f. Dežník; der Regenschirm. Sv. Duh pri Krškem. Od koreníke: pĭn, spannen, ter staroslovenski bi to slulo: razŭpĭnina, iz česar vidimo, da „raza“ stojí namesto: razŭ, če tudi ta „ŭ“ néma príglasa. Redek slučaj.

Razbŕzdan, in: razbrzdán, a, o, adj. Ausgelassen, muthwillig. Kràs; v Laščah.

Razkocán, a, o, adj. = razkuštrán; zerzaust. Málhinje na Krasu. Drugi dél te besede je nemški: kotzig, kar tudi nij némško.

Razkójek, jka, m. Poleno, das Holzscheit. Medána v Goriških Brdih. Morebiti namesto: razkóljek; primeri staroslovenski: lemeší, m., poleg: jemeší, m., die Pflugschar, in staroslov.: jedva, adv., kaum, poleg ruskega: ledva, in poljskega: ledwie. Mikl. lex.

Razkoždrán, a, o, adj. Kuštrast; zerzaust. Križ Ipavski. V Rihenberku: razkožedrán, a v Cerôvem: razkoštrán. Priméri: kúšter, m. v letopisi 1880. l. na 218. str.

Razpíhniti se, razpíhnem se, v. r. pf. O cvetu se govorí, da se je razpihnil, rekše, odprl se je. Tolminsko; Ipavska dolina.

Razporóčiti se, razporočím se, v. pf. r. Ločiti se (o poróčenih). „Pol leta je oženjen, pa bi se uže rad razporóčil.“ Razdrto pod Nánosom.

Razústen, stna, o, adj. Opravljiv, hudega jezika (človek). Sv. Duh pri Krškem. — Razústen je uprav ón, kdor ima usta nárazno, rekše, velíka usta, in razvrátno je, kar ima velíka vrata, a raznôžen, žna, o, je, kdor ima nôgi nárazno, säbelbeinig.

Rènčič, a, m. Zgodnji bežól. Sólkan pri Gorici. Izza ostrega príglasa namesto: ránčič, od podstave: rán, a, o, frühzeitig. Priméri: rínčen, m.

Répar, rja, m. Neke vrste kruh. Po trije rožíči skupaj pečeni. Staro Sêdlo.

Rézenj (rëz-), *nja,* m. 1) Košček jabolka ali hruške = krhelj. Réznji, pl. = krhlji. 2) Tenka urézanica repe, redkve i. dr. st.; eine Schnitte. Križ Ipavski. 3) Red pokošene trave. Križ Ipavski. Podstava: rëz-ati.

Rezílo, a, n. Die Messerklinge. Ta nóžič ima štiri rezila. Césta pri Ipavskem Križi. A v Laščah je „rezílo“ vsaka stvar, s katero se réže.

Rígati, rígam, v. impf. Bljeváti; sich erbrechen. Bólc.

Rínčen, rínčena, m. Zgodnji bežól. Plúžna. Primeri: rènčič.

Ríti se, rijem se, v. r. impf. Trgati se; sich balgen. „Otroci se rijejo za solde,“ (ako jih kdo meče méd nje). Staro Sêdlo.

Robatín, a, m. Trdo úsnije pri črevlji iznad pete. „Robatín se je pošépil, zvrnil se je.“ Sólkan. To ime je od „robatega“, trdega úsnija.

Róč, róča, m. Róč smókev: ein Kranz Feigen. Sóška dolina. Ta beseda uprav znači: der Henkel; Laščan velí: koláč fíg.

Rôja, e, f. Die Nuth des Kettenbaumes am Webestuhl. Bólc. Podoba je, da ta beseda uprav znači: žléb. Priméri: róje, f. pl. v letopisu 1880. l. na 183. str.

Rôjen list, rôjenega lista, m., der Taufschein. Mnozim se ta izraz dozdéva napačno stvorjen, a vender níj. Jednacega lica je i: zahváljena pésen (pésem), das Te Deum laudamus, in semkaj spada tudi: učeník, m., der Lehrer, odrešeník, m., der Erlöser. Stvar je taka: glagolski samostavniki (substantiva verbalia), ako hoté stvoriti pridévnik (adjectiv) z obrazilom „ĭnŭ“, odmétajo najprvo svojo končníco, staroslov.: ije (ĭje), novoslov.: je, in takó potlej od staroslovenskih obražov: dějanije, actio, mlŭčanije, silentium, drŭznovenije, audacia, strahovanije, terriculum, sětovanije, luctus, mŭčĭtanije, imaginatio,

kŭsĭnĕnije, tarditas, blagoąhanije, odoris suavitas itd. ostajó nove snoví: dějan, mlŭčan, drŭznoven itd., od katerih se potem delajo pridévniki (adjectiva): dějanĭnŭ, actionis, mlŭčanĭnŭ, tranquillitatis, drŭznovenĭnŭ, fiduciae, strahovanĭnŭ, terroris, sětovanĭnŭ, lugubris, mŭčĭtanĭnŭ, imaginationis, kŭsĭnĕnĭnŭ, tarditatis, blagoąhanĭnŭ, fragrans, Mikl. lex. Ker ima podstava teh pridévnikov délaven (activ) zmisel, zató ga imajo tudi pridévniki, in kaže se nam jasno, da je novoslovenski pisati: dejánsk, ženitovánsk, a ne: dejánjsk, ženitovánjsk, ker vidimo, da končníca „je“ o tacih prilikah odpada od glagolskega samostavnika. Po istem zakonu sta narejena i novoslovenska pridévnika: rôjen (rôjen list), zahváljen (zahváljena pésen), od podstave: rôjenje, zahváljenje, stoječa namesto: rôjenŭn, zahváljenŭn, v česar mesto novoslovenski nastopa: rôjenn, zahváljenn, ker se nepriglašeni „ŭ“ izpehuje, in to se v našem narečji potem ne more izrékati drugače, nego li: rôjen, zahváljen. Primeri novoslovenski samostavnik: rímljan, der Römer, v besedi: Préserje. Semkaj spada tudi novoslovénski: neizrečèn, neizrečêna, o, adj., unaussprechlich, od podstave: neizrečenje, staroslov.: neizdrečenĭnŭ, adj., ineffabilis, neizglagolanĭnŭ, adj., ineffabilis. Miklošič res píše v slovniku: neizdrečenŭ, neizglagolanŭ, a poleg tega vender tudi navaja pravilne obraze, tu ter tam še nahájane v pisateljih: neizdrečenĭnŭ, kar nam svedoči, da se je uže v starej slovenščini končníca: nĭnŭ tacih besed bila zgodaj začela izbrušati v: nŭ. Od tacih pridévnikov, kakeršen je na pr. mlŭčanĭnŭ, delala je i stara slovenščina, a ne prečésto, samostavnike moškega spola in délavnega (activ) zmisla z obsrazilom „ikŭ“: dějanĭnikŭ, auctor, mlŭčanĭnikŭ, tranquillus, Mikl. lex., žestokoléganŭnikŭ (namesto pravotnega lica: žestokoléganĭnikŭ), der hart (auf hartem Boden) Liegende. Euchologium, izdal Geitler, na 129. str.: nekoliko več jih je bilo v novoslovenskih pisateljih starejše dôbe, in še zdaj se govorí: odrĕšeník, der Erlöser, učeník, der Lehrer, namesto: odrĕšenŭník, učenŭník, odrĕšenník, učenník, na podstavi: odrĕšenŭn, učenŭn, odrĕšenn, učenn, od glagolskih samostavnikov: odrĕšenje, učenje. Razloček mej staroslovénsko besedo: učenikŭ, der Schüler, in mej novoslovensko: učeník, der Lehrer, nij drug, nego li ta, da staroslovenska ima podstavo: učenŭ, učena, o, unterrichtet (partic. praet. pass.), zaradi česar je tudi nje zmisel trpèč (passiv), a novoslovenska je od: učenŭn (staroslov.: učenĭnŭ), kar stojí na podstavi: učenije, das Ertheilen des Unterrichtes, zaradi česar je tudi nje zmisel délaven (activ).

Rončelíca, e, f., in: r e n č e l í c a, e, f. Do dve mali pedí dolgo in do štiri prste široko, na konci nekoliko prikrívljeno sékalno oródje z lesénim róčem. Goriška okolica. V Senožéčah je to: s é k a l e c, l c a, m. — Beseda nij domača. Laški: ronca, f., Hippe, auch Spiess mit einer Sichel, roncola, f., Hippe, Rebmesser, roncone, m., eine grosse Hippe. Od lat. glagola: runcare, abmähen, ausjäten. Diez, II. 57. — Beseda: s é k a l e c ima v podstavo: s é k a l o, n., kakor je besedi: rílec, lca, m., der Rüssel, podstava: rílo, n., staroslov.: rylo, n., der Rüssel des Schweines.

Rovína, e, f. Okopávina, rekše, vsak sadež, ki se okopava; die Hackfrüchte. Sv. Duh pri Krškem. Podstava je: rvati, staroslov.: rŭvati, reissen, rupfen, graben. Priméri: rváča, f.

Rožnica, e, f. Der Stirnzapfen; kost, na katerej je nasajen „rog“. Bólc.

Rudekljàt, a, o, adj. = rudéčkast. Smást na Tolmínskem. Zanímljivo líce. Rude*k*ljàt je namesto: rudečljàt, zatorej „k“ namesto „č (ć)“ = staroslov. „št“, kakor: Opkine (reci: ópkine), f. pl., poleg: Opčine itd.

Rúnja, e, f. Koruzna latíca (panóga), ki ima malo zrnija. Plúžna pri Bólci. Takó se utegne imenovati od l á s, katere ima na sebi. Primeri: rúnje, f. pl. v letopisu 1880. l. na 183. str.

Rús, a, o, adj. Braunroth. Ipavska dolina; Goriška okolica; Kràs. Namesto: ruds.

Rúša, e, f., navadno: r ú š e, f. pl. Garje; die Krätze; r ú š a v, a, o, adj., garjav; mit der Krätze behaftet. Bólc; Staro Sêdlo. Rúšiti znači tudi: ablösen, zatorej isto, kar: luščiti.

Rváča, e, f., na njivi snop zrelega in izrvanega lanú. Šalivo se „rváča“ tudi imenuje nizka in zajétna ženska. Taka ženska je „rváčasta“. V Laščah. Podstava: rvàti, staroslov.: rŭvati, rupfen, reissen, graben. Priméri: rovína, f.

Sája, e, f. = sajênje. Rihenberk.

Samokólica, e, f. Der Schiebkarren. Ipavski sv. Križ.

Samomáščina, e, f. Prvi mošt, ki se nacedí sam ob sebi, ne da bi grozdje těščeno (prešano) bilo. Rihenberk. Staroslovenski bi ta beseda slula: samomŭština, kajti nje drugi dél je staroslov.: mŭstŭ, m., der Most; hrv. srb. mast, m.; ruski: mustŭ, češki: mest (mstu), der Most; latinski: mustum. Od ondod je tudi novoslov.: grozdje mŭstìti, Trauben pressen (in Most verwandeln).

Sèč (sŭč), m. V letopisu slov. Matice 1880. leta na 185. strani sem rekel, da se ta beseda čuje samó v réku: „kislo je, kakor sèč.“ To izreko je treba nekoliko popraviti, kajti v istini se govorí: „s l a n o je, kakor sèč.“ Beseda zatorej še denes, kakor v starej slovenščini, znači: der Urin. Koblja Glava na Krasu.

Sémenica, e, f. Drevó, ki se ostavlja na séčnji, da se od njegovega sémena zarájajo nova drevésca; der Samenbaum. Spodnja Idrija.

Séro, a, n. Kadar se plávijo drva, zatáknejo se polena časi na kacem mestu, in potem se ondu nakopíči mnogo drv. To je: séro. Trebúša. Ta beseda znači: zápor; laški: serrare, v., sperren; benetsko-laški: sero, m., Thorschluss: el segno del sero, cioè della serrata: punto, in cui al suono d' una campana i maestri delle scuole pubbliche entrano a far lezione. Boerio.

Sès, sèsa, m. Die Mutterbrust; „ta otrok ni imel sèsa". Gorica. Staroslovenski: sŭsŭ, m., mamma.

Setína, e, f. navadno: setíne, f., pl. Žitne pleve. Kràs; Ipavska dolina. Temna beseda.

Síkec, ca, m. Človek, ki néma nobene trdne misli. Kobòrid. Primeri: síkav, adj., v letopisu 1880. l. na 186. str.

Skakálka (reci: skakávka), *e,* f. Bezgálka na vratu; eine geschwollene Lymphdrüse am Halse. Sóška dolina; Goriška okolica.

Sklénicar (ě), *rja,* m., menda namesto: skléničar. Krví sìt klòp, ker je napét, kakor sklénica. Išči te besede v letopisu sl. Mat. s 1880. l. na 186. str. Tèšč klòp se imenuje: súšec, šca, m. Podkrnci. Mêni je v starej slovenščini znana samó jedna takó stvorjena beseda: zajęcarĭ, m., poleg: zajęčarĭ, m., canis leporum venator.

Sklepánec, nca, m. Srebrn pás. Sv. Duh pri Krškem.

Skočtr, rja, m. Majhen in suh, a jezičen in jeznorìt človek. Spodnja Idrija. Skočír je tudi priímek.

Skodernáti, skodernám, v. pf.; razkodernáti, razkodernám, v. pf. = skúštrati, razkúštrati; zerzausen, verwirren. Skodernán, razkodernán; zerzaust. Bólc. Podstava: kóder, dra, m., die Haarlocke; pómni staroslov.: kądrĭma, m., der Henker; Priméri: kúšter, m. v letopisu 1880. l. na 218. str.

Skôk, skóka, m. Das Gefälle. Plúžna. Priméri: skočídalo, n., v letopisi 1880. l. na 186. str.

Skópiti, skópim, v. pf., in: skáplјati, skáplјam, v. impf., evirare. Plúžna; v Senožéčah. Skáplja se tudi bežolovo stróčje, predno se pristavi, rekše, obrezuje se na obéh koncéh. Vréme. Staroslov.: skopiti, v. pf, skapljati, v. impf., evirare, skopĭcĭ, m., eunuchus.

Skovúlati, skovúljem, v. impf. Túliti; heulen. „Pes skovúlje." Sv. Križ Ipavski. Ruski: skovytáti, v., heulen, winseln; poljski: skowyczeć, v., winseln, skowyrać, skowérać, v., knurren, brummen, skowyra, skowéra, m. f., Brummbart; priméri novoslovénski: skovír, rja, m., die Nachteule.

Skrúnje, a, n. Sencè; die Schläfe. Hrúšica v Istri. Staroslov.: skranija, f., die Schläfe. Beseda: sencè (reci: sŭncè), à, n., v dvojstvenem čislu: sencì, v mnoštvenem čislu: sencà, senèc (reci: sŭncì, sŭncà, sŭnŭc) preložena je od nemške: Schläfe.

Skrkót, a, m., in: skrkót, *i,* f. Usehlo stebelce, uvela zél. Spodnja Idrija. Podstava tej besedi je: s-krk-niti, zusammenschrumpfen.

Skrnína, e, f. Die Gicht, das Rheuma. Sóča. Staroslovenski bi ta beseda slula: skvrŭnina. Priméri: skrunôba, f.

Skróvši, adv. = skrívši, skriváj; heimlich, im Verborgenen. Bólc. To je namesto: skryvši, in vídimo, da Bolčan v tej besedi „yv“ izréče, kakor „ov“.

Skróžek, žka, m. Tisto slabo zrnije in smetí, ki se „króžijo“ v rešetu, kadar se žito napravlja (obravnáva). Sv. Duh pri Krškem; v Laščah. Srbski: skrúžak, skrúška, m., isto. Kar ob tem obravnávanji pade pod rešêto, imenuje se: podrešétina, f. V Laščah.

Skrunôba, e, f. Mrčàs; das Ungeziefer. Lúče na Štír. Staroslovenski bi ta beséda slula: skvrŭnoba. Priméri: skrnína, f.

Slepílo, a, n. Das Blendwerk, Sand in die Augen. Kobòrid.

Slúšati, slúšam, v. impf. Ubogati; folgen. „Učím ga in učím, ali kaj, kà ne sluša!“ Kràs.

Smrlín, a, m.; smrlínje, *a,* n. coll. Juniperus communis; der Wachholder. Smrlínova jagoda; smrlínovo olje. — Brína, e, f., = smréka, die Fichte. Plúžna. V besedi: smrlín je izpadel „k“, ki ga vídimo v samostavniku: smréka (a ne: smeréka, ker takó ne govorí nihče). Priméri staroslovenski: smrŭčí, m., cedrus, smrěča, f., cedrus, smrěčije, n. coll., cedri, smrěčí, m., cedrus; smrěčevĭnica, f., juniperus, smrěčevĭnŭ, adj., juniperi, cedrorum, smrěčí, f., juniperus; srb.: smreka, f., juniperus, omora, f., omorika f., die Fichte; hrv.: smrič, juniperus; novoslovénski: smrěka, f., die Fichte. Ta drevesa imajo, kakor kaže, imé od „smôle“, katera je sprijémljiva, kakor „smrkelj“, in zató je oboje iste in jedne korenike: smrk. V besedi: bór, bóra (Laščan izréka: búr, búra), m., die Föhre, in v besedi: brìn, brína, m., Wachholder, brína, e, f., die Fichte, imamo tudi isto koreníko: br, od koder potlej: bor.

Smrtíti, smrtím, v. impf. trans. Ubijati; tödten. Brkíni.

Smučí, smučíj, f. pl. Saní; der Schlitten. Vréme in po Krasu sploh; a okrog Loža, Oblók in Laščˇ imenujejo smučí, f. pl., nekáko naredbo v hôjo po snegu, ki je razlíčna od „kŕpelj“. V smučí se pod vsak podplat priveže lehka in dolga deska, ter se s to napravo potem jako naglo teče po prhkem in debelem snegu. Podstava: smučáti, smučím, v. impf., gleiten.

Snédenica, e, f. Delež sira in skute, ki ga kozarji planinski dobódo vsak proti svojemu času, kar so ga zakozaríli na planíni. Na Bólškem.

Snémalica, e, f. Žlica, s katero se smatána (skrlúp) „posnéma“ z mleka; der Abrahmlöffel. Bólc.

Snén, a, o, adj. Zaspán; schläferig. Podkrnci. Podstava je: sŭnŭ, m., der Schlaf, od koder potem staroslovénski: sŭnĭnŭ, adj., somni, somnii, in zatorej v tej novoslovenskej besedi vidimo

„é“ namesto poluglasnika. Tacih je več, na pr.: senén, adj., foeni, ognjén, adj., ignis, cenén, adj., wohlfeil itd., staroslov.: sěnīnŭ, adj., foeni, ognīnŭ, adj., ignis, cěnīnŭ, adj., pecuniae, pretiosus. Priméri o tem: podpésica, f.

Snéti, snámem, v. pf. Kožo snéti = vzeti kožo z mrtve živáli, odreti jo. Staro Sêdlo.

Sníčav, adj., neugierig. Pod Brézjem na Gorénjskem. Staroslov.: sŭničava žena, meretrix, vrhu tega: sŭnicati, v., inspicere, hinein schauen, besichtigen, sŭničati, v., pronum esse, sich (vorwärts) neigen, kar se more goditi tudi z radovédnosti, in potem bi „sŭničava žena“ bila óna, katera očí obrača na vse straní.

Snoválnica, e, f. Das Lesebrett am Webestuhl. Bólc.

Sočén, a, o, adj. Vrsno pod Krnom, srčén, a, o, adj. Vas Krn, smočén, a, o, adj. Kobòrid = mežéven, vna, o, adj. (o drevji vzpomladi). Tukaj zopet „én“ stojí namesto: ŭn, staroslovénski: īnŭ. Priméri: snén, adj.

Sódev, dva, o, adj. Na páre; paarig. Hrúšica v Istri. Miklošič to besedo proizvaja od: sạ+děti. Pómni: sódelj, dlja, m., die Pimpernuss. Na Igu. Z okroglim, zrnatim semenom tega drevesa se otroci najrajši igrajo igre „líh ali sódev“.

Solárja, e, f. Koritce, kamor se ovcam vsiplje sol; der Salztrog. Plúžna pri Bólci. Priméri laški: saliéra, f., das Salzfass.

Solnik, a, m. Sír, ki ga planinec dá trgovcu za sol. Bólc.

Solobòr, rja, m. Pród; debel pések, s kamenjem poméšan. Cerôvo v Goriških Brdih. Temna beseda.

Soltár, rja, m. Poljak, poljski čuváj. Rihenberk; Plúžna. A v Ipavi je „soltár“, Waldhüter; bavorsko-nemški: Saltner, m., Weinbergs-, Holzwächter, Flurschütz; benetsko-laški: saltaro; srednjelatinski: saltuarius. Miklošič, Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen. Schmell.-Fromm. II. 271.

Sóper, praep. Gegen, wider; sóperen, rna, o, adj., widerwärtig; sópernik, m., der Gegner. Takó govoré Kraševci in Podnanósci, a ne nápačno: zóper, kakor mi Kranjci. V tej besedi je: so (staroslov.: sạ) in: pr, streiten, staroslovénski: prją, priši, rédko: prą, preši, contendere. Sópernik je zatorej: der mit Jemandem Streitende, der Widerpart. A kakó je to, da je beseda: sóper tudi razmérnik, in to stoječa v imenovalniku edinstv. čisla, kar je čez navado slovanskega jezika? Tega je kriv romanizem. Úže v srednjej latinščini je čitati: super, praep., v pomenu „contra“: quando super hostes suos perget, z 1087. l.; si illo tempore rex Philippus super regem Henricum in Normanniam intraverit. Ducange. Na obeh teh mestih bi zdaj tudi Slovén dejál: zóper sovražnike, — zóper kralja. Razmérnik: super je v srednjej latinščini to značênje utegnil dobiti po takej misli, po ka-

keršnej denášnji Slovéni govoré, a še mnogo bolj pišó, ako tudi nepravôtno: nad sovražnika iti, namesto: na sovražnika. Iz latinščine je ta pomén rečenega razmérnika prestopil i v laščino: andare sopra i nemici, gegen die Feinde ziehen. Od Lahov je prišlo k nam.

Sovóra, e, f. Sóvra, sóra; die Langwiede. Hrúšica v Istri. Priméri: sóvrenik. Ta obraza sta nenavadna, ter staroslovénski bi morda slula: sạvora, f., sạvrĭnikŭ, m., a nádejati bi se bilo obrazoma novoslov.: sóra, sórnik, namesto: svóra, svórnik: svréti, staroslov.: sŭvrěti.

Sovórnik, a, m. (svórnik). Soseda, ki si vzajemno posojujeta živino v oranje, ta sta sovórnika. Vréme. Podstava: so + orati.

Sóvrenik, a, m. Žrebelj, ki veže pri vozu prednjo in zadnjo prémo ter gre skozi sóvro. Kobòrid. Priméri: sovóra, f.

Spásti se, spasem se (nad kom), v. r. pf. = maščevati se; sein Mütchen an Jemandem kühlen. Vrsno pod Krnom.

Splávo: na splávo, adv. Oblíce se kuhajo na splávo, kadar jih níj trdó natlačen lonec, nego le takó, da v kropu še nekoliko plavajo k višku. V Laščah. Priméri staroslov.: plavivŭ, adj., vagus, kar učí, da je naša beseda iz početka slula: vŭs plávivo, potem: vsplávŭvo, ter napósled: splávo, namesto: splávvo.

Spljáka, e, f. Ploščàt, ne prevelik kamen. „Igrajmo v spljáke!“ Sólkan pri Gorici. V Volčah pravijo tacemu kamenu: spíljа, po Ipavi: skrlíca. Spljáka utegne stati namesto: spiljáka, spŭljáka. Priméri v letopisu 1880. l.: štúla, f., krava brez rogov, na 194. str. Srbski: spila, spilja, caverna; novoslov.: špila, v Trubarji; špilovje, špelovje; špilja, specus, antrum. — Grški: σπηλιά; rabanáski: spella; spiljŭ, specus; špelŭ, saxum, spelunca. Miklošič, Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen.

Spôna, e, f., navadno rabi samó v množíni: spône, die Fessel. Tujo ovco denó pastirji v spône, ako zajde v njih pašo. Vrsno.

Správa, e, f. Mehúr, napolnjen sala, ki rabi v mažo ali tudi v obélo. Kràs; Ipavska dolina; Goriška okolica.

Sprejémek, mka, m. Ono malo vina, ki ga uteče, kadar se pipa nastavlja. Rihenberk.

Spréznik, a, m. Tovàriš, drug. Sv. Duh pri Krškem.

Spríčo, praep. Išči: vzpríčo, praep.

Sprožílo, a, n. Išči: vzprožílo, n.

Spúrljiv, a, o, adj. = izbírljiv v jedi; häkelig. Goriška okolica; Ipavska dolina; Kràs; Vréme. Po teh krajih ta beseda uže ne rabi čisto v svojem prvotnem, nego samó v sorodnem zmislu. V Laščah dekléta, ako v tujej hiši kakor od strahú in sramežljívosti nehté mnogo jesti pri mizi, vedno priganjajo domači: jéj, jéj! kaj

se špúraš? Moški se nikoli ne špúrajo. To je od laškega: spaurirsi, in Furcht gerathen.

Spuščálnica, e, f. Nekoliko nágnena deska, na katerej se na novo narejeni sírov hleb odceja. Bólške planine.

Srájčica, e, f. die Schafhaut, Amnion (beim menschl. Foetus). Tolminsko. Srájca je namesto: sráčica, sračca; staroslov.: sraka, f., vestis, sračica, f., vestis, tunica.

Srepínsk, a, o, adj. = srep; furchtbar. Srépež (ẽ), a, m., grozán, strašán človek. Primeri: srép, v letopisi slov. Matice 1880. l. na 190. str.

Sísati, sísam (na koga), v. impf. Anschnauben, barsch anfahren. Rihenberk. Priméri staroslovénski: srŭhŭkŭ, adj., rauh.

Srtína, e, f., Človeček zbodljivih besed, posebno zbodljivih odgovorov; tacemu tudi velé, da je „srtínast", in vrhu tega je slišati: kaj se „srtíniš"? V Laščah. Priméri poljski: sierć, f., poleg: sierść, f., das Haar der Thiere, staroslov.: srŭstĭ, f., češki: srst, f. Po tacem bi „srtína" bil človeček srhkih besed.

Stêgno, krvávo, n. Nekako strášilo. Kadar otrok ne sluša, rekó mu: ali se ne bojiš, da bi prišlo „krvávo stêgno" in te požrlo? Po Krasu, okrog Lašč in Krke. Kaj in kakšno je to „krvavo stegno", ter kde prebiva, nihče ne vé. Mej Nemci imajo samó Tirolci to grozno bitje: der Blutschink, a trebé pómneti, da „Schink" tirolski znači „nogo" sploh, in pripoveduje se, da „Blutschink" prebiva v globocem jezeru, od koder hodi s krvavimi nogami v podobi strašnega medveda lovít ljudí, katerim krv izpija. Alpenburg, Mythen und Sagen Tirols, na 58. str.

Stèkniti, stèknem, v. pf. Na hitro kaj sešíti. Senožeče. Laščan bi dejàl: stŭknìti, stáknem.

Stenica, e, f. Zídana in zgoraj z deskó pokrita, dobro visoka klop, ki služi namesto mize. Bólške planine. Podstava: stěna, f., die Wand.

Stéžje, a, n. Kol sredi stoga; die Schoberstange. Tolminci. Priméri: stógi, m. pl.

Stí, stíč! interj. S tem glasom vpreženemu volu ukazujejo, ritenski se nazaj pomikati. V Goriškej okolici. Laščan o takej príliki vpije: štúj! štùči! štúkaj! (reci: štü-), in vola takó nazaj ríniti imenuje: vola štúkati, štúčem, poleg: štúkam, v. impf., štúkniti, v. pf.; tudi človeka štúkam (štúčem) ali štúknem, če ga krepko zavračam ali zavrnem z besedo; srbski: stù! Laut, um den Ochsen zurück zu kommandiren, stukati, stučem, poleg: stukam, v. impf., dem Ochsen „stù"! sagen, stuknuti, v. pf., isto; poleg tega (v Baranji): stija! stijo! Laut, um den Ochsen rechts zu kommandiren; poljski: sto! step! Zuruf der Ochsentreiber: steh! halt! Woły, gdy maią stanąć, wołaią na nie: sto, step, sto! a biczem ie trochę trącą; gdy się maią cofać (ritenski iti), to wołaią: step, nazad! Linde. Štuči,

štukaj, stojí namesto: stuči, stukaj, kakor vidimo; ali kaj vse to uprav znači, in koliko besed je poméšanih, nij lehko povédati.

Stírati, stíram, v. impf. „Tír" delati. Sv. Duh pri Krškem.

Stìrp, stírpa, m. Jednoléten kozlič. Sóška dolina. Stŕplja, e, f., jednolétna, a še jálova ovca. V Senožéčah. Miklošič v slovniku na 1007. str. to proizvaja od slovanske koreníke: trp, torpere, rigere, indurescere: ovce strple, gelte Schafe, croat.-istr.; a po resníci je naša beseda od benetsko-vlaške: sterpo, adj., unfruchtbar, ohne Nachkommenschaft: agnela sterpa, ovca, ki se nij obravíla. Boerio. Priméri grški: στέριφος, adj., unfruchtbar.

Stógi, m. pl. Štirje kôli okrog stôžja v tla zabiti, da kôpa stojí čvrstéje. Vas Krn. V Bregínji v Koborídskem Kotu imenujejo te kôle: pridróge, m. pl., a v benetskih Slovenih so to: ostróge, f. pl.

Strdênje, n., der Lebzelten. Po Gorénjskem. Podstava je: strdén, adj., aus Honig: novoslovénski: strd, dí, f., staroslovénski: strŭdŭ, m., der Honig.

Streljálec, lca, m. Popréčna ranta pri látniku; die Querstange bei einem Rebengeländer. Mirno pod Goríco.

Strižína, (reci: stržína), *e*, f. Ozek kos zemlje mej dvema njivama. Bólc. Priméri srbski: striza, f., das Tuchschnitzel, od glagola: striči, strižem; a priméri tudi laški: striscia, f., Streif, schmales Stück Tuch, una striscia di paese, ein Streif Landes; benetsko-laški: strissa, f., isto. Diez ne vé, od kod bi to besedo proizvajal; a vse kaže, da je slovanska.

Strôhol, strohôla, m. 1) Duplína v drevesi. Podkrnci. 2) Prostor sploh. Toliko strohôla je = toliko prostora. Kot pri Koborídu. — Strôhol znači rés ón prostor, kateri nastane, kadar v kacem drevesi odgnije lés, da je potlej votlína, ter ob enem tudi vsako praznoto ali prostor sploh. Srbski je: truhnuti, v. impf., faulen, truhliti, v. impf., faulen, truhli, adj., morsch, truhlina, f., der Moder, poleg tega: troha, f., ein wenig, trošiti, v., brechen, bröckeln, ausgeben, zehren, trošiti se, v., zerfallen, sich in Unkosten setzen, trošan, šna, o, adj., zerbrechlich; ruski: truhnutĭ, v. impf., morsch werden. Srbski: truhnuti in ruski: truhnutĭ bi po pravilih trébalo da je v. pf., ali tacih glagolov je v slovanščini več, na pr. novoslovénski: ríniti, schieben, drgniti, reiben, véniti, welken itd. Poleg tega ruski: truhlyj, adj., morsch, truhlostĭ, f., der Moder, truha, f., zerriebenes Heu, die Abfälle, die Spreu, a vrhu tega tudi: troški, adv., ein wenig. Srbski: truhli, adj., in ruski: truhlyj, adj., stojí na podlogi slovniškega obraza, kateri bi staroslovénski slul: truhlŭ, la, o, kar je partic. praet. act. II., od glagola: *truhnąti, a rabi za pridévnik; priméri novoslovénski: opólzel, zla, o, schlüpfrig,

osehèl, hlà, ò, etwas trocken geworden, odmékel, kla, o, etwas weich geworden itd., od glagolov: opólzniti, osehniti, odmékniti. Češki: truchněti, v. impf., morsch werden, truchnivý, adj., morsch, in poleg tega: troch, m., trocha, f., ein wenig; staroslovenski: troha, f., mica, trošiti, v., dissipare, consumere, impendere; novoslovénski: trôha, f., kakor nekak prašek: trôha mi je pala v óko, strôhnoti, v. pf., morsch werden, v Krelji, trohnéti, v. impf., morsch werden, trhèl, hlà, ò, adj., (uprav, partic. praet. act. II.), morsch, trhlèn, lêna, o, adj., morsch, trhlenína f., morsches Holz, trošek, ška, poleg: strošek, ška, m., der Aufwand. Češki: truchněti, ter novoslovénski: trohnéti, stoji namesto češki: truchnouti, novoslov.: trôhniti, ali: trôhnoti, kakor smo poprej videli v Krelji: strôhnoti; a tacih glagolov je imela uže stara slovenščina: prahněti, pulverescere. Jasno je, da trebé pisati: novce potrošiti, a ne potrositi, kakor vsak dan čitamo v novinah. Po vseh živih slovanskih jezicih, v katerih je deblo teh besed navadno, kažeta se nam dva obraza: truh (truch) poleg: troh (troch), a nova slovenščina ima za oboje samó: troh; v stare slovenščine knjigah se do zdaj nahajeta, kolikor je mêni znano, jedíni besedi: troha, in: trošiti, kateri imata i v ostalih slovanskih jezicih „o“, a ne „u“. Koreníka te besede je: tr, — staroslov.: trě-ti, trą, poleg: tr-y-ti, tryją, novoslov.: tré-ti, tárem, srbski: tr-ti, trem (tarem), terere, reiben, zerkleinern. Priméri v tem letopisu: tár, m., imé néke rastlíne.

Strožínarica, e, f. Prva detelja, sejana po žitu. Plúžna pri Bólci. Priméri laški: strascinare, v., nachschleppen, mit sich ziehen. Strožínarica bi po tacem bila rast, katero žito vléče za sobój.

Strpáča, e, f. Neko ozko, malce ukrivljeno orodje v kopánje; eine Art Haue. Málhinje; Klánec v Istri. — V Laščah je: srpíca, f., tudi nekako nasajêno rezílo, zakrivljêno samó na konci, ter služi v odsekávanje drevesnih véj, osobíto nastíla v gozdu. Podstava: srp, die Sichel, ker je temu orodju podobno. V besedi: strpáča je „t“ pred „r“ vtaknen, ter stojí namesto: srpáča. Priméri staroslov.: vŭsrŭhlŭ, adj., asperior, k novoslovénskemu: strhlà (namesto: vztrhlà) líca, eingefallene Wangen. V Laščah. Priméri tudi: strpánec, m., néko rastlíno.

Strúg, a, m. Der lange Hobel. Podkrnci. Priméri staroslov.: strugŭ, m., scalprum; srbski: strug, m., der Hobel; ruski: strugŭ, m., der Hobel; češki: struh, m., das Schabeisen; poljski: strug, m., das Schnitzmesser; staroslov.: stružina, f., was abgeschabt wird, Späne, strugotina, f., was abgeschabt wird.

Stružína, e, f. Der Hobelspan.

Strúžiti, strúžim, v. impf. Hobeln. Cerôvo v Brdih. Priméri: stružína, f.

Strúžje, a, n. Hobelspäne. Cerôvo v Brdih. Priméri: stružína, f.

Strž, í, f. Z drobnim ivérjem pomešana, okolo tnala „postrgana" prst. Vrsno pod Krnom.

Stržíšče, a, n. Prostor, kamor se vzpomladi seje kápusovo seme ter se vzgajajo sajeníce (présad). Hrúšica v Istri. Priméri: strž, í, f.

Studénčnik, a, m. Rastlina, rastoča zósebno okolo studencev. Morebiti: Caltha palustris. Spodnja Idrija.

Studòr (reci: stŭdòr), *ôra,* m. Vrh na Krnu in tudi blizu Prestréljenika na Bólškem. Staro ime. Nekdaj so se polabski in štirski Slovani po nekatere kraje zvali: Studorane, Studorjane. Šafařík v starožitnostih na 707. in 898. str., kder je to ime napak pisano: Stoderan-. Podstava bode staroslov.: studŭ, m., die Kälte.

Suhíca, e, f. 1) Suha veja. „Ulomi mi to suhíco." Staro Sêdlo. 2) Suho deblo, mrlíka. Podkrnci. Pravilno bi bilo: sušíca; a priméri v Goríškej slovénščini: híba, f., namesto: šíba, f.

Suhôtec, tca, m. Mlinsko koló, na katero vôda pada od zgoraj; oberschlächtiges Rad. Takó se imenuje tudi mlin s tacim kolesom. Vreme.

Sukálnik, a, m. Vrtinec v vodi; der Wasserwirbel. Staro Sêdlo.

Súš, a, m. Suša; die Trockenheit, die Dürre. Goriška okolica; Brda; Sóška dolina.

Súšec, sca, m. 1) Hudoúrnik; der Wildbach. Bólc. V Bélih Kranjcih je to: bújica, f. Súšec je za tega delj takó imenován, ker presíha. Od tod je tudi: Sušíca, f., neka presihajóča voda na Dolénjskem, in krájevno ime: Suhôdol, (reci: sŭhôdu), dôla, m., ter tudi: Skadúlice, f. pl., namesto: Suhodólice, doliničast, nízek svet pod mlinom na Curéjem (reci: Cŭréjem: Curĕje, Curĕjega, adj.) pri Laščah, kamor tudi voda nastopa samó o velícem dežévji; priméri: dolína, f., in srbski: dóla, f., das Thal, ter poleg tega tudi zopet srbski: dólica, f., das Thälchen. 2) Néka govéja bolezen, ki se zna po tem, da koža na hrbtu ne gre od mesá. Vréme. 3) Tèšč klòp. Priméri: sklénicar, m.

Sušína, e, f. Suhljád; dürres Reisig. Volče pri Tolminu.

Súšje, a, n, coll. Suho sadje. Goriška okolica; Ipavska dolina; Kras.

Svást, svastí, f. Žena reče moževi sestri: svást. Idrijsko pri Koboridu. Staroslovénski: svĭstĭ, f., soror uxoris; srbski: svast, f., der Frau Schwester; ruski (ostarélo): svestĭ, f., der Frau Schwester; češki: svest, f., fratris uxor vel uxoris soror; poljski: świeść, f., des Mannes oder der Frau Schwester. — Nevédnosti naših pisateljev je vse vprék „svákinja" (katere besede narod niti néma), kar Némec imenuje „Schwägerin".

Svinjščák, a, m. = svinják; der Schweinstall. Hrúšica v Istri. V Laščah tudi: svinjščák, poleg: svinják.

Svobôden, dna, o, adj. Frei, ungefreit. „Moja hči je še svobôdna.“ Hlódiči v benetskih Slovénih. — „Klódiči“ so nastali po laškem zasekávanji od „Hlódičev“, kakor Goriški „Kúmarji“ od „Húmarjev“.

Šája, e, f. Žensko krilo od mezlána (mezzalana = pól volne). Kràs. Laški: saja, f., wollenes Ueberkleid; španski in provencalski: saya; francoski: saie, od latinskega saga, f., namesto navadnejšega: sagum, n., Kriegsmantel.

Šápa, e, f. Die Einfassung; kámena oblóga zgoraj ob vodnjaku. Rihenberk. Šápal, šápala, m., isto. „Šápal se je razsúl.“ Málhinje. Zeló bi se motil, kdor bi mislil, da je to od laškega glagola: chiappare, fassen, erhaschen, benetsko-laški: chiapàr (izreci: čapàr), isto, kateri glagol morda sam izvira iz našega jezika, če tudi ga Diez proizvaja od stare visokonemške besede: klappa, die Falle, a poleg tega vender tudi on laško: „ceffo, Schnauze (etwas Schnappendes), ceffare, schnappen, haschen; dazu Formen mit radicalem „a“: com. zaf = ceffo, sic. ciaffa, Tatze, wohl auch it. zaffo, Häscher,“ primérja k ruskemu glagolu: cápatĭ, greifen, haschen, packen, govoréč: „vgl. auch das russ. vb. zápaio, zugreifen,“ kar bi pravôtno bilo treba reči: cápaju, ich greife zu. Koreníka naše besede je ista, katera latinski slôve: hab-ēre, némški: hab-en, lotíški: kamp-t, greifen, fassen, poleg: kep-t, haften, mit den Klauen anpacken, lit. po Ulmannu: kep-ti, fassen, binden. Slovanščini trebé podstaviti lice v začetku „s“ imejóče: skep, halten, festhalten, umfassen, binden, haften, anhangen (fest gehalten werden), fest, hart, erstarrt. Po Grimmu si je hab-en, kar se dostaje pojma in lica, v rodu z latinskim: cap-ere. Od koreníke: skep nastali so obrazi: a) ščep; b) ščap, namesto: ščĕp: c) čep; d) čap, namesto: čĕp; e) z. scĕp, β. cĕp; f) cap, poleg poprejšnjega: cĕp; g) šep; h) šap, namesto: šĕp. Češki in poljski: cep stojí namesto: cĕp. — a) ščep. Srbski: ščepati, v., packen; b) ščap. Srbski: ščápiti, namesto: ščapiti, v., erhaschen; c) čep. Staroslov.-ruski: čepĭ, f., die Kette; priméri laški: ceppi, plur., die Fesseln, kar utegne biti od slovanskega; staroslov.-ruski: čepĭcĭ, m., mitra; bolg.: čepene, adv., hart, Mikl. lex. 1108.; srbski: čepac, m., eine Art Frauenhaube; ruski: čepátĭ, v., an etwas anhaken, čepécŭ, pcá, m., čepíkŭ, m., die Haube, čeplâška f., die Haarbinde, čepĭ, f., die Kette, čepánŭ, m., langer breiter Bauernrock, čĕpŭ, m., der Kübel; češki: čepec, m., die Haube, čepice, f., die Mütze: poljski: czepić, v., anhängen, anknüpfen, czepek, m., czepiec, m., die Haube; d) čap. Srbski: čápci, čâpâkâ, m. pl., die Krallen (die anpackenden), čapra, f., die

Haut; ruski: čápatĭ, v., fassen, schöpfen, čapárka, f., čaparúha, f., hölzerne Schale zum Schöpfen, das Trinkglas, čaplážka f., die Schale, die Mütze, čapánŭ, m., langer, breiter Bauernrock; češki: čapiti, v., schnell ergreifen, čapka, f., die Kappe, čapta (v Slovacih), f., der Fuss (prezírljivo), uprav: die Pfote (anfassend), poljski: czapka, f. die Mütze; e) α. scěp. Staroslov.-ruski: priscepiti sę, v., inseri; srbski: scipati se (namesto: scijep-), v. pf., sehr fest zufrieren; ruski: scěpŭ, m., die Kette, Schnalle, der Bolzen, scěpitĭ, v., zusammenketten, einhaken, verbinden, scěplenie, n., das Zusammenketten, das Zusammenhängen, die Cohäsion, scěpka, f., die Zusammenkettung, scěpljátĭ sja, sich in einander haken, an etwas hangen bleiben, scěpčivyj, adj., hängen bleibend; češki: scepeněti, v. pf., erstarren; scípnouti, verrecken (eigtl. erstarren); β. cěp. Staroslov.: cěpěnŭ, adj., rigidus, ocěpěti, v., rigere, ocěpěněti, v., obtorpescere; ruski: cěpkij, adj., sich gut an etwas festzuhalten verstehend, fest zusammenhängend, cěpkostĭ, f., der Zusammenhalt der Theile, cěpljatĭ sja, v., sich festhalten, sich anklammern, cěpĭ, f., die Kette, cěpnjá, f., der Schöpfeimer; češki: cepený, cepný, adj., fest, dauerhaft; f) cap. Ruski: cápatĭ, v., greifen, haschen, packen, cápkij, capkovátyj, adj., sich festkrallend, cápki, cápokŭ, f. pl., das Schlagbauer zum Vogelfang, die Dohnen am Webestuhl, k čemur priméri srbski: šeput, m., die Schlinge; češki: capiti, v., auf einmal zugreifen; poljski: capać, v., packen, nehmen, greifen; gorénjesrb.: capa, f., die Pfote; g) šep. Srbski: šeput, m., die Schlinge; ruski: šeptalá, f. coll., getrocknete, aus Asien eingeführte Pfirsiche, Aprikosen, priméri staroslov.: cěpěnŭ, adj., hart; h) šap. Staroslov.-ruski: šapŭka, f., cucullus; bolg.: šapkŭ, f., die Mütze; hrv.: šapka, f., die Mütze; srbski: šapa, f., die Pfote, šapov, m., der Hund (der anpackende); ruski: šapka, f., die Mütze, šaplíkŭ, m., der Bottich, Zuber, die Kufe; maloruski: šapineć, m., die Mütze; gorénjesrb.: šapka, f., die Mütze. Anda semkaj prístoji tudi naša beseda: šápa f., šápal, m., die steinerne Einfassung. Videli smo, kakó se je začetna glasovnà zveza „sk“ razcepíla na toliko raznih glasóv. Take besede so vredne velíke pozorljivosti, posebno zató, ker se jim, ako dobodo v začetek „č“ ali „š“, lice s tem po navadi takó zabriše, da je čésto vrlo težko najti pravo koreníko. — Miklošič v svojem delu Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen, o besédi: šapka, f., die Mütze, piše takó: „türk.: sâbqa, rum.: šapkŭ. — vgl. kapa,“ iz česar vidimo, da on to naziválo proizvaja od znane besede: kapa, die Kappe; ali če premislimo koreníki prvobitno lice: skep, ter vse nje obile, raznolične plodove, in če tukaj naštéte, mej Slovani za „Mütze“ navadne besede mej sobój primerimo: staroslov.-ruski: čepĭčĭ,

srbski: čepac, ruski: čepéčŭ, češki: čepec, m., čepice, f., poljski: czepek, czepiec; ruski: čaplážka, na podstavi: čaplága, češki: čapka, poljski: czapka, staroslov.-ruski: šapŭka, bolg.: šapkŭ, hrv.: šapka, ruski: šapka, maloruski: šapineć, gorénje-srb.: šapka, to z láhka umójemo, da so vse po strogem zakonu vzrastle iz rečene koreníke, ter ne moremo se dvojiti, da je beseda: šapka čisto slovanska. Celó o besédi, katera slôve novoslov.: čaprag, m., v Jambr., ruski: čaprákŭ, m., češki: čaprak, m., poljski: czaprak, m., die Satteldecke, Schabracke, in ki je zašla tudi mej Francoze: chabraque, ter od njih v Nemce: Schabracke, Miklošič morda prenaglo sódi, če jo v rečenem délu proizvaja od turškega: câprâq. Premisliti je namreč treba srbsko besedo: čapra, f., die Haut, in rusko: čaprá, f., die Weintrester, Treber, das Festgepresste, niti nij pozabiti, da imajo Turci brez čisla slovanskih besed, in da izvéstno še ne more biti dognano, koliko je v njih jeziku domačega, a koliko na pósodo vzetega.

Šápa, e, f. Néka motíka; die Haue. Križ Ipavski; Klanec v Istri. To besédo je ločiti od poprejšnje, ker ima vso drugo koreníko, a vender takšno, da so obrazi obéh malo ne od kraja do konca jednaki. Te besede koreníka je: skep, spalten, grški: σκάπ-τω, ich grabe, σκάπ-ετος, fossa, κάπ-ετος, fossa, κόπ-τω, ich haue, fälle, schlage, schneide; v rodu si je besédi: kop-ati, graben, skop-iti, evirare, uprav: schneiden, verschneiden. Naša koreníka: skep znači: spalten, spleissen, schleissen, reissen, zerreissen, zerfetzen, kratzen, schneiden, hauen, schlagen, ter v besedotvórji kaže te obraze: a) skep; b) ščep; c) ščap; d) čep; e) čap; f) α. scĕp, β. cĕp; g) cap, poleg poprejšnjega: cĕp; h) šep; i) šap. — a) skep. Ruski: skepatĭ, v., spalten, spleissen, schleissen, skepišče (ostaréla beseda), n., der Lanzenschaft, oskepŭ, m., kurze Lanze, der Spiess, oskepatĭ, v., rund herum abschälen, oskepišče, n., der Lanzenschaft, osképokŭ, pka, m., der Span, Splitter, iskepatĭ, v., zerspalten, iskepišče, n., der Lanzenschaft: namesto: izskep-; proskepŭ, m., der Aufschnitt, Einschnitt, die Kneifzange, raskepŭ, m., der Spalt: razskep-; soskepatĭ, v., abspalten, zerspleissen; b) ščep. Novoslov.: ščepéti, ím, v. impf., brennen (von der Wunde), uprav: spalten, ščepériti se, v. impf., wichtig thun; ruski: ščepa, f., der Holzspan, die Spleisse, ščepákŭ, m., das Schleissmesser, ščepátĭ, v., spalten, spleissen, schleissen, ščeperitĭ sja, v., breit, steif stehen (eigentl. gespreizt, wie gespalten, stehen); sich sträuben, widerspenstig sein, ščepetŭ, m., der hintere Ausschnitt am Sarafan, der Putz, Staat, peinliche Sauberkeit; ščepetitĭ, v., sich modisch aufputzen, ščepetinitĭ sja, v., sich zieren, affektiren, ščepitĭ, v., spalten, pfropfen, impfen, ščepka, f., das Holz-

spänchen, zaščépŭ, m., die Spalte am Hufe, zaščepina, f., der Splitter, zaščepitĭ, v., reissen, aufritzen, zaščépokŭ, pka, m., die aufgeritzte Stelle, obščepatĭ, v., rund herum abschälen, obščepitĭ sja, v., sich absplittern, sich abfasern, priméri novoslov.: cápa, f., der Fetzen; otščepitĭ, v., abspalten, otščépokŭ, pka, m., der Splitter, oščepitĭ, v., abspalten, oščépokŭ, pka, m., der Splitter, Span, pereščepatĭ, v., zersplittern, von neuem pfropfen, priščepŭ, m., das Propfreis, roščépŭ (zastaréla beseda), m., der Pfannenstiel, die Pfannengabel (Spaltung, Gabelung): rozščépŭ: češki: štĕp, m., der Pfropf, das Pfropfreis, štĕpač, m., der Holzspalter, štĕpina, f., das Holzscheit, štepiti, v., pfropfen, pelzen, štĕpka, f., der Holzspan, doštĕpina, f., der Splitter, oštĕp, m., der Speer, Spiess, Lanze: štĕp stojí namésto: ščep; poljski: szczep, szczepek, m., der Pfropf, das Pfropfreis, szczepa, szczepka, f., das Holzscheit, szczepić, v., pfropfen, oszczep, m., der Spiess, Speer; gorénjesrb.: šćĕp, m., der Spalt, šćĕpa, f., das Holzscheit, šćĕpić, v., spalten, pfropfen, šćĕpk, m., das Pfropfreis; dolénjesrb.: ščĕpa, f., das Holzscheit: šćĕp, ščĕp stojí zopet namesto: ščep; c) š č a p. Staroslov.-srb.: štapŭ, m., der Stock, Stab, staroslov.-ruski: štapĭstvo, n., elegantia (der Putz, Staat); novoslov.: ščáp, m., der Knüttel, Prügel (v Ribnici), ščapín, m., ein elender (eigentl. zerlumpter) Kerl, v Metelku na 8. str.; hrvat.: šćap, m., srbski: štap, šćap, m., der Stock, Stab. Ta beseda ima, kakor vidimo, vso drugo koreniko, nego li nemška: der S t a b, in zatorej nij od nje, od katere brez nobene dvojbe proizhaja srbska: stap, m., staroslov.-srb.: stapŭ, m., scipio; — ruski: zaščápŭ, m., die Spalte am Hufe; šćapŭ, m., der Anhieb, Beilhieb; der Stutzer, ščapitĭ, v., den Stutzer machen, ščapstvo, n., der Staat, der Luxus, ščaplivyj, adj., geputzt, schön, schmuck, ščaplenie, (zastaréla beseda), n., der Staat, der Luxus, rasščaplivatĭ, v., spalten, schleissen: poljski: szczapa, f., das Holzscheit; d) č e p. Staroslov.-ruski: sŭčepitŭ, adj.: želĕzo sŭčepito, morebiti: rogovílasto železo. Vita Theodosii v Mikl. lex. 965., staroslov.-srb.: čepurije, n., rami (Spaltung, Gabelung), poleg tega z glasovnò oslábo staroslov.-srbski: čĭprŭ, m., ramus, po čemer bi se moglo soditi, da semkaj morda prístoji tudi glasovnò oslabljena staroslov.-srbska beseda: čĭparogŭ, m., die Klaue (gespalten); novoslov.: čèp, čépa, m., der Zapfen (eigentl. der Pfropf), čepéti, ím, v. impf., počépati, v. impf., počéniti, čénem, v. pf., hocken (sich breit machen), priméri češki: čapĕti, v., kauern, gebückt sitzen, sich ducken, gorénjesrb.: čapać so, niederkauern; novoslov.: razčepériti se, v., sich gespreizt aufstellen, čepêr, m., die Schafzecke; srbski: čep, m., der Stöpsel, die Thürangel; čepérak, rka, m., die kleine Spanne, čeprkati, v., kratzen, wie die Henne, čèpûr,

m., der Strunk eines abgehauenen jungen Baumes (niedriges); ruski: čépelĭ, f., ein kleines Schaufelchen, čepura, f., der Reiher (einen spitzigen, spaltenden Schnabel habend), čepŭ, m., der Dreschflegel, čĕpŭ, m., der Stöpsel, Bolzen, Spund, očepŭ, m., der Brunnenschwengel, der Schlagbaum (eigentl. der Stab, Stock), počepŭ, m., der Schwengel; češki: čep, m., der Zapfen, Spund, Stöpsel, die Thürangel, čepě, ěte, n., der junge Reiher, čepeyřiti v., sich sträuben; poljski: czepiga, f., die Pflugsterze (gegabelt), czop, m., der Zapfen; gorénjesrb.: čop, m., der Zapfen, Spund; e) čap. Staroslov.-ruski: čapŭ, m., die Biene (die mit dem Stachel spaltende, stechende), čaplja, f., der Storch; novoslov.: čaplja, f., der Reiher; srbski: čap, m. (v Črnej Gori), der Stöpsel, čaplja, f., der Reiher, čàponjak, pônjka, m., die Klaue, čàporak, pôrka, m., čàpûr, m., oboje: der Strunk eines abgehauenen jungen Baumes; ruski: čaplja, čapura, f., der Reiher, čapuritĭ sja, v., aufgeblasen, hochmüthig sein, čapŭ, m., der Sprung, Riss; der Dreschflegel, čapiga, f., das hölzerne Pfluggestell (die Pflugsterze), čáplikŭ, m., der Pfannenstiel, die Pfannengabel; češki: čap, m., der Storch, čapěti, v., kauern, gebückt sitzen, sich ducken; poljski: czapla, f., der Reiher; gorénjesrb.: čapać so, v., niederkauern, čapla, f., der Reiher; f) z. sčĕp. Staroslov.-srb.: sŭčĕpiti (namesto pravega lica: sčĕp-), v., scindere; bolg.: scepi, v., spalten, Mikl. lex. 845.; srbski: scjepati, v., spalten, Mikl. lex. 906.; gorénjesrb.: sćjepić, v., spalten, Mikl. lex. 1108.; β. cĕp. Staroslov.: cĕpiti, v., spalten, cĕpina, f., das Holzscheit; novoslov.: cépiti (cĕp-), v., spalten, océpek (ocĕp-), pka, m., der Knüttel, cép (cĕp), m., cépíka, f., das Pfropfreis, cép, cépa (cĕp), cépá, cĕpŭ, m., cépec (cĕp-), pca, m., der Klöppel des Dreschflegels, cĕpjé, píj, poleg: cépóv, m. pl., der Dreschflegel (Klöppel sammt Handhabe), cĕpèr, pêra (izreci: cŭp-), m., ter slišati je tudi: cŭmpèr, cŭmpêra, m., der Splitter, precép, procép (-cĕp), m., der Kloben, cĕpin (reci: cŭpín), m., die Spitzhaue, nekakšno trnokopu (krampu) zeló podobno orodje, ki ima na obeh koncéh železa kljun, katerega zasajajo (vcépljajo) v hlode, kadar jih premikajo ali dvigajo na voz; priméri srbski: càpûn, die Rodehacke, trnokop; bolg.: cepi, v., spalten, Mikl. lex. 1108.; srbski: cijepati, v., spalten, zerreissen, procijep, m., der Kloben, cijepci, m. pl., ali štapci (Stäbe), što stoje u predji izmedju nîtâ i gornjega vratila, cjepanica, f., das Holzscheit; ruski: cĕpŭ, m., der Dreschflegel, očĕpŭ, m., der Brunnenschwengel, Schlagbaum, počĕpŭ, m., der Schwengel; češki: cep, m., der Dreschflegel, eiserner Knüttel, Streitkolben; poljski: cepy, ow, m. pl., der Dreschflegel, gorénjesrb.: cypy, ow, m. pl., der Dreschflegel; g) cap. Staroslov.-ruski: caplja, f., der Storch, Mikl. lex. 1110.; novoslov.;

cápa, f., der Fetzen, (das Gesplissene, Zerissene), priméri češki: cáp, m., die Zotte, cápovatý, adj., zottig; novoslov.: capín, m., der Zerlumpte; srbski: capa, f., die Haue, càpûn, m., die Rodehacke, priméri novoslov.: cẽpin, m, die Spitzhaue; ruski: cápa, f., der Spaten; — ruski: cápatĭ, v., kratzen, mit der Jäthacke bearbeiten (das Gartenbeet), capŭ, m., die Jäthacke, cápa, m., capúnŭ, m., der Raffer, der Bestechliche, cápa, f., der Spaten, capúnĭja, f., die Rafferin, die Bestechliche, capŭ, m., der Bock (zum Aufstellen), cápa, f., der Pfannenstiel, cápina, f., die Schramme, caplja, f., der Reiher, cápnutĭ, v., hauen, schlagen: cápnutĭ pó uhu, eine Ohrfeige geben, capókŭ, pká, m., der Stock, Stab; češki: cap, m., die Zotte, der Widder, Bock (zottig), cápovatý, adj., zottig, cápová vlna, die Zackelwolle, capati (v Slovacih), v., prügeln; poljski: cap, m., langgeschwänzter orientalischer Widder, Zackel, capać, v., packen, nehmen, greifen; h) šep. Staroslov.: šeperanije, n., nugae, šeperati, v., nugari, garrire, šeperovati, v., isto, šeperjenije, n., nugae, garrulitas: vse to, kakor se vidi iz besed, mej katerimi stoji, néma druzega zmisla, nego li novoslov. glagol: šepériti se, šepíriti se, v., sich aufgeblasen, muthwillig benehmen; srbski: šepiriti se, rašepiriti se, šepuriti se, v., sich brüsten, wie ein Pfau, šèpêr, m., debeli konec próta, ki ostane v roci, kadar se vije góž (trta); češki (v Slovacih): šepořiti se, v., sich empor arbeiten; gorénjesrb.: šepjerić, v., emporsträuben (die Federn), uprav: sich breit machen; i) šap. Ruski: šapéritĭ, v., ausspreizen (spalten), šapérja, m., der Stolze, sich Spreizende; gorénjesrb.: šapać so, v., schleifend gehen (den Boden mit den Schuhen scharren, kratzen). Semkaj spada tudi naša beseda: šápa, f., die Haue, motíka. — Sam ne vém, ali k tej ali poprejšnjej besedi prístoji oslabljena koreníka staroslov.: štĭp-, novoslov.: ščèp, m., ščípati, v. pf., ušščêniti (z neoslabljenim polnim in čistim „e"), v. pf., zwicken; kajti ruščina ima: zaščípyvatĭ, v., zerreissen, zerbeissen, kateri pojem bi jo vrstíl k tej našej besedi: šápa, f., die Haue; ali poleg tega se v ruščini tudi nahaja: zaščípyvatĭ, v., zusammendrücken, zusammenpressen (eigentl. pressen, bis es fest, hart wird), kar bi jo vrstílo k besedi: šápa, f., die Einfassung. — Srbski besedi: capa, f., die Haue, motika, càpûn, m., die Rodehacke, ter ž njima vkupe i novoslovensko: cẽpín, m., die Spitzhaue, Miklošič, Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen, déva mej tujke, govorèč: „serb. capa, f., ligo, capun, m., rallum, türk. čápa. — it. zappa. Diez, Wörterb. I. 446.; nsl. cepin, m., eine Art Hacke. Oberkrain. Spaltholz. Marc. Werkzeug zum Fortbewegen der Holzstämme, indem man die Spitze einhackt. Krain.: man hört auch: cempin, nhd. tirol. Zappîn. — vgl. it. zappa,

ngr. τζαπί, und: capa.“ Zdaj poglédimo, kaj piše Diez. Na mestu rečenem beseduje takó: „it. zappa, sp. zapa, wal. sapę, Haue, fr. sape, Untergrabung; vb. zappare. Kommt es vom gr. σκαπάνη, Grabscheit, σκάπτειν, graben, so gieng das Wort von Italien aus, indem sich hier der Anlaut σκ in „z“ milderte, wie in: zolla, aus: skolla.“ Kaže se nam takój, da sam Diez ne more za trdno reči, od kod je prišla ta romanska imovína; ali ako premislimo, da naše besede tesno služijo v predale svoje domače, po vse jasne korenike: skep, katera je porodila tudi še ine besede ali jednacega ali jako podobnega pojma, in ako se ozremo i na slovensko besedo: šapa, f., die Haue, ter na ruske: čépelĭ, f., ein kleines Schaufelchen, capŭ, m., die Jäthacke, cápa, f., der Spaten, to izgine vsa dvojba, in pokaže nam se, da imamo pred sobój dômač plod, ki je v starej dôbi prešel tudi v romanščino, katera je izraz capa uže gôtov slišala v srbščini, da ga zatorej nij bila prisiljena stóprav sama prenarejati od grškega naziála: σκαπάνη, katero bi laški slulo: zappan-, a ne: zappa, niti jej ga nij bilo treba delati na novo od korena: σκαπ, ker nekdanja grščina besed, kakeršne so naše: capa, càpûn, cĕpín, baš néma ter jih nij imela nikoli, kar je sploh znano. Ali je novogrški τζαπί od romanščine vzeto ali od slovanščine, tega nij dognati; turška beseda: čâpa izvira morebiti iz bolgarščine, a nikakor ne iz laščine ali srbščine, kar sama na glas pripoveduje. V narečje tirolsko je beseda: Zappîn, katera néma nemškega lica, prišla iz našega jezika, od koder imajo Tirolci več na pósodo vzetega, na pr. tudi: Obletzen, plur., gekochte ganze Rüben: oblíce. Ako Sloveni po nekatere kraje izrékajo tudi: cŭmpín, poleg: cĕpín (cŭpín), to še nikakor ne svedoči, da je beseda neizbéžno tuja, ker tu ter tam govoré i: cŭmpèr, der Splitter, namesto: cĕpèr, (cŭpèr), a vender se zdaj menda uže nihče ne more dvojiti, da je to čisto domače. Te vrste popake se rodé, kadar jame narodu iz pameti uhajati prava koreníka. — Miklošič v oménjenem spisu (Die Fremdwörter itd.) tudi besedo: čep, m., der Spund, Zapfen, proizvája od nemškega: der Zapf, o katerej besedi samí Nemci ne znajo, kakšno koreníko bi jej podstavili. Beseda: čèp je poprej bila sumna tudi mêni, a zdaj se mi je pokazalo, da od koreníke: skep, ščep, spalten rojêna, uprav znači: der Pfropf, Stöpsel (kar se vtíka, vcéplja), in da ima tri obraze: ščep, čep, čap. Češki: štĕp, der Pfropf, poljski: szczep, der Pfropf, novoslov.: čèp, der Zapfen, Spund, srbski: čep, der Stöpsel, die Thürangel, ruski: čĕpŭ, der Stöpsel, Spund, Bolzen (vtikoválna železna iglíca), češki: čep, der Stöpsel, Zapfen, Spund, die Thürangel; k temu dostavimo še poljski: čop, der Zapfen, gorénjesrb.: čop, der Zapfen, Spund, obóje namesto: čep; srbski (v Črnej

Gori): čap, der Stöpsel. V poseben uk naj h koncu semkaj postavim nastopne besede, s katerimi pokažem, kakó se v pojmu besede naslanjajo druga na drugo. Spalten; gespalten, ter od tod: a) breit stehen; b) breit gestellt sich sträuben, widerspenstig sein; c) aufgeblasen, hochmüthig sein; d) geputzt sein (aus Hochmuth); e) luxuriös sein. K pojmu „breit" se pritiska tudi f) pojem: dick; g) nahe beim Boden sein, niedrig. — a) Ruski: ščepéritĭ sja, breit, steif stehen, priméri ruski: šapéritĭ, ausspreizen; novoslov.: razčepériti se, sich gespreizt, breit aufstellen; b) gorénjesrb.: šepjerić, emporsträuben (die Federn); ruski: ščepériti sja, sich sträuben, widerspenstig sein; češki: čepeyřiti, sich sträuben; c) novoslov.: ščepériti se, wichtig thun; ruski: čapúritĭ sja, aufgeblasen, hochmüthig sein, šapérja, m., der sich Spreizende, Stolze; staroslov.: šeperjenije, n., nugae, uprav isto, kar novoslov.: šepérjenje: šepériti se, košáto, oholo hoditi; srbski: šeperiti se, sich brüsten; d) ruski: ščépetŭ, m., der Putz, peinliche Sauberkeit, ščepetítĭ, sich modisch aufputzen, ščepetínitĭ sja, sich zieren, affektiren, ščápŭ, m., der Stutzer, ščápitĭ, den Stutzer machen, ščáplivyj, adj., geputzt, zierlich; staroslov.-ruski: štapĭstvo, n., elegantia; e) ruski: ščápstvo, n., ščaplénie, n., der Luxus; f) novoslov.: čepȇr, m., die Schafzecke; srbski: šèpȇr, m., debeli konec próta, ki ostane v roci, kadar se vije góž (trta); g) srbski: čàpȗr, čèpȗr, m., čàporak, pôrka, m., der Strunk eines abgehauenen jungen Baumes.

Šápniti, šápnem, v. pf. Udariti z roko. Vréme. To znači uprav: udariti sè šápo (táco), priméri srbski: šapa, die Pfote, kar nam kaže, da je ta beseda za „Pfote" nekdaj bila tudi mej Nótranjci navadna.

Šátrast, a, o, adj. Šátrasto je malo déte, dokler je še nizko ter hodi razkoráčeno, posebno dokler ima še dolgo súknjico. V Laščah. Srbski: šatra, f., der Stand des Kaufmanns (krámarski „štànt"), uprav: das Zelt, priméri: šator, m., das Zelt. Tacemu otroku velé često: šátra! kám šatráš?

Ščéditi, ščédim (ščed) koga, v. pf. Jemanden zum Besten haben. Vrsno pod Krnom. — Priméri laški: sceda, f., das Gespött, die Schäckerei.

Ščêne, ščenéta, n. Mlado prase. — Hrúšica v Istri.

Ščèp, (reci: ščŭp-), *a,* m. Vseh pet prstov s konci zložiti. „Narêdi ščep"; lege die Finger kegelförmig an einander. Málhinje. Korenika: štĭp, novoslov.: ščŭp, zwicken.

Ščèpec (reci: ščŭp-), *pca,* m. Toliko kake drobne ali prašne stvarí, kolikor se je s tremi prsti zagrabi; die Prise. Sv. Duh pri Krškem. Primeri v letopisu 1880. l.: ščèpec, m., na 192. str., in tudi: ščèp, m.

Ščêr, a, m. Ime raznim rastlínam. V Dornbergu sem čul rek: zeleno je, kakor ščêr. — Beseda: ščér, ščír slovanski sploh znači rastline; srbski: štir, m., Amarant, amarantus blitum, Linn.: mlad se štir kuha i jede, kao zelje; ruski: ščirŭ, m., Bingelkraut, mercurialis annua; rother Fuchsschwanz, amarantus caudatus; češki: štír, m., Bingelkraut, Hundskohl, mercurialis perennis, Linn.; poljski: szczyr, szczér, m., Bingelkraut, mercurialis masculus; gorénjesrb: šćěr, m., Bingelkraut, mercurialis.

Ščétiti, ščétim, v. impf. Drva predrobno cépkati. Govorí se o kacem otročéti, katero se prime tega dela, ki mu še ne more kàj; spálteln. V Brkínih. Škétiti, škétim (škèt-), v. impf., nepotrebno rézkati ali cépkati. V Laščah. Bavarsko-némški: scheiten, v., spalten (Holz); das Scheit, jedes der Stücke, in die ein Baumklotz gespalten ist; srednjevisokoném.: schît, starovisokoném.: scît.

Ščétiti se, ščétim se, v. r. impf. Stutzig sein (vom Pferde), widerspenstig sein. Konj se ščéti, ako ne gre naprej, da-si ga priganjaš in tepeš. A ta beseda rabi tudi o človeku. Priméri laški: stítico, adj., störrig, widerspenstig. Drugi slovanski naréčaji némajo ničesar temu podobnega, razven češčine, kder nahajamo: štítiti se, v., scheuen, sich scheuchen, kar semkaj vendar ne služi zaradi slovenskega soobraza: škétiti se, v., katerega poišči.

Ščíjca, e, f. Majhno deklétce. Plúžna pri Bólci. Podstava je staroslov.: sĭc, sĭcati, v., nass machen, mingere, in zdaj vídimo jasno, kaj uprav znači tudi: cúra, f., cúrica, f., das Mädchen, rekše, uscánka, in Slovenci déklico prezírljivo res često imenujejo „uscánko“. Ščíjca je izmanšljívo lice; neizmanjšljívo bi slulo: ščíja, f. Od korenike: sĭc je tudi: ščávje, n., Sauerampfer, ker ima obilo soka; priméri gorénjesrb.: ščawa, f., die Pisserin, cunnus, die Harnruhr, ščawka f., die Harnruhr.

Ščípa, e, f. Neko nazobčano kolesce pri státivah; das Sperr-Rad. Ostali slovanski jezici te tudi v Laščah navadne besede némajo v tacem lici, a da je domača, o tem se níj dvojiti.

Ščípec, pca, m. Utrinjalo; die Lichtputze, Lichtschere. Sv. Duh pri Krškem. Priméri: ščèp, m., in: ščèpec, m.

Ščrléti, ščrlím, v. impf. Vreščáti. „Otrok ščrlí.“ Kobòrid. Ta beseda stojí namesto: ščvrléti, a nje céla koreníka je: skvr, Laute von sich geben, zirpen itd.

Šegetálo, a, n. Ostroga na jaháčevem črevlji; der Sporn. Brda Goriška. Podstava: šegetàti, v., kitzeln, kar je v starej slovénščini iz počétka slulo: skŭkŭtati, v., kitzeln; priméri: skokŭ, m., der Sprung.

Šestár, rja, m., Der Zirkel. V Solkánu živí star mož, po rokodélstvu sódar, kateremu je še znana ta beseda. „Temu orodju

smo rékali poprej: šestár, a zdaj ga imenujejo: církelj". — Srbski: šestar, m., der Zírkel; maloruski: šesternyk, m. (bei den Huculen). — Priméri laški: sesto. Miklošič, die Fremdwörter in den slavischen Sprachen. A Diez piše: „it.: sesta, seste, Zirkel zum Messen; it., altportug.: sesto; altspan.: siesto, Ordnung, Mass; vb. it.: sestare, abmessen, span.: asestar, ein Geschütz richten. Von den Etymologen noch ungelöst, aber nicht schwierig zu lösen. Sesta ist das gr. ξυστόν, ein Werkzeug der Maurer zum Ausgleichen oder Richten, nach Einigen die Kelle, nach Andern das Winkelmass oder Richtscheit." — Stvar je vender še na végalici.

Šéšla, e, f. Korec, s katerim se zajémlje vino ali voda; ein Schöpfgefäss. A sè šešlo se tudi voda pôlje iz čolna; die Schöpfschaufel. Kràs; Ipava. Laški je: séssola, f., eine hohle Schaufel von Holz. Miklošič (Die Fremdwörter itd.) piše: „nsl. šešla, f., eine Art Schöpfgefäss. — it. sessola, nhd. österr. Sesse, Söss. Höfer III. 141." — Češki je: šešule, f., das Bälglein, die Hülse, der Kelch der Eichel, der Kelch an der Schale der Haselnüsse, die Kapsel; poljski: szeszuła, f., die Schale, Nussschale. Vidimo, da je to naša beseda: češúlja, f. (kar se odčésne), staroslov.: češuja, f., die Schuppe; ruski: češujá, f., isto. Diez o tej besedi molčí v drugej izdavi svojega slóvnika. Laška beseda je morebiti v staríni vzeta od Slovanov, a novoslovenska je pozneje prišla vender od Lahov, kar dokazuje nje pomén in tudi príglas, kajti čisto slovanski bi slula: šešúlja.

Ševeljáti, ševeljám (izreci: ševljáti, ševljám), v impf. Krauen, krabbeln (am Kopfe). Podkrnci. Srbski: ševeljiti, v., auszuweichen suchen; ruski: ševelitĭ, v., bewegen, rütteln, rühren, umrühren; češki: ševelení, n., die Zuckungen, Convulsionen.

Šíbiti, šíbim, v., impf., in: ušíbiti, ušíbim, v. pf. „To drevesce se ti uže ne dá šíbiti," rekše, ne dá se upogniti, kakor šiba, ker je predebélo. Ipavska dolina.

Šíkara, e, f. Das Dickicht, das Gestrüpp. Lóž. Ta beseda znači isto, kar srbska: šuma, f., der Wald; kajti srbski je: šikati, v., zischen; ruski: šikatĭ, v., zischen, kar poménja uprav: Geräusch machen.

Šívo, a, n. „Krojač ima mnogo šiva" = mnogo dela. Sv. Duh pri Krškem.

Škétiti se, škétim se, v. r. impf. = ščétiti se. Išči te besede. Uškétiti se, uškétim se, v. r. pf. = uščétiti se. Škétljiv, a, o, adj. Ta konj je škétljiv = rad se šķéti (ščéti). Razdrto pod Nánosom. Priméri: ščétiti se, v.

Škôlj, a, m. Skala, pečína, ovéčji kamen, strčeč iz zemlje; der Fels. „Pri nas ne moremo orati, ves svet je v školji." Ta beseda

nij slovanska, nego laška: scoglio, Klippe. Diez o njej piše: „it. scoglio, span., portug.: escollo, provenz.: escuelh, fr.: écueil, Fels, Klippe; von: scopulus.“

Škrébiti se, škrébim se (komu), v. impf. r. Páčiti se; Jemanden angrinsen. Poškrébiti se, poškrébim se, v. pf. Ta beseda je malo pohabljêna, kajti pravôtno bi slula: sklábiti se; priméri staroslov.: sklabiti sę, v., beim Lachen den Mund öffnen; a češki je: šklebiti se, v., den Mund aufreissen.

Škrìpec, (izreci: škřpec), *ca,* m. Die Rolle am Webestuhle. Bólc. Priméri v letopisu 1880. l.: skrípec, m., na 187. str.

Škrtálka, e, f. Die Handratsche. Hrúšica v Istri. Priméri: škrgála, f., v letopisu 1880. l. na 194. str.

Škúlja, e, f. Steinsplitter. Zidarji, zidajóč zid, praznine mej večjimi kameni zatikajo sè škuljami. Goriška okolica; Ipavska dolina. Priméri v letopisu 1880. l. besedo: skúla f., na 187. str.

Štàr, štára, m. Lesena posoda, vedríca, kebèl. Plúžna pri Bólci. Poleg tega novoslov., hrv. in srbski: star, m., modius, staroslov.: šestarŭ, m., vasculum; starovisokonem.: sextari, sehtari, srednjevisokoném.: sëhster, sëhter, sëster, novovisokoném.: Stär; laški: sestiere; stajo, od: sestajo; staro; lat.: sextarius, starium. Miklošič, Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen.

Štenják, a, m. Kotlič, s katerim se zajema voda, kalálnik. Kómen na Krasu; Rihenberk. Od laškega: stagnáta, f., ein Ständer, Gefäss von Zinn (stagno) zum Oel, ein zinnerner Wasserständer: messer Gesù prese la stagnata dell' aqua; benetsko-laški: stagnàda, f., vaso die rame (Kupfer) ad uso di cucina.

Štéti, štéjem, v. impf. trans. Číslati. „Kdo ga štéje?“ Wer hält was auf ihn? Sóška dolina.

Štřkati, štřkam, v. impf. Kápati, padati v kapljah (o dežji). „Začelo je štřkati.“ Bólc; Staro Sêdlo. Priméri: štrkóč, i, f. v letopisu 1880. l. na 194. str. Podstava: strk, stechen.

Šúkati, šúkam, v. impf. Drsati z nogama (s črevlji) po podu. Podkrnci. Slovanski naréčaji némajo ničesar temu podobnega. Priméri bavorsko-nemški: schucken, v., mit kurzem Schwunge in Bewegung setzen, werfen; die Achsel schucken = die Achsel zucken; poleg tega: schocken, in schwingender Bewegung sein, die Knochen bewegen, actum venereum excercere, od koder je novoslov.: žókati, v. impf., stopfen; a nemška beseda sama je morebiti od slovanskega: skákati, v., springen. Schmell-Fromm. II. 369.

Šumélke, šumélek, f. pl. = pljuča; die Lunge. Vrsno na Tolmínskem.

Šuník, a, m. Ulijnják; das Bienenhaus. Kobòrid; Bólc. Uprav: šelník, in to namesto: pšelník. Priméri: pšéla, f.

Švíngla, e, f. Majhna ročna pleteníca. Handkörbchen. Staro Sêdlo. Priméri: švigla, f., v letopisu 1880. l. na 194. str., in: ošvíka, f., v létošnjem.

Tákati, táčem, v. impf.; potákati, potáčem, v. pf. (kroglo); rollen, schieben (v. d. Kugel). Vas Krn, kder v infinitivu nápačno govoré: táčati. Podstava je: tok, od koder: točíti, v. impf. rollen; obíčajno se govorí: potákati, pretákati, potákam, pretákam.

Támšast, a, o, adj. Trápast, neumen. Kobòrid. Od nemškega: dämisch, adj., kar v nekaterih naréčajih slôve: tamisch.

Tarkljáti, tarkljám, v. impf. Gristi, da se sliši glas grizočih zób. Vrsno pod Krnom. Od benetsko-laškega: torcolàr, v., pressen.

Tecáti, tecám (reci: tŭc-), v. impf. Mesó ali slanino sesekávati, na pr. za klobase. Tŭcálo, a, n., das Hackbrett. Volče. Namesto: tolcáti, kakor: bèha (reci: bŭh-), namesto: bólha, Kèk (reci: Kŭk), imé neke gôre, namésto: Kólk.

Têči, têčem, v. impf. „Koliko lét imaš?“ — „Osemnajsto tečem.“ Podkrnci.

Tekmáti se, tekmám se (reci: tŭk-), v. r. impf. Wetteifern, an Güte gleichen oder nahekommen. „Ta dva soda se tekmáta,“ rekše, vino iz teh dveh sodov je malo ne jednako dobro. Brje v Rihenberškej župi. Staroslov.: tŭkŭmiti, v., aequiparare.

Têkniti, têknem (reci: tŭk-) koga, v. pf. Anrühren. „Ni têknil ga nisem,“ ich habe ihn nicht einmal angerührt. Goriška okolica; na Krasu. Po drugód se govorí: doteknìti, dotáknem, v. pf.

Tenétvo, a, n. Die hintere, grossmaschige Wand am Zugnetze. Žaga pri Bólci. Staroslov.: teneto, n., ter poleg tega: tonoto, n., das Netz. Priméri imé gorénjske vasí: Tenetíše, namesto: Tenetíšče, f. pl.; a pravôtno bi bilo: n. sing.

Teníti, tením (reci: tŭn-), v. impf. Dünn schlagen, walken, ausziehen. „Testo je tenjêno.“ Koblja glava na Krasu. Lehko bi se tudi reklo: od vseh kovín se dá zlató najbolj teníti. Podstava: tĭn, od koder staroslov.: tĭnĭkŭ, adj., dünn, novoslov.: tenèk (reci: tŭnŭk), poleg: tenák, adj., dünn.

Têšč, (reci: tŭšč), *a, e*, adj. = prazen. Teščà ajda je óna, ki néma polnega zrna. Plúžna. V Vuku: tašt, a, o, adj., leer, vacuus; staroslov.: tŭštĭ, adj., vacuus, inanis.

Tétina, e, f. Hči moje tete. Bólc.

Tílec, lca, m Tílnik, zatílnik; der Nacken. Vas Krn. A Laščan govorí: za télek (reci: tévŭk) ga je udaril, namesto: za tílek. Staroslov.: tylŭ, m., cervix; srbski: tìlût, m., tèlûće, n., der Rücken des Messers; ruski: tylŭ, m., der Rücken, die Rückseite, tylina, f., die Rückseite, tylka, f., das Genick, der Widerriss, der Rücken des Beils, Messers, tylĭnikŭ, m., die Nackenklappe einer Mütze.

Tír, a, m. 1) Skrlí, položene ob hišah; das Trottoir. 2) Gáz v snegu. Sv. Križ Ipavski. Koreníka: tr-é-ti, drücken (durch das Betreten). Priméri v tem letopisu: tár, m., néko rastlíno.

Tírji, jev, m. pl. Pri platnu zadnji konci (níti), katerih tkalec nij

mogel dotkati; das Kettenende des Gewebes. Plúžna pri Bólci. Priméri v letopisu 1880. leta: potírki, m. pl., na 176. str. in v letošnjem: tár, m.

Tíšati, tíšam, v. impf. Molčati; still sein. Potíšati, potíšam, v. pf. Pomolčati, obmolkniti; verstummen. Podkrnci. Nádejati bi se bilo obrazu: tíšati, tíšim, kakor: mólčati, molčím. Podstava: tih, adj., still.

Tívra, e, f. Ime necega ženskega straha, s katerim plašijo otroke, da jih pobere, ako ne bodo pridni. Avber na Krasu. Temna, a jedva slovanska beseda.

Tkáti, v. impf., ima v sedánjaku: tčem. Plúžna; a v Laščah: tŭkèm, in: tŭkám.

Tóca, e, f. Mlad pes; Hündchen. Sólkan. Tóto, tóta, m. Pes v otročjem govoru. Goriška okolica. To je lasko: tozzo, adj., dick und kurz, klein.

Tódi (reci: túdi), adv. Kurz zuvor, gerade früher. „Tódi sem vôdo prinesla.“ V Laščah. Otódi (reci: otúdi), adv., isto. V Dobrépoljah. Staroslovénski je: tŭgda, adv., tunc, od koder je naše: tŭdà(j), namesto: tŭgdà(j); a poleg tega staroslov.: togdy, adv., tum, od koder novoslov.: tódi, namesto: tógdi, s poménom nekoliko premenjênim. Priméri gorénjesrb.: tójhdy, adv., ziemlich lange her, kar Pfuhl misli, da stojí namesto: što wé hdy, wer weiss wann.

Tódinj, a, e, adj. frisch, eben gebracht. Tódinja voda = otódi prinesena voda. Vrsno na Tolminskem; Podkrnci; tudi v Laščah.

Tŭg, a, o, adj. Steif. Kobòrid; tudi na Koroškem. Staroslov.: tągŭ, adj., fortis.

Tŕáčje, a, n. Bobova ali bežolova slama; leere Bohnenhülsen. Plúžna pri Bólci. Laški: straccio, m., der Riss, Lumpen, Fetzen, Lappen; straccio, adj.: carta straccia, Makulatur, unbrauchbares Papier.

Trátarica, e, f. Koza trátarica je óna, ki se pase okolo hiš, a ne hodi po léti v planino. Gorénja Sóška dolina. Beseda: tráta, f., der Rasen, nij slovenska. Bavorsko-némški: die Trat, jener Theil einer Feldflur, welcher dem Viehtrieb offen bleibt, das Brachfeld, die Brache, starovisokoném.: trata, srednjevisokoném.: trate, trat, der Tritt, die Spur; der Weg, die Trift; die Brache. Schmell.-Fromm. I. 677.

Trésljika, e, f. Mrzlica; das Wechselfieber. Tréšljikav, a, o, adj., mrzličav, mrzličen. Podkrnci; Bólc. Podstava: trésti staroslov.: tręsti, schütteln.

Tríga, trija, in: *trílja, e*, f. Neka igra, ki se drugače imenuje: župána se igrati, župánati, v. impf. (V Laščah.) Zgoraj navedêne besede so navadne po Krasu, po Istri in po Ipavskej dolini. Benetsko-laški: tria, f., tavola a mulino, das Mühlfahren.

Trímati, trímljem, v. impf. Ropotati. Vas Krn. Bávor.-ném.: tremeln, v., mit Gewalt arbeiten, stossen, schlagen. Schmell.-Fromm. I. 663.

Trínog, a, m. Kuhinjska podstava na tréh nogah; der Dreifuss. Málhinje.

Tŕkelj, klja, m. Okrogel kos debla v polenovi dolgosti. „Deblo je dalo osem trkljev.“ Plúžna pri Bólci. Na Dolénjskem: r k è l j (reci: rŭkŭlj, arkŭlj), à, m., hlód, posebno smrékov, kolikeršen se daje na žágo: k r c è l j (reci: krcŭlj), à, m., isto. V Laščah. Srbski: trklja, f., der Pflock; ruski: tërka, f., das Reibeisen, poljski: tarka, f., isto; staroslov.: trěti, v., sägen, da bi zatorej beseda: t r k e l j morda značila: der Sägeblock; priméri srbski; trenica, f., das Reibeisen; das gesägte Brett. Koreníka: t r. Priméri tudi: tár, m., néko rastlíno.

Trlépen (reci: trlĕpŭn), *pna, o*, adj., težkó umejóč, jako zarobljen ter neokréten; schwer verstehend, ungehobelt, p l u m p. V Laščah. Poleg tega: netrlĕpŭn, adj., isto, kakor se tudi govorí: nekrivíčŭn, adj., ungerecht, namesto in poleg: krivíčŭn, adj., isto. Trlĕp (reci: trlŭp, z ostrim príglasom na „ŭ“), -lépa, rabi kranjskim Slovénom tudi v priímek. Za pôjem „plump“ še némamo v knjíževnem jeziku pravega vzraza. Išči besede: tár, m., kar je imé néke rastlíne.

Tŕnek, ńka, m. = l o p á t i c a. Išči te besede. Sv. Kríž Ipavski.

Tród (izrékajo: truód), m. Neka bolečína v črévih. Plúžna pri Bólci. Staroslov.: trądŭ, m., morbus quidam, dysenteria; ruski: trudŭ, m., die Krankheit, vódnyj trudŭ, die Wassersucht; češki: trud, m., Zittermahl, Ausschlag; poljski: trąd, m., der Ausschlag, das Kupfer in Gesichte.

Trójka, e, f. Das Dreigespann. „Sósed ôrje s trojko.“ Málhinje na Krasu.

Tróska, e, f. Tropínje, máselnik; das Schmalzmuss. Lúče na Štír.; Rogátska okólica. T r ó s k e v, k v e, f., isto. V Laščah. Srbski: troska, f., die Schlacke. Priméri staroslov.: droždije, f. pl., droštija, n. pl., novoslov.: drôžije, f. pl., die Hefe, in tudi nemški: Trester, plur., katera beseda znači isto, kar: tropínje.

Trs, a, m. Kôcenj; der Krautstengel, Strunk. „Gosénice so zelje do trsa pojéle.“ Hrúšica v Istri; Medána v Brdih. Staroslov.: trŭsŭ, m., vitis; srbski: trsje, n., die Weinreben, der Weingarten; trsnat, adj., stämmig, robustus; novoslov.: tršàt, šáta, o, adj., untersetzt, stämmig; češki: trs, m., der Stock der Pflanze.

Trúšen, šna, o, adj. Míren, krôtek, ponížen. Vrsno na Tolmínskem. — Ruski: trusŭ, m., ein furchtsamer Mensch, trúsitĭ, v., Angst haben, bange sein, sich fürchten, den Muth verlieren, truslívyj, adj., bange, ängstlich, furchtsam, truslívostĭ, f., Bangigkeit, Aengstlichkeit; češki: truchleti, v., trauern, betrübt sein, truchlý, adj., traurig, düster, truchlivý, adj., ängstlich,

betrübt; poljski: truchleć, v., die Kräfte verlieren, kraftlos werden, erstarren vor Furcht, Staunen und drgl., truchliwy, adj., ängstlich, furchtsam, erschrocken; gorénjesrb.: truchły, adj., beklommen, ängstlich, traurig, düster. Koreníka: tr. Priméri: tár, m., imé neke rastlíne.

Trúšje, n. Senén drobír; das Heuicht. Priméri srbski: trúšni, adj.: trušni hljeb, das Kleienbrot, trušnica, otrušnica, f., isto; ruski: truhá, f., zerriebenes Heu, Abfälle, Spreu; gorénjesrb.: trušenki, m. pl., verstreute Stückchen Heu und drgl., feiner Staub. K temu priméri besedo: troha, f. Koreníka: tr. Priméri tudi zopet i: tár, m.

Tŕžiti, tŕžim, v. impf. Prodajati, kupčevati; Handel treiben. Brkíni.

Túlec, lca, m. Podolgovat, z vrbovega prótja spleten košek, v katerem sušé ovočje. Ipavska dolína. V Vrémah je to: vŕša. — Staroslov.: tulŭ, m., der Köcher; hrv.: tulica; srbski: tul. Mikl. lex.; srbski: tulàica, f., tuljak, ljka, tuljac, ljca, m., die Einsteckröhre; ruski: tulŭ, m., der Köcher, túlitĭ, v., verdecken, verbergen, túlka, f., der Spund, Zapfen, túlovišče, n., der Rumpf (Leib), túlukŭ, m., eine Art Sack, tulúnŭ, m., ein abgezogener ganzer Balg, tulúpŭ, m., der Schafpelz, tulíjá, f., der Hutkopf; češki: toul, toulec, m., der Köcher, das Pulverhorn, die Patrontasche, touliti, v., biegen, schmiegen, herumführen, verbergen, in Sicherheit bringen, touliti se, v., verschämt thun, geduckt schleichen, tulej, m., ein rundes Loch, worin der Stiel befestiget wird; poljski: tuł, m., der Köcher, tulić, v., stillen, beruhigen, zum Schweigen bringen, sanft an sich drücken, verbergen, in Sicherheit bringen; priméri novoslov.: potúliti kaj = ukrasti kaj. V Laščah; poljski: tułów', tułub', tołub', tołob', tułob', tułup', m., der Rumpf (Leib); priméri ruski: tulúpŭ, der Schafpelz, ter novoslov.; telebàn, telebáč, m., in tudi nemško besedo: Tölpel, (katera je slovanska po vsej príliki); gorénjesrb.: tulawa, f., die Pfeife aus Weidenrinde, tulić, v., schmiegen, biegen, tulić so, sich schmiegen, sich bücken, sich ducken. Priméri v letopisu 1880. l.: pritúliti se, v., na 178. str.

Tuljáva, e, f. Okratka cév pri lesénem líji; das Rohr am Giessschaff. Rihenberk; votlína v kacem orodji, na pr. v lopáti, kamor se vtakne držálo, die Einsteckröhre. V Laščah. Priméri: túl, m.

Ubrečkán, a, o, adj. Zamazan po obrazu. Poleg te besede se nahaja tudi oblika: bréškast, adj., v istem poménu. Podkrnci. Temna beseda.

Udriti (čitaj: úd-), *údrim*, v. pf. Udariti; schlagen. Imp.: údri; part. praet. act. II.: údril, a, o; part. praet. pass.: údren. Hrúšica v Istri.

Uglédati, uglédam (bolníka), v. pf. trans. Postréči. Lepéna (ě) pri Sóči.

Ugrešíti, ugreším, v. pf. Verschmerzen. „Tisto izgubo sem uže iz davna ugrésil.“ Podkrnci.

Ujéd (ẽ), *i,* f. Kolik. Hrúšica v Istri. Na Gorénjskem je: ujéda, f., živál, katera druge živáli morí in ujéda, na pr. jástreb. Podstava: ujẽsti, ujẽm.

Ukŕčiti se, ukŕčim se, v. r. pf. Sich weigern. Podkrnci. A v Laščah: kŕčiti se, v. impf., sich weigern.

Ukrojíti, ukrójim, v. pf. (obleko). Urezati; zuschneiden. Podkrnci.

Uléči, uléžem; ulégel, ulégla, ulêglo, v. pf., erliegen. „Saj ne uléžem, če to délo sam storím.“ „Pod mojo težo bi tí ulégel.“ V Laščah. Češki: ulehnouti, v., erliegen; poljski: uledz, ulec, v., erliegen.

Uložíti se, uložím se, v. r. pf. Sich bereit erklären. Kobòrid. Ruski: uložítĭ, v., durch ein Getetz festsetzen, bestimmen; češki: uložiti, v., festsetzen, bestimmen, sich vornehmen; poljski: uložyć, v., bestimmen, uložyć się = pogodíti se.

Umíti se (reci: úm-), *úmim se* (s kom), v. impf. r. In witzelnder Redeweise mit Jemandem wetteifern. Kobòrid.

Unêsti se, unêsem se, v. pf. Vsako orodje, a iz vlásti vrteča se priprava se unêse s časom, rekše, ubrúsi in ogládi se; a tudi človek. Kobòrid. Málinček (za kavo) ne služi dobro, dokler se ne unêse. Podkrnci.

Urásti, urástem, v. pf. „Urástel sem hlače (bolje morda: hlačam)“, rekše, toliko sem vzrastel, da so mi hlače uže prekratke. Podkrnci.

Urmeníca, e, f. Bezgálka; eine geschwollene Lymphdrüse am Halse. Podkrnci. Podstava utegne biti laška beseda: vérmine, f., der Wurm, ker mislijo morebiti, da je v berzgálki črvìč ali ogrec, kakor po navadi v mnozih tacih búškah.

Ustrížek, žka, m. Kdor človeka hoče striči, a ne zna dobro, naredí mu po glavi ustrížke, rekše, po nekatera mesta zareže globôče, nego po druga, in takó nastanejo kakor neke goláčine. Bólc.

Uvézan, a, o, adj. Uvézan je, er ist in Verlegenheit. Podkrnci.

Vajàl, jála, m. Polž brez hiše. Medána v Brdih. Večína teh polžev je črnih, a nekateri so tudi črnorudéčkasti. — Od laškega: vajo, adj., schwärzlich, schwarzröthlich; vajolato, adj., schwärzlich; vajuolo, m., vajuole, f. pl., die Pocken, Blattern; srédnjelat.: variola, f., die Pocke, Blatter, kar je od lat.: varius (variolus), adj., bunt, verschiedenfarbig.

Váje, váj, f. pl. Vájeti; das Leitseil, der Leitriemen, Zügel des Pferdes. Bólc. Vájet, a, m., isto. V Laščah. Miklošič v svojem spisu Die Fremdwörter itd. učí: „nsl. vájet, f., das Leitseil. — vgl. nhd. bair. Wailer, m. (ausgesprochen unter anderem: Waje), Leitseil. Schmeller IV. 54.: hinsichtlich des auslautendem „t“ vgl. man: Francè, Francéta, Múrko, Múrkota etc.“ Frommann v drugej izdavi Schmellerjevega slóvnika

II. 886. zamán išče prave domáče koreníke bávorskej besédi, rekoč: „vrgl. allenfalls das isländische: ôl, dänische: oel, lorum, funis (nach Grimm I. 310.),“ in ker se mu vse to ne zdí dovolj dokazoválno, sam on očí obrača k Slovanom, ter oménjeno besedo primérja k poljskemu: wodze, k novoslovénskemu: povodec, in k češkemu: vodidlo, vodítko, Leitband, Gängelband für Kinder, od glagola: voditi, leiten, führen. V slovanščini se nahaja novoslovénski v Bélih Kranjcih: vójka, f., das Leitseil; srbski: vòdjice, f. pl., der Zügel, kar bi novoslovénski slulo: vójice, in primériti je k belokranjskemu: vojke; ruski: vozža, vožža, f., das Leitseil, der Leitriemen, kar bi po naše slulo: voja, in zatorej zopet zeló na tanko ustréza belokranjskemu izmanjšljívemu licu: vojka; češki: vodidlo, vodítko, n., das Leitband, Gängelband; poljski: wodze, plur., der Leitriemen; gorénjesrb.: wodźadło, n., das Leitband, Gängelband. Vidimo, da v naziválo te stvarí vsem číharnim Slovanom rabi podstava: vod, od koreníke: ved, führen, leiten; samó beseda: váje, f. pl., morda stojí na iste koreníke drugačnej podlógi: vadi, vadj, staroslov.: važd, in bi, ako ta misel nij pomótna, staroslovénski slula: važdę, f. pl.; primeri staroslov.: razvoditi, v., poleg: razvaždati, v., čemur ustréza novoslov.: razvoditi, v., poleg: razvájati, v.; isto podstavo nahajamo v druzem délu staroslovénske zložene besede: vodovažda, f., starosrbski: vodovadja, f., die Wasserleitung, kar bi novoslov. slulo: vodovája. Največjo težávo dela lice: váj e t, m. f.; koroško-slov.: vájat, f. Morebiti ima obrazílo: j a t ŭ, namésto obrazíla: a t ŭ (Mikl. Gramm. II. 185.), in stojí namesto: vôjat, z ónim širokim „ô“, kateri se mej Slovéni po mnozih krajih izréka malo ne kakor „á“, ter po nekód slôve, kakor pravi „á“: áča, ásel, ásla, ágenj, áplěn, Mokránog (Nassenfuss) itd., namésto: ôča, ôsel itd. Tudi koróški Nemci, kateri so besedo, mej Kranjci „vájet“ izrékano, v staréjšej dôbi na pósodo vzeli od Slovénov, res govoré: wojet, n., das Leitseil. Lexer, Kärntisches Wörterb. 259. Kdo vé, če tudi bólška beseda: váje, f. pl., nij drugo, nego li: vôje? Ako vse na tanko pretehtamo, nikakor ne moremo verjeti, da bi se beseda: vájet, po resnici dala odtrgati od svojih inih, poprej naštétih, po vsem slovanskem svétu rabečih soobrazov. — Kakor: Waje, namesto: Wailer, takó zagúljeno Bávorci izrékajo tudi: die L e i e, L e i e n, namesto: L e i r, L e i r e n (die Leyer). Schmell.-Fromm. I. 1500., od koder je novoslovénska, mej Gorénjci obíčajna beséda: l á j n a, f., die Drehorgel.

Valjálnica, e, f. Die Walkmühle. Bólc.

Várati, váram, v. impf.; p r e v á r i t i, p r e v á r i m, v. pf. Betrügen. P r é v a r a (ẽ), e, f., der Betrug. Lóž.

Váruh, a, m. Benetski Slovéni izrékajo v tej besedi čist „u“.

Večér, i, f. Ta beseda je v Bólci ženskega spola. „Bog vam daj dobro večer.“ Srbski: večer, m., f.

Vẽdé, adv. To se vé da; selbstverständlich. — Široko mej Slovéni obíčajno recílo „se vẽ da“ je laški: si sa; Tržáčani v tega mesto govoré tudi: se zná.

Vẽhúta, e, f. = véha = kápusova rastlina, ki se nehče v glavo stisniti in utrditi. Vrsno. V Rihenberku je to: vẽšíca, f.

Vékav, káva, o, adj. „Vekáva barva“ = grelle, schreiende Farbe. Podkrnci. Podstava: vékati, v., schreien.

Venálnica, e, f. Skôraj potem, kadar pride blágo na planino, navadno uže drugi dan, méri (tehta) se mleko, ki je dá blágo vsacega posámičnega zadrúžnika. Osemdeset liber mleka gre v jedno mezdò. Kar ostane mleka črez mezdò, gre v venálnico. Denimo, da so trije gospodarji: prvi ima 40, drugi 30, a tretji 20 liber mleka. Ti trije so v mezdì, a tretji je samó z 10 librami, kajti 40 + 30 + 10 = 80 = mezdà; a z ostalimi 10 librami je v venálnici. Kolikor liber mleka ima kdo v mezdì, toliko dníj mu je kozáriti (pasti). A ón, ki je v venálnici, treba da za libre, kar jih je črez mezdò, nekoliko plati, ker zá-nje nij kozáril. Na Bólškem. — Kaže, da je to od laškega: venále, adj., käuflich.

Vêren, vêrna, m. Tolmún, globočina v vodi. Ipavski sv. Križ. Priméri: vríj, m.

Veselẽti, veselím, v. impf. impers. „Veselélo bi me, ako bi mi časi kaj pisal.“ Podnanósci. Tudi po Dolénjskem v nekaterih krajih.

Vi, praep. = iz, a samó v zloženih besedah, kakor je to i v ruščini, češčini, póljščini. Take vrste glagoli so: Vilésti (lẽz), vignáti, vipodíti, vikopáti, vivléči (vlẽk), vipúliti, virézati (rẽz), viríti, vistŕgati, vižúliti, namesto: izlésti, izgnáti, izpodíti, izkopáti, izvléči, izpúliti, izrézati, izríti, izstŕgati, izžúliti. Staro Sêdlo; Bólc.

Vívnik, a, m. Zvéženj, ki se na cvetno nedeljo nosi v cerkev. Spodnja Idrija. — Srbski (v Dobrovníku) je: viva, f., a po drugód: iva, f., die Bachweide; novoslov. na Tolmínskem na Vrsnem: víva, f., góž (trta), ki véže grédelj in kólca (v letopisu 1880. l. na 207. str.); ruski: perevivŭ, m., das Umwinden, perevivka, f., die Umwindung; dolénjesrb.: wiwa, f., eine elastische Weidenart. Pfuhl 785. Več nego samó resnici podobno je zatorej, da beseda: íva, f., salix caprea, die Sahlweide, stojí namesto: víva, in tega lesá mej drugimi šibami vselej toliko povežejo v vívnik, da se je cvetna nedelja po njem staroslovénski zvala: vrŭbĭna nedẽlja, vrŭbĭnica. Priméri staroslov.: vrŭba, f., novoslov.: vrba, f., die Weide, salix, lit. virbas,

m., Reis, Ruthe, Zweig, besonders von Birken: kar se vije v goží; a viva je od koreníke: vi, winden.

Vláka, e, f. Toliko drv, bodi si v deblih ali véjah, kolikor jih vleče konj ali človek. „Šel je po vlako.“ Sólkan.

Vláke, f. pl. = saní; der Schlitten. Podkrnci.

Vlážen, žna, o, adj. Langsam, gemächlich. „Vlažno govorí“ = počasi in premišljeno govorí. Podkrnci in Tolmínci. Priméri besedo: lág v letopisu s 1879. léta na 143. str.

Vlíčka: vzpomladi; im Frühjahr. „Vlíčka pojdem slúžit“. Lúče na Štírskem. — Ta beseda ima jako zabrísano lice. V Murku čitamo: vulétje, n., der Frühling, vuléten, tna, o, adj., Frühlings-, namesto: vůlět-, vlět-. Beseda: vlíčka je uprav časóven rodílnik, stoječ namesto: vlétka, zatorej kaže „i“ namesto „ě“ in „č“ namesto „t“, kakor je poslédnje tudi v besedah: naméček, nam.: namétek, m., die Zugabe, mláčva, poleg: mlátva, f., das Dreschen, smójka, namesto: smódka, f., eine gebratene Rübe, posojílo, poleg: posodílo, n., das Darlehen, precéjki, nam.: precédki, m. pl., der Abguss. Mikl. Gramm. II. 257.

Volkodlàk, dláka, m. Der Werwolf. Zémon pri Notr. Bistrici. Tudi v Ríbnici; v Laščah je beseda še znana, a znači malo ne samó psà, kateremu je volčíca mati.

Vóraden, na, o, adj. = rédek. Oblóda (pomíje) za prasce je vóradna. Vrsno. Od laškega: rado, adj., namesto in poleg: raro, adj., dünn, nicht dicht.

Voznica, e, f. Kolovozni pot; der Fahrweg. Lívek nad Idrijskim.

Vpíčiti se, vpíčim se, v. pf. r. Stehen bleiben, stocken. „Kupčija z lesom se je vpíčila“. Kobòrid.

Vratnína, e, f. Trava prve košnje. Gorénja Sóška dolina. Morebíti zató imenovana takó, ker se nje rast zopet vrača in daje otavo: vráčati, namésto: vratjati.

Vŕba, e, f. Črno-sivkasta krava, kakeršna je vrba. Zémon pri Notr. Bístrici.

Vrečáti, vrečím, v. impf. Kričati, dréti se. Govorí se o détci. Vréme. Namesto: vrěščáti.

Vréče (ě), *a,* n. V vréči se masté oljke, kadar se dela olje. Samó v tem poménu se je vzdržala stara beseda; vsaka druga podobna sprava je: žákelj, ljа, m. Málhinje na Krasu. Vréče, a, n., der Sack, obíčajno tudi na Oblokah. Staroslov.: vrěšta, f., vrětište, n., der Sack; srbski: vreća, f., der Sack; ruski: veretá, f., vrétišče, n., ein Sack aus grober Leinwand; češki: vřece, n., der Sack.

Vrélec (reci: vrěl-), *lca,* m. (izrékajo: vrówec). 1) Takó se zovó mali izvírki, ki se po deževji pokažejo po gorskih senožétih. Bólc; Staro Sêdlo. 2) Človek, iz vlásti otrok, ki neprestano govorí. Bólc; Staro Sêdlo.

Vrhóvnik, a, m. Večji ploščat kamen, kakeršne na zidéh devajo po vrhu. Málhinje na Krasu.

Vríj, a, m. Tolmún, globôdnica; tiefe Stelle im Wasser. Brda Goríška. Priméri: vêren, m., ter poišči: berig, m., berij, m., brêj, m. Kaže, da je vse to jedne koreníke, ki bi utegnila biti ista, katera v besedah staroslov.: virŭ, m., novoslov., srbski, češki: vir, m., ruski: virŭ, m., poljski: wir, m., der Wasserwirbel, tiefe Stelle im Wasser.

Vrklìn, lína, m. Pletena vrša v ribjo lóv; der Garnsack. Srpeníca na Goriškem. Ta beseda po resníci spada v abecedno písme „B", ker Bolčáni izrékajo „v" namesto „b"; zató je: vrklìn namesto: brklìn, a to morda zópet nam.: burklìn; priméri v letopisu 1879. l. na 135. str. búrkla, f., pleten koš v ribjo lóv, in primeri tudi ruski: burákŭ, m., länglichrundes Gefäss von Birkenrinde mit hölzernem Boden und Deckel.

Vrtálja, e, in: *frtálja, e,* f. Neko cvrtje; eine Art Eierkuchen. Po vsem Goriškem. Frtálja, e, f., isto, v Laščah. Od laškega: frittata, f., der Eierkuchen, frittella, f. der Pfannenkuchen: fritto, partic. praet. pass. od glagola: friggere, in der Pfanne backen, od koder je novoslov.: frígati, na pr. jetra; posebno v slovénskej Ljubljani se pojé mnogo „friganih" jéter.

Vsód, adv. = povsod. Rihenberk. Hrvatski: svuda, kakor: sve za: vse, svak za: vsak; staroslov.: vĭsąda, vĭsądu, vĭsądě, adv., ubique.

Vstáva, e, f. Náda, der Schuhfleck. Ipavska dolina.

Všépniti se, všépnem se, v. r. pf. Prikúpiti se. „Od mnozega blaga, ki ga je trgovec nosil pred me, všépnilo se mi je to." Benetski Slovéni. Priméri: šapa, f., kámena oblóga.

Vtôre jutro = drugo jutro. Vas Krn. — Vtôre stojí namesto: vtôroje; staroslov.: vŭtoryj, vŭtoraja, vŭtoroje, der zweite, die zweite, das zweite, zatorej „e" namesto „oje"; priméri v Brizínskih spomenícih: me tělo, me dělo, mega posta, memu krstu itd., namesto: moje tělo, moje dělo, mojega posta, mojemu krstu.

Vtrésti, vtrésem (kaj) v. pf. V pripovedovanji še kaj svojega priděti. Podkrnci.

Vzdév (ě), *a,* m. Der Vulgo-Name, der Spottname. „Piše se Kovač, a Smolec mu rékajo na vzdev." Logátec. Ipavec bi dejál: „piše se Kovač, a Smolec mu lájejo." Imé vzdéti (reci: zdě-), einen Spottnamen geben, vzdévek (reci: zděv-), vka, m., der Spottname. V Laščah. Češki: vzděti, v. pf., benennen: vzděl jemu jméno Vladislav.

Vzdržati, vzdržam, vzdržal sem, v. impf., kar po drugod govoré: vzdrževati, aushalten: kdo te z obléko vzdrža, rekše, kdo ti daje obleko? A vzdržati, vzdržím, vzdržal sem, v. pf., znači isto. Jednako je: udržati, zadržati, v. impf., zurückhalten, a udržati, zadržati, v. pf. V Laščah.

Vzmalíčiti, vzmalíčim; razmalíčiti, razmalíčim, v. pf., in tudi: vzmalíčiti se, razmalíčiti se, v. pf. Ausarten, verderben im moralischen Sinne. Izréka se: zmal-, namesto: vzmal-. Kras; Ipavska dolína; po Dolénjskem. Podstava je vender le samó lašk a beseda: malízia, f., die Bosheit, Tücke.

Vzmét, í, f. 1) Die Springfeder. V Laščah. „Peró" je v tem zmislu nemčevánje. 2) Uljé s črnim vršíčem; Aas, Abscess. Zémon pri Notr. Bistrici. Izréka se: zmét, in znači: das sich Emporwerfende.

Vznesèn, vznesêna, o, adj. Stattlich. Vznesèn mož, vznesêna žena, déklica. V Laščah.

Vzpétiti se, vzpétim se, v. pf. r. Opómeniti se, domisliti se; uprav: povrniti se spet na prejšnjo misel. Cérknica. Staroslov.: vŭspętiti sę, v., zurückkehren. Podstava: vŭspętĭ, adv., novoslov.: spét, adv., wiederum.

Vzpríčo, praep. cum gen. Zaradi; wegen. Izréka se: spríčo; ali uže príglas učí, da ta beseda ne stojí v družílniku, nego v kazálniku, in da trebé pisati: vzpričo. „Vzpríčo tebe grem iz hiše." Sv. Križ Ipavski; Kras.

Vzprožílo, a, n. Nastava ali prógla v ptíčjo lóv. Vrsno. Išči beséd: žerjál, m. in: podpésica, f. Podstava je: vzpróžiti, auf springen machen.

Vztekníti se, vztáknem se, v. r. pf.; vztíkati se, vztíkam se, v. impf. Vzpénjati se, na pr. na drevo. Spodnja Idrija.

Vzvód, a, m. Der Hebel. Knéža na Tolmínskem. Vzvód, í, f., isto. V Laščah. Izreka se: zód, a v Laščah: zúd. Koreníka: vŭzved-, staroslov.: vŭzvesti, vŭzvedą, heben, erheben.

Zabodálo, a, n. Mesto, kjer mesár žival zabôde; die Stichstelle. Kobòrid.

Zabŕhel, hla, o, adj. = zabrékel, kla, o. Vrsno. Pokvárjeno lice.

Zadáti se, zadám se, v. pf. r. In einen Dienst einstehen, sich verdingen. „Zadál se je za volárja"; „zadála se je za Goríco". Kobòrid. Staroslovenski: zadatije, n., das Reugeld, Handgeld; ruski: zadavátĭ sja, v., sich in die Stelle eines Andern als Leibeigener verschreiben lassen, zadátokŭ, tka, m., das Handgeld; češki: zadati ouřad, ein Amt vergeben, zádánek, zádatek, m., das Haftgeld; poljski: zadawać komu co, dać mu na rękę, zadatek dać, einem etwas auf die Hand geben, Handgeld geben; gorénjesrb.: zadać, v., weggeben. Zadati se zatorej znači: sich vergeben, weggeben.

Zadníti, zadním, v. pf. Kakej posodi vstaviti dno; den Boden einsetzen, bödmen. Ipavska dolina. Podstava: dno, staroslov.: dъno, n., der Boden.

Zadoníti, zadónem (koga), v. pf., ersticken. „Malo da me ní zadonílo." Vrsno. Spreza se: zadoníti, zadónem, zadónil, zadoníla, zadonílo, z istim príglasom, kakor: utoníti, utónem,

utónil, utoníla, utonílo. Ta glagol slôve staroslovénski: dąti, dumą, wehen, blasen, schwellen, dunąti, duną, wehen, hauchen; staroslov.-bolg.: poduti, poduješi, einhauchen, staroslov.-srb.: razduti, razduješi, aufblasen. Sanskr.: dham, dhmâ; dhu, agitare, dhûmas, fumus, gotski: dauns, odor, lit.: dumai, m. pl., der Rauch, staroslov.: dymŭ, m., der Rauch. Mikl. lex. 181. 190.; novoslov.: nadót, a, o, aufgeblasen, partic. praet. pass. od glagola: *dóti, *dmèm, blasen; díti, díjem, wehen; srbski: dunuti, dunem, blasen; ruski: dunutĭ, dunu, blasen, dutĭ, duju, blasen, wehen, zaduvatĭ, anfangen zu blasen; češki: dunu, ich blase, hauche, douti, duji, blasen, hauchen; poljski: dąć, dmę, blasen; gorénjesrb.: duć, duju, blasen, wehen. Slovanska koreníka je: dŭm, od koder staroslov.: dąti, dŭmą, poljski: dąć, dmę. Dąti stojí namesto: dŭmti. Vzpóredno, če tudi obilo mlajše lice te koreníke, je: du, v glagolih II. vrste, zatorej staroslov.: dunąti, duną, namésto: danąti, daną, kakor ima še Ostromir: daną, in to namésto: dŭmnąti, dŭmną: pred hohnívim „n“ se je namreč hohnívi „ą“ izpremínal v čist, nehohniv samoglasnik „u“, priméri staroslov.: poměnąti, meminisse, namesto in poleg: pomęnąti; novej slovénščini, katera namesto „ą“ izréka nehohniv „o“, nij bilo treba tega „o“ pred „n“ izpreminati v „u“, in zatorej ima pravilno lice: zadoníti, zadónem. Nedoločnik srbski: duti, ruski: dutĭ itd., a morda tudi obrazi, kakeršni so staroslov.: du-nų-ti, srbski: du-nu-ti, ruski: du-nu-tĭ, bili so v pritko, da se je lice „du“ (čisto staroslov.: dą) polagoma jelo čutiti za pravo, otrdélo koreníko, katere prvotni obraz „dŭm“ je na zadnje po vse izgínil; zatórej zdaj, razven stare slovénščine in poljščine, namesto: dąti, dŭmą, največ nahajamo samó: duti, dujem, staroslov.-bolg.: poduti, poduješi, staroslov.-srbski: razduti, razduješi, katera obraza bi čisto staroslovenski slula: podąti, podŭmeši, razdąti, razdŭmeši: temu podobno se novoslovénski po nekatere kraje govorí: kléti, kléjem, fluchen, namesto: kléti, kólnem; srbski: duti, dujem; ruski: dutĭ, duju, zaduvatĭ, namesto: zadymatĭ, kakor bi novoslov. kdo rekel: preklẹjati, namesto: preklínati, verfluchen; češki: douti, duji; gorénjesrb.: duć, duju. Nova slovenščina je stopíla še korak dalje, in je „u“, naslednik starejšega „ą“, oslabíla v „y“, namésto česar to narečje govorí „*i*“: díti, díjem, wehen, hauchen, namesto: dyti, in to namesto: dąti (dóti); priméri: dvígniti, namésto: dvígnyti, in to namesto: dvígnąti: Štírci še govoré: dvígnoti. — Kar se v besedi: zadoníti dostaje pojma „ersticken“, priméri: dehniti, v., hauchen, wehen, ter poleg tega: zadehniti: ersticken (eigentl. erstickt werden). H koreníki: dŭm prístoji tudi beseda: dú-d-a, dú-d-k-a, dú-d-l-a, f., ein Blaseinstrument, die Rohrpfeife, Schalmei, od koder

je nemška beseda: Dudelsack, na pósodo vzéta v zeló novej dobi: starovénski: *dąda. Ker je vsakej koreníki, kakor je znano, prvotni pôjem: gibánje, zatorej tudi od te koreníke nahajamo v ruščini glagol pravotnega, starega líca: vzdymátĭ, aufheben, in die Höhe heben, aufrichten, k čemur je primeriti novoslov.: vzdumíti, vzdumím, vzdúmil sem (reci: zd-), v. pf., trdno spéčega človéka prebuditi in stvoriti, da vstane; vrniti ga v svést. V Laščah. Semkaj prístoji tudi bolg.: duma, v., reden, sprechen, dumŭ, f., das Wort; ruski: dúma, f., der Gedanke, der Rath als Versammlung, das Erdachte, Ersonnene (ein Gedicht), dúmatĭ, v., denken, glauben, meinen, die Absicht haben, sich einbilden; poljski: duma, f., das Nachsinnen, das Ersonnene (ein Gedicht, Klagelied), die Einbildung, der Stolz, der Ehrgeiz, dumać, v., nachdenken, sinnen, betrübt sein, dumny, adj., stolz, ehrgeizig. To Miklošič v staroslovenskem slovniku in potem v svojem spisu Die Fremdwörter itd. proizvaja od gotskega: doms, sensus, judicium; a premisliti je, da latinska beseda: animus, najprvo tudi znači: das Hauchende, Wehende, a potem: geistiges Lebensprincip, Wille, Vorsatz, Entschluss, Zuversicht, Hochmuth, Stolz, Besorgnis, Unmuth, die denkende Seelenkraft, Urtheil, Meinung.

Zagónati, zagónam, v. pf., ein Räthsel zum Auflösen geben; ugónati, ugónam, v. pf., ein Räthsel lösen. „Tri ganálice sem mu zagónal, pa nobene ni ugónal.“ Ganálica, f. = ugánka, das Räthsel. Vólče. — V Goriških Brdih je: uganálica, f., v Solkánu: ugánka, f., ali: zastávica, f., das Räthsel. — V Vólčah tist, ki zastavlja ganálice, napové vsako, predno jo zastavi: ganálica, ganálica! Kranjsko-slovenski: ugánka, f., das Räthsel, uganíti, ugánem, v. pf., ein Räthsel auflösen. — Jezik ima tem besedam trí mej sobój podobne ter sorodne koreníke: gad, gat, god. Staroslov.: gadati, v., coniicere, putare, coniectura assequi, gadŭka, f., coniectura; novoslov.: uganíti, v. pf.: uganíti komu po toliko plače na léto; ruski: gaslo, n., das Losungswort; poljski: gadać, v., reden, errathen, lit.: goditi, v., coniicere, sanskr.: gad, loqui; staroslov.: gatati, v., coniicere, gatŭka, f., divinatio, ganati, v., proponere, gananije, n., propositio, aenigma, coniectura; — srbski: gatati, v., wahrsagen; novoslov.: gonotka, zaganka, zagonka, f., das Räthsel, gonétanje, n., auspicium, gonetnik, m., augur, v Habdelići; hrvatski: gonitka, f., das Räthsel, v Vranići; srbski: gonenuti, v., gonetati, v., ein Räthsel aufgeben, v Vuku; gonetalac, gonetnik, m., augur, gonetka, f., vaticinium, v Mikalji; novoslov.: ugoniti, v., divinare, v Habdelići, coniectura assequi, v Danjku, zagoniti, v., divinare, v Habdeliči; ruski: ugonútĭ, v., errathen: pod-

stava: god. Mikl. lex. 125. 126. 134. Lice: gan, stojí namesto: gadn, ali: gatn, a lice: gon, namesto: godn.

Zagovédeti se, zagovém se (reci: zagovědůti se, zagověm se), v. pf. = zavěděti se, zavém se. Podkrnci. A v Rihenberku: zdogovédeti se, zdogovém se (reci: zdogovědůti se, zdogověm se), v. pf., isto. Da imamo tukaj pred sobój glagol: věděti, věm, wissen, o tem se níj dvojiti, a kar se dostaje vtáknenega „go", priméri besede, kakeršne so: gávran, m., der Rabe, poleg: vrán, m., isto, staroslov.: kagrůličištĭ, m., pullus turturis, poleg: grůlica, f., turtur, in srbski: razgovijetan, tna, o, adj., deutlich, nicht unter einander. A semkaj ne prístoji tudi novoslovenska, v Laščah navadna beseda: zagovéden, dna, o, adj., ungeschlacht, roh, namesto česar nekteri govoré tudi: nezagovéden, dna, o, isto, ker je nje podstava morda: govédo, n., das Rindvieh; kajti „e" je v obeh teh besedah jednak.

Zagózdnik, a, m. Leséna zagózdica pri kacem orodji. Podkrnci. Polno lice te besede je: zagvózdnik.

Zahváliti, zahválim, v. pf. Potrditi; für richtig befinden, bestätigen. „Te pogodbe jaz nisem nikoli zahvalil." „Vsi računi so zahvaljeni." Sóška dolina. Priméri srbski: pohvaliti, v., beloben, collaudare; češki: pochváliti, v., billigen, gut heissen, sich gefallen lassen.

Zájec, jca, m. Kos mesá v hrbtu. „Dal mi je mesá v zajci." Idrija. Osobito pri sviníni, tudi v Laščah.

Zajéten, zajétna, o, adj. Zajéten je človek ali ud: noga, roka itd., tudi konj, vol, tele, sploh vse, kar níj tenko ali šibkó, in česar je mnogo zajéti ali prijéti (fassen), če tudi néma v sebi posebne močí. Ta beseda rabi največ le o človeškem in živalskem telesi; réje se sliši, a vender tudi: to drevó je zajétno, ima zajétno déblo, zajétne véje. V Laščah. „Ein Mann von starkem Gliederbaue" ne imenuje se „močán mož", ker bi to bilo nemčevanje, kakeršno je vsak dan čitati v slovenskih pisateljih, nego treba je reči: zajéten mož; a „močán mož" je ón, kateri mnogo vzdigne, nese, ali vrže krepkega junaka. Zajéten človek nij vselej tudi močán, ker utegne biti brez veká, niti ne močán vselej zajéten, ker je morda tenek in šibák. Priméri: zastáven, adj.

Zakíljati, zakíljam, v. impf. Opetovalni glagol od: zakláti, zakoljem. Vrsno pod Krnom. Pohabljen obraz; pravôtni slôve: zakálati.

Zakljúčiti, zakljúčim, v. pf. Koníce železnih žrebljev privíti in v les nazaj zabíti. „Kadar so hudiči videli Kórenta, kakó gre k peklu, tiščáli so vrata peklénska takó, da so jim nohtjé prodrli vrata, a Kórent jim jih je zunaj s kládivom zaključil." Kràs. Vkljúčiti, v. pf. = uvíti, biegen, na pr. kambo.

Zálust, zalústi, f. Der Widerhaken an der Angel; die Einkehle am Garnsacke, an der Reuse. Srpeníca na Goriškem. Temna beseda. Gorénjci v Kranji govoré: zazóbek, bka, m., der v. Widerhaken an der Angel.

Zamálka, e, f. = odimálka. Išči te besede. — Ipavski sv. Križ; Málhinje na Krasu. Beseda je zeló pokvarjena. Odimálki je koreníka: dȗm, blasen, aufblasen, schwellen. Priméri: zadoníti.

Zamodréti, zamodrím, v. pf. Bläulich werden. Srpeníca. Podstava staroslov.: modrъ, adj., blau.

Zamolcáv, a, o, adj. (izrékajo: zamucáv). Potúhnen; tückisch, verschlagen. Senožéče. Podstava: molk, m., staroslov.: mlъkъ, m., das Schweigen.

Zamotarnáti se, zamotarnám se, v. pf. r. Zaplesti se, zaméšati se. Podkrnci. Podstava: mot, od koder je tudi: môtati, zatorej: zamotarnáti se, isto, kar: zamôtati se.

Zamózka (reci: zamúzka), *e*, f. Osník; der Radnagel. Vólče. Priméri novoslovénski: mozník, m., lesén klin, s kakeršnimi tesárji zbíjajo debela bruna kacega kozelcà, skednjà in druge leséne zgradbe. V Laščah; srbski: moždanik, m., onaj klin, što drži naplatke (platišča kolésna) jedan za drugi; poljski: moždżeń, m., der Sperrnagel, Spann-Nagel.

Zamrsán, a, o, adj., uprav: trpni deležnik minól. časa, od glagola: zamrsáti. Zamrsána je obleka, ki oprana izgubí prejšnji lesk in lepo barvo. „Tega ne kupuj, jeden krat oprano, bode zamrsáno.“ Podmélci na Tolmínskem. Priméri staroslov.: mrъsiti sę, v., foedari, mrъsьnъ, adj. foedus.

Zapásti, zapásem, v. pf. „Ta jed človeka hitro zapáse,“ rekše, človek ne more od nje mnogo jesti; ist sättigend, geil. Krás.

Zapásti se, zapásem sę, v. pf. Sich vermehren. „Pred nekaj léti v našej vodi uže ní bilo rakov, a zdaj so se spet zapasli.“ Zémon pri Notr. Bístrici. Kar se dostaje pojma, primeri srbski: pasti se, v., coitum appetere (de equa), staroslov.-srb.: pastušatъ, adj., coitum appetens; novoslov., srbski: pastuh, equus admissarius; srbski: pasma, f., die Race.

Zapírek, rka, m. Pšenično in menda sploh žitno zrno v luskini. Sv. Duh pri Krškem.

Zápor, zapôra, m. „Ta mlín melje na zápor,“ rekše, néma toliko vode, da bi vedno mlèl, nego mlinar treba da vodo zapira in zbira. „Denès naredim še en zápor.“ Rihenberk. Po Dolénjskem se to imenuje: mléti z nabôrom.

Zápрava, e, f. Das Gewürz. Lúče na Štír.

Zapúljek, ljka, m. Das Fliegengeschmeiss; mušja zaléga. Plúžna pri Bólci. To stojí namésto: zapljъvъk; priméri: zapljúnek, nka, m., isto. V Laščah.

Zastáven, vna, o, adj. Zastaven je mlad človek, ud, mlada žival,

déblo, véja, zél, rast, sploh vse, kar obéta, da bode zajétno, ako doraste. V Laščah. Primeri: zajéten, adj.

Zastávica, e, f. Das Räthsel. Bólc; Sólkan.

Zategljív, a, o, adj. Zategljiv je pót, ako ga nehče biti nikdar konec. Podkrnci.

Zatólcek, cka, m. Na nogi gnojno uljé. Vrsno na Tolmínskem.

Zaúšnica, e, f. Oteklína na vrátu; die Scrophelgeschwulst. Benetski Slovéni.

Zavôjek, ka, m. = ovínek; die Biegung der Strasse, der Umweg, der Umschweif. Rihenberk. Závoj, vôja, m., isto. „Kosíti po zavôjih", rekše, kosíti ob kacem krívem potoku. V Laščah.

Zavólek, lka, m., Ozel, a tudi kaka zavozlána ali zamotána stvar, na pr. tožba. Podkrnci. Zaólek, zaólka (reci: zaúlek, zaúlka), m., der Knoten, ózel. V Laščah. Nejasna beseda.

Závor, vôra, m. Die Radsperre. Dornberg.

Zavótčiti, zavótčim, (zaótčiti) v. pf. Dati v tkanje. „Zavótčila sem vso prejo." Vrsno pod Krnom. Podstava: vótek, vótka, m., der Einschlag, subtegmen; staroslov.: vątŭkŭ, m., isto. Vą namésto: vŭ, zatorej: vątŭkŭ, namesto: vŭtŭkŭ, das Einweben.

Závrnik, a, m. Konci, na katere se prisuče preja, ki se bode tkala. Sv. Duh pri Krškem. Podstava: za-vr-ni-ti, v.

Zazávati, zazávam, v. impf. Planínski pastír zazáva s hriba v hrib, da pokliče svojega druga. Podkrnci. Pravilno lice bi bilo: zazívati, staroslov.: pozyvati.

Zazóbica, e, f. Zahngeschwür. Vrsno.

Zboga, praep. = zaradi, zastran. „Zboga tebe sem bil tepen." Hrúšica v Istri. Miklošič méni, da to stojí namesto: zboka = zastran: bok, m., die Seite, kar se mu ne more verjeti.

Zdájka, zdájkar, adv. Prav zdaj, otódi; gerade früher. Podkrnci.

Zlén, a, m. Néka bolezen pri prascih. Bolna živál nehče jesti, vedno leží ter često se zdrzne in strese po vsem životu. Bólc. Podstava je: zléniti se, schauern, kar priméri.

Zléniti se, zlénem se, v. r. pf. Zdrzniti se; schauern. Bólc. To stojí namesto: zlékniti se, sich biegen, erschrecken, erzittern, priméri: ruski: zljáka, f., der Schrecken, zljaknútĭ sja, v., erschrecken, in Schrecken gerathen, zatorej: zléniti, namesto: zlékniti. Priméri: zlén, m.

Zlò, à, n. „Pô zlu" iti, verderben, zu Grunde gehen. V Goriškej okolici; po Ipavskej dolini; na Krasu. Jako navaden rek.

Zmíre, zmír, f. pl. Máselnik, tropínje; das Schmalzmuss. Plúžna. Srbski: žmire, f. pl., die Treber des geschmolzenen Fettes; eine Art Mehlspeise. Slovanska ta beseda níj; priméri: zmôrča, f.

Zmíselen, lna, o, adj. Človek, ki se hitro čemu domisli, tak je zmíselen. Podkrnci. V Laščah je tak človek: domíselen, lna, o, izreci: domísuvŭn, domísuvna, o.

Zmôrča, e, f. Vinska gošča, vinske drôžije, zadnje vino. Bólc. V Sol-

kanu se takó imenuje mrénica, ki se naredí na raztopljenem svinci. — Laški: morcia, morchia, f., die Oelhefen. Priméri: zmíre, f. pl., mórčevina, f., mórka, f.

Znés, í, f. Smetí, stelja itd., kar naplaví in znese voda; das Genist. Potem tudi družba malovrédnih ljudíj. Podkrnci.

Zvára, e, f. Usírjeno mleko; geronnene Milch. „Mleko se je zvárilo.“ Bólc.

Zvonica, e, f. Prostor pod zvonikom, kjer se zvoní, potezajoč za vrv. Podkrnci.

Zvoníti „pod obláк“. Zvoníti k hudej uri. V Rihenberku. Zvoníti „pod óblak.“ Pri Ipavskem sv. Križi. Zvoníti „k óblaku (reci: úblaku).“ V Laščah.

Žbríngelj, lja, m. Bútica pri zvonu; der Glockenschwengel. Staro Sêdllo. — Nemška beseda: Springer, poleg drugih stvarí znači tudi: eine Art eiserne Stange. Schmell.-Fromm. II. 703., a še bolj resníci podobno stojí: žbríngelj pokvarjeno za: žvénkelj, klja, m., od némškega: der Schwengel.

Žêklo, a, n. = žêkno. Trnovo v gozdu. Išči te besede v letopisu 1880. l. na 215. str.

Žêlič (reci: žêlûč), *žêliča,* m., in: zêlič (reci: zêlûč), zêliča, m., = môzol na obrazu; Hitzbläschen. Spodnja Idrija. Priméri v letopisu 1880. l.: žêlj, m., na 215. str.

Žéljati, v. impf. Málhinje. Isto, kar: žóljati, v.; žéljkati, v. impf., žmíkati, mencáti. Poišči besede: žóljati, v.

Želód, a, m. Hrast in njega plód; Eiche und Eichel. Plúžna.

Žénba, e, f. Ženitev; die Heirat. „Kaj tebe moja ženba skrbí?“ Kobòrid. Srbski (po zapadnjih krajih): žènba, f., isto.

Žerjál, i, f. Nastava ali prógla v ptíčjo lóv. Poglédi besede: podpésica, f. Žerjál znači uprav: der Kranich. Novoslov.: žerjàv, jáva, m., po Dolénjskem; žerjàl, jála, m., po Krasu; der Kranich; staroslov.: žeravlĭ, m., poleg: žeravĭ, m., der Kranich; novoslov.: žerjal ima podlogo staroslov.: žeravlĭ, a: žerjav je na podlogi staroslov.: žeravĭ; bolg.: žérav, m., der Kranich; srbski: ždral, ždralj, m., ždrao, ždrala, m., žerav, m., der Kranich; ruski: žurávlĭ, m., der Kranich; poljski: żóraw, m., der Kranich; gorénjesrb.: žeraw, žerawc, žoraw, m., der Kranich. A kar se dostaje v novej slovenščini pôjma „prógla“, primeri ruski: žurávlĭ, m., Kranich, žurávŭ, m., der Brunnenschwengel, Hebebaum; češki: jeřáb, m., Kranich; die Winde, der Brunnenschwengel; poljski: żóraw, m., Kranich; Brunnenschwengel; gorénjesrb.: žeraw, žerawc, žoraw, m., Kranich, žorawa, f., der Rockenstock auf einem dreifüssigen Schemel stehend.

Žíliti se, žílim se, v. r. impf. Ustiti se; gnati se za káko stvar.

Sóška dolina. Žíliti se, v., hudo gnati se pri kacem délu, trúditi se, da je napétih žíl vídeti. V Laščah.

Žílj, a, m. Kravja veriga. Kobòrid. Na Vrsnem je žílj samó železen klîn na konci verige, ki se vtíče v kolút na druzem kraji. Ta beseda je neslovanska. Bávorsko-némški: der, die oder das Sil, der Riemen, das Riemenwerk, Geschirr für Zugvieh, starovisokoném.: silo, srednjevisokoném.: sil. Schmell.-Fromm. II. 260.

Žíljati, žíljam, v. impf. Žmíkati, mencàti perílo, a tudi roke v mrazu. Málhinje. Primeri: žóljati, v.

Žirîka, e, f. Žír, búkvica; die Buchecker. Vólče pri Tolminu. Žír, ú, m., isto. V Laščah. Koreníka je: žrěti, verzehren.

Žív rób, ón rób, ki ga je tkalec narédil. Senožéče.

Žmútek, tka, m. Der Quark, der Topfen. Planína pod Mángartom. V letopisu 1880. l. na 216. str. je bilo rečeno, da je tej besedi podstava: žęti, žîmą, novoslov.: žéti, žmèm, a to je pomota. Beseda je pohabljêna ter po nekacem čudnem načinu stojí namésto: smétek, zmétek, m.; priméri novoslov.: smétek, tka, m., smétki, m. pl., die Rührmilch; smétki, zmétki, m. pl., die Molken; Miklošič Gramm. II. 256., 257.; hrv.: smétek, tka, m., die Molke. V Lindetu za besedo: serwatczany, adj. Priméri tudi: smétana, f., der Rahm (eigentl. das Abgeworfene).

Žmúlj, a, m. Kozarec, kúpica. Obròv v Istri. Miklošič v svojem spisu Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen to besedo vrstí mej tujke, rekóč: „vgl. lat. cucumula, von cucuma, daher vielleicht für: čmul.“ A primériti je novoslov.: žmúla, f., ein bäuchiger, klumpenförmiger Auswuchs an alten Bäumen. V Laščah; srbski: žmul, žmulj, m., žmuo, žmula, m., der Becher; češki: žmol, žmolek, m., ein Klumpen, žmoliti, v., etwas in den Händen walken (zum Klumpen machen). Koreníka je ista, katera v staroslov. besedi: gomolja, gomulja, f., maza, a podstava: gom je oslabéla v: gem, gĭm, od koder potlej: žĭm, in staroslovénski bi bilo pisati: žĭmulŭ, žĭmulĭ.

Žmúlja, e, f. Perílnik, perílnica; das Waschbrett. Kobòrid. Ta beseda si nij v rôdu s popréjšnjo, in morda ima koreníko: žĭm, žęti, novoslov.: žmèm, žéti, ker se na perílniku obléka pritíska in prižémlje.

Žnjèk, žnjêka, m. 1) Skoljka; die Muschel. „Debel je, kakor žnjèk.“ Sovódnje. 2) Vsaka mokra ali opolzla debeléjša stvar; žnjekàti, v. impf., s táko stvarjó imeti pôsel, prijemati jo ali kam dévati. V Laščah. Ladinski: sgnèc, die Schnecke, der Rotz. To je od bavorsko-némškega: der Schnèck; novovisoko-nemški: die Schnecke, starovisoko-nemški: snecco, sneggo; poleg tega se v nécem slóvniku s 1429. l. nahaja: Schnegg, conchile. Schmell.-Fromm. II. 566.

Žôja, e, f. = gnojni koš. Brda Goríška; Kanalsko. Priméri benetsko-laški: giòa, giova, f., eine Art Klammer, auch eine Art Kasten, kar znači osobíto: giova, od katere besede je morda slovensko naziválo.

Žóljati, žóljam, v. impf. Žmíkati, mencàti, pràti. Plúžna. To uprav znači: z lugom prati. Ruski: zolá, f., die Asche, zolítĭ, v., äschen, laugen, zolovátĭ, v., mit Lauge waschen; poljski: zoł, m., zoła, f., die Mutterlauge; żoła, f., morebiti: die Sonnenhitze, zolić, v., in der Lauge kochen; gorénjesrb.: zelić, v., einlaugen, zoło, n., die Lauge, zoła, plur., Seifensiederäscher, zolić, v., mit Aescher düngen, zolizna, f., Torfmoor. Priméri naše: žéljati, žíljati, v. O tej príliki bodi tudi povedano, da: mencàti (reci: mŭncàti), v., nij domača beseda, ter ne od korenike: mĭn, novoslov.: méti, mánem, reiben, kakor misli tudi Miklošič. Ta stvar je od laškega: minuzzare, v., in kleine Stücklein verwandeln, sminuzzare, v., klein hacken, zerschneiden, zerstossen, zerreiben.

Žoltélnica, e, f. (žltélnica, žetélnica), f., z „ě“ pred „ln“. Zlaténica; die Gelbsucht. Sólkan. Podstava je: žoltèl, téla, o, partic. praet. act. II. od glagola: žoltéti, gelb werden, in to od pridévnika: žolt, a, o, staroslov.: žŭltŭ, adj., gelb. Zanímljivo je lice: žltélnica, v katerem se „l“ izréka še samoglásno. Primeri: vlgŭk, adj., feucht, v letopisu 1880. l. na 207. str.

Žúla, e, f. Cúcelj, die Kinderdutte; žúliti, žúlim v. impf., cucati; saugen. Plúžna pri Bólci; tabák žúliti = tabák s téžka púšiti ter ga vléči, ker je pípa kakó kàj zatláčena, da néma duška. V Laščah. Bólg.: žjulĭ, v., ritzen, abhäuten; srbski: žuliti, v., schinden, ausschälen den Kukuruz, abrinden den Baum, rupfen das Gras; behacken; ruski: žulánŭ, m., der rothköpfige Neuntödter (srákoper); poljski: żuława, f., der Werder, das Marschland. Podstava: gul, in poleg nje: gjul = žjul, žul, ter znači: ziehen, zerren, reissen, ritzen.

Žurénček, čka, m. Léšnik, ki rad gré iz sklédice. Sv. Križ Ipavski. Gledi: žúriti, v., v letopisu 1880. l. na 216. str., in priméri: žurjánec, m.

Žurjánec (reci: žŭrjánec), *nca,* m. Izlúščen oreh. V Rihenberku; a v Vrémah tacemu orehu déjo: rŭžánec, nca, m., od glagola: rúžiti = žúriti. Rúžiti stojí namesto: žúriti, a to namesto: žúliti; priméri: žúla, f.

Žuváje, f. pl. Die Lade am Webestuhl. Bólc. — Temna beseda.

Žúžnja, e, f. 1) Usnijén izpodvéznik pri črévljih; der Schuhriemen. Hrúšica v Istri. 2) Žúžnja, e, m., f., žužnjáč, m., žužnjálo, n. (reci: žüž-), človek, pri délu zeló počasen; žúžnjast, žužnjáčast, žužnjálast, adj., zeló počasen. V Laščah. Primeri bávorsko-némški: die Bandlerey, unnütze, kleinliche, nie endende Beschäftigung. Schmell.-Fromm. I. 248. — Žúžnja je

namesto: sóžnja, ali: zóžnja, kar bi staroslov. slulo: sǫžĭnja, od podstave: sŭvęzati, v., novoslov.: zvézati, v., zusammenbinden. V samostavniku: žúžnja imamo zatorej „u“ namesto „o“ = staroslov. „ǫ“, o čemer pogledi besede: prevóza, f.

O ponavljajóčih (opetljívih) glagolih II. razpôla.

Na Dólanjem Zémonu pri Nótranjskej Bístrici sem slišal nékaj glagolov te vrste, katere naj semkaj postavim. A védeti je tréba, da ima v teh glagolih „ě“, kateri stojí pred končníco „vati“, vedno dolg príglas na sebi, na pr.: bodévati, berévati, ter da se kdàj in kdàj ta glas izréka tudi za prost „e“, a ne za „ě“. To se godí za „j“, za „lj“, „nj“, na pr. sajévati, merjévati, mlatjévati, svetjévati; koljévati, paljévati; cěnjévati, gonjévati; a če pred „lj“ stojí kateri izmej ústnikov: *b, m, p, v,* izréka se „ě“, na pr.: grabljěvati, izgubljěvati, kupljěvati, lovljěvati. Lica kakeršna so: oréva ti, padě va ti, itd., značijo: zu ackern pflegen, zu fallen pflegen. — Glagole sem si zapisal té: beréva ti: bráti, bêrem, lesen, sammeln; bodě va ti: bôsti, bódem, stechen; bolě va ti: bolěti, bolí, schmerzen, wehe thun; braně va ti: brániti, bránim, wehren, vertheidigen; cě njé va ti: cěniti, cěnim, schätzen, cvŭtě va ti: cvŭsti, cvŭtèm, blühen; čutě va ti: čútiti, čútim, empfinden; dělě va ti: dělati, dělam, arbeiten; draže va ti: drážiti, drážim, reizen; drže va ti: držáti, držím, halten; glodě va ti: glódati, glójem (glódam), nagen; gonjé va ti: gôniti, gónim, treiben; grabljě va ti: grábiti, grábim, rechen, zusammenscharren; grizě va ti: grísti, grízem, beissen; grmě va ti: grmẽti, grmí, donnern; imě va ti: imẽti, ímam, haben; izgubljě va ti: izgubíti, izgubím, verlieren; izpově dě va ti: izpovẽdati, izpovẽm, aussagen; jězdě va ti: jẽzditi, jẽzdim, reiten; klečě va ti: klečáti, klečím, knien; kličě va ti: klícati, klíčem, rufen; koljé va ti: kláti, kóljem, stechen, schlachten; kopě va ti: kôpati, kópljem, graben; košé va ti: kosíti, kosím, mähen; kradě va ti: krásti, krádem, stehlen; kričě va ti: kričáti, kričím, schreien; kupljě va ti: kúpiti, kúpim, kaufen; letě va ti: letẽti, letím, fliegen; ležě va ti: ležáti, ležím, liegen; loměva ti: lômiti, lómim, brechen; lovljě va ti: lovíti, lovím, mit dem Fangen beschäftiget sein; merjé va ti: mériti, mérim, messen; měšě va ti: měšati, měšam, mischen; misle va ti: mísliti, míslim, denken; mlatjé va ti: mlátiti, mlátim, dreschen; molě va ti: môliti, mólim, beten; motě va ti, mótiti, mótim, stören; nosě va ti: nôsiti, nósim, tragen; omŭdlě va ti: omŭdlẽti, omŭdlím,

schwach werden, in Ohnmacht fallen; opazěvati: opáziti, opázim, bemerken; orěvati: oráti, ôrjem, pflügen, ackern; paděvati: pásti, padem, fallen; paljévati: páliti, pálim, sengen; pašěvati: pásti, pásem, weiden; pekěvati: pêči, pêčem, backen; perěvati: práti, pêrem, waschen; plesěvati: plésati, plêšem, tanzen; pletěvati: plêsti, plêtem, flechten; preděvati: présti, prédem, spinnen; pregleděvati: preglédati, preglédam, durchschauen; proseváti: prôsiti, prósim, bitten; rekěvati: rêči, rêčem, sagen; rězěvati: rězati, rêžem, schneiden; roděvati: rodíti, rodím, zeugen, gebären; ruběvati: rúbiti, rúbim, pfänden; sajévati: sadíti, sadím, setzen, pflanzen; sěděvati: sêděti, sêdím, sitzen; segěvati: séči, sézem, wohin langen; sěkěvati: séči, sêčem (sêkati, sêkam), hacken; skakěvati: skákati, skáčem, springen; skuběvati: skúbsti, skúbem, rupfen; sloněvati: sloněti, sloním, angelehnt sein; smrčěvati: smrčáti, smrčím, schnarchen; smrděvati: smrdéti, smrdím, stinken; spěvati: spáti, spím, schlafen; spisěvati: spísati, spíšem, zu Ende schreiben; srečěvati: sréčati, sréčam, begegnen; strgěvati: strgati, stržem, (strgam), schaben; strigěvati: stríči, strížem, scheeren; svetěvati, poleg: svetjévati: svétovati, svétujem, rathen, Rath geben; šeptěvati: šeptáti, šeptám, flüstern; škripěvati: škrípati, škrípljem (škrípam), knarren, zirpen; šuměvati: šuméti, šumím, rauschen; tŭmněvati: tŭmnéti, tŭmním, dunkel werden; tepěvati: têpsti, têpem, schlagen; tesěvati: têsati, tésem, mit der Axt behauen; tresěvati: trésti, trésem, schütteln; troběvati: tróbiti, tróbim, auf der Trompete blasen; trpěvati: trpéti, trpím, leiden; tŭkěvati: tŭkáti, tŭkám, weben; vaběvati: vábiti, vábim, locken, einladen; veléváti: veléti, velím, befehlen, sagen; vezěvati: vézati, vézem, binden; viděvati: víděti, vídim, sehen; ziděvati: zídati, zídam, bauen, mauern; žgěvati: žgáti, žgèm, brennen.

V teh glagolih je mnogo nepravílnega, obilo tacega, čemur bi se ne bilo nádejati. Zakáj se na pr. govorí: grizévati, tresévati, a poleg tega vender tudi: pašévati? Kde je tukaj pravílo? Kakó je i to, da vidimo lica: branévati, jezdévati, lomévati, mislévati, molévati, motévati, nosévati, opazévati, prosévati, rodévati, rubévati, trobévati, vabévati, a poleg njih tudi: cenjévati, gonjévati, grabljévati, izgubljévati, košévati, kupljévati, lovljévati, merjévati, paljévati, sajévati? Brez nobene dvojbe je tukaj omečèn soglasnik jedíno pravílen: cenj-, gonj- (bolje: ganj-, priméri: pregánjati), grablj-, koš- (bolje: kaš-, priméri: grmovje okášati, um das Gebüsch herummähen. V Laščah) itd., a ne: bran-, lom-, misl-, nos- itd., namesto česar bi trébalo da stojí: branj-, lomlj- (bolje: lam-, poleg: lamlj-, primeri staroslov.: razlamati, poleg: razlamljati), mišlj- (podstava: misli-,

od glagola: misli-ti), noš- (bolje: naš-, priméri: prinášati) itd. A kaj si je misliti o tacih obrazih, kakeršna sta: mla*tj*évati, sve*tj*évati? Kod drugod se mej vsemi kranjskimi Slovéni govorí „tj“ namesto „č“ = „ć“ = tj? Jako čudno slôve tudi: orévati, delévati, spévati.

Ako tem glagolom poglédamo bistréje v óči, o prvem hipu se pokaže, da se je tacih obrazov séme na tanko po jezikovem zakonu zarodilo prvič v glagolih III. vrste, kakeršni so: iméti, grméti, gledéti (kar je v starem jeziku bilo tudi navadno, poleg: glédati), sedéti, slonéti, smrdéti, šuméti, tŭmnéti, trpéti, veléti, védeti, vídeti, katerim je tudi iz I. vrste 7. razréda pridružiti glagole: gréti, grějem, wärmen, péti, singen, sméti, smějem (smém), dürfen, spéti, spějem, eilen, ter iz V. vrste 4. razréda glagole: dejáti (déti), déjem (dém), thun, legen, sagen, sejáti, séjem, säen, smijáti se, smějem se, lachen, véjati, véjem, wehen, worfeln. Taki glagoli so pravílno zaplódili obraze: imévati, grmévati, gledévati, sedévati, slonévati, smrdévati, šumévati, tŭmnévati, trpévati, velévati, povedévati, vidévati, (o)grévati, (pre)pévati, (do)spévati, dévati, (za)sévati.

Od tod so se taki obrazi s „priglasom vkúpe“ nepravílno raztegnili kesnéje tudi v glagole inih vrst, morda najpoprej baš v I. vrsto, in govoríti se je začelo: bodévati, cvŭtévati, grizévati, kradévati, padévati, pletévati, predévati (pręd-, spinnen), skubévati, tepévati, tresévati; potlej po vsej príliki tudi v nekatere glagole V. vrste: berévati, glodévati, klicévati, perévati (pra-ti, waschen), plesévati, rezévati, pisévati, šeptévati, vezévati, zidévati. Kadar je bila temu cesta uže uglájena ter jezik bil tudi izgubil nekdanje živo čujstvo, potlej so po krivej prispodobnosti (analogíji) nastali stóprav obrazi, kakeršni so tí: pašévati (pas-ti, weiden), pekévati, rekévati, segévati, sekévati, strigévati, skakévati, strgévati, tŭkévati, žgévati; držévati, klečévati, kričévati, ležévati, smrčévati; cenjévati, dražévati, gonjévati, grabljévati, izgubljévati, košévati, kupljévati, lovljévati, merjévati, mlatjévati, nosévati, paljévati, sajévati; branévati, čutévati, jezdévati, kopévati, lomévati, mislévati, molévati, motévati, opazévati, rodévati, rubévati, trobévati; delévati, srečévati, koljévati, mešévati, orévati, spévati, svetévati, poleg: svetjévati. Tukaj nij pravíla ni vodila! Vse je prav, samó da ima „ĕvati“, naj se tudi od kraja do konca zadéva ob slovanske stare glasovnè zakone, kateri bi zahtevali obraze: pĕkavati, segávati (sezávati), sĕkávati (sĕcávati), strgávati (strzávati), strigávati (strizávati), žigávati (žagávati, žizávati). Lica: sajévati, paljévati, merjévati, cenjévati, grabljévati, klečévati, mešévati, pašévati, držévati, odrekla so se tudi starih pravíl, po katerih bi slula: sajávati, paljávati, cenjávati, grabljávati, klečávati, mešávati, držávati, ker po mehkih glasovih: *č, š, šč, ž, j, lj, nj* v sklanjánji in spré-

zanji navadno stojí, kakor je znano, „a“ namesto „ě“, na pr. státi namesto: stojáti, in to namesto: stojěti; klečáti, ležáti, slíšati, namesto: klečěti, ležěti, slišěti, in to namésto prvobitnega: klekěti, legěti, slihěti, zaradi česar bi trébalo, da stojí tudi: pečávati, sežávati itd., namesto: pekěvati, segěvati; zató imajo te vrste obrazi dvojno hibo v sebi. — Vidimo, da se je pisatelju vrlo paziti, kadar bi hotel upotrébiti katero teh glagolskih tóli zméšanih ter z večíne pogrešnih líc, ki so obíčajna iz vlasti po Pivki in po nje obližji v Notranjcih, tudi v nekaterih krajih po Istri in v Kastávščini do Reke. Če sem v posamičnih (v glavnih stvaréh ne) morda kakšno mrvico tukaj pomotno zapisal, naj me popravi kak mož, ki se je poródil v tacem kraji, koder so tí glagolski obrazi še navadni.

II. Iména raznim živálim.

Bělúša, e, f. Svoje ime kravi. Vréme. Krava béle dláke.

Blátnica, e, f. Telestes Agassizii; riba iz Névljice pri Kámeniku.

Boboráženj, žnja, m. Krastáča; Bufo vulgaris; die gemeine Kröte. Zémon pri Notr. Bístrici. V prvem zlogu se čuje široki „ô“: bôbo-. Ta beseda je čudna videti. A raziščímo nje bitje. V prvem délu imamo: bob, m., kar znači najprvo: die Bohne, po vseh slovanskih naréčajih, a poleg tega tudi novoslov.: bòb, bôba, m., nekaka v maslu pečêna, drobna ter okrogla močnata jéd, katero pripravljajo, kadar je proščênje (cerkvéno žégnanje). „Denes je v Kránji bòb“, rekše, denes je proščênje. Po Gorénjskem; kozji bobki, m. pl., Ziegenkoth; vzbobnéti, ním, v. pf., anschwellen, auflaufen: grah je vzbôbnel, rekše, od mokrote se je napél in potem nekakó zatóhnil, da uže níj dober v jéd. V Laščah; srbski: boba (račja), f., Krebsroggen, ova cancri, bòbûk, m., die Wasserblase, bobice, f. pl., kao male kraste (Fleischlappen), koje izlaze u ćurića (Truthühner) po glavi, kad se bobaju: bobati se, v., solche Fleischlappen bekommen; ruski: bobkí, m. pl., die Lorbeeren, bobýnja, m. f., der, die Aufgeblasene, Hoffährtige; češki: bobky, m. pl., die Lorbeeren; testiculi; Ziegen-, Schaf- und Hasenkoth, bobál, m., der Erdapfel, bobněti, ím, v., quellen, schwellen, auflaufen; gorénjesrb.: bob, bobk, m., der Lorbeerbaum, bobla, f., der Schaf- und Hasenkoth, bobnjeć, bubnjeć, v., auflaufen, schwellen. Vidimo, da „bob“ v slovanščini znači „okroglo, napéto stvar sploh“. K druzemu délu naše besede je priméríti staroslov.: rŭzati, v., wiehern; novoslov.: rŭzati, v., isto, rŭzgetàti, v., isto, rŭzgòt, gôta, m., lautes Gelächter:

rozgotom se smeje. prip. 305. v Mikl. lex. 808., dalje novoslov.: regetàti, regetám, regljàti, regljám, v. impf., quaken, wie die Frösche, regljàti, schwätzen, wie die Elstern: srake, regljájo; srbski: rzati, v., wiehern; ruski: regotátĭ, v., aus vollem Halse lachen; schreien, gröhlen; regotnjá, f., lautes Gelächter; češki: řehotati, řehtati, v., wiehern, schwätzen, wie die Elstern, schreien, wie die Frösche, unmässig lachen; poljski: rzegot, rzechot, rzekot, m., ein rauhes Getöne, das Gequake der Frösche, rzegotać, rzechotać, rzekotać, v., rauh tönen, schwätzen, wie die Elstern, quaken, wie die Frösche; gorénjesrb.: rjehot, m., das Gewieher, wieherndes Gelächter, rjehotać, v., wiehern, unmässig lachen, rjechtać, v., quaken, rjechtawa, f., der grüne Wasserfrosch, rana esculenta. Koreníka tem besedam je: rŭg, a poleg té vidimo tudi lice: rŭch, rŭk. Če obraz: rŭg v novej slovénščini dobode dolg príglas, to se izréka: rág, od koder potlej: = rážŭnj; staroslovén.: bi to slúlo: boborŭžĭnĭ, izreci: boborŭžĭnjĭ, ker v obrazilo ima na konci: ĭnĭ = ĭnjĭ. Vsa beseda zatorej znači „okroglonapéto kričéčo (regetajóčo) živál".

Bógec, gca, m. Mantis religiosa; Gottesanbeterin. Goriška okólica.

Bolník, a, m. Macroglossa stellatarum: der Taubenschwanz. Sv. Ivan na Čresu. Ta metúlj je rad v sôbe létati, in iz vlasti k bolníkom.

Brámovka, e, f. Brámor; die Maulwurfsgrille; Gryllotalpa vulgaris. Sv. Križ Ipavski. Mrámor, mramôra, m., isto. V Laščah.

Bŕida, e, f. Néka ptica v Bólci.

Bŕstnik, a, m. Tetrao bonasia; das Haselhuhn. Nováke pri Cérknem.

Búgva, e, f. Sparus boops (riba). Martínščica na Čresu. V Malem Lošinji sem čul: bukva; srbski: bukva, f., eine Art Seefisch; laški: bobba.

Càp, cápa, m., der Ziegenbock. „Smrdí, kakor càp." Kras. Primeri: cap, m., na 250. str.

Cópernik, a, m. Saturnia pyri; das grosse Nachtpfauenauge. Sólkan.

Cmélj, a, m., isto, kar: čmŕlj, a, m. Die Hummel; Bombus sp. Bólc. Ruski je: šmelĭ, m., die Hummel; češki: štmel, čmel, m., čmela, f., čmoulík, m., die Hummel; poljski: trzmiel, m., die Hummel; gorénjesrb.: čmjeła, f., die Hummel. Priméri tudi novoslov. priímka: Košmŕlj, poleg: Košmélj. Miklošič ima vrhu tega novoslov.: črmelj, kar primérja k novoslovenskej besedi: črmlják, m., der Dotter, in vse proizvaja od besede, slovoče staroslov.: črŭmĭnŭ, adj., roth, da bi zatorej ta žival bila imenovana po rŭdéčej šarôti, in te vrste čmrljev je res jako mnogo. lex. 1121. Obraze nahajamo te: novoslov.: črmelj, poljski: trzmiel, morda namésto: czrzmiel, strzmiel, češki: štmel, zopet morda namésto: čŕmel, stŕmel,

od koder potem tudi: čmrlj, čmel, šmel. Češko in poljsko lice se upíra Miklošičevi proizvaji, kajti češki je: čermná, f., ime necega mesta: Böhmisch-Rothwasser, poleg: červený, adj., roth, in poljski: czermieniec, m., eine Art von Aronwurz, Arum aegyptium, poleg: czerwony, adj., roth. Temnega poroda so zatorej besede: črmelj, čmrlj itd.

Črnbél, m. Decanthus pellucens; die Weingrille. Sv. Križ Ipavski. To ime posnémlje menda živalčin glas.

Drgánec, nca, m. Néka riba v Ipavi. Priméri: dróga, f.

Dróga, e, f. Telestes Agassizii; riba v Névljici pri Kámeniku. Vse kaže, da to stojí namésto: a n d r ó g a (s hohníkom), f., kar je tudi néka riba, katere ime je na Murskem pólji in v Ljubljani še zdaj znano; otec Marko jo zôve: der Renkfisch, albula. Te poslédnje ribe naziválo je podobno, kakor bi bilo grško-romanskega poroda; a v laških slóvnikih nijsem nikdér mogel najti ničesar jednacega. Če je to imé slovansko, ne more imeti svojega začétka drugdé, nego li v podstavi: ądra, f., das Wasser, in staroslovenski bi se pisalo: ądroga. Vém, da je zeló čudno, samó jedno vrsto rib imenovati po „vôdi“, v katerej živé vse od najmanjše do največje; ali premisliti je, koliko imamo sploh temnega v jezici, posebno mej živalskimi, drevésnimi in rastlínskimi naziváli, da često ne vemo, zakaj se to ali óno zôve baš po tacem, a ne po drugačnem pôjmu. Staro lice: ądra f., das Wasser, nij slovenščini v poprejšnjih časih bilo nikakor neznano. O tem svedôči ime necega potoka na Štírskem blizu Némškega Gradca, kateremu zdaj rékajo: die A n d r i t z, kar je od slovénskega: ądrica, f., kakor nam pripoveduje končnica: i t z, katera je od slovenske: i c a. Poleg tega je mej némškimi Štírci blizu Knittelfelda še drug potok, nekdaj slovéč: ądrima, f., a zdaj se némški imenuje: Ingering. V I. knjigi Zahnovega déla „Urkundenbuch“ čitamo na 15. str.: Undrima z 895. l.; na 23. str.: Undrima z 930. l.; na 26. str.: in Undrimatale z 935. l.; na 70. str.: in ualle Undrima s 1055. l., ter še na premnozih inih mestih. Vrhu tega se v poznejših dôbah poleg drugih nahajajo tudi obrazi: Underim, Underin, Undrim, Undringen, Inheringa, od koder zdanje némško naziválo: Ingering. Slovansko obrazílo: i m često znači, da stvar nij pristna ali prava, nego da samó nekakó nadoméšča óno, kar pripoveduje podstava. Takó je staroslov.: otĭčimŭ, m., novoslov.: ôčim, m., der Stiefvater, kateri nij pravi o t ĭ c ĭ ali ô č a, nego samó njega nadoméstnik; srbski: pobratim, m., za brata vzprijét prijatelj, a ne pravi brat, posestrima, f., za sestro vzprijéta ženska, a ne rodna sestra; češki: ženima, f., prilóžnica, das Kebsweib, a ne poročêna sopróga. Takó niti ądrima nij prava ali velíka reka (vôda), nego samó potok ali mala vôda. — Priméri: drgánec, m.

Dŕščica, e, f. Turdus pilaris; der Krammetsvogel. Gradíšče na Ipavi. Ta beseda stojí namésto: dròzgica, dròžžica, ker nje podstava je: drózg (drózeg), zga, m., staroslov.: drozgŭ, m., die Drossel; srbski: drozd, a, m., drozak, zga, m.; poljski: drozd, m. Tudi je navadno: d r š č, a, m. Turdus viscivorus. Vránja v Istri.

Gornik, a, m. Accentor alpinus; der Flühvogel, Alpensänger. Trénta; Sóča.

Góspica, e, f. Calopteryx sp.; die Wasserjungfer. Zémon pri Notr. Bistrici.

Gŕba, e, f. Barbus plebejus; die Barbe. Notranjska Bistrica. Ruski: gorbúša, f., der Buckellachs, Salmo gibbosus.

Grebíšica (izrékajo: grabíšica), *e,* f. Gyrinus; der Taumelkäfer. Zémon pri Notr. Bistrici. Ta hrást veslá ali „grêbe".

Grmáj, a, m. Platycarcinus pagurus; der Taschenkrebs; laški: granciporro. Mesto Čres. Vse kaže, da stojí namésto: gromáj; priméri: ogromen, mna, o, adj., gross.

Hobótnica, e, f. Octopus vulgaris; der Polyp. Otok Čres; Primorje. Staroslov.: hobotĭnica, der Polyp; ruski: hóbotŭ, m., der Rüssel.

Igla, e, f. Belone vulgaris; der Hornhecht; laški: angusella. V Primórji ter na otocih. Priméri: iglánec, m., šivánkica, f., šílo, n.

Iglánec, nca, m. Néka morska riba. Martínščica na Čresu. Priméri: igla, f.

Ivánjščak, a, m. Rhizotrogus sp.; der Junikäfer. Málhinje. Takó se imenuje tudi junij mesec, od sv. Ivana krstníka.

Jábolka, e, in: *jábolčica, e,* f. Cardium edule. Osòr na Čresu.

Jélšnica, e, f. Der Steinbeisser; Cobitis barbatula. Lúče na Štírskem.

Jéz (ě), *a,* m. Idus melanotus; der Gängling (riba). Ljubljana; Zídani Most.

Kačélica (čě), *e,* f. Neka riba v Savi. Potočín pod Zídanim Móstom.

Kámenica, e, f. Raja sp.; der Rochen (riba). Primórje.

Kékič, a, m. Máli skržát; Cicada orni. Goriška okolica. Vpije: keke, keke!

Képa, e, f. Svoje ime ovci. Plúžna na Bólškem.

Kloštír, rja, m. Klòp; die Zecke; Ixodes Ricinus. Rihenberk. Podstava: klòšč, m., die Zecke, zatorej namésto: kloščír. Priméri v letopisu 1880. l. beséde: kúštèr, m., béšter, adj., kléštre, f. pl. na 218. 219. str.

Kókelj, klja, m. Gyrinus natator. Povír na Krasu.

Kómper, rja, in: *kómperica, e,* f. Srákoper; Lanius sp. Razločajo vélicega in malega, véliko in malo. Prvo v Bólci, drugo v Starem Sêdlu. „Séda rad na „grmóvje". Priméri poljski: kępa, f., ein Busch dicht zusammenstehender Pflanzen.

Kopíto, a, n. Spondylus gaederopus; die Klappmuschel. Martínščica na Čresu. Ta skoljka je podobna kopítu.

Kôsec, sca, m. Hydrometra lacustris; der Wasserläufer. Zémon pri Notr. Bistrici.

Kovâč, a, m. Elater sp. Schnellkäfer. Málhinje.

Kozíca, e, f. Cerithium vulgare; die Hornschnecke. Osòr na Čresu.

Krpèlj, krpêlja, m. die Vogelmilbe; Dermanyssus avium. Štaro Sêdlo. K r p è l j, k r e p ê l j a, m., die Filzlaus. V Laščah. Krpati znači tudi: reissen, aufreissen.

Kukávica, e, f. Néka živalca. Sv. Križ Ipavski. Podstava je morebiti: kuk-, schwarz.

Kúrijca, e, f. Der Federling; Menopon pallidum; kúrja uš. Sólkan.

Lázar, rja, m. Polž brez hiše; die Nacktschnecke; Limax sp. Sv. Križ Ipavski.

Lésča (ě), *e,* f. Molj v panji; die Wachsmotte; Galleria mellionella. Sv. Duh pri Krškem. Po vsej príliki namesto: věšča, kar Gorénjci izrékajo: véša, f. die Motte. Priméri tirolsko-nemški: die Hex = der Nachtschmetterling.

Lévica (ě) *e,* f. Alauda arvensis; die Feldlerche. Lúče na Štírskem. Priméri: lávdica, f., die Lerche. Na Krasu. Od lat.: alauda.

Líganj, a, m. Loligo vulgaris; der Kalmar. Primórje in otoci. Od latinskega, namésto: lolíganj; srbski: ôligânj, oligánja, m., der Blackfisch; Sepia loligo L.

Lúžnjak, a, m. Mugil cephalus; die Meeräsche; laški: cefalo. Stara Baška na otoku Krku. (Lužna voda = Brackwasser, kder se morska in sladka voda meša).

Málinec, nca, m. Gyrinus natator; der Taumel- oder Drehkäfer. Sv. Kríž Ipavski. Zató takó zvan, ker se vrtí, kakor málinec, málinček.

Mávrica, e, f. Svoje ime ovci. Plúžna na Bólškem. Tudi krava temne dlake se često imenuje mavra. — Starovisoko-ném. ter srednjevisokoném.: môr, Aethiops, srednjelat.: maurus, grški: μαυρός, μαῦρος, novogrški: μώρα, f., Aethiops. Miklošič, Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen.

Menèk (reci: můnůk), *menkà,* m. To je uprav: Lota vulgaris; Aalruthe; a Goríčanom, ki te ribe némajo v svojih vodah, naš kápelj slôve: menèk. Bolčáni izrékajo: mênůk, mênka, a Ipavci: mànůk, mànka. Srbski: mànić, m., die Aalraupe, Rutte; Gadus lota; ruski: menëku, níká, m., die Quappe, Aalraupe; češki: měn, měň, m., die Aalquappe, Aalraupe; poljski: ryba miętus, m., die Aalraupe, Gadus lota; gorénjesrb.: mjeńk, m., die Quappe, Aalraupe. Priméri tudi besedo: m í n e k, m., v letopisu 1879. l. na 131. str.

Mírnik, a, m. Néki siv in črn ptiček, ki se gnezdi v míre. Bólc. Išči besede: m í r v letopisu slov. Matice s 1879. l. Morebiti: Steinschmätzer, Saxicola oenanthe.

Mižkút, a, m. Netopír; die Fledermaus. Sólkan. Podstava: mižáti, mižím, zamížal sem, ker léta o mižávih ali temnih

urah. O besedi: netopír, staroslov.: netopyrĭ, m., die Fledermaus, pisalo se je uže mnogo, od kod proizhaja. Níj pozabiti, da se staroslovén. nahaja tudi lice: nepŭtyrĭ, m., die Fledermaus, kar uprav znači: Unvogel: pŭtŭka, f., avis, nepŭtŭka, f., non avis: nepotka vŭ potkahŭ netopyrĭ. Buslaev v Mikl. lex. 439. Poleg obraza: nepŭtyrĭ možen je tudi obraz: nepotyrĭ, kakor je staroslov.: kogda, adv., quando, togda, adv., tunc, poleg: kŭgda, adv., quando, tŭgda, adv., tum; a od lica: nepotyrĭ nastane po predévku: netopyrĭ.

Mlínarica, e, f. Néka ptica. V Bólci.

Môdrak, áka, a, m. Maena vulgaris; der Laxirfisch; laški: menola schiava. Martínščica na Čresu. Víšnjavkasta riba.

Mrénič (ẽ), *a,* m. Néka riba v Blédskem jézeru. Laščanu je: mréna (ẽ), *e,* f., Barbus fluviatilis. Srbski: mrena, f., die Flussbarbe; Cyprinus barbus; češki: mřeněk, mřínek, m., der Gründel; poljski: mrzana, f., der Gründling; latinski: muraena, die Muräne, ein Seefisch. Ali vse te naštéte slovanske besede nijso od latinskega, od koder je brez nobene dvojbe, vzprijéto menda v novéjših létih, rusko: muréna, f., die Muräne, der Meeraal, Fischwurm.

Mrkàč, áča, m. Eledone moschatus; der Moschuspolyp; laški: muscardino. Martínščica na Čresu. Ima poseben svoj neprijéten duh; priméri hrv.: mrko zaudarati, unangenehm riechen.

Mrkúša, e, f. Svoje ime kravi. Vréme. Podstava tej besedi je: mrk, a, o, adj. = črn.

Múza, e, f. Néka ribica v Blédskem jézeru. Ruski: muzljáj, m., der Gründel, Schmerl.

Ogríca, e, f. Abramis vimba; die Blaunase (riba). Ljubljanska okólica. Priméri: úgarak, m.

Ostríca, e, f. Néka riba v Ipavi.

Pezdèc, decà, m. Rhodeus amarus; der Bitterling (riba). Ljubljana.

Pizdohlàst, hlásta, m. Néka pedí dolga riba v Savi. Potočín pod Zidanim Móstom. — Hlástniti, nem, v. pf., hlástati, v. impf., schnappen, hlastéžen, žna, o, adj., gierig. V Laščah.

Platníca, e, ali: *platíca, e,* f. Leuciscus virgo; der Frauenfisch, Frauen-Nerfling. Kostánjevica; Ljubljana.

Plavíca, e, f. Scomber colias; laški: lanzardo (riba). Otok Čres in Krk.

Plezúh, a, m. Certhia familiaris; der Baumläufer. Lúče na Štírskem.

Plútarica, e, f. Bombinator igneus; die Feuerunke (žaba). Zémon pri Notr. Bístrici. Zató takó imenovana, ker plava po vrhu vode; srbski: plutati, v., plivati povrh vode, kao pluto (das Korkholz).

Podgorída, e, f. Die Stadtschwalbe; Hirundo urbica. Bólc. V Bólci se gnézdi poleg lástovke tudi podgorída, katere ljudjé niso

takó radi videti pod svojo streho, kakor lástovko. Nekdaj so jo preganjali in jej razdírali gnezda, menda zató, ker podgorída ne dá mirú lástovki in vzpomladi jemlje nje gnezda, katera po svoje dozida. Velé, da je léna delati si gnezdo. Podgorída je močnéjša, ali vsaj sílnejša, in zató se jej lástovka umíče. Nekdaj je bilo v Bólci jako malo podgoríd, a zdaj jih uže ní nič menj, nego lástovek. Priméri ruski: podgorělyj, adj., von unten angebrannt. — Podgorída je slovenska beseda z laškim obrazílom: i d a, neznanim slovánščini.

Podlánica, e, f. Chrysophrys aurata; laški: orada (riba). Martínščica na Čresu. Srbski: pòdlanica, f., die flache Hand, in tudi: nekaka morska riba (v Dalmaciji). Podstava: dlàn, f., die flache Hand.

Podlàsk, láska, m. = podùst (riba), der Näsling; Chondrostoma nasus. Bístra ob Ljubljanskem barjì. Popačeno lice, kakor vidimo, in ta beseda se posebno kvári mej národom, kateri tu in tam izreka tudi: p o d l ŭ s t, z ostrim príglasom na zadnjem zlogu. Vrhu tega: p o d u s t è v, s t v è, f., isto. Na Slápu pod Ljubljano. Poišči besede: p o d ù s t, v letopisu 1880. l. na 221. str. v 3. vrstíci od zdôlaj gôri.

Podléska, (ě), *e,* f. Néka ptica v Bólci.

Podpodák, a, m. Coturnix dactylisonans; die Wachtel; prepelíca. Sólkan. P o d p o d á n k a, e, f. Pri Ipavskem sv. Križi. P o d p o d í c a, e, f. V Starem Sêdlu in v Bólci. P ò d p r d a, e, f. Na Štírskem. Vse to je posnémanje tega ptíča glasú, kakor tudi: p r e p e l í c a, e, f., die Wachtel; p r e p e l é v a t i (reci: prepelěvati), v. impf., schlagen, wie die Wachtel; p r e p e l é v a n j e, n., der Wachtelschlag.

Podzemljàk, a, m. Néka vrsta čmrljev. Bólc. Tí imajo „pod zemljó“ gnézdo. Primeri: vrhič, m.

Polžica e, f. Limax; die Nacktschnecke. Žábče pri Tolmínu.

Póndrica (izréka se: púndrica), *e,* f. Néka črna morska ríbica, ki se drží kraja ter se rada skríva po pečínah. Martínščica na Čresu. To je od glagola: p o n d r é t i (reci: pondrěti), d r è m, v. pf., untertauchen, kar stojí namésto: ponrěti, staroslov.: po-nrě-ti, -rą, -reši, v., subire, ingredi; novoslov.: pondrt, a, o, partic. praet. pass., untertaucht, pondrénje, n., das Untertauchen, v Habdelići, pandírek, pendírek, rka, (namesto pravílnega: pondírek, rka), m., die Tauchente. V Ljubljani; srbski: ponirati, v., sub terram abire; ruski: nyrjátĭ, v., untertauchen, nyrókŭ, rká, m., die Tauchente; semkaj prístoji, kakor kaže, tudi beseda: nravŭ, m., mos, consuetudo, opinio, virtus (das Innere). Mikl. lex. 623. Prištéj i poljski: pąder, dra, m., ein dicker Regenwurm, pandrów, pądrów, m., der

Engerling, katere beséde mi némamo, a mogli bi reči: pondròv, rôva, m.

Pónga, e, f. Emys lutraria; die Sumpfschildkröte. Vrbnik in Dobrínj na otoku Krku. Korenika: pąg. Primeri besedo: pónglica, f., v letopisu slov. Mat. 1880. l. na 175. str.

Pretapljívka, e, f. Néka privodna ptica. Žága pri Bólci.

Prilépek (-lě-), *pka,* m. Patella coerulea; die Napfschnecke. Otok Uníje (f. pl.). Prilépí se na čoln ali kamen.

Rárog, a, m.,: in: rárožica, e, f. Palinurus vulgaris; der Heuschreckenkrebs. Martínščica na Čresu. V Bélem na istem otoku imenujejo tega raka: járog, m., in: járožica, e, f. Priméri hrvatski: rarov, m., falco cyanopus, der Blaufuss, češki: raroh, m., isto, poljski: rarog, m., isto, in poljski poleg tega tudi: ein geflügeltes Wunderthier.

Rísa, e, f. Lithobius sp.; der Steinschlüpfer. Trénta. Napada druge živali, n. pr. muhe, pajke itd., zaradi česar ima to imé.

Rogína, e, f. Der Hirschschröter; Lucanus cervus; rogáč. Sv. Duh pri Krškem; tudi v Laščah.

Rŭdéčec, čca, m. Droben, v kámenje se gnezdèč ptiček pévec, menda Sylvia phoenicurus; das Rotschwänzchen. Plúžna pri Bólci.

Rŭdéčič, a, m. 1) Néki ptič. V Bólci. Morebiti: das Rothschwänzchen. 2) Néka vrsta čmrljev. Bólc. Tí čmrlji so rŭdéče-pásasti.

Rŭdéjec, (-dě-), *jca,* m. Turdus saxatilis; das Steinröthel. Bólc. Ptič je rudéčkast.

Rúsec, sca, m. Rŭjávi mravínec. Kobòrid. Rús, a, o, adj., braun, namésto: ruds.

Sékulja, e, f. (izrékajo: séklja). Rana temporaria; der Grasfrosch. Lúče na Štírskem. Koreníka bi utegníla biti: sīk, sīc, mingere, nass machen; priméri: uscánka, f. Kranjski Slovén bi dejál: sák(u)lja, kakor izréka tudi: máša, f., die Messe, dán, m., der Tag; a štírski to slôve: sék(u)lja, kakor: méša, f., die Messe, dén, m., der Tag.

Sežélka (reci: sūžévka), *e,* f. Blatta orientalis; die Küchenschabe; ščúrek. Sv. Lucíja na Mostu. To je namésto: žužélka, f., das Insekt. Staroslov.: žuželī, f., der Käfer, žuželica, f., insectum, vermis, novoslov.: žížec, žca, m.; insectum, žížek, žka, m., der Kornwurm, žužanka, f., der Käfer, Danjko 51., žúžek, žka, m., molj v bobu; srbski: žižak, žiška, m., der Kornwurm; ruski: žužžátī, v., summen, sumsen, žúželī, žúželka, žúželica, f., der Laufkäfer; sanskr.: gudž, murmurare. Mikl. lex. 201. Pómni tudi novoslov.: žúgniti, nem, v. pf., einen Laut von sich geben, mucksen. „Ne žúgni mi!“ Muckse nicht! V Laščah. Žúgati, žúgam, v. impf., drohen, eigentl. drohend schreien, Lärm machen. Priméri: žívka, f., in: žužúr, m.

Sípa, e, f. Sepia officinalis; der Tintenfisch. Primórje in otoci. Od latinskega: sepia, f. Priméri: sípica, f.

Sípica, e, f. Sepiola Rondeletii. Primórje in otoci. Priméri: sípa, f.

Skakálica, e, f. Der Schnellkäfer; Elater sp. Trebúša na Tolmínskem.

Skŕljič, íča, m. Alauda arvensis; die Feldlerche. Hrúšica v Istri. Staroslov.-ruski in staroslov.-srbski: skovranïcï, m., die Lerche, kar se je nekdaj brez dvojbe izrékalo: skovrjanïcï, in zatorej novoslov.: skovrjič, skvrjič, skvrljič, skrljič, ter poleg tega: skovrjánec, skvrjánec, skrjánec, škrjánec.

Skržačíca, e, f. in: *skržakíka, e,* f. Málhinje na Krasu. Mali skržák; Cicada orni. Pogledi tudi besede: kékič, m., in priméri v letopisu 1880. l. besédo: škrgála, f., na 194. str.

Skržák, a, m., poleg: skržád, a, m., in: skržát, a, m. Die Singcicade; Cicada plebeja. Málhinje na Krasu. Priméri: skržačíca, f.

Skŕžek, žka, m. Skôljka; die Flussmuschel; Unio pictorum. Gradíšče na Ipavi.

Slúga, e, f. Limax cinereo niger; die Nacktschnecke. Cérkno. Tej besedi je primériti staroslov.: sluzй, m., der Saft, Rotz, Schleim.

Slúga bôžja, slúge bôžje, f. Mantis religiosa; die Gottesanbeterin. Sv. Ivan na Čresu. Čudno rabi tukaj: slúga v ženskem spôlu, ter znači: die Dienerin, ker „slúga“ je drugače vedno le moškega spolú ter znači: der Diener.

Smrdečíca, e, f. Julus sp.; die Schnurassel. Nováke nad Cérknim. Podstava je smrdéč, déča, e, partic. praes. act., stinkend; jednako stvorjene besede so: gorečíca, f., velíka vročína v licih od ognja, ali po telesi od bolezni; rŭdečíca, f., die Röthe; srbečíca f., das Jucken.

Sréča, e, f. Scolopendra sp.; die Bandassel. Sólkan. Govoré, da te živali nij ubijati, ker bi človek potem bil nesrečen. Otrokom velé: pázi, da te sréča ne ujé, ker bolélo bi te toliko dnij, kolikor ima nóg.

Stopána, e, f. Svoje ime kravi. Vas Krn. Morda zató, ker lepo hódi ali stópa.

Stótnica, e, f. Lithobius sp.; Steinkriecher. Sólkan. Živál ima mnogo nog in spada mej stônoge.

Stúza, e, f. Néka morska riba. Mesto Čres. Temna, jedva slovanska beseda.

Svírec, rca, m. Serranus sp.; der Sägebarsch (riba). Martínščica na Čresu. Priméri ruski: sevrjúga, f., accipenser stellatus.

Šarín, a, m. Cobitis barbatula. Zémon pri Notranj. Bístrici. Novoslov.: šár, a, o, adj., fleckig, bunt.

Ščŕljúk, a, m. Alauda arvensis; die Feldlerche. Bólc. Priméri: skŕljič, m., in: ščrljúkati, v.

Šegávka, e, f. Labrus sp.; laški: donzella. Martínščica na Čresu. Živáhna, vesóla ríba, katera, ako vidi človeka, zbeží, a potem

se zópet vrne, kakor bi se šalíla. Staroslov.: šęgati, v. spassen; novoslov. mej Belimi Kranjci: šégav, a, o, adj., witzig, scherzschaft, bolg.: šegŭ, f., der Scherz, Spass.

Šijávka, e, f. Néka riba v Dobrodóbskem jézeru. Morebiti semkaj prístoji staroslov.: šuj, adj., link, novoslov.: šújca, f., die Schiefe: po šújci postaviti, schief stellen, zíd je na šíjo zidan, schräge. Priméri: škílja, f.

Šíllo, a, n. Sygnathus sp.; der Nadelfisch. Mesto Čres. Priméri: igla, f., iglánec, m., šivánkica, f.

Širják, a, m. Rana temporaria; der Grasfrosch. Zémon pri Notr. Bístrici. Priméri ruski: širkúnŭ, m., die Schelle am Pferdegeschirr; die Hausgrille, po čemer bi „širják“ bila kričáva žival; namesto: ščir-.

Šivánkica, e, f. Ribica v Cérkniškem potoku; Gobio sp. Cérknica. Priméri: igla, f. iglánec, m., šílo, n.

Škílja, e, f. Riba v Dobrodóbskem jézeru. Podstava: škiléti, v., križem glédati, némški: schielen. Priméri: šijávka, f.

Táška, e, f. Svoje ime ovci. Plúžna na Bólškem. Táška = táškica = táščica = Rothkehlchen.

Têta káča, tête káče, f. Scutigera coleopterarum. Goríška okólica.

Tŕlja, e, f. Mullus barbatus; laški: barbone; die Meerbarbe (riba). Martínščica na Čresu. Laški tudi: triglia, f., ein Fisch, die Seebarbe; benetsko-laški: tria, f. Mullus surmuletus L. I pescatori dell' Istria gli dicono barbòn. Boerio; špan.: trilla, franc.: trigle, die Seebarbe. Diez to proizvaja od grške besede: τρίγλη, f., kar je iste ribe imé.

Trólj, a, m. Die Hummel; čmrlj; Bombus sp. Ríhenberk. Na Dolénjskem pod Góbniško Goró govoré: drólj, a, m., die Drohne. Staroslovén. je: trątŭ, m., novoslov.: trót, m., srbski: trut, m., die Drohne; ruski: trútenj, nja, m., die Drohne, die Hummel; češki: troup, m., in vrhu tega: trout, m., troud, m., die Drohne, die Hummel; poljski: trąd, m., truteń, m., trucień, m., die Drohne, die Hummel, gorénjesrb.: truta, f., die Drohne. Pómneti je, da: tréti se, znači tudi: sich begatten, novoslov.: krava se potíra, rekše, zopet se góni, ker se je prvič nij bilo prijelo pleme; poljski: trą się ryby, die Fische laichen; gorénjesrb.: ćeŕ, m., die Brut der Bienen, der Laich der Frösche, Fische. Tróti so samó za tega delj v panjéh, da se od njih uplemené mátice; koreníka bi zatorej bila: tr, a obrazilo: ątŭ, katero je uže v starej slovenščini ostalo samó nekaterim besedam, ker se je bilo zgodaj izpreménilo v: utŭ, utĭ, yt(o), ŭtĭ. V besedi: trólj, katera je boljša, nego li: drolj, stopil je po nerazumu kesnéje „lj“ namesto poprejšnjega „t“, kakor je tudi v češčini „p“ namesto prvotnega „t“: troup. Priméri v tem letopisu besedo: tár, m., ki je nekaka rastlína.

Trtovínec, nca, m. Rhynchites betuleti; der Rebenstecher. Goriška okolica. Podstava: trta, f., die Weinrebe.

Ugarek (izreci: úgarek), *úgarka,* m. Trochus sp. Otok Uníje (f. pl.), a na: Osôru: u g á r č i č, m. Ker je ta polž temne šarôte, priméri srbski: ùgarina, f., die Brandstätte, ùgariti, v., mit Kohlen oder Russ beschmieren, ùgarak, m., der Brand; ruski: ogárŭ, m., die braune Farbe, der Sonnenbrand. Priméri tudi: ogríca, f.

Uholàz, a, m. Forficula auricularia; der Ohrwurm. Lúče na Štírskem. Srbski: uholaža, f., der Ohrwurm, ker v úho lázi.

Ulijánka, e, f. Sinica, die Kohlmeise. Sv. Duh pri Krškem: úlij, m., der Bienenstock, znači uprav: die Höhlung, in ta ptica si déla gnezda po „dúplih".

Uscánka, e, f. Rana temporaria; der Grasfrosch. Rihenberk. Priméri: sékulja, f.

Vodenica, e, f. Tropidonotus tesselatus; die Würfelnatter, die Wasserschlange. Vrémska dolina.

Volúharica, e, f. Poljska miš; Hypudaeus arvalis. Spodnja Idrija.

Vŕba, e, f. Néka riba. Nótranjska Bístrica.

Vŕhič (reci: vrhŭč), *hiča,* m. Néka vrsta čmrljev. Bólc. Tí čmrlji imajo gnezdo vrhu zemlje v máhu; Láščan jih imenuje: m á h o v c e, a l ú k n j e v c e óne, kateri so pod zemljó po lúknjah. Priméri: podzemljàk, m.

Zelénka, e, f. Néka ríbica v Savi. Potočín pod Zidanim Móstom.

Zlatica, e, f. Néka riba v potocih okolo Nótranjske Bístrice.

Zlatokrílec, ca, m. Der Rosenkäfer, Goldkäfer; Cetonia sp. Málhinje na Krasu.

Zmíjnica, e, f. Testudo graeca; die Landschildkröte. Na Ustrínah in pri St. Ivanu na Čresu. Podstava je najbrže: zmija, f., die Schlange, ker ima glavo kačjej podobno.

Znôsec, sca, m. Megachile muraria; Osmia sp.; die Maurerbiene. Sv. Križ Ipavski.

Zobátec, tca, m. Dentex vulgaris; die Zahnbrasse (riba); laški: dentale. Martínščica na Čresu.

Žívka, e, f. Blatta orientalis; ščúrek; die Küchenschabe. Sólkan. Priméri: sežélka, f., in: žužúr, m.

Žužúr, rja, m. Dermestes sp.; der Speckkäfer. Nováke nad Cérknim. Priméri: sežélka, f.

III. Iména raznim rastlínam.

Bábina, e, f. Neka gozdna zél, ki ima liste nekoliko podobne pívkam (mrtvim koprívam); pastírji vzpomladi z nje sókom pišejo léskove palice. V Laščah.

Bábjak, a, m. Salvia sylvestris. Spodnja Idrija. — Ruski: bábki, f. pl., Salvia nutans; češki: babské ucho, Salvia verticillata. Šulek, imenik bilja.

Bábkovina, e, f. Salvia pratensis; der Wiesensalbei. Zémon pri Notr. Bistrici.

Bábovec, vca, m. Néka rastlina. Vréme.

Badlč, a, m. Neka rastlina. Vréme.

Badíka, e, f., in: *bodíka, e,* f. Asparagus acutifolius. Málhinje. Bodljíva zél.

Bìl črna, bíli črne, f. (izrékajo: črna bòv, črne bíli). Paris quadrifolia; die Einbeere. Spodnja Idrija; Vólče.

Bilúšen, šna, m. Bryonia dioica; die Zaunrübe. Medána v Goríških Brdih. — Novoslov.: bělúš, a, m., bilúš, a, m., asparagus acutifolius (izreci: bŭlúš); hrv.: biljuš, m., isto. Šulek, imenik bilja.

Blážec, žca, m. Scabiosa sp. Bólc.

Bodíka, e, f. Išči beséde: badíka, e, f.

Bradúlja, e, f. Néka rastlína. Vréme.

Brščíka, e, f. Asparagus acutifolius. Málhinje pri Divínu. — Ruski: borščŭ, m., die Beetensuppe: aus gesäuerten Beeten (beta vulgaris), Fleisch und Schweinefett, borščevíkŭ, m., die Bärenklau, borščĕvka, f., der Stengel des gelben Aconits oder der Wolfswurz; češki: bršť, m., die Bärwurz; poljski: barszcz, m., ungekochte Suppe über den rothen Rüben oder Kleien oder anderem Teige eingesäuert; Bärenklau; gorénjesrb.: baršć, m., Heilkraut, Heracleum. — Novoslov.: brš, namesto: bršč, divij brš, pastinacia sativa, v Bohinji. Mikl. über den Ursprung der Worte von der Form aslov. trŭt. 14.

Bršíljek, ljka, m., Cístus villosus. Otok Uníje (f. pl.). V Čúnskem na otoku Lošínji sem istemu grmiču slišal ime: baštrínec, nca, bljuščínec, nca, m., in: bršljínec, nca, m. — Novoslov.: brškínec, nca, m., cistus salviaefolius. Šulek, imenik bilja. To je ista beseda, katera novoslov. slôve tudi: bršljìn, ljína, m., Epheu; nje razni obrazi so srbski: bršljan, brstan, brštan, brstran, hedera helix; češki: bršlen, m., der Epheu, brečtan m., Epheu; poljski: brzestan, m., Erdepheu; ruski: berestenĭ, m., convolvulus arvensis. A beseda: bljuščínec ima podstavo novoslov.: bljúšč, m.; staroslov.: bljuštĭ, m., hedera helix; ruski: bljuščŭ, m., Epleu, Eppich, pljuščŭ, m., Epheu; poljski: bluszcz, m., Epheu, Gundelrebe, Erdepheu.

Bulída, e, f. Clematis vitalba; die Waldrebe. Benétski Slovéni. To je laška beséda, o čemer svedoči tudi obrazílo: ída.

Célič (cĕl-), *a,* m. Prunella vulgaris. Lúče na Štírskem. Zdravílna zél, ki bolnega človéka „céli".

Cvíč, a, m. Berberis vulgaris; der Sauerdorn. Slovénske Goríce na Štír. Odtod menda tudi: cvíček, čka, m., po Kranjskem sploh navadno ime za kislo vino. — Hrv.: cvić, čvić, m., Gentiana lutea.

Dragoljúbec, bca, m. Poišči besede: kápljica, f.

Drdrés, a, m. Der Knöterich; Polygonum sp. Bílje na Ipavi. Ta beseda je popačena, kakor nam se skôraj pokaže. Novoslov.: rŭdéselj (reci: ardéselj), slja, m.: ajda gre v ardéselj, rekše, gré v cvét. V Laščah. — Novoslov. je tudi: rdésen, sna, m. Polygonum, erdrésen, sna, m., isto; srbski: rdesalj; slja, m. Polygonum. Šulek, imenik bilja; ruski: rdestŭ, m. Polygonum aviculare, der Vogelknöterich, rdestnikŭ, m. Potamogeton, das Laichkraut, Samkraut; češki: rdesen, snu, rdešen, šnu, m., rdesno, n. Polygonum, Knöterich, rdest, m. Potamogeton, Samkraut; poljski: rdest, m. Polygonum persicaria, Flöhkraut, rdestnica, f. Potamogeton. Koreníka je: rŭd-, staroslov.: rŭděti sę, v., roth werden, novoslov.: rŭděč, déča, e, adj. (partic. praes. act.), roth.

Drobnják, áka, m. Der Schnittlauch; Allium schoenoprasum. Plúžna pri Bólci.

Glávič, a, m. Centaurea montana. Bólc. — Novoslov. tudi: glaváč, a, m., glavec, vca, m., centaurea phrygia. Šulek, imenik bilja.

Gospodíčna, e, f. Das Gänseblümchen; Bellis perennis. Spodnja Idrija. Jako lepo ime milovidne in sploh priljubljene cvetice, izvéstno lepše nego li: iskrica, tratínščica, rigljec, in lepše od tujke „marjétice". — Novoslov. tudi: gospodíčna, f. Primula veris; gospodíčnica, f. Bellis perennis. Šulek, imenik bilja.

Hlebódina, e, f., in: *slebódina, e,* f. Coronilla Emerus. Čúnski (Čúnski, Čúnskega) na otoku Lošínji.

Hrástovka, e, f. Agaricus mutabilis. Málhinje. Raste pod hrastom. — V hrvatskem Zagórji: hrastovka, f., žuta gliva tanke stablike, raste po hrašću. Šulek, imenik bilja.

Hrepeník, a, m. Lysimachia vulgaris. Póhorje na Štír.

Hudobíka, e, f. Viburnum Lantana. Póhorje na Štírskem. — Hudolésovina (ě), e, f., der Hartriegel. V Laščah. Priméri bavorsko-nemški: der Teufelsmätterer = Hartriegel, cornus sanguinea. Schmell.-Fromm. I. 590.

Hudolésovina, e, f. Cornus sanguinea; der Hartriegel. V Laščah. Priméri: hudobíka, f.

Iglíca, e, f. Néka rastlína. Vréme. — Hrv.: igla, f. Geranium Robertianum; iglica, f., Geranium; Pes columbinus, Pecten Veneris; ruski: igolka, f. Geranium; Stipa; Zizyphus; češki: vlčí jehla, f. Geranium, jehlice, f. Ononis; poljski: wilcze

igły, f. pl., iglica, f. Geranium, Scandix Pecten. Šulek, imenik bilja.

Ivánjščica, e, f. Chrysanthemum leucanthemum; die Wucherblume. Nótr. Bistrica. — Hrv.: ivančica, f., ivanja trava, f., ivanova trava, f., ivanjska déklica, f., ivan-cviet, m., isto; ruski: ivan-trava, f., isto. Šulek, imenik bilja. Zél, imenovana po sv. Ivanu krstníku.

Izvìn, izvína, m. Lysimachia sp. Avber na Krasu. Podstava: izvíniti, v., ausrenken. Kadar si izvíne človek nogo ali drug ud, ljudjé na bolečíno devajo to stólčeno célo rastlíno.

Jánec, nca, m. Populus pyramidalis. Hrúšica. — Hrv.: janjac, njca, m., janjić, m., Populus nigra. Šulek, imenik bilja. Kakor je besedo staroslov.: agnĭcĭ, jagnĭcĭ, m., das Lamm, kar je le drugačno lice od samostavnika: agnę, agnęte, jagnę, jagnęte, n., das Lamm, narod ogladil v obraz: jánec, jánjec (jánŭc, jánjŭc,), m., das Lamm, takó tudi besedo staroslov.: agnędŭ, *jagnędŭ, m., populus nigra, v ist obraz: jánec, jánjec, ker sta si obé po vse razni besedi takó zeló podobni v lice. A knjižnemu jezíku naj rabi samó: jágned, jágneda, m., die Pappel.

Jaseníca, e, f. (izreci: jeseníca). Fraxinus Ornus; die Blüthenesche. Jásen, jaséna, m. (izreci: jêsen, jeséna), fraxinus excelsior. Kràs. Priméri: jasíka, f.

Jasíka, e, f. Fraxinus Ornus; die Blüthenesche. Dobrodób na Krasu. V slov. Matice letopisu s. 1879. l. na 121. str. stojí, da je „jasíka“ = populus tremula, die Zitterpappel; a tudi na otoku Krku so to drevésce (Fraxinus Ornus) imenovali: jesíka, f.; priméri vender še staroslov.: osina, f., populus nigra; srbski: jasika, f., populus tremula; ruski: osina, osyka, f., populus tremula; češki: osyka, f., populus tremula; poljski: osika, osica, osina, f., isto; gorénjesrb.: wosa, wosyca, f., populus tremula.

Jávor, jávora, m., in: *javoríka, e,* f. Laurus nobilis; der Lorbeerbaum. Nerezíne (f. pl.) na otoku Lošínji.

Kápica škófova, f. Capsella bursa pastoris. Bílje na Ipavi. — Hrv.: kapa biskupska, f., kapa popova, f. Evonymus europaeus. Šulek, imenik bilja.

Káplјica, a, f. Convallaria majalis; Maiglöckchen. Bólc. Cvétje ima kapljicam podobno, kakor je znano. Dragoljúbec, bca, m., das Maiglöckchen. Mej Bélimi Kranjci.

Kísavec, vca, m. Rumex acetosa; der Sauerampfer. Vólče. — Novoslov. tudi: kíslica, f., isto; hrv.: kiselica, kiseljača, f., kiseljak, m. Rumex acetosa; srbski: kiselica, f., isto, kiseljača, f. Oxalis acetosella, der Sauerklee; ruski: kiselka, kislinka, kislenica, kislica, kisljadĭ, kisljadka, kisljanka, f. Rumex acetosa; češki: kyseláč, kyselák, m., isto; gorénjesrb.: kiselc,

m. Acetosella acetosa, der wilde Sauerampfer. Največ po Šulekovem imeniku bilja.

Ključ, a, m. Galanthus nivalis; das Schneeglöckchen. Zémon pri Notr. Bístrici. Priméri nemški: die Schlüsselblume; Primula veris.

Kôča, e, f. Cucurbita Pepo; búča; der Kürbiss. Goriška okólica. — Zeló težavna je razsodba, ali je ta beseda prvotno laškega ali slovanskega rodú; kajti Lahi imajo: cocca, f., der Knoten, eine Art Schiff; cocco, cucco, m., das Ei (v otročjem govoru), cocuzza, f., der Kürbiss, coccia, f., eine kleine Geschwulst; der Kopf: priméri novoslov.: búča, f., der Kürbiss; der Kopf; a vender s tem laška prvôta še nikakor níj dokazana, ker se nahaja i v ruščini: kóka, f., das Hühnerei, kokóvka, f., der Stockknopf, kókorŭ, m., der Kugelkasten, Patronenkasten, kokóra, f., ein (behauener) Balken mit dem dicken Wurzelende, kokorýga, f., ein (angeschwemmter) Baumstamm, kokoristyj, adj., knorrig, in tudi hrv. je: kočanica, f., die Burgunderrübe. K temu je primériti srbski: kòčâk, kočáka, m., ein Verschlag für Hühner, Hunde, Schweine, kočina, f., isto, kočiti se, v., steif thun (napihovati se), kòčije, kòčijâ, f. pl., ein Bauernwagen mit zwei Pferden; bolg.: kočijŭ, f., die Kutsche; ruski: kóča, f., einmastiges Schiff, kočëva, f., der Kopf, kočánŭ, m., der Kohlkopf, kočevátĭ, v., nomadisiren (unter Zelten wohnen), kočëvščikŭ, m., der Nomade, kočegúri, m. pl., zusammengewehete Sandhügel, kóčka, f., ein kleiner Erdhügel, der Kameelhöcker, kočúra, f., isto, kóči, kóčej, f. pl., der Rutschschlitten (eigentl. der Wagen); malorus. v Ogerskej na séveru: kočija, f., die Kutsche; češki: koč, m., die Kutsche, kočár, u, m., die Kutsche, kočí vůz, m., die Kutsche, kočí, kočího, uprav adj., die Kutsche, kočovati, v., nomadisiren; poljski: kocz, m., ein halbgedeckter Wagen, koczować, v., nomadisiren; gorénjesrb.: kočak, m., der Kutscher; novoslov.: kočija, e, f., die Kutsche, namésto: kôčija, kôčije, z nemškim priglasom, kakeršnega so vzéle zdaj toličko da ne vse naše besede z obrazílom: ija, naj si bode z besedo tudi obrazílo domače (imamo i tuje obrazílo: ija), malo jih je ohranílo svoj stari príglas, na pr.: góstija, f., die Inwohnerinn, Vídrija, f. (pravílneje, nego li: Idrija), krájevno ime. Teh naštetih besed koreníka je: kok, katera slôve tudi: skok, springen, in die Höhe fahren, da naziválo „kočija“ zatorej znači: posebno visok, napét voz, kar je tudi resníca. A povédali smo uže često, da vsako napáhneno stvar si jezik misli i votlo iznotraj. Beseda novoslov.: kočija, f., srbski: kòčije, f. pl. itd. prešla je v mnogo tujih narodov. Nemški: die Kutsche, kar se i tega ljudstva jezikoslovcem samim po pravíci zdí nedomače; ogerski: kocsi, rumunski: kočie, rabanáski: koči, laški: cocchio, franc.:

coche, špan.: coche, die Kutsche; a Diez misli, da laško ime: cocchio stojí namésto: coclo, čemur je podstava: cocca, f., das Fahrzeug (eigentl. Schiff); ali vsáj ta beseda je takó izvestno slovanskega rodú, kakor laško naziválo: calesse, calesso, m., eine Art Kutsche, špan.: calesa, franc.: calèche, o čemer sam Diez učí: „vom böhm.: kolesa, eigentl. Räderfuhrwerk (rus. koleso, Rad).“ Nam se nova slovénščina zdí nekoliko bliže Lahov, nego li češčina. Tudi Miklošič v svojem délu Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen besedo: kočija déva mej tujke, da-si jo imajo vsi naši naréčaji, kakor smo videli. — Prostéjšim čitateljem naj se dostavi, da beseda: kôča, f., der Kürbiss, nij isto, kar je: kóča, die Hütte, katera slôve staroslov.: kąšta, srbski: kuća itd., ter stojí namesto: kótja, kątja, kutja.

Kôčka, e, f. Aristolochia Clematitis; die Osterluzei. Bílje na Ipavi. Menda je zél takó imenovana zaradi plodú, ki je búči podoben. Priméri: kôča, f.

Kokóšnica, e, f. Draba verna; das Hungerblümchen. Benétski Slovéni. — Hrv.: kokošinjak, m., Matricaria Chamomilla; poljski: kokosznica, f. Onobrychis.

Kokotínka, e, f. Prunella vulgaris; die Brunelle. Slovénske Goríce na Štírskem. — Hrv.: kokotinja, f. Aristolochia Clematitis. Šulek.

Kolesník, a, m. Aconitum napellus. Sóča. — Novoslov.: kolesník, m. Euphorbia Esula. Šulek, imenik bilja.

Kônj, a, m. Aquilegia sp. Vás Sóča.

Kopačica, e, f. Tussilago Farfara; der Huflattich. Kapéle pri Bréžcih.

Kostnica, e, f. Néka rastlina. Vréme.

Kostréba, e, f. Echinochloa Crus-galli; die Borstenhirse. Zémon pri Notr. Bístrici. — Tega naziválа obrazi so jako raznoličnі: hrv. kostrba, kostreba, kostrva, kostrava, koštrava, kostreva; ruski: kostérь, rjá, m., die Trespe, Bromus, kosterjá, n., die Achel vom Flachs, kostěrь, strá, die Achel vom Flachs, kostýrь, rjá, m., der Splitter, kostrelь, m. coll., die Tannennadeln; češki: kostrba, m., ein Zottiger, Haariger, der struppige Kopf, kostrbáč, m., isto, kostrbatý, adj., struppig; poljski: kostrubaty, adj., ungleich, holperig, kostrzeba, f. Bromus secalinus, kostrzewa, f. Festuca elatior; gorénjesrb.: kostrjow, m. Bromus secalinus, kostrjawa, f., isto. Priméri tudi srbski: kostrijet, f., die Ziegenwolle, kostriješiti se, v., das Haar sträuben. Ta beseda je zeló težka. Mislil sem nekdaj o podstavi: kóšter, štra, m., kúšter, štra, m., der Haarzottel, a stvár je zeló na végalici; vender priméri še ruski: kustárь, rjá, m. (zastaréla beseda), das Gebüsch, Gesträuch, kustárnikъ, m., kustъ, m., oboje tudi isto.

Krẽsnica, e, f. Buphthalmum salicifolium. Sóča. — Hrv.: kresnica, f. Senecio Jacobaea; Chrysanthemum. Šulek, imenik bilja.

Krhlíka, e, f. Salix fragilis; die Bruchweide. Zémon pri Notr. Bístrici. Krsíka, f., krsíkovina, f., isto. V Laščah. — Poleg tega novoslov.: krhlíkovina, f. Rhamnus fragula; hrv.: krhlika, f., der Eissalat. Šulek, imenik bilja.

Krsíka, e, f. Poišči besede: krhlíka, f.

Krsíkovina, e, f. Poišči besede: krhlíka, f.

Krvávec, vca, m. Hypericum perforatum; Hartheu. Benetski Slovéni. — Hrv.: krvavac, m. Geranium columbinum et molle; Erodium ciconium; ruski: krovavnikŭ, m., Convallaria Polygonatum; Achillea; češki: krvavec, m., Poterium; Chelidonium; poljski: krwiowiec, m. Sanguinaria. Šulek, imenik bilja.

Kúcek, cka, m. Colchicum autumnale; die Herbstzeitlose (plod). Spódnja Idrija. Kúcek se na Goríškem zôve tudi prasíček, in ta pomén ima i tukaj; kajti v Laščah se ta plod imenuje: prasíček; a zél sama je: ušívka, f., ter poleg tega: podlések (-lĕs-), ska, m. — Ruski: podlĕsokŭ, m., Viola canina, podlĕsnikŭ, podlĕšnikŭ, m., Asarum europ.; čéški: podleska, podleška, f. Primula veris; Hepatica; Galanthus; poljski: podlaszczek, m. Viola, podlaszczka, f. Hepatica. Šulek, imenik bilja.

Kúkavica, e, f. Orchis Morio; das Knabenkraut. Póhorje na Štírskem. — Ruski: kukuška, f.; češki: kukačka, f.; poljski: kukawka, f., isto.

Kúš, a, m. Salvia officinalis; die Salbei. Po Istri in po otocih.

Kúžnica, e, f. Paris quadrifolia. Lembah na Štírskem; sv. Lovrenec na Póhorji.

Laćúnec, nca, m. Gladiolus communis; die Siegwurz. Zémon pri Notr. Bistrici. — Hrv.: laćuni, Cyclamen europaeum; srbski: làćûh, laćúha, m., ein Weinreis mit Trauben.

Lázica, e, f. Linaria elatine; das liegende Leinkraut. Zémon pri Notr. Bistrici. Podstava: láz-iti, v., kriechen.

Lìm, líma, m. Ulmus campestris. Plúžna; Trénta. A v Vólčah: lím, líma, m., isto. V Trénti sem tudi krájevna iména slišal: „na Limêh;“ „Limóvje,“ n.; „Límarica,“ f. Stojí namesto: ilìm, ilíma; ilím, ilíma, ter zeló čudno je, da se ta beseda nahaja mej Goríškimi Slovéni. Staroruski: ilĭmŭ, m., ulmus; ruski: ílemŭ, ílĭma, m., ílimŭ, m., ilĭma, f.; češki: jilem, jilmu, m.; poljski: ilm, m., ilma, f.; dolénje-srb.: ljom, isto. To je od Nemcev. Starovisokoném.: elm, srednjevisokoném.: ilme, novovisokoném.: Ulme, bavorsko-ném.: Ilm, kar je zopet od latinskega: ulmus. Miklošič, Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen.

Lôdra, e, f. Leindotter; Camelina sativa. Vas Krn. Priméri benĕtsko-laški: lodro, adj., književno-laški: lordo, adj., schmutzig, unrein.

Lúka, e, f. Neka vzpomladna rastlina s čebúlico, katere nisem videl v cvetu. Jedé jo. Sólkan. Ta beseda bode ista, katera je hrv. srb.: luk, m., staroslov.: lukŭ, m., bolg.: luk, m., ruski: lukŭ, m., češki: luk, m., poljski: łuk, m. Der Lauch; Allium.

Máčkovec, vca, m. Néka rastlína. Spodnja Idrija; Salix caprea; die Sahlweide. Zémon pri Notr. Bístrici. Naziválo ima od „máčic", die Blüthenkätzchen.

Magríž, a, m. Helichrysum angustifolium. Vás Púnat (gen. Púnta) na otoku Krku. Maržíg, a, m., isto. Otok Uníje (f. pl.) V zadnjej besedi je predévek. Kar se dostaje začetnega zloga: ma, priméri novoslov.: maklẽn, makléna (maklẽn), m., der Feldahorn (eigentl. Afterahorn, unechter Ahorn); ruski: paklenŭ, m., ter poleg tega: neklenŭ, m., tatarischer Ahorn, novoslov.: macêsen, cêsna, m., der Lärchenbaum, kar se koróški izréka: masêsen, sêsna, m., da vsa beseda zatorej znači: unechte Fichte, fichtenähnlicher Baum: ruski, češki itd.: sosna, f., die Fichte, Föhre. Primeri tudi v letopisu 1880. l. besedo: obéd, m., na 156. str.

Májnica, e, f. Gnaphalium dioicum; das Ruhrkraut. Zémon pri Notr. Bístrici. Cvete „májnika" méseca, in od tod je tudi imé.

Metálica, e, f. Alopecurus sp.; der Fuchsschwanz. Vólče. Priméri v letopisu 1880. l. na 213. str.: zavrči se, v. pf., nastati samó ob sebi, in poleg tega se tudi govorí: zamétati (-mẽt-) se, v. impf., isto.

Mísel dobra, mísli dobre, f. Origanum vulgare. Srpeníca. Temu naziválu Šulek dostavlja, da je preloženo od némškega: Wohlgemuth, in kaže da je to res, ker je neznano ostalim slovanskim jezikom.

Motílka, e, f. Ranunculus Ficaria; der feigwurzlige Hahnenfuss. Benetski Slovéni.

Možák, a, m. Balsamine; cvetè po vrtih. Kobòrid.

Mŕkva, e, f. Daucus Carota; die gelbe Rübe. Zémon pri Notr. Bístrici; mŕkev, kve, f., eine verkümmerte gelbe Rübe. V Laščah. Ta široko mej Slovani razširjena beseda níj domačega rodú. Novoslov.: mrkev, f., daucus, navadno tudi v Ríbnici; hrv.: mrkva, f., srbski: mrkva, mrkvjela, f.; malorus.: morkov, f., morkva, f.; ruski: morkovĭ, f.; poljski: marchew, f.; gorénjesrb.: morchej, f., lit. morka, f.; starovisokoném.: morahâ, morhâ; srednjevisokoném.: morhe; novovisokoném.: die Möhre. Miklošič, Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen.

Múhjak, a, m. Néka rastlina, ki je muham hud strup. Plúžna pri Bólci. Pravílno líce bi bilo: múšjak.

Múrava, e, f. Trogopogon pratense; der Wiesen-Bocksbart. Benetski Slovéni. Vrhu tega je novoslov.: moravka, e, f. Arnica montana. Po Brekerfeldu. — Hrv.: morava, f., nekaka trava

(po Istri); norava, f. Polygonum; srbski: murava, f., eine Art Meerpflanze; ruski: muravá, f., junges Gras, saftiges Wiesengras, der Rasen; poljski: mórawa, f., ali Bandtkie o tej besedi v slóvniku opomina, da je bolje: murawa, f., der Rasenplatz. Po vsej príliki je pravo lice: murava, in pôjem te besede: saftiges Gras überhaupt.

Nadzémljica, e, f. Der Kohlrabi; Brassica oleracea gongylodes. Podzémljica, e, f. Die Kohlrübe, Krautrübe; Brassica oleracea rapobrassica. Podnanósci. Na Koroškem je: podzémljica, f., der Erdapfel; Solanum tuberosum; češki: podzemnice, f. Arachis.

Nólika, e, f. Colchicum autumnale; die Herbstzeitlose. Lóž. Priméri laški: il piccolo moli, der italienische Zwerglauch.

Oblájst, a, m. Isatis tinctoria; der Waid. Od laškega: glasto, glastro, m., der Waid, ein Färberkraut.

Ogrízek hudičev, m. Spiraea filipendula; die knollige Spierstaude. Zémon pri Notr. Bistrici.

Ohrast (reci: úhravt, úhravta), m. Brassica oleracea; der Kohl. V Ljubljani ter okolo njé. Hrv.: vukret, m., isto; poljski: wakrota, f., isto; morda od némškega: Kohlkraut.

Oméla, e, f. Viscum album; die Mistel. Slovénske Goríce na Štírskem. Novoslovénski je tudi: iméla, e, f., poleg tega: méla, e, f., isto. Po Šulekovem imeniku bilja. — Staroslov.: imela, f. viscum, imelĭnikŭ, m., der Vogelfänger, omelĭnikŭ, m. isto; hrv.: omela, f., die Mistel; srbski: omela, imela, mela, f.; mèlâš, m., die Misteldrossel; ruski: omela, f., emélĭ, f., die Mistel; češki: jmel, m., jmelí, n., die Mistel; slovaški: omel, m., omelí, n., isto; poljski: jemiel, m., jemioł, m., jemioła, f., jemiel, f., die Mistel; gorénjesrb.: jemjelina, f., isto. Miklošič tej besedi v koreníko stavi: im, staroslov.: jęti, imą, fassen, ergreifen, novoslov.: pri-jéti, prímem, namesto: priímem, ker se omela drugih stvarí prime in ptiče tudi ujáme. V Šuleku se po Brekerfeldovih rastlinskih zapisih tudi nahaja novoslov.: ohmétje, n., jelovo, macêsnovo. Viscum album. Ali ta beseda je ostalim slovanskim jezikom neznana, kajti ruski: ohmétja, m. f., der Maulaffe, jedva podpira nje prístnost; čita se le v češčini: ochmet, m., die Riemenblume, a Rank v svojem slóvniku to naziválo imenuje „novo“; vzeto je menda od nas.

Oplétanec (-plĕt-), *nca,* m. Calystegia sepium; der Heckenwindling. Zémon pri Notr. Bistrici. Osják, a, m. isto. V Laščah. Slák, a, m., isto. Na Gorénjskem. Stojí namésto: osŭvlak, sŭvlák. Priméri: povijáč, m.

Oréhovec, vca, m. Néka rastlina. Spodnja Idrija. — Novoslov.: oréhovec, m. Melilotus coerulea; oréhovčica, f., isto. Šulek, imenik bilja.

Ornica, e, f. Cynanchum vincetoxicum. Bólc; Sóča. — Staroslovénski: orĭnica, f., das geackerte Feld.

Oslák, m. Poišči besede: oplétanec, m.

Ostróga, e, f. Rubus fruticosus; der Brombeerstrauch. Otok Čres in Krk. Ostróžnica, e, f. isto. Na Dolénjskem pod Góbniško Goró. Staroslov. bi ta beseda slula: ostrąga, ker jo na Črésu in Krku izrekajo: ostruga, in tudi poljski je: ostrężyna, f., rubus.

Ostróžnica, e, f. Poišči besede: ostróga, f.

Ožépec, pca, m. Satureja montana. Sólkan. — Žêpek, pka, m., isto. V Senožéčah.

Pêlen, pêlena, m. Artemisia absinthium; der Wehrmuth. Brda pri Gorici. Pelên, peléna, m., isto. Plúžna pri Bólci. Pêlin, pelína, m., isto. Po Gorénjskem. Pêlen, peléna, m. (uprav: pêlěn, kajti izréka se: pêlŭn, pelěna), isto. V Laščah. — Staroslov.: pelynŭ, m., absinthium; bolg.: pelin, m.; srbski: pèlen, m., der Wehrmuth, pelènâš, m., pelùnija, f., der Wehrmuthwein, pèlin, m., die Salbei; ruski: pelynĭ, pelúnĭ, polynĭ, f., Wehrmuth; češki: pelun, pelyn, m., peluň, f., pelunka, pelynka, f.; poljski: piołun, piołyn, m., gorénjesrb.: połon, m., der Wehrmuth. V tej besedi vidimo štiri končníce razne: yn, un; en, ěn.

Petivílka, e, f. Išči besede: tetivíka, f.

Plevélka (plěv-), *e,* f. Capsella bursa pastoris; das Hirtentäschchen. Benetski Slovéni.

Počerânka, e, f. Posámično rastoča, užitna goba (menda: Agaricus campestris), katere klobuk je zgoraj vedno bel, a spodaj s prva rózast, potem od dné do dné temnéjši, ter napósled tóličko da ne črn. Sv. Tomaž pod Čávnom. Posebna beseda. Najprvo je povédati, da kranjski Slovéni po mnozih krajih pridévnik: črn, schwarz, v imenoválniku jedínstvenega čísla moškega spolú izrékajo v dveh zlógih (zweisylbig), in to takó, kakor da bi v prvem zlogu bil nekak zatégneno priglašèn „e͡a“, rekše poluglasnik mej „e“ in mej „a“, zatorej: če͡arŭn, a potem: če͡arna, o; ali: počerŭn, rna, o, adj., znači: ein wenig schwarz, schwärzlich, in to lice je podstava naše besede, katera bi brez príglasa na „ŭ“ slula: počerŭnka, die Schwärzliche, a z dolgim príglasom trebé da slôve: počerânka. Primeri v letopisu 1879. l.: podčrnka, f., na 125. str.

Polžána, e, f. Der Spelt; Triticum spelta. Vrsno pod Krnom. Podstava te besede je staroslov.: plŭsti, plŭzą, kriechen, kar bi novoslov. slúlo: pólsti, pólzem, ter vse kaže, da je to ime iz prva zaznamenávalo óno rastlíno, katera se zôve: triticum repens. Priméri: skráda, f.

Popân, a, m. Vinca minor; das Singrün. Kobòrid. — Popán, m., tudi novoslov. Polygala Chamaebuxus. V Šuleku po Gašperčičevih rastlínskih zapisih. Morda je to imé na to zél preneseno od kake druge. Priméri staroslov.: poponŭ, m.,

alga; hrv.: popona, f., frutex, hervorschiessender Zweig; srbski: poponac, m., die Ackerwinde; ruski: popënokŭ, nka, m., die Ackerwinde, kar bi staroslov. slulo: popĭnŭkŭ, a novoslov.: popánek; češki: poponka, f., poponec, m., die Gundelrebe, openec, m., isto, kar bi zopet staroslov. slulo: opĭnĭcĭ, a novoslov.: opánec. Koreníka je: pĭn, staroslov.: pęti, pĭną, a novoslov.: o-péti, o-pnèm, po-péti, po-pnèm.

Pòprika, e, f. Néka goba. Rihenberk. Ista goba se imenuje tudi: ujedálka, f.

Povijáč, a, m. Convolvulus arvensis; die Ackerwinde. Razdrto pod Nánosom. — Povijáčina, e, f. (novoslov.), isto. Šulek v imeniku bilja. Ruski: povój, m., die Ackerwinde, povojnikŭ, m., Althaea officinalis, der Eibisch; Periploca graeca, die griechische Schlinge, povojničekŭ, čka, m. Elatine hydropiper, der Wasserpfeffer, povóenĭ, povójnja, m., die Ackerwinde; češki: povijnice, f., die Baumrebe; poljski: powój, m., die Waldrebe; die Zaunwinde; die gemeine Specklilie, Lonicera periclymenum, powójnik, powójczyk, m., eine Art von Leinkraut oder von wildem Flachse, Elatine, powójka, f., die Ackerwinde. Priméri: oplétanec, m.

Práhnica, e, f. Lycoperdon Bovista. Málhinje. To bi pravílneje slulo: prášnica.

Pŕkovec, vca, m. Lycoperdon Bovista. Trnovski gozd. Stojí namésto: prdkovec; primeri drugo slovensko imé tej stvári: prdec, prdec babji. V Šulekovem imeniku bilja.

Rábnik, a, m. Néka trava. Bílje na Ipavi.

Rabozél (reci: rabozév), *a,* m. Melilotus officinalis; der Honigklee. Zémon pri Notr. Bístrici. — Šulek ima po Brekerfeldovem in Freyerjevem zapisu: rabazov, rabizov. Cytisus hirsutus.

Rebrínec, nca, m. Pastinaca sativa. Srpeníca.

Régrat, a, m. Leontodon Taraxacum; der Löwenzahn. Po vsej kranjskej deželi. To je od bavorsko-némškega: das Rörleinkraut, Leontodon Taraxacum. Schmell.-Fromm. II. 134., ker ima ta rastlína cvét na dolgej, tenkej cévki.

Rekácija, e, f. Die Robinie; Robinia pseudoacacia. Medána v Brdih. Na Krasu je to drevo: gàc, gáca, m. Prvo stojí namésto: akácija, a drugo namésto: agàc, in to namésto: akàc; priméri hrv.: gazija, f., die Akazie. Šulek. Obrazíla: ac naš jezik néma, kajti: Vršác, šáca, m., gora na Gorénjskem, in krájevni imeni: Logác, a, m., Loitsch, Rogác, a, m., Roitsch, stojé namesto: Vršátec, šátca, Logátec, tca, Rogátec, tca, kar je o poslédnjih obéh znano, ter se tudi piše takó. Prištéti je semkaj še besedo: krępác (reci: krp-), páca, m.: na krepác je délal, namésto: na krepátec, rekše, na vse kríplje. V Laščah.

Resník, a, m. Néka rastlina. Vréme.

Rúga, e, f. Aconitum Lycoctonum; oméj. Sóča. Podstava bi utegnila biti: rígati, sich erbrechen, bljevati. Poišči te besédе.

Rížnica, e, f. Capsella bursa pastoris; das Hirtentäschel. Sv. Lovrenec na Póhorji.

Rŭdečélka (reci: rŭdečóvka), *e,* f. V družbi rastóča užítna goba rusega klobuka. Sv. Tomaž pod Čávnom.

Síva, e, f. Siva in grbava užítna goba s privíhanim klobukom. Sv. Tomaž pod Čávnom.

Skráda, e, f. Triticum repens. Cerôvo v Brdih; Petóvlje. Koreníka bi utegnila biti: krad: krásti (se), krádem (se), sich verstecken, ker leze kradóma po tleh; ruski: skradka, f., die Verhehlung. Priméri: polžána, f.

Slák, a, m. Poišči besede: oplétanec.

Slákar, rja, m. Lysimachia Nummularia. Zémon pri Notr. Bistrici. Podobno je osláku. Priméri: oplétanec, m.

Slezèn, zéna, a, m. Néka rastlina. Vréme. Na podstavi: slez ima Šulek več rastlín.

Smrdelíka e, f. Anthemis cotula; die Hundschamille. Zémon pri Notr. Bistrici. — Za isto zél ima Šulek še té dve slovenski nazivali: smrdéla, f., smrdélja, f., ali ménim, da poslednje bode pogrešno, ter le prvo dobro pisano; a smrdelíka mu je Rhamnus alpina.

Smŕtnica, e, f. Helleborus niger; die schwarze Nieswurz. Bólc; Sóča.

Sólj, a, m. Thalictrum sp. Sóča. — V Šulekovem imeniku bilja nahajam hrv.: osuči, Thalictrum majus, iz rastlínskih zapisov čisto polášenega učenjáka, Dalmatínca Roberto di Visiani, po čemer bi se morebiti dalo soditi, da je te besede podstava: sól, f., das Salz.

Srakonôga, e, f. Panicum crus-galli. Lúče na Štírskem. — Šulek ima iz Freyerjevih zapísov: srákonja, f., srakonôga, f. Digitaria sanguinalis.

Srpàn, pána, m. Cirsium Erisithales. Zémon pri Notr. Bístrici. Priméri: strpánec, m.

Srpánec, nca, m. Cirsium Erisithales. Pod Nánosom ter na Pívki. Priméri: strpánec, m., in: srpàn, m.

Strpánec, nca, m. Cirsium Erisithales. Pod Nánosom ter na Pívki. Namesto: srpánec, ker „t“ je vtaknen. Priméri: srpanec, m., in: srpàn, m., ter tudi besédo: strpáča, f.

Strášnica, e, f. Néka rastlina. Spodnja Idrija. — Šulek ima novoslov.: strašnica, f., strášenca (čítaj: strášnica), f. Poterium sanguisorba; Galium L.; Cynanchum vincetoxicum; Asperula (arvensis?)

Svinjarica, e, f. Tussilago Farfara; der Huflattich. Zémon pri Notr. Bístrici.

Ščét, i, f. Dipsacus sylvestris; die Kratzdistel. Spódnja Idrija. — Novoslov. je tudi še: ščetíca, f. Dipsacus fullonum et

sylvestris; Carduus; ščetíčevje, n. Dipsacus fullonum et sylvestris; hrv.: ščetica, f., Reseda fruticulosa. Po Šulekovem imeniku bilja. Ruski: ščetĭ, f. Equisetum hiemale, das Winterschaftheu, ščëtka, f. Carthamus tinctorius, die Färbedistel; Festuca ovina, der Schafschwingel; češki: štětka, f. Dipsacus fullonum, die Kardendistel; Cardus benedictus; poljski: szczeć, f. Weberkraut, Kardendistel; gorénjesrb.: ščétka, f. Dipsacus fullonum, die Weberkarde; Erythraea Centaureum, das Tausendgüldenkraut.

Ščúlec, lca, m. Crithmum maritimum. Na otoku Čresu, na Lošinji ter na Unijah. Ljudjé ga beró, kuhajo in jedé.

Škrbínka, e, f. Cirsium erisithales. Bístra pri Barovníci. — Škrb- je namésto: ščrb-, kar se je Slovénu zdelo pretrdo; kajti staroslov. je: štrŭbŭ, adj., abgebrochen; bolg.: ščŕb, adj., zahnlückig; srbski: štrbina, f., krájevno ime; ruski: ščerbátyj, adj., schartig, zahnlückig; češki: štěrbina, f., ein abgebrochenes Stück; poljski: szczerb, m., szczerba, szczerbina, f., die Scharte; gorénjesrb.: šćerbina, f., die Scharte; novovisokoném.: die Scherbe. Priméri v tem letopisu: kloštír, m., in v letopisu 1880. l. besede: kúšter, m., béšter, adj., kléštre, f. pl., na 218. in 219. str.

Škrbozób, a, m. Néka rastlina, svinjam dobra piča (menda: Cirsium erisithales). Spodnja Idrija. Priméri: škrbínka, f.

Túlog, talôga, m. Helleborus niger. Po Dolénjskem. Podstava tej besedi je: tál, a, o, adj., aufgethaut, ker v zimi skôraj po božíči zazelení ter zacvetè po kacih brežínah, koder je solnčna in zatorej zgódaj „tála“ zemlja. Imé te rastlíne ima nekoliko soobrázov: tálov, m., talovín, m., talovník, m., tálovna trava, f., a nekateri tudi popáčeno izrékajo: têloh, televník, toláč, namesto: tálog, talovník, taláč, m.

Tálov, a, m. Išči besédе: tálog, m.

Talovín, m. Išči besédе: tálog, m.

Tálovna tráva, f. Išči besede: tálog, m.

Talovník, m. Išči besédе: tálog, m.

Tár, a, m. Paliurus aculeatus. Na otoku Unijah. Koreníka te besede je: tr, ki je izmej vseh jezikov slovanščini morda obrodíla največ besed. Ona slôve lat.: ter-ĕre; lit.: tr-iti, tr-inti, lot.: tr-it; staroslov.: trě-ti, poleg: try-ti; novoslov.: trě-ti; srbski: tr-ti; ruski: teré-tĭ; češki: tř-í-ti; poljski: trz-eć itd. To koreníko bodemo videli tukaj v raznih licih: brez obrazíla in z obrazíli. Nje pôjem je delavnost, katera se dá sploh imenovati: **rívanje** (das Drängen). Od te delavnosti vidimo ali čútimo: I. **pritískanje** (das Drücken), in s pritískanjem si je v zvezi: a) *suvánje* (das Stossen); b) *gnetênje* (das Kneten); c) *teptánje* (das Festtreten, Feststampfen); d) *udarjánje* (das Schlagen). Vsako pritískanje dela: II. **tẽžo** (die Last), a takej teži se pritiskana stvar ali udáje ali se odrínena umíče, in s tem

se godí: III. **prodíranje v kakovo drugo stvar** (das Eindringen, sich Eindrängen). Posebne vrste prodíranje imenujemo: a) *zbádanje* (das Stechen), ter z njim se druži vse, kar je b) *komíčasto* (spitzig), kakeršen je tudi *trn*. Kadar kaj prodrè v kakôvo drugo stvar, naredí si v njej: IV. **prostor, votlino** (den Raum). Nekáko pritiskávanje se zôve: V. **drgnenje** (das Reiben), s katerim si je v zvezi več pojmov ter mej njimi tudi tí: a) *brísanje* (das Abwischen); b) *rézanje s pílo* (das Sägen, Feilen); c) *plemenjênje* (coitus); d) *semlévanje v prah;* e) *oslabévanje, oslabljevánje* (das Schwach werden, Schwach machen). Samó te pojme, ki ne mogó po strogej logiki zvezani biti zató, ker so preslédki mej njimi, podajemo v tem spisu od korenike: tr; obširneje govoriti nedostaje prostora. — I. **pritískanje.** Novoslov.: človeka táre jeza; strli so otroka v cérkvi (erdrückt); s-tr-ni-ti se, v. pf., sich zusammendrücken, zusammenrücken: ministranta se strneta, kadar se na sredi spodnje stópnice pred oltarjem priklonita vkupe. V Laščah, od koder potlej: strniti se, sich vereinigen, kateri glagol bi zatorej v V. glagolskej vrsti pravílno slúl: stírati se, a ne: strínati, strínjati se; ruski: zatirátĭ, v., im Gedränge erdrücken, tr-ut-ítĭ, v., drücken, pressen; a) *suvánje.* Staroslov.: prětrana, f., der Mörser; novoslov.: tr̀-k-a-ti, v. impf., stossen, klopfen: kozli se trkajo z rogmí; srbski: totŕkati, v. impf., klopfen: namésto: trtrkati, (s podvojílom Reduplication), ker v srbščini prosti glagol: trkati, znači: laufen; ruski: tórkatĭ, v., klopfen, taránŭ, m., der Sturmbock, Mauerbrecher; češki: trk, m., der Stoss mit den Hörnern, taran, m., der Sturmbock, trdlo, n., die Mörserkeule; poljski: taran, m., der Sturmbock. H glagolu: trkati, priméri staroslov.: tlŭ-k: tlěšti, tlъ̀kǫ, novoslov.: tléči (tólči), tólčem, schlagen: „l“ namésto „r“; b) *gnetênje.* Srbski: tarà̀na, f., sàtrica, f., eine Art Mehlspeise; ruski: tárka, f., aus Butterteig Gebackenes (Geknetetes), tërtyšŭ, m., gehörig durchgeknetetes Weizenbrot; tul-áč-i-tĭ, v., kneten: „l“ namésto „r“; c) *teptánje.* Staroslov.-rus.: potrutĭnŭ, m., via trita; staroslov.: tlo, n., der Boden, Fussboden (das Gestampfte): piše se „tĭl-“, jeden krat po Miklošičevem slóvniku i „tŭl-“, a često samó: „tl-“, in o tem priméri staroslov.: tlěti, v.; tudi imamo staroslov.: tlja, f., der Boden, Fussboden: zopet se nahaja pisano: „tĭl-“ in „tl-“; novoslov.: tlà, tál, n. pl., der Boden, Fussboden: „l“ namésto „r“; utréti pot, césto, festtreten, hart machen, útr, útra, m., festgetretener Boden, tren pot, festgetretener Weg. Mikl. lex. 1013., nátrv, der Pfad in den Bergen. V Bístrici. Mikl. lex. 1013., stírati, v. impf., tír delati; teríšče, n., mésto, na katerem je zemlja jako pohojena, ker se je ondúkaj vršílo káko

délo; tudi: bojíšče; tír, tirú, m., die Bahn, das Geleise, die Spur (po blátu, snégu); srbski: târ, m., zertretenes Stroh; ruski: torŭ, m., ein belebter, stark besuchter Platz, toritĭ, v., einen Weg austreten, den Boden glatt treten; torníkŭ, m., ein gebahnter, festgestampfter Weg; češki: tor, m., ein betretener Weg, trnož, f., trnože, f., der Fusstritt am Tische, das Tischgestell, k čemur je morda priméríti novoslov.: trínog, trínoga, m., der Tyrann (der mit den Füssen tretende): do denašnjega dné je mej narodom v tej besedi zeló oduren zmisel; poljski: tor, m., ein betretener Weg; goránjesrb.: ćĕŕ, f., die Bahn; d) *udarjánje*. Staroslov.: vŭtrĭ, m., faber ferrarius, der Schmied: der (mit dem Hammer) schlagende; novoslov.: o-tr-ni-ti, v. pf., schlagen: otrni vôla; ruski: vótretĭ, f., votrécŭ, m., vótriny, f. pl., die abgedroschene Aehre, tarnovátĭ, v., dreschen, tarnóvka, f., das ausgedroschene Stroh: vse kaže, da si je s tem po koreníki v rôdu i novoslov.: tárnati, v. impf., jammern, klagen (von Gram gedrückt), priméri češki: tříti bídu, Noth leiden; poljski: trzeć, v., dreschen. II. téža. Novoslov.: tr-h, m., die Last. Mikl. lex. 1008.; srbski: tèret, m., die Last, Fracht, tarna kola, n. pl., der Frachtwagen, tárnice, f. pl., ein beschlagener Meierwagen, natruhla, adj. f., schwanger, natruhliti, v., schwängern, k čemur je priméríti novoslov.: težka, adj. f., schwanger. V Laščah; maloruski (v sévernih Ogrih): tyrchaty, v., onerare; ruski: tóronko, adv., schwer, terjúhŭ, m., ein schwerverstehender Mensch (schwerfällig), k čemur je primeriti novoslov.: terús, m., isto, in poleg tega: tr-l-ép-en (-lĕp-), pna, o, adj., schwer verstehend, schwerfällig, plump. Obóje v Laščah. Namesto: trlépen govoré tudi: netrlépen, kakor: nekrivíčen, poleg: krivíčen, ungerecht. Mej kranjskimi Slovéni beseda: trlèp, lépa (reci: trlŭp, lĕpa) rabi i v priímek; češki: tarný, adj., beladen, těrucha, těrcha, f., die Schwere, těrchavý (v Slovacih), adj., schwanger, teřich, terych, m., der Unterbauch (Bürde). Miklošič v svojem delu Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen novoslov. besedo: trh, m., die Last, prisvaja Ogrom, kateri so jo pobrali stóprav od nas. III. **prodiranje v kakovo drugo stvar.** Staroslov.: ątrĭ, jątrĭ, adv., intus. Pred to besedico je stopal često razmernik „vą“, od koder je nastal potem obraz: vŭ nątrĭ, namésto: vŭ ątrĭ; novoslov.: nóter, adv., darin, hinein, namesto: v nóter; srbski: nùtarnjî, adj., innerlich; ruski: nutrŭ, m., nutrĭ, f., das Innere, vnutrĭ, adv., nach Innen, innerlich; češki: vnitř, adv., einwärts, hinein, vnitřku, adv., inwendig: vnitř bi staroslov. slúlo: vŭ njątrĭ, namésto: vŭ jątrĭ; poljski: wnętrz, wnątrz, f., wnętrze, wnątrze, n., das Innere, Inwendige, die Eingeweide, der Kern, der innere Raum; goránjesrb.: nutř, adv., hinein, herein,

nutŕka, adv., darin. Beseda: ątrĭ, da-si je privzela soobraz: jątrĭ, stojí vender namésto: vątrĭ (priméri o tem: ątlŭ, adj.), a začetni „v“ se je bil odgulil uže v starodavnosti. Anda nje prvi dél je razmérnik: vą, kakor tudi v besedi: ątlŭ, adj., a drugi dél je tu korenika: tr v svojem prvobítnem líci, da zatorej kaže pridévnik: ątlŭ isto gradívo, katero: ątrĭ, le da tamkaj vidimo „l“, a tukaj „r“. Jedva bi se moglo določiti, ali je beseda: ątrĭ iz početka značila „prodòr v nótranjest“, ali „nótranji prôstor“; zdaj znači oboje. Semkaj prístoji tudi ruski: vtirátĭ sja, v., sich eindrängen, eindringen, tol-p-ýg-a, m. f., der (die) mit Gewalt sich Hineindrängende, k čemur je primeriti staroslov.: tlŭ-p-a, f., ruski: tolpá, f., der Volkshaufen (eigentl. das Gedränge); a) *zbádanje*. Staroslov.: strŭ-k-nąti, v., stechen, stroka, f., der Punkt (eigentl. der Stich), strŭkŭ, strĕkŭ, m., die Bremse (obád); novoslov.: stŕčiti, v. pf., mit einem spitzen Gegenstande stossen (gleichsam stechen), strčáti, ím, v. impf., herausragen, hervorstehen (von einem spitzen Gegenstande: wie zum Stechen bereit); češki: tarajka, f., das Rädlein am Sporne des Reiters (stechend), b) *koníčaste stvarí: trn*. Staroslov.: strĕka, f., der Stachel, stimulus; poljski: tarn, m., tarnek, m., der Stachel am Dorn, der Dorn selbst, k čemur je primeriti novoslov.: tŕnek, nka, m., die Fischangel; staroslov.: trŭnŭ, m., der Dorn; novoslov.: tŕn, m., der Dorn, trníka, f. Prunus spinosa, der Schlehdorn; črni trn, m., isto; trnúlja, f., die Furcht des Schlehdorns: popačen obraz je: drnúlja, kajti „drénúlja“ se imenuje uprav „drénov plod“, a Laščan trnúljo zôve „opárnico“; bolg.: trŭn, m., der Dorn; srbski: tŕn, m., der Dorn, trn crni, m. Prunus spinosa, der Schlehdorn, tŕnjina, f. Bacca pruni spinosae, die Schlehe, tŕnovača, f., eine Art Pflaume; ruski: tári, indecl. Prunus spinosa, der Schwarzdorn, die Pflaumenschlehe, in semkaj po svojem líci prístoji tudi naša beseda: tár, m. Paliurus aculeatus, ki je v Miklošičevem slóvniku imenovan z gladkim potem: trŭnije, n. 1007.; vrhu tega je ruski še: ternóvka, f., der Schlehenwein, tĕrnŭ, m., terenŭ, m.. oboje: Prunus spinosa, k čemur je primeriti novoslov.: têrŭn, terána, m., svoje vrste vino od črnega grozdja, rastóčega po Krásu, koder prosti, nepokvarjeni Slovén to vino imenuje vedno samó „têrŭn“, a Korošec mu velí: têr, têra, m. Čisto pravílno bi slulo: têrŭn, têrna. Tudi hrvatski Primorci imajo vino podobne vrste, in zovó ga: taran, m., taranac, m., taran glogovnjak, m., tarin, m.; le na otocih Krku in Čresu je slišati naziválo: teran. Šulek, v imeniku bilja. Ta beseda uprav značí trn, kar je zdaj razumno vsacemu, ter brez nobene dvojbe zató, ker je rečena pijača toli trpkega vkusa, da usta veže, malo ne kakor prava ruska trnóvka

(Schlehenwein), zaradi česar nij pozabiti hrvatskega imena: taran glogovnjak, in prispodobiti je tudi staroslov.: pritr-an-ŭ, adj., kar poleg inih pojmov znači tudi: amarus (de absinthio), iz početka morebiti samó: herb; srbski: prijètran, adj., widrigfett, iz početka morda tudi samó: herb. Jaz to besedo vrstím semkaj ter ž njo i pridevnik staroslov.: trŭp-ŭk-ŭ, novoslov.: trpek, pka, o, herb, a kar se dostaje te besede obrazíl, pómni ruski: ter-p-úg-ŭ, m., die Raspel, Holzfeile; vrhu tega imamo ruski: toríca, f. Spergula, der Spergel, torica górnaja, Alyssum montanum, das Bergsteinkraut, čemur je pridružiti naše ime: toríca, f. Tribulus terrestris, der Bürzeldorn, ter naš pridevnik: otórliv, pust, odúren, uprav: trnast (človek). IV. **prostor, votlina.** Staroslov.: ątlŭ, adj., durchbrochen, hohl. Prvi kós te besede je razmérnik, čegar líce je nekdaj v starej slovénščini menda sploh bilo vedno: vą, a pozneje obíčajno le: vŭ, ter novoslov. slôve zdaj „v“: staroslov.: vŭ duši, novoslov.: v duši, in der Seele; a prvobítno líce „vą“ je bila stara slovénščina vender še ohranila do poznejše dôbe, ako tudi samó v redkih sestavljenih besedah: vątŭkŭ, m., novoslov.: vótek, tka, m., subtegmen, der Einschlag der Webers; ali zgodilo se je, da je začetni „v“ od razmérnika „vą“ često odpadal, in da so zaradi tega pisali ter govorili: ątŭkŭ, poleg: vątŭkŭ, subtegmen. Takó je tudi naše besede prvotno líce bilo: vątlŭ, kakor je še zdaj novoslov.: vótel, tla, o, adj., durchlöchert, hohl, ter i poljski: wątl-, wątł-. Drugi kós pridévnika „ątlŭ“ je korenika: tr: „l“ namesto „r“, da „ątlŭ“ zatorej znači isto, kar: vŭtrŭtŭ (vtrt), in po nekólicem isto, kar: ątrí, adv., katero besedo priméri v tej razprávi. Da je to rés, nam kažó pojmi, kateri se tega pridévnika držé po raznih slovanskih naréčajih; kajti ruski je: útly, adj., durchlöchert, leck, a poleg tega tudi: morsch, (eigentl. zerrieben), k čemur primeri novoslov.: strôhol, m., der Raum, o katerem samostavniku nij uganiti, ali bi se prav delíl: str-oh-, ali: s-tr-oh-; češki: outlý, útlý, adj., verweslich, zart (eigentl. schwach); poljski: wątleć, v., schwach werden, wątlić, v., schwächen, schwach machen, wątle, wątło, adv., schwach, nicht fest, nicht dauerhaft; gorénjesrb.: wutły, adj., matt, verschmachtet; srbski: tôr, m., die Hürde für das Hornvieh, tŕlo, n., mjesto, gdje se stoka (čréda) zimi drži; ruski: tára, f., 1) die Fischtonne (hohl); 2) die Barke (hohles Gefäss: primeri ruski: súdno, n., Tasse, Schale, Schüssel; Schiff); 3) Packleinwand, Fässer, Kisten, mit einem Worte Alles, worein die Waaren vor der Versendung gelegt werden, also die Emballage (der in sich aufnehmende Raum), k čemur je primeriti: laški, špan., portug. in provenc.: tara, franc.:

tare, die Abzugsrechnung, wodurch man das Gewicht der Emballage abzieht und den Wert der blossen Waare bestimmt, kar Diez proizvaja od arabskega: „'tarah, entfernt, beseitigt, 'tarh, etwas Zurückgelassenes". Ta beseda je slovanska brez nobene dvojbe, in bila je, kakor vse kaže, od nekdaj uže navadna tudi Slovénom, od katerih je prišla mej Lahe in od Lahov potlej v druge romanske jezike; novoslov.: tór-b-a, f., eine Riementasche, der Schnappsack; hrv.: tórbak, m., isto; srbski: tórba, f., der Tornister, tàr-č-ûg, m., eine grössere Riementasche; ruski: tórba, f., der Habersack, Futtersack für die Pferde; geflochtener Korb mit einem Deckel; češki: torba, f., der Tornister, Bettelsack; poljski: torba, f., isto. Staroslov. bi ta beseda slúla: torĭba, kakor: borĭba, f., der Kampf, a kaže, da je mej Poljake vzprijéta iz kacega druzega narečja slovanskega, ker inače bi se morda izrékala: torzba, kakor: wierzba, f., die Weide. Tudi to besedo Miklošič v svojem spisu Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen prisvaja Turkom, kateri so jo izvéstno dobili stóprav od Slovanov. V. **drgnenje**. Staroslov.: potryvati, v., reiben, zatryvalo, n., ein Werkzeug zum Reiben; novoslov.: črévelj me je otrl = ožúlil. V Šmarji pod Ljubljano; otrl se je na sêdlu, rekše, dobil je sádno (den Wolf), otrl si je rano = odrgnil. Po Dolenjskem; srbski: tr̀ti, tŕljati, v. impf., reiben, tr̀nuti, v. pf., ein wenig reiben; ruski: terétĭ, v., reiben, tëročka, f., eine kleine Reibe; češki: ruku rukou třiti, eine Hand mit der andern reiben; poljski: tarka, f., das Reibeisen, ścierka, f., ein Reibelappen; goránjesrb.: trĕć, v., reiben. a) *brísanje*. Staroslov.: otryti, otrěti, v., abwischen; novoslov.: otréti, v. pf., otírati, v. impf., abwischen; otiráča, tráča, f., das Handtuch; srbski: otrti, utrti, v., abwischen: ruski: vytirátĭ, obtirátĭ, v., abwischen, otirálĭnikŭ, m., das Handtuch, rukotërŭ, rukotërnikŭ, m., das Handtuch, Taschentuch, Schnupftuch; poljski: ścierka, f., das Abwischtuch; b) *rézanje, s pílo* (das Sägen, Feilen). Staroslov.: prětrěti, v., sägen; srbski: istrti, v., zersägen: istren pilom. Mikl. lex. 1013., trènica, f., das gesägte Brett: tren, a, o, partic. praet. pass., gesägt; ruski: ter-p-úg-ŭ, m., die Raspel, Holzfeile; češki: tříti pilou, v., sägen, tĕr, m., der Sägeschnitt, tĕřiny, f. pl., die Sägespäne, tartica (v Slovacih), f., das Brett: tart, a, o, partic. praet. pass., gesägt; poljski: tarka, f., die Feile, die Raspel, tartak, m., die Sägemühle, tarcica, f., das Brett; c) *plemenjênje*. Novoslov.: potírati se, v. impf.: krava se potíra, kadar se zopet góni, ker se je prvič nij bilo prijelo plême. V Laščah; ruski: terétĭ sja, v., laichen, den Laich absetzen; poljski: trzeć się, v., den Laich absetzen: trą

się ryby, ikrzą się, die Fische laichen, tarło, n., der Fischlaich, die Laichzeit, der Ort des Laichens; gorénjesrb.: ćeŕ, m., die Brut der Bienen, der Laich der Frösche, Fische. Semkaj prístoji tudi: trót, m., die Drohne: tróti so samó za tega delj v bŭčélnih panjéh, da se od njih uplemené mátice. Priméri v tem letopísu: trólj, m., die Hummel; d) *semlévanje v prah.* Novoslov.: tr-ôh-a, f., ein Stäubchen: trôha mi je pála v óko. Prečítaj v tem letopisu besedo: strôhol, m.; vrhu tega imamo: ô-tr-e, ô-ter, f. pl., die Abfälle des Flachses beim Brechen, túlji, ljev, m. pl., najslabéjše predívo (kakor da je od samih ôter), a katero se dá še vender presti: „l" namésto „r"; srbski: tr-ì-n-a, f., ein wenig = prašek; trìne, f. pl., zerriebenes Heu, tr-ì-n-i-ti, v. impf., bröseln, tr-ì-c-e, f. pl., die Kleien; ruski: truhá, f., zerriebenes Heu, die Spreu, die Abfälle, vótra, f., ein Feilspan, votóla, f., die grobe Hanf- oder Flachsleinwand: k poslédnjima besedama primeri novoslov.: ôtre, f. pl., túlji, m. pl.; staroslov.: tlěti, tlěją, v., corrumpi, kar se nahaja pisano: tŭl-, tīl-, tl-; tlja, f., corruptio, kar se po Miklošičevem slóvniku čita v rokopisih: tīl-, tl-; a tŭl-, tīl- bi utegnílo biti pravôtneje, kajti novoslov. je: tūléti, ím (Laščan izréka vedno le v dveh zlogih), v. impf., glimmen, rekše, izpremínati se v prah (pepél): „l" namesto „r"; češki: teřeti, ím, v. impf., faulen, tyřeti, ím, v. impf., modern; ruski: útlyj, adj., faul, morsch; poljski: tarka, f., die Pfeffermühle; e) *oslabévanje, oslabljevánje.* Ruski: trusŭ, m., ein furchtsamer Mensch, trúsitĭ, v., Angst haben, bange sein, truslívostĭ, f., die Bangigkeit, trúšenie, n., das Bangen, Angsthaben; češki: truchleti, v., kraftlos werden, trauern, betrübt sein (eigentl. gedrückt sein), truchlý, adj., traurig, düster; poljski: truchleć, v., die Kräfte verlieren. Semkaj prístoji i naša beseda: trúšen, šna, o, adj., ki uprav znači: potrt (človek); češki: outlý, útlý, adj., verweslich, zart (eigentl. schwach); poljski: wątleć, v., schwach werden, wątlić, v., schwach machen, schwächen, wątle, wątło, adv., schwach, nicht fest, nicht dauerhaft; gorénjesrb.: wutły, adj., matt, verschmachtet. — Evo le malo besed iz te neizmerno bogate koreníke. Mimo gredé sem tu ter tam pokazal, kakó so se od nje po raznih obrazílih odcepile nove podstave, katere se zdaj zovó tudi koreníke, da-si po resnici nijso, na pr. trk, tlk; trp, tlp itd.

Tetivíka, e, f., in tudi: petivíka, e, f. Smilax aspera; die Stechwinde. Otok Lošínj. — Srbski je: tetivika, tetivica, f., ter znači isto. Staroslov.: tętiva, f., novoslov.: tetiva, f., chorda, die Saite.

Toláč, m. Išči besede: tálog, m.

Toríca, e, f. 1) Tribulus terrestris; der Bürzeldorn. Otok Lošínj.

2) Die Klette; Lappa major. Podkrnci. Priméri: tár, m., imé néke rastlíne.

Travníca, e, f. Anemone pratensis; die Küchenschelle. Benetski Slovéni.

Tresíka, e, f. Arundo donax; das Pfahlrohr. Málhinje na Krasu. Da je v tej besedi koreníka: tr, katero ima tudi staroslov.: trŭsa, f., konjska žima, novoslov.: trs, m., die Weinrebe spitzig, schlank), in katero staroslov.: trŭstĭ, f., arundo, o tem se nij dvojiti, in morda le po nekatere kraje izrékajo: tresíka, namesto: trsíka. Priméri: trsteníka, f.

Tresílka, e, f. Agrimonia Eupatoria; der Odermennig. Benétski Slovéni.

Trn, žrdéni, m. Paliurus aculeatus. Málhinje na Krasu.

Trn, žrdovínski, m. Išči besede: trn žrdéni, m.

Tróskalica, e, f. Fragaria collina. Málhinje. A v Laščah je: drózga (reci: drúzga), e, f., eine Art grösserer Erdbeeren, der Pröbstling, in Šulek v imeniku bilja ima še ta slovénska nazivála: troska, f. Fragaria elatior, troskva, f., Fragaria vesca hortensis, truska, truskalica, f., truskovec, m. Fragaria collina et elatior; vrhu tega je češki: struskavec, m., truskavice, trusklavice, f., eine bessere Art Erdbeeren; poljski: truskawka, f., isto; gorénjesrb.: truskalca, f., die Erdbeere; Fragaria vesca.

Trsteníka, e, f. Arundo donax; das Pfahlrohr. Pri sv. Križi Ipavskem. Priméri: tresíka, f.

Ujedálka, e, f. Néka goba. Rihenberk. Priméri: pôprika, f.

Ušívec, vca, m. Bidens tripartita; der Zweizahn. Zémon pri Notr. Bistrici.

Ušívka, e, f. Colchicum autumnale; die Herbstzeitlose. Lóž; v Laščah. Priméri: kúcek, m.

Valjávica, e, f. Cyclamen europaeum; die Erdscheibe, das Saubrod. Morda zaradi oble koreníke. Zémon Dólanji pri Nótr. Bístrici.

Vímčič, a, m. Der Günsel; Ajuga reptans. Lembah na Štírskem. Kar se dostaje líca, priméri novoslov.: vímček, m. Epimedium alpinum. Šulek, v imeniku bilja.

Višnjavec, vca, m. Melampyrum nemorosum; der Wachtelweizen. Zémon pri Notr. Bístrici.

Vodeník, a, m. Cirsium oleraceum; die Kratzdistel. Póhorje na Štírskem.

Vránka, e, f. Ranunculus acris; der scharfe Hahnenfuss. Slovenske Goríce na Štírskem. Podstava je: vrán, a, o, adj., schwarz, od katere ima nazivála mnogo slovanskih zelíj.

Vredník (vrěd-), *a,* m. Veronica Chamaedrys; der Ehrenpreis. Zémon pri Notr. Bístrici. Podstava temu nazivalu je beseda, katera staroslov. slôve: vrědŭ, m., die Verletzung, auch durch Krankheit, vrědĭnŭ, adj., verletzt, novoslovénski: vrědán (reci: vrdán), à, ó, adj. Kadar človek od velícega truda oteče okolo

pása, velé, da je vrdán, v Laščah tudi: urdán, ter posebna zél, katerej ne vém imena, céli tak vréd in se za tega delj imenuje tudi: vredník, m. Ruski je: véredovecŭ, vca, m., die Weinraute, Wiesenraute; poljski: wrzodowiec, wca, m., isto. Vredník je zatorej celílna zél. Priméri: vrednják, m.

Vrednják, a, m. Glechoma hederacea; die Gundelrebe. Benetski Slovéni. Priméri: vredník, m. Jezikoslovno je oboje ena ter ista beséda.

Vzmírjevec, vca, m. Campanula pyramidalis. Osòr na otoku Čresu. Po zidéh je posebno rad: mír, m., die Mauer, od latinskega: murus.

Zagúlek, lka, m. Lilium Martagon; der Türkenbund. Spodnja Idrija. Primeri: žúlj, m.

Zaspánček, čka, m. Gentiana verna. Spodnja Idrija. — V Šulekovem imeníku bilja se ta rastlína slovénski imenuje: zaspanček, m., zaspanka, f.

Zdračárica, e, f. Búča; Cucurbita Pepo; der Kürbiss. Otok Uníje (f. pl.) Priméri staroslov.: dročelije, n., massa, tumor.

Zébrat, a, m. Galeopsis Tetrahit; der Hohlzahn. Sv. Lovrenec na Póhorji. — V Šulekovem imeniku bilja čitamo ta hrvatska, semkaj pristojna imena: zebica, zebra, zebrica, f. Sedum acre; Sedum rupestre; zebrije, n. Sedum album, in vrhu tega pokvarjeno ime: sebrica, f., sebrije, n. Vermicularia; Sedum. Poleg tega ima rečena knjiga i nazivála ruska, neznana slovnikom, mêni dostopnim. Ta nazivála so: zjabra, zjabrja, zjaberŭ, kar znači baš tudi: Galeopsis Tetrahit, in temu Šulek dodaje še poljsko besedo: zebryca, f. Laserpitium. A poslednjo besedo Linde v poljskem slovniku piše: żebrzyca, kakor bi nje podstava bila: żebro, n. = rebro, die Rippe, ter on učí, da je to: Seseli aethiopicum, Seseli peregrinum, quod etiam jeleni korzeń interpretatur, da je zatorej zeló na végalici pravo lice tega imena, ki je tudi videti narodu malo znano, kakor trebé soditi po Lindetovem slóvniku, in da za vsega tega delj rečena beseda ne more nobene misli ni podpirati ni izpodbijati. A mnogo tehtnejša so ruska nazivála, katera bi staroslovenski slula: zębr-, kar nas vodi do samostavnika: zób, m., staroslov.: zǫbŭ, a v poprejšnjej dôbi: zabrŭ, m., der Zahn. Lice: zebr- namésto: zobr- imamo tudi v slovenskej besedi: zéberna, n. pl., das Zahnfleisch, o čemer v letopisu z 1880. l. na 214. str. poišči besede: zóberne, f. pl. Anda rastlina: zébr-at slôve od „zobá“, kakor se tudi nemški zôve: Hohlzahn.

Zlatanica, e, f. Néka rastlina. Vréme. — To je namésto: zlatenica, kar bi staroslov. slulo: zlatěnica.

Zmírjec, zmírjeca (reci: zmírjŭc, zmírjŭca), m. Išči besede: vzmírjevec, m.

Zvìn, m. Išči besede: izvìn, m.

Žêpek, pka, m. Po Miklošiči (Fremdwörter itd.) ima: ižep, m., žep, m., in: ožepek, pka, m. v podstavo latinsko-grško besedo: hyssopus. Priméri: ožépec, m.

Žížulek, lka, m. Zizyphus vulgaris; der Judendorn. Osòr na otoku Čresu. V imeniku bilja Šulek piše, da je srbski: žižole, f. pl., eine Art kleiner Fisolen (v Boki; po Vuku); hrv.: žižole, žužole, f. pl. Zizphus vulgaris; oboje od laškega: giuggiola, f., die Brustbeere, o katerej besedi piše Diez: it. giúggiola, span.: jujuba (in einigen Wörterb.), fr.: jujube, Brustbeere, von: Zizyphum.

Žrdéni trn, m. Išči beséde: trn žrdéni, m.

Žrdovínski trn, m. Išči besede: trn žrdéni, m.

Žúkva, e, f. Salix vitellina. Zémon pri Notr. Bistrici. — Staroslov. v glagolskih rokopisih: žukŭ, m., juncus; srbski: žuk, m., isto. Po Stulići; hrv.: žuka, žukva, f. Spartium junceum, der Genster (v Primorji; po Vuku), poleg tega hrv.: žukva, žukvina, f. Salix vitellina. Šulek. A v hrvaščini deblo: žuk- imenuje še mnogo drugih rastlin. — Od laškega: giunco, m., die Binse, in to od lat.: juncus, m., die Binse, binsenartige Zweiglein. O tej besédi ne vedé ni Rusi, ni Čehi, ni Poljaci.

Žúlj, a, m. Cirsium arvense; die Ackerdistel. Zémon pri Notr. Bístrici. — V hrvaščini je: b é l i ž u l j, m. Lilium candidum, kar níj od laškega: giglio, m., die Lilie, kakor misli Šulekov imenik bilja, katerega izpodbija novoslovenska, v Spodnjej Idriji navadna beseda: zagúlek, m. L i l i u m Martagon, der Türkenbund. Méni pravo lice koreníki te besede nij do konca znano, a toliko vidim, da podstava je: g u l ter poleg nje: g j u l = ž u l; zatorej mi nij dovolj jasno, kateri jej bode glavni zmisel, kajti nahajajo se od nje po vseh slovanskih naréčajih pojmi, ki so na vídez jako nezdružni; ali izvéstno je, da objemlje tudi te pojme: pritískati, z b á d a t i, drgniti, trgati, sékati, lúpiti. Podstava „gul“ se nahaja, kolikor zdaj vém, samó v novej slovénščini, srbščini in ruščini, v katerej ima posebno obilo pôsla; a podstava „žul“ v novej slovénščini, hrváščini, srbščini, — rédko v ruščini, réje v češčini in poljščini: sploh je treba reči, da obé podstavi vkupe nijsta zósebno rodovíti v slovanščini. A novoslov. imamo: a) g ú l i t i, v. impf., wetzen, reiben, ogúliti, v. pf., abwetzen, abreiben: suknja, klobuk se ogúli; pregúliti, v. pf., durchwetzen, zerreissen: pódplat se je pregúlil; b) ž ú l i t i, v. impf., drücken: črévelj me žúli, der Schuh drückt mich, macht mir Schwielen; Tabak rauchen (prezírljivo): žúliš ta smrdljívi tabák; trinken (prezírljivo): sámo kíslico smo žulíli (a ne pili dobrega vina); žúlj, m., die Schwiele. Nekateri morda misli, da je ta naša beseda rés od nemške, a to nikakor níj,

kajti Weigand v slóvniku pripoveduje, da ima stara visoka nemščina: der, das suil, swill, der suilo. On to besedo v nekakej zadregi pripénja h glagolu: schwellen, dicker werden, a poleg tega ne žugne, da bi jo bili imeli uže Goti, stari Sasi, Anglosasi, stari séverni Nemci, ali da bi se nahajala v srednjej visokej némščini, kakor mu je drugače vselej obíčaj; le toliko dostavlja, da je „swil“ v srednjih dežél staréjšej nemščini značilo tudi „pódplat“, Fusssohle. Ako premíslimo, da v tem jezici beseda: Schwiele stojí samíca brez neovržno dokazane koreníke, a da je v Slovanih podstava besedi: žúlj, m., die Schwiele, neovržno dokazana ter mnogo bolj délavna v góvoru, naj-si i mej njimi proti sebi v obče ne preposebno plodovíta; to se nam vriva sodba, kakor bi morda nemška beseda bila v dávnosti vzeta od Slovanov. Starosrbski je: ožuliti, v., stechen: osami ožuljenï byvaše. Mikl. lex. 494., h katerej besedi primérimo novoslov.: žúlj, m., die Ackerdistel (stechend), in zopet je starosrbski: sŭžuliti se, v., scindi: sĭžuli se koža, ἀπερρύη τὸ δέρμα. Mikl. lex. 925.; srbski: a) gúliti, v. impf., schinden, den Kukuruz ausschälen, den Baum abrinden, das Gras ausrupfen; saufen: šta guliš toliku vodurinu? gúliti se, v. impf., plärren: šta se guliš? b) žúliti, v. impf., znači, posebno v Črnej Gori, malo ne od kraja do konca isto, kar mej ostalimi Srbi glagol: gúliti; žûlj, m., die Schwiele, žúljiti, v. impf., Schwielen verursachen, žùljânje, n., das Behacken, žúljav, adj., etwas geschwollen; ruski: a) gulitĭ, v., anlächeln, krahlen, aufjauchzen, (von Kindern, Säuglingen); liebkosend beschwichtigen; gulkij, adj., tönend, lärmend, tobend; gulŭ, m., dumpfer Ton, das Getöse; guli, lej, f. pl., der Müssiggang, gulĭbá, f., der Müssiggang, der Spazierplatz, Vergnügungsort, der öffentliche Garten; das Trinkgelage, die Schlemmerei, die Ausschweifung, h čemur priméri novoslov. in srbski: gúliti, v., trinken, saufen; dalje je ruski: gúlĭka, f., der Auswuchs, gúlĭnikŭ, m. Trapa natans, die schwimmende Wassernuss, Stachelnuss, h katerej besedi zopet priméri novoslov.: žúlj, m., die Ackerdistel. Vse te pojme je posebno težko strniti! b) žul-: žulánŭ, m., Lanius collurio, der rothköpfige Neuntödter (Dorndreher), češki: b) žul-: žula, f., der Granit; poljski: b) žul-: žulawa, f., der Werder, das Marschland. Semkaj prístoji tudi novoslovénski, v letopisu 1880. l. na 216. str. imenovani glagol: žúriti, v. impf., aushülsen, schälen, od koder je po predévku: rúžiti, v. impf., isto: „r“ namesto „l“. A povédati mi je, da ne znam, zakáj je podstava: gul, žul imena vzdéla tudi lilijam: zagúlek m., žúlj béli, m. Priméri: žúla, f.

IV. Imena raznemu ovôču.

Vinske trte.

Béla pîka, f. Sv. Martin v Goriških Brdih.
Belína, f. Vréme v Brkínih; Dolénjsko.
Belínščak, m. Slovénske Goríce na Štírskem.
Belíva, f. Rihenberk na Goríškem.
Belopópka, f. Rihenberk na Goríškem.
Bŕščina, f. Rihenberk na Goríškem.
Cècek, cka, m.; *cèc kózji*, m. Štírsko; kózji zízek, m. Na Dolénjskem.
Cesárščak, m. Slovénske Goríce na Štírskem.
Cimótnik, m. Slovénske Goríce na Štírskem.
Cízek, m. Halóze na Štírskem.
Cúndra, f. Ipáva.
Čadájec, jca, m. Rihenberk.
Čígla, f. Kànal na Goríškem.
Črnélec, lca, m. Ipáva.
Črníla, f. Jarenína na Štírskem.
Črnín, m. Slovénske Goríce na Štír.
Črnína, f. Na Dolénjskem.
Črníš, m. Ipáva.
Devíčina, f. Bréžci na Štír.
Dímnik, m. Mariborska okólica.
Dišéčka, f. Kràs; Ipáva.
Divjáka, f. Rihenberk na Goríškem. (Plemenita trta.)
Dolgopétlja, f. Ipáva. Pétlja, f. = die Ranke.
Dolgorépka, f. Vréme v Brkínih.
Glavačica, f. Ipáva.
Gléra, f. Po vsem Primorskem in tudi v Vrémah. Neslovénsko imé.
Gnéd, a, m. Ipáva; Kràs.
Gnedíca, f. Sv. Kríž Ipávski.
Golovína, f. Tomáj (Tolmáj?) na Krásu.
Goríčevec, vca, m. Dútovlje na Krásu.
Gorogránščica (?) f. Cêlje na Štír.
Gospínjščica, f. Cêlje na Štír.
Graševína, f., (der Riesling). Halóze na Štír.
Grgánija, f. Ipáva; Brda Goríška.
Hlápčevina, f. Slovénske Goríce na Štír.
Hrústec, stca, m. Cêlje na Štír.
Hrvatovščák, m. Štír. ob hrv. mêji.
Jávor, vora, m. Slovénske Goríce na Štír.
Jélovina, f. Kànal na Goríškem.
Jélševec, vca, m. Okólica Rogátska.
Kálar, rja, m. Rihenberk na Goríškem.
Kápčina, f. Závrč na Štír.
Katánja, f. Kànal na Goríškem.

Kávčina, f. Bréžci na Štír.
Kávka, f. Štírsko.
Klárina mêja, f. Ipáva.
Kléščec, ščeca, m. Rihenberk na Goríškem; Halóze na Štír.
Kostenica, f. Rihenberk na Goríškem.
Kozják, m. Štírsko; Dolénjsko.
Kraljevína, f. Rihenberk na Goríškem; Halóze na Štír.; Dolénjsko.
Kratkopêcelj, clja, m. Sv. Duh pri Krškem na Dolénjskem. — Pécelj, clja, m., od laškega: picciuolo, m., kar je od lat.: petiolus, m., der Obststiel.
Krhkopádina, f. Na Štírskem ob hrv. mêji.
Krhkozídec, dca, m. Závrč na Štír.
Krhlíkovec, vca, m. Halóze na Štír.; Mariborska okólica.
Križátina, f. Na Dolenjskem.
Križevátina, f. Rádgona na Štír.
Kršljíkovec, vca, m. Jarenína na Štír.
Lipáva, f. Drénovec na Štír.
Lipávščina, [1]) f. Štírsko.
Lípina, f. Dolénjsko.
Lípovec, vca, m. Kôblja Glava na Krasu. Velikanske trte, rastóče z večine po borjáčih in rodéče grozdje črnih, gostih jagod.
Lípovščica, f. Rihenberk na Goríškem. Rodí belo grozdje.
Máljak, m. Konjíce na Štír.
Márbelj, blja, m. Vólče na Tolmínskem = Marmor.
Márvinj, m. Kànal na Goríškem, to je: Marwein, Marchwein, Markwein = Wein der windischen Mark.
Máslovina, f. Cêlje na Štír. Priméri: móslavec, in: moslavína.
Mávrovina, f. Štírsko.
Míšnjak, [2]) m. Slovénske Goríce na Štír.
Modrína, f. Ormož; Rádgona na Štírskem.
Modrinják, m. Slovénske Goríce na Štír.
Mórščina, f. Závrč na Štír.
Móslavec, vca, m. Mariborska okólica. (Iz hrvatske Moslavine domá, ali morebiti: der Moseler?)
Moslavína, f. Sélnica na Štír. Priméri: móslavec.
Múhovec, vca, m. Jarenína na Štír.
Múšica, f. Šmárije na Štír.
Osíp, m., in: *osípka*, f. Ipava; Vréme v Brkínih.
Ovčji rébec, m. Rihenberk na Goríškem.
Ovníček, čka, m. Sv. Duh pri Krškem.
Pèček, čka, m. Cêlje; Laški Trg; Halóze na Štír.

[1]) Poleg: lipávščina govorí se tudi: lípovščina; a nemški se ta trta zôve: der Wippacher, kar dáje slutiti, da naša „Ipáva“ in „Vipáva“ stoji namesto pravilnega: Lipáva, kakor še zdaj govoré Dolénjci.
[2]) Danjko v svojem rokopisu: „Mali vinogradnik“ učí, da se te trte grozdje „rado mísi“, rekše, osíplje.

Péles, m. Sv. Duh pri Krškem.
Pelésovina, f. Bréžci na Štir.
Pijáč, *pijáčnik*, m. Svéčina na Štír.
Píka, f. Biljána v Brdih Goríških.
Písanka, f. Vréme v Brkínih.
Plávec, *vca*, m. Povsod po Štírskem: rodí rumeno (plavo) grozdje.
Plavíčina, f. Závrč na Štír.
Póčevina, f. Kapéle ob Sótli.
Podbél, m. Bréžci na Štír.
Podbélec, *lca*, m. Sv. Duh pri Krškem.
Pogrózdnica, f. (pagrózdnica?) Sv. Martin v Goríških Brdih.
Pókavec, *vca*, m. Mariborska okólica.
Pošipón, m. Slovénske Goríce na Štírskem.
Prepónec, *nca*, m. Slovénske Goríce na Štírskem.
Príbilina, f. Sv. Duh pri Krškem.
Prílip, m. Sv. Duh pri Krškem.
Ptíčnik, m. Slovénske Goríce na Štír. Priméri: tíček, m., tíčevina, tíčina, f., tíčnjak, m.
Račígla, f. Rihenberk na Goríškem.
Rambolína, f. Cêlje na Štir. Priméri: rebúlja, f.
Ranína, f. V Bélih Kranjcih.
Ránka, f. „ „ „
Ráša, f. „ „ „
Raztrósina, f. Halóze na Štír.
Rebúlja, f. Brda Goríška. (Laški je: ribolla, f., od glagola: ribollire, zum zweiten Mahle gähren.)
Rèpač, m. Rihenberk na Goríškem.
Rogáčka, f. Ipava.
Rŭdéča pétlja, f. Ipáva.
Rŭjavína, f. Konjíce na Štír.
Rŭjávka, f. Ipáva.
Rúsec, *sca*, m. Vólče na Tolminskem.
Sípa, f. Laški Trg na Štír.
Sívec, *vca*, m. Svéčina na Štír.
Sivíca, f. Slovénske Goríce na Štír.
Slvka, f. Rihenberk na Goríškem.
Sláčina, f. Drénovec na Štír.
Sladúlja, f. Sv. Kríž Ipávski.
Smodíka, f. Cêlje; Rádgona na Štír.
Smrdéček, *čka*, m. Ipáva.
Smrdodúška, f. Rihenberk na Goríškem.
Srobotínka, f. Sv. Duh pri Krškem.
Súšec, *šca*, m. Kôblja Glava na Krásu.
Šipón, m., Závrč na Štír.
Šopátina, f. Drénovec na Štír.; Sv. Duh pri Krškem.
Tántovina, f. Cêlje; Rogátec na Štír.

Tepénka, f. V Bélih Kranjcih.
Tépka, f. V Bélih Kranjcih.
Tíček, čka, m. Kànal na Goríškem.
Tíčevina, f. Štírsko.
Tíčina, f. Dolénjsko.
Tíčnjak, m. Rádgona na Štír.
Namesto: ptič-. Priméri: ptíčnik.
Topolína, f. Slovénske Goríce na Štír.
Topolovína, f. Štírsko.
Trebiján, m., in: *trébijan*, m. Ipáva; Kràs.
Tržárka, f. Biljána v Brdih Goríških.
Usrána janka, f. Halóze na Štír.
Velóver, vra, m. Rihenberk na Goríškem.
Vinîčevina, f. isto. Brežci na Štír.
Vinika, f. (divja trta). Na Štírskem; vínika, f., isto. Na Dolénjskem.
Vlášina, f. Sv. Duh pri Krškem = vláška (láška) trta.
Volóvina, f. Vréme v Brkínih; Sv. Duh pri Krškem; po vsem Dolénjskem.
Volóvnik, m., in: *volóvnjak*, m. Ipáva.
Vránek, nka, m. Slovénske Goríce; Ljutomer na Štír.
Vrbîka, f. Konjíce na Štír.
Vŕbovec, vca, m. Célje na Štírskem.
Vŕbovščak, m. Mariborska okól.
Vrhpóljec, ljca, m. Ipáva.
Vrténica, f. Ipáva.
Zelén, m. Rihenberk na Goríškem.
Zelénčec, čeca, m. Mariborska okól.
Zelenîk, m. Slovénske Goríce na Štír.
Zelenika, f. Ríhenberk; Dolénjsko.
Zelenják, m. Mariborska okólica.
Zamúrček, čka, m. Štírsko.
Želódina, f. Dolénjsko.
Žoltikovína, f. Halóze na Štír.
Žúrževina, f. Biljána v Goríških Brdih. (Ipávski: gnéd.)

Smokve.

Bába, f. Biljána v Brdih Goríških.
Belíca, f. Goríška okólica; Ipáva. Bela, obla smokva.
Bónka, f. Brda Goríška. Temna, belo-pikasta smokva.
Čivólica, f. Kràs. Najdrobnéjša smokva; drevó visoko. Priméri laški: cipolla, f., die Zwiebel.
Črnîca, f. Goríška okólica. Črna, podolgovata smokva.
Debelíca, f. Sláp v Ipávi.
Kámbora, f. Ipáva. Dolga in debela smokva dolzega répa.
Kônjka, f. Ipáva.

Maróglič, m. Goríška okólica. Menda ista, kakor: čivólica.
Medníca, f. Sv. Martin v Brdih Goríških.
Môšna, f. Sláp v Ipávi. Podolgovata zelena in debela smokva.
Pogáčka, f. Ipáva. Obla, ploščáta in drobna smokva.
Répnica, f. Goríška okólica. Črna, „répi“ podobna smokva.
Rŭdéčnica, f. Málhinje na Krásu. Črníkasta, iznotraj rŭdeča smôkva, ki je malce večja od čivólice.
Sívka, f. Ipáva. Sivo-zelénkasta, drobna, a dobra smokva. Menda ista, kakor drugod: zelénka.
Ščipálka, f. Kànal na Goríškem. Od nje kože ščipé (pekó) ustna.
Trdorépka, f. Slap v Ipávi.
Túrkinja, f. Bilje na reki Ipávi. Podolgovata, zdolaj béla smokva, od katere se jé samó gornja polovica. Menda ista, kakor: trdorépka.
Zelénka, f. Sólkan pri Goríci. Drobna, okrogla, zelénkasta in sladka smokva.

Bréskve.

Kálanka, f. Kràs; Ipáva. Mesó gre od kostí: „kôlje“ se ali „kála“ se.
Kosmačica, f. Ipáva.
Kosmáčka, f. Sólkan pri Goríci.
Kostenica, f. Ipáva. Mesó se drží kostí.
Koščenica, f. Málhinje na Krásu. Ista, kakor: kosteníca, kar je pravílneje.
Krojenica, f. Ipáva. Mesó gre od kostí: „krôji“ se.
Krvávka, f. Rihenberk na Goríškem. Okolo kostí je rŭdéča, kakor bi bila krváva.
Majdalénka, f. Rihenberk na Goríškem. Zorí o sv. Majdaléni.
Mêhnica, f. Biljána v Brdih Goríških.
Platenica, f. Ipáva. Menda ista, kakor: krojeníca, in kakor: kálanka. Mesó se „platí“.
Rumenica, f. Rihenberk na Goríškem.
Urhovka (reci: úrh-), f. Ipáva. Zorí o sv. Urhu.

Črêšnje.

Belica, f. Rihenberk na Goríškem; na Dolénjskem.
Cepika, f. Biljána v Brdih Goríških.
Cépljenica, f. Rihenberk na Goríškem.
Cepljénica, f. Dolénjsko.
Cepljénka, f. Dolénjsko.
Črnica, f. Povsod znana.
Debelica, f. Rihenberk na Goríškem.
Derêža, f. Skrílje pod Čávnom. Priméri: dréža, f.
Divjáka, f. Rihenberk.

Dolgorépka, f. Biljána v Gor. Brdih.
Dréža, f. Vólče na Tolmínskem; Biljána v Brdih Goríških.
Drobnica, f. Ipáva.
Hrustávka, f. Povsod znana.
Ivánjščica, f. Ipáva.
Ivánka, f. Ríhenberk.
Kovačica, f. Sláp v Ipávi.
Kratkorépka, f. Biljána v Brdih Goríških.
Mekúlja, f. Ríhenberk na Goríškem.
Mekúžnica, f. Ipáva.
Morščica, f. Biljána v Brdih Goríških.
Prégljevka, f. Ríhenberk na Goríškem.
Prváčnica, f. Brda Goriška. (Črešnja je došla iz Prváčine.)
Ránica, f. (zgodaj zrela). Biljána v Brdih Goríških.
Rénčanka, f. Ríhenberk na Goríškem. (Imenovana po vasi: Rénče, f. pl.)
Sólnčnica, f. Sêlo v Ipavskej dolíni.
Torževka, f. Gradíšče na reki Ipávi.
Uscánka, f. „ „ „ „
Zgódnjica, f. Ríhenberk na Goríškem.

Češpe.

Cíbora, f. Povsod znana po Kranjskem.
Címbor, m. Po vsem Goríškem.
Címbora, f. Po Kranjskem.
Čéšpa, f. „ „
Čéšpovec, m. V Brkínih.
Koščenica, f. Brda Goriška. Mesó ne gre od kostí.
Krêgelj, lja, m. Málhinje na Krásu. Prunus insititia. Priméri: kréha, f.
Kréha, f. V Dolénjcih, isto. Reci: krêha. To je pravílna beseda.
Mrdáč, m. Ipáva.
Ránica, f. Biljána v Brdih Goríških.
Slíva, f. Povsod znana.

Oréhi.

Jájčar, rja, m. Sláp v Ipávi. Jako debeli in dobri.
Kostênec, nca, m. Goríško.
Koščák, m. Povsod znan.
Koščenják, m. Bólc.
Krótnik, m. Ipáva. Najdebeléjše vrste ôreh.
Mêhnjáč, m. Vólče na Tolmínskem.
Mekáč, m. Sv. Jakob na Savi.
Meščák, m. Razdrto pod Nánosom.
Meščénec, nca, m. Málhinje na Krásu.
Rènčič, rànčič, m. Sòlkan pri Gorici. Drobán ôreh, ki zorí izmej vseh prvi.

Oljke.

Belíca, f. Ipáva.
Črníca, f. Ríhenberk na Goríškem.
Drobníca, f. Biljána v Brdih Goríških.
Krvánja, f. Ríhenberk na Goríškem. Krvavo-rŭdéča je.

Jábolka.

Jábolko, n.; *jábko*, n.; *jábka*, f.
Ajdovšnica, f. Mariborska okólica.
Bélče, eta, n. V Brkínih.
Bélčica, f. Podkrnci.
Bélec, lca, m. Ljubljanska okól.
Belíca, f. Mar. okól.
Belíka, f. V Brkínih.
Bélka, f. Šebrélje na Goríškem.
Búdina, f. „ „ „
Búlko, a, m. V Brkínih.
Bútelj, lja, m. Marib. okól.
Butolénka, f. Marib. okól.
Búžnica, f. Marib. okól.
Cêsar, cesárja, m. Sploh po Kranjskem.
Cigàn, gána, m. Ljubljanska okól. Temno-rŭdeče jábolko rŭdéčkastega mesá.
Čebúlar, rja, m. Ljubljanska okól.
Čebúlek, lka, m. Sv. Duh pri Krškem.
Čebulínka, f. Podkrnci.
Čebúlka, f. Marib. okól.
Čebúlnica, f. Marib. okól.
Čigínjka, f. Vólče pri Tolmínu. (Imenovana po vasi: Čigínj.)
Cógla, f. Marib. okól.
Črbolínka, f. Marib. okól.
Črnélka, f. Šebrélje na Goríškem.
Črnokóše, eta, n. V Brkínih.
Debelíka, f. V Brkínih; na Slápu. (Dá se dolgo hraniti.)
Debeljánka, f. Marib. okól.
Dímnica, f. Marib. okól.
Dišávka, f. Žábče pri Tolmínu.
Dôbrež, m. Sv. Jakob na Savi.
Dólglja (dólgulja), f. Poníkve na Goríškem.
Dolgorépka, f. Podkrnci.
Dolníca, f. Kànal na Goríškem.
Drobílka, f. Šebrélje na Goríškem; Sv. Duh pri Krškem.
Drobníčar, rja, m. Šebrélje; Vrsno na Goríškem.
Drvéka, f. (drevéka?) Sv. Duh pri Krškem.

Dúnajica, f. Na Tolmínskem; v Brdih na Goríškem. Priméri: dúnavče, n., dúnavka, f.

Dúnavče, eta, n. V Brkínih. Priméri: dúnavka, f.

Dúnavka, f. Poníkve na Goríškem. V imenih: dúnajica, f., dúnavče, n., dúnavka, f. vidimo še pravo lice slovenskega imena óne imenite réke, katero Nemec imenuje: die Donau ter Slovén za Nemcem zdaj obíčajno: dónava, f., tónava, f. Staroslov. je bilo: dunaj, m., dunavŭ, m.; srbski je: dunav, m., dunavo n., dunaj, m., od koder Slovén imenuje tudi mesto Wien, ker stojí pri tej vôdi. Nazivála: dúnajica, dúnavče, dúnavka učé, da je to ovôčje nekdaj prišlo v deželo od réke Dúnaja ali Dúnava.

Gábrščica, f. Vrsno na Tolmínskem.

Gámbovec, vca, m. Na Gorénjskem. (Laško ime.)

Góba, f. Sv. Jakob na Savi. (Pozno in pusto jab.)

Gospójnica, f. Marib. okól.

Hléba, f. Dréžnica; Staro Sêdlo pri Koborídu. (Debelo, bledo-rumeno jab.)

Hlébčarica, f. Sv. Križ Ipávski.

Hrástovka, f. Razdrto pod Nánosom.

Jábčina, f. Kànal na Goríškem.

Ječménka, f. Marib. okól.; Skrílje pod Čávnom.

Jélcegar, rja, m. Na Kranjskem. Der Herzogsapfel, zatorej: hércegar, hélcegar, jélcegar.

Jélška, f. Sv. Duh pri Krškem.

Jélšnica, f. Marib. okól.

Jéševka, f. (jélševka?) Marib. okól.

Kápa, fárška, f. Marib. okól.

Kášnica, f. Vrsno na Tolmínskem.

Kíslica, f Vrsno; Sv. Jakob na Savi.

Kíslika, f. V Brkínih.

Klénka, f. Šebrélje na Goríškem.

Korôšec, šca, m. Sv. Jakob na Savi.

Kosmáč, m. Na Kranjskem.

Kosmáče, eta, n. V Brkínih.

Kosmáčka, f. Kobòrid na Goríškem.

Kosmájka, f. Kànal na Goríškem.

Košánče, eta, n. V Brkínih. (Prineseno iz Košáne?)

Kováčnica, f. Marib. okól.

Krésnika, f. Vólče pri Tolmínu.

Krhljánka, f. Sv. Duh pri Krškem.

Krka, f. Kobòrid na Goríškem.

Krvavíca, f. Razdrto pod Nánosom.

Kurbúšnica, f. Marib. okól.

Kútinica, f. Marib. okól.

Lázarica, f. Dréžnica pod Krnom.

Léska, f. Bólc.
Lesníka, f. Povsod znana.
Létnik, m. Sv. Duh pri Krškem.
Líberna, f. Sv. Duh pri Krškem. Priméri: dóla (fúntarica), f. Hrúševo imé.
Lômčič, m. Vólče pri Tolmínu.
Lukóvšnica, f. Marib. okól.
Mácoh, m. Marib. okól. (Rŭdéče in debelo jab.)
Málanica, f. Marib. okól.
Máliničar, rja, m. Sv. Duh pri Krškem.
Maslénka, f. Sv. Križ Ipávski.
Máslovka, f. Bólc.
Medénec, m. Sv. Duh pri Krškem.
Medeníka, f. Poníkve; Rihenberk na Goríškem.
Medénka, f. Sv. Jakob na Savi; Vrsno na Tolmínskem.
Medíška, f. Vrsno na Tolm.; Sv. Duh pri Krškem.
Médovka, f. V Brkínih; medovkò, kà, n. V Laščah.
Melónka, f. Biljána na Goríškem.
Menica, f. Marib. okól.
Mlákarica, f. Marib. okól.
Móčnica, f. Marib. okól.
Mohórka, f. Šebrélje na Goríškem. (Zorí o sv. Mohorji.)
Májčika, f. Marib. okól.
Mókarica, f. Brda na Goríškem. (Debelo, pusto in razsípično jab.)
Mrlévza, f. Vrsno na Tolmínskem.
Múrka, f. Marib. okól.
Murvéjka, f. V Brkínih.
Mútarica, f. Kobòrid na Goríškem. (Okroglo in rŭjavo-pikasto jab.)
Múzica, f. Bólc.
Múzovnik, m. Sv. Duh pri Krškem.
Néžika, f. Marib. okól.
Odrka, f. Sv. Duh pri Krškem.
Okróglika, f. Sv. Duh pri Krškem.
Ostríca, f. Marib. okól.
Ovsének, nka, m. Sv. Duh pri Krškem.
Ovsénka, f. Marib. okól.
Ozímica, f. Marib. okól.
Ožárjenka, f. Rihenberk na Goríškem.
Pečénko, n. V Brkínih.
Pelkica, f. Vrsno na Tolmínskem.
Péperšnica, f. Marib. okól.
Písanica, f. Vrsno na Tolmínskem.
Písanka, f. Brda Goríška.
Písanko, n. V Brkínih; v Laščah.
Pískerna, f. Rihenberk na Goríškem.
Pogáčarica, f. Brda Goríška.

Pogáče, eta, n. V Brkínih.
Pogáčica, f. Kànal na Goríškem.
Pókič, m. Mar. okól.
Poljubínka, f. Šebrélje na Goríškem. (Iz Poljubína pri Tolmínu domá.)
Pomaránčevka, f. Málhinje na Krásu.
Pópka, f. Marib. okól.
Prógar, rja, m. Marib. okól.
Pšeníčar, rja, m. Sv. Duh pri Krškem.
Púharka, f. Marib. okól.
Razsipélko, n. V Brkínih.
Repáč, m. Sv. Jakob na Savi.
Répka, f. Poníkve na Goríškem.
Rijavka, f. Razdrto pod Nánosom. Priméri staroslov.: ryždĭ, adj., rufus; lichtroth, fuchsroth.
Robáč, m. Sv. Duh pri Krškem.
Robánka, f. Marib. okól.
Ropotálka, f. Sv. Duh pri Krškem.
Rŭdečélka, f. Marib. okól.
Rŭdečica, f. Skrílje pod Čávnom.
Ruménec, nca, m. Sv. Duh pri Krškem.
Rumeničnica, f. Marib. okól.
Ruménka, f. Kobòrid na Goríškem.
Rúsica, f. Vólče pri Tolmínu.
Samosévka, f. Vrsno na Tolmínskem.
Skréta, f. Vólče pri Tolmínu.
Sladčica, f. Kobòrid na Goríškem.
Sladkíca, f. Marib. okól. Bolje rečeno je: sladčica.
Sladkórnica, f. Bólc.
Spúkulja (spúklja), f. Na Tolmínskem. raz-poka?
Srčíka, f. Marib. okól.
Svetlíca, f. Marib. okól.
Širôkoliko, n. V Brkínih. Isto je, kakor: pogáče.
Širôkulja, f. Šebrélje na Goríškem.
Škrabóle, eta, n. V Brkínih.
Škrabótelj, tlja, m. Marib. okól.
Škrabotínka, f. V Brkínih.
Tékelj, klja, m. Marib. okól.
Trebušánka, f. Šebrélje na Goríškem. (Prišla je menda iz „Trebúše“.)
Trdelíka, f. V Brkínih.
Trdíca, f. Kobòrid na Goríškem.
Trdíka, f. Sv. Duh pri Krškem.
Trdílka, f. Šebrélje na Goríškem.
Trdokóžnica, f. Marib. okól.
Trdoléska, f. V Brdih Goríških; na Kanálskem in Tolmínskem. (Trdo in dolgo držéče jab.)

Trnarica, f. Poníkve na Goríškem.
Umázanka, f. Skrílje pod Čávnom; v Brkínih.
Ušívka, f. V Goríških Brdih. (Niti lepo, niti dobro).
Vínica, f. Marib. okól.
Vívanica, f. Marib. okól.
Vívolica, f. Marib. okól.
Vodénica, f. Na Tolmínskem.
Voščénka, f. Sv. Duh pri Krškem.
Vŕbič, m. Sv. Jakob na Savi.
Zèhče, eta, n. V Brkínih. Menda isto, kar je drugod: mešáncigar = Meissnerapfel. Nemška, po Avstrijskem navadna beseda: Maschanzker, proizhaja od češkega: míšeňské jablko. Priméri: zèhek, adj., v letopisu 1880. l. na 213. str.
Zeleníka, f. V Brkínih; Sláp Ipávski.
Zelénka, f. Poníkve na Goríškem; Marib. okól.
Želézarica, f. Bólc.
Železnica, f. Marib okól.
Žgánjar, rja, m. Marib. okól.
Žítnica, f. Marib. okól.
Žúpnica, f. Marib. okól.

Hrúške.

Ajdínka, f. Marib. okól.
Bába, f. Biljána v Brdih Goríških.
Bábica, f. Marib. okól.
Bálšica, f. Vólče pri Tolmínu. Na Tolmínskem je: bálog, a, m., weisser Ochs, bél vol, namésto: bélog, a: bálha (reci: bávha), f., weisse Kuh, béla krava, namésto: bélha.
Belica, f. Vólče pri Tolmínu.
Bélka, f. Biljána v Brdih Goríških.
Belúša, f. Rihenberk na Goríškem.
Botgána, f. Podkrnci; Brkíni. Nij slovánski. Priméri: podgána, f.
Brénka, f. Šebrélje na Goríškem.
Brúzovka, f. V Brkínih.
Bržnjákovka, f. Šebrélje na Goríškem.
Bubúnica, f. Mar. okól.
Búnka, f. Sv. Jakob na Savi; Sv. Duh pri Krškem; bónka, f. V Laščah.
Čebúlica, f. Šebrélje na Goríškem.
Črnélka, f. Sv. Jakob na Savi.
Črnjávka, f. Bólc.
Danéža, f. Biljána v Brdih Goríških.
Debélka, f. Šebrélje na Goríškem.
Dišéčka, f. Sv. Duh pri Krškem.
Dirjáka, f. Ríhenberk na Goríškem.

Dóbra, f. Sv. Jakob na Savi. Zgodnja, sladka, debela, rumena.
Dóla (reci: dúla), f. (fúntarica). Marib. okólica.
Dolgorépka, f. Šebrélje; Sv. Duh pri Krškem.
Dolgorépnica, f. Marib. okól.
Doljánka, f. Marib. okól.
Drobnica, f. Šebrélje; Vólče na Goríškem. — Lašče. (Necépljena.)
Dúška, f. Sláp Ipávski.
Gnilica, f. Podkrnci na Goríškem.
Góbovka, f. Šebrélje na Goríškem.
Gospodíčna, f. Sv. Duh pri Krškem.
Gostnica, f. Šebrélje na Goríškem.
Grlica, f. Ríhenberk na Goríškem.
Ivánjka, f. Ríhenberk na Goríškem.
Ječménčnica, f. Šebrélje na Goríškem.
Ječménka, f. Sláp; Sv. Duh pri Krškem.
Jesénka, f. Staro Sédlo na Goríškem.
Júgovka, f. Vólče pri Tolmínu.
Klínčnica, f. Marib. okól.
Klobučánka, f. Ipávska dolina. (Ima oster lubád, zelénkasta je in od straní rŭdéča.)
Kómrica, f. Marib. okól. (Necépljena.)
Kóretica, f. Poníkve na Goríškem.
Korošica, f. Šebrélje; Sv. Duh pri Krškem.
Kováčevka, f. Šebrélje na Goríškem.
Kranjica, f. Sláp Ipávski.
Kráševka, f. Sv. Križ Ipávski.
Kravájka, f. (krovájka?) Sv. Duh pri Krškem. Kravájnica, f. V Laščah; a Gorénjca sem slíšal, da je tej hruški dejál: krvódnica; priméri: krvójnica, f.
Krivorépka, f. Sv. Jakob na Savi; Šebrélje na Goríškem.
Krvójnica, f. Šebrélje na Goríškem; Ljublj. okól. Priméri: kravájka, f.
Kurbúšnica, f. Marib. okól.
Kúščarica, f. Vólče pri Tolmínu.
Lákomnica, f. Sotéska na Dolénjskem.
Láporščica, f. Marib. okól.
Lésnica, f. V Brkínih. Priméri: lesníka, f., jábolčno imé.
Léščarica, f. Poníkve na Goríškem.
Leščívka, f. Na Tolmínskem.
Ljubljánka, f. Poníkve na Goríškem.
Lúbnica, f. Marib. okól.
Máhovka, f. Marib. okól.
Maslénka, f. Žábče pri Tolmínu. Kras; Marib. okól.
Masórnica, f. Šebrélje na Goríškem. (Domá od Masóre?)
Medvéjka, f. Marib. okól.
Mehkóžnica, f. Marib. okól.; namesto: mehkokóžnica.

Mẽhnica, f. Bólc; Podkrnci.
Mélnica, f. Marib. okól.
Mihóljka, f. Marib. okól. Dozorí o sv. Mihélu.
Mléčnica, f. Marib. okól.
Mókarica, f. Staro Sêdlo; Žábče na Goríškem.
Mókovnica, f. Sv. Duh pri Krškem.
Móštnica, f. Marib. okól.
Múrvovka, f. Sv. Križ Ipávski. Priméri: murvéjka, f., jábolčno imé.
Múza, f. Sv. Duh pri Krškem.
Múzica, f. Vrsno na Goríškem.
Neúmnica, f. Na Tolmínskem.
Obrúnkarica, f. Šebrélje na Goríškem.
Osénka, f. Rihenberk na Goríškem. Namésto: ovsénka?
Ovsénka, f. Marib. okól.; Sv. Duh pri Krškem.
Ozimíca (reci: ozmíca), f. Vrsno na Goríškem; v Laščah; na Pivki.
Ozímka, f. Na Tolmínskem.
Pátrka, f. Sv. Duh pri Krškem.
Pégavka, f. Sv. Duh pri Krškem.
Péhič, m. Marib. okól.
Pérjevka (pírjevka?), f. Sv. Križ Ipávski.
Pẽšanica, f. (pẽščanica?) Marib. okól.
Peščévka, f. Podkrnci.
Petróvka, f. Marib. okól. (Zorí o Petrovem.)
Plečárka, f. Poníkve na Goríškem.
Plôska, f. Marib. okól.
Podgána, f. Sv. Duh pri Krškem. Priméri: botgána, f.
Podgórnica, f. Poníkve na Goríškem.
Pohórčica, f. Marib. okól.
Pomaránčnica, f. Sláp Ipávski.
Popótnica, f. Marib. okól.
Potóčnica, f. Marib. okól.
Pȓhavka, f. Marib. okól. Prhka je in brez nobenega soka.
Prihíšnica, f. Poníkve na Goríškem.
Pšeníčka, f. Marib. okól.
Pšeníčnica, f. Poníkve na Goríškem; Šebrélje na Goríškem; v Brkínih.
Ránica, f. (zgodaj zréla). Biljána v Brdih Goríških.
Rezélščica, f. Sláp Ipávski.
Robúnjica, f. Marib. okól.
Rũdečica, f. Sláp Ipávski.
Rũdéčka, f. Šebrélje na Goríškem.
Rũjávka, f. Na Goríškem, Dolénjskem in Štírskem.
Ruménka, f. Sv. Duh pri Krškem.
Rúmpa, f. Marib. okól.
Rusetínka, f. Marib. okól.
Rúsica, f. Na Tolmínskem.

Rúska, f. Šebrélje na Goríškem.
Senîšnica, f. Marib. okól. Namésto: šeníčnica, pšeníčnica.
Sijávka, f. Bólc.
Sítnica, f. Sláp Ipávski.
Sladkórnica, f. Bólc; Marib. okól.
Smolnica, f. Marib. okól.
Smŕtnica, f. Žábče na Tolmínskem.
Sršénka[1]), f. Marib. okól.; Sv. Duh pri Krškem.
Steklénka, f. Marib. okól.
Strdénka, f. Marib. okól.
Strnéka, f. Bólc.
Špehóvka, f. Na Kranjskem; špehóvnica, f. V Laščah.
Šupljénka, f. Šebrélje na Goríškem; srbski: šupalj, plja, e, adj., durchbohrt, durchlöchert.
Tegíčica, f. Kànal na Goríškem.
Tegíčka, f. Skrílje pod Čávnom.
Tegíčnica, f. Ríhenberk na Goríškem. Vse tri menda zató takó imenovane, ker so podobne tegíči = Flaschenkürbiss.
Tépka, f. Povsód znana.
Trdíca, f. Podkrnci.
Trebúšnica, f. Sv. Jakob na Savi.
Trnovka, f. S. Jakob na Savi. Drevó je trnovo.
Trpolica, f. Sv. Jakob na Savi.
Tuljánka, f. Marib. okól.
Udrístanica, f. Na Tolmínskem.
Ulítka, f. Necépljena hruška; rada se umekčá, in potem se v ustih „ulíva“, ker je zeló sočnà. V Laščah; pod Nánosom.
Váhtnica, f. Na Tolmínskem. Menda ker je zréla stóprav o vahtih (o vseh svétih). Starovisokoném. je bilo: wîh, adj., sanctus, heilig, wîhida, f., sacra, reliquiae sanctorum, consecratio, od koder morebiti: váhti, m. pl., namésto: věhti, kakor je: bálha, f., eine weisse Kuh, namésto: bělha. A ne more se tajiti, da stvar nij dovolj jasna.
Vazámnica, f. V Brkínih. Morda, ker se drží do vázma (velíke nočí).
Vodenica, f. Po Kranjskem.
Vodenka, f. Sv. Duh pri Krškem.
Vránica, Poníkve na Goríškem.
Vránka, f. Sláp Ipávski.
Zgódnjica, f. Poníkve na Goríškem.
Zmešévka (zmeščélka?), f. Bánjščice na Goríškem.
Zvônček, čka, m. Sláp Ipávski.
Zvončelíka, f. Ríhenberk na Goríškem.
Zvônčič, m. V Brkínih.

[1]) Menda se zategadelj takó zôve, ker jo sršéni radi obírajo. Pri sv. Duhu se takó imenuje hruška, ki je drugod znana z nemškim imenom: Salcbúrgarica.

V. Recíla in pregóvori.

Ako bi bilo na tem; wenn es darauf ankäme. Podkrnci.

Déti koga na véro = pripraviti koga do tega, da véruje. „Pol ure sem govoril, predno sem ga dèl na vero.“ Kobòrid.

Déti se v jók = spustiti se v jók. Kobòrid.

Dež gre, kakor rákle; es regnet in Strömen. Sóška dolina.

Dobro se je gréti po zimi in po léti. Sóška dolina.

Drží v dobro, kakor judovska véra. Kobòrid.

Hruške so létos odpovédale = nijso obródile. Gorénja Sóška dolina.

Ima lét polno klét = star je. Podkrnci.

Iti v tóg = v lág = po časi. Podkrnci.

Jaz ga níjsem gospodár. (Ne morem mu zapovedovati.) Podkrnci.

Kadar vésta dvá, vé pol svetá;
Kadar znajo trijé, znajo vsi ljudjé.
Razdrto pod Nánosom.

Krájinčan vôli parí, Bog pa ljudí. V Šentvídu pri Zatíčini. Kmetje Súhe Krájine (Dürrenkrain) redé mnogo živíne ter kupčújejo tudi posebno z volmí, in zatórej često v sprézo paré vôli, a Bog spréza ljudí: mladéniče in dekléta, da se poročé.

Krava je tele zahodíla, (ako ga néma v tretjem letu). Sóška dolína. Krava je tele prehodíla (ako nij šla po pleménu, ter je ostala jálova). V Laščah.

Moja pamet nese toliko, da . . . = pamet mi govorí, učí me, da . . . Podkrnci.

Na oblín ostríči = ostriči do pólti; à la Fiesco. Kót Koborídski.

Nov sneg, nov mraz. Govorí se vzpomládi, ako zopet sneg zamête. Sóška dolína.

Ob besédi, ob tej besédi = v tem hípci. Kobòrid.

Po véčjem = z večíne; meistentheils, grösstentheils. Sóška dolína. Po véčjem, oberflächlich. V Laščah.

Počasen si, kakor sveto olje. Kràs. Po časi lézeš, kakor láško olje. V Laščah.

Poprej si prebíral, zdaj pa pobíraj = kdor dolgo izbira, pobere ostanek. Kobòrid.

Pri našej hiši denar néma stojíšča = ne ostane dolgo. Dréžnica nad Koborídom.

Pri pétji in pri jédi níkdar nikomur nij biló hudo. Kobòrid.

Pripravi se mu delati = spešán delavec je; délo mu gre od rók. Podkrnci.

Proti temu, unter der Bedingung. Podkrnci.

Slábe tráve človek = slabega zdravja človek. Podkrnci.
Sréča. Človek dobre sréče, slábe sréče. Podkrnci.
Svéti Lúka v róke húka. Istra.
Svéti Lúkež v róke húkež;
Svéti Lúkež répni púkež.
Svéti Lúka v róke húka;
Svéti Lúka répo púka;
Svéta Uršula (reci: úr-) v répo búšila. Vse petéro v Laščah.
Šel je po zádenjski = rítenski. Kobòrid.
Ta človek govorí napréj in názáj = spricht pro und contra. Kobòrid.
Ta konj je na velícih denarjih = drag konj. Podkrnci.
Tega jaz níjsem nesti = tega jaz ne morem nesti; bin nicht im Stande. Podmélci na Tolmínskem. Nèsi dóbelj vrát za sobój zapréti = bist nicht im Stande (vor Faulheit). V Laščah.
To je meni védeti = to bodi mene skrb. (Das ist meine Sache.) Podkrnci.
Vreme káže, pa láže. (Nij trdnih vreménskih známenj.) Podkrnci.
Vreme máje. (Vse je napravljeno na dež, ali vender se drží, da še ne gre.) Podkrnci.
Vsúl mu je rúscev (rusih mravljíncev) za glávo; er hat ihm einen Floh ins Ohr gesetzt; er macht ihm die Hölle heiss. Kobòrid.
Zagnáti tóžbo. (Eine Klage erheben, einbringen.) Sóška dolína.

VI. Ugánke, uganálice ali zastávice.

Béla njiva, črna rál,
Moder mož jo je orál.
(Písmo). — Sv. Kríž Ipávski.
Béle ovce gredó skozi grm, črne pa ne morejo. (Ajdova móka.). — Tolmín.
Bíba bíba, gospodu v brgéšah míga. (Ura žepna.) — Vólče.
Cíngelj cingljá,
Cókelj cokljá;
Cíngelj dôlu pade,
Cókelj ga popade.
(Svínja in želod.) — Ipávska dolína.
Čésa Bog níj mogel ustvariti? (Dveh hribov brez dolíne.) — Šènpas.
Čésa je v lejtri[1]) več, nego jám (lukenj)? (Oglov je več, ker ima vsaka jama štiri ogle.) — Vólče.

[1]) Lejtra = rẽta, velíko rešẽto; novovisokoném.: die Reiter, starovisokoném.: rîterâ.

Čim bolj se pritíšče,
Tem bolj vríšče.
(Slanína v ponvi.) — Vólče.

Čim méčje je, tem bolj tiščí? (Dríska.) — Vólče.

Črn majhen makacàl[1]) velíko klado zgáne. (Bolha.) — Tolmín.

Črna jama, bél je klin, z ritjo gane, noter plane. (Črévelj in noga.) — Vólče.

Desét mož vléče kožo k Prdánji Vasì. (Črévelj in desét prstov, kadar se človek obúva.) — Na Dolénjskem.

Desét mož vléče méh na Prdežev Bŕég. (Hlače in desét prstov, kadar se človek obúva.) — Na štírsko-hrv. mêji.

Dokler je majhen, štiri omága, kadar je srédenj, svet obráča, kadar je star, po semnji skáče. (Vol.) — Sv. Lucija na Mostu.

Dokler je míčkin, bi je bil potrében, kadar je vêlik in močán, je néhče, a kadar je star, ima jo neizrečeno rad. (Pálica.) — Vólče.

Friča, fráča
Po gozdi prasíče vráča.
(Glavník). — Sv. Peter pri Goríci.

Gospá okolo hiše teče,
Bètek[2]) v ríti nese.
(Kokóš z jajcem), — Sv. Peter pri Goríci.

Grom grmí, šum šumí,
Bela žena ven letí.
(Mlin.) — Tolmín.

Hlèb sála se po vsem svétu razcedí. (Solnce.) — Na Koróškem.

Imam dva psa, ki ves dan mesó glójeta, po noči pa zěvata. (Črévlja na nogi.) — Tolmín.

Imam sod, katerega čŕez najgrši rob vržem, pa se ne razsuje. (Léšnik.) — Tolmín.

Jéden dan v létu tri krati, jeden dan v létu noben krat, ostale dneve pa po jéden krat. (Sv. máša. O božiči se namrèč služi tri krati, na véliki petek nobeden krat, a druge dneve po jéden krat.) — Vólče.

Kaj níj prav, pa vender níj grĕh? (Lĕva rokavíca[3]) na désnej roki.) — Idrija.

Kápico imam, a glave nĕmam. (Želod.) — Málhinje na Krásu.

---

[1]) Der Hebel.
[2]) Bètek, tka, m. = die Knospe.
[3]) Pisati je treba: roka*v*íca, noga*v*íca; srbski: rukàvica, nògavica.

Katera pálica je najtéžja? (Beráška pálica.) — Sežána.
Katera starka ima največ zób? (Stara ura.) — Sv. Lucija na Mostu.
Katera živál cvíli takisto, kakor stara svínja? (Star prásec.) — Vólče.
Katera živál je mački najbolj podobna? (Maček.) — Idrija.
Kateri kamen največ jekla požre? (Brús.) — Vólče.
Kateri svetník ima največ zób? (Sv. Šimon.) — Tolmín.
Kdo čaka na potu surovega mesá? (Trn, ki se zadere v nógo.) — Vólče.
Kdo hódi pod vodó, pa vender níj moker? (Dékla, ki neše vodo na glávi.) — Tolmín.
Kdo je v cerkvi najbolj radovéden? (Tist, ki pri maši stréže, ker privzdiguje mašni plašč.) — Vólče.
Kdo še níj svoje hiše vídel od znótraj? (Polž.) — Na Tolmínskem.
Košàt grm, ravno poleno, dva studenčka, gnila klada, nóter je grád, ki je poln ležnjívih báb. (Glava z lasmí, s čelom, z očíma, z nosom in z usti.) — Ipávska dolína.
Krôkelj krokljá,
Činkelj činkljá;
Činkelj dôlu pade,
Krôkelj ga popade.
(Svinja in želod.) — Tolmín.
Kúhano je in pečêno,
Na mizo prinesêno,
Pa ne pes ne mačka
Nehče jesti.
(Zátik pri klobasi.) — Podkrnci.
Láni moj ôča, letos moj sin,
Preljubo moje déte, moje mátere móž.
Kdor to zastavico ugane,
Mojemu očetu glávico vzame.
(Silovit kralj je ukazal svojega slugo v temnico zapreti ob kruhu in vôdi. K njemu níj smel nikdo priti, do sáme njega hčere, ki pa níj smela nobenega jedila sè sobój jemati, če níj htela, da nje oča izgubí glavo. Hči je bila omožena in je imela déte na prsih; a kadar je prišla k ôči, podojíla je tudi njega. Kralj je bil velik prijatelj zastavicam, in mislil je, da je níj take, katere bi on ne mogel uganiti. Zatorej ga óna žena poprosi, da bi mu smela zastaviti uganálico, a izgovorila si je, da bi nje oča bil puščen na svobodo, ako bi kralj nje ugánke ne mogel uganiti, v kar je kralj privolil. Zastavi

mu tedaj zgoraj zapisano uganálico, in ker je kralj níj mogel uganiti, osvobodila je ôčo iz temnice.) — Ipávska dolína.

Lẽs in konj vměs. (Síto.) — Brda Goríška.

Lesén grád, poln rítastih báb. (Žličnjak.) — V Laščah.

Mater je ubil in ôči je pomagal ubívati, napósled je sestro poróčil,[1]) a vender níj bil kaznován in tudi ogrẽšil se níj. (Mati je na njega porodu umrla, oča je bil mesar ter sin mu je pomagal klati živino, potem se izučil za duhovnega in je poróčil svojo sestro.) — Vólče.

Mẽdena gora, čréz-njo železen most. (Kôtel.) — Vólče.

Míšelj mišljá,
Krôcelj krocljá;
Míšelj dôlu pade,
Krôcelj ga popade.
(Svínja in želod.) — Šènpas.

Mrtvec žívca iz hoste vléče. (Glavník vléče uš iz lás.) — Vólče.

Na zídu vísi,
V lúknjo[2]) mísli.
(Kljúč.) — Na Dolénjskem.

Na zídu vísi,
V lúknjo síli.
(Kljúč.) — Šènpas.

Najprej je bila ôna, potlej je bil òn, potem bode drugič ôna, òn pa nikoli več. (Najprvo je bila zemlja (ílovica), od nje potem lônec, od ubítega lonca krẽpe,[3]) od krép nikdar uže ne bode lônca.) — Vólče.

Némaš ter ne želíš imét', a če imaš, ne daš za ves svét. (Gôla glava.) — Vólče.

Níj človek, a v človéškej obléki hódi. (Bólha.) — Sv. Lucíja na Mostu.

Níj imel nì Bog nì človek, a človek je Bogú dal. (Sv. krst, kadar je namreč sveti Ivan krstil Krísta v réki Jordanu.) — Vólče. Priméri: svét níj imel itd.

Noge ima, pa po glavi hodi. (Uš na človeškej glavi.) — Vólče.

Oča je debel, mati je kosmáta, a sín je gládek. (Kôstanj.) — Vólče.

Oča klobučár, sin bobnár, hči uscanéla, mati rezgetéla. (Oblák, grom, dež, stréla.) — Idrija.

Od zúnaj mesnáto,
Od znótraj kosmáto.
(Svéča.) — Sežána.

[1]) Poročiti, v. pf. ima dva poména, namreč: „heiraten“, in: „trauen“.
[2]) Bavor.-ném.: die Lucken; novovisokoném.: die Lücke.
[3]) Krẽpa = črepínja; die Scherbe.

Orje, kakor oráč,
Črn je, kakor kováč;
Pa níj oráč
In ne kováč.
(Krt.) — Sežána.

Pét jih je kríla jedna stréha,
In vsi so bili brezŭ gréha.
Jédnega so snéli ljudjé,
Druzega so snéli črvjé,
Tríje pa so šli v nebésa.
(Betlehemski hlev. Vôla so sneli ljudjé, ôsla črvjé, a sv. družina je šla v nebésa.) — Vólče.

Pije svojo krí, jé svoje črevó. (Lámpica z oljem in sténjem.) — Ipávska dolína.

Po zimi cvetè, po leti zeleni, jeseni rodí. (Léska.) — Idrija.

Poln skedènj jájec; konj po njih hódi, pa se nobeno ne ubíje. (Zobjé in jezik.) — Podkrnci.

Poznám babo, ki ob zóbu visí. (Kúhalnica.) — Málhinje na Krásu.

Poznám drevó, ki néma véj. (Orálo.) — Málhinje na Krásu.

Poznám možá, ki hiše ne pustí domá. (Polž.) — Málhinje na Krásu.

Pretíkal, pretákal okol' štirih junakov, na srédi je luknja. Kukú! (Nogavíca.) — Tolmín.

Pri nas imamo déklo: čim bolj se umíva, tem bolj je umázana. (Mlínsko koló.) — Goríška okólica.

Skléda solí,
Po vsem svétu se razletí.
(Solnce.) — Málhinje na Krásu.

Sprédaj šílce,
Zádaj vil'ce,
V srédi ústa:
Kámenje hrústa.
(Plug ali orálo.) — Sv. Peter pri Goríci.

Sprédaj šílce,
Zádaj vil'ce,
Zgôraj sùkence,
Spôdaj plátence.
(Lástovka.) — Idrija.

Svét níj imel, Bog níj imel, in hlapec je svojemu gospodarju dal. (Sv. krst, kadar je namreč sv. Ivan Krista krstil v reki Jordanu.) — Vólče. Priméri: níj imel nì Bog nì človek itd.

Svínja skozi kravo vrv vléče. (Črévljarska dréta, ki ima na konci ščetíno.) — Vólče.

Štiri duše, pet telés? (Štírje nesó mrliča.) — Šènpas.

Štírje hódijo, dva káżeta, dva máhata, dva svętita in jeden pogánja. (Krava, imejoča štiri noge, dva rogá, dve ušesi, dve očí in rép.) — Na Tolmínskem.

Štírje nôseži, dva víleža, dva vídeža, dva slíšeža; štírje stréljajo, jeden pométa. (Krava, imejoča štiri noge, dva rogá, dvé očí, dvé ušesi, štiri sèsce in rép.) — Sv. Peter pri Goríci.

Štírje nósijo, štirje lájnajo, dva glédata, dva poslušata, jeden poganja. (Krava.) — Sv. Lucija na Móstu.

Tebi so dali in tí imaš, a rabi samó drugim ljudém. (Krstno imé.) — Vólče.

V Goríci drva cępajo,
V sv. Peter trèske zlętajo. (Kadar v Goríci zvoné, sliši se v sv. Peter.) — Sv. Peter pri Goríci.

V gózdi uséčeno, po plazu privléčeno, po svétu hódi in ljudí móti. (Gósli.) — Vólče.

V gózdi uséčeno, po potoku vléčeno, na césti čaka mesníce. (Trn.) — Sv. Peter pri Goríci.

V nékej izbi je stó in stó petelínčkov: pride stara baba, pa vse iz izbe zapodí. (Krušna peč in omêlo.) — Na Krásu.

V zelênem grmíči,
V rŭdéčem klobučíči.
(Cvetóča gvozdíka ali nágelj.) — Vólče.

Velíko, kakor gôra, míčkino,[1]) kakor mìš, zelêno, kakor ščávje, sládko, kakor méd, gorjúpo, kakor pêlin. (Oréhovo drevó in jedercè.) — Vólče.

Věm za grad, ki je poln kljúkastih báb. (Žličnjak.) — Ipávska dolína.

Věm za grád,
Ki néma ni oken ni vrát.
(Jajce.) — Šènpas.

Věm za grad, ki néma ni ôken ni vrát, pa vender gospod v njem prebíva. (Sviloprédčeva búba ali kokón.) — Goríška okólica.

Věm za grad, ki ves na żelezu stojí. (Konj.) - Šènpas.

Věm za lônec prosá: ako mu odvzameš zrno, pa se pozná. (Grozd.) — Goríška okólica.

Věm za možá, ki ima polno otrók. Ako mu jednega vzameš, pa se pozná; ako vzameš vse, nič se ne pozná. (Grozd.) — Goríška okólica.

[1]) Priméri laški: mica, adv., gar nicht; miccichino, adj., adv., sehr wenig; miccíno, adj., micciníno, adj., ganz klein wenig.

Vẽm za postéljo, pa níj postélja, pod tisto postéljo je blato, pa níj blato, in gôri na postélji leží ptìč, pa níj ptìč. (Kúrje gredí.) — Vólče.

Vẽm za ženo, ki níj bila rojena, ter nje sin je poprej sesàl, nego mati. (Eva.) — Vólče.

Víselj vísi, čákelj čaka;
Víselj pade, čákelj ga pobere. (Svínja in želod.) — V Laščah.

Zdôlaj je ôna, na srédi je ôna, zgôraj je tudi ôna, a vse vkupe je vender òn. (Hlẽb kruha, ki ima spôdaj skorjo (ôna), v sredi sredíco (ôna) in zgoraj spet skorjo (ôna), a hlẽb je òn.) — Vólče.

Železna gospodínja, kámena dékla, lesén studênec. (Kôsa, ôsla in óselnik.) — Goríška okólica.

Žena žene ne more, mož možá pač, mož ženo tudi, a žena moža ne. (Izpoved. Žena žene ne more izpovedati i. t. d.) — Vólče.

Živec mrtveca vléče: mrtvec kričí, a živec molčí. (Cerkvénec in zvón.) — Brda Goríška.

VII. Pripovédke in vráže.

Ubožni mladenič in modra kraljična.

Star kralj je imel hčer, lépo in mlado, a tudi razumno in modro, da take níj bilo z lepa. Nje razboritost se je razslula v deveto deželo. Oča je želel, da se omoží in jej tudi često prigovarjal. A ona se je branila in branila, ter se izgovárjala: „saj mi níj še sile niti me ne veselí“. Nego oča jo sili in sili, ter napósled se lepa kraljíčna udá ôčevi želji. „Bodi si po vašej volji“, reče, „ali to vam povédam, udám se samó ónemu, kateri mi zastavi táko ugánko, da je ne bodem znala uganiti. A tega prosim od vas, da umerjì vsak, kateremu uganem zastávico“. Kralj si misli: „kaj bi se ústila! Ženska glava si, bodi si najbistroumnejša. Na konci se vender najde mož, ki te nadmodrí“. In jej dovôli, česar je prosila.

Zdaj so prihajali snubôki od vseh straníj, iz daljnih in bližnjih krajev. Bilo jih je vsake bire, plemenitih in neplemenitih, bogatih in ubogih; ali nobeden níj znal zastáviti uganálice, da ne bi je kraljíčna bilà uganíla. Vsacemu je rabelj odróbil glavo.

V nekej vasíci je uboga ženíca živéla sè sinom. Druzega níjsta imela, nego nekaj kokóšij in golobov. Nje sin je tékel dvajseto léto, a bil je čvrst mladenič. Za tega delj reče materi: „tudi jaz pojdem ugánek zastavljat kraljíčni“. Mati mu brani, kakor vé in zná, prosi ga in zaklína, da ne bi hodil nikamor po neumnosti izgubljat mlade glave. Ali sin se ne dá preprositi. Kadar vidi mati,

da ne more prevériti sina, pride jej misel, da bi bilo bolje, ako ga umorí sama. Rajša je, da umerje od nje roke, nego li od rábljeve. Zató se mu na óči udá in spêče sinóvi dva goloba na pot. A goloba je bila otrovala. Sè sinom je šel tudi dômač pes, kódrasti Grívec. Kadar uže delj časa hodita, vidi mladenič, da je Grívec lačen. Vrže mu oba goloba. Ta hip crkne zajétni pes. Mladenič ga ostavi tam in otíde. Hodéčemu takó začne se pot izgubljati, da napósled níj od njega bilo nikdér sledú. Zatorej se povrne, ter kadar pride na mesto, kder je ležal pes, níj ga uže bilo; a namesto njega je ležálo dvanajst mrtvih vranov. Pobere jih in gre dalje. Na póti ga uloví mrak, da mu je biló prenočiti v gozdu. A po noči pride mimo njega čéta razbojnikov: bilo jih je štiri in dvajseti, in odvedó ga sè sobój v skrivalíšče. Mladenič je imel še pri sebi óne gavrane. Oskubel jih je, porezal jim glave ter noge in jih dal razbojnikom, da si jih napravijo za večerjo. In jéli so res ter vsi poginili.

Drugi dan se mladenič napóti dalje. Skôraj pride iz gozda na pláno ter od daleč ugleda mesto a na hribci králjev grad. Zdaj začne premišljati, katero ugánko bi zastavil kraljíčni. Misli in misli ter napósled se domisli, da bode najbolje, ako jej zastavi to, kar je na póti do nje izkusil in videl sam. Zatorej se oglási v grádu, in hitro ga odvedó pred kraljíčno, katera ga je čakala sredi svojih devíc na kraljevem stolu.

Mladenič stopi neplašnó préd-njo, ter kadar mu ukaže, izpregovorí in reče: „dva mrtveca sta ubila živca; a ta, ki je bil zdaj mrtev, ubil je drugih dvanajst, in teh dvanajst mrtvih ubilo je drugih štiri in dvajseti; ali ón, katerega bi bila imela prva dva ubiti, še živí. Kaj je to?“ Kraljíčna premišlja in pregleduje vse knjige, v katerih so bile uganálice zapisane. Zunaj je bil uže rabelj pripravil klado, na katero bi mladenič položil glavo, da bi mu jo odsekal; a notri si je kraljíčna trla glávo, ter na konci se udala in priznála, da te zastavice ne more uganiti, in veléla mladeniču, da jo raztolmáči. On reče: „kadar sem se bil naménil k vam, branila mi je mati, in da bi me ví ne umórili, htela me je otrovati s tem, kà mi je spekla dva goloba, katera sem na póti dal svojemu lačnemu psu, kateri je poginil mahoma. Tega psa je prišlo jést dvanajst gavranov, a gavrane je pojélo zopet štiri in dvajseti razbojnikov. To je dogodba, ki se je meni pripetila na póti do vas.“

Kraljíčna se je udala in še tist večer sta se poróčila. Kralj je ukazal napraviti velíko večerjo; a kadar so se najéli ter napili, udaril je ob mizo in rekel, da še nikoli níj bil takó vesel. Napósled je še plesal s kúhinjsko déklo, da mu je na glavi odskakovala krona.

V Plúžnih pri Bólci.

Věšče in ribič.

V primorskej vasi so živele tri štrije [1]). V tej vasi je stanoval tudi ribič. Vsak večer, kadar je končal delo, privozil je svoj čoln k brégu ter ga ondu privezal. A vsako jutro ga je našel drugdé. Da bi doznal, kdo mu to dela, gre z večera ter se skrije pod čolnom. Kadar odbije jednajsta ura, začuje korake, prihajajóče vedno bliže. Napósled stopijo v čoln tri ženske, katere je poznal, in sploh se je po vasi o njih govorilo, da so štrije. A jedna izmej teh treh, in to óna, za katero se je mislilo, da je največja štrija, bila je njegova ljuba. Kadar stopijo v čoln, reče glavarica: „idimo v treh!“ — ali čoln se ne gane ter osuple se vse tri spogledajo. Glavarica še jeden krat zakriči: „idimo v treh!“ a čoln se zopet ne zgane. V tem se domisli jedna, da je morebiti nôsna, ter naglo to pové tovarišicama, in zopet zakriči glavarica: „idimo v štirih!“ ter čoln je začel plavati. Šle so, kakor veter, in hitro so po morji prišle v jutrovo deželo, kder je bil dan tedàj, kadar je noč bila v naših krajih. Dopluvše bregá, ostavijo čoln pri kraji in potekó v mesto, blaga si nakupávat. A ribič, ki je bil skrít pod čolnom, pogleda zdaj nekoliko okrog sebe, ter se vidi v neznanej deželi, kder so iméli uže poletje, a domá je bila še zima. Zatorej izleze izpod čolna ter od bližnjega drevesa utrga nekaj lepih črešenj, potakne si jih za klobuk in se iz nova skrije. Ne dolgo potem se povrnejo štrije in zavozijo proti našej deželi. Na dômač breg pripluvše spravijo čoln v zavetje in vsaka otide domóv, a ribič nekoliko poznéje za njimi. To se je godilo še pred zórom. Drugi dan je bila nedelja. Ribič pride v cerkev s črešnjami za klobukom. Vse se mu čudi, a níkdor se ne more domisliti, kde bi bil mogel dobiti črésnje. Jedína štrija, njega ljuba, ki je bila tudi v cerkvi, spómene se sinóčinje vožnje ter ugane zvijačo. Kadar se zopet snideta, poprosi ga lepo, da bi je nikómur ne ovadil, ter mu ob jednem odpové ljubezen, ker je po zvijači zvédel nje pôsel.

Sv. Peter pri Gorici.

O psu in o mačku.

Nekdaj so bili srečni časi na svétu. Zemlja je rodila vsega obilo, ne da bi se bilo človeku treba posebno truditi. Pšenična bilka je bila iz góla klas, kolikor je je od tál do vrha. A ljudjé so se spozabili v tem obilji, da uže níjso spoštovali božjega darú ter ga trátili. Bog se je razsrdil in proklél zêmljo, da uže níj rodila. Pšenici je vzrastla bilka brez klasa in zrna. Prišli so bili časi, da slabéjših še nikoli níj bilo na zemlji. Ljudjé so stradali, da se je z njih lupila koža. Šli so pred Boga in ga prosili, da bi

[1]) Štrija, f. = vešča, čárovnica, cópernica, od laške besede: strega.

se usmilil. A níj jih uslišal. Tudi živali so ga šle prosit, pa nì ône níjso bile uslišane. Napósled se i pes napóti pred božji stol. Bil je vroč dan, težko je prisôpel, in jezik mu je visel iz gobca. Tam pade pred Bógom ter ga poprosi, da bi zemlji povrnil rodovitost, kajti s človekom je tudi njemu stradati, in vender je bil človéku vselej izvest in veren služabnik. Bog se ga je usmilil, in od tedàj je pšenični klas tolikšen, kolikeršen pasji jezik, molèč iz gobca. Zató je dobro psu kruha dati, a mačku ne, ker ta je hudoben, ter ako mu daš kruha, stresa ga v gobci, da bi otresel z njega svetega Duhá in blagoslov božji.

Bánjščice.

O govoréčih rastlinah.

S prva so govórile vse rastline. Kadar je šel človek po gózdi, besedovála so drevesa, in če je šel po senožéti, povedala mu je vsaka zél: jaz sem za tó, jaz za tó. Kadar so se takó mej sobój menále (pogovarjale), od káke bolezni bode katera v zdravílo, rekel je ocet[1]): jaz bodem od driske. Temu so se glasno zasmijále vse rastline. Bog jih je slišal, razsrdil se ter jim vzel besédo.

Bánjščice.

Kadar je še vse govorilo, rekla je répa kmetu: „daj mi časa jedno leto, da bodem lepa!“ — A kmet se še zdaj drží tega.

Vas Krn.

O Věsnah[2]).

Věsne črčíjo[3]), kadar po noči gredó. Nekdo je znàl, kedáj pojdejo, in jih je skrít čakal, da bi slišal, kaj bodo govórile. A ône so zanj védele in mu rekle: „vcépi sekiro v ta tépelj“[4])! Stvóril je takó, a vse léto sta ga potem boléli nôgi. Ob letu jih je spet šel čakat, in rekle so mu: „iznêmi sekiro iz tega teplja!“ Stvóril je ter ozdrável.

„Ono leto sta me róki boléli. Vsa zdravila sem poskušala, kar se dá misliti, ali níj mi bilo bolje vse léto. A napósled — zdelo se mi je, kakor bi to bilo ob letu — prešlo mi je vse. Zató sem rekla: „kaj, kà bi bile Věsne?“

---

[1]) Cirsium arvense; die Acker-Kratzdistel.

[2]) Věsna je namesto: věstna, kakor vse kaže; od glagola: věd-, wissen, zatorej: die (mehr als andere Menschen) Wissende; to znači tudi: vědomec, in: věšča, zopet oboje od glagola: věd-, wissen.

[3]) Ali kakor drugi velé: hrešćíjo. Primeri: „hrešćíš, kakor Vésne“; takó govoré človeku, kateri ima hud kašelj.

[4]) Tépelj, plja, m., der Klotz.

Kmetu se je mej oranjem utrgala grédeljnica, a oglasilo se je nekaj v bregu ter mu reklo:

Víj, víj trto drgavíto [1]),
Da ti bóde stanovíto. Vas Krn.

O vědomcih.

Déte, katero se rodí po zadnjem konci, bode vědomec [2]), ako je moško, a věšča, ako je žensko. Da se tacemu otroku „odtvorí“, [3]) déti ga je z nogama naprej skozi okno, kadar ga nesó h krstu. Dobro je tudi, ako se pretakne skozi rokav. Poródnica treba da ima vedno moško obleko pri sebi, dokler ne gre v cerkev; drugače pride vědomec ter jej vzame otroka.

Vědomci in věšče ne živé prijetno. Po hišah jemljó tresílnike [4]) ter se ž njimi bijó na kacem razpótji. A da vědomci tresílnikov ne odnašajo iz hiš, zasekujejo se vá-nje po trije križi. Vědomci se z ognjenimi tresílniki tepó takó silno, da so vsi razmesárjeni, a vender so zopet zdravi, kadar se ob zôri vračajo domóv.

Pripoveduje se, da je bil hraber mladenič nekdaj splezal na oreh baš ondu, kder so se razbijali vědomci. Mesárili in trgali so se, da je bilo groza; glave, roke ter noge so metali vse križem okolo sebe. Tudi priletí neka roka do mladeniča, in ta jo pograbi. Kadar se jim je bilo razíti, našli so se vsi céli in zdravi; samó jednemu dekletu níj biló roke. Iskali so je ter iskali, a níjso mogli najti. Tedàj nekdó iz mej njih skoči v bližnjo vŕzel [5]), odreže kos bèze [6]), naredí z nje roko in jo dá dekletu. Nekaj let po tem se mladenič nekakó sprè s tem dekletom, in reče v jezi: „molči tí, ki imaš bèzovo roko!“ Ob tej besedi je bila nje roka res bezova, ter je odletéla mladej ženski. Na Tolmínskem.

Vědomci hodijo človeka tláčit, a samó tedàj, kadar spí; najrajši po noči. Navadno prihajajo v podobi káke miši ali podgane ali žabe ali črne kokóši. Človeku se bližajo z necim šumom, ki ga omami, da zaspí, a potem ga tlačijo.

Vědomca je poznati po tem, da v njega očesnej zenici (púnčici) človek svojo podobo vidi obrneno, rekše, z glavo nizdólu.

Ako hočeš poznati človeka, kateri te hodi tláčit, ker je vědomec, reci mu, kadar ga čutiš na sebi, da pride jutri ob tej in tej uri po solí. A drugi dan pázi! Tist človek, ki pride ob rečenej uri v hišo in te vpraša [7]) kake stvarí — ali nikdar ne solí, — ta je vědomec, ki te je tlačil.

[1]) Drgavíta = brogovíta = dobrovíta, Viburnum Lantana.
[2]) Srbski: vjedogonja.
[3]) Odtvoríti = oddélati; den Zauber lösen.
[4]) Polena, od katerih se cépijo trèske.
[5]) Vrzel, i, f. = mêja, sêč, der Zaun, die Hecke.
[6]) Bèza, f. = bèz, m. = bèzeg, m., Sambucus nigra.
[7]) Vprášati (česa), v. impf. = prosíti; bitten um etwas.

Vědomca se človek osvobodí, ako nad svojimi prsimi drží nož, na kateri se ta pótlej natákne. Dobro je tudi, ako se zabode nož v óna vrata, skozi katera vědomec prihaja. Drugi dan pogine v hiši kaka črna žival. Otroku vědomcu odtvoríš, če ga z glavo nizdólu obrnenega za jedno péto držiš ter ga trikrat presukneš okolo véng[1]). Goríška okólica; Ipávska dolina.

Če hodi koga tlačit vědomec, naj obesi za vrata vótel kamen. Ako hodi v hišo vědomec, zapiše se na vrata „môrska noga“ (pentagram). Kràs.

Věšče tudi hodijo človeka tlačit; a izbaví se jih, kdor si klade gráhovice pod vzglavje.

Če te hodi věšča tlačit, vzemi grahovo zrno, polôži na hišni prag in tolci je sè slámico. Věščo to takó bolí, kakor bi jo mlatil z najtežjo pálico. Vólče pri Tolmínu.

Vědomcu odtvoríš, ako mu v hišo, kder biva, vržeš klobko domačega kônca[2]). Vědomec je zgrabi in raztrga na drobne kosce. Málhinje na Krásu.

Vědomci[3]) se tolčejo, môre tlačijo, a véšče tudi pijó krí. Kder se potje križajo, tam se shajajo vědomci. Vsak pride po svojem póti, in se začnó rŭvati. Če kdo reče, naj se bijó še bólje, hipoma so pri njem ter ga raztrgajo na cepêre. A nobene močí uže némajo do človeka, če prestopi hišni prag ali tretjo stopnjíco.

Vědomec néma brk in je motnih očíj. Ako mu pogledaš v óko, to vidiš v njega zeníci nizdólu obrneno svojo podôbo.

Môra tlačit hodi tacega človeka, kateremu se nje krí jednáči. Môre je slišati, kadar se pripravlja tlačiti. Ako se jej v tem, kadar človéka uže tlači, velí, naj pride po solí, ne pride, ker se sramuje, niti nehče, da bi jo poznali; a od sramote potem ne hodi zopet ónega človeka tláčit.

Nahajajo se tudi kravje, volóvje in kokóšje môre. Kokóšje so najhujše.

---

[1]) Vénge, véng, f. pl. Veríga, na katerej vísi kotel nad ognjiščem.

[2]) Kônec, nca, m., der Zwirn.

[3]) V Vólčah govoré: vedomàc, vedomáca, katerega lica nijsmo hoteli ni mogli v noben kup zapisati, ker je pogrešno ter posebno mrzko nepokvárjenim ušésom. Níj vredno vse književanja, kar se čuje kod mej Sloveni. Vsak jezik ima, in tudi naš, dovolj pohabljênih obrazov, katere je odrívati iz pravílnega pisanja. Vrhu tega smo se bali, tukaj hrbet podslanjati nevédnosti, od katere je vedno slišati in čitati: Grádac, Grádaca; Bíhač, Bíhača; Kurélac, Kurélaca, tudi: Kureláca; Verdovac, Verdováca i. t. d., namesto: Metlíški Grádec, Metlíškega Grádca; Bíheč, Bíhča; Kurélec, Kurélca, Brdovec, Brdovca.

Vědomci in more so možjé, a věšče so žené.

Ako hodi věšča na otroka, dene se mu gráhovice v slámnik[1]).

Če otrok v spanji zajoče, vzemi tolčílnico[2]) v roko, potegni grahovo steblo iz slámnika in reci: „čaj! pridi mi zopet, pa te ubijem“. To rekši nesi stéblo na prag ter udrihaj pô-njem s tolčílnico. Věšča, ki je v steblu, trpí, kakor bi jo mlatil, in otroku ne pride zopet krví pít.

Vólče pri Tolmínu.

Podkrnci, da-si bližnji sosédi Tolmíncem, vender malo znajo o vědomcih. A pripovédajo o krěsníkih, ki se na razpotji bijejo z gorečimi tresílniki. Bolčánom so vědomci do konca neznani.

Vědomci tlačijo ljudí, iz vlásti otroke, ter jim pijó krí, katero potem izbljujó ali zunaj na potih ali na ognjíšči v pepel. Kdor najde táko krí in jo nosi pri sebi, do tega vědomci némajo močí.

Mej „Besedami“ išči naziválа: Prêmrl, m.

Ipávska dolína; Kràs.

Vědomci se bijó tudi po strehah, ter na človeka prihajajo v podobi volóvskej.

Málhinje na Krásu.

Pri Ipávskem Sv. Križi se je vědomec poméšal z volkodlakom, katerega vender ne znajo po imeni. Príčajo, da vědomci nì po smrti ne mirújejo, nego da iz groba hodijo ljudíj tláčit.

O zagóvorih.

V svoje knjige „Domače in tuje živali v podobah“ V. snopíči na 90. strani, pišóč o gadovem strupu, govoril sem tudi o zagovárjanji. Dejál sem, da je v našem narodu vedno še zeló vkoreníjena vraža, da umějo nekateri ljudjé strup zagovoriti, rekše, z nekimi skrivnimi besedami strupu vzeti vso moč. Tudi sem pristavil, da sem se često ménil s tacimi zagovórniki, ali da od nobenega níj bilo zvédeti čarodějnih beséd, katere govoré o tacih prilikah. Samó toliko sem izvíl iz jednega, da zagovarjajo na božjo zapoved, in da v sv. Martinu škofu časté svojega zavétnika.

Hitro potem, kadar je bil odšel moj spis v dežel, prijel sem pismo od gospoda Jakoba Fon-a, tedanjega osmošolca v Gorici a sedanjega velečástnega vikarja v Stržíšči. Priobčil mi je v njem bajalne besede, ki so zagovórnikom v navadi po Tolmínskem, kadar zagovarjajo kačji strup.

Evo jih:

„Tam stojí zlata gora, za zlato goró stojí zlata miza, za zlato mizo spí sveti Šenpáv (sv. Pavel).

[1]) Slámnik = Strohsack.

[2]) Tolčílnica = Waschbläuel.

O pridi, mati Marija Devica! reci temu črvu[1]), naj gre ta strup (zagovórnik zdaj tri krati dahne črez desno ramo), kakor gre ta sapa proč od mene.

Bog oča, Bog sin in Bog sveti Duh!“ Ob zadnjih besedah rano tri krati polije z vodo.

Skôraj potlej mi je vróčil gospod Karol Štrekelj, tedàj sedmošolec, a sedàj kand. prof. na Dunaji, dve „besédi“, s katerima zagovarjajo po Krasu in po Goríškej okólici. Dobil je to od svojega déda v Gábriji pod Krasom.

A) Kádar se noga izgáne (izvíne).

Marija po stezíci têče,
Na plazín'co[2]) pritêče;
Sveti plaščec razgrníla
Ino se je povalíla,
Ino si je ročíco 'zgeníla.
Pride sveti Blaž, Kánihov (!) oča,
Ino je vpraša:
„Kaj si je tebi, Marija!
Kà táko milo stojíš ino brežíš?[3])“
„„Kaj bi jaz milo ne stála
Ino ne brežála!
Po stezíci sem têkla,
Na plazín'co pritêkla,
Ino sem se povalíla
In ročíco 'zgeníla.““
Vzame sveti Blaž, Kánihov oča,
Zláto peró, zláto kúpo,
In pomaže ino reče:
„Jaz prosim živega Bogá,
Da se imajo scélit' žílice in koščíce,
Kakor je scelíla sama sveta Trojíca
Zêmljo in nebó.“

Potlej se móli sedem „očenašev“ in sedem „češčena si Marij“ na čast svetej Trojíci ter izvíneni ud se pomaže ali z maslom ali salom, a vselej nizdólu.

B) Kádar môdras ali zmét piči (uséka).

Bog daj lék in prelék,
Preljuba devica Marija
Ino sveti Šenpàs!

[1]) Ta beseda svedôči, da je zagovárjanje preloženo od nemškega jezika, ker Nemcu naziválo: der Wurm znači tudi „káčo“ (priméri: der Lintwurm), a ne Slovénu.

[2]) Tráta, f., prostor brez drevja in grmovja. Priméri v „Besédah“: trátarica, f.

[3]) Brežáti, ím, v. = tožiti.

On stojí na silnej gôri,
Silnej gôri, silnej skáli.
Prósim te, Maríja devica!
Prôsi zè vsémi svetniki vrèd,
Pôšlji téga, ki véš in znáš,
Ozdrávit od te neznane bolezni,
Od téga strupénega modrása,
Ali od te strupéne zmetíce,
Ali strupénega zméta,
Da ga ne bode ne žgalo,
Ne bolélo, ne srbélo
V vseh njegovih počutkih,
Ne zunaj, ne znótraj.

Moliti je treba pet „očenašev in pet češčena si Marij“ na čast Kristusovega trpljenja. A mazati je, kakor zgoraj.

Po velečástnem gospodu Šimonu Gregorčiči, sedaj vikarji v Trenti, doznal sem, kakó Podkrnci zagovarjajo strup. Ako je strup majhen, zagovarja se z „málo besédo“, ako je velik, tedàj z „véliko besédo“. Če nobena teh ne pomaga, pridéne se lehko tudi „sovražna beséda“, ki vselej pomaga. Z málo in véliko „besédo“ zagovarjati níj greh, a sè sovražno je, kakor mislijo.

Zagóvor.

„Jaz tebi preganjam strup v ime Bogá in svetega Júrija; jaz tebi preganjam strup v ime Bogá in svete Marjéte; jaz tebi preganjam strup v ime Bogá in svetega Šenpása. Tam je zlata gora, na zlatej gôri je sama devica Maríja in vsa sveta Trojíca. In tam je težka skala in ta škodljivi črv. Tí, črv! imaš svoj strup ná-se vzeti, bodi kača ali kačón; bodi vípera ali víper; bodi bél ali béla; bodi črn ali črna; bodi pírhast ali pírhasta; bodi rŭdèč ali rŭdéča; bodi zêlen ali zelêna; bodi rús ali rúsa; bodi mútast ali mútasta; bodi gluh ali gluha; ali bodi bréja, ali ne! — Tí imaš svoj strup ná-se vzeti v ime Bogá očeta, v ime Bogá sína, v ime Bogá svetega Duhá. Ti ne smeš nič škodovati temu človéku (tej živini), moraš ga pustiti, kakor je na svet prišel.“

O urôkih.

Živina se urêče, ako hvali kdo nje lepoto ali velikost, ne oméniv̀ši Bogá. Da je živina urôčna, zná se po tem, kà nehče jesti, in kà poskakuje. Po uroku izgubí mleko, a kar ga še ima, nehče se zmésti. Nekateri človek posebno lehko urêče. Zgódilo se je, da je nekdaj ták človek dejál skali: „to je kamen bél“, a ker níj spómenil Bogá, razpóknila je skala v istem hipci. Za-

radi tega nij v kupčevánji hôtel ni golsniti ni žugniti, da ne bi sè svojo urôčno besedo stvoril nesreče blágu.

Če kdo hvali kakôvo žival ali se čudi nje lepoti, nikoli mu nij pozabiti, da ne bi priteknil: „ne bodi jej urôčno!“

Urôčnej živini se pomaga:

1. Sè živim ózlom. [1])
2. Ako se žival pokrije z obléko ali z oprtnikom (narámnim košem).
3. Ako se pretakne skozi rokav ali skozi moške hlače (na pr. mladi prasíček.)
4. Ako se po zadnjem konci déne skozi okno.
5. Sè zagóvorom.

Na Tolmínskem.

Urôčnemu prasíčku odtvoríš, ako ga pretákneš tri krati skozi obroč. — Sv. Križ Ipávski.

A ne urêče se le živál, nego tudi človek, katerega potem zabolí glava. Takšen vzemi tri žaréče oglje ter je vrzi v korec vode. Ako vsi trije potónejo (na dno padejo), to je urôčen brez dvojbe, ali nij mu težko ozdravéti, ako te vode nekoliko popije, ž njo se prekriža in mrtvo ógljije v nic (črez glavo) odméče po hiši. — Kràs.

Tudi so ljudjé, ki uróčijo samó s pogledom. Take „hude očí imajo óni, kateri so v detínstvu sesáli tri vélike petke.“ — Sólkan pri Gorici.

Nekatere vráže.

Kadar vzpomladi prvič ugledaš mládo práprot, utrgaj jo, potlej tri krati pregrizni in reci:

Mlada mladína,
Ne bod' mi skomína!

Vse léto ne bodeš imel skomíne. — Dólanji Zémon pri Notr. Bístrici.

Ako hoče kmet pridelati obilo žita, ne hôdi na teščè orát ali seját, nego trebé, da se poprej odteščá. — Goríška okólica.

V práž n j e n i h petkih nij dobro na polji delati, kajti nesreča pride. (Za sv. Júrijem po vrsti so trije taki petki). — Vas Krn.

Na dúhovno soboto (soboto pred Dúhovim ali binkoštmi) po pôludne se ne spodobúje na polji delati. A bežól, tega dnè do pôludne sajèn, vrlo obrodí. — Vas Krn.

Na óljčno (cvetno) nedeljo nosijo vkúpe z oljko i dobrovíte (brogovíte) blagoslávljat v cerkev, in kadar vzpomladi ženó živino prvič na pašo, pokropé vsako živinče z blagoslovljeno vodo ter je udarijo z blagoslovljeno dobrovíto. Vsacemu pleménu je odlóčena posebna dobrovíta. Ves dan ima tedàj pastir dobrovíto namésto pálice v róki. — Vas Krn.

[1]) Kakšen je ta, zdaj še ne vém.

Ako se na pustni dan šiva, pridejo kače v hišo. — Gorjánsko na Krasu.

V petek, zósebno v kvaterni, níj dobro lúžiti. [1])

Presti in lúžiti ne kórísti, kadar mašnik v cerkvi oznanja kakóv god.

Pred božičem ta dan ženske ne predó; a ničesar hudega níj, prejo snovati in opravljati vsako drugo délo, tudi mej molítvijo.

Na sv. Jedrti dán se ne préde; a vsako drugo délo se vrší brez nesreče.

Kadar se kakôvo živínče déva iz kože, domače ženske ne predó v hiši, a drugim ta posel ne kvári ničesar. — Vas Krn.

Komoràč [2]) nosijo v cerkev blagoslávljat, in potem ga jedé na Véliko nedéljo, ker je v lék od kačjega ugríza.

Jéj, jéj komoràč!
Da te ne pikne písan kàč.
Dólanji Kràs.

Božjástnemu se pomaga, če kdo, ki níj tega bolníka še nikoli vídel poprej, vzame njega obléko, ter jo kàm nese, kdér níj slišati nì zvóna nì petelína. — Vas Krn.

Če kúra zapoje, kakor pételin, pride híša v nesrečo. — Gorjánsko na Krásu.

Poródnica ne glédi sem ter tjà, niti se ne ozíraj črez góre, da ne bi izgubíla mleka in da ne bi pobíla toča.

Ako gologlava gre izpod strehe, predno je posvéčena, izgubí mleko. To nesréčo jej odvrne šiválnica, ako jo ima žena pri sebi. — Vas Krn.

Níj dobro pométati, dokler je mrlič v hiši, ker potem bi skôraj zopet kdo umrl. — Gorjánsko na Krásu.

Ako najdeš iglo (šívanko), ne pobiraj je ter ne nôsi domóv, da ne prineseš prepira in sovraštva v hišo. — Senožéče.

Kadar se krava nehče ubrejíti, tri krati jo prevêdi črez oje kacega voza, a to takó, da ne bode glédala k solncu.

Po „zdravej Mariji“ mléka uže ne prodaje nobena gospodinja, da ne bi nje krava potem izgubila mléka. — V nekaterej hiši ne dobodeš nì octa.

Ako hočeš potolažiti veter, vzemi skledo, polno moke, in drži jo takó na véter, da ti odnese vso moko. (V tem je zmisel poganske žrtve v potolažílo sovražnega božánstva.)

Kadar se iskre prijémajo kotla, bode skôraj veter.

A če ogenj poka, to pride izvéstno kdo v pôhod.

Neznani ptiči prinašajo ali vojsko ali nenavadne bolezni. — Goríška okólica.

Ako se prevrne stolček ter pomolí noge k višku, poberi in vzpostavi ga, kolikor moreš najhitréje, da ne bode nesreče. Kadar

[1]) Lúžiti = z lugom prati (žéhtati).
[2]) Komoràč = Foeniculum officinale = der Fenchel.

bi se ti prevrnil stolček in otrok v ogenj pàl ob enem, vzdigni stolček najprvo, a potlej híti stóprav k otroku. — Sv. Križ Ipávski.

Dostavki in popravki.

V letopisih s 1879., 1880. in s 1883. l. je tréba v „pótnej tórbi“ nekatere stvarí popraviti, a nekaterim kaj dodati.

V letopisu 1879. l.

Na 119. st.: cíproš je Santolina Chamaecyparissus, od koder je tudi slovénsko imé, a ne: Artemisia Abrotanum. Znan je i Štírcem, ki ga číslajo za osobíten lék od sušíce.
„ 120. „ gomolívka, f. menda trebé pisati: gomolélka.
„ 122. „ kóleš je Cytisus nigricans.
„ 130. „ bôlen, a ne: bólen.
„ 131. „ platíca je Leuciscus virgo, a ne: L. rutilus.
„ 132. „ v 20. vrstíci od zgôraj dôlu čítaj: moj'ga, namesto: svoj'ga.
„ „ „ rudečóvka je Leuciscus rutilus (das Rothauge, rŭdečeôka, rŭdeče-ôka).
„ 133. „ ámca, f., bolje: ámica, f., od nemškega: der Hammen.
„ „ „ bél, a, m., a ne: fem.
„ 135. „ čampárina, f. je romanska beseda; furlanski: zampa, ciampa, ladinski: ciampa, die linke Hand.
„ 138. „ gúsniti popravi, da bode: gólsniti.
„ 139. „ kalónci. K tej besedi je opómeniti, da v Trénti govoré: nesti v kolénce; a vender je oboje od laškega: essere coccolóne, coccolóni, kauern, hocken; priméri: kokojáre, adv.
„ 142. „ v 13. vrstíci od zgôraj dôlu popravi: deréze, f. pl., namesto: dréze.
„ 143. „ láz, a ne: làz.
„ „ „ légar, m., nij hlod v vinskem hramu, nego: vinske drôžije. „Vino je na légarji“, kadar nij še pretočeno ali presnéto. Bavorsko-ném.: das Leger, Geleger, Gleger, der Bodensatz, die Hefen, ker leží pod vinom; od tod je i novoslov.: légar, rja, m., die Krankheit, der Typhus: „beladen mit ewiger kranckhait oder leger“. Schmell.-Fromm. I. 1459.
„ 144. „ lokèt, kéta, m., namesto: lokét. Laški: lucchetto, m., das Vorlegeschloss.
„ „ „ lónja, f., popravi, da bode: lócnja, f.
„ 145. „ poleg: menína, f. čuje se tudi: menín, a, m.

V letopisu 1880. l.

Na 158. st.: k besedi: obréncelj, m., v dokaz, da je prav tolmáčena, dodaj ruski: brúnka, f. (s hohníkom), das Kätzchen, z. B. der Weidenblüthe.

„ 160. „ očimáti se, v. To morebiti ne bode laški. Primériti je ruski: čumásy, m. pl., die Haare auf dem Kopfe; zatorej bi morda bilo prav pisati: očumáti se.

„ 161. „ ogréden, adj. Ta beseda je morda slovénskim ustom pristrôjena od laške: ognindì, adv., täglich, alle Tage.

„ 162. „ omedlévati, v., navadno v Rihenberku, a ne na Vrsnem.

„ 163. „ namésto: oprávnik, m. trebé čitati: izprávnik, m. (reci: správnik.)

„ „ „ osláščiti se, v. Ta beseda rabi Podkrncem. „Krava se je navadila hoditi v kápus, répo itd., a zdaj se jej težko ubrani, ker se je uže osláščila.“

„ 166. „ palíska, f. K tej besedi priméri tudi srbski: pàlje, f. pl., die Kleien.

„ „ „ pèč, m. po laškem zasekávanji namesto: bèč (bǔč); kajti laški je: pozzo, m., der Brunnen, od lat.: puteus.

„ 172. „ podáč, m. trebé popraviti, da bode: podájič, m.

„ „ „ pódlanka, f. Resníčna podlóga tej besedi je podlŭ: ruski: pódlyj, adj., niedrig, pódlenĭkij, adj., ziemlich niedrig, ziemlich gemein, ter poleg tega ruski: podlënokŭ, nka, m. coll., die Wurzelsprossen des Getraides.

„ 178. „ preslégast, adj. K tej besedi je primériti še staroslov.-ruski: prěsležívŭ, adj.: pčela mala sušči ptičica i presležíva. Zlatostr.-saec. XVI. V Mikl. lex.

„ „ „ priséžnik, m., govoré na Vrsnem, a ne v Brjah nad Rihenberkom.

„ „ „ prislójiti se, v. = prismodíti se, rabi v Krnu samó o žitu, ali ne o jédi; a v Volárjih se govorí: prislójiti se, in: prismodíti se, kar obóje znači: angesengt werden, ter poleg tega: slójen, jna, o, adj., in: smójen, jna, o, adj., kar zopet znači obóje: versengt; zatorej vidimo, da „*s*loj“, m. (išči te besede v letopisu 1880. l.) stojí namesto: svój, staroslov.: *svąždĭ, kakor: *s*loboda namesto in poleg: svoboda, ter da vrhu tega imamo tudi: smój, m., die Senge, staroslov.: *smąždĭ; kajti staroslov. je bilo: prisvęnąti, prismęnąti, v., torrefieri, dürr (welk) werden, welken, in: prismęditi, prismąditi, v., torrefacere, dürr machen. Ta jezik nam zatorej kaže dva obraza: svęd-, vęd-, poleg: smęd-, smąd-, dürr (welk) werden, dürr machen, katera sta obá jedno ter isto. Priméri novoslov.: povójeno meso, geselchtes Fleisch.

Na 185. st.: sélen, lna, o, adj. Preslán. Primeri gorénjesrb.: selić, v., salzen, seleny, part. praet. pass., gesalzen.

„ 186. „ sírotev, f., die Molke. Bolg. je: survatkŭ, f.; srbski: sùrutka, f., das Käsewasser, die Molken; maloruski: syrovatka, f., syrvatka, f., isto; ruski: syrovódka, f., sy̆vorotka, f., isto; češki: syrovátka, f., isto; poljski: serwatka, f., syrowatka, f., isto; gorénjesrb.: syrowatka, f., syrwatka, f., isto. Prvobitno in pravo lice je zatorej: syrovatka, novoslov.: sírovatka, das Käsewasser, na podstavi: syrovat, adj., käsig. Mikl. Gramm. II. 267.

„ „ „ skrájenj, jnja, e, adj., in tudi: krájenj, nja, e, adj. Poslednja beseda znači v Krnu samó óno, kar je s kraja. „Srednji naj ostane, dva krájnja vzemi.“

„ 190. „ splazi vse, so ziemlich Alles.

„ 192. „ ščepériti se, v. znači v Krnu samó: počéniti. Priméri v tem letopisu: šapa, f., die Haue (na 252. str.).

„ 196. „ tónčič, m. Od laškega: tonchio, m., der Kornwurm.

„ „ „ tresílnik, m., znana beseda pod Krnom, a ne pri Goríškem sv. Petru.

„ 207. „ vočívati, v. impf. trebé izbrisati.

„ 209. „ vrítnik, m., govorí se po Krásu, a ne v Krnu.

„ „ „ vȓzel, f., a ne: vrzél.

„ 213. „ poleg: zavóra, f., govoré tudi: závora, f.

„ „ „ zavrátnice, f. pl. popravi: da bode: zvrátnice, f. pl.

„ „ „ zbrís, m. Na Razdrtem pod Nánosom je zbrís óno više ležeče místo na póti ali césti, kder burja do tál sneg pomête ali „zbriše“. To je prvobitni pomén te besede.

„ 215. „ žèkno, n. V letopisu 1880. l. je bilo rečeno, da so od besede: žvôkno naši priímki: Žvôkelj, klja, tudi morebiti: Žákelj, klja, in k temu je dostaviti, da na nécem nagrobnem kameni Ljubljanskega pokopalíšča namesto „Žvôkelj“ čitamo „Žvakelj“.

„ 216. „ žúr, m., die Molke. Ta beseda níj laška, nego slovanska, ter znači navadno kakóvo kislo stvar; kajti ruski je: žurŭ, m., die Hefe, der Bodensatz vom Hanföl, der Hafermehlbrei; češki: žur, m., ein saurer Mehlbrei; poljski: żur, m., isto, żurowina, f., die Moospreiselbeere, żurzyć się, v., sauern Humors sein; gorénjesrb.: žur, m., der Sauerteig, Brei vom Sauerteig.

V končno opómnjo še to: grajalo se je in reklo, da nij preporočíla vredno pisanje, kakeršno je na pr. to: brez nobene dvojbe, ohne Zweifel, namesto prostih besed: brez dvojbe, ker Miklošič v sintaksi na 512. str. pri besédici: bezŭ, ohne, praep., néma ničesar temu podobnega. — Tam res néma, ker to po Miklošičevi razvrstítvi niti ne spada tjakaj; a na 195. str. v raz-

predélku „Negation“ (semkaj to spada) slavni mož govori: „wenn auf bezŭ (sine, ohne) eine Negation folgt, so scheint in einer solchen Verbindung allerdings eine Verstärkung der Negation zu liegen. *Srb.* bez nikakva noža ni andžara, ohne Messer und ohne Handžar. Pjes. V. 388. *Pol.* kto ż z nas bez żadnego grzechu?[1]) neben dem schwächern: bez wszelkiego grzechu.“ Vrhu tega Miklošič ondukaj naštéva tudi še lot., lat., lašk., starofranc. ter novofranc. primére. Prav se zatorej piše in govori: brez nobene dvojbe. V Laščah sem tudi slišal: plačal je dolg brez nobenega krajcarja, ohne dass ein Kreuzer daran gefehlt hätte, bis zum letzten Kreuzer. — Poleg naziválа: izraz, m., der Ausdruck, ima jezik tudi: vzraz, m., isto; priméri staroslov.: vŭzraždeno (namesto: vŭzraženo) estĭ priglasiemŭ. Mikl. lex. 93.

V letopisu 1883. l.

Bolêhavost je bila kriva, da je v začétku letošnje „pótne torbe“ ostalo mnogo, posebno tujih besed neraztolmačenih. Ne vseh, ker zdaj užé nij kedàj, nego samó nekoliko jih tukaj hočem donesti.

Na 197. st.: baréd, m. Priméri benetsko-laški: baro, m., eine niedriege, breite Staude aus einer Wurzel; barèna, f., ein sandiger Thonboden, voll solcher Pflanzen: baro anticamente dicevasi ad un terreno paludoso ed incolto. Boerio. Ta benetska beseda ima zatorej začetek od slovanske: bára, f., der Sumpf.

„ „ „ béka, f. Primeri srbski: bèknuti, v., blöken, békavica, f., die Blökerin, bèkarica, f., Ziegenname, bêka, f., Schafsname.

„ „ „ belò, à, n., die Fahne. Benetsko-laški: velo, m., ein eigenes Tuch, womit man die Crucifixe bedeckt, welche in der Procession getragen werden.

„ „ „ betáč, m. Laški: botte, f., das Fass, der Kübel, Schlauch, Stiefel usw., bottino, m., ein Wasserbehälter zum Dienste der Springbrunnen; starovisokoném.: butin, anglosas.: byden itd. Te besede so mnozim jezikom obče. Diez I. 79.

„ „ „ bíba, f. Bíba je vse, kar z lágotjo giblje; novoslov. bíba tudi živál, katera počasno léze, na pr. úš, die Laus, polž, die Schnecke: biba léze, tôvor nese. V Laščah. Primeri benetsko-laški: bibarazza, f., bibaròn, m., Namen gewisser Seemuscheln, bibia, f., der Zaudernde, Wankende, Langsame, bibiàr, v., sich langsam entschliessen und handeln. Ostali slovanski naréčaji némajo ničesar temu podobnega, razven srbskega in

[1]) Novoslov. bi se to dejálo: brez nobenega gréha.

hrvatskega, kder je: biba, f., der unter den Füssen wankende (sumpfige) Boden, bibavica, f., die Wellenbewegung, Fluctuation, bibati se, v., fluctuiren, wanken. Daničićev rječnik hrv. ili srp. jezika temu prispodablja ruski: vybatĭ, vybnutĭ, v. = zibati, katerega glagola níj v ruskih, mêni dostópnih slóvnikih.

Na 197. st.: bíc, m. Poleg tega: bácek, cka, m., das junge Lamm. Po Kranjskem in Koroškem; slíšati je tudi: bágec, gca, m., isto. Bavorsko-ném.: der Bätz, das Bätzlein, Schaf, Schäfchen. Schmell.-Fromm. I. 315.; laški: becco, m., der Bock, „schon auf einer römischen Inschrift: sein geschlossenes „e" verlangt ein Etymon mit „i": bic; franz.: bique, f., für: Ziege". Diez II. 9.; ladínski: bècco, bëc, bèc, bac, der Bock. Alton 150.

„ „ „ bíri, bíri, interj. Lahi kokóši klíčejo: billi, billi!

„ 198. „ bôra, f. Benetsko-laški: bora, ein Baumstamm zum Verbrennen, der trocken von den Gebirgen kommt.

„ „ „ božják, m. V Laščah je „božji denár" mali novčič, ki se ob vsakej kúpnji izgovorí kakej cerkvi v „bóga imé"; bávarsko-ném.: der Gottspfenning, das Darangeld, arrha. Schmell.-Fromm. I. 959.

„ „ „ bréškast, adj. Priméri: ubrečkán, part. praet. pass., beschmutzt im Gesichte. Morebiti od laškega: brace, f., die glühende Kohle, auch eine gelöschte kleine Kohle; benetsko-laški: brasa, f., isto, od koder utegne biti: brasàti, v. impf., ubrasàti, v. pf., beschmutzen, ubrasán, part. praet. pass., beschmutzt. V Laščah.

„ 199. „ búhav, adj. Priméri poljski: buchać, v., heftig aushauchen.

„ „ „ búliti, v. Priméri: múliti, v. Obóje od laškega: mugliare, v., kar se govorí namesto in poleg: mugghiare, muggire, v., brüllen, vom Rindvieh.

„ „ „ bužína, f. Od laškega: sbucciare, v., ausschälen, buccia, f., buccio, m., die Schale der Früchte.

„ „ „ cebáda, f., cèbec, m., cèbniti, v. Laški: zampáta, f., der Schlag mit der Pfote, benetsko-laški: zampàda, f., isto, zampa, f., die Pfote, der Fuss, besonders bei Thieren; ein ungestalteter, grosser Fuss überhaupt; auch eine derartige Hand; a semkaj ne prístoji franc.: tape, der Schlag mit der Hand, zaradi katere besede zgóranja laška nazivála Diez proizvaja od nizkonémškega imena: tappe, die Pfote. II. 419., ker se dozdéva, da imajo ta nazivála poprej začetek v slovanščini; priméri v Belosténci: capa, f., die Fusssohle, in gorénjesrb.: capa, f., die Pfote, ein ungeschickter Fuss, capać, v., schwerfällig gehen, mit ungeschickter Hand

anfassen; češki: cápati, v., trampeln. A vender laški na pósodo vzeti samostavnik: z a m p a služi zdaj v podstavo i našim zgoraj naštétim besedam in tudi glagolu: c e p e t à t i, zappeln, trippeln; priméri laški: zampettare, v., anfangen zu laufen, wie Kinder; trippeln.

Na 200. st.: za besedo: čénžiti, v., stojí tudi: č e ž á n a, f., kar je iz početka značilo menda samó: céšpovec, Zwetschkenmuss: der sogenannte Zweschkenpfeffer heisst in Mittel- und Unterkärnten č e ž á n a. Jarnik v „Krésu“ 1883. l. na 474. st., kar utegne morda biti le slovénskim ustom pristrôjena laška beseda: susina, f., die Pflaume; benetsko-laški: susìn (colla „s“ dolce), m., isto.

„ 201. „ č ó r b a, f. Srbski: čorba, novoslov.: čorba, poljski: ciorba, ciurba; turški: čorba, ogerski: csorba. Miklošič v spisu „Die Fremdwörter“ itd. to besédo prisvaja Turkom; a primeriti je vender tudi še ruski: ščerbá, f., die Fischsuppe; das Wasser, in welchem ein Fisch gekocht wird.

„ 203. „ g ô v n e, f. pl. morebiti namesto: gúvne, gúmne, in to namesto: gúmna, n. pl.

„ „ „ g r à p, m., od benetsko-laškega: grapa, f., die Egge.

„ 204. „ g ú r a, f. Srbski: gura, f., der Höcker, ne služi semkaj: naša beseda je od bavor.-ném.: die Gurr, Gurren, eine schlechte Stutte. Schmell.-Fromm. I. 932.

„ „ „ h l ó ž a, f. Staroslov.: hlądŭ, m., virga, hlądije, n., virgae; ruski: hludéčŭ, dčá, m., die Ruthe, das Reis, hludlë, n., das Gesträuch, Buschholz; češki: chloudí, n., grünes Tannenreisig; novoslov.: hlód, m., der Baumstamm. Kar se dostaje pojma, nij pozabiti, da beseda: š í b a, f. Notranjcem znači: der Baumstamm, a Dolénjcem in Gorénjcem: die Ruthe. Ako sem prav pogódil, slula bi ta beseda staroslov.: hlążda, namesto: hlądja, kar bi se po novoslov. zakonu pravilno reklo: h l ó j a, a ne: h l ó ž a. To bi do zdaj bil jedíni mêni znani slučaj, v katerem je novoslov. *dj* = *ž*, namesto: *dj* = *j*.

„ „ „ h r p é l a, f. V besedi: hrbèt, btà, m., der Rücken, tudi v starej slovenščini kdàj in kdàj nahajamo „p“ namesto „b“: hrĭpĭtě. Menaeum olim A. de Mihanović; hripŭtě. Psalt. Bononiae. Mikl. lex. 1098.

„ 205. „ í m e c, m. kaže „m“ namesto „n“. Staroslov.: inij, m., inije, n.; novoslov.: imje, ivje, n.; bolg.: inej, m.; srbski: inje, n. itd. Mikl. lex. 256. 257.

„ 206. „ k é l j, m. Laški je: gir-o, m., der Kreis, das Umdrehen, die Rolle, gir-ella, f., ein Rollrädchen; benetsko-laški: cil-èla, f., isto. Od podstave: cil- imamo novoslov.: kélj,

namesto: kílj, čílj. Čudno je samó to, da se „k“ izréka namésto „č“.

Na 207. st.: kobaráški, adv. Kaže, da je to pristrôjena dolga, slovénskim ustom nemožna laška beseda: cavalleresco, adj., cavaliermässig, reitermässig. Priméri: kobára, f. Laško deblo: cavallo, m., das Pferd, nam je dalo tudi še druge besede, na pr.: okobálo, adv., rittlings: okobálo sedéti, rittlings sitzen, od laškega: a cavallo, adv., rittlings, wie auf einem Pferde sitzend, od koder je potem novoslov.: okobáliti, v. pf., kobáliti, v., impf., sich rittlings setzen. „Posékano deblo je okobálil.“ „Ne kobáli débla!“ V Laščah. Semkaj prístoji tudi kranjski priímek: Kobál, bála, m.

„ „ „ kokojáre, adv. Laški: mettersi coccolone, mettersi coccoi, niederhocken, niederkauern; priméri: kalínec, kalónec, adv.

„ 208. „ koréze, f. pl. Od benetsko-laškega: corèza, scorèza, f., kar književno-laški slôve: coréggia, f., der Riemen.

„ „ „ košàn, m. Morda je priméríti laški: cosa, f., ein Ding, ein Etwas, benetsko-laški: cossa, f., isto; ladinski: coscio, m., ein Ding, eine Sache, cosa, coša, (reci: koša), f. isto. Alton 183. Košàn bi zatorej bil ón, kdor ima le nekaj, a ne mnogo.

„ „ „ košána, f. Podstava: kòš, m., der Korb.

„ 209. „ krónte j, m. kaže da ima v podstavo benetsko-lasko besedo: graneto, m., sémensko zrnije, ker je strok še neorúžen; a krúnkelj je namesto: krúntelj, krónte lj.

„ 210. „ krtíca, f. V Laščah je: krotovíca, f., verwickeltes Garn; der Knoten an der Riemengeissel; die Blutstrieme, rekše, napéta, žili podobna, s krvjó podplúta próga na koži od krepkega udarca z bičem ali s tenko šibo; a Miklošič ima v slóvniku novoslov.: krotovica, f., in tudi: krtovica, f., gedrehtes Garn, die Schlinge. Krtíca zatorej stojí namesto: krotíca. Korenika je: krẹt, a poleg tega se nahaja ruski tudi: krit, v glagolu: skrinutĭ, namésto: skritnutĭ. Mikl. lex. 320., ter novoslov.: krt, n. pr.: nakrniti, nem, v. pf., namesto: nakrtniti, neigen (poišči te besede), prikrniti, nem, v. pf., biegen. V Laščah: ukrníti, v. Mikl. lex. 320., katero stran tega slovnika je sploh treba primeriti. Od korenike: krẹt imamo potlej staroslov.: krạt, novoslov.: krot, srbski, ruski: krut itd., kar znači: biegen; wenden; steil (rasch abwärts gewendet); drehen; dick gedrehet; dick; fest gedrehet; fest, hart, streng, grausam. Ruski je namreč: krutój, adj., fest gedrehet, jähe, steil, dick, hart, streng, in: krutécŭ, tcá, m., ein dicker Strick,

ter k tej besedi je primeriti i novoslov.: krotovíca, f., die Blutstrieme, in: krtíca, f., zabrékla žila na nôgi. Primeri tudi na 315. str. tega letopisa novoslov.: krótnik, m., najdebelejše vrste ôreh.

Na 210. st.: k ú š č a r i c a, f. Primeri laški: costiéra, f., die Küste, das Ufer des Meeres: unfruchtbarer Abhang. Podstava je laška beseda: costa, f., die Rippe, Seite, Seeküste, der Abhang, die Anhöhe, kar v novo slovenščino preloženo slôve: réber, rebrí, f., der Abhang, in potem: k rébri, bergauf. V starodavnosti so Lahi brez nobene dvojbe od Slovanov besede jemali na pósodo; a potem je bila velíka vrsta lét, v katerih je laški jezik neizmérno globoko in široko zasekával v slovénščino.

„ „ „ l ě n i t i s e, v. Novoslov. je tudi: lěvíti se, v. impf., die Haare, die Haut, die Federn verlieren, káčji lěv, m., die abgestreifte Schlangenhaut, lěvka, f., sád, ki nezrel pade z drevesa, lívka, f., črešnja, ki nedozoréla spade; srbski: lìnjati, v. impf., schwinden, lìnjati se, v. impf., sich hären; ruski: linjátĭ, v., Farbe, Haare, Federn verlieren; češki: levněti, v., gelind (schwach) werden, líněti, v., faul, träge werden, priméri: lěnŭ, adj., faul, träge: češki tudi: línati, v., sich hären, línati se, v., isto; líno, n., die abgelegte Schlangenhaut; poljski: linieć, v., Haare, Haut, Federn verlieren; gorénjesrb.: linać, v., isto. Lin- je namesto: livn-. Anda imamo dve podstavi: l i v, ino: l ě v.

„ 211. „ l í n d r a, f., das Tellereisen. Priméri: línda, f., v letopisu 1879. l. na 143. str.

„ 212. „ l ú k e ž, m. Primeri: luna, f., der Mond, namesto: lukna; lat.: lux, f., das Licht; novoslov.: polúkniti, nem, v. pf.: solnce je polúknilo iz oblakov, warf einen strahlenden Blick, izza vógla lúkati, rekše, skriváj izza vógla kake stvarí glédati; staroslov.: luča, f., der Strahl; novoslov.: lúč, f., das Licht; pruski: laukit, quaerere; lit.: laukiu, exspecto, vere: specto; lot.: lûkôt, spectare. Mikl. lex. 344. 345. Beseda: lúkež morda stojí namesto: lúkaš, ter poménja „svetéčo pripravo“.

„ „ „ m a d r o n í v, adj. Laški: madróne, matróne, m., das Seitenstechen; bavorsko-nemški: die Muetter, Bermuetter, das Bauchgrimmen, die Kolik. „Andream N. hat die Beermuetter heftig gebissen.“ „Wann die Mannspersonen das Grimmen haben, das gemein Volck es per errorem die Beermutter, andre aber, so was Verständiges reden wöllen, und wissen, dass die Mann kein Beermutter haben, den Vatter zu nennen pflegen“.

Schmell.-Fromm. I. 260. 1699. Beséda: madrón, m., zatorej najprvo méri na žensko bolézen, katera se tudi slovenski (v Laščah) imenuje: máternica, f., a potlej po zmoti na moške nekake bodljáje.

Na 212. st.: mákulja, f. Primeri benetsko-laški: macàr, v., zerquetschen, zerstossen.

„ „ „ Za besedo: mèlek, m., čítaj: màlek, màlka, m., namesto: màlík, màlka. Primériti je ruski: melëkŭ, líká, m. coll., kleine Fische, melenīkij, adj., ziemlich fein, melkotá, f., die Kleinheit, Feinheit, méledkij, adj., langsam, saumselig, čemur je prispodobiti novoslov.: omléden (-mlé- z navadnim „e"), dna, o, adj., widerlich süss; fade (vom Geschmacke). V Laščah.

„ 213. „ mísiti se, v. Novoslov. v Laščah tudi: músati se, v. impf., sich mausen; bavorsko-ném.: maussen, poleg: sich maussen, v., Haut, Haare, Federn ändern; starovisokoném.: muzôn, v., mutare; novovisokoném.: sich mausen. Po vsej príliki od lat.: mutare, v., ändern. Schmell.-Fromm. I. 1666.

„ „ „ mólzec, m., a pravílneje se piše: múzec, zca, m., od bavorsko-némškega: der Musel, Sägeblock von Nadelholz; die Musel, Müsel, ein Scheit, welches der vierte bis achte Theil eines nach der Länge gespaltenen Dreilings (Abschnittes eines Baumstammes) ist; museln, v., spalten. Schmell.-Fromm. I. 1674.

„ 214. „ v 3. vrstíci od zgôraj dôlu čitaj: vȓzel, namésto: vrzél.

„ „ „ múcina, f. Primeri laški: mozzare, v., abhacken, verstümmeln; bavor.-ném.: mutzen, v., stutzen, zustutzen. Schmell.-Fromm. I. 1707.

„ 216. „ v 18. vrstíci od zgôraj dôlu popravi: prišel je niz Krn, namesto: prišel jn itd.

„ „ „ nôga, kráčja, f., pokvarjeno lice, namesto: nôga sráčja, ali: nôga stráčja, f., kar uprav znači: der Fuss der Elster, in podstava je: sráka, stráka, f., die Elster. Goriški Slovéni radi vtikajo „t" mej „s" in „r", priméri: strpáča, f., strpánec, m. Staroslov. je: svraka, novoslov.: sráka, srbski: svràka, švràka, ruski: soróka, češki: straka, poljski in gorénjesrb.: sroka, f., die Elster; nôga môrova, namésto: môrina, f., der Drudenfuss; v Laščah: môrska noga, isto.

„ „ „ Nóljev kruh bi pravílneje bilo pisati: nólijev (kruh). Okolo Gorice se to laški zôve: pan di nolli; a ne vém, kaj tukaj uprav znači: nolli.

„ 217. „ obréga, f., namesto: obríga, od laškega: riga, f., die Zeile, Reihe, der Streif.

Na 221. st.: osoníti, osoním, v., ter tudi: nasoníti, nasoním, v., trebé popraviti, da bode: osoníti, nasoníti, osónem, nasónem, ker je vsa podoba, da to stojí namésto: osopníti, osópnem, nasopníti, nasópnem, kakor: utoníti, utónem, namesto: utopníti, utópnem; jednako je tudi: nahleníti, nahlénem, v., namesto: nahlepníti, nahlépnem.

„ „ „ ožgánki, m. pl. Ta beseda je navadna po Goríškej okólici.

„ 232. „ v 13. vrstíci od zdôlaj gôri čítaj: beséda, namesto: basada.

„ 243. „ v 23. vrstíci od zdôlaj gôri čítaj: try-ti, namésto: tr-y-ti.

„ 246. „ v 26. vrstíci od zgôraj dôlu izbriši: ruski: šeptalá, f. coll. ter potlej vse, do vštéte beséde: hart.

„ 251. „ v 2. vrstíci od zgôraj dôlu besedi: sapę dodaj: (čitaj: sapŭ).

„ 266. „ v 2. vrstíci od zgôraj dôlu čitaj: dŭmą, namesto: dumą.

„ 269. „ v 4. vrstíci od zgôraj dôlu izbriši prvo črko, namreč: *v.*

„ 278. „ čitaj: Čmélj, namesto: Cmélj.

„ 286. „ v 16. vrstíci od zdôlaj gôri čitaj: trútenī, tnja, m., namésto: trútenj, nja.

„ 299. „ v 4. vrstíci od zdôlaj gôri čitaj: teptánje, namésto: teptánjé.

„ 304. „ v 13. vrstíci od zdôlaj gôri čitaj: rézanje s pílo, namésto: rézanje, s pílo.

„ 308. „ v 8. vrstíci od zgôraj dôlu čitaj: Zizyphus, namesto: Zizphus.

„ 334. „ O govoréčih rastlinah. V Tirólih se malo ne do besede takó pripoveduje o čudovítega doktorja Teofrasta Paracelsa slugi, da je nekdaj poslušal, kaj so govórile rastline. Alpenburg, Mythen und Sagen Tirols, na 304. str.

Zvršétek.

Tudi letos je blagovolil znani, da-si neimenovani prijatelj pred natiskom pregledati „pótno tórbo“ in premnozim besedam priložiti svoja znanstvena pojasníla. Razboríti čitatelj mahoma ugane sam, kaj je dodála njega roka. Od mêne mu bodi iskrena hvala a od strokovnjakov priznanje po zaslugi.

Fr. E.

Odlomek iz slovenske zgodovine devetega stoletja.

Spisal dr. Fr. Kos.

1.

Znano je, da je Karol Veliki vse dežele, v katerih so stanovali Slovenci, razdelil v dve mejni grofiji, katerima je postavil dva mejna grofa. Grofu Iztočne pokrajine je podelil zemljo na južni strani Dunava od reke Trauna in njegove okolice pa do izliva Drave v Dunav. Posamezni deli te pokrajine so se imenovali različno, kakor Iztočna marka med Traunom in Dunajskim lesom, Avarija ali Hunija med Anižo in Rabo, Slovenska marka (Winidorum marca)[1], zgornja in spodnja Panonija, med katerima sta tekli reki Repcze in Raba[2]. Furlanska mejna grofija je obsezala Furlanijo, Koroško, Istro, Liburnijo in Posavje (deželo med Savo in Dravo)[3]. Vse te dežele in zraven še Bavarsko je dal cesar Ludovik meseca julija 817. v Ahnu svojemu tretjemu jednakoimenovanemu sinu in ga tudi povzdignil za kralja navedenim pokrajinam[4]. Sicer je vladal stari Ludovik kot cesar še dalje čez vse Franke, vender novo kraljestvo ni stalo nikakor v tesni zvezi z drugimi deželami frankovske države.

Slovenci in Hrvatje so prebivali takrat na jugovzhodnjem delu razprostranega frankovskega kraljestva. Za Ludovika Pobožnega je skušal del Slovencev in Hrvatov pod poveljem posavskega Ljudevita priboriti si zopet staro svobodo, kar jim pa ni šlo po sreči. Franki so po Ljudevitovi smrti dobili njegovo deželo zopet v last in z nova posedli zemljo ob Dravi in Savi. A nezadovoljni s pridobljenim so si hoteli osvojiti še druge dežele in prišlo so tako prvikrat v dotiko z Bolgari.

V tisti dobi so imeli Bolgari izvrstne kralje, ki so umeli razširjevati meje svoje države na vse strani. Mnogo slave si je pridobil Krum, ki je nastopil vladarstvo mel 802—807. Iz prva je vladal samo na Bolgarskem med Dunavom in Balkanom in v Valahiji, a kmalu si je osvojil še druge dežele, kajti podvrgel si

[1] Archiv f. Kunde österr. Geschqu. X. Bd. 1853, str. 12 in 13.
[2] Beiträge zur Kunde steierm. Geschqu. 9. Jahrg. 1872, str. 24.
[3] Archiv f. Kunde österr. Geschqu. X. Bd. str. 16.
[4] Mon. Germ. hist. Leg. I, p. 198: Item Hludovicus volumus ut habeat Baioariam et Carentanos et Beheimos et Avaros, atque Sclavos qui ab orientali parte Baioariae sunt.

je vzhodnji del ogerske dežele in bizantinske pokrajine do Carigrada. Tudi je oblegal nekoliko časa celo Carigrad. Ko je 13. aprila 815. umrl, sledil mu je nekoliko let pozneje Omortag ali Mortagon, ki pa je z grškim cesarjem Leonom sklenil tridesetletno premirje, da bi mogel z večjo pozornostjo opazovati dogodbe na zapadu [1]).

Pod bolgarsko vlado so bili Bodrici, majhen narod ob Dunavu v zdanji bačko-bodroški županiji na južnem Ogerskem, a hoteli so se oprostiti svojih dozdanjih gospodov in postati podložniki Frankov. Poslali so že l. 818 svoje poslance v Heristal k frankovskemu kralju Ludoviku, ki jih je tudi sprejel in zaslíšal [2]). V jeseni l. 822. so prišli zopet njih poslanci v frankovsko državo in se udeležili zborovanja v Frankfurtu [3]).

Bolgarski kralj Omortag braneč svoja prava in hoteč odstraniti vsako tuje vmešávanje v svojo državo pošlje v začetku leta 824. k Ludoviku poslance s pismom in zahteva, da bi se stalno določile meje med obema kraljestvoma. Frankovski kralj se zelo zavzame, ko prebere pismo in vidi tuje obraze bolgarskih poslancev. Z izgovorom, da rad natanko pozvedel želje Omortagove, pošlje z bolgarskimi poslanci nekega Bavarca Machelma na Bolgarsko [4]). Najbrž pa Ludoviku ni bilo mar že takrat urediti mêj, temveč bi bil rajši videl, da bi se bila vsa reč zavlekla in da bi se bile meje stalno določile še le takrat, ko bi bili Bodrici že definitivno pod oblastjo Frankov. Iz vsega se razvidi, da je bilo počenjanje Omortagovo odkrito in pošteno, ker se je naravnost obrnil do frankovskega kralja, Ludovikovo pa ravno nasprotno, ker je le za hrbtom bolgarskega kralja sprejemal tuje podložnike in jih prej ko ne pregovarjal, prestopiti na njegovo stran.

Ko pride Ludovik konec l. 824. v Ahen, da bi tam obhajal božične praznike, naznanijo mu, da so bolgarski poslanci zopet prišli na Bavarsko in da želé ž njim govoriti; a cesar jim sporoči, da naj tam čakajo, ker jih bo pozneje zaslišal, bodriškim poslancem pa, ki so tudi takrat hoteli govoriti ž njim, dovoli takoj priti k njemu. Pritožijo se, da jih Bolgari preveč nadlegujejo, in ga prosijo pomoči. Nató jim cesar veli iti domov in se takrat zopet povrniti, kadar bo sprejel bolgarske poslance [5]).

Štiri mesece in pol so morali čakati bolgarski poslanci, dokler jih ni cesar sredi maja 825. sprejel v Ahnu. Tu mu zopet naznanijo željo svojega kralja, da bi se natančno določile

[1]) Jireček, Gesch. d. Bulgaren, str. 143 i. d.
[2]) Ann. Einh. a. 818, Mon. Germ. Script. I.
[3]) Ann Einh. a. 822.
[4]) Ann. Einh. a. 824; Ann. Fuldens. a. 824, Mon. Germ. Script. I.
[5]) Ann. Einh. a. 824.

meje med obema državama. Ko jih Ludovik zasliši, izpusti jih zopet domov in jim da pismo do bolgarskega kralja s seboj [1]).

Omortag ni bil zadovoljen z vspehom svojih poslancev in z odgovorom frankovskega kralja, ker ni dosegel tega, kar je zahteval. Nejevoljen pošlje v prvih mesecih l. 826. zopet poslanca k Frankom in veli Ludoviku naznaniti, naj se določijo precej meje, ako pa ne, naj gleda, kako bo branil svojo zemljo pred Bolgari. Sto izjavo bolgarskega kralja je bila napovedana vojska, ako bi se hitro ne uravnale meje. Ker pa je počil takrat po Frankovskem glas, da je izgubil bolgarski kralj vlado in še celò življenje, zató Ludovik ni ničesar odgovoril bolgarskemu poslancu, temveč ga imel le pri sebi, dokler ne bi slišal kaj bolj gotovega. Poslal je zavoljo tega palantiskega grofa Bertrika k Balderiku in Geroldu na Slovensko, kjer se pa ni moglo zvedeti nič natančnega niti o smrti Omortagovi, niti o bolgarskem oboroževanji in pripravljanji na boj. Nató je cesar poslal bolgarskega poslanca brez odgovora in brez pisma nazaj domov [2]).

Okoli 1. junija 826. je imel cesar zborovanje v Ingelheimu. Tjakaj sta prišla tudi mejna grofa in kraljeva nadzornika po slovenskih krajih, Balderik in Gerold ter naznanila, da se nič ne čuje, da bi nameravali Bolgari napasti frankovske meje [3]).

Bolgari ostanejo tudi res l. 826. doma, a prihodnje leto pridejo v velikem številu na ladijah po Dravi navzgor, pokončujejo slovansko zemljo po Panoniji, preženejo tam gospodujoče frankovske grofe in postavijo namesto njih bolgarske poveljnike [4]). Kakor se kaže, osvojili so si Bolgari takrat nekatere pokrajine pri izlivu Drave in Save v Dunav s Sremom vred. Frankovski grofje, nastavljeni med slovanskimi prebivalci, izkazali so se jako slabo pri bolgarskem napadu, kar cesarju nikakor ni moglo biti všeč. Ko je sklical meseca februvarja 828. zborovanje v Ahen, odvzel je Balderiku, gospodujočemu po Koroškem, Furlanskem, v Istri in Panoniji med Savo in Dravo, vse dežele in dal vrhovno oblast v teh krajih štirim grofom [5]) Da bi se pa ubranil Bolgarov, poslal je proti njim svojega sina Ludovika, ki je še tisto leto šel na nje [6]); vender nam ni znano, je li bil srečen ali nesrečen, to pa vemo da so Bolgari prišli prihodnje leto (829) zopet po Dravi navzgor in požgali nekoliko ob tej reki ležečih vasij [7]). So li še napadali v naslednjih letih Bolgari frankovske meje, ni znano;

[1]) Ann. Einh. a. 825; Ann. Fuld. a. 825; Vita Hludov. imp. c. 39, Mon. Germ. Script. II, p. 628.

[2]) Ann. Einh. a. 826; Ann. Fuld. a. 826; Vita Hludov. imp. c. 39, p. 629.

[3]) Ann. Einh. a. 826; Ann. Fuld. stavijo to zborovanje na mesec maj. „Mense autem Maia". — Vita Hludov. imp. c. 40, p. 629.

[4]) Ann. Einh. a. 827; Ann. Fuld. a. 827.

[5]) Ann. Einh. a. 828; Vita Hludov. imp. c. 42, p. 631.

[6]) Ann. Fuld. a. 828.

[7]) Ann. Fuld, a. 829.

Dümmler [1]) misli, da se Ludovik, sin cesarjev, najbrž ni več bojeval ž njimi, ker je imel dovolj opraviti z notranjimi stvarmi frankovske države in zato prepustil Bolgarom njih osvojitve.

Omenili smo, da je cesar Ludovik l. 828. odstavil mejnega grofa Balderika zaradi zanikernosti in strahopetnosti v bolgarski vojski, razdelil njegovo deželo na štiri dele in v vsakem postavil posebnega grofa [2]). Viri nam ne pripovedujejo, v katere dele je bila razdeljena Balderikova mejna grofija, najbrž v Koroško, Furlansko, Istro in spodnjo Panonijo med Dravo in Savo. Prej smo rekli, da so živeli Slovenci v Iztočni pokrajini in v Furlanski mejni grofiji, od l. 828. dalje pa nam je namesto dveh mejnih grofij govoriti o petih pokrajinah, v katerih so prebivali Slovenci v večjem ali manjšem številu.

2.

V Iztočni pokrajini gospodoval je kot kraljev namestnik grof Gerold II., ki je nastopil svoje vladanje, če ne prej, gotovo že l. 811., ko je podpisal testament Karola Velikega [3]). Tudi v poznejših letih nam ga zgodovinski viri nekaterekrati imenujejo. Po njegovi priprošnji sta podpisala Karol Veliki in Ludovik Pobožni nekaj listin [4]). K njemu je poslal cesar Ludovik l. 826. pred bolgarsko vojsko svojega grofa Bertrika in še tistega leta meseca maja ali junija se je udeležil zborovanja v Ingelheimu, da bi tam poročal o bolgarskih stvareh [5]). Leta 828 njega ni zadela tista usoda, kakor njegovega tovariša, da bi bil odstavljen, akoravno najbrž ni bil dosti menj kriv nesreče vsled bolgarskih napadov, nego li mejni grof Balderik. Morebiti je imel vplivne prijatelje, ki so na dvoru zanj prosili in tako mu je bilo za takrat prizaneseno. L. 831. ga pošlje cesar Ludovik z mnogo drugimi v Rim, da bi papež Leon III. potrdil izvolitev nadškofa Ansgarja v Hamburgu in tri leta pozneje stopi v samostan korvejski [6]).

Njegov naslednik je bil Ratbod, katerega nam zgodovina imenuje prvikrat l. 833 [7]). K njemu je prišel Privina, poprej gospodar v Nitranjski pokrajini na današnjem severnem Ogerskem, kjer je dal tudi cerkev zidati, katero je posvetil solnograški nadškof Adalram [8]). To se je moralo zgoditi pred 836., v katerem letu je Adalram umrl. Privina je bil takrat še pogan, vender kristijanom naklonjen, ker drugače jim gotovo ne bi bil sezidal cerkve.

[1]) Archiv f. Kunde österr. Geschqu. X. Bd. 1853, str. 29.
[2]) Ann. Einh. a. 828; Vita Hludov. imp. c. 42, p. 631.
[3]) Einhardi Vita Karoli M. c. 33, Mon. Germ. Script. II.
[4]) Pr. Archiv f. Kunde österr. Geschqu. X. Bd. 1853, str. 19, op. 4.
[5]) Ann. Einh. a. 826; Ann. Fuld. a. 826; Vita Hludov. imp. c. 39, p. 629.
[6]) Ankerskofen, Handbuch d. Gesch. d. H. Kärnten, II. Bd. str. 153.
[7]) Archiv f. Kunde österr. Geschqu. X. Bd. 1853, str. 19.
[8]) Conv. Bag. et. Carant. Mon. Germ. Script. XI. p. 12.

Pozneje se je vnel prepir med njim in moravskim vojvodo Mojmirom in nasledek tega je bil, da je Privina moral zapustiti svojo pokrajino in iskati zavetja pri tujih ljudeh. Prišedši k Ratbodu ga je ta sprejel in pri priložnosti predstavil svojemu kralju Ludoviku. Nató je ta naročil, da naj poganskega Privino poučujejo v sveti veri in ga potem krsté, kar se je tudi zgodilo. Krščen je bil v cerkvi sv. Martina v denašnjem Traismaueru pri izlivu Traisena v Dunav. Prebival je potem nekoliko časa pri Ratbodu, dokler se ni ž njim sprl in zaradi tega zapustivši Iztočno pokrajino s svojim sinom Kocelom pobegnil na Bolgarsko. A tudi tukaj ni dolgo ostal, temveč šel k Ratimaru, vladarju spodnje Panonije med Dravo in Savo [1]). Pa kmalu potem l. 838. je poslal kralj Ludovik Ratboda z mnogobrojno, na Bavarskem nabrano vojsko proti Ratimaru [2]). Ker se pa ta ni upal taki množici v bran postaviti, ubežal je in tako je bil tudi Privina prisiljen rešiti se na ta ali oni način. Preplaval je Savo in prišel k grofu Salachu, stanujočemu najbrž na zdanjem spodnjem Štajarskem, kateri je potem pri Ratbodu posredoval, da se je ta zopet spoprijaznil s Privino [3]).

Ratbod se pozneje imenuje še v nekaterih listinah, kakor 12. okt. 847 [4]); iz neke druge listine od l. 859 [5]) zvedamo, da je postal kralju nezvest in bil zaradi tega odstavljen, najbrž l. 855. Prej ko ne je stopil v zvezo z moravskim Rastislavom, sovražnikom nemškega kralja, in zato izgubil svojo deželo. Njegov naslednik v Iztočni pokrajini je bil Ludovikov najstarejši sin Karlman [6]).

Privina je dobil okoli l. 840. od kralja Ludovika del spodnje Panonije ob reki Sali v fevd [7]). Ta pokrajina je bila prej le malo obljudena, Privina pa je zbiral slovensko ljudstvo okoli sebe in kmalu se je napolnilo njegova dežela s pridnimi prebivalci. Sezidal je na močvirnatem kraji utrjeno mesto, ki se je iz prva zvalo samo Privinov grad (civitas Privinae) [8]) in še le pozneje za njegovega sina Kocela se je začelo imenovati Blatograd, Blatengrad, nemško Mosapurc [9]) in latinsko „urbs paludarum“ [10]). Tamošnji vladar Kocel se je imenoval kakor se

[1]) Conv. Bag. et Carant. l. c. p. 11.
[2]) Conv. Bag. et Carant. l. c. p. 11; Auctar. Garstens. a. 838, Mon. Germ. Script. IX.
[3]) Conv. Bag. et Carant. l. c. p. 11.
[4]) Conv. Bag. et Carant. l. c. p. 13.
[5]) Mon. Boica, XXVIII, 1, 50.
[6]) Archiv f. Kunde österr. Geschqu. X. Bd. 1853, str. 34.
[7]) Conv. Bag. et Carant. l. c. p. 12: ..... aliquam inferioris Pannoniae partem circa fluvium qui dicitur Sala.
[8]) Conv. Bag. et Carant. p. 12.
[9]) Conv. Bag. et Carant. p. 14: ..... in castro Chezilonis noviter Mosapurc vocato.
[10]) Ann. Fuld. a. 896.

čita pri menihu Hrabru, knez Blatenski [1]) Izraz „urbs paludarum“ ni druzega, kot slaba prestava slovenske besede „Blatograd“ ali pa nemške „Mosapurc, Mosaburch“ [2]), kar pomenja grad na blatu ali močvirji. Zdaj je tam Salavar, katera beseda je sestavljena iz dveh izrazov, prvi je Sala, ime zraven tekoče reke in drugi je var = mesto, tedaj mesto ob Sali [3]). Salavar je blizu Blatenskega jezera [4]), katero je svoje ime dobilo od bližnjega mesta Blatograda. Nemški izraz za Blatensko jezero je Plattensee in madj. Balaton, očitno vseh treh besedah jedna in ista korenika.

Privina je postavil v svojem glavnem, ravnokar sezidanem mestu cerkev, katero je solnograški nadškof Ljupram, obiskavši one kraje, 24. januarja 850. posvetil v čast Materi Božji. Pri tem opravilu je bilo navzočnih 14 slovenskih in 17 nemških plemenitašev. Pričujoči nemški žlahtniki so prišli najbrž z nadškofom v Privinovo deželo in šli zopet ž njim nazaj. Imena slovenskih plemenitašev so se glasila: Kocel (sin Privinov), Uncat, Hotemir, Ljutemir, Ćurben, Silec, Volkina, Vitemir, Trebec, Brisnuc, Zvemin, Češka, Krimisin, Gojmir in Čistilo [5]). Privinovega kaplana Dominika je postavil nadškof Ljupram za duhovna pri ravnokar posvečeni cerkvi in potem šel v drug kraj, kjer je cerkev, postavljeno po duhovniku Sandratu, blagoslovil, Kocel jej pa daroval mnogo zemljišč v pričo slovenskih in nemških plemenitašev. Ravno to se je zgodilo tudi pri cerkvi duhovnika Ermperhta; nadškof jo je posvetil, Kocel pa obdaroval z zemljišči tako, da je bil Ermperht brez skrbi za vsakdanji kruh [6]).

Ko kralj Ludovik zve, kako goreč je Privina za čast božjo in skrben za blaginjo svojega ljudstva, podeli mu v listini od 12. oktobra 847.[7]) v Regensburgu vse to, kar je ta prej imel kot fevd od njega, v popolno last, izvzemši ona posestva, katera so pripadala solnograški cerkvi. Med pričami so omenjeni solnograški nadškof Ljupram, mejni grof v Iztočni pokrajini Ratbod, koroški grof Pabo in drugi [8]).

[1]) Kopitarjeva Spomenica, uredil J. Marn, 1880, str. 157.
[2]) „Mosaburch“ stoji v Regin. chron. a. 880, Mon. Germ. Script. I, p. 591.
[3]) Kopitarjeva Spomenica, str. 157.
[4]) Zlati vek, 1863, str. 55.
[5]) Conv. Bag. et Carant. p. 12; Kopitarjeva Spomenica, str. 158.
[6]) Conv. Bag. et Carant. p. 12.
[7]) Kar se letnice tiče, omeniti je treba, da je jedna navedenih prič, regensburški škof Erchanfrid umrl že 12. januvarja 848. (Ann. St. Emmer. Ratisp. min. a. 848, Mon. Germ. Script. I, p. 93) in tedaj ni mogel biti za pričo 12. okt. 848. Tudi stoji v. Conv. Bag. et Carant. p. 13 zapisano „indictione 11.“ Ta indikcija je trajala od 1. sept. 847 do 1. sept. 848, in če imamo datum 12. oktobra, moramo še zraven pristaviti letnico 847, ker 12. oktobra 848. ne bi bilo več „indictione 11“. Še manj pa kaže to listino datirati z 12. okt. 849., kakor je pri Dümmlerji. (Archiv f. Kunde österr. Geschqu. X. Bd. str. 33, op. 5.)
[8]) Conv. Bag. et Carant. p. 13.

Okoli l. 853. pride solnograški nadškof Ljupram zopet v Privinovo državo in posveti cerkev v Salapiugin-u (zdaj Szala Apáthi blizu Salavara) v čast sv. Rupertu, katero potem Privina bogato obdarovavši za zmerom podeli solnograški cerkvi. Na prošnjo Privinovo je poslal nadškof iz Solnograda mnogo zidarjev, kovačev, tesarjev in slikarjev v njegovo državo, ki so v Blatogradu postavili novo cerkev, katero je tudi Ljupram posvetil in kamor so prinesli ostanke mučenika Adrijana. Za Ljuprama dal je Privina v svojem glavnem mestu sezidati še tretjo cerkev v čast sv. Janezu Krstniku [1]).

Pa ne samo v glavnem mestu in njegovi okolici, temveč tudi drugod, na deželi začelo se je po prizadevanji Privine, njegovega ljudstva in nadškofa Ljuprama množiti število katoliških cerkva. Neznani pisatelj spisa o spreobrnenji Bavarcev in Koroščev [2]) nam imenuje mnogo krajev, v katerih so se za Privinovega vladanja postavljale cerkve, vender se dandanes ne da leža marsikaterega kraja določiti, ker je v teku časa morebiti brez sledu izginil ali pa dobil popolnem novo ime. Da je „ad Bettobiam" denašnji Ptuj na Štajarskem, to je gotovo; „ad Quinque basilicas" je zdanji Pečuh (Fünfkirchen) in „ad Keisi" je Kisek (Güns) na Ogerskem. „Ad Businiza" je morebiti Pesnica in „ad Lindolveschirichun" so po mnenji Dav. Terstenjaka [3]) Drakonjci blizu Male Nedelje na Štajarskem.

Navedena krajevna imena nam vsaj nekoliko kažejo, kako velika je bila Privinova država. Raztezala se je od Ptuja pa čez Pečuh, od Drave pa do onstran Kiseka in mejila na zapadni strani s Koroškin, na severu najberž z zgornjo Panonijo, na jugu je delala mejo Drava in na vzhodu morebiti celó Dunav. Kaže se, da je Privina vladal po dolnji Panoniji na severni stani Drave, v dolnji Panoniji na južni strani Drave je gospodoval nekaj časa, kakor smo že omenili, Ratimar.

Privina se je neprestano trudil, da bi utrdil med svojim ljudstvom krščanstvo in razširil omiko. Podpiral je cerkvene zavode, kolikor mu je bilo mogoče. Podaril je 20. febr. 860. po dovoljenji kralja Ludovika samostanu sv. Mavricija v Nieder-Alteichu nekaj zemlje ob reki Sali. V dotični listini je navedenih več krajevnih imen, kakor „Slongenzin, Stresmarn" itd., vender dandanes se ne dá leža teh krajev več določiti [4]).

Omenili smo, da je nadškof Ljupram postavil za duhovna pri cerkvi Matere Božje v Blatogradu Privinovega kaplana Domi-

[1]) Conv. Bag. et. Carant. p. 12.
[2]) Conv. Bag. et Carant. p. 12.
[3]) Novice, 1862, str. 426, op.
[4]) Mon. Boica, XI. p. 119.

nika. Ko pa je ta umrl, poslal je nadškof na njegovo mesto iz Solnograda učenega duhovna Svarnagela in ž njim več drugih mašnikov in dijakonov. Za Svarnagelom je prišel duhovnik Altfrid, katerega je še Ljupram postavil, Adalvin, Ljupramov naslednik in nadškof v Solnogradu od l. 850. sem [1]), pa ga je povzdignil za nadduhovna in mu izročil nadzorovanje vsega ljudstva v Privinovi deželi. Po Altfridovi smrti je izbral Adalvin ondu za nadduhovnika Rihpalda, ki je ostal med Slovenci do prihoda sv. Metoda [2]).

Doklej je Privina vladal, ne vé se na tanko. L. 860. je bil še pri zivljenji, kar iz zgoraj citirane listine vemo, o božiči 864. pa je že gospodoval v deželi ob Blatenskem jezeru njegov sin Kocel [3]). Umrl je tedaj med 860. in 864. bojujé se kot zaveznik kralja Ludovika z moravskim vojvodo Rastislavom [4])

Nič menj kakor Privina, bil je njegov sin Kocel vnet za čast božjo. K njemu jo prišel o božiči l. 864. solnograški nadškof Adalvin in maševal 25. decembra v Blatogradu. Prihodnji dan se je podal v neki kraj, kateri je bil Vitemirova [5]) lastnina in tam posvetil cerkev v čast sv. Štefanu, potem se pa vrnil nazaj h Kocelu in blagoslovil 1. januvarja 865. v Ortahu (ad Ortahu) cerkev sv. Mihaela, 13. januvarja cerkev sv. Pavla apostola v Brdu (ad Weride, Werde, in Werd) in 14. januvarja cerkev sv. Marjete v Spižunu (ad Spizzun, ad Spizhun). Istega leta je posvetil tudi cerkev sv. Lavrenca v Ternbergu [6]) in cerkev v Fizkeru [7]). V posameznih cerkvah je nastavil duhovnike.

Čez nekoliko časa je prišel nadškof Adalvin zopet v Kocelovo deželo, da bi tam birmoval in pridigoval. Šel je najprej v Celje [8]), Uncatovo lastnino, kjer je posvetil cerkev sv. Petra in jej dal svojega duhovna; cerkev v Stradah [9]) je blagoslovil v čast sv. Štefanu in v Brdu [10]) sv. apostolu Petru. Potem je posvetil še tri cerkve, jedno v Kvartinah [11]) v čast sv. Janezu evangelistu,

---

[1]) Conv. Bag. et Carant. p. 11.

[2]) Conv. Bag. et Carant. p. 13.

[3]) Conv. Bag. et Carant. p. 14: ... Adalwinus nativitatem Christi (sc. a. 864) celebravit in castro Chezilonis.

[4]) Conv. Bag. et Carant. p. 14.

[5]) Conv. Bag. et Carant. p. 14: ..... in proprietate Wittimaris .... Ta Vitimar zdi se mi identičen z Vitemirom, ki je bil l. 850. navzočen pri posvečevanji neke cerkve v Blatogradu. (Conv. Bag. et Carant. p. 12.) Zaradi doslednosti pišem le Vitemir.

[6]) Conv. Bag. et Carant. p. 14: Ad Termperhc, Tremperch, Trinperch.

[7]) Ibid. Ad Fizkere, Ad Fiskere.

[8]) Ibid. „.... in locum qui dicitur Cella". Vender ne denašnje Celje, kajti to ni bilo več v Kocelovi deželi in tudi ne pod solnograškimi škofi, temveč v južnovzhodni Karantaniji in pod oglejskimi patrijarhi.

[9]) Ibid.: „Ztradach, Stradach". Morebiti Strigovo v Medmurji.

[10]) Ibid.: „..... in Weride, Werde, Werd".

[11]) Ibid.: „ad Quartinaha, ad Quarthinaha". Morebiti ob Blatenskem jezeru. Prim. Archiv f. Kunde österr. Geschqu. X. Bd, str. 43.

drugo v „Muzziliheschirichun-u“ in tretjo v Jablanici [1]), katerim je preskrbel tudi svoje duhovne.

Anonimni pisatelj spisa „Conversio Bagoariorum et Carantanorum“ nam našteva kakih 30 cerkva, postavljenih za Privinovega in Kocelovega vladanja in posvečenih po solnograških nadškofih, Ljupramu in Adalvinu, imenuje nam tudi 23 različnih krajev, v katerih so stale cerkve. Vsi našteti kraji in vse omenjene cerkve pa so bile v državi Privinovi in Kocelovi, ne pa kakor Muchar [2]) in mnogi drugi trdé, tudi v drugih krajih, kakor na denašnjem gorenjem Štajerskem ali pa še celó na spodnjem Avstrijskem. Da je temu takó, prepričamo se prav lahko iz spisa anonimnega pisatelja. V tem spisu se pripoveduje [3]), da je Privina v svojem glavnem mestu najprej sezidal cerkev Matere Božje, potem so mu postavili solnograški zidarji zopet jedno cerkev v ravno tistem mestu (infra civitatem Priwinae) in nazadnje so dovršili še tretjo cerkev sv. Janeza, tudi v Privinovem glavnem mestu (in eadem civitate). Potem začenja neznani pisatelj naštevati cerkve, postavljene po različnih krajih Privinove in pozneje Kocelove dežele zunaj glavnega mesta (foris civitatem). Besedi „foris civitatem“ se ne smete tako tolmačiti, kakor da bi našteti kraji ležali zunaj Privinove države, ker beseda „civitas“ je pomenjala v tistem času „grad, mesto“, ne pa „državo“. Tudi iz stavka „ubi Priwina et sui voluerunt populi“ [4]) sledi, da so vsi našteti kraji morali biti v Privinovi državi, ker Privina je mogel le v svoji deželi po svoji volji postavljati cerkve, v tujih bi se mu kaj tacega ne bilo dovolilo. — Vender bi še kdo utegnil oporekati in dejati, da cerkvi sv. Petra v Celji in sv. Štefana nista bili v deželi Privinovi ali Kocelovi, temveč prva na zemlji Uncatovi [5]), druga pa v pokrajini Vitemirovi [6]). Kdo pa sta bila Uncat in Vitemir? Bila sta slovenska plemenitaša, navzočna 24. januvarja 850. pri posvečevanji cerkve Matere Božje v Blatogradu [7]) in brez dvojbe iz prva Privinova podložnika, potem pa Kocelova. — Znano je, da je Privina v svoji deželi daroval nekaj zemlje ob Sali samostanu v Nieder-Alteich [8]), bogato obdarovano cerkev sv. Ruperta v Salapiuginu je podelil solnograški cerkvi [9]), brez dvojbe je dal tudi marsikateri kos svoje zemlje v last ali pa v fevd temu ali onemu

[1]) Ibid.: „ad Ablanza, ad Alansa.“ Vender ne Aflenz na gorenjem Štajarskem, katero mesto ni bilo v Privinovi deželi.
[2]) Geschichte d. Steierm. IV. p. 219.
[3]) Conv. Bag. et Carant. l. c. p. 12.
[4]) Conv. Bag. et Carant. p. 12.
[5]) Conv. Bag. et Carant. l. c. p. 14: . . , Cella, proprium videlicet Unzatonis.
[6]) Ibid. p. 14: . . . . in propietate Wittimaris.
[7]) Ibid. p. 12.
[8]) Monum. Boica, XI, p. 119.
[9]) Conv. Bag. et Carant. p. 12.

zvestemu podložniku. Na ta način sta prišla po mojih mislih prišla do svoje zemlje slovenska plemenitaša Vitemir in Uncat.

L. 865. se je mudil v Kocelovi deželi solnograški nadškof Adalvin, a že dve leti pozneje sta prišla tjakaj sveta brata Ciril in Metod, potovaje v Rim in prinesla s seboj v slovenskem jeziku spisane cerkvene knjige. Kocel ju je prav častno sprejel in z velikim veseljem prebiral v domačem jeziku spisane knjige. Ni se čuditi, če sta se mu solunska brata v kratkem času bolj priljubila, nego pa nemški duhovni, ki so kmalu potem začeli zapuščati njegovo deželo.

3.

Do leta 828. je bilo Koroško pod poveljem Balderikovim [1]) in tedaj združeno s Furlanijo, Istro in Posavjem. Ko pa je cesar Balderika odstranil, oslabela je vez med Koroškimi in drugimi imenovanimi deželami na jugu, postala pa tesnejša med Koroško deželo in Iztočno mejno pokrajino. Iz prva so vladali po Koroškem domači slovenski knezi in še le pozneje so prišli na njih mesto tuji bavarski grofje, izmed katerih so nam znani Helmvin, Albgarij in Pabo [2]).

Zadnji izmed teh se omenja že l. 844. v neki listini [3]). Bil je potem 12. oktobra 847. priča, ko je Ludovik, kralj bavarski, prepustil knezu Privini kraljeve fevde v popolno last [4]). V listini od 1. oktobra 860. zopet naletimo na njegovo ime, ko kralj Ludovik po njegovi priprošnji daruje nekoliko posestev v Admontski dolini grofu Vitagovi [5]). Že naslednje leto pa ga je Karlman, sin kralja Ludovika, pregnal s Koroškega in se sam polastil dežele [6]).

Ne vé se, so li imenovani grofje vladali po vsem Koroškem ali pa samo v posameznih okrajih. Mogoče je, da so zapovedovali po vsej deželi in njim bili pokorni manjši grofje v posameznih županijah, kakor grof Vitagova, ki je bival okoli l. 860. v Admontski dolini ob Aniži na zdanjem severnem Štajarskem [7]) in prej ko ne tudi grof Salacho, ki je živel okoli 838. in štanoval blizu Save, mogoče na zdanjem spodnjem Štajarskem [8]). Ker nam pa je iz 9. stoletja malo grofov znanih, kateri bi imeli pod seboj le posamezne županije, misli Dümmler [9]), da pod Karo-

[1]) Ann. Einh. a. 819: Cui cum Baldricus esset subrogatus, et in Carantanorum regionem, quae ad ipsius curam pertinebat, fuisset ingressus . .

[2]) Conv. Bag. et Carant. p. 11.

[3]) Pr. Archiv f. Kunde österr. Geschqu. X. Bd. str. 31.

[4]) Conv. Bag. et Carant, p. 13.

[5]) Muchar, Gesch. d. Steierm. IV. p. 223—224.

[6]) Chron. Salisb. a. 861, Mon. Germ. Script. IX, p. 870; Auctar. Garst. a. 861, M. G. S. IX, p. 565.

[7]) Muchar, Gesch. d. Steierm. IV, p. 223—224.

[8]) Conv. Bag. et Carant. p. 11.

[9]) Archiv f. Kunde österr. Geschqu. X. Bd. str. 32.

lingi še ni bilo vse Koroško razdeljeno v županije, temveč da so bili le nekateri okraji v rokah manjših grofov.

V cerkvenem oziru stalo je Koroško od 14. junija 811. dalje deloma pod solnograško nadškofijo, deloma pod oglejskim patriarhatom, ker takrat je Karol Veliki naredil med oglejskim patrijarhom Maksencijem in solnograškim nadškofom Arnom konec prepiru, ki se je bil vnel med Maksencijevim prednikom Ursom, in nadskofom Arnom zaradi mej, ter je določil, da ima zemlja na severnem bregu Drave pripadati pod solnograško nadškofijo, na južni strani pa pod oglejski patrijarhat. Izjema je bila le pri tistih cerkvah, ki so stale blizu Drave in imele na drugi strani kaka posestva, katera so ostala še na dalje lastnina dozdanjih cerkva [1]). Pozneje je nadškof Arno svojega naddijakona Adalrama poslal k cesarju Ludoviku in ta je 27. decembra 819. v Ahnu ponovil razsodbo svojega očeta gledé mej med oglejsko patrijarhijo in solnograško nadškofijo [2]). Tudi je 5. febr. 816. v Ahnu na priprošnjo nadškofa Arna potrdil po Karolu Velikem podeljeno imunitetno pismo, v katerem je stalo, da nobeden kraljev sodnik ali drug sodnijsk uradnik nima pravice soditi niti na zemlji solnograške cerkve (tedaj tudi ne na zemlji solnograške cerkve v slovenskih pokrajinah), niti prebivalce, svobodne ali nesvobodne, stanujoče na tej zemlji [3]).

Solnograški nadškofje so imeli nekaj časa navado, da so postavljali svoje podškofe in jih pošiljali na Slovensko. Arno je poslal med Slovence podškofa Teodorika, ki je med njimi živel in učil nad dvajset let, ker prišel je tjakaj v začetku l. 799.[4]), in 24. januvarja 821., ko je Arno umrl [5]), bil je še med živimi [6]).

Za Arnom sledil je Adalram, ki je bil pred dvema letoma kot naddijakon poslan k cesarju Ludoviku. O božiči 824. je prejel od papeža Evgenija II. palij. Po smrti podškofa Teodorika, ki je najbrž kmalu za Arnom umrl, poslal je Slovencem podškofa Otona, ki je svojega nadškofa Adalrama preživel, akoravno je ta petnajst let pastiroval in umrl še le 4. januvarja 836 [7]).

Za nadškofa Adalrama in podškofa Otona je darovala 26. junija 830. neka koroška Slovenka, z imenom Baz (Baaz de genere Caran-

[1]) Ankershofen, Handb. d, Gesch. d. H. Kärnten, II. Bd. Reg. u Urk. str. 9—11, št. 7; Schumi, Archiv f. Heimatkunde, I. Bd. str. 58—60, št. 23.
[2]) Schumi, Reg. u. Urkb. I. str. 2—4.
[3]) Ankershofen, Handb. d. Gesch. d. H. Kärnten, II Bd Reg. u. Urk. str. 52, št. 52.
[4]) Conv. Bag. et Csrant. p. 10.
[5]) Conv. Bag. et Carant. p. 10.; Ann. Juvav. maj. a. 821, Mon. Germ. Script. 1: obiit Arn episcopus 9. Kal. Febr.
[6]) Prim. Conv. Bag. et Carant. p. 10.
[7]) Conv. Bag. et Carant. p. 10.

tania Sclavaniorum) svoje podedovano posestvo v Malchindorfu [1]) z vsemi pripadajočimi družinami brizinški cerkvi [2]). Leto pozneje, 19. junija 831., je podelil bavarski kralj Ludovik solnograški cerkvi nekaj posestev na Koroškem pri izlivu Gorčice v Krko (ubi Kurciza in Kurcam influit).[3]).

Adalram je posvetil, kakor je bilo že rečeno, v Nitri cerkev, katero je postavil Privina, predno je moral zapustiti svojo domovino [4]). Za Adalramom je sledil v Solnogradu Ljupram, ki je pastiroval od 836—859. in dobil palij od papeža Gregorija IV.[5]) O Ljupramu smo že povedali, da je večkrat prišel v Privinovo deželo, tam posvečeval cerkve in postavljal po različnih krajih duhovne. Tudi je poslal po smrti Otonovi novega podškofa na Slovensko, Osvalda, ki je živel med Slovenci za Ljuprama in Adalvina [6]) in si najbrž pridobil mnogo zaslug za slovenski narod, ker še dandanes ga verni Slovenci radi slavé in njemu v čast zidajo cerkve in kapele po hribih in dolih. Tudi s papežem Nikolajem I. je občeval, ker ta mu je na njegovi vprašanji, kako je treba ravnati z duhovnom, kateri bi braneč se ubil neverca, in kako je treba postopati z dijakonom, katerega bi obdolžili, da je usmrtil mašnika, primerno odgovoril [7]).

Po smrti Ljupramovi (859) je postal nadškof v Solnogradu Adalvin, o katerega delovanji po Panoniji smo že govorili. Palij mu je podelil papež Nikolaj I. [8]) Za njegovega vladanja sta prišla solunska brata med Slovane in Slovence, kar pa Adalvinu nikakor ni bilo všeč in ravno on bil je jeden njijinih največjih nasprotnikov.

4.

Druga četrtina, v katero je cesar Ludovik l. 828. razkosal Balderikovo mejno grofijo, bila je po mnenji marsikaterega novejšega zgodovinopisca Furlanija. Ker so v vzhodnjih krajih furlanske dežele prebivali Slovenci, zato hočemo izpregovoriti tudi o njej nekaj malega.

---

[1]) Morebiti jedna ali druga Mala ves (Majhena ves) v doberloveški dekaniji, kajti ondu so tri vasi tega imena, jedna je pri Št. Kocijanu, druga pri Kamnu in tretja pri Klobasnici.

[2]) Ankershofen, Handb. d. Gesch. d. H. Kärnten, II. Bd. Reg. u. Urk. str. 6.

[3]) Ankershofen, ravno tam, str. 26, št. 32.

[4]) Conv. Bag. et Carant. p. 12.

[5]) Conv. Bag. et Carant. p. 10.

[6]) Conv. Bag. et Carant. p. 11: Quorum temporibus, Liuprammi videlicet ac Adalwini archiepiscoporum, Osbaldus episcopus Sclavorum regebat gentem.

[7]) Archiv f. vaterl. Gesch. u. Topogr., Hist. V. f. Kärnten, I. Jahrg. 1849, str. 67 in 68, št. 9. in 10.

[8]) Conv. Bag. et Carant. p. 11.

Na Furlanskem je postavil cesar Lotar za vojvodo svojega svaka, grofa Eberharda, vender ne vemo natančno, kedaj. Ta je prišel iz denašnje Belgije in bil oženjen z Gizelo, hčerjo Ludovika Pobožnega [1]). Predno ga je cesar poslal na Furlansko, prebili so ondotni prebivalci, kakor nam neki Andreas Presbyter, pisatelj 9. stoletja, pripoveduje, mnogo napadov od Slovencev [2]). Kaže se, da se je vnela nekaka vojska na meji med Slovenci in Furlani in da so ti, obrnivši se do cesarja, dobili pomoč v osobi grofa Eberharda, ki pa ni prazen prišel na Furlansko, temveč pripeljal s seboj mnogo vojakov in končal na ta način prepir.

Vsled priporočila furlanskega vojvode Eberharda je potrdil cesar Ludovik II. 30. oktobra 855. oglejskemu patrijarhu Tevtimaru za zmeraj metropolsko oblast čez isterske škofe in cerkve [3]). V tej listini nazivlje cesar Eberharda s priimkom „compater“ zato, ker je bila Eberhardova žena njegova teta.

Pred svojo smrtjo je razdelil Eberhard svoja posestva med četiri sinove in tri hčere. Umrl je pred l. 869., ker takrat je bila njegova žena Gizela že vdova, kar se razvidi iz njenega testamenta [4]). Za Eberhardom gospodoval je po Furlaniji njegov najstarejši sin Hunroh ali Henrik in za tem Hunrohov brat Berengar, ki pa je bil izvoljen l. 888. italijanskim kraljem [5]).

Bližnji sosedje furlanskih vojvod so bili patrijarhi v Ogleji in Gradu. Kar se oglejskih tiče, imenovali smo že dva, Ursa in Maksencija, ko smo govorili, da je Karol Veliki 14. junija 811. določil, da ima med solnograško nadškofijo in oglejsko patrijarhijo mejiti Drava. Urs (Ursus) je pričel prepir s solnograškim nadškofom Arnom zarad mej in se skliceval na to, da so imeli že od nekdaj, še predno so Langobardi prišli v Italijo, oglejski patrijarhi višjo cerkveno oblast po vsej Karantaniji; Arno pa je trdil, da so papeži Caharija, Štefan III. (II.) in Pavel I. podelili škofovsko oblast po vsem Koroškem njegovim prednikom. Ker je Urs najbrž v prvi polovici l. 811. umrl, bil je njegov naslednik Maksencij v Ahnu navzoč, ko je cesar s svojo razsodbo pomiril solnograškega in oglejskega cerkvenega pastirja [6]). Karolova določitev zarad mej med solnograško in oglejsko cerkvijo veljala je skoro tisoč let, do 1787 [7]).

---

[1]) Archiv f. Kunde österr. Geschqu. X. Bd. str. 30.

[2]) De Rubeis, Monum. eccl. Aquilejensis, p. 427: Multam fatigationem Langobardi, et oppressionem a Sclavorum gente sustinuerunt, usquedum Imperator (Lotharius) Foroiulianorum Eberardum Principem constituit.

[3]) De Rubeis, Mon. eccl. Aquil p. 438—440.

[4]) De Rubeis, Mon. eccl. Aquil. p. 428.

[5]) Archiv f. Kunde österr. Geschqu. X. Bd. str. 31.

[6]) Ankershofen, Handb. d. Gesch. d. H. Kärnten, II. Bd. Reg. u. Urk. str. 9—11, št. 7; Schumi, Archiv f. Heimatkunde, I. Bd. str. 58—60, št. 23.

[7]) Zlati vek, 1863, str. 28.

Patrijarh Maksencij je vladal od 811—833. in njemu je bil cesar Karol posebno naklonjen. Daroval mu je v listini od 21. decembra 811. po njegovi priprošnji v Ogleji, njegovi okolici in pri izlivu reke Nediže (Natisone) v Ter nekaj posestev, katera so bila prej lastnina dveh nezvestih langobardskih bratov, Rotgavda in Feliksa, ki sta se bila s furlanskim vojvodo, Rotgavdom, vzdignila zoper Karola in zavoljo tega izgubila svoja posestva [1]). Ker se je cesar spomnil Maksencija tudi v svojem testamentu, bilo mu je toliko laže postaviti v Belenji blizo Ogleja samostan in ga bogato obdarovati [2]). Maksencij je iz nova z vso odločnostjo začel stari prepir med oglejsko in gradensko cerkvijo in nekaj časa je kazalo, da bode tudi zmogel. V pojasnilo tega prepira nekaj malega iz prejšnjih stoletij!

Peti cerkveni zbor v Carigradu l. 553. je zavrgel tri verska poglavja, katera je bila potrdila l. 451. sinoda v Kalcedonu. Vsled tega sta se rodili po katoliškem svetu dve stranki, jedna, ki je tri poglavja zagovarjala in peti občni zbor smatrala neveljavnim, druga pa, ki je tri poglavja imela za kriva in se zvesto držala sklepov petega cerkvenega zbora. Papež Gregorij Veliki in drugi njegovi nasledniki so pripoznavali veljavnost petega občnega zbora in zavrgli tri poglavja oglejski nadškofje pa so bili znani privrženci treh poglavij. Kmalu potem, l. 569. so prigrmeli na Laško arijanski Langobardi, veliki nasprotniki katoliške cerkve. Takratni oglejski nadškof Pavlin, ki se je prvi prilastil patrijarhov naslov, moral je vsled prihoda Langobardov zapustiti svoj sedež v Ogleji in bežati. Šel je, vzemši s seboj cerkvene zaklade, na bližnji otok Grado. Po Pavlinovi smrti so živeli tudi njegovi nasledniki Probin, Elija in Sever na gradenskem otoku. Vsi štirje so zagovarjali veljavo treh poglavij in zató so papeži vse te smatrali za razkolnike (šismatike). Po Severovi smrti l. 606. je izvolilo ljudstvo na Gradu po prizadevanji papeža in bizantinskega eksarha Smaragda za patrijarha nekega vnetega katoličana Kandidijana. Privrženci treh poglavij pa s to izvolitvijo niso bili zadovoljni in so se obrnili do bližnjih Langobardov, ki so, kot arijanci, radi podpirali razkolnike in na ta način kljubovali rimskemu papežu in bizantinskemu cesarju. Dovolili so razkolnikom, da so v na pol podrtem Ogleji izvolili novega patrijarha Janeza, neutrudljivega zagovornika treh poglavij. Od tega časa sta vladala v Istri, Furlaniji in na otocih Jadranskega Morja po dva patrijarha, jeden katoličan in stanujoč na otoku Gradu, drugi pa razkolnik in prebivajoč v Ogleji, ki sta se večji del sovražila in drug drugemu hotela škodovati. Gradenski patrijarh je napadal oglejskega in oglejski je jednako vračal gradenskemu. Ker se pa oglejski patri-

[1]) De Rubeis, Mon. eccl. Aquil. p. 401—403.
[2]) Czörnig, Das Land Görz und Gradisca, str. 209.

jarhi niso dosti varne čutili v Ogleji pred napadi gradenskih patrijarhov, prestavili so svoj sedež iz Ogleja v Kormin, a tudi tukaj niso bili brez nevarnosti, ker napadali so jih bližnji Slovenci in zato so šli iz Kormina v Čedad. Oglejski patrijarh Peter I., ki je vladal 698—711., dal je slovo razkolništvu in postal veren ud katoliške cerkve. Vsled tega se je očitno sovraštvo med sosednjima patrijarhoma nekoliko zmanjšalo in le sem ter tja močno zopet vzkipelo.

Že l. 804. določila sta papež Leon III. in Karol Veliki pri nekem zborovanji v Ahnu, da imajo biti isterski škofje pokorni gradenskim patrijarhom. Takrat je bil na otoku Gradu za patrijarha Tržačan Fortunat, ki se je, posluživ se pravice podeljene mu po papeži in cesarji, vtikal tudi v isterske stvari, tako n. pr. takrat, ko je bil isterski vojvoda Ivan odstavljen. Oglejski patrijarh Maksencij je pa pregovoril isterske škofe, da so zapustili gradenskega patrijarha in stopili na njegovo stran. Tudi bi bil rad Grado pod se spravil in za zmeraj odstranil ondotnega patrijarha. Obrnil se je v tej stvari do cesarja Ludovika Pobožnega in mu rekel, da Grado mora biti v političnem oziru podložen cesarju, v cerkvenem pa njemu, ker le on je pravi patrijarh, gradenski pa le vsiljen. Ludovik na to ni nič odgovoril, naznanil pa je vso stvar papežu Evgeniju II., da bi on razsodil [1]).

Papež pokliče oba patrijarha v Rim, da bi ja zaslišal. Takratni gradenski patrijarh Venerij precej uboga in gre v Rim, da bi pred papežem zagovarjal svojo pravico, Maksencij pa, ki je najbrž mislil, da ga v Rimu ne čaka nič dobrega, ostane doma. Ker je pa Maksencija podpiral cesar Lotar, sin Ludovika Pobožnega, in pri papeži za njega govoril, dovolil je Evgenij II., da se je zbrala v Mantovi 6. junija 827. sinoda, katera bi imela narediti konec prepiru med patrijarhoma. K tej sinodi Venerij ni hotel priti, ker se so je udeležili večinoma privrženci oglejskega patrijarha in ker se je zborovalo kolikor toliko pod cesarskim vplivom; samo svojega dijakona Tiberija je tjakaj poslal. Prišli so v Mantovo tudi isterski duhovni in plemenitaši, izvoljeni od isterskega ljudstva, in prosili, da bi jih osvobodili grškega jarma in združili z oglejsko patrijarhijo [2]). Sinoda je na zadnje sklenila, da naj se oglejska metropola, ki se je v teku časa razdelila v dve patrijarhiji, zopet zjedini in povrne v prejšnji stan in da naj imajo oglejski patrijarh Maksencij in njegovi nasledniki pravico

[1]) De Rubeis, Monum. eccl. Aquil. p. 408; Czörnig, Das Land Görz und Gradisca. str. 210.

[2]) De Rubeis, Monum. eccl. Aquil. p. 417: ..... quod et Clerici et Nobiles ex laicis Viris electi ab Istriensi populo, Sanctam Synodum supplicantes venerunt, ut eos a Graecorum nequissimo vinculo liberatos ad Aquilejam suam Metropolim, cui antiquitus subditi fuerant, redire concedat, ...

tudi v isterskih cerkvah od duhovnov in ljudstva izvoljene škofe posvečevati [1]).

Gradenski patrijarh Venerij se je obrnil nato v Rim in prosil papeža, naj razsodi med njim in Maksencijem. Gregor IV., drugi naslednik papeža Evgenija II., prepustil mu je tudi l. 830., ne ozirajoč se na sklepe mantovanske sinode, metropolitansko oblast čez Benetke in Istro [2]). Maksencij tedaj takrat še ni prišel do svojega smotra, vender je svojemu nasprotniku mnogo škodoval v moraličnem oziru, ker gradenskega patrijarha so smatrali odslej sploh njegovi sovražniki kot vsiljenca in nepravega patrijarha.

Cesarja Ludovik Pobožni in Lotar sta v marsičem skazovala svojo naklonjenost do oglejskega patrijarha Maksencija. Prepovedala sta svojim pregledníkom (missi regii) soditi v onih krajih, kateri so bili lastnina oglejskih patrijarhov in potrdila oglejski, cerkvi vse poprej pridobljene imunitete in svoboščine [3]).

Za Maksencijem je sledil v Ogleji patrijarh Andrej, ki je najbrž vladal od 834—847. Rad bi si bil Istro za zmeraj zagotovil in zato se je obrnil po posredovanji furlanskega vojvode Eberharda do cesarja Lotarja, da bi mu ta potrdil metropolsko oblast čez isterske škofe [4]). Tudi Andrej je nadaljeval stari prepir z gradenskim patrijarhom Venerijem. Tedanji papež Sergij II. bi bil rad oba pomiril, pisal jima je in ja opominjal, da bi tako dolgo drug drugega ne nadlegovala, dokler ne bo sklical cerkvenega zbora, katerega bi se oba osobno v navzočnosti cesarjevi udeležila in se tam pogodila. Ker je pa papež prezgodaj umrl, ni prišlo do tega [5]).

Za Andrejem je prišel na patrijarško stolico Venancij, ki pa je le malo časa vladal (847—850). O njem se ne ve nič posebnega [6]).

Njegov naslednik bil je Tevtimar (850—871). Udeležil se je l. 850. sinode v Paviji in ravno tako tudi l. 855 [7]). Cesar Ludovik II. je potrdil njemu in njegovim naslednikom v listini od 30. oktobra 855. vsled priporočila furlanskega vojvode Eberharda za zmeraj metropolske pravice čez isterske škofe in cerkve, kar so že tudi prej storili različni cesarji in papeži oglejskim patrijarhom [8]).

Kar se gradenskih patrijarhov tiče, bile so nekatere točke o njih že omenjene, samo nekaj malega nam je še dostaviti. Imenovali smo že patrijarha Fortunata, po rodu Tržačana,

[1]) De Rubeis, Mon. eccl. Aquil. p. 408—420.
[2]) Czörnig, Das Land Görz und Gradisca, str. 210.
[3]) Ravno tam, str. 211, op. 2.
[4]) Gl. list od 30. okt. 855, De Rubeis, Mon. eccl. Aquil. p. 438—440.
[5]) De Rubeis, Mon. eccl. Aquil. p. 436.
[6]) Ravno tam, p. 437.
[7]) Ravno tam.
[8]) Ravno tam, p. 438—440.

ki je vladal od 803—825. Bil je brez dvojbe najznamenitejši patrijarh, kar jih je bilo na otoku Gradu, kajti bil je ob jednem izvrsten politik, nadarjen diplomat, uljuden dvornik, vnet cerkven pastir in tudi zvit intrigant, ki je bil zmerom pripravljen, delati nove spletke med vladajočimi osobami. Držal se je iz prva zvesto Karola Velikega in nasprotoval beneški ljudovladi. Ker na otoku Gradu nekaj časa ni bil varen pred Benečani, šel je v Istro in prebival pri svojih škofih, kateri so mu na vso moč izkazovali čast in spoštovanje. Cesar ga je takrat imenoval za kraljevega preglednika, da bi napravil red v isterskih stvareh in sodil ravnokar odstavljenega vojvodo Ivana [1]). Tega so namreč njegovi velikaši tožili pri cesarji in sodišče, sestavljeno iz svetnih in duhovnih gospodov, med katerim sta bila Fortunat in mejni grof furlanski Kadolaj, spoznalo ga je za krivega. To se je zgodilo še pred smrtjo Karolovega sina Pipina, tedaj pred l. 810. [2]) Cesar je nató Ivana odstavil in isterskim prebivalcem dovolil svobodno volitev njih škofov in opatov, županov in drugih uradnikov; ravno to je potrdil pozneje Karolov sin in naslednik, Ludovik Pobožni [3]).

Ker se je ravno takrat, ko je Fortunat bival v Istri in ni smel priti na gradenski otok nazaj, izpraznila puljska škofija, dobil je po prizadevanji cesarjevem od papeža Leona III. dovoljenje, da sme tako dolgo nadomestovati puljskega škofa in dobivati njegove dohodke, dokler se ne bo zopet povrnil na Grado. Pozneje se je toliko spoprijaznil z Benečani, da je smel na svoj otok nazaj. Dokler je cesar Karol živel, bil mu je naklonjen in še celo v svojem testamentu je daroval gradenski cerkvi mnogo zlatih in srebernih posod in drugih vrednostij. Fortunat sam se je tudi jako trudil, da je popravil in olepšal svoje cerkve na gradenskem otoku [4]).

V poznejših letih je Fortunat popolnem predrugačil svojo politiko. Cesar Ludovik ni bil več tako po njegovih mislih, kakor Karol. Tudi se je podal neki duhoven z Grada, Tiberij, na cesarjev dvor in ga tožil, da na skrivnem podpira vstajo hrvatskega Ljudevita, ker mu je poslal zidarjev in kovačev, da bi mu pomagali utrjevati gradove in ker ga vzpodbuja k vztrajnosti. Cesar je nató l. 821. poklical Fortunata na svoj dvor in ta se je delal, kakor da bi bil tudi pripravljen priti tjakaj, vender še zraven pristavil, da se mora prej podati v Istro. Zapustivši Istro delal se je, kot da bi hotel iti na gradenski otok nazaj, a skrivaj je pobegnil s svojimi somišljeniki v Zader k bizantinskemu namestniku Ivanu. Temu je naznanil uzrok svojega bega in on ga

[1]) Czörnig, das Land Görz und Gradisca, str. 225 i. d.
[2]) De Rubeis, Mon. eccl. Aquil. p. 396, 397.
[3]) Archiv f. Kunde österr. Geschqu. X. Bd. str. 18.
[4]) Czörnig, Das Land Görz und Gradisca, str. 227 i. d.

je precej poslal v Carigrad k cesarju [1]). Čez tri leta (824) je prišel Fortunat zopet v frankovsko državo v družbi bizantinskih poslancev, ki so šli k Ludoviku v Rouen. Fortunat se je hotel opravičiti pri cesarji, česar pa ni dosegel, ker bizantinski poslanci niso hoteli nič zanj storiti. Cesar ga je poslal k papežu v Rim, da bi se tam zagovarjal [2]).

Kar se Fortunatovega naslednika Venerija tiče, ki je pastiroval od 830—848., povedali smo že najznamenitejše stvari, ko smo govorili o patrijarhu Maksenciji in njegovem nasledniku.

5.

Tretja četrtina Balderikove mejne grofije bila je morebiti Istra. Kaki grofje so tam vladali od l. 828. naprej, nam ni znano. Pozneje za cesarja Arnulfa naletimo v Istri na mejnega grofa Odelrika, privrženca furlanskega Berengarja [3]).

Kar se Posavja ali spodnje Panonije med Dravo in Savo tiče, naletimo tu l. 838. na vojvodo Ratimara, h kateremu je pribežal za malo časa Privina in s katerim se je vojskoval Ratbod, mejni grof Iztočne pokrajine [4]). Sicer pa je bila ta dežela v tem času skoro po polnem samostojna in bolgarski vpliv je bil tam malo da ne izdatnejši, kot pa frankovski.

6.

Izpregovoriti hočemo še nekaj besed o Liburniji ob zdanjem Reškem zalivu in njenih vladarjih. Liburnija je bila 821. za vladanja vojvode Borne združena s hrvatsko državo v Dalmaciji [5]). Tudi v poznejših časih je Hrvatski pripadala. Liburnija in še celo precejšnji del denašnje Istre, ker bizantinski pisatelj Konstantin nam pravi, da se je hrvatska država raztezala ob morji do isterske meje in sicer do gorovja pri mestu Labinu v Istri [6]).

Leta 821. umrl je Borna, vojvoda v Dalmaciji in Liburniji. Po želji ljudstva in kraljevem dovoljenji sledil mu je njegov netjak Ladislav [7]). Tega naslednik je bil najbrž Mojslav ali Mislav, ki si je znal za bolgarsko-frankovske vojske pridobiti samostojnost in mu ni bilo treba več pokornemu biti frankovskim grofom. Cesar je ostal njegov pokrovitelj, a le po imenu [8]). Mojslav se je tudi bojeval z benečanskim doždom Tradonikom in potem ž njim mir sklenil v tretjem letu Tradonikovega vladanja [9]). Ako

[1]) Ann. Einh. a. 821, Mon. Germ. Script. I.
[2]) Ann. Einh. a. 824.
[3]) Archiv f. Kunde österr. Geschqu. X. Bd. str. 31.
[4]) Conv. Bag. et Carant., Mon. Germ. Scr. XI., p. 11; Ann. St. Rudberti Salisb. a. 838; Auctar. Garst. a. 838, Mon. Germ. Scr. IX.
[5]) Ann. Einh. a. 821: Borna dux Dalmatiae atque Liburniae.
[6]) Pr. Archiv f. Kunde österr. Geschqu. X. Bd. str. 31.
[7]) Ann. Einh. a. 821; Vita Ludov. imp. c. 34.
[8]) Rački, Viek i djelovanje sv. Cyr. i Meth. I, str. 40.
[9]) Mon. Germ. Script. VII. p. 17.

je tedaj Tradoniko, kakor nam benečanski zgodovinarji pripovedujejo, vladal od 836—864., sklenen je bil mir med Hrvati in Benečani l. 839. Za Mojslavom je sledil Trpimir, ki nam je znan iz neke listine od 4. marca 852[1]), v kateri čitamo, da je daroval nadbiskupiji spletski cerkev sv. Jurija v Putali in nekaj zemljišč z njih kmeti in desetinami [2]). Trpimirov naslednik je bil najprvo njegov sin Kresimir in potem Miroslav. Vladanje obeh bilo je le kratko, zadnjega je trajalo samo štiri leta. Okoli l. 865. je zapovedoval bojevni knez Domogoj.

[1]) Pr. Rad jugoslav. akademije, knj. XXVII, 1874, str. 201 i. d.
[2]) Arkiv za poviest. jugosl., knj. XI. 1872, str. 207.

Pregovori in reki.

(Nabral na Notranjskem Jakob Žnidaršič.)

Jednaki ptiči vkupe letajo. (Jednaki ljudje se druže.)

Hrani (štedi) v kotu (doma), vživaj na potu.

Kdor kam gre, od kod pride. (Kdor kaj poskuša, tudi kaj ve.)

Človek fali, blago (živina) krepá.

Vsaka slama svojo burjo, vsaka glava svojo pamet.

Goni konja čez most, če sili pod most. (Zastonj se trudiš.)

Najbolj je bolan, kdor néma (revež).

Kadar sečeš, me kličeš, kadar nakladaš, me čakaš. (To velja tatu, kateri krade drva.)

Kdor mêče izdira, od njih umira.

Zime volk ne ujé. (Zime ni moči zatreti.)

Kdor v tujo barko cveke (žreblje) zabija, pride ob nje. (Kdor tujo hišo popravlja, sploh tujo lastnino zboljšuje, dela za druge.)

Rajši gre voda tri dni okolo, kakor jeden dan v reber.

Kdor v dežji žehta, v lepem vremenu pere.

Ni rože na vrti, da b' obvar'vala smrti.

Bi šla baba v Rim, pa néma s čim.

Kadar se svinja v zelje navadi, treba je ali svinjo ubiti, ali zelje poseči.

Pamet pride, blago zgine. (Človek se spameti, ko je že vse zapravil.)

Kdor je dolžan, je na zdravem bolan.

Ako koza laže, rog ne laže. (Človek ne more zakrivati svojega slabega značaja, izdajo ga njegova slaba dela.)

Volk volká ne ujé.

Bolje, da vol pogine pri hiši, kakor pa miš od glada.

Za konjem naj gre še uzda. (Takó govori zapravljivec.)

Pošlji osla križem svet, nazaj ti pride uhàt, ko pred. (Martin v Zagreb, Martin iz Zagreba.)

Kar med tednom udobí, v nedeljo zdrobí.

Kdor nazaj gleda, naprej pade.

Naduha spravi človeka od kruha.

Kdor ima dosti sala, steno maže ž njim. (Kdor je bogat, kupuje si lehko nepotrebnih rečij.)

Dosti gospodarjev, malo sukenj. (Posel, kateri pogosto menjava gospodarje, prisluži si malo.)

Ne bo bôs umrl. (Ubili ga bodo. Takó pravijo o ónih, ki se radi pretepavajo.)

Kdor se z gospodo brati, néma s čim orati.

Kdor z gospodo črešnje zoblje, ostajajo mu repi.

Kar vrag ne more, mu baba pripomore.

Beži zlodej, baba gre.

Skušnja plača. (velja).

Kdor skak, tistî hap. (Kdor je marljiv in uren, ta si kaj pridobi.)

Kjer je večji kupec, tijà gre vrag srât. (Takó se pravi, kadar bogatina sreča doleti, a reveža ne.)

Vsaka kača ima svoj strup. (Vsak človek ima kako slabost.)

Pri vsacem uboštvu je pol lenobe.

Ljubezen ima štiri očí, pa je vender slepa.

Ženski jezik je iz pasjega repa; zató ženske vedno migajo ž njim.

Bog je ženski iztrgal jezik, ter ga usadil, in vzrastel je hren.

Ako hočeš imeti lepo ženo, stavi dobro vánjo, stavi lepo nánjo.

Priveži konja, kamor ti ukažem; ako ga pojé volk, kaj tebi mar? (Takó govori gospodar hlapcu ali delavcu, kateri ne posluša njegovih ukazov.)

Prvo leto pravi posel: to je gospodarjevo; drugo leto: to je naše; tretje leto: to je moje.

Ako vprašaš hlapca: „Čegav je konj?“ — odgovorí ti prvo leto: gospodarjev; drugo leto: naš; tretje leto: moj.

Kadar ogenj na ognjišči bučí, pravijo: Nekdo pride v hišo.

Ako se hočeš ubraniti volkodlaku, nastavi mu j e d e n črevelj. Ta črevelj obuje on na jedno nogo, potem ga sezuje, ter obuje na drugo nogo itd. Takó prejde čas, in ne more te mučiti.

Ni naše paše. (Ni pri nas vzrastlo.)

Burja veje, snegom seje, moj'ga srca nič ne greje. (Takó je govoril tožen mož.)

Jesti in piti drží dušo pri telesu. (Takó govoré, kadar gostu ponujajo jedi in pijače.)

Živ ne bom šel v jamo (v grób), tudi mrtev ne iz nje. (Takó se tolaži velik siromak.)

Vino pravi: Jaz sem dobro, dokler ti mene zmoreš (zmagaš), kadar pa jaz tebe (zmorem), gorje tebi!

Pojdi mu kaj, no! (Ne moreš mu nič storiti ali ubraniti.)

Boga imej v srci, svet pod nogami, smrt pred očmí, pa ne boš falil. (Takó me je učil moj kum.)

O preljuba vinska kaplja ti, moj'ga srcá veselje si. (Takó dé vesel pivec.)

To je grad in pristava. (To je vse. Takó se reče, kadar je česa (na pr. pridelka) malo.)

Živ se hoče pojesti. (Hudó se kesa.)

Prej bi se bil smrti umislil. (Takó pravi, komur se kaj nenadejanega dogodi.)

Kdor ritinsko hodi, svoji materi trugo méri.

Tiček moj zlati, sinek moj dični! (Takó se dobrikajo detetu.)

Mala maša, v vsacem grmu paša.

Kadar se začne post, vrzi préslico v gozd. (Ostavi prejo, in delaj kaj drnzega.)

Fermenta (turšica) pravi: Odkrij me do núh (nog), zasuj me do úh (ušes). Ali: Odkrij me do nohtóv, zasuj me do rogóv.

Kadar v dveh lunah cvete, sadja ni.

Sv. Gregor je materi kožuh prinesel. (O sv. Gregorji je še zima.)

Dva sv. Janeza sta: jeden dan krči, drugi ga izteže.

Ako se človek iztegne, v dan dregne. (Takó pravijo po letu, ko je jako kratka noč.)

Zôri ali zgôri. (Takó govori kmet v največji vročini.)

Po zimi se pravi: Iz vsacega oblaka sneg, iz vsacega grma volk.

Kadar se bolska (bliska) od Kopra, je suknja mokra (gotov dež.)

Celo leto pédi (pojdi, hodi), kvaterni teden doma sedi (kvaterni teden je gotovo mraz ali slabo vreme.)

V spomladi: sto vozov dežja, jeden voz blata; v jeseni: jeden voz dežja, sto vozov blata.

Zgodovinski pregled kranjskega trgovstva in obrta do francoske okupacije.

Spisal Ivan Vrhovec.

Po dolzih zadregah, križih in težavah oddahnil se je zopet srednjeevropski svet, ko je prevzel gospodarstvo sveta vztrajni in mogočni vladar Rudolf I. Habsburžan. Zdaj je zopet jelo po cestah in potih postajati varneje; trgovstvo, katero so hotele homatije medvladja skoro udušiti, pokazati se je smelo zopet na dan. Dobroto krepke vlade je čutila med avstrijskimi deželami tudi naša Kranjska, kjer je trgovstvo, ta živa žila blagostanja in najizdatnejši pripomoček narodovega napredka, sicer že tudi prej cvelo. Trgovske oči vse južne in srednje Evrope so bile obrnene na Adrijansko Morje in severno Italijo, kjer so cvele mogočne Benetke — Venezia la dominante — ponosna Genova la superba, Florencija la bella, Piza, Milan in druga sloveča laška mesta. Trgovstvo vseh nemških mest, ležečih na jugu reke Mene je bilo naslonjeno samo na Benetke in zgornje Laško. Njihovo trgovsko blago je moralo iti preko Tirol, Goriškega mnogo pak tudi preko Kranjskega, kjer je Ljubljana, glavno mesto in središče vsega trgovstva v deželi kmalu zelo obogatelo. Že jako zgodaj, že tekom 11. stoletja so živeli v Ljubljani bogati trgovci. Neki Peter Berlach je sezidal l. 1043. s pritrženim denarjem sirotišnico za dečke[1]) in neki Peter Baldaviz je ustanovil ž njim celó cerkev sv. Filipa[2]). Ta dva sta prva imenoma nam znana ljubljanska meščana.

Viri za zgodovino srednjeveškega trgovstva tekó jako skromno, vender pak se posnema vsaj iz njih lehko, da je bilo trgovstvo že v zgodnjem srednjem veku po Kranjskem jako razvito. Najjasneje dokazuje to trditev obilo število Židov, ki so živeli po deželi, zlasti pa v Ljubljani. Trgovstvo jih je privabilo v tolicem številu semkaj, da so si sezidali leta 1213. lepšo in dragocenejšo sinagogo, kakor so jo imeli doslej[3]). Židje so bili jako nevarni konkurentje in morebiti največ zaradi tega je nastalo l. 1290. preganjanje Židov[4]).

[1]) Valvasor, XI. 709.
[2]) ibid. XI. 691.
[3]) ibid. 710.
[4]) Laibacher Zeit. 1866. p. 342.

A nova doba se je pričela za kranjsko trgovstvo, ko je sèl prvi Habsburžan na prestol nemških cesarjev. Kranjska je prešla sicer že l. 1282. v avstrijsko last, a do leta 1335. so uživali njene dohodke koroški knezi; ko pak je poslednji koroški knez Henrik umrl, prevzeli so jo zopet Habsburžani. Je li ta koroška vlada od l. 1282—1335. storila kaj za povzdigo kranjskega trgovstva, ne vemo, ker ohranila se ni niti jedna listina o tej stvari; mogoče, da so zgorele v velicem požaru, ki je upepelil l. 1371. celó mestni arhiv[1]). A že iz prvih let avstrijske vlade se je ohranila trgovstvo varujoča in pospešujoča listina od l. 1360, ko se je potegnil Rudolf IV. za meščane in njihovo trgovstvo. Po srednjeveških nazorih so imeli pravico trgovstva samo mesta in trgi; prepovedano je bilo gospôdi po kmetih, prelatom in plemičem. Na Dolenjskem je bil tisti čas Št. Vid jako živahen kraj. Ob nedeljah in praznikih se je pričel okoli cerkve po končani službi božji šumeč somenj. Sicer je motil nedeljski mir, a ker je donašal oglejskemu patrijarhu dober dobiček, ni ga hotel prepovedati. Trgovali pak so kmetski trgovci z dovoljenjem svojih plemenitih gospodarjev, ki so si pri tem tudi svoje žepe polnili. Meščansko trgovstvo je trpelo s tem škodo; vsled tega se pritožijo zlasti Ljubljančanje ter prosijo Rudolfa IV., naj to nepostavno trgovstvo prepové. Rudolf je res takoj prepové, ne le v Št. Vidu, ampak tudi sicer po kmetih. Trgovati naj bi smeli odslej jedino le mesta in trgi, kajti le ti trgovci plačujejo od svoje trgovine doneske v kneževo blagajnico, med tem ko se kmetje izogibajo vseh carin in cestnin.

In takoj leto za tem se je potegnil Rudolf IV. v novič za kranjsko trgovstvo. Stara pravica je zabičevala tujim trgovcem, da morajo vse iz Trsta proti iztoku namenjeno blago skozi Ljubljano voziti, kjer se je pobirala od njega carina in cestnina. A baš zaradi tega so se je ogibali kolikor mogoče; vrhu tega pak je bila pot preko Štajerske za trgovce, namenjene na Ogersko ali više gori na Poljsko, mnogo ugodnejša. Zaradi tega je ponovil Rudolf l. 1361. staro pravico ter prepovedal izogibati se Ljubljane, ker po Štajerski hoditi dovoljeno je bilo le samo Zgornjeavstrijcem[2]).

S takimi pravicami so se pa se ve da škodile druge avstrijske dežele; kar je pridobila jedna, izgubila je druga. Tesna in nezrela trgovska politika srednjega veka ni znala še tacih nasprotij sprijazniti. Posebnih pravic so želele tudi Kranjski sosednje dežele. Jedna takih Koroški podeljena pravica je zadela tudi Kranjce. V koroški Št. Vid in mimo njega dalje so izvozili Kranjci mnogo domačega železa, ter uživali v Št. Vidu posebne pravice, ki pa jih je Rudolf IV. s tem omejil, da je Koroščem dovolil pobiranje novih

[1]) Valvasor, XI. 710.
[2]) Klun, Dipl. Carn. 16.

carin in cestnin od kranjskega železa. Koroščem in Kranjcem ob jednem ustrezati avstrijski knezi niso mogli, a ker jim je bila povzdiga po plemstvu zatiranega ter habsburški dinastiji z vsem srcem vdanega meščanskega stanu v prvi vrsti v skrbeh, odpravil je naslednik prezgodaj umrlega Rudolfa IV. Albert nove carine na Koroškem ter ukazal l. 1366., naj se od kranjskih trgovcev ne terja več novo uvedena cestnina, ampak plačujejo naj le toliko, kakor poprej[1]).

Mimo Ljubljane je bilo Novo Mesto takrat najvažnejši trgovski kraj. Od davnih časov sèm že je trgovalo s Hrvaško in Ogersko, ter pobiralo pristojbine od raznega tod skozi voženega blaga. Novo življenje pak mu je vlil Rudolf IV. s tem, da je dal temu kraju meščanske pravice. Le zatiški menihi, ki so popravili neki že l. 1237. omenjeni stolp ter ga izpremenili v magazin za žito, bili so odslej v Rudolfovo imenovanem mestu carine in cestnine oproščeni.

Zaradi že po prirodi zelo utrjene leže je postalo Rudolfovo brzo bogato in mogočno mesto, je ter zlasti z žitom na Ogersko jako živahno trgovalo. Tako bogate zaloge vsakovrstnega blaga so se nahajale le še v Ljubljani[2]).

Dobrodelni upliv habsburške vlade je čutila v prvi vrsti Ljubljana, ki je postala že za Rudolfa IV. veliko mesto, vsaj v zmislu srednjega veka. Richter[3]) jo ceni na 4—5000 prebivalcev; pošiljala je v vojsko habsburških knezov po 500 vojakov. Ko se je mudil Rudolf IV. l. 1360. v Ljubljani, bilo je prostora dovolj za veliko njegovo spremstvo in za jako obilo dostojanstvenikov in velikašev duhovskega in svetovnega stanu; kajti mimo obilice grofov in vitezov je bil navzočen oglejski patrijarh, nadškof solnograški in šest škofov[4]). Se ve da je mesto bilo po večjem še leseno. Leta 1361. in 1373. je pogorel velik del Ljubljane.

S prezgodnjo smrtjo Rudolfa IV. je izgubil kranjski trgovski in meščanski stan jednega svojih najboljših pospeševateljev, a k sreči ga tudi njegovi nasledniki niso pustili v nemar. Njegov brat Albreht III. je odpravil celó takoj v prvem letu svojega vladanja ono prej imenovano kranjskem trgovcem neugodno cestnino v Št. Vidu na Koroškem in tri leta za tem, l. 1369. je ukazal odpraviti nekemu Schärfenbergu cestnino, ki jo je samovlastno pod svojim gradom Mirno uvedel[5]). Trgovstvo v sosednjih deželah po Koroškem, Štajerskem in Hrvaškem je bilo za Kranjsko se ve da najvažnejše in kranjski trgovci so se brigali zato, da so dosegli pravice in svobodo za trgovanje po teh deželah. Leta 1376. je dovolil

[1]) Klun, Dipl. Carn. p. 16.
[2]) Mittheil. 1859. p. 4.
[3]) Richter, Gesch. Laibach's im Mittelalter, Klun, Archiv I. 208.
[4]) Dimitz, I. 229.
[5]) Mittheil. des hist. Vereins f. Krain 1866, p. 29.

vojvoda Leopold, da smejo Ljubljančanje trgovati po Koroškem in Štajerskem z vsem blagom razven s ptujskim vinom [1]). Toda kranjski pridelki so šli tačas celó do Dunaja in še dalje. L. 1389 dal je Ljubljančanom pravico, da smejo trgovati z benečanskim blagom po vseh njegovih mestih, celó na Dunaji kakor in s komer hočejo, izvzemši sploh prepovedanega blaga in vina, ki ga ne smejo iz Ptuja voziti [2]). Ko je odhajal leta 1377. vojvoda Albreht v križevniško vojsko na pogansko Pruse, pilo se je pri viteški slavnosti vipavsko in ljutomersko vino. P. Suchenwirt, ki je opisal to vojsko, pravi:

Nicht ander tranck man tzu den mal
Nur Wippacher und Rainfal
Und Luttenberger guten Wein,
Der sach wil ich getzeug sein.

Se ve da so ga avstrijski vitezi s seboj vzeli, a tudi pri tujcih je bila Kranjska kapljica poznana in se je je pri njih mnogo izpilo. Otokar plemeniti Horneck stavi vipavsko vino v jedno vrsto s teranom, malvazijem in muškatelcem, ter ga slaví, da greje srce in podžiga pogum.

In Valvasor pravi o kranjskem vinu, da so je daleč po svetu poznali, ter je na Nemškem n. pr. prodajali za malvazija in za vino iz Kandije [3]).

Trgovstvo je prinašalo meščanom toliko dobička in se je razvilo tako, da so se ga poprijeli tudi kmetovalci vkljub strogi prepovedi. Trgovali so se ve samo po kmetih in v domačiji, vender pa prestregli s tem marsikak meščanom namenjen dobiček. Že v prvih letih habsburškega vladanja so se pričele pritožbe meščanov proti kmetskemu trgovstvu, in skoraj ga ni avstrijskega kneza, ki ne bi se moral mešati v to nasprotovanje kmetskih trgovstvenih prizadevanj. Največ so se te prepovedi v kratkem pozabile in kmetje so trgovali z nova, ne meneč se niti za meščane, niti za kneževske prepovedi, kajti njihovi gospodarji, grofje in vitezi, podpirali so jih nalašč proti meščanom. Z živino, ki so jo gonili s Hrvaškega, ogibali so se vseh cestnin ter tem potem mesta v njih trgovini z živino jako škodovali. Že Leopold III. Pobožni je prepovedal to, a kmalu se je pozabilo in po njegovi smrti drezala so mesta v njegovega brata Albrehta III., naj prepoved ponovi; ponovil jo je sicer [4]), a koristila ni mnogo, ker take in jednake pritožbe meščanov ponavljajo se vedno.

Tako razvita je bila kranjska trgovina že v drugi polovici 14. stoletja, a nova še lepša doba obetala se jej je, ko je

[1]) Klun, Dipl. Carn. p. 18.
[2]) Klun, Dipl. Carn. 20.
[3]) Valvasor, III, 265,
[4]) Klun, Dipl. Carn. p. 21.

prišel od Benečanov vedno nadlegovani Trst leta 1382. pod habsburško oblast. Trst je bil popolnem svoboden. Benečani bi ga bili spravili radi pod se, kakor so si prisvojili Istro, ker spoznali so njegovo važnost za svoje trgovstvo, a ravno tako so jo spoznali avstrijski vojvode ter Trst od prvega trenutka z vsemi močmi podpirali, največkrat kranjskim trgovcem na kvar.

Še dve in tri sto let za tem so smatrali kranjski stanovi Trst za del kranjske ter zahtevali od njega, naj pripomaga kranjskim davkom in kranjskim težnjam. Se ve da se je Trst temu protivil, naslanjaje se na obširne pravice, ki so mu jih podelili avstrijski knezi, sprejemaje to svobodno mesto v svojo last. Trst je bil takrat manjši od Ljubljane, ker v teku srednjega veka ni imel nikoli več ko 4000 prebivalcev in še leta 1719. ne več ko 6000 [1]), med tem ko je imela Ljubljana že o Valvasorjevem času do 20.000 ljudij. Ne takoj od pričetka, vender pa kmalu je nastala med Trstom in kranjskimi trgovci dolgotrajna razprtija. Od pričetka je nosilo novopridobljeno mesto kranjskemu trgovstvu velik dobiček, ker iz prve roke so prejemali naši trgovci v Trst pripeljano blago, ki je šlo po večjem vse skozi Kranjsko. Benečanom je bilo žal po Kranjskem in Trstu so skušali škoditi z lepa in z grda.

Kranjci so trgovali z Benečani že prej jako živahno. Za tuje dežele, deloma pa tudi zase so kupovali v Benetkah zlate in sreberne orijentalske dragocenosti, bisere, žlahtno kamenje in pridelke indijskega rastlinstva, dišave i. t. d. A tudi po umetno zdelano orožje so hodili tjekaj ter vozili na Kranjsko drage tkanine, prte, svilene zdelke, fino usnje i. t. d. Za te potratne stvari pa so prodajali v Benetkah po večjem domačo surovino, platno, živo srebro iz Idrije, kožuhovino, največ pa so stržili za železo iz železnikov, kjer so ustanovili l. 1348. Lahi fužine. Prvi lastniki železnikov so Giacomo i Bartlmä Zhab, Muron Silvester in Monsiodin. Sicer so Slovenci že davno prej tu rudarili, a v tehnični dovršenosti se njihovo blago ni moglo skušati z beneškimi zdelki. Tujci so jih naučili finejšega obdelovanja in odslej se kaže, da je postala kupčija z Benetkami še živahnejša. Odkar so se Tržačani Habsburžanom poklonili, poskušali so Benečani svoje trgovstvo mimo Trsta proti iztoku in zapadu navoditi, ter se ozirali pri tem zlasti na Kranjsko. L. 1408. so prosili ljubljanski trgovci beneškega vojvodo Mocenigo, naj se jim v Benetkah dajo pravice, kakor jih imajo nemški trgovci iz Ulma, Augsburga, Regensburga, Norimberga, Dunaja in iz druzih mest.

Habsburški vojvoda Ernst sam ne spoznavši, da škodi s tem Trstu samemu, potegoval se je v Benetkah za Kranjce. Nemški trgovci so imeli v Benetke svoj vhod, kjer so se jim dovolile posebne pravice glede carine in cestnine. V poseben magazin

[1]) Mittheil. 1847 p. 2.

„fonticum Theutonicorum“ (fondaco dei Tedeschi), se je vozilo blago nemških trgovcev. Jednake pravice so zahtevali tudi Kranjci, in Benečani so jim jih dali radi, ker kranjsko trgovstvo jim je vrglo mnogo. Odslej so privažali Kranjci svoje blago v nemško zakladnico [1]).

A baš takrat, ko se je kranjska trgovina na vseh koncih in krajih opomogla in se na vse strani razcvetati začela, pritisnila je od vzhoda nanjo turška sila, ki jo je skoro do dobra zadušila. Takoj v pričetku XV. stoletja so napali l. 1408. Metliko in Črnomelj [2]), torej ravno tisto leto, ko je beneški vojvoda Mocenigo dal ljubljanskim trgovcem v Benetkah take pravice, kakor so jih uživali Nemci. Vsa pozornost kranjskih mest se je morala odslej obračati od trgovstva k bojevanju. Ko so pridrli leta 1416. sovražniki na Kranjsko, ukazal je knez Ernst deželnemu glavarju Ulriku Šenku z Ostrice, naj se mesto utrdi in obzida in da naj mu pri tem pripomagajo tudi plemiči, ki imajo svoje hiše v mestu; vsa dežela naj se udeleži zgrade mestnih zidov [3]). Plemiči so se branili zidanja, a Ernst dovoli Ljubljančanom, da smejo celó njihove hiše podreti. Z ograjo mesta je habsburški knez zavaroval mesto še le proti nepričakovanim in hudim napadom turškim, zagotoviti se je moralo še na drugo stran. Da ne bi mestu kdaj živež pošel, zlasti ko bi trgovske zadruge se sporazumele ter živež predrago prodajati začele, ukaže vojvoda Ernst, da je dvakrat na tednu, v sredo in soboto, vsakemu dovoljeno meso v mestu prodajati [4]), kajti zaradi obilega ljudstva, ki je pritisnilo k zidanju, nastala je dragina. Zidovje je stalo mnogo in da se Ljubljančanom vsaj nekoliko troški povrnejo, dovolil je vojvoda Ernst Ljubljančanom dohodke in užitek od mesnic pri mostu [5]).

Turki so nadlegovali odslej deželo pogostokrat, ter pridrli n. pr. l. 1425. in 1431. vanjo [6]). Trgovska pota so se popolnem zaprla, kar dokazuje velika cenota, ki je nastala v Ljubljani. En star (2 vagana) pšenice veljal je 26 soldov, en star rži 4, en star ajde 2 „Batzen“. En tovor vipavskega vina se je prodajal po 30 grošev, za 1 sold kupilo se je 12 jajec [7]). K sreči pa je bil novi gospod Kranjske Friderik IV. jeden največjih pospeševateljev dežele. Sicer se delovanje tega moža jako razno opisuje, a vsaj za Kranjsko si je zaslužil pridevek „modrega kralja“ v vseh ozirih. Mnogo njegovih ustanov se je ohranilo do denašnjega dné; dobrote, ki jih je delil, bile so velike. Zaradi turških napadov sta pojemala trgovina in obrt bolj in bolj. A pretila je še druga ne-

[1]) Mittheil. 1865. p. 1.
[2]) Valvasor XI. 389.
[3]) Klun, Dipl. Carn. p. 23.
[4]) Klun, Dipl. Carn. p. 23.
[5]) ibid. p. 27.
[6]) Dimitz, I. 263.
[7]) Richter, Gesch. d. Stadt Laibach, Klun, Archiv 222.

varnost. Od avstrijskih knezov podpirani Trst je potiskal kranjsko trgovstvo, zlasti odkar se je prepovedalo uvaževanje kranjskih pridelkov v Trst. Ker sta bila sinova prejšnjega gospoda Kranjske še premlada za vladanje, prevzel je njihov strijc tirolski Friderik „s prazno mošno“ ta posel, a za Kranjsko se ni dosti brigal; niti jedne listine v prid dežele se ni našlo. Ko pa je mladi Fri- IV. prevzel gospodarstvo na Kranjskem, pritožili se se kranjski trgovci takoj. Friderik IV. usliši njihovo pravično prošnjo, ter ukaže Trstu, naj brez ovir dopušča kranjskim trgovcem vvažati svoje blago v Trst, kadar in kakor se jim poljubi [1]). A ne samo Tržačani so ovirali kranjsko trgovino, nego tudi lastniki cestnin po cestah, ki so držale v Trst in na Laško. Zlasti je trl Kranjce Mihael Reichenberger na Hasbergu, in sicer s tem, da je novce, kakor so bili Kranjcem navadni, drugače zaračunjeval — v škodo Kranjcem. Friderik je prepir tako končal, da je Reichenbergerju na tanko določil, kako naj se denar prejema in uračunja [2]). Sploh so delali plemiči trgovcem zapreke, kolikor so jih mogli.

Kranjci so trgovali jako živahno z živino, ki so jo Hrvatje in Madjari priganjali proti Ljubljani. Zunaj mesta je bil pripravljen zanjo velik pašnik, da ni bilo skrbeti za živež, a Jurij Černomaljski in Jurij Višnjegorec (Weixelberger), avstrijski vicedom, dal je te pašnike ograditi, ter celó Ljubljančanom le proti plačilu dovolil svojo živino tu sem goniti. Se ve da so živinski prodajalci zaradi tega izostajali — in k obilici druzih trgovskih zaprek se je pridružila še tá. A velik prijatelj kranjskega napredka Friderik IV. ukaže imenovanima gospodoma, da zagraje takoj odstranita — leta 1451 [3]). Ta ukaz je bil tem važnejši, ker kranjski kmetje niso marali goniti živine na sejm, ampak prodajali so jo po kmetih o shodih pri cerkvah in po vaseh, kjer se jim je gotovo bolje plačevala. Izgovarjali so se namreč, da novi denar, ki ga je dal Friderik IV. kovati, je slabejši, nego je bil stari. Zaradi tega je ukazal cesar svojemu namestniku, Juriju Rainerju , naj skrbi zato, da se bo živina s kmetov na sejm v Ljubljano gonila [4]). Stare pritožbe zaradi trgovstva, s čimer so se meščanom na škodo pečali prebivalci po kmetih, ponavljajo se zopet. Brez kacega dovoljenja so osnovali se nedeljski semnji v Šmariji, na Igu in drugje [5]). Cesar Friderik je sicer ponovil prepoved gledé kupčije po kmetih, a kmetje so se malo zmenili zanjo, ker jih je plemstvo hujskalo proti mestom. Ukazalo je svojim kmetom, da morajo svoje trgovsko blago najprej njemu v prodaj ponujati. Cesar sam se je moral mešati v ta prepir plemstva z mesti ter ukazati l. 1489., naj prodajajo kmetje svoje blago popolnem svobodno, komur in

[1]) Klun, Archiv I. 261 list. 32.
[2]) Klun, Archiv I. 262 list. 33.
[3]) Klun, Dipl. Carn. p. 31.
[4]) Klun, Dipl. Carn. p. 31. Klun, Archiv I. 271. list. 43.
[5]) Klun, Dipl. Carn. p. 31. Lichnovsky, VIII. reg. 1467.

kakor hočejo [1]). A že l. 1491. treba je bilo prepoved zopet ponoviti. Vse žuganje ni pomagalo nič, celó ne, da se bo kmetom živina odvzela, če se zasačijo pri prepovedanem trgovstvu. A važnejše nego domače trgovstvo, bilo je ono na tuje, zlasti v Benetke. Cesar Friderik, ki je podpiral razvitek tržaški na vse načine, ukazal je, da se mora vse blago, ki se iz notranjih avstrijskih dežel na Laško vozi, v Trstu oglasiti, da se zacari. Ker je pa bil Benečanom Trst trn v peti, skušali so navoditi kranjsko trgovstvo mimo Trsta v Istro. Kranjskim trgovcem je pot čez Koper bolje ugajala in skušali so se cesarskih povelj ogibati. Tržačani zatožijo Kranjce o prvi priliki pri cesarji Frideriku, ki jim ukaže, naj zapró vse predele, ki drže iz Kranjske v Istro in Koper, — ob jednem pa ponovi strogo svojo prejšnjo prepoved gledé plačevanja carine in cestnine. S tem pa se je napravila Koperčanom in Benečanom škoda, in uganili so jako čudno pot za ohranitev kranjskega dovažanja. Koperčani prosijo Benečane, naj se pri cesarji zanje potegnejo, da prekliče svojo prepoved. Benečani so res poskušali s prva stvar mirno poravnati, a Tržačani so poslali pred Lokve, koder je šla cesta, ogibajoča se Trsta, v Koper. Oboji, Lokvičani in beneški Koperčani, prosijo v Benetkah, naj posredujejo pri cesarji.

Ker se Benečani s Friderikom IV. niso mogli pogoditi, zgrabili so za orožje, ter poslali vojne ladije pred Trst, njihov koperski kondotieri Gavardo iz Brescije pa dobi povelje, naj zasede mejo proti Trstu ter kaznuje najostreje vsako škodo ali krivico, ki bi se Koperčanom delala. Vrhu tega pa je zahteval še Gavardo za Kranjce prosto pot mimo Moka v Koper, sicer bode mesto požgal [2]).

Proti tej nevarnosti, ki je Trstu pretila, skliče cesar Friderik IV. kranjske cerkvene dostojanstvenike, plemiče in mesta k posvetovanju, kako bi se dale homatije med Trstom in Benetkami poravnati [3]).

Ta pomoč ni bila izdatna, ker težko da so se Kranjci zelo potrudili, saj so se bojevali proti svojemu pridu ter si v srcu želeli, da obveljajo njim ugodne benečanske zahteve. Cesar Friderik je moral Kranjcem v drugič ukazati, naj zberó vojake po deželi Trstu na pomoč [4]). A tudi zdaj se ni več doseglo, kakor da se je l. 1463. sklenil mir z Benečani. Trdnjavice Mocco, S. Servolo in Podgrad so dobili Benečani v pest, Tržačanom pa se je prepovedalo izvažanje soli po morji [5]). Izid vojske je bil torej Kranjcem jako povoljen in lehko so brez ovir tod mimo trgovali s Koprom in Benečani sploh [6]).

[1]) Klun, Dipl. Carn. p. 47.
[2]) Löwenthal, Geschichte von Triest pag. 67 u. 68.
[3]) Lichnowsky, VII. reg. 803.
[4]) Lichnovsky, VII. reg. 815.
[5]) Lichnovsky, VII. 74, Löwenthal 7.
[6]) Löwenthal, ibid. 67—70.

Mir je bil za kranjsko trgovstvo jako ugoden, ker ceste proti jugu so postajale od dne do dne važnejše. Iz Ljubljane so tekle ceste na vse strani, najvažnejša pak je bila ona proti Trstu, ki se je pri Logatci odkrojila čez Hrušico mimo Podkraja in Vipave proti Gorici, od koder je peljala dalje na Friulsko in Benečansko. V Maranu je bila tačas najvažnejša zaloga vsakovrstnega blaga. A tudi ob morji doli proti proti Trstu in Reki je šla iz Gorice važna cesta, kjer so se shajali kranjski trgovci prihajajoči po cesti, ki se je zavila pri Postojini proti Reki. Mimo teh cestá je držala še posebna cesta v benečanski Koper[1]).

Za povzdigo tega trgovstva je storil Friderik IV. jako mnogo; pomnožil je v Ljubljani število sejmov, na pr. l. 1479. ko se je uvedel 14 dnij trajajoči sejm sv. Elizabete[2]). V pričetku Friderikove vlade je imelo mesto le dva sejma, do njegove smrti (1493) povišalo se je njih število na pet. Za popravljanje mostov je dovolil l. 1477. pobiranje mostnine po vinarji od tovora, o sejméh pa po dva[3]). Brodniki na Savi so odirali trgovce terjaje previsoke brodnine; cesar je ukazal deželnemu glavarju, naj se pobrini zató, da se razvoj trgovstva s tem odiranjem ne bi zaviral[4]). Prepovedalo se je prekupljevanje ter se l. 1491. ukazalo dovažanje potrebnih pridelkov v mesto. Zadnjo dobroto iz Friderikovih rok so prejeli Kočevci l. 1492. Jako mnogo hudega so prestali vsled turških napadov. Da si nekoliko opomorejo, dovolilo se jim je trgovstvo z živino, platnom in drugimi pridelki na Hrvaško in drugam[5]).

Proti severu držeče ceste so ovirale visoke Karavanke, a trgovska vztrajnost slovenska je zmogla tudi te ovire. Po teh cestah se je zvozilo mnogo soli in železa na Koroško. Že l. 1390. se je tovorila sol čez Ljubelj in Kapljo[6]). Iz Ljubljane je držala cesta ob Kokri v Kapljo in Velikovec ter tod mimo v Št. Vid, druga, tudi važna trgovska cesta pa proti Trbižu, od koder se je razcepila na jedno stran preko Predila iz Bolca proti Gorici, na drugo stran pa v Beljak[7]). Razne ceste so vodile Kranjce dalje proti Dunaju in na sever na Nemško. Celó do Ahna so tržili kranjski trgovci. To mesto, zdi se, bilo je v trgovskem oziru jako važno in vedno je bilo gori obilo kranjskih trgovcev. ki so si prislužili toliko, da so osnovali celó l. 1495.[8]) cerkveno ustanovo sv. Cirila in Metoda. s slovenskim beneficijatom. Na tuji zemlji, sredi Nemcev obredovali so slovensko, častili so svojega Boga v domačem jeziku. Trgovci iz Kranja in Ljubljane so si zaslužili to čast. Pravico za nameščenje slovenskega

[1]) Krones, Oesterr. Gesch. III. p. 66.
[2]) Klun, Dipl. Carn. 45.
[3]) ibid. 43.
[4]) ibid. 42.
[5]) Lichnowsky, VIII. reg. 1861.
[6]) Muchar, Gesch. v. Steierm. VII. 33.
[7]) Krones, III. 66.
[8]) Valvasor, XI. p. 712.

jezika veščega duhovnika pridržali pak so ljubljanskemu in kranjskemu mestnemu zboru, pač zató, da ne bi Nemci kdaj namestili kacega svojih rojakov. Prvi kaplan v Ahnu je bil neki Christianus Elchenraidt, alias Scherberch l. 1495. Temu jih je sledilo še deset. O Valvasorjevem času je kaplanoval gori še neki Egidius Hermes, a pozneje se je ta kaplanija pozabila in ustanova je prišla v tuje roke[1]).

Sicer je napel Friderik III. vse svoje moči v prospeh in blagostanje kranjske dežele, kljub temu pak je trgovstvo in obrtstvo bolj in bolj konec njegovega vladanja pojemalo, kar dokazujejo pač najživeje obile prepovedi kmetskega trgovstva. Časi so bili preresni; Turki so pritiskali vedno huje, ter vstavili trgovstvo. Friderikov sin in njegov naslednik Maks I. je bil vladar mlad, srčan in vnet za vse lepo in dobro, a njegova prevelika slavohlepnost ga je zamotala v drage in dolgotrajne vojske, ki so izsesavale njegovim deželam najboljši sok. Davki so postali že skoraj neznosni. Ni mu bilo dovolj turških navalov, iz zelo ničevnih uzrokov se je zamotal v desetletno vojsko z Benečani, ki so jo slovenske dežele, v prvi vrsti Kranjska, jako hudó čutile. Ker davkoplačevanje po mestih in trgih ni bilo še urejeno, navalila se je vsa teža davkov na velike posestnike po deželi, in od velikoposestnikov, ki niso hoteli, da se jim dohodki zmanjšajo, na kmete. Pritisnili so ravno kmete tem huje. Nikdar nasičeno gospôdo je bilo pač težkó zadovoljiti. Polje ni moglo kmetov več lakote braniti; poprijeli so se torej obrta[2]), ter si ž njim služili svoj kruh po samostanih in graščinah, v sili in zadregi pa so se lotili zopet tolikokrat prepovedanega jim trgovstva. Zopet nove pritožbe meščanov! Kmetsko trgovstvo so želeli uničiti, če tudi na svojo škodo.

Nič čuda, da so se kmetje proti takemu zatiranji in odiranji od vseh stranij uprli; upor je zaplapolal po vsej deželi ter pahnil kmete v največjo revščino. Pravični cesar Maks I. se je potegnil v vsaki priliki za stiskane kmete, a dregnil je s tem le v sršenovo gnezdo. Zameriti se veliki gospôdi ni smel, saj mu je plačevala največ davkov, da si tudi s kmetskimi žuli, zameriti se pa tudi ni smel mestom in trgom, ki so ravno tačas zadobivali politične pravice drugo za drugo. Že l. 1501. so se pozvali zastopniki Ljubljane v deželni zbor, l. 1504. se jim je dala prosta volitev župana itd.[3]).

Kljub viharnim vojskinim časom je ostajal Maksu I. še čas, da je obračal mestom svojo pozornost. Takoj v prvih letih svojega vladanja se je skazal ljubljanskim trgovcem dobrotljivega. Kočevje in Ribnica sta bila že takrat važna trgovska in obrtnijska kraja in mnogo tujcev je prihajalo tjakaj po blago. Ogibali pa so se za-

[1]) Valvasor XI. 713.
[2]) Klun, Dipl. Carn. p. 56.
[3]) Klun, ibid. p. 55.

radi drazih cestnin in carin radi Ljubljane ter po stranskih potih v Kočevje in Ribnico zahajali. Tem potem škodovani Ljubljančanje si izprosijo l. 1496. od Maksa I. dovoljenje, da smejo zapreti vse stranske poti ter prisiliti tuje trgovce na cesto skozi Ljubljano. Izgovarjali so se, da je mesto v poslednjih vojskah in zlasti o poslednjem groznem požaru sila veliko trpelo[1]).

Tuji trgovci so prihajali največ z Ogerskega, Hrvaškega in Laškega. L. 1503. so jih prisilili Ljubljančanje vsled cesarskega ukaza[2]), da niso smeli skozi šest tednov svojega blaga druzemu prodajati, kakor le ljubljanskemu trgovcu in potem še le tujcu. Če bi ga pak tekom šestih tednov ne odveli, dovoljeno jim je bilo še le tedaj odriniti dalje.

Za kratkovidnost tedanjega trgovstva pač ni treba boljšega dokaza. Res da so vsled tega ukaza kupovali Ljubljančanje tuje blago lehko ceneje ko prej, res, da so tuji trgovci popustili v teku šestih tednov marsikaj novcev v mestu záse, za svoje posle in svojo živino, res, da je marsikdo svoje blago rajši ceneje prodal, kakor da čaka konca šestega tedna, a s tem so si tudi tujce odpodili, ki so se s svojim blagom zasukali rajši na bolj tolerantne strani.

Na Kranjskem se je nahajalo takrat mnogo kožuhovine; Ljubljana je bila glavna zaloga zánjo, kamor so prihajali tujci pónjo. A polagoma so jo jeli opuščati ter hodili na Hrvaško pónjo, kar pa jim je Maks l. 1513. prepovedal ter ukazal, da jo morajo še nadalje v Ljubljani kupovati[3]). Se ve da je zelo dvomljivo, če se je ta zapoved dala zvrševati.

Kljub tem oviram pak je prihajalo v Ljubljano vender še toliko tujega blaga, da dotedanje shrambe niso več zadostovale. Ravno isto 1513. leto je dovolil Maks Ljubljančanom napravo novih shramb, kamor naj shranjujejo tuji trgovci svoje blago, ter plačujejo za to neko malo pristojbino. Odslej se tuje blago ni smelo drugje tehtati, kakor na mestni tehtnici, za kar se je morala plačevati zopet mala svotica[4]).

Kolikor si meščani trgovstva niso sami ovrli, ovrli so jim ga njihovi plemeniti nasprotniki, ki so svojim kmetom celó prepovedali v mesta žito, živino, vino, platno, kožuhovino in druge domače pridelke dovažati; a tudi proti temu početju so se skušali meščanje l. 1513. s strogim cesarskim ukazom zavarovati[5]).

A ne samo doma, tudi v sosednjih deželah je podpiral Maks kranjske trgovce. Jako važno je bilo trgovstvo z železom na Koroško. V Velikovci so uživali kranjski trgovci od starih časov po-

[1]) Mittheil. 1866. p. 30.
[2]) Klun, Dipl. Carn. p. 54.
[3]) Klun, Dipl. Carn. p. 58 in 59.
[4]) Klun, ibid. p. 60.
[5]) Klun, ibid. p. 58.

sebne pravice, katere so jim Korošci jeli kratiti[1]). Že leta 1503. se je potegnil Maks zanje, a ta prvi opomin ni mnogo hasnil, kranjske pritožbe so se takoj drugo leto ponovile, da jih Korošci ovirajo pri zidanji založnic, pri spečevanji in prevažanji železa skozi Velikovec in Maks je moral Koroščem z ostrimi kaznimi in svojo nemilostjo pretiti, če bodo Kranjce še dalj škodili[2]).

A drugače so odločevali habsburški knezi, kadar se je šlo za blagor Trsta. L. 1496., torej ravno isto leto, ko se je ukazalo stranska v Kočevje in Ribnico držeča pota zapreti, naročil je Maks kranjskim trgovcem Trst s potrebnim žitom in druzim živežem preskrbljevati, ter ga tu celó dva solda ceneje držati, kakor drugje[3]), da si tudi so se branili Tržačani leta 1439. kranjskega žita, moke, mesa in druzih domačih pridelkov na vso moč[4]). Do benečanskih vojská so trgovali Kranjci izogibajoč se Trsta jako živahno z Istro, zlasti s Koprom, ko pak je Maks odvzel Benečanom one kraje, ki so varovali cesto v Istro, ukazal je Kranjcem, da morajo zopet preko Trsta hoditi, ter tu navadno cestovino in carino plačevati. Z Benečani l. 1518. skleneni mir je zaprl Kranjcem zopet Istro, kamor se ni smel noben kranjski pridelek voziti, razven če se je plačala carina v Trstu. Celó z neotovorjeno živino se je moral prodajalec skozi Trst vrniti domov, da Trst ne izgubi svojih dohodkov. V Trstu je moral kranjski trgovec svoje blago tri dni na prodaj ponujati, da si tudi bi ga na benečanskih tleh lehko takoj in draže prodal. Žitno trgovstvo, ki so se ga Tržačani še za Friderika IV. tako branili, prešlo je po polnem v tržaške roke.

V razvoju svojega trgovstva zadrževani kranjski trgovci so se obrnili z vsemi svojimi močmi proti tujcem v deželi, ki so spravili sčasoma velik del trgovstva v svoje roke; bili so to Židje. Kranjska zgodovina jih omenja prvikrat leta 1213.[5]) Leta 1290. je nastalo preganjanje Židov.[6]) Odslej so živeli dolgo v miru, ter na tihem izpodrivali kranjske trgovce, mimo tega pak si tudi s posojevanjem bogastvo delali, zlasti Turjaški grofje so imeli ž njimi mnogo opravka v tej stvari.[7]) L. 1408. pak je nastal zopet prepir in tepež med Židi in kristjani,[8]) a Friderik IV. jim je dal vse prostosti. Celó davkov niso plačevali tolicih kakor kristjani, za Friderika IV. samo 500 gl., v Trstu pak celó nič. A pod Friderikovim naslednikom so se jele pritožbe proti njim vedno bolj glasiti in l. 1496. so ponudili kranjski stanovi na deželnem zboru v Mariboru

[1]) Ibid. p. 53.
[2]) Ibid. 55.
[3]) Löwenthal, Gesch. v. Triest, p. 74.
[4]) Klun, Dipl. Carn. 28.
[5]) Valvasor, XI. 710.
[6]) Laibacher Zeit. 1866, p. 342.
[7]) Mittheil. 1861, p. 48–65.
[8]) Valvasor, XI. 711.

cesarju Maksu I. 4000 gl. odškodnine, ako Žide iz dežele zapodi[1]), da si tudi so plačevali Židje po vem Kranjskem le 3000[2]) gl. Tako zelo jim je bilo do tega, da se jih iznebé. Maks I. je vsled te ponudbe ukazal sicer, da morajo oditi do sv. Trojice 1497. leta vsi Židje iz dežele, a pozneje je to zapoved preklical, ker iz l. 1510. se je ohranil cesarski ukaz, ki prepoveduje kratiti Židom njihove pravice, bodi si po mestih, bodi si po trgih in kmetih. A l. 1515. so jih potisnili Kranjci vender iz dežele ter dobili trgovstvo na Laško zopet nazaj. Po kmetih se je nahajal pač tudi še tu pa tam kak Žid, a l. 1672. se jim je tudi to prepovedalo. Prvi Žid prišel je še le l. 1809. s Francozi zopet v deželo.[3])

Proti temu kvarenju kranjskega blagostanja obrnili so se kranjski stanovi do Maksovega naslednika kralja Ferdinanda I., naj imenuje vsaj nepristransko komisijo, da to stvar na kak način razsodi, a Ferdinand jim niti odgovoril ni.[4])

S Kranjsko vred pak je trpela tudi ubožna, nerodovitna Istra. L. 1531. so poslali Koperčani zaradi tega poslance v Ljubljano, naj izprosijo ugodnejšega ukaza; koperski škof sam je podpiral prosilce. Ko Tržačani to zvedo, pošljejo tudi oni poslance k Ferdinandu v Prago s prošnjo, naj ostane pri starem. In ostalo je! Ferdinand je dajal Tržačanom le še nove prostosti.[5])

Kranjski že tako škodovani trgovini se je pripravljal še drug, jako hud udarec. S tržaško soljo so trgovali Kranjci že pred Habsburžani[6]); to trgovstvo jim je nosilo jako mnogo dobička, kar je tudi avstrijska vlada spoznala. Le ta dobiček je hotela sami sebi nakloniti, napraviti leta 1536. zalogo soli v Ljubljani ter si monopol za sol zagotoviti. Da si Kranjci tudi zaradi obilih tržaških privilegij pri soli niso več toliko zaslužili, vender jih je to sila razburilo. Brzo pošljejo poslance h kralju ter jim naroče, naj ga opomnijo njegove prisege gledé deželnih pravic ter mu obetajo z uporom po vsej deželi in s prelivanjem krvi, ki jo bo imel vso na svoji vesti, ako nove naprave ne prekliče. Ker se je Ferdinand I. o tako resnih časih bal novih homatij, dosegli so poslanci svoj namen; kraljeva zaloga soli se je odpravila, v nji naložena sol za svojo ceno prodajala, vender pak se je zahtevala odškodnina osmih krajcarjev od vsacega tovora.[7])

Najbolj žal pak je bilo Kranjcem po trgovstvu z Benečani; zamrlo je skoro popolnem, odkar se je moralo vsako blago v Trstu oglašati. Zaradi velicega dobička so skušali zoper vse kraljeve

[1]) Laibacher Zeit. 1866, p. 352.
[2]) Mon. Habsb. I. 2, p. 929.
[3]) Laibacher Zeit. 1866, p. 353.
[4]) Dimitz, Gesch. Krain's II. 291.
[5]) Dimitz, l. c.
[6]) Mittheil. 1862, p. 71.
[7]) Dimitz, ib. II. 150.

zapovedi z Benetkami neposredno trgovati, se ve da po suhem, in Benečani sami so jih na skrivnem podpirali, zlasti pak prebivalci malih krajev v tržaški okolici, Lokva, Škedenj itd. Dokler je imelo kranjsko trgovstvo pot tod mimo, bogateli so tudi ti kraji sami, zlasti pri nakupovanji in prevažanji žita, ki je prihajalo preko Senožeč. Se ve da so se Tržačani s svojimi beneškimi nasprotniki in njihovimi kranjskimi prijatelji večkrat sprijeli in o jedni taki priliki so Lokve do tal zgorela. l. 1563.[1])

Ta nezgoda je zadela Benečane, oziroma Istrijane in Kranjce ob jednem, zlasti razjarjeni so bili Kranjci, ki odpošljejo posebno preiskovalno komisijo v Trst. Sedem pri tej nezgodi najbolj prizadetih odpeljejo s seboj, ter jih obsodijo v Ljubljani na vešala. A Tržačani so imeli imenitnega priprošnjika, sinaho kralja Ferdinanda samega. Ljubljančani so morali ujete obsojence izpustiti ter škodo povrniti. Na trgovstvo mimo Lokev pak se odslej še misliti ni smelo.[2])

A kranjski trgovci so bili neumorni v iznajdbi novih trgovskih cest. Odkar so jeli avstrijski knezi Trstu v roke streči, zasukalo se je kranjsko trgovstvo proti Gorici in od tod na Beneško Maks I. ga ni še zabranjeval in v početku svojega vladanja tudi Ferdinand I. ne. L. 1523. potrdil je celó stare pravice, ki so jih uživali kranjski trgovci za goriških grofov gledé uvažanja vina, žita in druzih pridelkov[3]), a Ferdinand I. je l. 1544. tudi to pot zaprl, ter obložil na Beneško gnano goved s carino, ki se je pobirala v Ljubljani in Tolminu. S tem ukazom pak je zadel tudi Goriško, ki je kupovala svojo klavno živino na Kranjskem. Goričani so se pritožili takoj in njih deželnemu glavarju se je posrečilo izprositi od Ferdinanda I. malo olajšanje za Kranjce. Za živino, ki se je na Goriškem poklala, vračala se je carina. A dolgo to ni trajalo. Ferdinand I. je bil v vednih denarnih zadregah; k carini pak so se vsi knezi radi zatekali. Ne dolgo in obložilo se je razven žita vse na Goriško uvaževano kranjsko blago s težkimi carinami. Kranjcem godila se je velika krivica; pobirala se je namreč carina od blaga že na Kranjskem, potem pak še na Goriškem, torej dvakrat, le za žito, ki je ostalo na Goriškem samo enkrat in sicer v Podkraji. A od žita, ki je šlo dalje na Benečansko, terjala se je kljub temu višja carina.[4])

Po vseh teh ponesrečenih poskušnjah so morali skrbeti kranjski stanovi, da si odpró za svoje pridelke drugo trgovsko pot; na jugu so dušili njihovo trgovstvo Tržačani in težke carine na Goriškem, na iztoku pak Turki. K sreči je bila tedanja deželna uprava srečna in previdna ter se je odlikovala z mirnostjo in mo-

[1]) Löwenthal, Gesch. v. Triest, p. 91.
[2]) Dimitz, ib. II. 292.
[3]) Mittheil. 1859, p. 47.
[4]) Dimitz, ib. II, p. 293.

drostjo. Saj pak je bilo tega v teh resnih časih jako treba. Denarja ni bilo v deželi nikjer nič, ceste takó slabe, da se je komaj tovoriti, kaj še le vozariti moglo.[1]) Benečanska vojska je požrla Kranjcem dohodke iz carin in mostnin, ki so se morali porabiti za utrjenje mest in važnih prelazov. Zvalo se je to „Geleitgeld“. Stanovi so ga dovolili za osem let, a pobiral se je 15 let dalj. Najvažnejše trgovstvo z živino namreč, morali so dati Kranjci iz rok s tem, da so se osnovale živinske trgovske družbe.[2]) Vrhu tega še s težkimi davki proti Turku obloženi, odpreti so si morali pot proti severu, ter nemško trgovstvo náse potegniti.

Čez Karavanke je peljala pač že cesta čez Ljubelj na Koroško, po kateri so tovorili Kranjci že v srednjem veku sol na Koroško[3]), a pot je bila jako slaba. Sklenilo se je delati cesto ob Kokri. Kralj Ferdinand I. je napravo te ceste že davno dovolil, a zaradi turške sile ni bilo novcev za to. L. 1541. — torej po prepirih s Trstom — pak so ponovili stanovi svojo prošnjo v Linci. Namen je bil brez velicih ovinkov in ogibaje se benečanskih težkih carin spečávati trgovsko blago na Napolitansko. „S tem bi nosilo trgovstvo, ki gre sicer le preko Benečanskega in Nemškega ter ne nosi kralju nobenega dobička, ker se ne dotakne njegovih dežel, mnogo dohodkov, ob jednem pak bi zaslužili pri tem tudi Kranjci.“ Dežela se je ponudila, da zdela cesto na svoje troške, če se jej dovoli pobiranje cestnine in sicer od obložene tovorne živine po 1 krajcar, od neobložene samo po dva vinarja, od voza pak toliko, kolikor tovorov ima naloženih.

Pobirala naj bi se ta cestnina, dokler bodo troški povrneni, potem pak le polovica, da se ne bodo tovorniki, obrtniki in vozniki preveč pritiskali. Najbolje bi bilo, če se napravi taka cesta, da se bo po njej spečávalo blago do morja celó na vozeh; koristila bi več, kakor cesta za tovore. Napósled so poslanci Ferdinandu I. še omenili, da bo ta cesta tudi njegovi blagajnici v prid.[4])

Z deželnimi troški se je cesta sicer zdelala, a se je prekmalo opustila, ko je dal namreč nadvojvoda Karol napraviti cesto čez Ljubelj. Ker se mu je zdela ta cesta za vojskine potrebe jako ugodna, dovolil je zánjo 16.000 gl. iz svojih kameralnih dohodkov.

V teku jednega leta, 1569., se je dokončala. Vrhu Ljubelja je tekla skozi 150 korakov dolg, 12 čevljev visok in 9 čevljev širok preduh (tunel)[5]), ki pa so ga zavoljo pretečega podrtja l. 1728. o prihodu Karola VI. na Kranjsko podrli, ter napravili široko kolovozno cesto.

---

[1]) Augsburger Libell a. 1510. Landhandveste.
[2]) Innsbrucker Libell 1517.
[3]) Muchar, Gesch. v. Steiermark VII. 33.
[4]) Mittheil. 1864. p. 89.
[5]) Valvasor, IV. 559.

Vrhu tega je popravil Karol Ljubljančanom še cesto v Trst, ter dal narediti novo cesto čez Hrušico v Gorico.

A tudi nove ceste niso mogle več bolj in bolj pojemajočega trgovstva povzdigniti, ker so bile cestnine in colnine vender le prevelike. V vsacem večjem kraji je bila cesta pregrajena; na 14 milj dolgi cesti n. pr. iz Ljubljane proti Gorici je bilo plačevati na jednajstih mestih carino ali cestnino, vrhu tega so pak drli še cestninarji mimo potujoče trgovce s tem, da so jim uračunjevali razne novce, kakor se je njim ljubilo, se ve da nikdar ne na svojo škodo.

Tovorniki so s cestá skoraj popolnem izginili, ne le proti Trstu, ampak na vse strani, kar dokazuje pojemanje druzega najvažnejšega mesta na Kranjskem, Rudolfovega[1]), zlasti odkar se je sezidal Karlovec l. 1579.[2])

Ko so jeli Turki Kranjsko napadati, postalo je Rudolfovo jeden najvažnejših krajev blizu meje. Tu so kupovali graničarji žito in druge potrebščine; sezidala se je zaloga za oskrbljevanje granice; tu je bila vojskina blagajnica, iz katere se je plačevala graničarjem določena plača. Mimo trgovcev naselilo se je v teku 15. in 16. stoletja obilo vojaških dostojanstvenikov. Trgovstvo je cvelo jako bogato; skoraj v vsaki hiši je bila prodajalnica, a ko se je sezidal Karlovec, preselila se je vsa veljava Rudolfovega v ta kraj in mesto je zlasti zaradi obilih požarov pozneje do dobra ubožalo.[3])

Gotovo pak so mimo navedenih neugodnih slučajev zakrivile hiranje kranjske trgovine obile cestnine in carine v deželi. Ferdinand I. je spoznal jasneje, kakor domačini sami, kaj jim hasni, ter razglasil l. 1524., da naj tuji trgovci, ki kupujejo v Ljubljani trgovsko blago, odslej ne plačujejo več po 3 šilinge od goldinarja, kakor je bila doslej navada; pač pak so dolžni plačevati še prejšnjo cestnino in carino, in kupljenega blaga tudi odslej še ne smejo prej iz mesta odvesti, dokler se ni na mestni tehtnici tehtalo, za kar so plačevali malo pristojbino.[4])

Na Štajerskem je bil stari Ptuj v srednjem veku z raznovrstnimi privilegiji jako odlikovano mesto. Celó takrat, ko so avstrijski nadvojvodi kranjske trgovce tako radodarno podpirali, prepovedali so jim trgovstvo s ptujskim blagom in sploh trgovstvo v Ptuju. L. 1535. pak je Ferdinand to prepoved preklical, ter Ljubljani, Reki in Trstu trgovstvo tudi v Ptuj in iz Ptuja nazaj dovolil.[5])

Videli smo, da je bilo Kranjcem doslej vsaj preko Trsta izvažanje domačega žita dovoljeno, toda l. 1565. prepové Ferdinandov naslednik, Karol, izvažanje na Laško, ter ponovi to prepoved l. 1566.

[1]) Mittheil. 1859. p. 5. 1867. p. 25.
[2]) Valvasor, XV., p. 505.
[3]) Gymn. Programm v. Rudolfswerth, 1868. — Mittheil. 1867, p. 25.
[4]) Mittheil. 1852. p. 95.
[5]) Mittheil. ibid., p. 96.

in 1575.[1]) Se ve da se je zgodilo to zaradi grozne kuge, ki je razsajala po Kranjskem, o kateri pravi Valvasor[2]), da je n. pr. v Novem Mestu rastla na glavnem trgu tako visoka trava, da bi jo lehko kosil; a toliko ljudstva je podavila kuga, da ni bilo nikogar, ki bi jo bil pokosil. Kranjski stanovi so gledali strogo na to, da so se vse ceste zaprle, celó domá so se okuženi kraji popolnem osamili in zaprli.

Toda za trgovstvo so bile omenjene prepovedi hud udarec. Mesta in trgi so bili v grozni zadregi. Tri leta po prvi prepovedi l. 1568. so se uprli odločno necemu novonaloženemu davku, da si tudi so ga drugi stanovi brez oporeka plačali. Ker je trgovstvo popolnem zamrlo, djali so nadvojvodu, prodati bodo morali svoje hiše po najnižji ceni, iti na kmete ter tam živeti ob dnini ali pak beračiti. Če po vsej deželi še kdo trguje, trgujejo kmetje, ki plačujejo svojim gospodom le po 2 do 3 goldinarje, od meščanov pak se terja desetkrat tolika svota. Mestom se godi velika krivica; nadvojvoda naj jim pomaga.[3])

Kako pak pomagati? Mesta so zahtevala ter ponovila stare pritožbe, naj se prepové kmetom trgovstvo po deželi. Karol je obljubil svojo pomoč, a s plemstvom se je o tej stvari težko govorilo. Njegovi zastopniki so odgovorili: če se prepové kmetom trgovstvo, gospôdi ni mogoče zahtevanega davka plačati, saj so dohodki iz kmetskega trgovstva pač njihovi najboljši dohodki. L. 1578. se je trgovstvo njihovih podložnikov celó olajšalo s tem, da se jim je dovolilo trgovstvo z naslednjimi domači pridelki: žitom, železom, sirom, maslom, svinjino, živino, perutnino, jajci, ribami, raki, platnom, bukovim suknom (Loden), medom, voskom, solitarjem, smodnikom, z obleko od domačega sukna, vsakovrstnim obuvalom, usnjem, dvojšertom (cvilhom), konji in sploh s poljskimi pridelki (Velding); čebulo, česnjem, mlekom, leseno robo, lesom za kurjavo in zgradbe, deskami, obroči, lonci, pečmi, s plahtami, koci, sadjem, kožuhovino itd.[4]) Vse to blago smo naveli v pojasnenje, kako razvito je bilo kmetsko trgovstvo in kako raznovrstne tvarine so prodajali kmetje.

L. 1585., ko so svoje stare pritožbe zopet ponovili, morali so meščanje grenke besede slišati v deželnem zboru. Propadanja trgovstva so dolžili plemiči baš meščane, češ. le njihovo postopanje in njihova zapravljivost v jedi, pijači in obleki je vsega kriva. Meščani stanujejo v dragocenih hišah, očitali so jim stanovi, plemiči po kmetih pa dostikrat v lesenih. Pritožbe so popolnem opravičene, po mestih ni niti jedne hiše prazne, podstrehe dobiti je skoraj nemogoče in dan za dnem se odkazuje meščanom

[1]) Mittheil. 1852, p. 49.
[2]) Valvasor, XI. 488.
[3]) Hurter, Ferdinand II. 2, p. 200.
[4]) Dimitz, III. 229.

polje pred mestom za zidanje hiš — znamenje, da mesta rastó. Po kmetih kupujejo meščanje vsakovrstno surovino, kože, platno, kožuhovino, med, vosek itd., kar se prodaje potem v Gorico, Trst in druge laške kraje. Najboljše mesó se odvaja drugam, najslabše pak se prodaje po mestih. Z Laškega kupujejo ribe, sadje, „morske polže“ itd. Te sladkarije se jim morajo vsak dan dovažati, o revščini se torej pač ne more govoriti. Davke plačujejo mesta kaj majhne, oproščena so bila celó do zdaj davka za vojsko, in ko se je zidala karlovška trdnjava (l. 1579.) čutila niso te teže mesta čisto nič. Dragino po mestih čuti baš plemstvo najbolj, meščanje pak si polnijo pri tem le svoje žepe. Teran kupujejo po tri krajcarje, prodajajo ga pak po šest; napravili so si svojo mero za sol, žito in vino ter sleparijo s tem tudi nadvojvodo samega.

Plemstvo je bilo jako razjezeno, največ morebiti še zavoljo tega, ker so tujci, ki so prišli z Nemškega iz svobodnih mest, izpodrinili domače trgovce popolnem. Očitalo se jim je to v deželnem zboru, in gotovo je bila istina, sicer bi se bili zastopniki mest in trgov pač zoper oglasili.[1])

Za Ferdinanda I. je bilo že mnogo tujih trgovcev v deželi, mimo Savojcev so trgovali celó Škoti. L. 1552. je prepovedal cesar tem tujcem trgovstvo, razven če so si v avstrijskih deželah že pridobili meščansko pravico. V tem slučaji so smeli po mestih trgovati, nikakor pa ne havzirati; nemeščan Savojec ali Škot je smel svoje blago le o sejmih in cerkvenem blagoslovljenji razprodajati.[2])

Očitanja gledé meščanske zapravljivosti in prerazkošnega življenja so bila pač opravičena, ker že leta 1542. je razglasil Ferdinand I. policijski red, po katerem so se smeli meščanje, trgovci, rokodelci in njihovi pomagači oblačiti. L. 1552. se je moral ta red ponoviti in kaže se skoraj, kakor bi se meščanje samo iz stare navade pritoževali ter svoje trgovstvo grajali. Za plačevanje davkov jim je novcev vedno primanjkovalo, a za lišp in dragoceno obleko imeli so jih vedno dovolj. Cesar Ferdinand I. je spoznal, da prevelik lišp meščane hudó ujeda. Zato jim je prepovedal vse zlato in srebro, svileno obleko in drago kožuhovino, s katero so podšivali svojo obleko. Ženske so smele le zgornja krila ozko (bescheydentlich) s satinom ali atlasom (Brückhischer Atlas) obrobovati; dražje kožuhovine ko lisičje ali domačih zajcev si niso smele omišljevati. Prstani so se sicer dovoljevali, a dražji, ko po pet goldinarjev niso smeli biti in vdelavati se ni smelo vanje žlahtno kamenje; dražji pasovi, ko po šest goldin. so bili prepovedani, in na velih (ovojih) ni smel zlati rob biti čez en prst širok.

[1]) Dimitz, III. 230.
[2]) Polizeiordnung Ferd. I. 1552.

Zapravljivost se je razširila tudi v nižje rokodelske in obrtniške kroge, ki so se oblačili v žamet, damast in svilo, ter si natikali zlata in srebra. Policijski red je prepovedal tem ljudem dražje sukno, kakor po poldruzem goldinarji laket in podšivati se ni smela obleka s kunami, soboli in hermelini. L. 1552. se je dovolil trgovcem v velicih mestih nekoliko večji lišp, kakor l. 1542., njihove žene so smele nositi pasove do po 12, in prstane do po 15 gold. v vrednosti. Zlati robovi na velih so bili lehko po dva prsta široki in zlate zapone pri ovratnih so smele veljati po 2 gold.; za trakove v laseh so smele izdajati njihove hčere po 6 gold. Le najbogatejši meščani so si smeli privoščiti drago kožuhovino n. pr. od kun, ter nositi prstane do po 40 goldinarjev vredne.

Celó kmetsko ljudstvo je ta zapravljivost nase potegnila, in kmetom so se morala prepovedati peresa od nojev, prerezani čevlji, vsako zlato in srebro, svila, drago sukno in kožuhovina.[1])

Mnogo pak so si trgovci in obrtniki tudi sicer škodili, ker so se v teku časa privadili vsakovrstnih sleparij. Pri prodaji sukna n. pr. so škodili kupce s tem, da so sukno zmočili ter mokro po mogočosti raztegnili. Se ve da se je sukno pozneje, ko je bila obleka že narejena, zopet skrčilo. Cesar Ferdinand I. je moral to sleparjenje strogo prepovedati.

Krčmarji, branjevci, vinski trgovci so rabili drugo mero pri prodaji, drugo pri kupovanji. Ko so pripeljali kmetje svoje pridelke proti mestu, drli so prekupljevalci ven pred mestna vrata ter blago pokupili, predno so mogli še meščanje do njega. Ukazalo se je, da se morajo pridelki dve uri le meščanom, ki niso trgovci, prodajati, potem še le je dovoljeno kupovati ga tudi prekupljevalcem. — Mesarji so dobro mesó le tistim prodajali, kdor jim je dajal pijače, in sicer brez priklade, ubožnejše ljudstvo pak se je moralo zadovoljiti s slabim mesom, kostmí, in govejimi parklji; vrhu tega so bili mesarji še hudi, če se je kdo pritožil zaradi tega. Najboljše mesó so poskrili domá ter ga doma prodajali po višji, ko tržni ceni.[2])

Na mestu je, da izpregovorimo tudi nekoliko o kranjskem obrtu in rokodelstvu, ker te dve stroki meščanskega življa sta med seboj v najtesnejši zvezi. Kakor sicer po vseh z Nemci namešanih slovanskih deželah, kaže se tudi na Kranjskem, da prehaja že v zgodnjem srednjem veku trgovstvo v slovanske, obrt in rokodelstvo pak v nemške roke. Že za Karola Velicega so bili Slovani poznani kot izurjeni trgovci. Ko so pozneje podarjali nemški cesarji svoje udane velikaše z obširnimi zemljišči, prišlo je ž njimi obilo hlapcev, samih nesvobodnih ljudij. Po Karolovem

[1]) Polizeiordnung Ferdinand I. 1542 u. 1552.
[2]) Mesarski red za leto 1624.

ukazu je naseliti moral vsak tak velikaš najmenj po 30 rokodelcev na vsaki kmetiji, kar so posnemali pozneje tudi vsi nemški škofje, grofje in druga gospôda, ki se je naselila na Kranjskem.[1]) Ker so nastala mesta po zdanjem Avstrijskem in deloma tudi po Kranjskem iz obrtskega kvasa, bavili so se njihovi prebivalci radi z obrtom, zlasti odkar so jeli brižinski škofje klicati svoje rojake v deželo. Loka, škofovsko mesto, ukvarjala se je samo z obrtom. Ti ljudje niso umeli poljedelstva, vrhu tega pak je bilo potreba za razne pristave in kmetije obilo vsakovrstnega o r o d j a.[2]) Med tem, ko je Slovenec trgoval, razvijal se je obrt v nemških rokah, vsaj v pričetku habsburške vlade se je godilo tako, pozneje so tujci se ve da Slovence tudi iz trgovstva izpodrinili. Najstarejša ljubljanska trgovca, ki se v listinah omenjata, b i l a s t a S l o v e n c a, namreč oni že prej omenjeni Peter Baldaviz in Peter Berlach. Prvi ljubljanski obrtnik pak, ki smo ga mogli zaslediti, je bil Nemec; imel je ob Ljubljanici l. 1360. mlin na dve kolesi: Dankwart Zellenberger, ter je dobil od Rudolfa IV. pravico „über zwei Räder an der Mühle zu Pöllan (na Poljanah) an der Laibach.[3])

Obrt in rokodelstvo sta se razvijala tudi na Kranjskem, se ve da po nemškem kopitu ter si zavarovala z bratovščinami (Zünfte) svojo bodočnost. Prva taka bratovščina, ki nam je znana v Ljubljani, bila je krojaška. Proti koncu 14. stoletja je prihajalo že toliko tujih krojačev v Ljubljano, da je moral zavarovati vojvoda Viljem l. 1399. domači obrt s posebnim pismom.[4]) Kdaj se je osnovala, ni znano. Že v prvem stoletji habsburške vlade so se združili tudi krznarji v bratovščino in sicer sta jim dala brata Albreht in Leopold rokodelske pravice, ki jih je potrdil zatem Ernst Železni in l. 1455. njegov sin cesar Friderik IV. Tujim krznarjem je bilo v Ljubljani nakupovanje kožuhovine in izgotovljanje krznarskih del prepovedano. Tujec ni smel v Ljubljani kupiti nobene kožuhovine, razven s posredovanjem priseznega krznarskega mešetarja. Dovoljena je bila le pólhovina. In tudi v tem slučaji ni smel kupiti menj kož, ko sto.[5])

Najobširnejša poročila gledé kranjskih obrtniških bratovščin teko iz virov Škofje Loke. Tuji obrtniki in nemeščani so prevzemali v Loki dela ter škodili s tem domačine, ker niso plačevali obrtniškega davka. Zgotavljali so dela lehko ceneje. Vsled pri-

[1]) Glej mojo brošurico: Grmanstvo in njega vpliv na Slovanstvo. p. 25.

[2]) Najstarejši obrtniki na Kranjskem bili so baš na pristavah briženskih škofov. (Zahn, Cod. Fris., p. 245.)

[3]) Mittheil. 1857, p. 99.

[4]) Mittheil. ibid.

[5]) Archiv für österr. Gesch. X., p. 194. „daz dhain gast, wer oder von wann er sey, dhainerlay geuill in derselben stadt kauff oder verkauff, er bringe denn daz ee an ir gesworen underkewffel, es wär an feln, spettling (janee) aichorn oder welcherlay geuill daz sey, denn allain ein pilchen nicht.“

tožeb podelil je brižinski škof Ivan l. 1457. in potrdil rokodelskim bratovščinam njihove pravice.

Podati hočemo iz teh pisem nekatere drobnosti. Krznarji, kovači in čevljarji so mu predložili natančno zdelan načrt, ki ga je škof le podpisal, krojači pak so prosili le začasno za nekatere pravice in brž ko ne se je njihova bratovščina še le pozneje osnovala. Kdor je hotel postati krznarski mojster, moral je biti rojen v pravem zakonu ter se skazati s kacim mojsterskim delom. Kovačev je bilo v mestu skoraj največ, ker tu se je obdelalo največ gorenjskega železa. Kovaški hlapci so dobivali dovolj dela, mnogikrat so se mojstri celó trgali zanje ter si jih drug druzemu odgovarjali. Mojstra si je smel sicer izbrati vsak, katerega si je hotel, in si prebrati druzega, vender pak je moral precej službo odpovedati ter stopiti iz nje še le po dogovorjenem času. Vsem mojstrom je bilo prepovedano vsprejeti kacega pomagača, predno je doslužil dogovorjeni čas. Kdor se je proti temu pregrešil, kaznovala ga je bratovščina, in sicer kovača še enkrat toliko, kakor krznarja, dokaz, da so kovaških pomagačev zeló potrebovali. Lehko bi se bilo pripetilo, da bi oni mojster, ki bi svoje delavce bolje plačeval, drugim mojstrom kovače prestrezal, zato se je določilo, da se ne smejo plačevati po številu zdelanega blaga, ampak na dan. Izurjen in priden delavec ni mogel več zaslužiti, kakor nespretni ali lenuh.

Da ne bi se prigodila kaka nesreča od ognja, morale so se kovaške peči po dvakrat na leto pregledati.

Med loškimi kovači in kovači v Železnikih nastali so prepiri zavoljo tehtanja in nakupovanja železa, tržnih dnij in najemščine kovaških hlapcev. L. 1488. so se dogovorili v posebni pogodbi Ločani in Železnikarji, da se mora iz Železnikov privedeno železo na mestni tehtnici tehtati in po določeni mestni ceni prodajati. Železniško železo ponuditi se je moralo najprej loškim kovačem. Žeblje za daljno razprodajo kupovati je smel le meščan, se ve da kovač, nikakor pa ne kak kmet.[1])

Železniški rudokopi so bili last brižinskih škofov.[2])

Lončarji v Loki so se zavarovali drug proti druzemu mimo pogojev, ki so si jih stavile sicer bratovščine, tudi še s tem, da ne sme noben mojster kako že pri druzem mojstru naročeno delo prevzeti. Tedenska plača se je določila na tanko za vse lončarske hlapce; lončarski rokodelski fantje so se morali tri polna leta pri jednem in istem mojstru učiti. Če je kdo pobegnil, sprejeti ga ni smel noben drug mojster, kar ni bilo nikjer drugje navada.[3])

O obrtu in rokodelstvu sicer po Kranjskem je gotovo, da so se ukvarjali vsi meščani brez izjeme z obrtom in trgovstvom.

[1]) Mittheil. 1857, p. 74—80.
[2]) Mittheil. 1867, p. 3.
[3]) Mittheil. 1857, ibid.

L. 1496. je bilo n. pr. v Ljubljani mimo vseh potrebnih rokodelskih in obrtniških bratovščin še jednajst mesnic, jedna kopel v „Werde“, last borovniških gospodov itd. To kopel je dal Friderik IV. necemu Juriju Rainerju, „eine Badstube in dem Werde zwischen den Wassern, zunächst des Mikse Gretheckh Haus“.[1]) Mlina je imela Ljubljana dva, jeden pri Šenklavški cerkvi, drugi na „mali Ljubljanici“ (Gradaščici) v Koleziji. Imé si je pridobil mlin po svojem prvem lastniku Petru Kolezija, l. 1496. je prešel v najem necega Henrika Reiten Esel.[2]) L. 1518. pak je prodal Kolezija svojo mlinsko pravico Ahacu Pečakarju za 24 ogerskih goldinarjev,[3]) ki pak se tudi ni ukvarjal dolgo ž njim, ker že l. 1532. bil je njegov gospodar neki Franc Pintar. Blizu mlina so se napravile stope za smodnik, torej jako nevarna tovarna. Za odškodovanje pak mu je plačal cesar Ferdinand I. 50 ogerskih goldinarjev in odpustila se mu je vrhu tega še desetina.[4])

S pripravljanjem smodnika so si Kranjci služili tudi drugod po deželi svoj kruh, zlasti v Kamniku, kjer se je nahajalo vrhu tega še mnogo fužin, plavžev in brusilnic,[5]) mimo teh obrtnikov pak je shajal tudi zlatar, kar dokazuje, da so se Kamničani navadili že finejših potrebščin. V Ljubljano naselila sta se pa prva zlatarja še le leta 1527.[6]) Železo so obdelovali tudi v Logatci, kjer sta bili dve fužini.[7])

Proti koncu srednjega veka se je našel idrijski rudokop, ki je postal zlasti zaradi trgovstva z Benetkami jako važen.[8])

Na vseh koncih in krajih se giblje na Kranjskem konec srednjega in v početku novega stoletja obilo pridnih rok, ter si služi svoj kruh, bodi si z obrtom, bodi si s trgovstvom. Dokler se je trgovstvo dobro obnašalo, bogateli so obrtniki zlasti ob trgovskih cestah, v prvi vrsti pak krčmarji, ki so jednako vsem drugim obrtnikom in trgovcem skrbeli zató, da jim ne kratijo njihovih dohodkov in njihovega dobička neprivilegirani ljudje. Kamniški krčmarji so izprosili že l. 1421. od Ernesta Železnega ukaz, naj se zapró vse krčme, ki ne stojé ob velikih cestah ali pri farnih cerkvah, izvzemši onih, ki imajo gostilničarsko pravico že od starih dnij.[9]) Ta obrt se je tako dobro obnašal, da so se ga na

[1]) Archiv für österr. Gesch. XI. reg. 918, p. 434.
[2]) Mittheil. 1868, p. 54.
[3]) Mittheil. 1865, p. 17.
[4]) Mittheil. 1865, p. 19.
[5]) Mittheil. 1868, p. 54.
[6]) Dimitz, II, p. 294.
[7]) Lichnovsky. V. reg. 3854.
[8]) Hitzinger. Das Quecksilberbergwerk Idria.
[9]) Lichnowsky, VIII. reg. 2084.

mnozih krajih celó duhovni poprijeli; v njihovih hišah se je čul večen ropot in celó pobili so marsikoga v njih.[1])

A kakor trgovstvu, napočili so tudi kranjskemu obrtu nevarni in slabi časi. V Ljubljano zlasti je prihajalo mnogo obrtniškega blaga iz Norimberga in druzih bogatih nemških mest. To so bili nevarni konkurentje. Tuji zdelki so kmalu domače izpodrinili in ubogi kranjski obrtnik je ostal brez dela, kljub temu pak je moral plačevati davke, hoditi na stražo in se udeleževati druzih meščanskih stvarij. Maksimilijan I. je uslišal rad pritožbe kranjskih obrtnikov, ter prepovedal iz Oudenarda l. 1513. uvaževanje[2]) norimberškega in druzega nemškega blaga. Tistim trgovcem, ki so se doslej s prodajanjem tacih zdelkov pečali, zaukazal je, naj si ga naročujejo pri domačih obrtnikih; naročevati so si le še smeli samo blago, ki se na Kranjskem ni dobivalo, a obdelati in predelati so ga morali dajati kranjskim obrtnikom, da bo mogel tudi na dalje še obrtnik shajati zraven trgovca.

Kakor trgovcem delali so kmetje tudi obrtnikom (se ve da po nazorih tedanjega časa) škodo s tem, da so se pečali z obrtom; pri tem so jih podpirali njihovi gospodje ravno tako, kakor pri trgovstvu, kajti tudi kmetski obrt jim je nosil dober dobiček. Zlasti je bil meščanom kmetski obrt zavoljo tega na poti, ker jim je ceno kazil, ker so kmetje svoje zdelke lehko ceneje prodajali, ostajalo je meščanom delo na kupu. Vsak velikaš na kmetih je imel obilo tacih obrtnikov, a leta 1510. je prepovedal Maksimilijan vsem samostanom, graščinam, vasém in malim krajem bodi si kateri obrt koli.[3])

Šestnajsto stoletje, doba velikanske evropske prekucije na duševnem polji, vplivalo je na kranjsko trgovstvo in obrtstvo jako slabo. Protireformacija pripognila je zlasti mesta k tlom, ki se niso tako odločno poprijela nove vere, kakor gospôda po kmetih in njihovi podaniki. K tem stiskam so se pridružile še vojske z Benečani, ki so zaprle kranjskemu trgovstvu zopet pot na Laško. Brez vojskine napovedi so pali Benečani l. 1542. čez jako važno morsko luko Marano blizu Ogleja ter jo Avstrijcem vzeli.[4]) Dolgotrajno sovraštvo sledilo je temu posilstvu, Benečani so napali zdaj Trst, zdaj Reko, zdaj kako drugo avstrijsko morsko pristanišče. Tržačani so trgovali jako živahno z Napolitanci, a Benečani so jim delali od l. 1556. pričenši vedno večje zapreke na Adrijanskem Morji; sredi morja so zahtevali od tržaških ladij carino, češ, da imajo na morji zató tako pravico, kakor nadvojvoda avstrijski

[1]) Dimitz, II., p. 63.
[2]) Klun, Dipl. Carn., p. 61. n. 93.
[3]) Klun, Dipl. Carn., p. 56 & 57. n. 86.
[4]) Hurter, Ferdinand II. 2, p. 86.

na suhem in na svoji zemlji. Dostikrat so ladije tirali celó s seboj v Benetke ter jih tam dolgo zadrževali.[1])

Kranjska, ki je bila, odkar so avstrijski knezi Trst tako gladili, v prvi vrsti le nanj navezana, trpela je pri tem veliko škodo. Prej je šlo vse trgovsko blago, celó iz Kölna, Erfurta, Norimberga in sicer z Nemškega skozi Goriško ali Kranjsko, odslej si je moralo preko Tirol ali Švice iskati mimo Benetek pota na Napolitansko, kjer je postalo trikrat dražje, kakor v prejšnjih časih. Trst je pešal bolj in bolj, kadar so mu avstrijski knezi kakó pomagali, zgodilo se je vselej na škodo kranjske ali goriške trgovine, tako n. pr. l. 1546, ko je ukazal Ferdinand I. postojinskemu glavarstvu povrniti Trstu vso carino, ki se je pobirala v Postojini zadnje dve leti od tam mimo gnanih 500 volov, 1000 ovac in 300 svinj.[2])

Po vsej pravici so tožili kranjski stanovi lehko l. 1566, da je meščanstvo zabrelo v veliko revščino; trgovstvo da je po suhem in po mokrem popolnem zaprto, ter se zasukalo drugam, celó tovorjenje je skoro do dobra ponehalo.[3])

Nadvojvoda Karol je napel vse svoje moči sprijazniti in pogoditi se z Benečani, ki so bili vedno na preži, kako bi zlasti Trst in sosednje kraje spravili pod se. Zastonj! Benečani so delovali tako vztrajno, da so Napolitanci, takrat habsburški (španski) podaniki, celó neko trgovsko družbo, „Terzaria“ iz Trsta v Neapel preložili, da si tudi so morali zaradi tega odslej železo dražje plačevati. Ker se z lepa ni dalo nič doseči, skušal je Karol z grda; vse na Beneško voženo blago je menil s težkimi carinami obložiti, a s tem bi svoje dežele škodoval. Ugibati se je moralo drugače, če ne bi se n. pr. moglo železo voziti mimo Benetek po suhem preko Laškega na Napolitansko. A tudi to je bilo neizvedivo.

Miru in sprijaznjenja z Benečani Karol ni več doživel. Kranjski trgovci so Benečanom svoje zatiranje se ve da po mogočosti vračevali. Carino v Reki je imela ta čas Kranjska v najemu. Nek benečanski trgovec ni plačal l. 1611. navadne carine. Kranjci pošljejo za njim ladije, dohité ga, ter ga privedó nazaj v Reko, kjer ga zapró toliko časa, da bi carino plačal. A Benečani so odgovorili z drugačnim strogim ukazom. Avstrijsko, zlasti reško trgovstvo so prepovedali na morji popolnem, ter zažugali, da bodo Rečanu, ki ga zasačijo na morji, ne le vse blago prodali, ampak ukovali ga vrhu tega še 12 let na galejo. Ferdinand II. si ni vedel drugače pomagati, kakor da je Benečana izpustil iz ječe, a razmere se s tem niso izboljšale, kar se je kmalu pokazalo. Reški trgovci so želeli priti na sejm v (takrat benečanski) Labin (Albona)

[1]) Hurter, ibid. p. 92.
[2]) Löwenthal, Gesch. v. Triest 87.
[3]) Hurter, ibid. p. 200.

ter vprašali so dovoljenja; a ko so prišli tjakaj, pali so Benečani nanje, pobrali jim vse ter jih vrhu tega še zaprli [1]). Staro sovraštvo je z nova še huje vzplamtelo, in še le leta 1617. posrečilo se je Ferdinandu II., toda le s francosko in španško pomočjo z Benečani mir skleniti. Odstranile pak so se s tem le vojskine zadrege in nepričakovani napadi, trgovstvo ni nič pridobilo, morje je ostalo zaprto, kakor poprej.

Godilo pak se je to v časih, ko so avstrijske dežele trpele tudi doma veliko škodo. Protestantizem se je iztrebljeval iz njih z vso silo, mesta, zlasti Ljubljana, so se ga menj navzela, kakor plemstvo po kmetih, ter se tudi protireformaciji menj upirala. S tem so se višjim stanovom še bolj zamerila; za njihove pritožbe gledé trgovstva so se zmenili odslej še menj ko prej. Tedanji deželni glavar grof Thurn, nahujskan po svojih kolegih, njihovim pritožbam niti odgovoril ni, sicer pa hujskanja celó trebalo ni, ker svoja korist je kazala plemstvu pot, katerega mora hoditi. Za mesta se je moral potegniti škof Chrön sam, dokaza dovolj, kacega mišljenja je bilo meščanstvo. Od plemstva podpirano kmetsko trgovstvo si je pomagalo baš v reformacijski dobi na noge. V necem posebnem poročilu (ddo. 30. okt. 1604. l.) je očital Chrön, da so kmetje popustili polje po polnem v nemar ter da so njihova polja in njihove njive gole in opustošene. Kmetje so si s pritrženim denarjem kupovali svojo popolno prostost, kar se je sicer bistroumnemu, a v tem slučaji vender čudovito kratkovidnemu škofu velika krivica zdela [2]). Že Ferdinand I. moral je preobilo odkupovanje kmetov prepovedati [3]). Kmetje so s trgovstvom tako obogateli, da so dajali svojim hčeram po 1000 goldinarjev dote (n. pr. nek Jurij Merjasec iz Smlednika) kar celó mnogo grofov in vitezov po deželi ni moglo storiti. Chrön je tožil takrat, da imajo kmetje svoje prodajalnice po vaseh (n. pr. v Moravčah), nekateri hodijo celó sami po sukno in drugo blagó v Linc. Škode pri tem, da se blagó ne dovaža v mesta in trge, ne trpé samó meščani, ampak tudi nadvojvodova blagajnica, ki se jej prikrajšujejo doklade, carine in cestnine.

Mesta in trgi, nadaljuje škof, propali so v času reformacije jako, zlasti na Dolenjskem Rudolfovo, Višnja Gora, Metlika, Kostanjevica, Mokronog, Črnomelj, Žuženperk itd. Tu pa tam je skoro pol mesta praznega, hiše in mestne trdnjave se podirajo; ker so ti kraji samo na trgovstvo navezani. Vrhu tega tudi veliki davki ne težé kmetov, mest in trgov, ki plačujejo vedno jednake svote, naj tržijo kaj ali ne, pri kmetih pak se ravna to po boljši ali slabši kupčiji. Tako prestrezajo kmetje meščanom kruh pred zobmi. Prepovedati se jim mora torej njihovo trgovstvo, zahteval je škof,

[1]) Valvasor, XV. 559.
[2]) Mittheil. 1867.
[3]) Landhandveste.

vrhu tega pa če skrbeti zató, da dobe, zlasti trgovstvo z železom, surovim in obdelanim, meščanje v roke.

Na Jesenicah so fužinarili takrat tujci, Lahi Bucellini, ter z železom trgovali kljub vsem homatijam vender še z Benetkami. Škof Chrön je zahteval, naj se jim ne dovoli dalje, da spečavajo še železo iz dežele, ampak dovažajo naj je v Ljubljano, ter ga ali tu prodajajo ali ga spravljajo v mestne založnice.

Deželi na korist Bucellini in drugi Lahi nikakor niso, ker nimajo druge lasti, ko fužine, rudokope, gozde in vodo. Denar gre ves iz dežele v Benetke v njihovo domovino[1]). Če bi prišel sovražnik v deželo, ali bi se jim rudokopi več ne izplačevali, umakníli bi se brez velike škode ter popustili puščo in izsekane gozde druzim v deželi. Ti tujci bogaté, ne preté jim nikake nevarnosti, med tem, ko zastavljajo mesta in trgi o vseh prilikah življenje in kri in imovino za deželni blagor. Naj se torej ne zanemarjajo domača mesta mimo čisto tujih ljudij. Ko se bode uravnal zopet nov dober trgovski red, opomogla si bodo kmalu. Kar se pa plemstva tiče, ne more v tem oziru nasprotovati, kajti trgovstvo mu je že sicer prepovedano[2]).

Dokler niso Benečani prepovedali l. 1615. sploh vse avstrijske trgovine[3]), gonila se je s Kranjskega živina vedno še na Beneško (kajti Benečani so je potrebovali), in sicer vsem prepovedim zoper mimo Trsta. S tem so se hoteli Kranjci nad Trstom nekako maščevati, ker tudi Tržačanje se niso zmenili za stare kranjske pravice. Te pravice so zahtevale, da se prevaža in tovori vino in sol iz Trsta na Solnograško in Bavarsko preko Kranjskega, a ker so se morale plačevati tu obile carine in cestnine, napotili so se Tržačanje rajši preko Švice in Tirol. Baš isto leto 1604. so se pritožili kranjski trgovci pri nadvojvodi proti temu prikrajševanju ter izprosili ukaz, naj se tržaško blago po stari navadi spečava skozi Kranjsko, a Tržačanje se niso zmenili dosti zanj, kajti leta 1607. so se Kranjci iz nova pritožili[4]). Vračali so Tržačanom s tem, da so se jih s svojo živino ogibali. „Sicer pa," dejal je Paradeiser, „so Tržačanje že od nekdaj nemirni ljudje. En pot bi se jim bile skoraj njihove pravice odvzele in se jim mestno zidovje podrlo, a zaradi nekaterih nedolžnih someščanov se jim je prizaneslo"[5]).

Dalje je zahteval škof popravo cestá, zlasti na benečansko stran. V prejšnjih časih, ko je bil Jakob Lamberg deželni glavar, delale in popravljale so se cesté iz nadvojvodine blagajnice, na pr. cesta iz Ljubljane na Vrhniko in črez Hrušico, druge ceste pa

[1]) To je morebiti tudi pravi uzrok, da so še z Benetkami trgovali.
[2]) Mittheil. 1867, p. 110.
[3]) Löwenthal, p. 100.
[4]) Dimitz, III. 437.
[5]) Ibid. 438.

je popravljalo plemstvo s pripomočjo mest in trgov. Naj ostane torej pri starem in se ceste popravijo, vrhu tega pak naj se kranjskim trgovcem dovoli nakupovanje živine tudi po Štajerskem in Koroškem, ker Kranjska je premajhna in ima premalo planin in pašnikov, da bi mogla rediti dovolj za trgovstvo potrebne živine[1]).

Najvažnejše tržaško blago za kranjske trgovce je bila sol. Z Benečani so Kranjci dobro shajali, a ko je postal Trst avstrijsk, pričele so se pritožbe in prepiri. Vrhu tega pak je še plemstvo iskalo svoj dobiček, odkar se je trgovstvo s soljó jelo razcvitati. Zlasti je odiral tovornike grof Thurn na Krškem.

L. 1510. so se pritožili trgovci proti njemu, ker je neko staro carino za sol samovlastno povikšal. Od jednega tovora soli je zahteval toliko ko od dveh ali več, in ko se je vračal tovornik z neobloženo živino skozi Krško, plačevati je moral ravno tako carino in cestnino, kakor prej, torej dvakrat[2]).

L. 1552 je ponovil Ferdinand I. Kranjcem trgovsko pravico za sol, ker se mu je poročilo, da so kmetije tako majhne in slabe, da njihovi podaniki mimo navadnih poslov ne morejo drugače shajati, kakor da tovorijo in vozarijo. Izvažejo naj torej na Goriško in Laško ne le žito, ampak tudi platno, bukovo sukno, usnje, med, vosek, olje, žimo, svinjino itd., kakor že od nekdaj, ter vvažajo vino, sol, olje ali kar jim je sicer za vožnjo ugodno[3]).

Velik dobiček trgovstva s soljó spoznavši dala ga je vlada v najem, kar je se ve da Kranjce sila razburilo. V seji kranjskih stanov je dejal l. 1625. nek Jurij Wagner, „da je trgovstvo s soljo v nebo vpijoč greh, „peccatum clamans in coelum vindictam usque in tertiam et quartam generationem.“ Če se odvzame komu živež, kakor se godi to sedaj, nastavi se mu nož na grlo. Posledica bo, da se zavoljo pomanjkanja denarja, ki ga vsega izsesajo Benečani, granica ne bo mogla več vstrajno braniti“. Jednoglasno se je sklenilo, da se davki ne dovolijo prej, dokler se ta krivica ne odstrani, kar pak se je zgodilo še le za Leopolda I.[4]).

Prepovedi in ukazov gledé trgovstva s soljo je izšlo mnogo; že l. 1445. je prepovedal cesar Friderik IV. vvažanje soli na Štajersko („vber die Seen, wann das Uns Unsern Landleuten, und allen unsern Burgern, in Stätten und Märkten, merklichen schaden bringt, vnd von alter nit herkommen ist“)[5]). Jednako druzemu trgovskemu blagu se tudi sôli s cestnino in carino ni prizanašalo. Ferdinand II. je podelil Ljubljani l. 1614. mestno cestovino, ki se je tudi od soli tirjala. Višnjegorski gospodje imeli

[1]) Mittheil. 1867, p. 110.
[2]) Landhandveste, p. 41.
[3]) Mittheil. 1862, p. 72.
[4]) Dimitz, III., 438.
[5]) Mittheil. 1862, p. 72.

so že v 15. stoletji pravico za pobiranje cestnine (Urbarmauth), vsled katere se je jemalo od tovora soli po 1 sold, od kupca in prodajalca od vsacega po 4 solde, od menjača pa po 8 soldov. S poludnem 31. majnika pričenši do sv. Petra in Pavla, torej v času najživahnejšega trgovstva, pobirala se je od vsacega skozi Višnjo Goro vozenega blaga, torej tudi od soli še jedenkrat tolika cestnina. L. 1636. je obložil ravno isti cesar vse na Kranjsko privedeno blago, z novo carino. Sicer so Tržačanje izprosili preklic te carine za blago, prihajajoče iz Trsta, gledé soli pak se jim to vender ni posrečilo [1]).

Najvažnejša zaloga soli na Kranjskem je bila v Senožečah, kamor se je dovažala iz Trsta vsak teden po jedenkrat [2]). Iz Ljubljane se ni smela zopet dalje odvesti ampak shraniti se je morala v tako zvani „solni hiši“ do prihodnjega ali tretjega tržnega dne. Vsaj o Valvasorjevem času je bilo takó. Kaže se, da je bilo to trgovstvo s soljó jako živahno; 16 merjačev je bilo odločenih za merjenje in tehtanje soli in žita [3]).

Po končanih benečanskih vojskah l. 1617. zlasti pak po iztrebljenji protestantovstva se je jelo trgovstvo zopet oživljati, pač zlasti zató, ker je moralo mnogo, novi veri udanih trgovcev pobegniti iz Ljubljane ter oddati trgovstvo ostalim katoliškim trgovcem. Viharji tridesetletne vojske so se zadevali sicer tudi kdaj ob Kranjsko, a veliko škode niso napravili. Trgovstvo se je jelo obnašati zopet dobró. „Poslednjih 50 let sem“, piše Valvasor l. 1679., je vzrastlo mesto (Ljubljana) jako mogočno gledé krasote poslopij, števila stanovnikov in tudi sicer vsakako. Med tem ko si videl v početku tega stoletja v mestu k večjem kake štiri kočije (Carossen), našteješ jih zdaj lehko nad petdeset.

Mesto je bilo zeló obljudeno, vender pak so bila večina stanovnikov tujci. Starejša ko tri generacije ni bila nobena družina. Živeli so v Ljubljani mimo Kranjcev, Štajercev, Koroščev in Hrvatov tudi Lahi, Švabi, Slezi, Moravci, Čehi, Danci, Pomorani, Holandci in Francozi. Tretjina meščanov, ki so se cenili takrat blizu na 20.000 glav, bili so tujci.

Trgovstvo je bilo jako živahno, ker je bila Kranjska, oziroma Ljubljana trgovsko središče, odkoder se je blago spečavalo na tri strani. Na Laško se je pošiljalo železo, volna, žito in živina, ter se prinašala od tam svila, sukno, sol, dišave in morske slaščice. Jednako blago se je odvedalo na Hrvaško, odkoder je prihajala kožuhovina, živina, med itd.

Na Bavarsko in Zgornje Nemško je šlo leto za letom mnogo centov medu, laškega blagá, žlahtnih vin, živega srebra, bakra itd.; nazaj pa se je vozila zlasti volna, ustrojeno usnje in jednako blago.

[1]) Mittheil. ibid.
[2]) Valvasor, XI. 523.
[3]) Ibid. p. 672.

V prejšnjih časih so trgovali Kranjci še delj, celó v Kandijo, zlasti klobučarji, ki so preskrbovali z bareti, klobuki in čepicami vse kraljestvo, dokler si ga ni Turek prisvojil. Ko pak je pridrl celó pred Kanižo, nastala je škoda za kranjske trgovce še tem večja [1]).

Jako podjetni kranjski trgovci so mislili neki čas (1589) celó na osnovanje trgovske družbe za železo po vzgledu napolitanske Terzarije. A misel je bila takrat še neizvediva. Rodila se je v Loki in Železnikih. Železnikarji so se sicer strinjali ž njo, a ne v taki obliki, kakor jo je nasvetoval rudarski nadsodnik Junauer; Ločani Bomba, Križaj in Lukanič, ki so ponudili svojo imovino v to svrho, zdeli so se Železnikarjem premalo petični, češ, da 10—20.000 gld. za tako podjetje ne zadostuje [2]).

Kar se tiče obrtstva, poginilo je vsled protireformacije zaradi izseljenja obrtnikov skoro popolnem. „Poprej," pravi Valvasor [3]), „bile so na Poljanah (pred samostanskimi vrati) stope za papir in v Trnovem glažuta, „4000 cekinov v zlatu vredna." Leta 1584. tožila sta se še zanjo Piero Adrian in Hans Khisel, ki jo je prvemu brezi kake pravice odvzel [4]). L. 1628. pak se je opustila, ker je moralo iti vsled Ferdinandovega ukaza družina Moschkon iz dežele [5]).

Od druzih obrtniških strok, omenja Valvasor, da so pričeli Lahi narejati žamet, trakove in terçenell in jednake svilene zdelke, mimo tega pa tudi damast. Sicer so se delale še benečanske in nizozemske čipke (špice), ki so jih manjši trgovci daleč po svetu razprodavali. Saditi so jeli tudi tabak [6]).

Da se je jelo Kranjcem zopet bolje goditi, kaže prepoved l. 1685. proti veliki dragocenosti oblek in zapravljivosti na vse strani [7]). Bogatini so živeli jako razkošno ter prinašali iz Trsta toliko morskih slaščic, da so se v Ljubljani celó lože dobivale ko v Trstu. Neki plemič je dejal: „Kdor hoče v Trstu vjete ostrige jesti, mora v Ljubljano popotovati ter si jih tam nakupiti" [8]).

Predpustom je ni bilo hiše v Ljubljani, kjer se ni do trde noči popivalo in rogovililo.

Mimo glavnega mesta pak so si tudi drugi kraji jeli opomagovati, v prvi vrsti Vrhnika, jako važna vozniška postaja, kjer je bilo spravljenega obilo z Laškega pripeljanega blaga. Na poti proti Trstu je bila Vrhnika prvi ugodni kraj za postajo. Ležala je na robu močvirja in hribovitega sveta; tu se je jela

[1]) Valvasor, XI. p. 706.
[2]) Mittheil. 1867. p. 12.
[3]) l. c.
[4]) Mittheil. 1863. p. 9.
[5]) Elze, Truber p. 378 nr. 27.
[6]) Valvasor, l. c.
[7]) Klun, Archiv II. 59.
[8]) Valvasor, l. c.

spenjati cesta kvíško v klance, kjer je bilo treba poskrbeti za težke vozove priprego. Cesta iz Ljubljane do sem pač ni bila najboljša, ker blago se je le do Vrhnike pripeljalo na vozeh, od tod v Ljubljano pa se je spečávalo po Ljubljanici. Nakladanje in razkladanje stalo je pač mnogo, a še je bilo ceneje kakor vožnja po slabi izvoženi cesti.

Drug važen kraj je bil Logatec, kjer se je odcepila cesta čez Hrušico proti Gorici. Od Logatca do Ajdovščine ni bilo ne jednega večjega kraja, razven Podkraja, kjer se je pobirala carina. Planinci so si služili svoj kruh z živinorejo in po cesti; mimo lesa se je tudi drugo trgovsko blago vozilo ali v Trst ali na Vrhniko. Tudi Planina je pobirala carino [1]). Jednacega pomena je bila Postojina blizu razpotja v Reko in Trst.

Zadnji važni kraj so bile Senožeče. A tudi po Dolenjski cesti se je privelo mnogo blaga v Ljubljano, zlasti dokler je Rudolfovo cvelo. Ovirali so trgovstvo tu le nekoliko Uskoki.

Mimo trdé ceste pak je postajala Sava vedno važnejša vodna pot na Hrvaško. Metlika, Črnomelj, Novo Mesto, Krško, Višnja Gora so bili trgovsko važni dolenjski kraji. Na Dolenjskem je bilo prej mnogo fužin za svinec in železo, toda opustile so se razven dveh (pri Malniku in jedno uro od Žuženberka) vse.

V Cirknici so kaj živahno s soljó trgovali. Tovorili so jo semkaj vsak teden Kraševci in Čiči od morja; tu so jo kupovali drugi kranjski tovorniki. Vsak teden je bil tu pravi tržni dan za sol [2]).

Lož je trgoval v prvi vrsti z usnjem, mimo tega pa tudi na tržnih dneh po jedenkrat v tednu z žitom in soljó, na tovorih semkaj prinešeno. Žito se ni smelo zopet iz Loža, če se ni moglo prodati, proč peljati, ampak spraviti se je moralo v Ložu, dokler se ni prodalo [3]).

Mimo ljubljanskega šlo je morebiti loško blago najdalj po svetu po Nemškem in Laškem, zlasti ko sneg belo platno, žima, sita in konji, ki so jih posebno mnogo Lahi pokupili.

Gorenjska stran je bila zaradi rude jako važna. Tu so bile stare fužine v Železnikih. V Kropi in Kamnigorici so se zdelovali žeblji. V Javorniku so bile sloveče fužine za jeklo, ki so zlasti Lahi po njem popraševali. Vrhu teh krajev so fužinarile že Jesenice, Sava, Mojstrana, Tržič itd.

Tržič je bil napolnjen z rokodelci, zlasti obilo so napravili dobrega korduanskega usnja po jako nizki ceni. Rudeči in črni korduan se je prodajal na Nemško in Laško. Neki posebni zdelek je bilo surovo sukno mezlan (masalan = mezzolana), katerega se je zdelovalo več vrst. A mimo tega so se nahajale še delavnice

[1]) Valvasor, XI. 13.
[2]) Valvasor, XI. 216.
[3]) Ibid. p. 324.

za bakreno in železno posodo, n. pr. kotle, ponve in jednake reči [1]).

A najmenj vseh teh kranjskih zdelkov šlo je koncem sedemnajstega stoletja v Trst, ker so Tržačanje, ne spoznavši svojega prida, zlasti od Kranjske jako visoko carino zahtevali. Ferdinand III. jo je dovolil za sol le toliko časa, da mu vrne Trst neko posojilo iz kameralne blagajnice. Sicer je bil ta dolg že davno plačan, a Tržačanje se niso zmenili zato, ter še nadalje pobirali carino.

Trgovstvo se je zasukalo vsled tega proti Reki. Jako zeló so pogrešali v Trstu odslej kranjsko platno in koroško železo. Godilo se je to ves čas Leopoldove in deloma Jožefove vlade. Večkrat so prosili Tržačanje za prepoved proti Reki. Celó svojega vina niso mogli več prodati, ker so koroški in kranjski trgovci popolnem izostali. Zahtevali so od cesarja Jožefa I., naj se Kranjcem in Koroščem prepové nakupovanje vina drugje nego v Trstu ali Gorici, češ, da Tržačanje nimajo druzih dohodkov, kakor za vino; če ga ne morejo spečati, obubožati morajo do dobra. Zdaj so se pač spomnili zopet prej po njih tako zatirane Kranjske. Tržasko vinsko trgovstvo je izpodrival zlasti Devin z laškim vinom. Že Ferdinand I. je prepovedal l. 1552. Devinu strogo kako drugačno trgovstvo, ko s tržaškim blagom. Na podlagi kameralnih ukazov in dostavkov od leta 1590. se je prepovedalo l. 1597. uvaževanje vina preko Palme. Ferdinand II. je zabičil Fiumicellu, da ne sme, bodi si s katerimi izgovori koli uvažati laških vin, zlasti iz Ankone ne, ker se s tem Trst škodi.

Jednake prepovedi je razglaševal Ferdinand III., a kljub vsemu temu je prihajalo vender le mnogo laškega, beneškega vina na Kranjsko.

Reka, videč, da se je zasukalo kranjsko trgovstvo tu sem, znižala je carino za deske in drugo leseno robo n. pr. za $^3/_4$ tržaške carine, med tem ko se je v Trstu le še povikševala [1]).

Za Leopolda I. in Jožefa I. je opešalo tržaško trgovstvo do dobra, a s Karolom VI. se mu je rodil velik dobrotnik. Po končanih turških vojskah so se jeli l. 1716. na Dunaji posvetovati, kako bi se moglo avstrijskemu trgovstu pomagati. Sklenili so skrbeti zató, da Benečani morje odpró ter avstrijsko zastavo časté, vrhu tega pak naj se razglasi Trst ali Reka za svobodno morsko pristanišče. Prej pa se je moralo trgovstvo do teh mest, bodi si po suhem ali mokrem, zavarovati, ter vsem avstrijskem trgovcem državna pomoč zagotoviti. Benečani so takrat še vedno trdili, da imajo pravico do morja le oni in drug nihče. Kljub vsemu benečanskemu krotovičenju razglasil se je 18. sušca 1719. patent, v sled katerega sta se Trst in Reka oznanila za svobodni pristanišči

[1]) Ibid. 406.
[2]) Löwenthal, 143—145.

ter se vsem trgovcem zagotovila cesarska pomoč. Kupovati in prodajati se bo smelo odslej popolnem prosto. Ceste v Trst in Reko so se popravile, izvzemši na Kranjskem, že prej povsod.

A Benečani, ki jim je od Trsta in Reke pretila velika škoda, udali se niso takoj; ustavljali so avstrijske ladije ter jih tirali v Benetke, da jih tam preiščejo in pobero od njih carino. Še le l. 1721. se je pogodil Karol VI. ž njimi, da mora biti morje prosto, da se ne sme nobena avstrijska ladija na morju preiskati, razven če zajadra v kak manjši kanal v Benetkah samih [1]).

Avstrijsko trgovstvo se je jelo jako lepo razvijati; da pak se odprè še več poti do morja, posvetovali so se na Dunaji, katere nove ceste naj bi se napravile. Za kranjsko trgovstvo važna nova cesta je bila iz Devina mimo Jamjana v Gabrijo ob Vipavščici.[2]) A še leta 1730. je bila državna cesta iz Dunaja v Trst še jako slaba. V Celji čez Savino celó mostu ni bilo; blago se je moralo v čolnih preko reke voziti. V Ljubljani si je dal poštar sicer vožnjo po pošti plačati, a namesto v poštni voz so morali popotniki sedati v ladijo, ki jih je po Ljubljanici odvela na Vrhniko. Jednako se je godilo z blagom, vozilo se je po Ljubljanici, vozniki pa so šli po slabi cesti s praznimi vozmi na Vrhniko. Prekladanje je zamudilo najmanj pol dne, vrhu tega se je blago še poškodilo. Jako težavna je bila cesta iz Vrhnike v Planino. Če je Unec preveč narastel, morali so se blago, vozovi in ljudje kacih 500 korakov daleč v majhnih čolnih prevažati, za kar se je moralo sila veliko plačati, vrhu tega pak se je še blagó pokvarilo. Sploh se je od Ljubljane do Trsta z blagom jako grdo ravnalo. Podstrehe ni bilo nikjer dobiti. Če se je pri vozu kaj polomilo, obležalo je blago po več tednov na cesti. V Planini je bila pač precej dobra gostilna, a d tod dalje do Trsta nobene več. Vozniki niso mogli dobiti nit prenočišča, niti kruha, vina, ovsa ali sena; po kovačih, kolarjih in jermenarjih so zastonj povpraševali. Zadnja poštna postaja v Reko je bila v Planini, v Trst v Razdrtem. Iz Planine v Reko se je moral voziti popotnik s sestradanimi poštnimi konji, ki se jim je oves komaj nekaterikrat v letu pokazal, skozi kraje, kjer se ni dobila niti kaka jed, niti prenočišče, niti podstreha.

Na tej cesti se je moralo še mnogo poskrbeti. Zaukazalo se je, naj plemiči napravijo v vaseh gostilne. Po dve milji narazen naj se izkopljejo vodnjaki, pokličejo rokodelci v deželo ter se pošta bolje uravna.[3])

Še bolj ko slabe cesté ovirale pa so trgovstvo obile cestovine. S štiridesetimi centi obložen voz plačal je n. pr. na poti

[1]) Mayer, Die Anfänge des Handels und der Industrie in Oesterreich und die orientalische Compagnie p. 79.
[2]) Ibid. p. 84.
[3]) Ibid. p. 89.

iz Trsta na Dunaj 20 gold. cestnine, pri tem pak ljubljanska in graška še ušteti nista bili.[1])

Da se te ovire vsaj nekoliko zaprečijo, razglasil je Karol VI. 7. junija 1730. nov patent, vsled katerega so se carine oprostili ne le domači ampak celó tuji v Trst voženi zdelki. Vse blago, razven železa, jekla, bakra, živega srebra, soli, smodnika, zrcal in steklovine bilo je prosto carine[2]).

Za kranjsko trgovstvo s soljo so napočili zopet boljši časi. 14. majnika 1721. leta se je dovolila prodaja soli vsakomu, tovornikom in voznikom, 14. decembra l. 1737. pak celó kmetom, ki so jo smeli zdaj prodajati ne le po kmetih, ampak celó po trgih in mestih; da, dovoljeno jim je bilo izvažati jo na tuje.[3])

Vse Trstu podeljene svoboščine, ki pak jih tu ne moremo omenjati, koristile so tudi Kranjski, kjer je trgovstvo jelo od dne do dne bolj cvesti.

Jednako je pospeševala tudi Marija Terezija domače trgovstvo, zlasti ono s soljó. Napravile so se na raznih krajih po deseli zalogè za sol, n. pr. v Idriji, v Loki itd. 22. junija 1752. že je dovolilo vsakomu preskrbeti se iz jedne tacih zalog s soljó za svoje potrebe. Da pak se ne bi vozniki, ki hodijo v Trst, pritoževali, da se morajo iz Trsta prazni vračati, dovoljeno je vsacemu dogovoriti se z loškim „impressario“, da jim bo odkupil iz Trsta ali iz Reke pripeljano sol za tako ceno, kakor jo sicer kupujejo c. kr. glavni magazini, kajti sol je bila monopol. Kdor ni mogel soli v necem določenem času na kmetih ali v mestih prodati, moral je izročiti proti navadni plači cesarskim magazinom. Da pak se ne bi tuja, beneška sol, ki se je kupovala ceneje, tihota pila v deželo, objavile so se stroge prepovedi l. 1747. in 1750; zlasti so bili Čiči v tem oziru na slabem glasu, zaradi česar jim je cesarica nošo orožja prepovedala.

Cestam, tem živim trgovskim žilam, obrnila je cesarica vso pozornost ter jih izvzemši dolenjske ceste sprejela v državno upravo. Karolova želja, naj bi se na tržaški cesti napravila podstreha, izpolnila se je še le sedaj, ko se je gostilničarjem ukazala naprava podstreh za najmenj šest vóz. Cestni direktor grof Lamberg odpravil je gori imenovane zapreke na Uncu[4]). L. 1755. se je oprostilo vse iz Trsta ali Reke privedeno blago tranzitnih teženj popolnem[5]). S 1766. letom pričenši, so smeli Kranjci po dolzem času zopet vsakovrsten živež brez carine v Trst voziti; vrhu tega

[1]) Ibid. 97.
[2]) Löwenthal, 169.
[3]) Mittheil. 1862. p. 72.
[4]) Löwenthal, 182.
[5]) Ibid. 191.

se jim je trgovstvo s Trstom še sicer zeló olajšalo[1]). Zopet se je vozilo kranjsko železo v Trst, kakor nekdaj in grškim trgovcem zdelo se je tržaško železo na slovečem velikem sejmu v Sinigagliji tako cenó, da so se v Trstu naselili[2]). Stare kranjske fužine so zacvele iz nova ter zdelale jako mnogo železnine[3]).

Za povzdigo svilorejstva zadobila si je cesarica velike zasluge. Murbe so se nasadile na Ljubljanskem Gradu že l. 1732. in l. 1735. se je sezidala fabrika za sviloprejo[4]), kmalu za tem še druga, ki pak ni dobro shajala, mislilo se je da zató, ker se je morala svila dovažati jako drago z Goriškega. Zaradi tega se je oddajalo seme in murbe brezplačno, ter ukazalo, naj zvedenci poučujejo ljudstvo v tej stroki, naj se mu daje potrebno orodje brezplačno ter se pridelana svila po določeni ceni od njih kupuje. In res se je sviloreja dobro obnašala; južna Kranjska, avstrijska Istra in Vipavski okraj zaslužil si je z njo svoj kruh. Da si tudi je vlada od l. 1776. počenši ni več podpirala, vender je še cvela do francoskih vojská.

Obrtu je skušala dobrotljiva cesarica na vse strani pomagati. Ker je imela Kranjska veliko lesa, ukazalo se je, naj se pošiljajo 12—16letni dečki na Dunaj, da se priučé lesorezanja; sicer so poslali Kranjci dva fantiča na Dunaj, toda o lesorezanji se za tem ni čulo več. L. 1764. poslala je cesarica učiteljico na Kranjsko, da bi poučevala v zdelovanji čipk[5]).

Ostaja nam le še ziniti nekatero besedo o trgovstvu v Jožefovi dobi, ki je bila zanje malo ugodna, da si tudi so raznovrstne obrtnijske stroke mnogo dobička prinašale. Za Kranjsko bila je kakor tudi za druge dežele prepoved izvaževanja (l. 1784) jako škodljiva. Še neugodnejši pak so bili časi Leopolda II. in Franca I.

O razmerah kranjskega trgovstva in obrta l. 1808, torej baš pred francosko okupacijo, pripoveduje Hoff: „Gemälde von Krain“ tako-le:

„Žita se je izvažalo v Trst toliko, da ga je morala dežela kupovati na Ogerskem in Hrvaškem. Posebno veliko so potrebovali Tržačanje moke, ker niso imeli mlinov. Po vsej Kranjski se je delalo jako obilo platna in čipk. Vsak kmet je bil tkavec, vsaka kmetica je predla in delala čipke. S suknom, volnatimi nogovicami, usnjem, obdelovanjem lesenega blaga, kuhinjske posode, igrač, slamnikov, sitov bavili so se po vsej deželi. Nad 100.000 ljudij si je s tacim delom služilo svoj kruh, kacih 10.000 pak jih je delalo v rudokopih. Tretjina vseh Kranjcev je torej živela ob

[1]) Ibid. 199.
[2]) Ibid. 190.
[3]) Dimitz, IV. p. 185, kjer se nahajajo številke za posamezne fužine.
[4]) Dimitz, IV. 152.
[5]) Ibid. 179.

obrtu. Najboljši trg za te zdelke je bila Sinigaglia, spečavali pak so se tudi po avstrijskih deželah in še sicer na tuje.

Trgovsko in obrtsko življenje pred francoskimi vojskami bilo se na Kranjskem jako živahno, skoro vsak kraj se je bavil ali s trgovsko ali z obrtsko stroko. Kranjci so pohajali po vsem širocem svetu za trgovstvom; ženske so morale obdelovati poljé, kar se godi pri Kočevarjih še danes. Najdelj med svet so zahajali Kočevarji z blagom, kupljenim v Trstu ali Reki. Kar sami niso mogli nesti, naložili so na tovorno živino ter šli po svetu. Blago so urno razprodajali ter si dajali novega za seboj pošiljati. V mnozih malih mestih in trgih so imeli založnice raznovrstnega blaga. Ko so spomladi odhajali, izročevali so ga razprodajalcem ter hodili jeseni, ko so se vračali, po plačilo. Nekateri med njimi so bili jako bogati, n. pr. Rusele, Waderwolf, Sagar itd.

Za voznike in kmete blizu velicih cestá so bili ti jako lepi časi; Kraševci v golem nerodovitnem Krasu so si prislužili s priprezanjem po klancih jako mnogo. Cesta tam ni bila nikoli prazna, vedno se je vse trlo voznikov, tujih in domačih.“

Kranjsko blagó hodilo je jako daleč. Hoff[1]) pravi, da so se Kamničanje bavili s kmetsko kožuhovino; v Krašinji bila je neka zaloga zanjo, tu so jo kupovali težki vozniki, ki so vozarili na Češko in Sasonsko, ter jo ali doma ali potoma prodajali.

Pred francosko okupacijo sta cvela trgovstvo in obrt ter nosila kranjskim prebivalcem mnogo dobička.

[1]) Ibid. 161.

Nekateri ljubljanski, kranjski in kamniški meščanje pod Friderikom Tirolskim.

Spisal dr. Fr. Kos.

Dné 10. junija 1424. je umrl v Brucku poleg Mure avstrijski vojvoda Ernest Železni, zapustivši več mladoletnih otrok, katere je imel s svojo drugo ženo, poljsko princesinjo Cimburgo. Trije sinovi, Friderik, Ernest in Albreht in ravno toliko hčerá so preživeli očeta, drugi pa, dva sinova in jedna hči, umrli so že prej. Ker je imel pa najstarejši sin Friderik za smrti svojega očeta še le devet let, ni mogel nastopiti vlade in zato je prevzel vsled pogodbe od 27. julija 1409. očetov brat Friderik Tirolski jerobstvo mladoletnih otrok in z jerobstvom tudi vlado po vseh onih krajih, kjer je prej zapovedoval Ernest Železni. Tako je postal ta Friderik, ki je bil do zdaj vladar na Tirolskem, gospodar štajerske, koroške in kranjske zemlje. Njega omenja zgodovina o času cerkvenega zbora v Konstanci, kajti on je podpiral papeža Ivana XXIII., da je laglje ubežal (1415) iz imenovanega mesta. Vsled tega so se razsrdili nad Friderikom rimsko-nemški cesar Sigismund in na cerkvenem zboru zbrani očetje, in huda kazen ga je zadela, namreč cerkveno izobčenje in državno prognanstvo. Le pod trdimi pogoji, izgubivši mnogo svojih posestev v Švici in obljubivši plačati veliko svoto denarja, zadobil je Friderik zopet pomiloščenje. Ker pa one svote ni bilo lehko skupaj spraviti, in ker je bil ta dostikrat v denarnih stiskah, dobil je priimek Friderik „s praznim žepom“; pa tudi Friderik „Starejši“ se dostikrat imenuje, da se tako loči od svojega varovanca, Friderika „Mlajšega“.

Kot jerob ali varuh svojih netjakov je prevzel Friderik Starejši vlado na Štajerskem, Koroškem, Kranjskem in še v nekaterih druzih krajih. V vseh teh deželah je postopal jako samostojno in se vedel, kakor da bi bile one pokrajine njegova prava lastnina. Akoravno je l. 1431. Friderik Mlajši 16. leto dosegel in postal tedaj po habsburškem običaji polnoleten, obdržal je vender Friderik Starejši še dalje jerobstvo in vlado, a sem ter tja je upotreboval pri vladarskem poslu svojega netjaka, kateri je časih uravnal z dovoljenjem in v imenu svojega varuha marsikako stvar, kar nam dokazujejo nekatere listine tistih časov. Tri leta pozneje (1434)

je postal tudi brat Friderika Mlajšega, Albreht, polnoleten, tretji brat Ernest pa je dve leti prej umrl. Friderik Mlajši je čedalje bolj želel po samostojnem vladarstva svojih dežel, a njegov strijc Friderik Starejši jih mu ni hotel izročiti in napósled je bil Albreht V. iz albertinske vrste naprošen, posredovati med njima. Ta je to tudi storil in 25. maja 1435. razsodil, da naj prevzameta brata Friderik Mlajši in Albreht vladarstvo v deželah svojega očeta Ernesta, t. j. na Štajerskem, Koroškem, Kranjskem, v Slovenski Marki, na Krasu, v Istri in še nekaterih drugih krajih. Tako je tedaj Friderik Tirolski kot varuh Friderika Mlajšega in Albrehta gospodoval po naših pokrajinah 11 let, od 1424—35. Iz te kratke dobe hočemo navesti nekoliko črtic, tikajočih se ljubljanskega, kranjskega in kamniškega meščanstva.

Obrnimo se najprej v Ljubljano, kjer na čelu meščanstva takrat ni stal mestni župan, kakor dan danes, temveč mestni sodnik, katerega so volili meščanje izmed svoje srede.

Iz zgodovinskih virov nam je znano, da je bil že l. 1421. Pavel Hajman iz Loke mestni sodnik v Ljubljani[1]). Tudi 1426. nahajamo ravno tega moža sodnikom v Ljubljani, kakor je razvidno iz nekega dokumenta od 19. novembra 1426, v katerem Jurij Piber svoji ujni Katarini, ženi ljubljanskega krojača Matevža, in njijinim otrokom Janezu, Juriju in Marjeti dá zastavno pismo o žitni desetini v šent-rupertski fari (na Dolenjskem), potem o montanski pravici in vinski desetini v Žalovcih (Schalkowecz, sod. okr. Novo Mesto), za katere pravice in desetine je posodil 50 cekinov. Pečatila sta Hajman, sodnik, in Tomaž Werder, meščan ljubljanski[2]). V neki drugi listini od 24. novembra 1427. pečatila sta tudi ta dva, vender se kaže, da Pavel Hajman takrat ni bil več sodnik, temveč samo meščan ljubljanski[3]).

Pozneje se omenja Vido Spenglavec ljubljanskim sodnikom in sicer v listini od 15. junija 1430., v kateri Ivan Wernburger prepušča avstrijskemu vojvodi Frideriku fevd o jedni desetini v Šmartnem pri Savi, katero je bil prej kupil od Ivana Schiltleina, meščana ljubljanskega, in jo zdaj prodal Spenglavcu[4]). Kmalu potem, dné 25. januvarja 1431. prepušča Nikolaj Ostrovrhar (Gallenberger) vojvodi Frideriku fevd o treh kmetijah v Lukovci pri Vrhniki s prošnjo, da bi jih dal ljubljanskemu meščanu Vidu Spenglavcu, kateri jih je kupil[5]). Dné 7. marca 1431. je tudi Friderik podelil Vidu Spenglavcu, takratnemu ljubljanskemu sodniku, one tri kmetije v Lukovci z vsemi zraven pripadajočimi rečmi in de-

[1]) Mitth. d. hist. Ver. f. Krain, 1862, str. 80.
[2]) Chmel, Gesch. K. Friedrichs IV. I, str. 197.
[3]) Mitth. d. hist. Ver. f. Krain, 1862, str. 51.
[4]) Mitth. d. hist. Ver. f. Krain, 1862, str. 52.
[5]) Ravno tam.

setino v Šmartnem pri Savi[1]). Jedno leto pozneje (16. maja 1432.) prepuščata ljubljanski meščan Andrej Samogoj in njegova žena Katarina vojvodi Frideriku fevd o desetini v Zavrhu pri Zagozdu (sodn. okr. Litija), katero je od njiju kupil Vid Spenglavec, ljubljanski sodnik. Pečatila sta Pavel Blagovičar (Glogovičar) in Kristijan Mlakar[2]). Nekaj dnij pozneje, 1. junija 1432, je podelil vojvoda Friderik (razume se, da „Starejši", ne pa „Mlajši") Spenglavcu omenjeno desetino v Zavrhu[3]).

Nekaj ljubljanskih meščanov iz te kratke dobe smo že omenili ko smo govorili o ljubljanskih sodnikih in sicer Tomaža Werderja, Ivana Schiltleina in Andreja Samogoja. V različnih zgodovinskih virih navedeni so še drugi.

Ljubljanski meščan Andrej Prešič dobil je, kakor nam priča reverz od 24. aprila 1429., od Friderika, prednika bistriškega samostana, dve mesnici v Ljubljani v najem proti temu, da se zaveže, dati vsako leto samostanu 60 funtov loja in ohraniti mesnici v dobrem stanu. Ta reverz je pečatil neki drug ljubljanski meščan, Jurij Bslacher[4]). Iz te listine je razvidno, da je imel bistriški samostan tudi v Ljubljani svoja posestva.

V neki drugi listini so imenovani trije ljubljanski meščanje, Pavel Dolski (Lustaler), Peter Osel (Essel) in Matevž Hudamisel. Vojvoda Friderik je namreč dne 25. junija 1428 daroval Pavlu Dolskemu nekaj njiv pred ljubljanskim mestom, katere so imeli prej v svojih rokah turjaški gospodje (Auersberger), kupivši jih od Petra Osla (Essel), njegove žene Uršule in Adelhajde, vdove ljubljanskega meščana Matevža Hudamisli[6]). Pavla Dolskega nahajamo tudi v drugih listinah. Dne 12. decembra 1427. prepusti Katarina, žena Gregorja s Perovega (pri Kamniku) vojvodi Frideriku fevd o dveh kmetijah v Dolu in Depali Vasi, kateri je prodala ljubljanskemu meščanu Pavlu Dolskemu[6]). Kmalu potem, 28. decembra istega leta, dovoli Friderik Dolskemu oni kmetiji obdržati za jedno leto[7]) in 25. junija 1428 da mu imenovani kmetiji v fevd[8]).

Ljubljanski meščan bil je Mihael Lichtenberger, ki je po veliki noči 1429. tedaj konec marca, Pavlu Blagovičarju (Glogowiczer) prodal neko kmetijo na Ježici (Yessitz)[9]).

Dné 9. marca 1431 je prepustil vojvoda Friderik ljubljanskemu meščanu Urhu Makovcu gozdarski urad pri kranjskem namestništvu[10]).

[1]) Chmel, Gesch. K. Friedrichs IV. I., str. 499, št. 40.
[2]) Mitth. d. hist. Ver. f. Krain, 1862, str. 52.
[3]) Chmel, Gesch. K. Friedrichs IV. I., str. 501, št. 57.
[4]) Chmel, Gesch. K. Friedrichs IV. I., str. 132.
[5]) Ravno tam, str 497, št. 28.
[6]) Mitth. d. hist. Ver. f. Krain, 1862, str. 51.
[7]) Chmel, Gesch. K. Friedrichs IV. I., str. 496, št. 17
[8]) Mittheil. l. c. str. 51; Chmel, l. c. str. 497, št. 27.
[9]) Chmel, l. c. str. 497, št. 33.
[10]) Chmel, l. c. str. 499, št. 43.

Ljubljanski meščan Henrik Rauch je bil navzočen, ko je Bridič iz Poreč pri Šembidu na Vipavskem dné 7. junija 1429. volil bistriškemu samostanu vinograd na gori „Sturmnitz“ [1]).

Dné 30. oktobra 1430. proda Neža, vdova Eberharda Landtroppa, Frideriku Ganserju, ki je bil meščan ljubljanski in ob jednem pisar deželne sodnije, desetine v šentvidski fari nad Ljubljano. Pečatil je kranjski oskrbnik Jurij Gutenstainer[2]).

Posredovalna sodnija, obstoječa iz peterih mož, hoteč narediti konec prepiru med redovniki v bistriškem samostanu in turjaškimi gospodi, določila je dné 12. julija 1433., naj dela mejo med bistriškim in turjaškim posestvom ona črta, ki se vleče od gore Slivnice (pri Cerknici) čez Praprotnico in potok Malo Cirknico do Zibovnika. Kar je od navedene črte na zapadni strani proti Begunjam, spada naj pod bistriški samostan, posestva na vzhodni strani proti Nadlišku in Turjaku pa naj bodo turjaških gospodov. V oni petorici, ki je tako razsodila, bila sta dva ljubljanska meščana, Henrik Stauthaimer in Matevž Mavtar, potem pa pisar deželne sodnije v Ljubljani, Friderik Gans [3]). Zadnji je brez dvojbe identičen s prej imenovanim Friderikom Ganserjem.

V neki listini od 7. marca 1431. je imenovan ljubljanski meščan Nikolaj Paradiž (Nixe Paradis) in njegov brat Jurij, katerima je vojvoda Friderik dal v fevd po njijinem očetu Tomaži podedovane desetine in sicer desetino od štirih kmetij v Nadgorici (Nadgorigs) pri Savi v mengiški fari, potem desetino od 31 kmetij v šentvidski fari in sicer od 18 kmetij v „obeh Švicah“, od 3 kmetij v Gabrijah, od 4 kmetij v Stranski Vasi, od 3 v „Varstnegku“ in od 3 v „Tsceplach“ (morebiti v Žlebih)[4]), potem desetino od nekaterih kmetij v vodiški fari[5]).

Ljubljanski meščan Primož Krainer je dobil 14. junija 1431. od vojvode Friderika v fevd desetino v Kosezih pri Sv. Jarneji (Šiška pri Ljubljani), katero je kupil od ljubljanskega meščana Petra Orlone[6]). Ta Peter Orlona je imenovan tudi na drugih krajih. Dné 24. novembra 1427. prepušča vojvodi Frideriku desetine v šentvidski fari nad Ljubljano, da bi jih ta dal kupcu „Syre Tutorju“, ljubljanskemu meščanu, v fevd[7]). To se je tudi 1. februvarja 1428. zgodilo, ker takrat je dobil Tutor desetino od mnogih kmetij šentvidske fare, kakor v Kosezih, Dravljah, Podgori, Poljanah, na Trati itd.[8]). Jeden dan prej je podelil Friderik ljubljanskemu

[1]) Chmel, l. c. str. 133.
[2]) Mitth. l. c. str. 52; Chmel, l. c. str. 197.
[3]) Čeplje so na slemenu med Utikom, Bokalci in Stransko Vasjo. L.
[4]) Chmel, l. c. str. 134—135.
[5]) Chmel, l. c. str. 498, št. 39.
[6]) Chmel, l. c. str. 499, št. 47.
[7]) Mitth. l. c. str. 51.
[8]) Chmel, l. c. str. 496, št. 20.

meščanu Sore Tutorju jedno kmetijo in jedno njivo v Dragomnu, kar je bil zadnji od Hermana iz Dragomna kupil[1]).

Dne 4. januvarja 1429. sta kupila Friderik Stauthaimer, brižinski korar in fajmošter v Hainburgu, in njegov brat Henrik, ljubljanski meščan in ob jednem sodnik v Brucku poleg Litave, od bratov Ostrovrharjev (Gallenberger) devet kmetij in jedno desetino za 504 funte vinarjev. One kmetije so bile: jedna v Hrastji, kjer je prebival Križaj (Crisee) s svojima sinovoma, dve v Mošeniku, izmed katerih je jedno obdeloval Žvab s svojimi sinovi, drugo pa Makovec s svojim sinom, jedno v Dobravi, katero je obdeloval Gregor Richter, jedno v Logu, kjer je prebival Martin, jedno v Podstrani poleg Prikrnice (Seydendorff bei Prikarnitz), katero je obdeloval Martin, jedno v Kokošnah, kjer je stanoval Martinov sin Herman, jedno v Zalogu (poleg Kokošen), na kateri sta prebivala Križaj in Jure, vsi ti kraji so bili v moravški fari; potem jedna kmetija v Žejah v dobovski fari, katero je obdeloval Jêrnej s svojim sinom. Desetina, kojo sta imenovana brata kupila, bila je v Palovičah (Polawicz) v kamniški fari. Vse te kmetije z desetino vred volita brata Stauthaimer dné 13. maja 1429. po svoji smrti bistriškemu samostanu pod tem pogojem, ako bi Henrik in njegova žena Katarina ne dobila nič otrok. Tudi si pridržita pravico, to volilo, ako bi bila potreba, prenarediti ali pa še celó preklicati[2]). Avstrijski vojvoda Friderik „Mlajši“ je potrdil ta sklep bratov Stauthaimerjev 25. oktobra 1434[3]).

Ako napósled imenujemo še ljubljanskega meščana Nikolaja Mata, kateremu je Friderik „Starejši“ 1432. dal v fevd desetino v Kozišah pri Kamniku[4]), moramo priznati, da smo izmed števila meščanov jih le malo imenovali in da nam sploh ni mogoče vseh našteti, ker so zgodovinski viri preveč nedostatni.

Kar se starodavnega mesta Kranja tiče, znan nam je iz te dobe mestni sodnik Pečenko in nekaj meščanov. Omeniti moramo, da je vojvoda Ernest Železni 15. februvarja 1423. dal meščanom oblast, voliti si svobodno mestnega sodnika[5]), in nekoliko prej, dné 22. maja 1422., ukazal je deželnemu glavarju, da naj pazi, da bodo kranjski meščanje postavljali mesto lesenih hiš zidane[6]).

Kranjski sodnik Pečenko je omenjen v listini od 22. maja 1424. Takrat so prepustili, kakor nam izvirna, v kranjskem farnem arhivu shranjena listina pričuje, kranjski meščanje in njih sodnik Kocijan Pečenko, župniku Kolmanu v Kranji prostor za napravo farovža[7]).

[1]) Chmel, l. c. str. 496, št. 19.
[2]) Chmel, l. c. str. 132 in 197.
[3]) Chmel. l. c. str. 133
[4]) Chmel, l. c. str. 501, št. 60.
[5]) Letopis Matice slov. za 187 str. 99.
[6]) Letopis Matice slov. za 187 str. 98.
[7]) Letopis Matice slov. za 1870, str. 99.

Omenjeni Kolman je bil tudi naslednje leto župnik v Kranji, kjer se je bavil nekoliko časa oglejski patrijarh Ludovik, kakor nam kažejo nekatere, v tem mestu spisane listine, tako n. pr. od 4. aprila 1425., ko je patrijarh uravnal neke stvari bistriškega samostana o desetini na Vrhniki, v Mirkah in Vrdu[1]), ali pa od 13. aprila 1425., ko je podelil bratovščini Matere Božje v Kranji odpustke[2]). Iz listine od 13. decembra 1426. je razvidno, da takrat Kocijan Pečenko ni bil več sodnik v Kranji[3]).

Zraven mestnega sodnika so imela takrat različna mesta po dvanajst (časih tudi več) porotnikov. Tudi v Kranji je bilo dvanajst priseženih mož, med njimi v letu 1426. Jeronim Paumburger[4]).

V tej dobi, katero tu obravnavamo, znani so nam naslednji kranjski meščanje: Mesrer, Pribenic, Herman Zalokar in njegov sin Mikule in Gregorij Zalokar.

Mesrer je imenovan v dveh listinah. Dné 30. junija 1426. je prepustil Jurij iz Kamnika avstrijskemu vojvodi Frideriku fevd o mlinu na Kokri pod Klancem nad mostom s prošnjo, da bi ga podelil kranjskemu meščanu Miksu Mesrerju[5]). To je vojvoda Friderik tudi 5. julija 1427. storil[6]). Drug mlin je bil na Kokri pod mestno bolnico. Polovico tega mlina so si prilastili kranjski meščanje po zamenjavi z dovoljenjem vojvode Ernesta in drugo polovico so si kupili z dovoljenjem vojvode Friderika, kakor nam kaže listina od 17. julija 1426[7]). Prihodnje leto pa so meščanje ta mlin prodali someščanu Matevžu Pribeniku[8]).

Kranjski meščanje Herman Zalokar, njegov sin Mikule in Gregorij Zalokar so imenovani v listini od 13. decembra 1426., v kateri Mikule pripoznava, da je njegov oče svojo njivo pred kranjskim mestom proti Rupi, ležečo blizu njive bratovščine sv. Nikolaja v Kranji, katero je obdeloval Martin Lotrič, in zraven njive Jakoba Štruklja, oltarju sv. Jakoba v farni cerkvi v Šenčurji pri Velesovem volil in sicer tako, da morajo njegovi dediči vsako leto na dan sv. Jakoba dajati po jeden funt voska cehmoštru tega oltarja, župniku pa po tri oglejske šilinge za mašo, katero naj opravlja tisti dan pri oltarji sv. Jakoba. Kadar pomrjo dediči, postane njiva lastnina omenjenega oltarja. Med pričami se nahaja kranjski meščan Gregorij Zalokar[9]).

Idimo še v **Kamnik** in poglejmo, kateri meščanje so tam takrat stanovali.

[1]) Chmel, l. c. str. 130—131.
[2]) Letopis Matice slov. za 1870, str. 99.
[3]) Chmel, l. c. str 199; Letopis Matice slov. za 1870, str. 99.
[4]) Chmel, l. c.; Letopis, ravno tam.
[5]) Mitth. d. hist. Ver. f. Krain, 1862, str. 51.
[6]) Chmel, l. c. str. 495, št. 14.
[7]) Chmel, l. c. str. 495, št. 9; Letopis Latice slov. za 1870, str. 99.
[8]) Chmel, l. c str. 496, št. 18; Letopis Matice slov. za 1870, str. 100.
[9]) Chmel, l. c. str. 198—199; Letopis Matice slov. za 1870, str. 99.

Za sodnika je bil v tem mestu nekaj časa Nikolaj iz Loke (Niclas von Laakch), kakor nam priča listina od 22. oktobra 1427[1]), pozneje pa Seifrid Kostibol (Kusabal). Ta je pečatil listino od 27. avgusta 1431., v kateri je kamniški meščan Janez Solza prepustil vojvodi Frideriku fevd o dvoru na Perovem pred Kamnikom[2]).

Kostibol je bil več let sodnik v Kamniku, vender najbrž svoje službe ni prav vestno opravljal, ker je avstrijskim vojvodam, ko je ž njimi proračunil, ostal dolžan 500 ogerskih cekinov[3]). Avstrijski vojvodje so mu vzeli zato njegov skedenj in vrt, da bi se odškodovali, in podelili potem oboje kamniškemu meščanu Urbanu[4]).

Izmed kamniških meščanov je bil gotovo jeden najznamenitejših Janez Solza (Sulsa, Sulse), čegar ime se večkrat nahaja v listinah. Vojvoda Friderik mu je podelil 7. julija 1426. desetino od $5^1/_2$ kmetije v Rodici v mengiški fari in desetino od 5 kmetij v „Zerwischach“ (morda Žirovše pri Krašnji)[5]). Ravno tako mu je dal 14. junija 1428. dvor na Perovem pred kamniškim mestom z mlinom in gozdom vred[6]). Tri leta pozneje pa je Janez Solza ta dvor prodal kamniškemu meščanu Jakobu Achperu iz Nevelj[7]), kateremu je vojvoda Friderik fevd o tem dvoru z mlinom in gozdom vred podaril dné 17. maja 1432[8]).

Dné 16. junija 1431. podeli vojvoda Friderik Janku Kluku travnik na Perovem pred kamniškim mestom, katerega je ta kupil od kamniškega meščana Janeza Solze[9]).

S hčerjo Janeza Solze, Ano, bil je oženjen kamniški meščan Lenart, kateremu sta Solza in njegova žena Marjeta 1428, dala za doto desetino od $6^1/_2$ kmetije v Rodici v mengiški fari[10]). Po smrti Janeza Solze prodala je njegova žena Marjeta desetino v Cirkušah v tuhinjski dolini (svojemu zetu) kamniškemu meščanu Lenartu in vojvoda Friderik prepustil mu je to desetino dne 17. maja 1432. kot fevd[11]).

---

[1]) Chmel, l. c. str. 495, št. 15; Letopis Matice slov. za 1876, str. 132, št. 60.

[2]) Mitth. d. hist. Ver. f. Krain, 1862, str. 52.

[3]) Chmel, l. c. str. 19.

[4]) Chmel, l. c. str. 245.

[5]) Chmel, l. c. str. 495, št. 8; Letopis Matice slov. za 1876, str. 132, št. 59.

[6]) Chmel, l. c. str. 497, št. 25; Letopis Matice slov. za 1876, str. 132, št. 61.

[7]) Mitth. d. hist. Ver. f. Krain, 1862, str. 52.

[8]) Chmel, l. c. str. 501, št. 56; Letopis Matice slov. za 1876, str. 133, št. 66.

[9]) Chmel, l. c. str. 500, št. 48.

[10]) Chmel, l. c. str. 497, št. 24.

[11]) Chmel, l. c. str. 199; str. 500, št. 55; Letopis Matice slov. za 1876, str. 133, št. 65.

Listina od 14. junija 1428. imenuje kamniškega meščana Križaja (Crise), kateri je Janezu Ingveru prodal desetino od $9^1/_2$ kmetije in sicer od 4 v Lazih, od $3^1/_2$ v Hribu in od 2 v Steblevku v tuhinjski dolini[1]).

Najbrž sta bila kamniška meščana tudi Jarnej Herič in njegov sin Viljem, katera sta omenjena v listini od 8. aprila 1428, v kateri vojvoda Friderik daje v fevd Viljemu dedščino njegovega očeta in sicer žitno desetino v Zgornjih in Spodnjih Brnikih in v Cerkljah, potem v Jaršah pri Mengišu, jedno kmetijo na Količevem, jedno v Kompolji pri Krašnji, dve v Vrbi v dobovski fari, jeden mlin in jedne stope v Kamniku na Novem trgu ob Bistrici pod Lizino hišo, in potem žitno desetino v Poženiku v cerkljanski fari[2]). Kamniškega meščana Urbana smo že imenovali zgoraj.

[1]) Chmel, l. c. str. 497, št. 26.
[2]) Chmel, l. c. str. 496, št. 22.

Bibliografija Slovenska.

Slovensko knjigarstvo od 1. januvarja 1882. leta do 1. januvarja 1883. leta.

Sestavil Ivan Tomšič.

Štev. 1—147 glej v „Letopisu“ za 1869. leto 268—281. strani; štev. 148—243 v „Letopisu“ za 1870. leto od 364—371. strani; štev. 244—351 v „Letopisu“ za 1871. leto od 346—354. strani; štev. 352—589 v „Letopisu“ za 1872. in 1873. leto od 280—301. strani; štev. 590—817 v „Letopisu“ za 1876. leto od 193—215. strani; štev. 818—925 v „Letopisu“ za 1877. leto od 324—335. strani; štev. 926—1124 v „Letopisu“ za 1878. leto od 192—213. strani; štev. 1125—1230. v „Letopisu“ za 1879. leto od 220—231. strani; štev. 1231—1362 v „Letopisu“ za 1880. leto od 326—341. strani; štev. 1363—1487. v „Letopisu“ za 1881. leto od 209—223. strani.

I. Časopisi.

1488. *Brencelj* v lažnjivi obleki. V Ljubljani. Odgovorni urednik in izdajatelj Jakob Alešovec. Tisk Blaznikov v Ljubljani. Letnik XIV. 1882. 4°.

(Izhaja po dvakrat na mesec.)

1489. *Cerkveni glasbenik.* Organ Cecilijinega društva v Ljubljani. Letnik V. 1882. Z muzikalnimi prilogami. Odgovorni urednik lista Janez Gnjezda. — Odgovorni urednik muzikalnih prilog Anton Foerster. Zaloga Cecilijino društvo. — Tiska R. Milic 8°.

(Izhaja po jedenkrat na mesec. Vsacemu listu je priložena muzikalna priloga, obsezajoča po 4 str. 8°.)

1490. *Cvetje z vrtov sv. Frančiška.* Mesečni list za verno slovensko ljudstvo, zlasti za ude tretjega reda sv. Frančiška. S posebnim blagoslovom Nj. svetosti papeža Leona XIII., Nj. ekscelencije kneza nadškofa goriškega in prečast. generalnega ministra celega frančiškanskega reda vrejuje in izdaja P. Evstahij Ozimek, mašnik frančiškanskega reda na Kostanjevici. V Gorici. Hilarijanska Tiskarnica. 1882. Letnik III. 8°. 388 stranij.

1491. *Deželni zakonik* za vojvodstvo Kranjsko. 4°. V Ljubljani. Leto 1882. Natisnila Klein in Kovač (Eger). XVI, 105 stranij. Translator Fr. Levec.

1492. *Državni zakonik* za kraljevine in dežele v državnem zboru zastopane. Na Dunaji. Iz ces. kr. dvorne in državne tiskarnice. 4°. Leto 1882. XX, 674 stranij. Urednika M. Cigale in Jos. Stritar.

1493. *Edinost.* Glasilo slovenskega političnega društva za Primorsko. Lastník društvo „Edinost". — Izdatelj in odgovorni urednik: Josip Milanič. Tisk F. Huala v Trstu. Tečaj VII. 1882. Fol.

(Izhaja vsako sredo na celej pôli.)

1494. *Gospodarski list.* Glasilo c. kr. kmetijskega društva v Gorici. Odgovorni urednik Anton Klobučar. Leto 1882. Založilo c. kr. kmetijsko društvo. Natisnil Paternolli. Vel. 8°. 192 stranij.

1495. *Kmetski prijatel.* Izdajatelj in odgovorni urednik Dr. Edvard Glantschnigg. Založba in tisk Janez Rakuscha v Celji. 1882. — Izhaja vsako drugo in četrto nedeljo v mesecu.

(Ta list je začel izhajati 16. julija 1882. l. in je pisan v slovenskem in nemškem jeziku.)

1496. *Kres.* Leposloven in znanstven list. Sodelovanjem prof. dr. Greg. Kreka in žup. Dav. Trstenjaka ureduje dr. Jakob Sket, c. kr. gimn. prof. v Celovci. V Celovci. Tiska in založuje tiskarna družbe sv. Mohora. 1882. Leto II. 8°. 656 stranij.

1497. *Ljudski Glas.* (Političen list.) Izdajatelj in odgovorni vrednik Filip Haderlap. I. Leto 1882. Tiskala Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg.

(Izhaja 1. in 16. vsacega meseca.)

1498. *Ljubljanski Zvon.* Leposloven in znanstven list. Izdajatelji in založniki: J. Kersnik, Fr. Levec, dr. Ivan Tavčar in Jos. Stritar. — Odgovorni urednik: Fran Levec. Leto II. 1882. V Ljubljani. Tisk „Narodne Tiskarne". Vel. 8°. 776 stranij.

(Izhaja po štiri pôle obsežen po jeden pot na mesec v zvezkih ter stane za vse leto 4 gl. 60 kr.)

1499. *Mir.* (Političen list za koroške Slovence.) Izdajatelj in odgovorni urednik And. Einspieler. Leto I. 1882. Tiskarna družbe sv. Mohora v Celovcu. 4°.

(Izhaja 10. in 25. vsacega meseca.)

1500. *Novice*, gospodarske, obrtniške in narodne. V Ljubljani. Tisk in založba J. Blaznikovih naslednikov. Odgovorni urednik Alojzij Majer. Tečaj XL. 1882. 4°.

(Izhajajo vsako sredo.)

1501. *Popotnik*. List za šolo in dom. III. leto. Založnik in urednik Mih. Žolgar. — Tiskar Jan. Rakuš v Celji. 1882. 8°. 196 strani.

(Izhaja 10. in 25. dan vsacega meseca.)

1502. *Slovenec*. Političen list za slovenski narod. Letnik X. 1882. Fol. V Ljubljani. Izdajatelj in odgovorni urednik Filip Haderlap do meseca majnika, dalje J. Jerič. — Tiskali Jož. Blaznikovi nasledniki.

(Izhaja po trikrat na teden: v torek, četrtek in soboto.)

1503. *Slovenska čebela*. Družbeni list za prijatelje čebelarstva po Kranjskem, Štajerskem, Koroškem in Primorskem. Izdajatelj „čebelarsko društvo“. Odgovorni vrednik J. Jerič. V Ljubljani. Tečaj X. 1882. Tiskala Klein in Kovač.

(Izhaja vsak mesec po jedenkrat.)

1504. *Slovenski Gospodar*. List ljudstvu v poduk. Izdajatelj in založnik tiskovno katol. društvo v Mariboru. Odgovorni urednik dr. Lavoslav Gregorèc. — V Mariboru. Tečaj XVI. 1882. 4°. — Tisk Janez Leona v Mariboru.

(Izhaja vsak četrtek v tednu.)

Slovenski Gospodar ima po dve prilogi in sicer: 1) Gospodarska priloga. Priložena od štaj. kmetijske družbe. 2) Cerkvena priloga. Priložena od katol. tiskovnega društva.

1505. *Slovenski Narod*. (Političen dnevnik.) V Ljubljani. Fol. XV. leto, 1882. Izdajatelj in urednik Makso Armič. Lastnina in tisk „Narodne Tiskarne“.

(Izhaja vsak dan, izvzemši nedelje in praznike.)

1506. *Slovenski Pravnik*. Izdaje in ureduje dr. Alf. Mosché. Tiska „Narodna Tiskarna“ v Ljubljani. Leto II. 1882. 8° 384 stranij.

(Izhaja vsak mesec na dveh pôlah in velja za vse leto 4 gl.)

1507. *Slovenski prijatelj*. Odgovorni izdajatelj in vrednik Andrej Einšpieler, knezoškofijski duhovni svetovalec, katehet in učitelj na ces. kralj. viši realki v Celovcu. — Leto 1882. 8°, XXXI. tečaj.

(Izhaja po jedenkrat v meseci.)

1508. *Soča*. (Političen list.) Izdajatelj in odgovorni urednik: A. Fabijani. — Tiska: „Hilarijanska Tiskarna“ v Gorici. Tečaj XII. Fol. 1882.

(Izhaja vsak petek.)

1509. *Šola.* Glasilo Goriških učiteljev. Založnik V. Černic. Leto III. 1882. Tiska: „Hilarijanska Tiskarnica“ v Gorici. 8°. 64 str.
(Izhaja v zvezkih po 25 kr.)

1510. *Učiteljski Tovariš.* List za šolo in dom. Tečaj XXII. 1882. Odgovorni urednik Andrej Praprotnik, nadučitelj in voditelj I. mestni 5razredni ljudski šoli v Ljubljani. — V Ljubljani. Natisnil in založil Rudolf Milic. Vel. 8°. 386 str.
(Izhaja 1. in 15. dné vsacega meseca ter stane za vse leto 3 gl.)

1511. *Vrtec.* Časopis s podobami za slovensko mladino. Uredil in založil Ivan Tomšić, učitelj na c. kr. vadnici v Ljubljani. Dvanajsti tečaj, 1882. vel. 8°. 192 stranij. V ljani. Tiskala Klein in Kovač (Eger).
(Izhaja po jedenkrat v mesecu in stoji za vse leto 2 gl. 60 kr.)

1512. *Zgodnja Danica.* Katolišk cerkven list. Odgovorni vrednik: Luka Jeran. V Ljubljani, 1882. 4°. XXXV. tečaj. 416 str. — Natisnili in založili J. Blaznikovi nasledniki.
(Izhaja vsak petek na celej pôli in velja za vse leto 4 gl. 60 kr.)

1513. *Laibacher Diöcesanblatt.* 1882. 4°. Izdajatelj in odgovorni urednik Anton Koblar. Tisk „Narodne Tiskarne“ v Ljubljani.
(List prinaša nemške, latinske in slovenske sestavke.)

II. Društvena dela.

Čitalnica narodna v Ljubljani.

1514. *Letopis narodne čitalnice* v Ljubljani začetkom leta 1882. Založila čitalnica. Tisk J. Blaznikovih naslednikov v Ljubljani. 8°. 31 stranij.

Dramatično društvo v Ljubljani.

1515. *Slovenska Talija.* Zbirka dramatičnih del in iger. Na svetlo daje dramatično društvo v Ljubljani.

50. Vezek. Precijoza. Igrokaz v 4 dejanjih. Nemški spisal Pij Aleksander Wolf, preložil Jos. Cimperman. — Žila. Veseloigra v dveh dejanjih. Spisal Josip Marij Babo, preložil Jos. Cimperman — Ujetniki carevne. Veseloigra v dveh dejanjih. Po Bayardu preložil Jos. Cimperman. — Zapirajte vrata! Italijanski spisal G. P. Cesenate, preložil Viktor Eržen. — Pol vina, pol vode. Veseloigra v jednem dejanji. Spisal Kosta Trifkovič, preložil Viktor Eržen. — Jedno uro doktor. Burka v jednem dejanji. Poslovenil J. Aléšovec. — Srečno novo leto. Šaljiva igra v jednem dejanji. Po srbski igri Koste Trifkoviča „Čestitam“ poslovenil P. — V Ljubljani 1881, 16, 459 stranij. Natisnila „Narodna Tiskarna“.

Društvo v pomoč bolnikom in za oskrbljevanje v Ljubljani.

1516. *Letno poročilo* društva v pomoč bolnikov in za oskrbljevanje v Ljubljani za šestnajsto društveno leto 1881. 8°. V Ljubljani. Tiskala Klein in Kovač (Eger). Založilo društveno vodstvo. 16 stranij.

Marijna bratovščina v Ljubljani.

1517. *Letno sporočilo* Marijne bratovščine v Ljubljani na koncu leta 1881. V Ljubljani. Založilo društvo Marijne bratovščine. Tisk Milicev. 8°.

Katoliška družba za Kranjsko.

1518. *Glasi katoliške družbe.* Na svitlo daje katoliška družba za Kranjsko. XVI. zvezek. V Ljubljani. Založila katoliška družba za Kranjsko. Natisnila Klein in Kovač (Eger). 1882. 8°. 160 stranij.

Obseg. A. Serce Jezusovo. — B. Spomini s pota. — C. Katoličanu, Slovencu marsikaj v prevdarek. — D. Občni zbor katoliške družbe 22. marca 1882. — Slovenec in katoličan (pesen).

Družba sv. Mohora v Celovcu.
(24.474 udov.)

1519. *Koledar* družbe sv. Mohora za navadno leto 1883. Na svitlo dala družba sv. Mohora v Celovcu 8°. 160. + 109 str.

Iz obsega: Šopek pesem. — Usmiljeno srce, radodarna roka. Povest, spisal M. Tonejec. — Laudon. Sp. Iv. St. — Rudarsko mesto Idrija. Spisal Ivan Lapajne. — Večer (pesen); sp. Nivalis. — Pregled naše armade. — Razgled po svetu. Spisal J. V. — Loterija, v katerej gotovo zadeneš. Spisal Živkov. — Torbica za smeh in kratek čas.

1520. *Življenje* preblažene Device in Matere Marije in njenega prečistega ženina svetega Jožefa. Popisal Janez Volčič, duhoven ljubljanske škofije. Izdala družba sv. Mohora v Celovcu. I. snopič. Z dovoljenjem visokočastitega Kerškega knezoškofijstva. 1882. Vel. 8°. 144 stranij.

1521. *Občna zgodovina* za slovensko ljudstvo. Spisal Josip Staré, vodja kr. gimnazije v Belovaru. Izdala in založila družba sv. Mohora v Celovcu. IX. snopič. 1882. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu. 8°. 641—710 str. in 1—88 stranij.

1522. *Slovenske Večernice* za poduk in kratek čas. Izdala in založila družba sv. Mohora v Celovcu. Šestintrideseti zvezek. Z dovoljenjem visokočast. Kerškega knezoškofijstva. 1882. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu. 8°. 111 stranij.

Obseg: Loterijo je pustil. Pripoveduje E. Jurjev. — Najlepši zaklad; pesen, spisal T. Turkuš. — Irci. Spisal A. Kržič. — Pesmi: Na sveti večer; Trije popotniki; Na potujčeni zemlji; Domá. — Ženitva. Obrazec iz ljutomerske okolice. Zapisal Josip Karba. — Pravne razmere med sosedi (mejaši). Spisal dr. Fr. Sk. — Življenje ni praznik (pesen). — Ciganka (pesen). — Črtica iz življenja nekega duhovna. Spisal L. G. Podgoričan. — Basni. — Gospodinje! skrbite za zdravje pri hiši. — Domača lekarnica ali apoteka.

1523. *Naše škodljive živali* v podobi in besedi. Opisal Fr. Erjavec, profesor v Gorici. Na svitlo dala in založila družba sv. Mohora v Celovcu. III. snopič. 1882. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu. 8°. od 225—328 str.

1524. *Križana usmiljenost* ali življenje svete Elizabete. Spisal Dr. Alban Stolc. Z dovoljenjem pisateljevim poslovenil P. Hrisogon Majar. Izdala in založila družba sv. Mohora v Celovcu. 1882. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu. 8°. 198 stranij.

C. kr. kmetijska družba v Ljubljani.

1525. *Poročilo* o delovanji centralnega odbora od poslednjega rednega občnega zbora 24. dné novembra 1880. l. do 10. novembra 1881. leta, 8°. 35 stranij.

Različna društva.

1526. *Kratko poročilo* o delovanji in stanji „podpiralne zaloge slovanskih vseučiliščnikov v Gradci“ od leta 1872. do 1881. po zapiskih blagajnikovih in tajnikovih sestavil Jos. Lendovšek t. č. tajnik. V Gradci, 1881. Založil odbor. Tiskala tiskarna družbe sv. Mohora v Celovci. 8°. 15 stranij.

1527. *Pravila* Društva „Narodni Dom“ v Ljubljani. V Ljubljani. Tisk „Narodne Tiskarne“ v Ljubljani. — Založilo društvo. 1883. 8°. 10 stranij.

1528. *Pravila* društva v pomoč učiteljem, njihovim vdovam in sirotam na Kranjskem sè sedežem v Ljubljani. — (Potrdila slavna c. k. deželna vlada dné 3. sušca 1882, štev. 1848.) Založilo vdovsko učiteljsko društvo v Ljubljani. — Tisk Milicev. 8°. 8 stranij.

(V slovenskem in nemškem jeziku.)

1529. *Postava* od 3. aprila 1875. l., o tem kaj storiti, da se trtna uš (Philloxera vastatrix) ne razširi. Natisnila Klein in Kovač (Eger) v Ljubljani. 8°. 7 stranij.

1530. *Letno poročilo* telovadnega društva „Sokol“ v Ljubljani za društveno dôbo od 31. decembra 1880 do 31. decembra 1881. V Ljubljani. Tiskala „Narodna Tiskarna“. — Založilo društvo. 1882. 8°. 16 stranij.

III. Pravoznanska in državoznanska dela.

1531. *Obravnave deželnega zbora Kranjskega* v Ljubljani od 4. septembra do 9. oktobra 1882. (Po stenografičnih zapisnikih.) 22. zvezek. V Ljubljani 1882. 4°. VIII., XXXIII., XXXV., 252, 360, 193 stranij.

IV. Jezikoslovje.

1532. *Jezičnik.* „Novice" pa Dr. Janez Bleiweis. Spisal J. Marn. XX. Leto. V Ljubljani. Natisnil in založil Rud. Milic. 1882. vel. 8°, 74 stranij. (Cena 60 kr.)

(Knjiga je posvečena od pisatelja gosp. Franju vitezu Miklošiču, doktorju in profesorju staroslovenščine na Dunaji.)

V. Lepoznanstvo.

1533. *Poezije.* Zložil S. Gregorčič. I. V Ljubljani. Založil Ig. Gruntar; tiskala Klein in Kovač. 1882. 8°. 158 stranij. (Cena 1 gl.)

1534. *Josipa Jurčiča zbrani spisi.* Založil in na svetlo dal „odbor za Jurčičev spomenik". Uredil Fr. Levec. I. zvezek: Deseti brat. Roman. — V Ljubljani, 1882. Natisnila „Narodna Tiskarna". 8°. 293 stranij. (Cena 1 gl.)

1535. *Rokovnjači*, historičen roman. Spisala Josip Jurčič in Janko Kersnik. Ponatis iz „Ljubljanskega Zvona". V Ljubljani 1882, 8°. 133 stranij. Natisnila „Narodna Tiskarna". (Cena 50 kr.)

1536. *Nov.* (Roman.) Spisal Turgenjev. Preložil M. Malovrh. V Ljubljani. Tiskala in založila „Narodna Tiskarna". 1882. m. 8°. 489 stranij. (Cena 70 kr.)

1537. *Pesmi.* Peval Ivan Jenko. Založil pisatelj. Natisnila Klein in Kovač. V Ljubljani 1882, m. 8°. 206 stranij. (Cena 1 gl.)

1538. *Sovraštvo mej bratoma.* Igra v dveh dejanjih. Spisal Josip Gecelj. V Zagrebu, tiskarna „Narodnih Novin" 1882, 8°. 37 stranij. (Cena 35 kr.)

1539. *Jurčiču v spomin.* Zalozil in natisnil A. Keis na Dunaji. (Tako se imenuje na posebnem listu natisnena in dve stranij obsezajoča pesen Borisa Mirana.)

1540. *Delo sv. Cirila in Metoda.* V spomin 5. julija 1881, z ozirom na denašnje razmere. Spisal Jaromir Volkov. Založil pisatelj. Tiskal Franc Huala v Trstu. 1881. 8°. 88 stranij.

(Ponatis iz „Edinosti".)

1541. *„Avstrijsko Primorje“*, od Karla Coroninija. Čisti dohodki so namenjeni kopališču za žovaste v Gradu (Grado). Cena 20 kr. Tisk Hilarijanske tiskarne v Gorici. 8°. 4 stranij.

(To je jedno pôlo debel snopič, v katerem je natisnena izvirna nemška pesen imenovanega pesnika in njene preloge na italijanski, laški (furlanski) in slovenski jezik. V slov. jezik je pesen preložil Jos. Cimperman.)

1542. *Anton Alojzij Wolf*, knezoškof ljubljanski. V spomin stoletnice njegovega rojstva 1882. Spisal Ivan Lavrenčič. Ponatis iz „Novic“. Založil pisatelj. Tiskali Blaznikovi nasledniki 1882, 8°. 58 stranij. (Cena 45 kr.)

1543. *Sreča v nesreči* ali popisovanje čudne zgodbe dveh dvojčkov. Poučenje starim in mladim, ubožnim in bogatim. Spisal in na svetlobo dal Janez Cigler, župnik pri sv. Tilnu v Višnjigori. (Drugi popravljen natis.) V Ljubljani. Založil in izdal Ivan Tomšić. Natisnila Klein in Kovač (Eger). 1882. 8°. 145 stranij.

1544. *Pripovedke za mladino.* I. zvezek. Spisal Fr. H. — V Ptuji 1882. Založil in natisnil W. Blanke. 8°. 72 stranij.

1545. *Izgledi bogoljubnih otrok* iz vseh časov kerščanstva. I. Del. Spisal in založil Anton Kržič, katehet. Drugi natis. V Ljubljani. Tisk J. Blaznikovih naslednikov. 1882. 8°. 151 stranij.

Izgledi bogoljubnih otrok iz vseh časov kerščanstva. III. Del. Spisal in založil Anton Kržič, katehet. (Ponatis iz „Zgodnje Danice“.) V Ljubljani. Tisk J. Blaznikovih naslednikov. 1883. 8°. 172 stranij.

1546. *Pod turškim jarmom.* Povest iz vojske Grkov zoper Turke. Poslovenil F. H. V Ljubljani. Založil in prodaja Janez Giontini. 1882. 8°. 82 stranij. Tisk F. Bamberg & Kleinmayr v Ljubljani.

1547. *Eno leto med Indijanci.* Povest. (Z naslovno podobo.) Poslovenil F. H. V Ljubljani. Založil in prodaja J. Giontini. Tiskala Fed. Bamberg & Kleinmayr v Ljubljani. 8°. 82 str.

1548. *Crni bratje.* Povest. (Z naslovno podobo.) Poslovenil F. H. Založil in prodaja J. Giontini v Ljubljani. Tiskala F. Bamberg & pl. Kleinmayr. 1882. 8°. 80 stranij.

1549. *Zbirka* ljubimskih in ženitovanjskih pisem. Po raznih izgledih sèstavil F. H. (Filip Haderlap). V Ljubljani. Založil in prodaja Janez Giontini. 1882. 8°. 80 stranij.

1550. *Rože in koprive za šolo in dom.* I. Dva dijaka; trije šolarji, in še marsikaj druzega. Na svitlo daje Svitoslav. V korist dijaški kuhinji. V Ljubljani 1882, m. 8°. 31 stranij. (Cena 10 kr.)

1551. *Mali Palček.*

1552. *Sedem Švabov.*

1553. *Aladin s čarobno svetilnico.*
1554. *Trnjulčica.*

To so knjižice z barvanimi podobami za male otroke (Bilderbücher). Izdal J. Giontini. Cena posamičnim knjižicam po 12 kr.

VI. Šolske knjige.

1555. *Latinsko-slovenski slovnik*, za tretji in četrti gimnazijski razred; izdelan po latinsko-nemškem J. A. Rožeka. Tiskala in založila Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg. V Ljubljani 1882, 8°. 446 stranij. (Cena 2 gl. 70 kr)

Ta slovnik so spisali po J. A. Rožka latinsko-nemškem slovniku ljubljanske gimnazije profesorji: Val. Kermavner (črke A, B, E). Maks Pleteršnik (C, D, M), Matej Vodušek (F—L), Fran Wiesthaler (N—Q), in Miroslav Žakelj (R—Z).

1556. *Vadbe v skladnji latinski.* Prvi del za tretji gimnazijski razred. Sestavil prof. V. Kermavner. Tiskala in založila Ign. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg. V Ljubljani 1882, 8°. 133 str. (Cena 70 kr.).

1557. *Domoznanstvo* pokneżene grofije Goriške in Gradiščanske za meščanske šole in učiteljišča. Spisal Simon Rutar, c. kr. gimn. učitelj. Na Dunaji v ces. kralj. založbi šolskih knjig 1882. 8°. 124 stranij. (Cena 50 kr.)

1558. *Zemljepis za prvi razred srednjih šol.* Spisal in založil Janez Jesenko. V Ljubljani 1882, velika 8°. 116 str. Natisnila „Narodna Tiskarna“. (Cena 45 kr.)

1559. *Aritmetika* za nižje gimnazije. Spisal dr. Fr. vitez Močnik. Po 26. natisku poslovenil J. Celestina. Prvi del. V Ljubljani, tiskala in založila Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg 1882, 8°. 191 stranij. (Cena 1 gl. 10 kr.)

1560. *Fizika* za nižje gimnazije, realke in učiteljišča. Spisal in založil Jakob Čebular, c. kr. višje realke profesor v Gorici. V Gorici. Natisnila Hilarijanska tiskarna 1882. 8°. 90 stranij.

1561. *Praktična metodika* za učitelje in učiteljske pripravnike. Sestavil in založil Ivan Lapajne, ravnatelj meščanskej šoli v Krškem. Cena 80 kr. V Ljubljani. Natisnil Rudolf Milic. 1882. 8°. 142 stranij.

1562. *Domovinoslovje.* Za slovenske ljudske šole. Spisal J. L. Drugi, popravljeni natis z 2 zemljevidoma. 1882. Natisnil in založil Ivan Leon v Mariboru. 8°. 31 stranij.

1563. *Prvo berilo in slovnica* za slovenske ljudske šole. Sestavila A. Razinger in A. Žumer, ljudska učitelja. Natisnil in založil Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. V Ljubljani 1882, 8°. 90 stranij. (Cena 24 kr.)

1564. *Abecednik* za slovenske ljudske šole. Sestavil Andrej Praprotnik, nadučitelj in ravnatelj 1. mestni peterorazredni deški ljudski šoli v Ljubljani. — V Ljubljani, 1883. Založil ter prodaja Matija Gerber, bukvovez. 8°. 80 stranij.

1565. *Tretje berilo* za ljudske šole. Tretje izdanje. (Tiskano brez premene kakor leta 1881.) Na Dunaji. V c. kr. zalogi šolskih knjig. 1882. 8°. 268 stranij. Natisnil Karol Gorišek na Dunaji.

1566. *Perva nemška slovnica* za ljudske šole. Na Dunaji. V c. kr. založbi šolskih bukev. 1882. 8°. 168 stranij. Natisnil Karol Gorišek na Dunaji.

1567. *Druga računica* za slovenske ljudske šole. Spisal dr. vitez Fr. Močnik. Deveto izdanje. (Tiskano brez premene kakor leta 1881.) Na Dunaji. V c. kr. zalogi šolskih bukev. 1882. 8°. 64 stranij. Natisnil Karol Gorišek na Dunaji.

1568. *Tretja računica* za slovenske ljudske šole. Spisal dr. vitez Fr. Močnik. Šesto izdanje. (Tiskano brez premene kakor leta 1881.) Na Dunaji. V c. kr. zalogi šolskih bukev. 1882. 8°. 59 str. Natisnil Karol Gorišek na Dunaji.

1569. *Kratki katekizem* v prašanjih in odgovorih za ljudske šole ljubljanske škofije. V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blaznikovi nasledniki. 8°. 96 stranij. (Cena 18 soldov.)

1570. *Stenske table* pa prvi pouk v branji. V Ljubljani. Izdelala in izdala A. Razinger in A. Žumer.

Vseh tabel skupaj je 25 po 76 cm. visokih in 55 cm. širokih. — (Cena 2 gl. 50 kr.)

VII. Šolska poročila.

1571. *Prvo letno poročilo* trirazredne meščanske in čveterorazredne ljudske šole v Krškem konec šolskega leta 1881—82. Izdali in založili vodstvi omenjenih šol v Krškem. Tiskal Milic v Ljubljani. 8°. 40 stranij.

(V nemškem in slovenskem jeziku. — Ima sestavek: Starišem v premislek; spisal J. Ravnikar.)

1572. *Letno sporočilo* čveterorazredne deške ljudske šole v Novomestu — Rudolfswert 1881—82. V lastnej zalogi. Natisnil J. Krajec v Novomestu. 8°. 10 stranij.

1573. *Šolsko poročilo* národne šole v Sežani v šolskem letu 1881—82. V Ljubljani. Natisnila „Narodna tiskarna“. — Založilo šolsko vodstvo. 8°. 11 stranij.

1574. *Šolsko sporočilo* štirirazredne ljudske šole v Komnu koncem šolskega leta 1881—82. Sestavil Anton Leban, nadučitelj-

voditelj. V Ljubljani. Natisnila „Narodna Tiskarna“. — Založil okrajni šolski svet v Sežani. 8°. 13 stranij.

1575. *Letno poročilo* I. mestne peterorazredne deške ljudske šole v Ljubljani. 1882. 8°.

(Nemško-slovensko.)

1576. *Letno poročilo* II. mestne peterorazredne deške ljudske šole v Ljubljani. 1882. 8°. 15 stranij.

(Nemško-slovensko.)

VIII. Molitevne in poučne knjige.

1577. *Truplo sv. Agapita* mučenika v Novi Cerkvi. Spisal Jarnej Voh, kaplan pri Novi Cerkvi Ponatis iz „Slovenskega Gospodarja“. V Mariboru 1882. Tiskal Janez Leon. — Založil pisatelj. 8°. 24 stranij.

1578. *Marija zgodnja Danica*, mati milosti Božje. Molitevne bukve Marijnim častivcem po osemnajstem natisu iz nemškega poslovenil Janez Volčič, duhoven ljubljanske škofije. Z dovoljenjem preč. Ljubljanskega knezoškofijstva. V Ljubljani. Založil Matija Gerber. — Tisk Blaznikov. 1882. 8°. 717 str.

1579. *Družbine bukvice* za dekleta, ki so pri dekliški ali križevski družbi v Konjicah, in tudi za druge pobožne ženske. Spisal Jožef Rozman, pokojni konjiški nadžupnik. Z dovoljenjem preč. lavantinskega knezoškofijstva. Deseti natis. Lastnina „Križevske družbe“ v Konjicah. V Ljubljani, 1882. Založil in prodaja Matija Gerber. 8°. 538 stranij. Natisnil R. Milic v Ljubljani.

1580. *Djanje svetega Detinstva.* V poduk malim in odrašenim. Zvezek III. Z dovoljenjem visokočast. škofijstva Ljubljanskega. Založil And. Zamejic (družba sv. Detinstva). V Ljubljani, 1882. (Ponatis iz „Zgodnje Danice“.) Natisnili J. Blaznikovi nasledniki. 16°. 32 stranij.

1581. *Molitevna knjiga* za ude tretjega reda sv. Frančiška. V spomin sedemstoletnice rojstva sv. Frančiška. Sestavil o. Hrisogon Majar, mašnik frančiškanskega reda. Z dovoljenjem visokočest. knezoškofijstva ljubljanskega in redovnega predstojništva. V Ljubljani, 1882. Tiskala in založila Blaznikova tiskarna. 8°. 490 + VIII. stranij.

1582. *Najlepši dan* ali pobožno praznovanje prvega sveta Obhajila, kteremu so pridjane molitve pri sv. maši in druzih priložnostih. — Spisal Matevž Frelih, župnik na Premu. — Z dovoljenjem visokočast. ljubljanskega škofijstva. Peti

popravljeni natis. V Ljubljani, 1882. Založil in prodaja Janez Giontini. Tisk Joz. Feichtingerjevih naslednikov v Lincu. 32°. 271 stranij.

1583. *Šmarnice* naše visoke nebeške Kraljice, neomadežene Marije Device. Tretji letnik. Spisal L. Jeran, duhoven ljubljanske škofije. Z dovoljenjem visokočast. ljubljanskega škofijstva. V Ljubljani, 1882. Založili in natisnili J. Blaznikovi nasledniki. 16°. 336 stranij.

1584. *Kruh nebeški* ali navod pobožno moliti in častiti presveto Rešnje Telo s trojno mašo in z drugimi navadnimi molitvami. Drugi zlepšani in pomnoženi natis. Na svitlo dal Janez Zupančič, župnik. Založila družba sv. Vincencija. Natisnila Klein in Kovač (Eger) v Ljubljani. 1882. 16°. 474 in IV. stranij.

1585. *Presveto Serce Jezusovo* ali molitvene bukve za pobožno in verno ljudstvo, posebno pa za goreče častilce Jezusovega presvetega Serca. Sestavil Jakob Dolenec, bivši stolni kaplan zdaj župnik na Igu. — Z dovoljenjem visokočast. ljubljanskega škofijstva. Založil H. Ničman. 1882. Natisnil R. Milic v Ljubljani. 8°. 388 stranij.

1586. *Marija, žalostna mati.* Molitvenik v počeščenje Matere božje sedem žalosti, z dodatkom za očitno in domačo službo božjo. Spisal Franc Ser. Bezjak, knezoškofijski duhovni svetovalec in župnik pri sv. Marku niže Ptuja. Založil in tiskal W. Blanke v Ptuju. 1882. 8°. 352 str. (Peti predelani in pomnoženi natis.)

1587. *Stopnje k popolni ljubezni Božji*, v zedinjenji z Jezusom pri sveti maši in pri svetem Obhajilu. Mašne in obhajilne molitve pobožnim kristjanom po 31. izvirnem natisu nabral Janez Volčič, duhoven Ljubljanske škofije. V Ljubljani 1882. Založil in prodaja Matija Gerber. 8°. 656 str. — Natisnil J. Krajec v Novomestu.

1588. *Kruh angelski.* I. Molitevne bukvice za mladino. II. Pripravljavne bukvice na prvo sv. obhajilo. Po slovenski priravnal P. Hrisogon M(ajar). Z dovoljenjem visokočast. ljubljanskega knezoškofijstva. V Ljubljani 1882. Založil in prodaja M. Gerber. Tisk Milicev v Ljubljani. 16°. 264 str.

1589. *Pastirski list* Janeza Krisostoma, knezoškofa Ljubljanskega. Natisnila „Narodna Tiskarna“. V Ljubljani 1882, 4°. 8 str.

1590. *Pastirski list* Jakoba Maksimiljana, kneza in škofa Lavantinskeg. Tisk J. Leona v Mariboru. 1882. 4°. 7 str.

1591. *Pastirski list* Andreja, nadškofa Goriškega. Založila nadškofija. Hilarijanska tiskarnica v Gorici 1882, 4°. 4 str.

IX. Različna dela.

1592. *Zgodovina Tolminskega*, to je: zgodovinski dogodki sodnijskih okrajev Tolmin, Bolec in Cerkno z njih prirodoznanskim in statističnim opisom. Spisal S. Rutar, profesor na c. kr. gimnaziji v Špljetu. Na svetlo dal Josip Devetak, deželni poslanec in župan tolminski. V Gorici, natisnila Hilarijanska Tiskarna 1882, 8°. 320 str. (Cena 1 gl.)

1593. *Slovenska mati.* Podučna knjiga materam, kakó naj sebe in svoje otroke zdrave obvarjejo. Spisal Dr. Kočevar. V Ljubljani 1882. Natisnila „Narodna Tiskarna". — Založil Dr. Kočevar v Celji. V. 8°. 48 stranij. (Cena 30 kr.).

1594. *Gregorčičevim kritikom odgovor in poúk.* V Ljubljani 1882, 8°. 27 stranij. Založil Janko Pajk. Tiskala „Narodna Tiskarna".

1595. *V obrambo.* Odgovor „Slovencu". Zložil S. Gregorčič. V Ljubljani 1882, 8°. 18 stranij. Založil Ig. Gruntar. Natisnila „Narodna Tiskarna". (Cena 20 kr.)

(Ponatis iz „Ljubljanskega Zvona".)

1596. *Kratek navod*, kako razumno izrejati sviloprejke. Spisal Janez Bolle, vodja c. kr. poskušališča za svilorejo in vinarstvo v Gorici. V Gorici natisnil in založil Paternolli 1882. 8°. 19 stranij.

(Knjižica ima več podob.)

1597. *Navod o hmeljariji.* Spisal Janez Hausenbichler. Tiskala „Narodna Tiskarna". — Založil pisatelj. — V Ljubljani 1882. 8°. 20 str.

1598. *Svojim volilcem* o svojem delovanji v zborovanji državnega zbora na Dunaji l. 1881—1882. Poroča Adolf Obreza, poslanec deželnih občin Notranjskih. Založil poročevalec. — Tiskala „Narodna Tiskarna" v Ljubljani 1882. 8°. 31 stranij.

1599. *Kopališče v Radencih.* Radenska slatina imajoča v sebi jako obilno natrija in litija. (Štajerski Vichy.) V Ljubljani. Založilo kopališče v Radencih. 1882. Tiskala „Narodna Tiskarna". m. 8°.

1600. *Koledar in dnevnik za leto 1883.* V Novomestu. Tiskal in založil J. Krajec. 16°.

1601. *Žepni koledar* za navadno leto 1883. V Novomestu. Tiskal in založil J. Krajec.

1602. *Velika Pratika* za navadno leto 1883, ki ima 365 dni. Na svitlo dala c. k. kmetijska družba. V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blaznikovi nasledniki. 16°. (Cena 15 kr.)

Iz obsega: V spomin šeststoletnega združenja Kranjske s presvitlo Habsburško rodovino. — Dr. Janez Bleiweis. — Mnogovrstne gospodarske skušnje. — Pogovor pod lipo. — Naznanila.

1603. *Mala Pratika* za navadno leto 1883, ki ima 365 dni. V Ljubljani Natisnili in založili J. Blaznikovi nasledniki. 16°. (Cena 13 kr.)

1604. *Slovenska Pratika* za navadno leto 1883, ki ima 365 dni. V Ljubljani. Natisnil in založil pl. Kleinmayr in Bamberg.

X. Muzikalije.

1605. *Lavorika.* Zbirka možkih čveterospevov in zborov. Tretji del. Vredjen za I. in II. tenor; I. in II. bas. Na svitlo dala in založila „Glasbena Matica“ v Ljubljani. Blaznikova knjigotiskarna in kamenopisalna.

Vsebina po abecednem redu: Bleško jezero, Kam. Mašek; — Gorenjska zdravica, (narodna); — Hej Slovani, (poljska narodna); — Pastirska (narodna); — Planinar, Bl. Potočnik; — Pod oknom, Fleischmann; — Pod oknom, A. Nedved; — Popotnik (narodna); — Slovo, A. Nedved; — Svarjenje (narodna); — Triglav, Fleischmann; — Veselja dom, A. M. Slomšek; — V ljubem si ostala, A. Nedved; — Vojaci na poti, A. Nedved; — Vse mine (narodna); — Zvezna, A. Nedved; — Zvonikarjeva, Bl. Potočnik.

1606. *Glasbena Matica.* Zvezek X. Zbirka slovenskih narodnih pesnij. Za mešan in za moški zbor sestavil, vredil in harmonizoval Ant. Foerster. V Ljubljani, 1882. Na svitlo dala in založila „Glasbena Matica“. Natisnil R. Milic. Vel. 8°. 16 str.

Obseg: 1) Zvonikarjeva, Bl. Potočnik; — 2) Veselja dom, A. M. Slomšek; — 3) Pastirska (narodna); — 4) Bleško jezero, Kam. Mašek; — 5) Triglav, J. Fleišman; — 6) Vse mine (narodna); — 7) Hej Slovani, (poljski napev); — 8) Planinar, Bl. Potočnik; — 9) Svarjenje (národna); — 10) Pod oknom, J. Fleišman, — 11) Popotnik (narodna).

1607. *Glasbena Matica.* Zvezek XI. Vojaci na poti. Slovensk napev za moški zbor po besedah Sim. Gregorčičevih vglasbil Anton Nedved. Po želji skladateljevi je čisti dohodek prodanih iztisov namenjen „Narodnemu domu“ v Ljubljani. 1882. 8°. 7 stranij.

1608. *Glasbena Matica.* Zvezek XII. — Štirje slovenski napevi za moški zbor vglasbil in poklonil slavnemu pevskemu zboru ljubljanske čitalnice Anton Nedved. V Ljubljani, 1882. 8°. 9 stranij.

Obseg: 1) Zvezna; 2) V ljubem si ostala kraji; 3) Pod oknom; 4) Slovó.

1609. *Mornar.* Pesen za niži glas zložil F. S. Vilhar. Op. 66. Izdala in založila „Glasbena Matica“ v Ljubljani 1882. Tiskala Engelmann in Mühlberg v Lipsiji. Fol. 11 stranij.

(Posvečeno preuzvišenomu i presvjetlomu gospodinu biskupu Josipu Strossmayeru, pokrovitelju jugoslovjenske umjetnosti.)

1610. *V tihem mraku.* Fantazija za klavir, zložil F. S. Vilhar. Op. 36. Izdala in založila „Glasbena Matica“ v Ljubljani 1882. Tiskala Engelmann in Mühlberg v Lipsiji. Fol. 4 stranij.

1611. *Venec Mariji Kraljici*, zavetnici treh redov sv. Frančiška, v spomin 700letnice njegovega rojstva. Zložil in sestavil P. Angelik Hribar O. S. F. Z dovoljenjem vis. čast. knezoškofijstva in redovnega prednika. I. snopič. — Založili in natisnili J. Blaznikovi nasledniki. 4°. 1882. (Cena 75 kr.)

1612 *Pesmaričica po številkah* za nežno mladino. Sestavil Anton Förster. Založil in natisnil Rudolf Milic. V Ljubljani 1882. 8°. 64 stranij.

LETOPIS MATICE SLOVENSKE

od 1. januarja 1882 do 31. oktobra 1883.

Sestavil **Franc Orešec**, tajnik, knjižničar in povêrjenik.

I.

Poročilo o delovanji Matice Slovenske.

53. odborova seja 17. februarja 1882.

Prvosednik: prvosednikov namestnik g. P. Grasselli; odborniki: gg. dr. A. Jarc, A. Kržič, J. Marn, A. Praprotnik, L. Robič, L. Svetec, Fr. Šuklje, I. Tomšič, M. Vodušek, V. Zupančič, dr. J. Zupanec, M. Žolgar.

I.

Branje zapisnika 52. odborove seje.

Zapisnik 52. odborove seje se prebere in potrdi.

G. odb. Praprotnik meni, da po §. 5. Matičinih pravil mora vsak častni ud in vsak ustanovnik dobiti tudi 1 knjigo Geometrije g. prof. Lavtarja, ktero Matica letos izda.

Gospoda odb. dr. Jarc in Marn odgovarjata, da Matica Geometrijo izvenredno izda samo za učilišča; zato se je tiska samo 500 knjig.

Prvosednik pravi, da bi to prašanje moral poslednjič odločiti le veliki zbor.

II.

Naznanila prvosednikova.

V skupni seji književnega in gospodarskega odseka 14. januarja izvoljeni so bili začasno v odbor za spomenik pokojnega dr. Bleiweisa viteza Trsteniškega odborniki g. L. Robič, g. K. Klun in poročajoči prvosednik sam.

Po svetovanji g. odb. Marna potrdijo se začasno izvoljeni trije odborniki.

Prvosednik praša, ali hoče odbor sam določiti Matičin donesek za Bleiweisov spomenik, ali ga naj določi veliki zbor.

G. odb. Vodušek svetuje, naj si Matica pri g. Franketu naroči podobo dr. Bleiweisa životne velikosti.

Prvosednik pravi, da se bode o tem pozneje govorilo.

Po svetovanji g. odb. Zupančiča, kterega podpirata gospoda odb. Šuklje in dr. Zupanec, sklene se: Matica naj izvoljenemu odboru za spomenik svojega pokojnega prvosednika prece izroči 200 gld.

O podobi dr. Bleiweisa naj se prvosednik pogodi z g. Franketom.

Družtvo „Narodni Dom“ praša, ali bi Matica prevzela narodni dom po §. 16. in 17. družtvenih pravil. (str. 451.)

Prvosednik pravi, da ponudba Matici more le koristiti, vendar je treba jo premisliti na vse strani. Naj se zatorej dopis in pravila Narodnega Doma izroče posebnemu odseku, ki se bode danes volil iz Matičinega odbora in potem poročal odboru ali velikemu zboru.

Predlog se sprejme.

III.

Tajnikovo poročilo.

Poverjeništvo prevzamejo: g. vikar M. Barbo za Novo mesto; g. notar Ign. Gruntar za Logatec; g. profesor Fr. Hauptmann za Gradec.

Od 22. decembra 1881 do 13. februarja 1882 pristopilo je 18 novih udov, med njimi dva ustanovnika g. Peter Jeram, misijonar v Wabashi, in g. Vaso Petričić, trgovec in hišni posestnik v Ljubljani.

Odbor potrdi imenovane gospode za poverjenike in sprejme vse nove ude.

Do danes je plačalo ustanovnino in letnino za l. 1881. nekoliko črez 1200 udov. Naj se zatorej po prvosednikovem naročilu Letopisa za 1881 s poročilom in imenikom natisne samo 1300 knjig.

G. profesor Erjavec je poslovenil in poslal I. del Woldřichove Somatologije.

Odbor radosten zasliši poročilo o Somatologiji in odobri premeno v Letopisu.

Po svetovanji gospodarskega odseka se poviša stanovnina za I. nadstropje Matičine hiše na Bregu na 350 goldinarjev, stanovnina za 2. nadstropje pa od sv. Mihaela naprej na 400 gld.

Stanovnina naj se plačuje četrt leta, stanovanje pa odpove pol leta naprej.

Potrdi se.

IV.

Poročilo književnega odseka o prejetih spisih in knjigah za leto 1882.

G. prvomestnik Marn poroča, da se je oglasilo lepo število pisateljev za spisovanje šolskih knjig. Izmed teh naj zdaj samo g. profesor Celestina pripravi Močnikovo aritmetiko in geometrijo za nižje gimnazije.

G. Fr. Remec, c. kr. telegr. uradnik v Ljubljani, naznanja rokopis: „Iv. S. Turgenjev, Lovčevi zapiski“.

Na prvosednikovo prašanje, kdo uredi Letopis za leto 1882, naprosi odbor za urednika prvosednika samega, ki naj povabi slovenske pisatelje, prejema rokopise in je dava dotičnim odbornikom presoditi, če bo treba.

Druga knjiga — svetuje g. Marn, — ktero naj odbor sprejme in udom da za leto 1882, je: „Slovnica italijanskega jezika“. (Pravila in vaje; berilo in slovar.) Spisal Jožef Križman.

V predgovoru pravi pisatelj: „Že v 9. seji dne 19. decembra 1867. leta sklenil je odbor Matice Slovenske pridobiti si poleg hrvatske tudi laško slovnico za bolj podučene Slovence, ter je odseku za izdavanje knjig naročil, naj bi dobil za to sposobnega pisatelja. Naslednje leto se je obetalo od dveh strani spisovanje take slovnice, toda ostalo je le pri obetanji. Med tem se je večkrat ponovila želja po njej, pa ni bilo nikogar, ki bi bil hotel delo prevzeti. Ker so me nagovarjali od več strani, lotil sem se jaz spisovanja slovensko-laške slovnice.“

To slovnico so pohvalili vsi pregledniki. G. profesor Marušič v Gorici piše v svojem poročilu: „Jaz tedaj menim, da je z velikim trudom izdelana slovensko-italijanska slovnica g. Križmana vredna, da jo spravi Slovenska Matica na svetlo.“

S tem priporočilom rešeno je že tudi prašanje: Je li Slovencem ital. slovnica sploh potrebna ali koristna.

Potrebna je v kulturnem sploh in praktiškem oziru. Mi smo sosedje dveh kulturnih narodov — Nemcev in Italijanov; oba imata krasno literaturo, ktere se ogibati ne moremo in ne smemo. In, če se ne branimo italijanske literature, ki ima morda marsikako prednost pred nemško, zakaj ne bi smeli imeti svojega ključa do njenih zakladov?

Ali tudi praktiška korist nas sili seznaniti se z ital. jezikom, in to posebno zdaj, ko se stene med narodi podirajo, ko se kupčija širi, in je potovanje že skoraj vsakemu potrebno. — Važniša pa, kakor to, je vsestranska sposobnost za javne službe v naših

deželah. V Gorici, v Trstu je le omikani Slovenec, ki tudi italijanski jezik zna, cel človek in mož na pravem mestu. To velja sosebno v duhovskem stanu. Gledé na to so zavedni omikani Slovenci — italijanskega jezika zmožni — na italijanski meji prava narodna bramba proti italijanstvu, zato ker po svoji sposobnosti lehko merodajna mesta zasedejo.

Slednjič je tudi že samo površno poznanje italijanščine omikanemu Slovencu koristno, ker se mu po njem širi horizont. Ker latinščina čim dalje bolj hira med mlajšimi svetnimi izobraženci, nadomestuje naj jo italijanščina. Znamenit dobiček bode že to, da ne bodo naši časniki na pr. pisali „ažijo“, „borza“, „fakcijezno“, „oficijelno“, „eventuvelno“, ampak „adžo“, „borsa“, „fakcijozno“, „oficijalno“ itd.

Vse tedaj kaže, da je bila to srečna misel, ki jo je sprožil odbor Slovenske Matice, da naj se izda slov.-ital. slovnica in g. Križman je dovoljno ustregel Matičinemu namenu.

Gospoda odbornika dr. Jarc in Kržič podpirata Marnovo svetovanje.

G. Šuklje pravi, da iz naročila še ne sledi, da bi odbor slovnico moral tudi izdati. Za službene potrebe naučé se primorski Slovenci italijanščine po šolah zadosti. Politično tudi ni, če jo izdamo. Po prvomestnikovem poročilu naročena je slovnica že 15 let; takrat so bile druge razmere. Danes italijanščino širiti, pravi se širiti italijanizem. Tudi javno mnenje, kolikor se ga je slišalo, je proti italijanski slovnici. Odložimo zatorej to knjigo in dajmo pisatelju rajši odškodnino.

G. Praprotnik razjasnjuje iz Matičinega Letopisa za l. 1879. str. 232, da je g. Križman samo prašal: Je li Matica za to, da se z ozirom na slovenske Primorce z Matičino podporo (po §. 1. družtvenih pravil) izda slov.-ital. slovnica. — Odbor je določil na to prašanje, da se o tem natančneje ukrene takrat, ko odboru dodelani rokopis pride v roke.

G. Svetcu se ne zdi ta slovnica važna, ker ni za šole, ampak bode le za diletante.

Odbor — odgovarja g. Marn — naročil je slovnico, odborova dolžnost je sprejeti jo. Pri izdavanji Matičinih knjig ne odločuje javno mnenje, ampak odbor Matice Slovenske, in ta naj odloči: 1.) Sprejme Križmanovo italijansko slovnico? 2.) Dobijo to slovnico udi, ali se izda samo s podporo?

G. Svetec pravi, da prašanje je le to, kdaj se naj slovnica izda. Če se že sprejme, naj se izda s podporo.

Pri glasovanji je bila sprejeta Križmanova slovnica z 11 glasovi. Za to, da bi se slovnica izdala za leto 1882, glasovalo je 6 odbornikov, zatorej je slovnica za zdaj odložena.

G. Marn svetuje, naj se slovnica izda za ude, kedar pride na vrsto, g. Svetec pa, naj se izda le s podporo, to je, ne za ude, ampak samo za prodaj.

Po kratkem razgovoru obvelja nasvet gospoda Svetca z 11 glasovi.

Prvosednik svetuje, naj podoba dr. Bleiweisa izostane iz Letopisa za leto 1881. in naj se pridene posebnemu življenjepisu, kterega naj izda Matica Slovenska; za ta spis naj se povabijo pisatelji.

Sprejme se.

G. prvosednik književnega odseka Marn prebere dopis od 21. decembra 1881, s kterim svetuje g. prvosednik Grasselli, naj bi Matica šeststoletnico združenja kranjske dežele z deželami habsburške dinastije slavila na primeren način.

Odbor odobri ta nasvet in g. profesor Šuklje obljubi za to slavnost spisati primeren zgodovinski sestavek.

Matičinih knjig za leto 1882. natisne se po 1500 iztiskov in tiskanje knjig se razpiše do 15. marca t. l., ker je minil čas triletne pogodbe.

V.

Poročilo gospodarskega odseka.

Po prvosednikovem poročilu dovoli odbor gosp. Iv. Hribarju nekoliko prememb v njegovem stanovališči v Matičini hiši na Kongresnem trgu, če je na odborovo zahtevanje spet odpravi.

VI.

Razprava o sklepih in naročilih poslednjega občnega zbora, posebno gledé prenaredeb družbenih pravil.

Prvosednik svetuje, naj se izvoli odsek treh odbornikov in jim izročijo v pretres in poročanje

a) poslednjega velikega zbora sklepi in naročila posebno gledé prenaredbe družtvenih pravil;

b) dopis in pravila družtva „Narodni Dom“.

Odbor potrdi to svetovanje, izvoli v odsek odbornike: Svetec, Šuklje in Praprotnik, in jim naloži, naj gledé Matičinih pravil stavijo konkretne predloge.

Ker je seja že predolgo trajala, sklene prvosednik zborovanje po želji gospodov odbornikov, predno ste prišle na vrsto poslednji točki dnevnega reda: VII. Razprava o poročilih in predlogih za redni veliki zbor leta 1882. VIII. Posamezni nasveti.

54. odborova seja l. aprila 1882.

Prvosednik: prvosednikov namestnik: P. Grasselli; odborniki: dr. A. Jarc, A. Kržič, K. Klun, J. Marn, dr. J. Poklukar, A. Praprotnik, L. Robič, F. Stegnar, L. Svetec, Fr. Suklje, J. Tomšič, J. Vavrů, J. Vilhar, M. Vodušek, V. Zupančič, dr. J. Zupanec.

Prvosednik pozdravlja profesorja J. Marna, ki že mnogo let deluje kakor odbornik Matice Slovenske in mu čestita k njegovi petdesetletnici, vošeč mu še mnoga leta Matici Slovenski na korist. Odbor živo pritrdi njegovim vošilom.

I.

Branje zapisnika 53. odborove seje.

Zapisnik 53. odborove seje se prebere, popravi in potrdi.

II.

Naznanilo prvosednikovo.

Na prošnjo prof. Marna daruje odbor izvrstnim učencem ljubljanske gimnazije od 4. b do 8. razreda 192. knjig, vrednih 49 gold. 58 kr.

Na odpis gospoda Iv. Franketa se sklene, g. Franke naj po svetovanji odbornika Marna naredi doprsno podobo dr. Bleiweisa.

III.

Tajnikovo poročilo o dobi od poslednje seje.

Novi rokopis gospoda dr. J. Križana: „Fizikalično godbeno zvokoslovje“ izročen je odborniku And. Senekoviču na sojenje.

Pri nekem naznanjenem nemškem rokopisu se določi, da Matica Slovenska more le slovenski spisane rokopise prejemati.

Od 14. februarja je pristopilo 11 udov: 1 ustanovnik, gosp. Oroslav Dolenec, svečar in hišni posestnik v Ljubljani, in 10 letnikov.

IV.

Poročilo književnega odseka.

Prvomestnik Marn poroča, da Matičini udje za l. 1881. dobijo skupaj knjige: Letopis za l. 1881.; Šuman J., Slovenska slovnica; in Woldřich-Erjavec, Somatologija.

„Književno zgodovino slovenskega Štajerja“, spisal gosp. profesor Macun, naj še odb. Levec stvarno presodi, in naj se o tem in o „Politiški zgodovini slovenskega Štajerja“, spisal gosp. vodja Lapajne, slednjič skupaj razsodi.

„Dušoslovje“ naj se vrne pisatelju, in gospodu dr. Svetini izreče zahvala za natančno presojevanje Logike in Dušoslovja.

O „Flori slovenskih dežel“, spisuje gospod profesor Głowacki, in o „Čehih“, spisuje gospod profesor Majciger, naj se odloči, ko Matica spisa prejme.

Gospod profesor Hubad bi poslovenil Curtiusovo Grško slovnico in Schenklnove Grške vaje, gospod Ivan Šubic pa Hochstetterjevo in Bischingovo Mineralogijo in Geologijo. Oboji predlogi se izročijo književnemu pododseku.

Gospod Iv. Navratil naznanja „Narodne vraže“, ki se sprejmejo za Letopis, ali „Rezija in Rezijani“ se ne more izdati v posebni knjigi.

Prvosednik naznanja spise, ki so mu je poslali za Letopis gospodje R. Pukl, A. Koder in J. Žnidaršič, in svetuje, naj se nekteri obširniši prevodi iz slovanskih klasikov posebe izdavajo pod imenom „Knjižnica slovanska“; priporoča tudi, naj bi Matičin odbor z nova začel premišljevati prašanje o izdavanji „Priročnega naučnega slovnika“, o kterem govori že Matičin opravilni red.

Odbor prepusti oba prvosednikova nasveta književnemu odseku.

Gospod profesor Jesenko piše, da slovenske šolske knjige: „Avstrijsko-ogerska domovina“ še zdaj ni treba: Ne vem, čemu bi nam bila šolska knjiga, dokler se res dotični nauk slovenski ne uči; če pride do tega, začne se najbrž v V. razredu in tako naprej — tedaj še le črez 4 leta v IV. razredu. Do tega časa pa taka knjiga nekoliko zastara.

V.

Nasvet odbornika Šukljeja o izdavanji učnih knjig za srednje šole.

Odbornik Šuklje: Čas je slovenskemu učnemu jeziku v srednjih šolah ugoden. Le naši protivniki bodo nam očitali: „Nemate učnih knjig“. To očitanje je že star izgovor, kajti za nižje razrede smo do malega preskrbljeni. Visoko ministerstvo je potrdilo Lesarjeve knjige za veronauk; Hrovatovo latinsko slovnico in Žepičeve latinsko-slovenske vaje; Jesenkov zemljepis in zgodovino; Lavtarjevo aritmetiko, Erjavčevo živalstvo, Tuškovo rastlinstvo itd. Moramo tedaj imeti vse knjige za srednje šole in Matica naj je izdava sistematiški.

Zato svetuje govornik:

a) Matica naj izda vse, slovenskim srednjim šolam potrebne učne knjige;

b) naj se leta 1882. izda:

α) Rožekov Latinsko-slovenski slovnik za 3. in 4. gimnazijski razred;

β) Latinske vaje za III. in IV. razred;

γ) Fizika za nižje razrede srednjih šol.

Odbornik Klun: Res govorijo, da nemamo šolskih knjig, ali odbor o izdavanji šolskih knjig po pravilih sklepati ne more in ne sme; naj to odloči veliki zbor. Matica pa tudi vseh šolskih knjig za srednje šole sama založiti ne more; naj se deželni odbor prosi za podporo.

Odbornik Praprotnik se sklicuje na lanski dopis gospoda deželnega predsednika o izdavanji Geometrije in Somatologije, in podpira nasvet odbornika Šukljeja.

Odbornik Vilhar: Za izdavanje šolskih knjig bode res treba izvenrednih stroškov, pa ti bodo se vračali, ko bodo se knjige prodavale. Premisliti je vendar, da pravila ne govoré o zalaganji šolskih knjig.

Odbornik Poklukar je tudi te misli, naj se izdavajo šolske knjige, da se nam ne bode vedno očitalo: „Saj nemate knjig“. Ali naj se stori, kar je mogoče. Vlada ima dolžnost za omiko, tedaj tudi za izdavanje šolskih knjig, pri vseh narodih enako skrbeti; naj privoli na ta namen vsaj toliko podpore, kolikor ima Matica pri šolskih knjigah izgube; gospodje profesorji pa naj naznanjajo, kdaj in ktere knjige naj izda Matica.

Odbornika Vodušek in Vavrů priporočata nasvet odbornika Šukljeja, naj bi Matica že 1882. leta izdala Rožekov slovnik in Latinske vaje.

Odbornik Marn: Nasvet odbornika Šukljeja, naj bi Matica za srednje šole priskrbela vse učne knjige, sega predaleč, da bi bilo moči danes že o njem sklepati, in je za Matico prehud; udje tudi ne bodo zadovoljni s samimi šolskimi knjigami. Zato naj se danes izvoli književni pododsek, kteri se naj na ta namen posvetuje z dotičnimi oblastimi, n. pr. z deželnim odborom, z deželnim šolskim svetom itd., in naj proti poroča Matici, ki bode po svojem premoženji vsekdar podpirala izdavanje potrebnih slovenskih šolskih knjig.

Odbornik Svetec: Vlada naj izreče, da hoče slovenski učni jezik, to je prvi pogoj; potem bomo tudi knjige prece imeli. Pomisliti pa je tudi, da na Dunaji presojuje gimnazijski odbor gimnazijska pravila; nepremenjena gotovo ne ostanejo. Neprevidno bilo bi tedaj knjige po starih pravilih spisovati in izdajati. Nasvet odb. Marna zadostuje popolnoma.

Odbornik Šuklje je zadovoljen, da bode Matica po svojih močeh izdavala šolske knjige. Rožekovega slovnika, in Latinskih vaj pa bo gotovo treba že za šolsko leto 1883/84. Slovenski jezik ne bode učni jezik, dokler ne bode slovenskih knjig; to uči zgodovina in skušnja. Tudi ugovor, da bi udje ne bili zadovoljni, ne velja: nekaj šolskih knjig je kakor Somatologija tudi za ude. Tudi denarno breme ne bode prehudo. Knjigi Geometrija in Somatologija ste izdani za učiteljišča, tedaj za primeroma majhno

število učencev; na gimnaziji jih je petkrat več. Gledé na povedane vzroke priporoča govornik svoje predloge.

Pri glasovanji obvelja predlog odb. Marna z 12 glasovi.

V književni pododsek so izvoljeni gg. odb. Šuklje za prvomestnika, Marn, Tomšič, Vodušek, Zupančič.

Po predlogu prvomestnika Šukljeja naroči se temu pododseku, da mora v prihodnjo odborovo sejo priti s konkretnimi predlogi.

VI.

Poročilo gospodarskega odseka:

a) o družtvenem letnem računu za 1881. in proračunu za 1882. leto; *b*) o knjigarskih cenah družtvenih knjig; *c*) o tiskarskih ponudbah.

a) Račun o novčnem gospodarstvu leta 1881. in proračun za 1882. l. naznanita se odboru, ki bode je nepremenjena predložil velikemu zboru.

b) Prvosednik poroča o cenah knjig za 1881. l. in o pisateljskih plačah, ktere odbor po poročevalčevih nasvetih odobri.

Letopis za 1881. bode se prodaval po 1 gld.; Šumanova Slovenska slovnica po 1 gld. 50 kr.; Woldřich-Erjavec, Somatologija, vezana po 75 kr.; Lavtarjeva Geometrija po 1 gld. 20 kr.

Prvosednik Graselli in odbornik Robič sta knjigam prejšnjih let ceno večinoma izdatno znižala, kakor se vidi iz naznanila na Letopisnem zavitku.

Odbor potrdi znižano ceno.

c) Za tiskanje Matičinih knjig za 1882. leto ste se na razpis od 27. feb. oglasile dve tiskarni, Blaznikova in Narodna. Ponudbi je gospodarski odsek v seji 16. sušca 1882 prevzel in odborniku Robiču v poročanje izročil. Ta stavi v imenu gospodarskega odseka predlog: „Tisk knjig Matice Slovenske za leto 1882. odda se „Narodni Tiskarni“ in gospod prvosednik se pooblasti, da naredi ž njo na podlagi ponudbe dotično pogodbo, pri kteri naj se tudi pogaja za boljše zavitke“.

Odbornik Klun svetuje, naj se Matičin odbor pogaja z Blaznikovo tiskarno, odbornik Stegnar pa, naj se za eno leto na poskušnjo tiskanje Matičinih knjig izroči Narodni Tiskarni.

Odbornik dr. Zupanec govori za to, da bi se z Narodno Tiskarno pogodba sklenila na 3 leta.

Slednjič se sprejme ponudba Narodne Tiskarne z veliko večino za eno leto.

VII.

Odsekovo poročilo:

a) o premembi družtvenih pravil in *b*) o dopisu družtva „Narodni Dom“.

a) Odbornik Šuklje svetuje v imenu večine odseka, ki je bil izvoljen v 53. odborovi seji, da bi poročal po naročilu občnega zbora o premembi družtvenih pravil, naj se število odbornikov zmanjša na 20, ktere občni zbor izvoli v dveh posebnih odborih, namreč 15, in med njimi 10 v Ljubljani prebivajočih, v književni odbor, in pet v gospodarski odbor.

Če zahteva 8 členov književnega odbora ali 3 členi gospodarskega odbora, morata se sklicati v skupno sejo oba odbora.

Odbornik Svetec: Da šteje Matičin odbor 40 odbornikov, to je celó prednost; lehko se mnogo sploh zaslužnih mož izvoli v odbor, ktere potem odseki lehko prašajo in prosijo za svet in podporo, če tudi, zlasti vnanji, navadno ne hodijo v seje. Vendar je pa mogoče v posebno važnih rečeh opreti se tudi na njihove misli. Brez dokazane potrebe naj se ne premenja, česar smo mi in naše ljudstvo že navajeni, in taka potreba do zdaj še nikakor ni dokazana.

Odbornik Marn: Vnanji odborniki in udje bili bi razžaljeni, če bi jim jemali pravico v odbor izvoljenim biti.

Pri glasovanji se sprejme odsekovo poročilo o premembi pravil po nasvetu poročevalca večine odbornika Svetca, naj ostanejo za zdaj nepremenjena, in odsek bode občnemu zboru poročal, da ni bilo vzroka pravil premeniti.

b) O dopisu družtva „Narodni Dom“ poroča odb. Svetec in predlaga, naj se ponudba, izrečena v §. 16. pravil „Narodnega Doma“, sprejme proti pogoju, da družtvo „Narodni Dom“ Matici v svojih pravilih pripozna pravico, da sme v odbor družtva „Narodni Dom“ pošiljati svojega zastopnika.

Odbor sprejme ta predlog.

VIII.

O drugih predlogih za letošnji 18. redni véliki zbor.

Odloži se na dnevni red prihodnje odborove seje.

IX.

Posamezni nasveti.

Odbornik Praprotnik izroči odboru ostanek naročnine za Matičin „Časopis“, ki pa ni začel izhajati.

Ker se dotični naročniki na vabilo niso oglasili za poslane denarje, ki skupaj iznašajo 16 gld. 50 kr., postavi se po odborovem sklepu ta svota po odštetih 6 gld. 4 kr., ki so se porabili za male iztroške, med družtvene dohodke.

Ker se nikdo več ne oglasi za besedo, sklene prvosednik sejo.

55. odborova seja 3. junija 1882.

Prvosednik: prvosednikov namestnik dr. A. Jarc; odborniki: A. Kržič, J. Marn, A. Praprotnik, L. Robič, F. Stegnar, J. Tomšič, J. Vavrîl, J. Vilhar, M. Vodušek, V. Zupančič, dr. J. Zupanec.

Prvosednik naznanja, da je prvosednikov namestnik P. Grasselli, ki zdaj vodi sejo mestnega odbora, z najvišim odlokom od 20. maja t. l. potrjen za župana ljubljanskega mesta.

Novemu županu poklonil se je odbor Matice Slovenske na prvosednikovo vabilo in mu je izrekel svoja vošila.

V znamenje radosti, da je Njihovo veličanstvo prvosednikovega namestnika Matice Slovenske povzdignilo k tej časti, naj vstane odbor in naj se ta veseli dogodek zapiše v zapisnik Matice Slovenske. (Odbor vstane.)

I.

Branje zapisnika 54. odborove seje.

Zapisnik 54. odborove seje se prebere in potrdi.

Odloči se, naj se izpisi iz zapisnikov odborovih sej uradno oznanjajo v Novicah.

III.

Tajnikovo, oziroma knjižničarjevo poročilo o dobi od poslednje seje.

Od 54. odborove seje pristopilo je 13 letnikov.

Gospod Franc Doberlet v Ljubljani je daroval Matici več knjig iz raznih literatur. Odbor izreče gospodu Doberletu za ta dar pismeno zahvalo.

IV.

Poročilo književnega odseka.

Predsednik Marn svetuje, naj se „Politiška zgodovina slovenskega Štajerja“, spisal gospod vodja J. Lapajne, izroči zgodovinarju gospodu profesorju P. Končniku v Gradci s prošnjo, da bi jo pripravil za tisk.

Daruje se nekoliko Matičinih knjig goriški, celjski, mariborski gimnaziji, kaznilnici na Ljubljanskem gradu in akademiškemu literarnemu družtvu „Hrvat“ v Pragi.

Drugim prošnjikom Matica ustreči ne more.

VI.

Tajnikovo poročilo za véliki zbor o odborovem delovanji od 1. januarja 1881., do konca aprila 1882. leta odobri se z nekterimi dostavki.

Ker se II., V., VII. in VIII. točka brez prvosednikovega namestnika niso rešile, povabil je prvosednik odbor na sredo 7. dan junija in sklenil sejo.

55 odborova seja 7. junija 1882.

Prvosednik: prvosednikov namestnik P. Grasselli; odborniki: J. Marn, A. Praprotnik, L. Robič, Iv. Vavrů, M. Vodušek, V. Zupančič, dr. J. Zupanec.

V začetku seje izrekel je prvosednik odboru prisrčno zahvalo za izkazano mu čast, ko je bil potrjen za župana ljubljanskega mesta.

II.

Naznanila prvosednikova.

Gospod profesor Macun je pisal 14. maja 1882, naj se njegova „Književna zgodovina slovenskega Štajerja“ ne izda skupaj v enem zvezku s „Politiško zgodovino slovenskega Štajerja“ gogospoda vodje Lapajneja. „Spisal sem sestavek za sebe, ter prosim na vsak način, da naj tudi ostane sam za sebe; tako je sodil tudi prof. Levec, ter se to priporoča tem več, ker bo se knjiga, strogo literarna, mogla v raznih gimnazijah in realkah itd. rabiti kot ročna knjiga.“ Pisatelj je spis izdelal l. 1869. in predelal ga je potem malo da ne vsega še dvakrat.

V.

Poročilo gospodarskega odseka:

a) o prodavanji Matičinih knjig po knjigarjih.

Prvosednik poroča dalje, da sta se za prodavanje Matičinih knjig oglasila dva knjigarja, ki pa hočeta po 30% rabata imeti. Matičin knjigar bode skrbel, da zvedé tudi češki, poljski, ruski in drugi knjigarji za Matičino bogato zalogo.

Odborniku Vodušku zdi se 30% rabata nekoliko preveč; 25% bilo bi zadosti.

Prvosednik odgovarja, da sta oba knjigarja htela po 33⅓% imeti, in da ju je težko bilo pripraviti za 30%.

Odbornik Praprotnik praša, ali Matica ne bode imela pravice sama prodavati svojih knjig.

Prvosednik pravi, da knjigar prevzame samo knjigotržtvo s knjigarji, Matica pa bode kakor prej prodavala svoje knjige, komur bode htela.

Knjigotržtvo Matice Slovenske s knjigarji izroči se s 30% rabata enoglasno knjigarni: Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani, ki je z zalaganjem slovenskih šolskih knjig Matici odvzela veliko breme.

b) O popravah v Matičinih hišah

na Bregu in na Kongresnem trgu poroča prvosednik in odbor je odobri.

c) O uredbi družtvenega stanovanja

odloči novi odbor.

VII.

Določitev poročevalcev o odborovih nasvetih za véliki zbor.

Za poročevalca o premembi Matičinih pravil in o ponudbi „Narodnega Doma“ je odločen odbornik L. Svetec.

Ko nikdo ni stavil posameznih nasvetov, sklenil je prvosednik sejo.

---

18. veliki zbor

14. junija 1882. leta ob 4. uri popoludne v Čitalnični dvorani v Ljubljani.

Prvosednik: prvosednikov namestnik: P. Grasselli; udov nad 50.

I.

Prvosednikov ogovor.

Visoko spoštovani zbor!

Preteklo leto 10. maja obhajala je vsa Avstrija in z našo domovino tudi Ljubljana poroko našega presvetlega cesarjeviča Rudolfa z belgijsko kraljičino Štefanijo. Vsa narodna družtva, med njimi Matica Slovenska, poklonila so se preblagorodnemu gospodu deželnemu predsedniku And. Winklerju in v njihovem

imenu je prvosednik g. dr. J. Bleiweis k tej za vso Avstrijo veseli dogodbi izrekel najsrčnejša vošila.

Nemila smrt nam je 29. novembra 1881 vzela dr. J. Bleiweisa viteza Trsteniškega, očeta in ljubljenca slovenskega naroda. Matica je svojega predsednika, ustanovnika in odbornika 1. decembra pri slovesnem pogrebu, pri kterem so bili odlični člani jugoslavenske akademije, Matice Hrvatske i. d., spremljala do groba in je odboru za njegov spomenik izročila primeren donesek.

3. maja 1881 je umrl član Jožef Jurčič, slavni slovenski pisatelj in glavni urednik Slovenskega Naroda.

(V znamenje žalosti nad veliko izgubo vstane zbor.)

Te so najvažnejše vesele in žalostne dogodbe minolega leta. O delovanji Matice Slovenske bode poročal novi tajnik gosp. Fr. Orešec.

II.

Letno poročilo o odborovem delovanji od 1. januarja 1881 do konca aprila 1882.

Slavni zbor!

9. julija leta 1881. izvolil je častiti odbor poročevalca za tajnika in knjižničarja Matice Slovenske; to mesto sem prevzel 1. avgusta. Čast mi je tedaj, da Vam, prečestiti gospodje člani, poročam o delovanji Matice Slovenske v preteklem letu.

Rednih odborovih sej je bilo pet: 16. februarja, 9. julija, 21. decembra leta 1881, 13. februarja in 1. aprila leta 1882.

Posamezni odseki, posebno književni in gospodarski, pa tudi ljubljanski odborniki, so se shajali, kedar je bilo treba posvetovati se o raznih, posebno književnih in gospodarskih rečeh.

Matica je svojim udom za leto 1881. dala po tri knjige:

1. Letopis za leto 1881, uredil dr. J. Bleiweis vitez Trsteniški, spisali L. Pesjakova, P. pl. Radics, J. Pajk, J. Verhovec, J. Šuman, G. Gorenjec, Fr. Orthaber, Fr. Hubad, J. Navratil, D. Valenčak, G. Križnik, J. Cimperman, J. Tomšič.

2. Slovensko slovnico po Miklošičevi primerjalni, spisal J. Šuman.

3. Somatologijo ali nauk o človeškem telesu, učiteljiščem in višjim učilnicam spisal dr. Jan. Woldřich, po četrtem natisku poslovenil Fr. Erjavec.

Samo za prodavanje založila je dve knjigi:

4. Geometrijo za učiteljišča, sestavil L. Lavtar.

5. Prirodopis živalstva, izdelal dr. A. Pokorny, poslovenil Fr. Erjavec, tretje po vsem predelano izdanje s 522 podobami. Natisnil Henrik Mercy v Pragi.

Vseh pet knjig šteje 96 pol in cena jim je 5 gld. 61 kr. Prirodopis živalstva, ktero je visoko ministerstvo potrdilo, Somatologija in Geometrija so šolske knjige.

Tako je Matica izpolnila, kar je rajni prvosednik dr. J. Bleiweis vitez Trsteniški obljubil slavnemu odboru 27. aprila 1881: „Za leto 1881, ko se kažejo narodni ravnopravnosti milejši časi, namerava odbor posebno skrbeti za izdavanje šolskih knjig.“

Tiskanje Matičinih knjig je prevzela po odborovem sklepu od 1. aprila Narodna Tiskarna za eno leto, knjigotržtvo pa knjigarna Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani.

Novih poverjenikov je bilo izvoljenih 19, ali treba jih je še več, da bode Matica v vsakem večem kraji imela svojega poverjenika. Za težavno pa rodoljubno delovanje bodi vsem gospodom poverjenikom skupaj in vsakemu posebe izrečena najsrčnejša zahvala. Slava boriteljem za slovensko književnost in omiko!

Novih členov je pristopilo 204 (1880. leta 70). Imenik kaže, da ima Matica zdaj 1288 členov: 345 ustanovnikov in 945 letnikov. Tem naprej plačujočim udom je tudi Matica poslala knjige za 1881. leto, ali na upanje jih ne more dati nikomur, ker §. 3 njenih pravil veleva: „Kdor ne bi v redu plačeval, in sicer ne vsaj v prvi polovici vsakega leta, kolikor je podpisal Matici podpore, tak se po odborovem sklepu sme izbrisati izmed družbenikov.“ Prim. §. 7. pravil Matice Hrvatske: „Tko šest mjeseci poslije pismene opomene dospjela obroka neplati, prestaje biti članom Matice Hrvatske i lišava se prava, koja mu kao matičaru pripadaju“. Zdaj je imenik javna pobotnica plačane ustanovnine in letnine.

Umrli so razun že imenovanih gospodov: Dobrila Jurij, knezoškof tržaško-koperski, velik dobrotnik Matice Slovenske; kanonik Kovačič Martin in notar Fr. Rapoc v Mariboru i. d. Bodi jim blag in hvaležen spomin!

13. decembra 1881. je v Zagrebu umrl sloveči hrvatski pesnik in romanopisec August Šenoa.

Pri slavnem pogrebu sta odbornika dr. A. Jeglič, in A. Praprotnik bila namestnika Matice Slovenske.

Po odborom sklepu od 21. decembra 1881. preselila se je Matica ob sv. Juriji v svojo hišo na Kongresnem trgu, hiša na Bregu pa se proda.

Slednjič mi je prijetna dolžnost vsem sodelavcem in dobrotnikom Matice Slovenske izreči iskreno odborovo zahvalo.

O družtvenem novčnem gospodarstvu bode poročal gospod blagajnik lv. Vilhar.

Državni poslanec g. dr. J. Vošnjak omenja prizadevanja za slovenski učni jezik v državnem zboru in krepke podpore, ki so so jo v tem prašanji Čehi izkazovali Slovencem, zlasti pa veli-

kega in marljivega truda, ki ga je v tej zadevi imel poročevalec, gospod Jan. Kvíčala, profesor na vseučilišči v Pragi. Zato svetuje, naj Matica Slovenska v znamenje hvaležnosti slovenskega naroda gospoda profesorja Kvíčalo imenuje za svojega častnega člena.

Ta predlog sprejme odbor enoglasno z živo pohvalo, kar prvosednik gospoda prof. Kvíčali naznani s tem telegramom: „Veliki zbor Matice Slovenske Vas je danes zaradi Vašega trudoljubnega in zaslužnega prizadevanja za širje vvedenje slovenskega učnega jezika v srednje naše šole enoglasno izvolil častnim členom Matice Slovenske.“

III.

Račun o družtvenem novčnem gospodarstvu od 1. januarja do konca decembra 1881. leta

prebere blagajnik J. Vilhar in zbor vzame natisneni račun (gl. str. 479) brez ugovora na znanje.

IV.

Volitev treh družabnikov, kterim je po §. 9. a Matičinih pravil presojati in potrjevati odborov letni račun o novčnem gospodarstvu.

Izvolijo se gospodje dr. J. Svetina, I. Hribar in K. Žagar.

V.

Družtveni proračun za leto 1882.,

ki je bil zboru tiskan na razpolaganje (gl. str. 481), prebere blagajnik J. Vilhar in zbor ga potrdi brez ugovora.

VI.

Dopolnilna volitev odbornikov.

Prvosednik naznanja, da je letos izvoliti 17 odbornikov. Na vrsti, da izstopijo, so 1878. leta izvoljeni gospodje: dr. Anton Jarc, Valentin Krisper, Anton Kržič, Matej Močnik, Luka Robič, Franc Šuklje, Ivan Vilhar, Vilibald Zupančič, dr. Jernej Zupanec, Franc Erjavec, Franc Hubad, Ivan Majciger, Andrej Marušič in Mihael Žolgar; umrla sta gospoda: dr. Janez Bleiweis vitez Trsteniški in dr. Jožef Ulaga; eno odborniško mesto je prazno, ker vlani izvoljeni gospod Franc Wiesthaler ni sprejel odborništva, gospoda Franc Ks. Sovan star. in Mihael Herman, ktera sta največ glasov imela za njim, pa sta se odpovedala.

Vsaj šestnajst Matičinih odbornikov mora po §. 12. družtvenih pravil navadno prebivati v Ljubljani. Odborniki, kteri izstopijo, smejo zopet biti voljeni.

Pri volitvi odbornikov in računskih treh presojevalcev (§. 4.) vštevajo se tudi volilni listki takih členov, ki sicer niso mogli sami k zboru priti, pa so vendar volilne listke z lastnoročnim podpisom odboru poslali tako, da ni suma o kaki prevari. (§. 11. Mat. pr.)

Gosp. dr. V. Zarnik pravi, da je število Matičinih odbornikov preveliko, čemu jih je 40? Zato svetuje, naj se število zmanjša, in za odbornike književnega družtva Matice Slovenske volijo književno izobraženi, v Ljubljani prebivajoči členi, ker se ne more zahtevati, da bi vnanji odborniki od daleč prihajali v seje na svoje iztroške.

Prvosednik želi, da bi govornik svoje nasvete naznanil pri 7. točki dnevnega reda, in povabi člene, da bi oddali volilne listke, ktere naj preštejejo gospodje dr. K. Bleiweis vitez Trsteniški, A. Koblar, in dr. J. Starè, toda pozneje, ker so jih tudi vnanji členi mnogo poslali.

VII.

Odborovo poročilo:

a) o nalogu 17. Matičinega velikega zbora o prenaredbi družtvenih pravil.

Odbornik L. Svetec poroča v odborovem imenu, da je v 17. velikem zboru gosp. profesor Anton Raič svetoval: „Naj se pravila naše Matice prenaredé po pravilih Matice Hrvatske; gledé svojega premoženja pa se naj ravna po pravilih jugoslavenske akademije znanosti in umetnosti v Zagrebu.“ (Letopis za l. 1881. stran 232.) Odbor je na ta namen odbornika A. Praprotnika, Fr. Šukljeja in poročevalca izvolil v poseben odsek, ki je Matičina pravila presodil pa sklenil odboru svetovati, naj se ne prenarejajo. Ta nasvet je tudi odbor odobril in sprejel. Pravila Matice Slovenske se ne dajo meriti po pravilih jugoslavenske akademije: „Jugoslavenska akademija znanosti in umetnosti jest zavod zemaljski“ (članek I. pravila jugoslavenska akademije), Matica Slovenska pa privaten.

Članek 15: „Akademija razpolaže sa četiri petine svojih godišnjih dohodaka svake vrsti, jedna petina dohodaka ima se svake godine pridodati glavnici“ prilega se §. 18. Matice Slovenske: „Dokler pa družtvo nema 40.000 gld. a. v. glavnice, letni stroški ne smejo presegati 3000 gld. a. v.; vse drugo se prišteje Matičini glavnici.“

„Matici Slovenski je namen slovenskemu narodu pripomoči do prave omike s tem, da primerne knjige v slovenskem jeziku na svetlo daje ali vsaj podpira, da se izdadé.“ (§. 1.) Njen delo-

krog je tedaj širši in ožji kakor delokrog Matice Hrvatske, „kojoj je poglaviti smjer:

a) širiti koristne nauke, na koliko nespadaju na strogo znanstvenu i pučku knjigu ;

b) unapredjivati hrvatsku liepu knjigu; a uza to prema dosegu sredstva:

c) unapredjivati glasbenu i likovnu umjetnost (slikarstvo i kiparstvo);

d) podpomagati domaće zaslužne pisce i umjetnike, a ponajprije članove ovoga družtva na književnom radu i u nevolji;

e) namicati pomoć njihovim udovicam i sirotam.“ (§. 1.)

Da bi se letnina pri Matici Slovenski povišala od 2—3 gld., kakor je pri Matici Hrvatski, tudi se ne more priporočati v naših razmerah.

Zato svetuje v odborovem imenu, naj se pravila Matice Slovenske ne prenarejajo.

Odb. Šuklje, poročevalec manjšine odseka za prenarejanje pravil, govori za prenaredbo pravil po pravilih Matice Hrvatske. Matica Slovenska, pravi govornik, gre rakovo pot, njen stan je žalosten. Najvažnejše za nas v tem času so gotovo šolske knjige. Visoko ministerstvo za uk nam je obljubilo leta 1873., da se bode latinščina in matematika učila slovenski, ko bodemo imeli knjige. Pa kaj se je zgodilo v teh desetih letih? Nič, ali pa izdale so se slabe knjige, kar priča Krsnikova zgodovina avstr.-oger. monarhije in atlant. Govornik je svetoval odboru, Matica naj skrbi za izdavanje šolskih knjig, ali ta nasvet ni bil sprejet in le možu iz naprotnega tabora se je zahvaliti, da bodo šolske knjige gotove o pravem času.

Knjig se je tiskalo po 2000, kar je tudi preveč, ker je udov, kakor nam je danes povedano bilo, samo 1288. Zato imamo zalogo knjig, ki je v letnem računu cenjena na 4000 gld., vredna pa k večemu 600 gld. Da bodo knjige boljše in zanimanje za nje veče, treba je vabiti posamezne pisatelje in pri njih naročati potrebnih rokopisov, ali varovati se je pri presojevanji popustljivosti na eni strani, na drugi pa enostranosti in prevelike rahločutnosti. Popustljivost je bila, da se je n. pr. v spisu: „Inocencij III.“, (v Letopisu za l. 1878., str. 35.), ki ni bil nikakor sestavljen po zgodovinskih virih — pisatelj imenuje Alzogovo cerkveno zgodovino vir — izpustila vsa obširna in jako važna korespondenca. Iz enostranosti in prevelike rahločutnosti je v govornikovi biografiji: „Franc Palacki“ (v Letopisu za 1877. str. 1.) izostala cela kontroverza med Palackim in Höfflerjem, ktera je njemu prizadejala veliko truda. In zakaj? Ker je bil Höffler znan, kot hud klerikalec.

Vse to je krivo, da se je število udov zmanjšalo skoraj za polovico in ž njim tudi premoženje.

Odborovo delovanje ovirajo pravila. Matici je treba dobrih gospodarjev, ali o izdavanji knjig naj bi književno neizobraženi možje ne govorili. Število odbornikov je preveliko. Naj se zato tudi pri nas odbor deli v književni in gospodarski oddelek in naj se število odbornikov zniža. Med vnanjimi udi pa gotovo ni nobeden tako nečimeren, da bi bil žaljen, če ni odbornik; imenitni in zaslužni rodoljubi naj se volijo za poverjenike.

Govornik svetuje zato: Novoizvoljenemu odboru se naroči, da še enkrat premisli prašanje o prenaredbi pravil, zlasti o delitvi odbora v književni in gospodarski pododbor in o zmanjšanji števila odbornikov od 40 na 20.

Odbornik Robič odgovarja odborniku Šukljeju na njegovo očitanje, da se z Matičinim premoženjem slabo gospodari, tako: „Vzrok, da se je iznesek Matičinega premoženja zmanjšal, je ta, ker so se pri nakupu hiše banke „Slovenije“ leta 1879. obligacije, ki so v računu v nominalni vrednosti, prodale po borsni vrednosti, ktera je pa dosti niža, kar se je tudi v občnem zboru že razpravljalo in pojasnilo. Tudi očitanje, da so Matičine knjige vredne samo kakih 600 gld., ni resnično, kajti sama šolska knjiga: Pokorny, Prirodopis živalstva, ki je pošla in jo je Matica v 3000 iztisih na novo dala natisniti, je vredna nad 2000 gld.“

Prvosednik pravi, da nominalna vrednost knjig, ktere Matica ima v zalogi, iznaša 15.000 gld., ali odbor je v račun postavil le 4000 gld., kar so gotovo vredne. Število udov leta 1881. je manje, ker so v imeniku natisnena samo imena tistih ustanovnikov in letnikov, ki so ustanovnino in letnino za 1881. leto naprej plačali, ne pa tudi imena tistih udov, ki so do zdaj knjige prejemali na upanje.

G. dr. V. Zarnik podpira nasvet odbornika Šukljeja, dostavlja mu pa še te določke: 1. „Odbor se ne deli v dva pododbora, ampak volita se dva odbora, književni in gospodarski odbor, vsak s svojim podpredsednikom. Prvi naj ima 14, drugi odbor 6 udov. Ti udje se volijo pri velikem zboru vsak odbor posebe. V književni odbor se volijo samo slovenski književniki. 2. Pri občnem zboru smejo glasovati in voliti samo ustanovniki, ne pa tudi letniki.“ Ker se pa drugi dostavek ne odobruje, spremeni ga govornik tako, da naj imajo to pravico samo osebno navzoči družtveniki.

Poročevalec Svetec nema nič proti temu nasvetu odbornika Šukljeja, da bi naj odbor pravila še enkrat pregledal in premislil, ker se bode odbor po volitvi jako prenovil, konstatuje pa, da odločivnih vzrokov za prenaredbo pravil tudi danes nikdo ni povedal. Odločno pa priča proti očitanju, da bi bil stan Matice Slovenske žalosten. V 18. letih svojega obstanka se je marveč tako lepo ustanovila in razvila, da je mora vesel biti vsak narodnjak.

Z malim premoženjem se je veliko storilo za slovensko književnost, mnogo lepih in koristnih knjig spravilo na svetlo. To pri-

čajo tudi letos izdane knjige: Slovenska slovnica, Letopis in tri šolske knjige: Somatologija, Prirodopis živalstva in Geometrija. In vendar šteje danes nad 50.000 gld. premoženja, gotovo lepo število za naše nebogate slovenske dežele. Kritizirati in grajati je lehko; Prešérna so kritizirali in najnovejši naš pesnik Gregorčič je tudi našel svojega kritikarja.

Premoženje in število udov sta pojasnila predgovornika. O šolskih knjigah pa mora povedati, da se odbor ni branil jih davati na svetlo, ali vseh dohodkov vendar ne more iztrositi za šolske knjige: mora se gledati tudi na ude, ki ne bi bili zadovoljni samo s šolskimi knjigami.

Šolske knjige se pripravljajo, kedar jih je treba. Če bi jih bil izdal odbor že prej, gotovo bi mu Matica ne mogla biti hvaležna. Knjige se spremenjajo, slovenski učni jezik bi se ne vpeljal, če bi tudi knjige imeli, ker se je še to odpravilo, kar je bilo, in Matica bi imela še veči kup neprodanih knjig, ki so po mnenji odbornika Šukljeja tako malo vredne. Odbor bode imel skrb tudi za šolske knjige, ko bode videl, da je s slovenskim učnim jezikom resnica.

Prvosednik prebere potem zedinjeni nasvet odbornika Šukljeja in dr. Zarnika. Šukljejev nasvet s prvim dostavkom dr. Zarnika se sprejme skoraj enoglasno. Drugi dostavek dr. Zarnika o pravici glasovanja v občnem zboru pa ostane v manjšini. Zanj je glasovalo samo 20 členov.

b) O dopisu ljubljanskega družtva „Narodni Dom".

Odborov poročevalec L. Svetec naznanja, da se v pravilih družtva Narodnega Doma nahajajo ta določila:

§. 1. „Družtvo Narodni Dom ima namen sezidati in vzdrževati narodni dom v Ljubljani. S tem hoče družtvo vsem narodnim družtvom ljubljanskim, ki se z umetnostjo ali znanstvom pečajo, ali družbinski zabavi služijo, stalno in lepo domačijo napraviti in na tak način pospeševati narodno omiko in zabavo.

§. 16. Kedar bodo vsi dolgovi poplačani, in deleži popolnoma amortizirani, se družtvo razide in vse družtveno imetje postane lastnina Matice Slovenske v Ljubljani pod temi pogoji:

1. Da narodni dom ne bo nikoli svojemu v teh pravilih izrečenem namenu odtegnen;

2. da se ne sme narodni dom prodati ali obremeniti.

Te dolžnosti se imajo pri prepisu vknjižiti.

3. da Matica Slovenska polovico dohodkov za se obrne, drugo polovico pa za to, da napravi ustanove za narodne dijake, umetnike in pisatelje.

§ 17. Ako bi se družtvo razšlo, predno dovrši svojo nalogo, pripade to, kar po doplačanih dolgovih in deležih premoženja še ostane, brez vseh pogojev Matici Slovenski v Ljubljani."

Dopis družtva Narodnega Doma se vzame potem na znanje in sprejme odborov nasvet družtvo Narodni Dom naprositi, naj

svoja pravila premeni tako, da bo imel pravico v njegovem odboru sedeti tudi zastopnik Matice Slovenske.

S tem je bil dnevni red dokončan. Pred razhodom pa se je pritožil član g. Lovro Žvab, da se na dnevni red ni postavila navadna točka: Posamezni nasveti. Priporočal je odboru, naj že skoraj pregleda nabrano blago in ga spravi na svetlo.

Prvosednik odgovarja, da se je ta točka izpustila iz dnevnega reda le zato, ker mora vsakdo nasvete, ki je misli staviti, prej naznaniti odboru. Ker se pa ni do odločenega časa noben tak nasvet naznanil, izpustila se je ta točka iz dnevnega reda kot čisto nepotrebna; o narodnem blagu pa naj odloči novi odbor.

Prvosednik se zahvali članom, da so prišli v velikem številu in sklene zborovanje ob pol 7. uri.

56. odborova seja 5. julija 1882.

Prvosednik: P. Grasselli; odborniki: dr. A. Jarc, K. Klun, A. Kržič, Fr. Levec, J. Marn, M. Pleteršnik, dr. J. Poklukar, A. Praprotnik, L. Robič, A. Senekovič, L. Svetec, Fr. Šuklje, J. Tomšič, J. Vavrů, J. Vilhar, M. Vodušek, Fr. Wiesthaler.

Tajnik prebere zapisnik, v kterem gospod predsednik dr. Karel Bleiweis vitez Trsteniški in gospoda A. Koblar in dr. Jožef Starè po naročilu 18. velikega zbora poročajo o volitvi 17 novih odbornikov Matice Slovenske:

„Pri volitvi novih 17 odbornikov Matice Slovenske o priliki občnega zbora dne 14. junija 1882 je bilo oddanih od 196 volilcev 3291 pravilnih volilnih glasov, in 6 listkov je bilo brez podpisa, tedaj neveljavnih. Glasovi so se razdelili tako le: M. Pleteršnik 194, Fr. Erjavec 192, Fr. Levec 190, dr. J. Svetina 190, dr. J. Zupanec 188, J. Vilhar 187, V. Zupančič 182, Fr. Wiesthaler 178, A. Senekovič 175, Fr. Hubad 165, Fr. Šuklje 163, A. Kržič 120, A. Marušič 117, dr. A. Jarc 116, M. Žolgar 112, J. Majciger 89, S. Gregorčič 84.

Ker dr. J. Svetina ne sprejme odborništva — pri mnogih svojih opravilih — ostalo je 17 izvoljenih.

Razun teh so dobili: Dr. R. Sket 82, dr. G. Krek 75, J. Kersnik 75, S. Rutar 64, A. Raič 62, dr. Iv. Tavčar 33, J. Hribar 25, dr. Karel Bleiweis vitez Trsteniški 22, dr. J. Vošnjak 22, Fr. Orešec 22, V. Krisper 7, dr. Valentin Zarnik 6, dr. M. Samec 6, T. Zupan 3, A. Žolgar 3, L. Lavtar, Volčič, S. Keše, dr. H. Dolenec, J. Celestina, Fr. Levstik, dr. A. Čebašek, dr. J. Marinko, J. Jerič po dva, dr. Gregorčič, dr. Kos, V. Kermavner, M. Žakelj, M. Močnik, J. Rozman po en glas.“

Tajnik poroča, da je 22. t. l. umrl vnanji odbornik p. t. gospod J. Grabrijan, dekan v Vipavi. Tako šteje Matica 20 ljubljanskih in 19 vnanjih odbornikov.

Prvosednik pozdravlja novoizvoljene in dozdanje odbornike, in na njegovo besedo sklene odbor gospoda dr. J. Zupanca, c. k. notarja, ki je že toliko let v odboru deloval kakor odbornik, prej tudi kakor blagajnik, pa se letos brani prevzeti odborništvo, prositi, da še tudi dalje ostane odbornik Matice Slovenske.

Dozdanjima odbornikoma V. Krisperju v Radečah, in M. Močniku v Ljubljani, ki sta se volitvi v odbor odpovedala, ker prvega zadržujejo opravila, drugemu pa brani slabo zdravje, izreče odbor pismeno zahvalo za njun trud Matici Slovenski na korist.

I. in II.

Zapisnika 55. odborove seje in 18. velikega zbora

se ne bereta, ampak sklene se na besedo odbornika Kluna, da se za potrjevanje družtvenih zapisnikov izvolita dva stalna verifikatorja.

II.

Naznanilo prvosednikovo.

Gospod Jan. Kvíčala, profesor na vseučilišči v Pragi, zahvaljuje se z dopisom od 28. junija, da ga je véliki zbor izvolil za častnega uda Matice Slovenske in obeta, po svojih močeh pri vsaki priložnosti zvesto zagovarjati pravice bratovskega slovenskega naroda.

Odbor sklene gospodu profesorju Kvičali, častnemu členu Matice Slovenske, poslati krasno izdelano diplomo.

Gospodu podobarju Iv. Franketu v Kranji se izplača za naročeno podobo rajnega dr. Bleiweisa viteza Trsteniškega na prvosednikovo besedo 80 gld.

IV.

Volitev prvosednika, njegovih dveh namestnikov, blagajnika in pregledníka družtvenih računov.

Za prvosednika se izvoli per acclamationem dozdanji prvosednikov namestnik gosp. Peter Grasselli, ki prvosedništvo prevzame, ko mu odbor obljubi, uredništvo Letopisa odvzeti in ga povsodi podpirati tako, da bode on vodil samo seje.

Per acclamationem se izvolijo potem: za I. prvosedsednikovega namestnika profesor J. Marn; za II. predsednikovega namestnika odbornik Fr. Levec; za blagajnika J. Vilhar; za pregledníka družtvenih računov L. Robič; za ključarja A. Praprotnik in Fr. Wiesthaler, in za verifikatorja zapisnikov A. Kržič in A. Senekovič.

V.

Volitev odborovih odsekov.

a) V gospodarski odsek se izvolijo: dr. J. Zupanec za prvosednika, dr. A. Jarc, P. Grasselli, K. Klun, dr. J. Poklukar, L. Robič, J. Tomšič in J. Vilhar.

b) Književni odsek, v kterega so izvoljeni vsi drugi odborniki, ustanovi se prece in si izvoli odbornika J. Marna za prvosednika, ki odsek v prvo sejo skliče v soboto 8. julija.

c) V odsek za presojanje sklepov 18. velikega zbora o izpremembi Matičinih pravil in o izdavanji narodnega blaga se izvolijo odborniki K. Klun, M. Pleteršnik, A. Praprotnik, L. Svetec in Fr. Šuklje.

VI.

Poročilo tajnikovo, oziroma knjižničarjevo o dobi od 55. odborove seje.

Gospod Jožef Zupan, kaplan v Tomaji, prevzel je za rajnim poverjenikom Brencetom poverjeništvo za dekanijo Tomaj, kar odbor radosten odobri.

Gospod Radivoj Poznik, stavbeni adjunkt v Kremsu n. D., dal se je prepisati med ustanovnike in je prece plačal 50 gld. ustanovnine, s pogojem, da se mu izbriše zaostala letnina in da nekoliko knjig in zemljevidov.

Odbor sklene, naj se darujejo temu in vsakemu letniku, ki stopi med ustanovnike in prece plača vso ustanovnino, vse knjige, kolikor jih Matica iz prejšnih let ima na razpolaganje.

Uredništvu „Kresa“ pošlje se 1 iztis Lavtarjeve Geometrije za oceno. Pa tudi uredništvom drugih slovenskih časnikov, ki bodo želela, pošiljala bode Matica svoje knjige brez plačila, da morejo o njih pisati in je občinstvu priporočati.

Knjižnici akademiškega družtva „Triglava“ v Gradci se daruje 1 knjiga Vodnikovih pesni.

VII.

Nasveti o knjigah, ktere bode Matici Slovenski izdavati letos in prihodnja leta.

Odbornik Šuklje svetuje: Ker je dozdanje literarno delovanje Matičinega odbora preveč prepuščeno bilo slučajnostim, izdela naj se natančen črtež bodočega delovanja. Naj se odloči, ktere knjige naj Matica izda in naj si poišče zmožnih pisateljev.

Odbor naroči književnemu odseku, naj osnuje črtež literarnega delovanja in o njem odboru poroča v prihodnji seji.

VIII.

Poročilo gospodarskega odseka.

Prvosednik poroča o oddajanji stanovališča v Matičini hiši na Bregu.

Narodni Tiskarni se uradno naznani, da se je sprejela njena ponudba, pogodba pa se hrani v Matičin arhiv.

Papir bode si kupovala, kakor svetuje prvosednik, prihodnja leta Matica sama.

IX.

Posamezni nasveti.

Uredniku Wolfovega slovensko-nemškega slovnika, gospodu profesorju M. Pleteršniku, izročijo se spisi, ktere hrani Matica iz Cafove zapuščine, odborniku B. Raiču pa se piše, da izposojene vrne.

Konec seje ob 1/4 8. uri.

Seja književnega odseka 8. julija 1882.

Prvosednik: J. Marn; odborniki: K. Klun, A. Kržič, Fr. Levec, M. Pleteršnik, A. Senekovič, I. Tomšič, I. Vavrů, M. Vodušek, Fr. Wiesthaler.

I.

Prvosednikovo poročilo o rokopisih.

Prvosednik poroča o rokopisih, ktere ima Matica. Ti so:

1. „Slovnica italijanskega jezika.“ (Pravila in vaje; berilo in slovar.) Spisal Jožef Križman. Ta slovnica je bila po črteži Matičinega literarnega delovanja, kterega je odbor sestavil ter v Matičinem Letopisu za l. 1869. oznanil, naročena, v 53. odborovi seji 13. februarja t. l. sprejeta in mora zato na svetlo. Presojevalci gospodje A. Kržič, V. Zupančič in A. Marušič jo priporočajo. Odločiti je le, kdaj jo Matica izda.

2. „Slovenski Štajer“ *a)* Politiška zgodovina slovenskega Štajerja, spisal J. Lapajne; *b)* Književna zgodovina štajerskih Slovencev, spisal J. Macun.

3. „Logika“, in „Fizikalično-godbeno zvokoslovje“, spisal prof. dr. J. Križan.

4. Turgenjev J. S., „Lovčevi zapiski“, poslovenil Fr. Remec, pregledala odbornika A. Kržič in V. Zupančič.

5. „Katoliška cerkev in Sloveni po Bolgarskem, Srbskem in Hercegovini“, italijanski spisal vatikanski bibliotekar dr. Peter Bolan, poslovenil o. H. Majar v Samoboru. To knjigo je v hrvatski jezik prevel škof vrhbosenski dr. Stadler.

6. *a)* „France Prešeren v ljubezni“, *b)* „Prešeren kot filozof“, spisal prof. Janko Pajk. Rokopis je pregledal prvosednik sam in izročil ga je še profesorju Pleteršniku.

7. „Izvirne poezije“ Štefana Benedičiča in „Pesmi“ Mateja Strgarja. Prve je pregledal prvosednik, druge odb. Levec. Nekoliko spisov hrani še odborov prvosednik P. Grasselli.

II.

Nasveti o knjigah za leto 1882.

Odločevati je, pravi prvosednik, kteri izmed teh spisov se naj izdajo za leto 1882. Čas je kratek. Da smo s knjigami zaostali skoro za pol leta, kriva je največ bolezen in smrt g. viteza dr. Bleiweisa-Trsteniškega.

Prvosednik je te misli, da Matica opusti Letopis. Zdaj prinašata dva leposlovna lista znanstvene razprave, kakoršne so se tiskale v Letopisu.

Znanstveni spisi v „Kresu“ in „Ljubljanskem Zvonu“, odgovarja odb. Levec, navadno so jako kratki; daljšim znanstvenim razpravam bi moral pa še vedno odprt ostati prostor v Matičinem Letopisu. Zato naj Matica svoj Letopis tudi še dalje izdava, samo s tem razločkom, da se iz njega izobčijo prvič vsi prevodi in drugič vsi beletristiški spisi, kteri se lehko objavljajo po raznih slovenskih časnikih. Letopis naj bode zbirka učeno-znanstveno in popularno-znanstveno pisanih slovenskih razprav.

Profesor Pleteršnik je že zato proti opuščanju Matičinega Letopisa, ker Matica potem nema knjige, v kteri bi se tiskal tako potrebni in važni sestavek, kakor je „Bibliografija slovenska“, ki zdaj izhaja v Letopisu.

Profesorju Wiesthalerju se Letopis potreben zdi, ker bi morala Matica, če ga opusti, vendar še posebe izdavati poročila o svojem delovanji, imenik členov in pregled svojih računov.

Na prašanje prefesorja Voduška, ali naj od zdaj Matica ne izdava nobenih lepoznanskih spisov, odgovarja odb. Levec, da je on samo proti kratkim beletristiškim prevodom v Letopisu. Taki spisi naj se objavljajo po almanahih in po časopisih. Večje beletristiške spise Matica lehko v posebnih knjigah dava na svetlo.

Na ta razgovor se sklene, Matica naj izdava tudi še odslej Letopis, v kterem naj se objavljajo poleg družtvenih naznanil samo izvirni znanstveni spisi. Za urednike Letopisu za 1882 se izvolijo odborniki M. Pleteršnik, A. Senekovič in Fr. Levec.

2. Odb. Levec svetuje: To in prihodnje leto bodemo obhajali šeststoletnico začetka habsburške vlade na Kranjskem. Matičin odbor je še sklenil na ta namen izdati slavnostni spis, kterega je obljubil odb. Šuklje. Ali govornik je te misli, da bi Matica izdala poseben „Spomenik“, v kterega bi se sprejele slavnostne

pesni, zanimive episode iz življenja slavnih Habsburžanov v obliki pripovednih pesni, povesti ali dramatiških prizorov, dalje, znanstvene razprave o razmerah kranjske dežele s Habsburžani. Matica naj povabi pesnike in pisatelje, da jej spišejo tako slavnostno knjigo, ktero, krasno opravljeno, potem Matica Slovenska pokloni našemu cesarju, ko prihodnje leto pridejo v Ljubljano.

Profesor Vodušek želi, da bi se v ta „Spomenik“ sprejemale tudi topografiške črtice iz prirodno lepih krajev kranjskih, posebno, če so s Habsburžani v kakšni dotiki (Postonjska jama, Bohinj).

Tudi odbornik Klun priporoča tako knjigo.

Odsek sklene po daljšem razgovoru za l. 1882. tak „Spomenik“ izdati, in slovenske pisatelje povabiti, da ga spišejo.

3. Odb. Levec svetuje, da se kot tretja knjiga za l. 1882. izda Macunova „Književna zgodovina slovenskega Štajerja“. Rokopis kaže sicer nektere nepopolnosti v stvarnem, nekoliko večje v formalnem oziru; vendar nam podaje verno sliko o književnem delovanji štajarskih Sovencev. Taka knjiga bi gotovo povzdigovala narodni ponos naših štajarskih rojakov, ter posebno dobrodejno vplivala na mlajše inteligentne ljudi, kteri bi v knjigi brali, koliko so nekdaj njihovi predniki storili na južnem Štajarskem za slovenstvo.

Na prvosednikovo besedo se sklene, prof. Macuna naprositi, da rokopis po odsekovi želji v zaznamenovanih delih premeni.

4. Kot četrta knjiga za l. 1882. naj se izdajo „Lovčevi zapiski“.

Odb. Klun misli, da ne kaže vsega tega spisa že letos davati na svetlo, ker je preobširen. Izda naj se I. del in samo tedaj, ako bi se ne mogla tiskati Macunova Književna zgodovina štajarskih Slovencev, izda naj se ves spis.

Odb. Kržič in prvosednik pravita, da se mora temu spisu beseda še tu in tam nekoliko popraviti; zato naj se rokopis izroči g. Cimpermanu, da ga po izvirniku za natis pripravi.

Vsi ti predlogi se odobré.

III.

Nasveti o knjigah za prihodnja leta.

Prvosednik Marn prebere pismo, v kterem odb. Šuklje svetuje, „da naj odsek sestavi poseben „črtež delovanja“ ter naj sklene, ktere knjige so nam v prvi vrsti potrebne in kteri pisatelji naj je spišejo. Ker je skoraj vsaka znanost v odseku zastopana, treba mi bode le take knjige svetovati, ki spadajo v mojo znanost, v zgodovinsko namreč. Tu bi po mojem mnenji trebalo:

a) zgodovine Slovencev, znanstvene, ktera se naj naroči pri prof. Rutarji;

b) občne zgodovine, blizo v tej meri kakor srednji „Weber“ (dva debela zvezka) kot priročne knjige vsem omikancem, posebno tudi učiteljem in dijakom.

c) literarne zgodovine Slovencev in Slovanov sploh, jako potrebno delo, ktero se naj izroči prof. Levcu;

d) cerkvene povestnice Jugoslovanov, za ktero imamo zdaj že mnogo gradiva nabranega in ki se naj naroči pri kakem učenjaku duhovnega stanu. Ako bi Vi (prvosednik) utegnili lotiti se dela, bili bi gotovo najsposobnejši za to imenitno nalogo.

Gledé fizikalnih in prirodopisnih knjig svetovala bodeta odseku gotovo najboljši prof. Senekovič in Erjavec. Le o neki drugi stvari bi hotel svoje mnenje izjaviti, o slovarjih namreč. Ako v istini mislimo na slovensko gimnazijo, moramo o pravem času skrbeti za latinsko-slovenski i grško-slovenski slovar. Te knjigi bi potrebovale kakih 4—5 let, treba je tedaj, da že zdaj na nje mislimo. Usojam se tedaj predlagati, naj je izda Matica, se ve da ne udom, ter naj se to delo izroči prof. Deteli v Dunajskem novem mestu in prof. Kermavnerju v Ljubljani.

Razume se, da gorko podpiram predloga predsednika Grasselija zastran „Slovanske biblioteke“. Tudi meni ze ne zdi prav, da smo Slovenci veliko bolj podučeni na pr. o nemškem slovstvu, nego o slovstvih sorodnih narodov. Naj se tedaj sukcesivno izdava taka knjižnica, ter naj se pazi zlasti na to, da bodo prevodi spisani od takih pisateljev, ki so svoji nalogi v vsakem oziru kos“.

Odb. Levec podpira ta predlog. Matica naj osnuje slovansko knjižnico, v kteri naj priobčuje prevode izvrstnih beletristiških spisov iz raznih slovanskih literatur, ali pa obširnejše izvirne leposlovne slovenske spise. Prvi zvezek naj se letos začne z „Lovčevimi zapiski“.

Prvosednik pravi, da snovanje takih črtežev ima svojo dobro in slabo stran. Že leta 1869. je Matičin odbor osnoval žrtež, v kterega je vzel na pr. tudi Slovnico italijanskega jezika, in jo je potem naročil pri zmožnem pisatelji; ali zdaj imamo zvezane roke. Zato svetuje, da se snovanje črteža danes odloži, kar odsek odobri.

Razgovor je trajal od 5. do 7. ure.

---

57. odborova seja 21. oktobra 1882.

Prvosednik: P. Grasselli; odborniki: dr. A. Jarc, K. Klun, A. Kržič, Fr. Levec, J. Marn, A. Praprotnik, L. Robič, A. Senekovič, Fr. Šuklje, I. Tomšič, I. Vilhar, M. Vodušek, Fr. Wiesthaler, V. Zupančič, dr. J. Zupanec.

I.

Branje zapisnika 56. odborove seje.

Na poročilo odbornikov A. Kržiča in A. Senekoviča potrdi se zapisnik 56. odborove seje.

II.

Naznanila prvosednikova.

Družtvo „Narodni Dom“ premeni po želji 18. velikega zbora Matice Slovenske svoja pravila tako, da bode v njegovem odboru sedel tudi zastopnik Matice Slovenske.

Prevzvišeni škof Jožef Jurij Strosmajer zahvaljuje se prisrčno za čestitko o posvečevanji nove stolne cerkve:

Velecienjeni gospodine predsjedniče!

„Prigodom minule svetčanosti, posvete nove stolne crkve moje, izvoljeste me na ime „Matice Slovenske“ počastiti srdačnom čestitkom. Na toj bratinskoj ljubavi iz dna Vam srdca moga zahvaljujem. Bog dragi blagoslovio i Vas i Maticu Vašu na korist i slavu naroda slovenskoga a na radost bratimskoga Vam naroda hrvatskoga!

Sa odličnim štovanjem zahvalni.

U Djakovu dne 8. listopada 1882. Josip Juraj.

Odbor radosten sprejme to naznanilo.

III.

Poročilo tajnikovo, oziroma knjižničarjevo o dobi od 56. odborove seje,

Visoko ministerstvo za uk je blagovolilo z odlokom od 19. junija t. l, št. 9128. potrditi Erjavčevo „Somatologijo“ in Lavtarjevo „Geometrijo“ za rabo na učiliščih za učitelje in učiteljice s slovenskim učnim jezikom.

P. t. gospod Bergmann Valentin, dekan v Pliberku, daroval je Matici dvajset gld.

Odbor sklene enoglasno blagosrčnemu dobrotniku Matice Slovenske, prečastitemu gospodu dekanu pismeno izreči srčno zahvalo.

Naročniku A. Gabrščeku, gojencu učiteljskega izobraževališča v Kopru, daruje se nekoliko primernih knjig.

Gospodu prof. J. Čebularju v Gorici se posodi nekoliko klišéjev □ cm. po 2 kr. za II. del njegove fizike.

Častno mesto poverjenikov Slovenske Matice so prevzeli naslednji ustanovniki in letniki:

1. V tržaško-koperski škofiji. G. Rajmund Jelušić, kaplan, za dekanijo Buzet.

G. Davorin Nemanič, c. kr. gimn. profesor, za dekanijo Pazin.

2. V krški škofiji. G. Franc Sal. Pirc, prefekt konvikta v Št. Pavlu, za dekanijo Št. Andraž.

G. Jakob Knaflič, župnik v Ločah, za dekanijo Belak.

G. Matej Šerbicelj, župnik itd. v Škocijanu, za Škocijan, Doberlo ves, Klobasnico, Štebenj, Št. Lipš, Žitaro ves, Galicijo, Mohliče, Št. Vid in Kamen.

P. t. g. Lambert Ferčnik, dekan itd. v Žabnicah, za dekanijo Kanalsko dolino.

G. Ambrož Matija, župnik v Svečah, za spodnji Rož.

G. Bizer Andrej, župnik v Grabštanji, za dekanijo Tinje.

3. Na Kranjskem. G. Kupljen Anton, c. k. notar, za Črnomelj.

G. Bernik Lovro, župnik, za Kameno gorico, Kropo in Dobravo.

G. Oblak Janez, župnik, za Borovnico.

4. V lavantinski škofiji. G. Ratej Franc, c. k. notar, za dekanijo Slovensko Bistrico.

Odb. Robič pravi, da leta 1881. šestnajst poverjenikov ni bilo udov, ker svoje ustanovnine ali letnine za to leto niso plačali; vendar so med njimi celo nekteri imenitni rodoljubi.

Odbor sklene, da ustanovniki in letniki, kteri ustanovnine ali letnine ne plačujejo redno po §. 3. Matičinih pravil, ne morejo biti poverjeniki Matice Slovenske.

G. Lovro Zor, okrajni zdravnik v Slunji, prestopil je med ustanovnike; zato se mu na njegovo prošnjo po odborovem sklepu v 56. seji od vsake knjige, kolikor jih je še na razpolaganje, pošlje 1 iztis.

Novih udov je pristopilo od 5. julija do 21. oktobra 27, med njimi dva ustanovnika.

V 18. velikemu zboru izbrana preglednika odborovega letnega računa, o novčnem gospodarstvu, gospoda I. Hribar in D. Žagar, poročata:

A. Poročilo g. preglednika D. Žagarja. V 18. občnem zboru Slovenske Matice v Ljubljani dne 14. junija 1882 izbrani pregledovalec družtvenih računov, Dragotin Žagar, je danes dotične društvene knjige in račune natančno in vestno pregledal, ter podaje slavnemu odboru o tem pregledovanji naslednje opazke v blagovoljen preudarek in oziroma rešitev.

Že pred večimi leti so takratni pregledovalci družtvenih računov stavili predlog, da se vendar enkrat naredi inventar po družtvu izdanih in tudi za prodajo odmenjenih knjig, ter da se potem vsako leto naredi tudi natančen račun o prodaji in resp. izdaji (po raznih daritvah) teh knjig, tako da se bo vselej lehko zanesljivo vedelo, koliko je še družtvenih knjig, to je, koliko se jih je izdalo ali sploh darovalo, koliko prodalo in za ktero ceno, in koliko iznaša konečno prava vrednost še ostalih družtvenih knjig.

2. Ker so se dohodki slavne Matice po prodaji javnih obveznic in z nakupom sicer lepe in trdne hiše, ležeče na najkrasnejšem prostoru mesta, kolikor toliko vendar le zmanjšale, torej podpisani pregledovalec družtvenih računov slavni gospodarski

odsek Matičinega odbora opozarja na to okolnost, ter mu stavi uljudni predlog, ali bi ne bilo umestno, dohodke dveh družtvenih hiš primerno povišati, da se doseže ravnotežje s prejšnjimi dohodki od javnih obveznic.

3. Nasvetuje se, da se, kakor je tudi v družtvenih pravilih utemeljeno, vsa do zdaj od ustanovnikov vplačana vsota pri vsakem letnem računu kot nedotakljiva glavnica posebe izkaže, da se bo potem takem vsaj v prihodnje natančno vedelo, koliko ustanovnine je bilo do zdaj vplačane in koliko je vsako leto doraste.

4. Konečno se tudi nasvetuje, da se javne obveznice v vsakoletni račun postavijo le po kurzni vrednosti tistega dne, s kterim je račun sklenjen, torej v tem slučaji od dne 31. decembra 1881. l., kajti kaj pomaga obligacije postavljati v račun v nominalni vrednosti, ako se pa pri kaki prodaji ne dobi v resnici toliko za nje. Le na vse plati strogo jasen in natančen račun zamore zadovoljiti Matičarje in bo brez dvoma tudi v korist celemu družtvu.

Sicer pa je podpisani pregledovalec družtvenih računov blagajnično knjigo in dotične zapiske natančno in vestno pregledal, ter je v popolnem soglasji z družtvenim računom našel, kar tukaj z veseljem zabeležim.

V Ljubljani dne 14. avgusta l. 1882.

B. Poročilo g. preglednika I. Hribarja.

V občnem zboru Matice Slovenske dne 14. junija t. l. izbran za računskega pregledovalca, dovršil sem danes dotični nalog in z zadovoljstvom konstatujem, da sem po natančnem in vestnem pregledu vseh računskih knjig „Matice Slovenske“ našel v njih popolni red in vsestransko računsko točnost.

Čast mi je pa z ozirom na dve leti že ponavljajoče se nasvete računskih pregledovalcev in z ozirom na dozdanje izkušnje, ki jih je „Matica Slovenska“ imela zavoljo nepopolnega knjigovodstva ter konečno z ozirom na pravilnost računskih sklepov slavnemu odboru podati naslednje nasvete v blagohoten preudarek in vsestranski pretres.

1. Neobhodno potrebno je, da se vpelje knjiga „Saldo konto“, kajti brez nje ne bode nikdar natančnega in vsekdar točnega pregleda o družtvenih terjatvah pri poverjenikih in členih in, kaj to znači, vedel bi povedati tako imenovani likvidacijski odsek. Tej knjigi naj bi se za pomočno knjigo pridal „Dnevnik“ ali Prima nota (kakor se že hoče imenovati) ter se ž njo združila tudi „Glavna knjiga“.

2. V računskem sklepu povedana je vrednost knjig, kar jih ima družtvo v zalogi, z aproksimativnim izneskom. Ker je pa izraz „okoli“ v računih vedno nepravilen, neopravičen in neodpustljiv, treba ga je v prihodnje izpustiti in aproksimativni iznesek vrednosti knjig nadomestiti s pravim izneskom. To doseči je jako

lehko; kajti družtvo ima inventar knjig, ki je pomanjkljiv le v tem, da poleg množice v zalogi nahajajočih se in iz zaloge oddanih knjig ne stoji tudi v glavni kolumni zapisana njihova vrednost in — kar je pa glavno — da je vojen le od 1. aprila do 1. avgusta 1881. Ta inventar bilo bi treba po „Dnevniku“ dopolniti, potem še enkrat z zdanjo zalogo primeriti ter eventuelno po njej popraviti, v prihodnje pa — voditi à jour. S tem bi se doseglo to, da bi inventar, koncem vsakega leta zaključen, kazal točno število posameznih še v lastni zalogi družtva nahajajočih se knjig ter njihovo vrednost.

3. Glede stavljenja javnih obseznic v bilancije pridružujem se nasvetu gospoda sorevizorja Dragotina Žagarja

V Ljubljani, dne 9. septembra 1882.

Poročili g. D. Žagarja in g. I. Hribarja izroči odbor gospodarskemu odseku, da ju reši.

IV.

Poročilo književnega odseka.

Književni odsek — poroča prvosednik g. Marn — sklenil je v seji 8. julija t. l. svetovati, naj se za leto 1882. izdajo: a) Letopis za 1882, b) „Spomenik“, c) „Književna zgodovina slovenskega Štajerja“, spisal prof. J. Macun, in Turgenjev J. S., „Lovčevi zapiski“, I. del, prevel Fr. Remec.

Odbor potrdi nasvet o Letopisu, Spomeniku in Lovčevih zapiskih, Književna zgodovina slovenskega Štajerja“ pa naj se vrne pisatelju, če ne dovoli, da se jezik popravi.

Gospodu prof. dr. J. Pajeku, ki piše o narodnih šegah štajarskih Slovencev, posodi Matica narodne pesni Stanka Vraza.

Odb. Levec pravi, da je prejel mnogo dobrih spisov za Letopis, ki se zato lehko začne tiskati. Nekoliko spisov pa je takih, ki so bili poslani „Ljubljanskemu Zvonu“, a z dovoljenjem dotičnih gg. pisateljev jih sme objaviti v Letopisu.

Spisu: „Franc Ks. vitez Miklošič“ sklene odbor pridejati podobo.

Odb. Šuklje naznanja, da izdeluje slavnostni spis za „Spomenik“, in da se je oglasilo nekoliko pisateljev; vendar bi bilo dobro, če bi „Spomenik“ prinesel tudi kaj pesni.

Na besedo odb. Marna naroči odbor prvosedniku Grasselliju in uredniku „Spomenika“ Šukljeju, naj po časnikih povabita slovenske pisatelje na spisovanje „Spomenika“.

Prvosednik pravi, da bode slavnost 11. julija 1883; naj se zato „Spomenik“ izda posebe za leto 1883., da ne izide prepozno.

Odbor sklene, naj se knjige za leto 1882. skupaj razpošljejo.

V.

Prvosednik poroča o gospodarskih rečéh v Matičini hiši na Kongresnem trgu.

VI.

Odbor naprosi prvosednika, da bode v odseku za deželno slavnost v prihodnjem letu zastopal tudi Matico Slovensko.

Seja, ki se je začela o polu 6. uri, sklenila se je o polu 8.

58. odborova seja 10. januarja 1883.

Prvosednik: P. Grasselli; odborniki: dr. A. Jarc, K. Klun, A. Kržič, Fr. Levec, J. Marn, M. Pleteršnik, A. Praprotnik, L. Robič, A. Senekovič, Fr. Šuklje, Iv. Tomšič, J. Vavrů, M. Vodušek, Fr. Wiesthaler, V. Zupančič, dr. J Zupanec.

I.

Poterjenje zapisnika o 57. odborovi seji.

Zapisnik 57. odborove seje se popravi in potrdi.

II.

Prvosednikovo naznanilo.

Gosp. Jan Lego, uradnik Musea kraljestva Českega v Pragi, naznanja z dopisom od 4. jan. 1883, da je gospod J. grof Harrach na dopisnikovo prošnjo obljubil Matici Slovenski darovati „Bibliotheko novočeske poesie“.

Odbor pooblasti prvosednika, da gospodu grofu za ta obljubljeni dar na Dunaji še osebno izreče odborovo prošnjo.

Slovenskim pisateljem se je naznanil 19. novembra 1882 ta poziv: Dné 27. decembra 1882. leta bode minolo šeststo let, odkar je prišla vojvodina Kranjska pod preslavno dinastijo habsburško in dné 11. julija 1883. leta bode Kranjska v navzočnosti svojega preljubljenega vladarja, Njihovega veličanstva presvetlega cesarja Franca Jožefa I., dostojno praznovala šeststoletni spomin tega preimenitnega in za ves narod slovenski prepomenljivega zgodovinskega dejanja.

Matica Slovenska je ukrenila o tej slavnostni priliki dati na svetlo Spomenik o šeststoletni zvezi vojvodine Kranjske z dinastijo habsburško ter to knjigo bodoče leto pokloniti Njihovemu veličanstvu, presvetlemu cesarju Francu Jožefu I., o Njihovem bivanji v stolici slovenski Ljubljani in v vojvodini Kranjski.

Za tega delj podpisani prvosednik Matice Slovenske uljudno vabi vse pisatelje slovenske na delovanje o tem Spomeniku. Po-

sebno dobro došle bodo Matici zgodovinske razprave, dostajajoče se Habsburžanov in naroda slovenskega, a dobro došli bodo Matici tudi poetiški in leposlovni proizvodi, bodi si v dramatiški, bodi si v pripovedni ali liriški obliki, samo da so s slavnostno priliko v kakoršni koli si bodi zvezi.

Vsi taki doneski naj se blagovoljno pošiljajo prvosedstvu Matice Slovenske vsaj do 1. aprila 1883. leta.

Pesniki in pisatelji slovenski! Združite se, in pomagajte našemu prvemu literarnemu zavodu spodobno praznovati zgodovinsko imenitno narodno in dinastično slavnost ter o tej priliki dostojno poslaviti našega presvetlega vladarja!

III.

Poročilo tajnikovo, oziroma knjižničarjevo o dobi od 57. odborove seje.

15. novembra 1882 je umrl član jugoslavenske akademije v Zagrebu, urednik „Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika“ itd. dr. Gjuro Daničić. Matica Slovenska je po svojem odborniku profesorji M. Vodušku slavnemu pokojniku izkazala poslednjo čast.

Gospod profesor J. Majciger piše, da je spis „Čehi“ skoraj popolnoma izdelan, vendar ga je treba, posebno v statistiškem delu, po najnovejših izkazih predelati.

„Spomeniku“ se naj določi papir, format, tisk in število knjig.

Odbor sklene, naj se Spomenika krasno natisne 2000 knjig v četverki, izmed teh 150 na krasen papir. Če bi Narodna Tiskarna ne imela ali ne naročila pravih črk, izroči se delo tisti tiskarni, ki Spomenik po odborovem naročilu natisne najceneje, kar naj izvesta in odboru poročata odbornika Levec in Šuklje.

Gospod mestni inženir J. Duffé naj se naprosi, da naredi načrt, kako naj se veže Spomenik in v kakšni škatuli ga naj Matica pokloni presvetlemu cesarju.

Narodna Tiskarna poroča, da je 1 pola Lovčevih zapiskov natisnena, 2 poli pa ste v popravljanji.

Gospodu J. Cimpermanu se dovoli za popravljanje rokopisa in tiska Lovčevih zapiskov po 4 gl. 50 kr. za tiskano polo, toda s tem pogojem, da rokopisne pogreške popravlja v rokopisu ne pa v tisku.

Nova poverjenika Matice Slovenske sta: Gospod Franc Mikuš, dekan, za dekanijo Konjice. Gospod Jakob Strupi, kaplan za Trnovo in okolico.

Od 22. oktobra 1882 do 10. januarja t. l. je pristopilo 43 novih udov, med temi 3 ustanovniki: gospod Franc Dovnik, kaplan v Slovenskih goricah; gospod Feliks Ferk, zdravnik in posestnik v Mariboru; gospod Jakob Gomilšek, uradnik južne železnice v Vidmu.

Novim ustanovnikom pokloni odbor po sklepu v 56. seji nekoliko knjig.

Ker nekteri neljubljanski knjigarji večletnih dolgov celó na večkratno opominjanje niso plačali, sklene odbor Matičine knjige samo družtveni knjigarni Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani davati na račun, vsem drugim knjigarjem in kupcem pa je prodavati samo za gotovi denar.

Družtvu Narodnega Doma prepusti Matica eno sobo za razpošiljanje sreček.

II.

Poročilo književnega odseka o rokopisih.

Prvosednik književnega odseka Marn poroča, da je gospod profesor Macun o jeziku „Književne zgodovine slovenskega Štajerja“ pisal 10. novembra 1882 tako: „Z gospodom Levcem, dotično z Matico, dognano je glede jezika, 1. da se v dativu in lokalu vseh možkih in srednjih samostavnikih piše *u*, ne pak *i*, in tako sklanja tudi Šuman str. 87.88. slovnice po Matici izdane (in vendar pri meni tolika borba!); 2. da se enklitične besede ne stavljajo nikdar s početka, tedaj tudi ne n. pr. skupina besed „se vé da“; in meni se zdi, da bo najbolje, da se moj besedni red na tanko pušča, kakor sem napisal jaz, ker bi drugači jaz v zadnji korekturi, ki jo bom dobival, zopet moral menjati.“

Na to je tajnik o Božiči 1882 rokopis izročil tiskarni, ki Lovčevih zapiskov ni mogla dalje tiskati, ker je popravljatelj g. J. Cimperman bil bolan, Letopisa pa ni imela; zloženi ste dve poli in nekoliko strani.

Odb. Levec odgovarja, da je s pisateljem o jeziku govoril, ali pogodbe ni sklepal ž njim nobene.

Predsednik Marn pravi, da odbor take jezikovne pogodbe ne more ne odobriti in ne sprejeti. Matica bode pri drugih knjigah za 1882. leto imela troškov dovolj in zato naj se tiskanje te knjige nemudoma ustavi, pisatelju pa naznani, da odbor njegove knjige za 1882. leto nikakor izdati ne more, ampak še le prihodnje leto 1884, če jezik odboru popraviti dovoli. Odbor sprejme ta predlog.

Gospodu M. Lendovšeku, poverjeniku v Ptuji, ki je poklican za župnika v Makole, sklene odbor za njegovo petletno, marljivo in vestno delovanje na dobri namen Slovenske Matice pismeno izreči zahvalo.

Odbor pooblasti prvosednika, da za Letopis naroči na Dunaji podobo dr. Fr. viteza Miklošiča, kakor jo je svetoval gospod Iv. Franke.

Odbornik Šuklje imenuje pisatelje, ki pišejo za Spomenik. Za znanstveni del bilo bi tedaj gradiva dovolj; želeti bi bilo, da bi se tudi slovenski pesniki in pripovedniki oglasili.

Odbor izreče željo, da bi prvosednik naprosil pesnika S. Gregorčiča in g. J. Stritarja.

V.

Poročilo gospodarskega odseka.

Prvosedniku naroči odbor, da pri g. Kökeji na Dunaji o ploščah slovenskega atlanta potrebno izve in opravi.

Ker ni bilo nobenega posebnega predloga, končal je prvosednik sejo.

Seja književnega in gospodarskega odseka

31. januarja 1883.

Prvosednik: J. Marn; odborniki: dr. A. Jarc, A. Kržič, Fr. Levec, A. Praprotnik, L. Robič, A. Senekovič, Fr. Šuklje, J. Tomšič, J. Vavrů, M. Vodušek, Fr. Wiesthaler, V. Zupančič, dr. J. Zupanec.

I.

Prvosednikovo naznanilo.

Prvosednik pravi, da nektere potrebne stvari zahtevajo, da se književni in gospodarski odsek, ker odboru ni mogoče, koj posvetujeta in o njih določita.

Prebravši dopis g. B. Raiča od 26. januarja, da bi Matica do konca julija v cirilici izdala Cafov „Dopolnek, popravek in razjasnilo k Miklošičevemu starosl. slovarju“, pravi: Ultra posse nemo tenetur. V cirilici do julija in v zdanjih stiskah Matici tega spisa natisniti ni mogoče.

Ves odbor pritrdi svêtu, da se g. B. Raiču tako odgovori.

„Slovensko bralno in podporno družtvo v Gorici“ želi biti brezplačni ud Matice Slovenske.

Odgovori se mu, da se tako sprejeti ne more. Ako bodo družtva zastonj knjige prejemala, kako bode je Matica plačevala?

O prošnjah za knjige pravi gospod prvosednik, da Matica nema več toliko knjig, nekterih celó nič več. V dopisu od 16. januarja piše tudi odb. Robič, naj se nikomu več ne darujejo knjige. Konec leta 1881. bilo je Matičini glavnici povrniti 8370 gold. 40 kr., kar se je za izdavanje knjig in za druge reči več potrosilo, kakor bi se bilo smelo. To posojilo povrniti Matičini glavnici bode mogoče le po dohodkih od prodanih knjig. Prvosednik zatorej svetuje, da se knjige nekoliko časa ne darujejo, o priliki pa naj Matica sama naznani, kterih knjig še more in hoče darovati potrebnim in vrednim prošnjikom.

Tudi ta predlog se enoglasno odobri.

Gosp. dr. Jožef Pajek vrnil je Vrazovo slovensko književno zapuščino, posojeno mu za spisovanje kulturhistoričnih razmer štajarskih Slovencev, in svetuje, Matica naj izdá Vrazovo zapuščino z napevi vred.

Predlog gosp. dr. J. Pajka — pravi gosp. prvosednik — je vse hvale vreden, ali kdo uredi Matici Vrazovo zapuščino?

Gosp. dr. Gustav Ipavic je poslal za „Slovenski Štajar“ eno polo razprave: Rodovitnost zemlje; izroči se gosp. odborniku Zupančiču, da bi poročal o njej v prihodnji odborovi seji.

O Macunovi „Književni zgodovini štajarskih Slovencev“ svetuje gosp. prvosednik: Ker tiskarna čakati ne more zaradi pomanjkanja črk in ker za 1882. leto Matica nikakor ne more izdati te knjige, naj se natisnete zloženi poli na čisto v odločenem številu in stavek naj se razdere, drugo pa naj čaka, da se za prihodnje leto natisne in potem vkup da na svetlo.

Sprejme se tudi ta predlog.

II.

Poročilo o knjigah za leto 1882.

Končavši svoje poročilo, dá prvosednik besedo gosp. odborniku Šukljeju, ki poroča:

a) da je po odborovem naročilu povabil ljubljanske tiskarje, ki so obljubili oglasiti se za tiskanje Spomenika, ali do danes še nikdo ni poslal nobene ponudbe razun gosp. Bamberga, ki bi naročil takih posebnih črk in takih lepšav, kakoršnih zahteva odbor. Po njegovem proračunu bodo iznašali troški tiska samega okoli 2000 gold. Govornik svetuje, da se tiskanje Spomenika naroči pri gosp. Bambergu.

Odbornik Robič ugovarja, da je to ogromno drago. Naj se zatorej ponudba z gosp. Bambergom danes še ne sklene, ampak naj se ljubljanski tiskarji še enkrat povabijo, ali ne bi vendar kteri Spomenika ceneje natisnil.

Odb. dr. Zupanec pravi, da bi ponudeb čakali zastonj; kdor je hotel, ta se je tudi oglasil.

Odb. Šuklje je enakih misli. Skrbeti pa je tudi za to, da bode Spomenik kolikor le mogoče dovršen. Protivniki bodo prežali na vsako hibo. Čakati pa se ne more dalje. Če hoče tiskarna novih črk kupiti, potrebuje 3—4 tedne, kupiti je papirja in pripraviti drugih potrebnih reči; tiskati pa mora začeti 1. aprila. Zatorej ostaje pri svojem predlogu, da se tiskanje Spomenika naroči pri gosp. Bambergu.

Predlog gosp. Šukljeja se sprejme z vsemi glasovi proti Robičevemu.

b) Gosp. Šuklje svetuje dalje, naj se Spomenik natisne na papir chamois.

Sklene se, da se natisne 2000 knjig Spomenika: 150 knjig na papir chamois prve vrste, 1850 pa na chamois druge vrste. Format bodi srednja četverka.

Na predlog g. prvosednika Marna izvoli se Spomeniku za urednika g. odbornik Šuklje, kteremu naj pomagajo gg. odborniki Kržič, Levec, Pleteršnik, Senekovič in Wiesthaler.

Odborniku Šukljeju dovoli odbor, da sme svoj spis iz Spomenika na svoje troške tudi nemški izdati, toda s pristavkom, da je iz slovenščine, in ne prej, dokler ne izidejo vse Matičine knjige za 1882. leto.

Gosp. prvosednik poprašuje, kako je s tiskanjem Lovčevih zapiskov, in zakaj se Letopis še ne tiska.

Gosp. odbornik Levec odgovarja, da je tisk Lovčevih zapiskov nekoliko zadržavala nevarna bolezen korektorja g. Cimpermana, slabi rokopis in jako zamudna korektura, in da Letopisa ni dal tiskat, ker Lovčevi zapiski ne gredó od rok. Zato svetuje, naj se gospodarski odsek s tiskarno pogodi ter na tanko določi dan, do kterega morajo knjige dovršene biti.

Odbor določi, da morajo Lovčevi zapiski vsaj do 15. marca, Letopis vsaj do 1. junija, Spomenik vsaj do 15. junija natisneni biti.

Ker se nikdo več za besedo ne oglasi, sklene g. prvosednik posvetovanje.

Seja književnega odseka

12. marca 1883.

Prvosednik: Fr. Levec; odborniki: A. Kržič, M. Pleteršnik, A. Praprotnik, A. Senekovič, Fr. Šuklje, I. Tomšič, Fr. Wiesthaler.

Prvosednik naznanja, da je v sejo sklical vse Matičine odbornike, ki so člani književnega odseka, ker se je po naročilu prvosednika P. Grassellija posvetovati in odboru v prihodnji seji poročati o važnih dopisih.

1. Slavna jugoslavenska akademija znanosti in umetnosti v Zagrebu praša Slovensko Matico, ali bi sprejela njen predlog, da bi se tudi pri nas kakor pri Italijanih, Francozih, Nemcih in drugih narodih zbirali od časa do časa književniki in gojitelji pojedinih strok znanosti.

Sklene se odboru Matice Slovenske poročati, da je književni odsek ta predlog radosten sprejel, obljubil sodelovati in da pričakuje od slavne jugoslavenske akademije v Zagrebu dalnjih predlogov.

2. Gosp. profesor Erjavec piše, da je od gosp. profesorja Głowackega prejel nad polovico rokopisa: „Flora slovenskih dežel“, in da je tudi za ostalo polovico osnova gotova.

„Med mogimi knjigami za nemško Floro ni nobene, ki bi se mogla s to meriti. Pri vsem tem, da odgovarja vsem strogo znanstvenim terjatvam, je vendar lehko umevna in jako praktična."

Poročevalec svetuje, da se delo izda v dveh zvezkih, in sicer 1. za leto 1883. in 2. za leto 1884.

Književni odsek je te misli, da se izda „Flora slovenskih dežel" v enem zvezku in za eno leto.

3. Gosp. dr. Jožef Pajek v Mariboru je poslal Matici rokopis: „Obraz narodnega duševnega žitka štajerskih Slovencev", ki se gosp. odborniku Antonu Kržiču izroči na pregled.

4. Lovčevi zapiski, I. del, spisal J. S. Turgenjev, so natisneni, zloženi ste dve poli Letopisa.

Odb. Šuklje poroča, da je gosp. S. Gregorčič poslal pesen za Spomenik; drugi gg. pisatelji pa so obljubili leposlovnih spisov.

Po tem posvetovanji sklene prvosednik sejo.

59. odborova seja 4. aprila 1883.

Prvosednik: g. P. Grasselli; odborniki: gg. dr. A. Jarc, A. Kržič, Fr. Levec, J. Marn, M. Pleteršnik, A. Praprotnik, L. Robič, A. Senekovič, Fr. Šuklje, J. Tomšič, J. Vavrů, Fr. Wiesthaler, V. Zupančič, dr. J. Zupanec.

I.

Potrjenje zapisnika 58. odborove seje.

Na poročilo odbornikov A. Kržiča in And. Senekoviča potrdi odbor zapisnik 58. odborove seje.

II.

Naznanilo prvosednikovo

(ber. pri dotičnih točkah.)

III.

Poročilo tajnikovo, oziroma knjižničarjevo o dobi od 58. odborove seje.

18. februarja 1883 je čestital odbor Matice Slovenske preblagorodnemu c. k. deželnemu predsedniku Andreju baronu Winklerju k najvišemu poslavljanju z redom železne krone II. vrste.

22. februarja 1883. je v Celji umrl dr. Štefan Kočevar, c. k. okrajni zdravnik v pokoji in cesarski svêtnik. Svojemu ustanovniku, nekdanjemu odborniku in poverjeniku, očetu štajarskih Slovencev, položila je Matica Slovenska po svojem odborniku venec na grob.

Nasvete književnega in gospodarskega odseka od 31. januarja in one književnega odseka od 12. marca odbor odobri in sprejme.

„Književna zgodovina slovenskega Štajerja“ vrnila se je 10. februarja t. l. gospodu pisatelju po njegovi volji, ker je Matica po odborovem sklepu od 10. januarja t. l. ne izda za leto 1882.

Krajni šolski svêt pri sv. Križi nad Mariborom zahvaljuje se za 28 knjig in 6 zemljovidov, darovanih križanski knjižnici.

Odbor izvoli prof. And. Senekoviča za stalnega Matičinega odbornika v upravni odbor „Narodnega Doma“.

Poverjeništvo za dekanijo Cirknico je prevzel na prvosednikovo prošnjo državni poslanec in posestnik v Cirknici gospod Adolf Obreza.

Gospod Jožef Prosenec, c. k. loterist v Ljubljani, daroval je Matici 29 knjig, za ktere se mu odbor pismeno zahvali.

IV.

Poročilo književnega odseka.

Predsednik književnega odseka J. Marn naznanja dva nova rokopisa: Pajk Pavlina: „Arabela“, roman. Kraszewski Ig. Jož.: „Koča za vasjo“, prevel Gorenjec Podgoriški Levoslav.

Oba rokopisa prevzame književni odsek.

Dvorski knjižnici na Dunaji pokloni odbor 1 Letopis za l. 1879. in 1 knjigo Vodnikovih pesni.

Ker je zadnji čas, da se Spomenik načne tiskati, svetuje odb. Šuklje v imenu uredništva: 1. da se izmed mnogih spisov, ktere so pisatelji poslali do 1. aprila, že danes sprejmejo: Hauptman Franc: „Jurij Vega“; Lavrenčič Ivan: „Habsburžani ustanovniki ljubljanske škofije in zaščitniki katoliške vere na Kranjskem; Šuklje Franc: „Avstrijsko medvladje in ustanovitev habsburške vlade na Kranjskem.“ 2. Spomenik naj se tako uredi, da bodo se vrstili spisi v vezani in nevezani besedi. 3. Naj se natisne na boljši papir samo 25 knjig Spomenika, da se troški nekoliko zmanjšajo; 4. članom Slovenske Matice naj se da Spomenik, ki bode krasna in draga knjiga, na račun leta 1883.

Odbor sprejme prve tri nasvete neizpremenjene, k 4. predlogu pa svetuje g. odbornik Levec, naj se letnina za leto 1882. poviša na 3 gld.

Prvosednik Marn govori za Šukljejev predlog; o povišanji letnine na 3 gld. naj odloči veliki zbor.

Odbor sklene enoglasno, Letopis za leto 1882. in 1883. leto, in Lovčeve zapiske, I. del, p. t. članom dati za plačano ustanovnino in letnino leta 1882. ali 1883., za plačano ustanovnino in letnino leta 1882. in 1883. pa Letopis za l. 1882. in 1883, Lovčeve zapiske, I. del, in Spomenik.

Prvosednik prebere dopis g. odbornika B. Raiča, ki med drugim tudi svetuje, naj se do sredine leta 1884. k sedemdeset-

letnici Oroslava Cafa natisne Cafov rokopis „Dopolnek . . .“, in v Letopisu za 1884. ponatisne „Kronika“ Ant. Vramcza. Odbor teh nasvetov ne odobri, ker bi tisk s cirilico predrag bil v Ljubljani, kder za to ni nobene prave tiskarne, Kronika pa novega tiska vredna ni.

V.

Poročilo gospodarskega odseka.

Gospodarski odsek je sklenil 31. marca, kakor poroča odb. Robič, o nasvetih gg. I. Hribarja in K. Žagarja (str. 460) svetovati:

1. Prvi nasvet pregledovalca gospoda Žagarja v zadevi sestavljanja inventarja Matičinih knjig odpade, ker je ta inventar narejen, kar drugi pregledovalec gosp. Iv. Hribar potrjuje.

Slavni odbor naj sklene:

a) da se uredi „Glavni inventar“. Posamezni izdatki naj se zapisujejo v „Dnevnem inventarnem zapisniku“ in skupno vsak mesec prenašajo v „Glavni inventar“, v kterega se vpisujejo neposredno tudi sprejemi.

b) „Dnevni inventarni zapisnik“, v kterega se proti vpisujejo oddane knjige, bodi si da se prodajo, darujejo ali družtvenikom dajo, naj se v tisti obliki vzdržava in vodi, v kteri jo je poročevalec zapustil.

c) Sklep računa v inventarji konec leta umeje se sam ob sebi.

2. Najemščina od Matičine hiše na Kongresnem trgu ne da se za zdaj lehko povišati, ker se je prvo in drugo nadstropje še le lansko leto banki „Slaviji“ v najem dalo. Od hiše na Bregu pa bi se dalo že še kaj doseči, ker je najemščina od prostorov pri tleh in v prvem nadstropji v primeri z najemščino v drugem nadstropji premala. O tem se pričakuje nasvet od gospoda prvosednika, ki je prevzel skrb omenjene hiše, pa je bil zadržan udeležiti se posvetovanja gospodarskega odseka.

Prvosednik odgovarja, da bi se le prostori pri tleh dali podražiti; najemščina za I. in II. nadstropje se je povišala že l. 1882.

3. Statistiški pregled o Matičini glavnici, ki se je z letom 1875. opustil (v Letopisu za leto 1874. nahaja se namreč na strani 69. zadnji dotični pregled) naj se do konca leta 1882. na prejšnji način dopolni in potem od leta do leta nadaljuje, da se v tej zadevi doseže potrebni pregled.

Pri tej priliki se omenja, da je do konca leta 1881. Matičini glavnici povrniti 8370 fl. 40 kr., ker se je za izdavanje knjig in za druge reči več potrosilo, kakor bi se bilo smelo.

4. Naj se izkazujejo obveznice v letnih računih kakor do zdaj v nominalni vrednosti, v opazki naj se stavi dotična kurzna vrednost.

5. Vpeljava knjige: „Saldo konto“, ki jo nasvetuje pregledovalec gospod Hribar, spozna se za nepotrebno. Kar se ž njo

namerava, doseže se z „Zapisnikom letnikov“ in pa z „Glavno knjigo“. „Prima nota“, to je „Denarni dnevnik“, ima pa že tako Matica.

6. Naroča se gospodu blagajniku, da postavi prihodnjič, in sicer, kedar bo inventar urejen, v računski sklep pravo vrednost knjig, ki bodo konec leta v zalogi.

Dva neljubljanska knjigarja naj se tožita za dolg po Matičinem zastopniku g. dr. Zarniku, ker se z lepa ne da nič doseči. Odbor odobri in sprejme vse nasvete.

Ker nikdo posameznih nasvetov ne stavi, sklene se seja ob $^1/_2 9$. uri zvečer.

60. odborova seja 3. oktobra 1883.

Prvosednik: P. Grasselli; odborniki: J. Marn, A. Kržič, Fr. Levec, M. Pleteršnik, A. Praprotnik, A. Senekovič, dr. J. Sterbenc, Fr. Šuklje, I. Tomšič, I. Varrů, M. Vodušek, Fr. Wiesthaler, V. Zupančič, dr. J. Zupanec, dr. A. Jarc, I. Vilhar.

Prvosednikov namestnik profesor J. Marn je začel sejo s tem ogovorom:

Gospodje!

Kar smo bili zadnjikrat v odborovi seji, obhajali smo velike mestne in deželne svečanosti s presvetlim cesarjem. Med njimi, ki so tiste dni bili v največih skrbeh, bil je tudi naš prečestiti gospod prvosednik kot načelnik našega glavnega mesta. Vršilo se je vse, zlasti v Ljubljani, srečno, prav srečno, in, česar smo se nadejali, zgodilo se je tudi. Presvetli cesar so poslavili našega prvosednika z redom železne krone III. vrste. To nas vse veseli in razodeli bi bili svoje veselje že prej gospodu prvosedniku, ali bil je tiste dni na Dunaji, profesorje pa je prve dni šolskega leta težko skupaj dobiti, in poslavljeni so v našem odboru še gospod dr. J. Poklukar z redom železne krone III. vrste, gospod nadučitelj in vodja And. Praprotnik z zlatim križem s krono za zasluge, in gospod učitelj Iv. Tomšič z zlatim križem za zasluge. Zdelo se nam je prav, da se v ta namen v prvi odborovi seji poradujemo in zato danes odborniki vsem čestitamo, posebe pa Vam, preblagorodni gosped prvosednik. Nosite in uživajte to najviše slavilo na korist in radost svoji preljubljeni rodovini, na prid in čast beli Ljubljani, na blagost in slavo Matici Slovenski — zdravi in čvrsti njen voditel, — še mnoga mnoga leta! Bog Vas živi!

Prvosednik se iskreno zahvaljuje odboru za čestitko in pravi, da slavilo ni namenjeno toliko njegovi osebi, kolikor njegovim častnim službam, obžaluje pa, da pri toliko drugih poslih ne more storiti

za književno družtvo Matice Slovenske, kolikor bi rad; zato opominja odbor, da bi že zdaj mislil na volitev takega moža za prvosednika, ki hoče in more svoje moči posvečevati Matici Slovenski.

I.

Potrjenje zapisnika 59. odborove seje.

Zapisnik 59. odborove seje se potrdi.

Izpis iz zapisnika vsake seje naj se kakor uradno poročilo v osmih dneh po seji oznani v „Novicah“.

II.

Naznanilo prvosednikovo.

13. julija ob 11. uri dopoludne bili so prvosednik P. Grasselli, II. njegov namestnik Fr. Levec in odbornik Fr. Šuklje sprejeti v avdienci od presvetlega cesarja, da bi Jim izročili „Spomenik“, kterega je o šeststoletnici na svetlo dala Matica Slovenska. Prvosednik je cesarja ogovoril tako:

Veličanstvo!

„V obeh deželah, ki te dni praznujete slavnost šeststoletnega združenja s presvetlo krono habsburgsko, stanujejo Slovenci v velikem številu, na Kranjskem zlasti je Slovencev ogromna večina prebivalstva.“

„Matica Slovenska, literarno družtvo, ktero ima svoje ude po vseh deželah, koder prebiva slovenski narod, štelo si je v svojo dolžnost, da tudi na literarnem polji postavi patriotičen spomenik svečanosti, ktero obhajajo do malega vsi Slovenci. Izdala je v to svrho slavnostno knjigo in preudano prosi: Vaše veličanstvo blagovoli premilostno sprejeti en izvod te knjige.

Njihovo veličanstvo je na to blagovolilo odgovoriti:

„Es freut Mich sehr, diesen neuen Ausdruck der patriotischen Gesinnung Meiner treuen Slovenen entgegenzunehmen.“

Presvetli cesar so prašali, koliko udov ima Matica, ima li svoje ude samo na Kranjskem ali tudi po drugih slovenskih deželah; posebno so želeli vedeti, ali jih ima kaj tudi na Štajarskem. Slednjič so prašali, kakšne knjige dava Matica na svetlo.

Prvosednik Jim odgovori, da izdava izvirne znanstvene in učne spise, pa tudi prevode, posebno leposlovnih del, letos pa da je izdala samo ta „Spomenik“.

Potem je bila deputacija premilostno odpuščena.

Visokorodni gospod Jan. grof Harrach je daroval Matici Slovenski na njeno prošnjo in na priporočanje gosp. J. Lega, urad-

nika Musea kraljevstva Českega, 83 vezanih dragocenih knjig z dopisom iz Prage 29. septembra 1883:

Slavný Výbore Matice Slovinské v Lublani.

Abych horlivým synům milého mi národa Slovinského podrobné poznání české literatury usnadnil a tím ke sblížení a živější vzájemností obou bratrských kmenů přispěl, vybral jsem dle slibu svého z básnického písemnictva našeho veškerá nejlepší díla i odesýlám je Matice Slovinské s vroucím přáním, aby její Slavný Výbor dar ten ode mne s tou láskavostí přijal, s jakouž ochotou mé upřímné slovanské srdce čtenářstvu Slovinskému její podává.

S veškerou úctou

Jan hrabě Harrach.

Radosten sprejme odbor ta dragoceni dar in sklene blagodušnemu daritelju pismeno izreči srčno zahvalo.

III.

Poročilo tajnikovo, oziroma knjižničarjevo o dobi od 59. odborove seje.

Deželni predsednik, preblagorodni gospod A. baron Winkler, naznanja zahvalo Njihovega veličanstva cesarja in Njihove ces. visokosti cesarjeviča Rudolfa za čestitanje Matice Slovenske o veselem dogodku v cesarski rodovini.

Pri sedemdesetletni slavnosti, ki se je na čast gospodu dr. Fr. vitezu Miklošiču, vseučilišnemu profesorju na Dunaji, obhajala v Ljutomeru 2. septembra t. l., bila sta odbornika A. Praprotnik in Fr. Šuklje namestnika Matice Slovenske.

V seji književnega in gospodarskega odseka 22. aprila 1883 so bili: prvosednik J. Marn; odborniki: Fr. Šuklje, I. Tomšič, Fr. Wiesthaler, V. Zupančič; dr. J. Zupanec, L. Robič, I. Vilhar, in sklenilo se je:

1. Naj se udi Matice Slovenske povabijo po slovenskih časnikih, da pošljejo ustanovnino in letnino za 1882. in 1883. leto do 15. junija.

2. Gospodar Matičine hiše na Kongresnem trgu, I. Vilhar, pooblasti se, da z gospodarskim odsekom o nekem stanovališči in zaostali stanovnini stori, kar je potrebno in prav.

V seji književnega in gospodarskega odseka 17. maja 1883 so bili: prvosednik: P. Grasselli; odborniki: J. Marn, Fr. Levec, M. Pleteršnik, A. Senekovič, Fr. Šuklje, I. Tomšič, V. Zupancič; dr. J. Zupanec, dr. A. Jarc, L. Robič.

Sklenilo se je:

1. Namesto dedikacije, za ktero je čas prekratek, naj urednik Šuklje za Spomenik spiše primeren „Predgovor“.

2. Gospodu profesorju Sonnenleitnerju, ki je za Letopis narisal podobo dr. Fr. viteza Miklošiča, naj se izreče pismena zahvala.

3. „Gesellschaft für vervielfältigende Kunst in Wien“ naj natisne 1500 Miklošičevih podob.

4. Naj se natisne za več let 1000 imenikov in naj se jih potrebno število prece pošlje gospodom poverjenikom, da poberejo in pošljejo ustanovnino in letnino za 1882. in 1883. leto do 15. junija t. l.

5. Potrdi se račun Narodne Tiskarne o Lovčevih zapiskih.

Sklepe književnega in gospodarskega odseka odbor potrdi.

Častno službo poverjenikov Matice Slovenske so prevzeli rodoljubno:

Gospod Hočevar Jakob, magister farmacije, za dekanijo Velikovec.

Gospod Petek Franc, mestni kaplan, za dekanijo Pliberk.

Gospod Žerjav Matej, župnik labodski, za dekanijo spodnji Dravski grad.

3. V lavantinski škofiji. Gospod Belšak Anton, župnik pri sv. Petru, za Radgonsko okolico.

Gospod Jazbec Anton, dekan, za dekanijo Marenberg.

Gospod Jug Franc, vikar, za dekanijo Ptuj.

Gospod Lendovšek Mihael, župnik v Makolah, za Makole in okolico.

Gospod Mrak Tomaž, dekan, za dekanijo Vozenico.

Gospod Praprotnik Franc, nadučitelj, za Št. Lovrenc in M. D. v Puščavi.

Gospod Sovič Jožef, župnik v Stopercah, za dekanijo Rogatec.

4. V sekovski škofiji. Gospod Pavalec Jurij, kaplan za dekanijo Cmurek.

5. V tržaško-koperski škofiji. Gospod Čuček Rajmund, c. kr. profesor, za dekanijo Koper.

Gospod Stariha Jakob, dekan, za dekanijo Pičan.

Od zadnje seje pristopilo je 75 novih udov: 4 ustanovniki in 71 letnikov. Novi ustanovniki so: Gospod Stariha Jakob, dekan v Pičanu. Gospod Novak Peter, prefekt na Terezijini akademiji na Dunaji. Gospod Sežun Žiga, bankni uradnik na Dunaji. Gospod Zelenik Jožef, odgojitelj na Dunaji.

Gospod dr. Janko Sernec, advokat v Mariboru, poslal je 27. maja 1883, štev. 223. po sklepu nekdanjega odbora za Tomšičev spomenik iz ostalega imetka tega odbora 268 gld. 60 kr. Matici Slovenski za duševni Tomšičev spomenik, in sicer z namenom, da podpira slovensko literaturo ali žurnalistiko.

O tem predlogu bode se odločevalo v prihodnji odborovi seji.

Gospod dr. J. Vošnjak, državni in deželni poslanec, izročil je 1. avgusta 1883, štev. 442. dvajset gld. zaostale letnine, ktero je rajni ud gospod Karel Šepic, davkar v Konjicah, sporočil Matici.

Sprejme se med letne dohodke.

Poročajoči knjižničar Fr. Orešec je preštel vse knjige in zemljevide Matice Slovenske, naredil in spisal je knjigo „Izkaz“ ali „Skontro“ (Bestandes- und Erfolgs-Ausweis), kteri kaže število prejetih, oddanih in v Matičini knjigarni na razpolaganje ostalih knjig in zemljovidov, iztroške in dohodke, slednjič pa dobiček ali izgubo.

IV.

Poročilo književnega odseka.

Predsednik književnega odseka J. Marn poroča, da pisatelj „Književne zgodovine slovenskega Štajerja“ po privatnem poročilu „Slovenskega Naroda“ od 1. februarja 1883 piše v „Predgovoru“: „Ko pak je početkom tekočega leta Slovenska Matica sklenila, da le četiri pole za leto 1882. pridejo na svetlo, ostalo pak drugikrat, tega nesem mogel nikakor dopustiti.“

Ni tako; marveč v skrbi za druge knjige za l. 1882. in 1883. sklenil je odbor 31. januarja 1883, da se zloženi dve poli popravite in na čisto natisnete zdaj, ker tiskarna potrebuje črke potem pa denete na stran, še le prihodnje leto 1884. pa se natisne in izda vsa knjiga, če pisatelj potrdi potrebne jezikovne popravke. (Gl. uradno poročilo v „Novicah“, list 15. str. 116.) Nikdar pa odboru ni bilo na misli „četiri pole posebe dati na svetlo“.

To naj se v „Predgovoru“ k imenovani knjigi resnici na čast in obrambo popravi.

Majar H. V.: „Turki in Turkinje“ izroči se odbornikoma Wiesthalerju in Zupančiču na pregled.

Za leto 1884. se svetuje troje knjig.

1. „Letopis“ za 1884.

2. „Flora slovenskih dežel“, če pisatelj gospod profesor J. Głowacki za časa pošlje II. del rokopisa.

3. „Lovčevi zapiski“, II. del, spisal I. S. Turgenjev, prevel Fr. J. Remec.

V.

Poročilo gospodarskega odseka.

Gospodar Matičine hiše na Kongresnem trgu, J. Vilhar, naznanja, da se gospod R. K. 1. oktobra 1884 preseli iz Matičine v svojo hišo.

VI.

Odločitev pisateljskih plačil in cene družtvenim knjigam za 1882. in 1883. leto.

Pisateljem Spomenika, Letopisa in prevoditelju Lovčevih zapiskov so se odločila plačila.

V.

„Spomenik“ se predava po 5 gld., „Lovčevi zapiski“, I. del, po 50 kr., „Letopisu“, kterega je na čisto natisnenega 19 pol, določi se cena pozneje.

Odbor naroči gospodarskemu odseku, naj se z Narodno Tiskarno pogodi, da Letopis natisne do 1. novembra t. l., prihodnjič pa naj se z Narodno ali tudi s ktero drugo tiskarno sklene gotovejša pogodba.

Knjige za leto 1882. in 1883. naj se skupaj razpošljejo.

Odb. Wiesthaler svetuje, naj se samo za ljubljanske odbornike Matice Slovenske ne tiska posebe 25 knjig vsake vrste na boljši papir in ne veže, ampak naj se vsem odbornikom in udom davajo enake knjige.

Odloči se, naj ostane stara navada, ljubljanski odborniki pa naj si sami volijo vezane ali nevezane knjige.

VII.

Razprava o posebnih predlogih za letošnji 19. veliki zbor.

Priporočilo se je, naj bode 61. odborova seja 3. novembra, ker 19. ali tisti teden utegne biti veliki zbor.

VIII.

Posamezni nasveti.

Odbor odobri prvosednikovo svetovanje, naj se snidejo in posvetujejo pred letošnjim vélikim zborom odborniki K. Klun, M. Pleteršnik, A. Praprotnik, L. Svetec in Fr. Šuklje, ki so bili v 56. odborovi seji izvoljeni v odsek za presojanje sklepov 18. vélikega zbora o izpremembi Matičinih pravil in o izdavanji narodnega blaga.

Prvosednik sklene sejo o $^3/_4$ 7. uri.

Sklep

vseh dohodkov in stroškov „Matice Slovenske“

Tek. štev.	Dohodki	v gotovini pozamezno gld.	kr.	skupaj gld.	kr.	v obligacijah gld.	Opombe
1	Imetek 31. dec. 1880 .	—	—	2726	—	9760	K štev. 2. b).
2	Plačila družtvenikov:						Za leto 1871 6 fl.
	a) ustanovnikov . .	487	—				„ „ 1872 6 „
	b) letnikov	3360	—	3847	—		„ „ 1873 8 „
3	Obresti:						„ „ 1874 16 „
	a) od obligacij . . .	403	—				„ „ 1875 36 „
	b) od gotovine . . .	114	53	517	53		„ „ 1876 86 „
4	Hišni dohodki:						„ „ 1877 120 „
	a) od hiše na Kongresnem trgu št. 7.	2428	57				„ „ 1878 160 „
	b) od hiše na Bregu št. 8	689	52				„ „ 1879 238 „
	(Matičino stanovanje ne vračunjeno)			3118	9		„ „ 1880 874 „
5	Za prodane knjige . .	—	—	251	56		„ „ 1881 1738 „
6	Darilo g. dr. J. Pajka	—	—	10	—		„ „ 1882 60 „
7	Razni dohodki . . .	—	—	10	81		„ „ 1883 10 „
8	Skupaj . .	—	—	10480	99	9760	„ „ 1884 2 „
9	Če se odštejejo stroški	—	—	7218	4	—	skupaj 3360 fl.
10	ostaje imetka . . .	—	—	3262	95	9760	K štev. 10.
11	in če se k temu prišteje vplačani znesek hiše na Kongresnem trgu štev. 7	25343	57				Od ostanka je v hranilnici pod štev. 90878 naloženih 1292 gl. 44 kr. in drugod 720 gl. 39 kr.
	in vrednost hiše na Bregu št. 8	11400	—	36743	57		
12	potem vrednost inventarja in zaloge knjig	—	—	4000	—		
13	kaže se stan konečnega premoženja	—	—	44006	52	9760	

računa

za XVII. družtv. leto od 1. jan. do 31. dec. 1881. leta.

Tek. štev.	Stroški	v gotovini posamezno gld.	kr.	skupaj gld.	kr.	v obligacijah gld.	Opombe
1	Upravni stroški:						
	a) tajniku in likvidacijskemu odseku .	685	—				
	b) blagajniku . . .	—	—				
	c) knjižničarju . . .	—	—				
	d) za pisarno . . .	191	30	876	30		
2	Izdavanje knjig:						
	a) spisi	1338	46				
	b) tisk	1000	—	2338	46		
3	Vezanje knjig . . .	—	—	190	85		
4	Stroški za šolske knjige (živalstvo) . . .	—	—	1581	40		
5	Na račun kupne cene za hišo na kongresnem trgu	—	—	281	95		
6	Obresti od dolga te hiše	—	—	200	—		
7	Stroški 2 hiš:						
	a) davkí	1094	94				
	b) razni stroški . .	314	61	1409	55		
8	Razni izdatki . . .	—	—	339	53		
9	Skupaj . . .	—	—	7218	4		

V Ljubljani dné 31. decembra 1881.

Ivan Vilhar,
blagajnik.

Pro-

„Matice Slovenske“ za XVIII. leto, to je od

Tek. štev.	Dohodki	Nominalna vrednost obligacij	Letni obresti		Skupaj		Opombe
		gld.	gld.	kr.	gld.	kr.	
1	Obresti po odbitem davku in sicer:						
	a) iz drž. rente v srebru: 5 po 100 gld. št. 546378, 548115, 548116, 256407, 257408	500	21	—			
	9 po 1000 gld. št. 147573, 147574, 147576, 147577, 147578, 219682, 219684, 219685, 142691 . . .	9000	378	—			
	b) iz drž. posojila leta 1860 serija 18312, št. srečke 16	100	4	20	403	20	
	c) od naložene gotovine .	—	—	—	100	—	
2	Čisti dohodki Matičinih hiš	—	—	—	1600	—	
3	Od družtvenikov (letnikov)	—	—	—	2000	—	
4	Za knjige, ki se morda prodajo	—	—	—	200	—	
	Skupaj .	—	—	—	4303	20	

račun

1. januarja do 31. decembra 1882. leta.

Tek. štev.	Stroški	Posamezno gld.	Posamezno kr.	Skupaj gld.	Skupaj kr.	Opombe
1	Tajniku	600	—			
2	Blagajniku	60	—			
3	Knjižničarju	50	—			
4	Strežaju	40	—	750	—	
5	Potrebščine za pisarno . . .	—	—	150	—	
6	Vezanje knjig	—	—	200	—	
7	Razni izdatki	—	—	100	—	
	Skupaj .	—	—	1200	—	
	V primeri z dohodkom . . .	—	—	4303	—	
	ostaje za izdavanje knjig (to je za spise in tisk) . . .	—	—	3103	20	

V Ljubljani 1. aprila 1882.

Ivan Vilhar,
blagajnik.

II.

Odbor Matice Slovenske

za leto 1882.

A. Prvosednik in namestnika.

1. Grasselli Peter, prvosednik; župan, namestnik deželnega glavarja, državni in deželni poslanec, hišni posestnik. 1882*.
2. Marn Jožef, I. prvosednik. namestnik; c. k. gimn. profesor. 1882.
3. Levec Franc, II. prvosednik. namestnik; urednik „Ljubljanskega Zvona“. 1882.

B. Književni odsek.

a) Ljubljanski odborniki:

1. Marn Jožef, predsednik knjiž. odseka; A. 2. 1880.
2. Kržič Anton, kaplan in katehet pri sv. Trojici. 1882.
3. Levec Franc, A. 3. 1882.
4. Pleteršnik Maks, c. kr. gimn. profesor. 1882.
5. Praprotnik Andrej, ključar; vodja I. mestne šole, član deželnega šolskega sveta. 1880.
6. Senekovič Andrej, c. kr. real. profesor. 1882.
7. Stegnar Feliks, c. kr. učitelj na Gradu. 1879.
8. Šuklje Franc, c. k. gimn. profesor, član deželnega šolskega sveta, dež. poslanec in mestni odbornik. 1882.
9. Tomšič Ivan, učitelj na c. k. vadnici. 1881.
10. Vavrů Ivan, c. k. gimn. profesor. 1879.
11. Vodušek Matej, c. k. gim. profesor. 1880.
12. Wiesthaler Franc, ključar; c. k. gimn. prof. 1882.
13. Zupančič Vilibald, c. k. profesor na učiteljišči. 1882.

b) Vnanji odborniki:

1. Cigale Matej, c. k. vladni svêtnik na Dunaji. 1880.
2. Einspieler Andrej, c. k. real. prof. v p. v Celovci. 1880.
3. Erjavec Franc, c. k. real. profesor v Gorici. 1882.
4. Gregorčič Simon, vikar na Gradišči. 1882.
5. Hubad Franc, ravnajoči gimn. profesor v Ptuji. 1882.
6. Jeglič Anton, dr., kanonik v Sarajevu. 1881.
7. Kosar Franc, kanonik v Mariboru. 1881.
8. Majciger Janez, c. k. gim. profesor v Mariboru. 1882.

* Letna številka kaže, kterega leta je bil kdo izvoljen.

9. Marušič Andrej, c. k. gim. profesor v Gorici. 1882.
10. Raič Božidar, župnik pri sv. Barbari v Halozah. 1879.
11. Sterbenc Jurij, juris dr., župnik in krajni šolski nadzornik, dež. poslanec v Hrenovicah. 1881.
12. Svetec Luka, c. k. notar, dež. poslanec v Litiji. 1879.
13. Šavnik Karel, lekar v Kranji. 1881.
14. Šuman Jožef, c. k. profesor akademiške gimn. na Dunaji. 1879.
15. Šust Janez, dr., kanonik, ravnatelj konsistorij. pisarne, član ljubljanskega zgodovinskega družtva, v Gorici. 1880.
16. Tonkli Jožef, dr., advokat, državni in deželni poslanec v Gorici. 1881.
17. Urbas Viljem, c. k. realke profesor v Trstu. 1879.
18. Žolgar Mihael, c. k. gim. profesor in deželni poslanec v Celji. 1882.

C. Gospodarski odsek.

Ljubljanski odborniki:

1. Zupanec Jernej, dr., predsednik gospodarskega odseka; c. k. notar, predsednik notarske zbornice, hišni posestnik. 1882.
2. Grasselli Peter, A. 1. 1880.
3. Jarc Anton, dr., prošt, vitez ces. avst. reda Franca Jožefa. 1882.
4. Klun Karel, beneficiat, državni in dež. poslanec. 1881.
5. Poklukar Jožef, dr., državni in deželni poslanec, posestnik. 1881.
6. Robič Luka, preglednik družtvenih računov; c. kr. davkarski nadzornik v pokoji in deželni poslanec. 1882.
7. Tomšič Ivan, A. a) 9.
8. Vilhar Ivan, blagajnik; posestnik. 1882. Štev. 38.

---

39. Grabrijan Jurij, dekan v Vipavi. 1880. † 22. junija 1882.
40. Šolar J., c. k. šolski nadzornik v Zadru. 1880. † 22. febr. 1883.

III.

Imenik

udov Matice Slovenske leta 1882. in 1883.

A. Častni udi.

Kvičala Janez, dr., c. kr. profesor na vseučilišči v Pragi.
Miklošič Franc, vitez, dr., c. kr. profesor na vseučilišči na Dunaji.
Rački Franc, dr., predsednik jugoslavenske akademije v Zagrebu.
Rajevskij Mihael, škof pri ruskem poročništvu na Dunaji.
Rieger Franc Ladislav, dr., državni in deželni poslanec v Pragi.
Trstenjak Davorin, župnik v Starem trgu na Štajarskem.
Vesel Koseski Janez, finančni svêtnik v Trstu.

I. Ljubljanska škofija.

1. Ljubljana. *a)* Poverjenik: Orešec Franc.

B. Ustanovniki.

Arce Rajko, c. kr. poštni oficial in hišni posestnik.
Auer Jurij, hišni posestnik.
Blaznik Frančiška, posestnica.
Bleiweis-Trsteniški Karel, vitez, dr., primar deželne bolnice, deželni poslanec, mestni odbornik, hišni posestnik.
Bučar Franc, zasebnik.
Bürger Ljudevit, trgovec in posestnik.
Bušič Jožef, posestnik.
Čebašek Andrej, dr., kanonik, profesor.
Čitalnica ljubljanska.
Dolenec Henrik, dr., c. kr. sodnijski adjunkt, deželni poslanec in mestni odbornik.
Dolenec Oroslav, svečar in hišni posestnik.
Dreo Aleksander, trgovec in hišni posestnik.
Fabian Janez, trgovec in hiš. pos.
Fabiani o. Placid, vikar.
Frančiškanska knjižnica.
Fröhlich Anton, hišni posestnik.
Gariboldi Anton, vitez, grajščak.
Gariboldi Franc, vitez, svêtnik višje deželne sodnije v pokoji.

Opazka. Kdor svoje izpremembe ni o pravem času naznanil in zato svojega imena ne najde natisnenega v kraji, kder zdaj živi, naj išče svoje knjige pri poverjeniku, kteremu je izročil doneske, ali pa naj se oglasi pri tajniku Matice Slovenske.

Gogala Janez, dr., kanonik, vodja bogoslovskega semenišča.
Grasselli Peter, I. A. 1.; C. 2.
Heidrich Karel, redovnik.
Hranilnica Kranjska.
Hren Franc, trgovec, hišni posestnik.
Jamšek Janez, trgovec in hišni posestnik.
Jarc Anton, dr., I. C. 3.
Jeraj Ivana, zasebnica.
Jeran Luka, kanonik, urednik „Zg. Danice".
Kadilnik Franc, knjigovodja.
Klemenčič Jožef, katehet c. k. izobraževališč.
Klun Karel, I. C. 4.
Knjižnica c. k. učiteljišča.
Kozler Janez, grajščak.
Kozler Jožef, dr., posestnik.
Kreč Matej, tajnik dež. odbora.
Križnar Mir., c. k. real. profesor, mestni odbornik.
Kušar Jožef, trgovec, predsednik trgovske in obrtniške zbornice, mestni odbornik in hišni posestnik.
Lukman Jakob, c. kr. računski svêtnik.
Marn Jožef, I. A. 2.; B. a) 1.
Mazek Lovro, župnik v Črnučah.
Milic Rudolf, tiskar in hišni posestnik.
Močnik Matej, mestni učitelj v pokoji.
Munda Franc, dr., advokat.
Murnik Janez, vitez ces. avstr. reda Franca Jožefa, ces. svêtnik, tajnik trgovske in obrtniške zbornice, deželni in mestni odbornik.
Pavšler Jožef, kanonik.
Peternel Mihael, c. k. real. profesor v pokoji.
Petričič Vaso, trgovec, mestni odbornik in hišni posestnik.
Pfeifer Franc, c. k. rač. uradnik.
Pleteršnik Maks, I. B. a) 4.
Pogačar Janez Zlatoust, knezoškof ljubljanski, komandir ces. avstr. Leopoldovega reda itd.
Pogačar Martin, častni kanonik, ravnatelj knezoškof. pisarne.
Poklukar Jožef, dr., I. C. 5.
Pongrac Oskar, dr., hišni posestnik.
Pribovšic Janez, vojni kurat.
Ravnihar Franc, deželni blagajnik.
Robič Luka, I. C. 6.
Rozman Janez, mestni župnik pri sv. Jakobu.
Skubic Anton, c. k. gimn. profesor.
„Sokol", telovadno družtvo.
Sovan Ferdinand, trgovec, grajščak.
Sovan Franc Ks. starejši, posestnik.
Sovan Franc Ks. mlajši, trgovec in posestnik.
Starè Jožef, dr., adjunkt c. k. finančne prokurature in hišni posestnik.
Sušnik Gašpar, c. kr. stotnik auditor v pokoji.
Tavčar Janez, hišn. posestnika sin.
Valenta Alojzij, dr., c. kr. vladni svêtnik, profesor porodoslovja in vodja deželne bolnice.
Vavrů Ivan, I. B. a) 10.
Vilhar Ivan, I. C. 8.
Vošnjak Jožef, dr., primar deželne prisilne delavnice, državni poslanec, deželni odbornik.
Winkler Andrej, baron, vitez ces. avstr. reda Franca Jožefa, c. k. deželni predsednik.
Zamejic Andrej, kanonik.
Zarnik Valentin, dr., advokat, dež. poslanec in mestni odbornik.
Zeschko Valentin, trgovec in posestnik.
Zupan Jožef, dr., advokat.
Zupan Tomaž, c. k. gimn. profesor.

Zupančič Franc, dr., advokat.
Zupanec Jernej, dr., I. C. 1.
Žagar Karel, kontrolor dež. blagajnice.
Žlogar Anton, kaplan pri sv. Jakobu.

Štev. 78.

C. Letniki.

Ahačič Karel, dr., advokat in hišni posestnik.
Ahčin Jera, hišna posestnica.
Alojzijevišče.
Ambrožič Fr., dr., mestni zdravnik.
Babnik Jernej, župnik na Dobrovi.
Belar Leopold, nadučitelj in vodja 2. mestne ljudske deške šole.
Bizavičar o. Jožef, frančiškan.
Bohinec Žiga, knezoškofov tajnik in kaplan.
Bradaška Ferdinand, mestne blagajne oficial.
Bregar o. Albin, frančiškan v Gorici.
Bregar Vilibald, rač. uradnik pri c. k. deželni vladi.
Brus Andrej, tajnik kmet. družbe.
Celestina Jožef, profesor na c. k. učiteljskem izobraževališči.
Čitalnica v spodnji Šiški.
Čuren Karel, uradnik Kranjske hranilnice.
Dimic Avgust, c. k. viši finančni svêtnik.
Drašler Pavel, trg. pomočnik.
Drč Jožef, dr., zdravnik in mestni odbornik.
Drenik Franc, glavni zastopnik zavarovalnega društva Fonciére.
Družtvo kranjskih tiskarjev.
Družba rokodelskih pomočnikov.
Elbert Sebastijan, bogoslovec.
Endlicher Rudolf, c. k. uradnik.
Eppich Janez, učitelj na c. k. vadnici in okrajni šolski nadzornik.
Erker Jožef, stolni kaplan.
Finc Anton, župnik v Sostrem.
Finc Franc Ks., okrajni, c. kr. glavne tobakarne in požarne brambe zdravnik.
Flis Janez, spiritual.
Fortuna Franc, trgovec, posestnik in podžupan.
Fux Franc, dr., primar v bolnici in hišni posestnik.
Furlan Radoslav, učitelj.
Gnjezda Janez, katehet mestnih deških šol.
Goričnik Franc, trgovec.
Goršič o. Pavlin, frančiškan.
Grkman Franc, učitelj na c. kr. vadnici, okr. šolski nadzornik.
Guttman Emilij, c. k. finančne prokurature adjunkt.
Hafner Jakob, ravnatelj Waldherrovega učilišča.
Hohn Edvard, posestnik in bukvovez.
Hohn Hugon, c. k. poštni oficial in hišni posestnik.
Hohn Robert, uradnik pri železnici na Dunaji.
Hrašovec Jurij, dr., advokat, koncipient.
Hribar Franc, tipograf v Narodni tiskarni.
Hribar Iv., glavni zastopnik banke „Slavije“, mestni odbornik.
Hrovat Blaž, ravnatelj c. k. izobraževališč za učitelje in učiteljice.
Iber Ivan, trgovec.
Izobraževališče za učiteljice.
Jakelj Greg., župnik v Rudniku.
Jaklič Ant., duh. v semenišči.

Jeločnik Anton, knjigovodja in hišni posestnik.
Jentl Anton, trgovec.
Jerič Jožef, župnik v pokoji.
Juvančič Janez, trgovec.
Kalan And., duh. v semenišči.
Kaprec Janez, c. k. više deželne sodnije svêtnik.
Karun Franc, župnik v Trnovem.
Katoliško družtvo rokodelskih pomočnikov.
Kermavner Valentin, c. k. gimn. profesor.
Kilar Janez, kaplan v Trnovem.
Kirbisch Rudolf, konditor in hišni posestnik.
Klein Anton, lastnik tiskarne in mestni odbornik.
Klemenčič Miško, bogoslovec.
Klofutar Lenart, bog. dr., profesor.
Knez Janez, trgovec in hišni posestnik v Šiški.
Knjižnica bogoslovska.
Knjižnica c. k. gimnazije.
Knjižnica c. k. realke.
Knjižnica, učiteljska, ljubljanske okolice.
Koblar Anton, knezošk. kaplan.
Kolar Matija, stolni kaplan.
Kolman Franc, trgovec, hišni posestnik in mestni odbornik.
Kotnik Ognjeslav, drd.
Kovač Janez, lastnik tiskarne.
Kragelj Andrej, gimn. učitelj.
Kramar Ernest, deželni učitelj kmetijstva.
Kramar Franc, kanonik.
Kremžar Andrej, upravnik deželnih dobrotnih naprav.
Kržič o. Andrej, frančiškan.
Kržič Anton, I. B. a) 2.
Kušar Franc, bogoslovec.
Lampe Franc, dr., podvodja v semenišči.
Lasnik Peter, trg. in hiš. posest.
Leben Matija, dr., profesor, častni kanonik itd.
Ledenik Alfred, trgovec in mestni odbornik.
Levec Franc, I. A. 3; B. a) 3.
Levstik Franc, skriptor v c. k. licealni knjižnici.
Lichtenberg Leopold, baron, grajščak v Habahu.
Lozar Jožef, trgovec.
Macák Janez, c. k. inspektor katastralnih uradov.
Magolič Srečko, tipograf v Narodni tiskarni.
Mahr Ferdinand, lastnik in ravnatelj trgovskega učilišča, ces. svêtnik.
Maier Jožef, učitelj 1. mestne šole.
Majntinger Janez, c. k. uradnik.
Marešič Franc, kooperator v Št. Vidu.
Marinko Jožef, dr., beneficiat in kooperator pri sv. Petru.
Medič o. Kalist, predstojnik frančišk. samostana in župnik.
Mosche Alfonz, dr., advokat, dež. poslanec in mestni odbornik.
Munda Jakob, c. k. sod. adjkt.
Národna Tiskarna.
Nemanič Janez, duhovnik v semenišči.
Orešec Franc, str. 482.
Pakič Michael, posestnik, trgovec in mestni odbornik.
Papež Franc, dr., advokat, deželni poslanec in mestni odbornik.
Pauker Henrik, pl. Glanfeld, dr., kanonik.
Perona Ljudevit, magist. svêtnik.
Pfeifer Jož., koncipist dež. odbora.
Pintar Matej, bogoslovec.
Pipan Andrej, kooperator na Brezovici.
Pirec Iv., uradnik južne železnice.
Pirnat Ivan, c. k. cenilni nadkomisar.

Pirnat Tomaž, hišni posestnik.
Porenta Franc, župnik v Sori.
Potočnik Mihael, nunski spovednik.
Potočnik Janez, župnik na Brezovici.
Povše Franc, župnik na Ježici.
Požar Lovro, dr., gimn. učitelj.
Praprotnik Andrej, I. B. a) 5.
Praprotnik Franc, učitelj v Preski.
Predika Jakob, c. k. profesor na učiteljišči.
Premk Anton, c. k. pošte kontrolor in hišni posestnik.
Puc Alojzij, kurat na Gradu.
Pucher Karel, posestnik.
Raič Anton, c. k. real. profesor.
Regoršek Franc, trgovec.
Remec Franc, c. kr. telegrafski uradnik.
Safran Franc, cerkevnik pri sv. Jakobu.
Senekovič Andrej, I. B. a) 6.
Smolej Jakob, c. k. gimn. ravnatelj, šolski svêtnik, nadzornik srednjih šol na Kranjskem.
Smrekar Jožef, prof. bogoslovja.
Stare Ferd., c. k. sodnijski adjunkt.
Stegnar Feliks, I. B. a) 7.
Sterbenc Jožef, duhovnik v pokoji.
Suhadobnik Lovro, zasebnik.
Svetek Anton, c. k. rač. uradnik.
Svetek Jan., urad. južne železnice.
Svetina Janez, dr., modr., prefekt v Alojznici in gimn. učitelj.
Šašel Feliks, c. k. okrajni glavar.
Šašelj Janez, bogoslovec.
Šiška Jožef, bogoslovec.
Škofic Lovro, davkarski denarničar.
Škrabec Stanko, frančišk. v Gorici.
Šola, narodna, v Št. Vidu nad Ljubljano.
Šuklje Franc, I. B. a) 8.
Šumi Franc, sladikovarnik; izdava „Archiv für Haimatkunde".
Schündelen Božidar (po 2 iztisa).
Tavčar Karel, posestnik.
Tavčar Ivan, dr., advokat. kandidat.
Toman Helena, posestnica v Kamni gorici.
Tomec Jakob, magist. komisar.
Tomec Miroslav, slikar v Št. Vidu nad Ljubljano.
Tomšič Ivan, I. B. a) 9; C. 7.
Tratnik Antonija, c. k. finančnega komisarja gospa.
Travnar Jožef, učitelj 1. m. šole.
Trstenjak Anton, učitelj na trgovskem učilišči.
Turek Hugon, trgovec.
Učiteljsko družtvo, slovensko.
Valenta Vojteh, kontrolor mestne denarnice.
Več Janez, trg. in hiš. posestnik.
Vičič Janez, trgovec.
Vodušek Matej, I. B. a) 11.
Vončina Janez, tajnik ljubljanskega magistrata.
Wascher Rajko, uradnik Kranjske hranilnice.
Wiesthaler Franc, I. B. a) 12.
Wolkensperg Avg., bar., grajščak.
Zagorjan Janez, beneficiat in kooperator pri sv. Petru.
Zeplichal Ognjeslav, kamenopisec.
Zupan Jožef, stolni prošt.
Zupančič Ant., prof. bogoslovja.
Zupančič Vilibald, I. B. a) 13.
Žakelj Miroslav, c. k. gimn. prof.
Železnikar Ivan, urednik Slovenskega Naroda in Škrata.
Žitnik Ognjeslav, bogoslovec.
Žumer Andrej, učitelj.
Žužek Fr., c. k. stavbeni adjunkt in mestni odbornik.

Rus Franc, učiteljski pripravnik, naročnik.
Verbnjak Oton, gimnazijalec, naročnik.

Štev. 78 + 172 + 6 = 250 + 2.

b) Poverjenik: Govekar Franc.

Gams Jan., posestnik v Loki pri Igu.
Govekar Franc, nadučitelj v Studenci.

Štev. 2.

2. **Bistrica Ilirska.** *a)* Poverjenik: Strupi Jakob.

*Brinšek Janez, trgovec v Trnovem.
*Jenko Skender, trg. v Trnovem.
*Ličan Skender, trg. v Trnovem.
*Štrucelj Jurij, c. k. sodnik v Bistrici.
Bile Jan., duhoven v p. v Bistrici.
Küssel Vendelin, c. k. uradnik v Bistrici.
Mežnar Jožef, posestnik v Harijah.
Strupi Jakob, kooperator v Trnovem.
Tomšič Ivan v Bistrici.
Višnikar Franc, c. kr. sodn. adjunkt v Bistrici.
Zarnik Martin, učitelj v Trnovem.
Žgur Anton, župnik v Premu.

Štev. 4 + 8 = 12.

b) Poverjenik: Pavlič Damijan.

*Česnik Jurij, trgovec v Knežaku.
*Domicelj Alojzij, trgovec v Zagorji.
Kacin Anton, kaplan v Šmihelu.
Lukanc Jožef, kaplan v Suhorji.
Pavlič Damijan, vikar v Zagorji.
Ponikvar Anton, župnik v Knežaku.
Torkar Matija, župnik v Košani.

Štev. 2 + 5 = 7.

3. **Cirknica.** *a)* Poverjenik: Obreza Adolf.

*Obreza Adolf, državni poslanec, posestnik v Cirknici.
Čibašek Jan., župnik pri sv. Vidu nad Cirknico.
Jan Simon, župnik pri sv. Trojici nad Cirknico.
Klinar Franc, učitelj pri sv. Vidu nad Cirknico.
Porenta Jan., dekan v Cirknici.
Rott Gotth., kooperator v Cirknici.
Šerko Franc, župan v Cirknici.
Žirovnik Jožef, učitelj v Cirknici.

Štev. 1 + 7 = 8.

b) Poverjenik: Vilar Jakob.

*Kaplenek Jan., župnik na Blokah.
Brence Janez, kooperator v Starem trgu.
Lenček Blaž, župnik v Starem trgu.
Mandelj Ivan, nadučitelj v Starem trgu.
Prijatel Mat., kooperator na Blokah.
Sterle Rezika, učiteljica v Starem trgu.
Vilar Jakob, posestnik v Podlobu pri Loži.
Volčič Jurij, c. k. sodnijski adjunkt v Loži.
Žvagen Val., učitelj v Starem trgu.

Štev. 1 + 8 = 9.

c) Poverjenik: —

Koren Miroslav, posestnik v Planini.
Kovšca Franc, posestnik v Planini.
Tomc Ivan, trgovec v Fari pri Rakeku.

Štev. 3.

4. **Idrija.** *a)* Poverjenik: Treven Valentin.

*Občina mestna v Idriji.
*Vidmar Jožef, župnik v Žireh.
Belec Ivan, kooperator v Žireh.
Čitalnica v Idriji.
Demšar Janez, župnik v Ledinah.
Goli Franc Ks., trgovec v Idriji.
Kogej Jožef, dekan v Idriji.
Kopše Franc, dr., okrožni fizikar v Vranji v Srbiji.
Kos Franc, trgovec v Idriji.
Lapajne Franc, trgovec v Idriji.
Lapajne Štefan, trgovec v Idriji.
Lapajne Valentin, trgovec v Idriji.
Leskovic Boštjan, zasebnik v spodnji Idriji.
Treven Valentin, trgovec in župan v Idriji.
Urbas Leopold, c. kr. topilnični oskrb. v pokoji v Idriji.

Štev. 2 + 13 = 15.

b) Poverjenik: Domicelj Anton.

Čitalnica na Črnem vrhu.
Domicelj Anton, vikar na Črnem vrhu.
Križaj Nikolaj, župnik v Godoviči.
Majnik Mihael, kmet v Mrzlem logu.
Rudolf Gašpar, posestnik v Lomih.

Štev. 5.

5. **Kamnik.** *a)* Poverjenik: Debevec Janez.

*Kokalj o, Rajnerij, frančiškan.
*Stare Alojzij, administrator na Rovi.
*Stranjska fara po ustanovi Mih. Dobovšeka. (Gosp. župnik delí knjige med tri posest. iz Dobovšekove rodovine, po njihovi smrti pa faranom po svoji previdnosti.)
*Nabernik Ivan, c. kr. sodnijski adjunkt.
Čenčič Jernej, nadučitelj v Kamniku.
Čitalnica v Kamniku.
Debevec Janez, posestnik v Kamniku.
Janežič Anton, trgovec v Kamniku.
Jereb o. Romuald, frančiškan v Kamniku.
Kralj Matijaž, župnik v Tujnicah.
Murnik Janez, trgovec v Kamniku.
Oblak Janez, dekan v Kamniku.
Pečnik Valentin, administrator na Vranji peči.
Polec Julij, c. k. sodnije adjunkt v Kamniku.
Samec Maks, dr., zdravnik, župan, deželni poslanec.
Stanič Jožef, notarski koncipient.
Venedig Herman v Kamniku.

Štev. 4 + 13 = 17.

b) Poverjenik: Kersnik Janko.

*Jarc Jernej, župnik v Dolu.
*Verbanček Jan., župnik v Krašinji.
Iglič Janez, trgovec v Lukovci.
Kersnik Janko, c. k. notar, deželni poslanec na Brdu.
Kos Mihael, učitelj v Krašinji.
Lapajne Karel, župnik v Zlatem polji.
Škofic Jurij, posestnik v Št. Vidu.
Zarnik Anton, posestnik v Katini.

Štev. 2 + 6 = 8.

c) Poverjenik: Kajdiž Tomaž.

Kajdiž Tomaž, župnik v Vodicah.
Kukelj Anton, kooperator v Vodicah.
Lomberger Jožef, beneficiat pri sv. Petru.
Svetlin Andr., posestnik pri sv. Petru.
Štrukelj Franc, duhovnik na Šmarijini gori.
Tavčar Matej, župnik pri sv. Petru.

Štev. 6.

6. **Kočevje.** Poverjenik: Komljanec Janez.

*Lampe Jožef, vodja zemljiških knjig.
*Lovšin Simon, župnik pri Fari v Kostelu.
*Novak Jožef, dekan v Kočevji.
Andrejak Franc, župnik v Mozeljnu.
Bajec Jakob, kooperator pri Stari cerkvi.
Gerzin Matija, administrator v Banji Loki.
Jaklič Jožef, župnik v Starem logu.
Kadunc Franc, administrator v Dragi.
Kalan Jakob, župnik v Morovci.
Ključevšek Ignacij, župnik v Spodnjem logu.
Komljanec Janez, katehet c. kr. gimnazije v Kočevji.
Mandelc Anton, župnik v Banji Loki.
Okrajna učiteljska knjižnica v Kočevji.
Pfefferer Adolf, c. k. sodnijski adjunkt v Kočevji.
Senčar Jožef, c. k. adjunkt v Kočevji.
Videmšek Matija, župnik v Osilnici.
Zbašnik Franc, adm. v Topli rebri.

Štev. 3 + 14 = 17.

7. **Kranj.** Poverjenik: Šavnik Dragotin.

*Bartol Baltazar, župnik v pokoji v Cerkljah.
*Debeljak Jan., župnik pred Dvorom.
*Globočnik Edv., dr., zdravnik v Cerkljah.
*Krašovec Jurij, župnik v Šmartnem.
*Mali Ignacij, dr., c. k. okrajni zdravnik v Kranji.
*Mežnarc Anton, dekan v Kranji.
*Omersa Franc, trgovec v Kranji.
*Pirc Matej, trgovec v Kranji.
*Pleiweis Ivana, posestnica v Kranji.
*Prevec Valentin, zasebnik.
*Ros Matej, trgovec v Kranji.
*Rožič Alojzij, kooperator pred Dvorom.
*Sajovic Ferd., trgovec v Kranji.
*Šavnik Dragotin, str. 483.

*Šavnik Sebastijan, posestnik v Kranji.
*Urbančič Alojzija, grajščakinja na Turnu.
*Zarnik Anton, župnik v Naklem.
Aljančič Valentin, kooperator pri Šmartnem.
Bohinc Fr., župnik v Križah.
Bohinec Janez v Kranji.
Čitalnica, družtvo, v Kranji.
Dolenc Franc, trgovec v Kranji.
Erjavec Janez, duhoven v pokoji v Kranji.
Florijan Karel, zasebnik v Kranji.
Gogala Franc, zasebni uradnik v Kranji.
Golobič Anton, župnik v Cerkljah.
Gregorič Ign., župnik na Trsteníku.
Hiti Janez, župnik v p. v Zalogu.
Karlin Andrej, kooperator v Smledniku.
Karlin Martin, c. k. gimn. profesor v Kranji.
Knjižnica, učiteljska, kranjskega šolskega okraja.
Krisper Rajm., trgovec v Kranji.
Krčon Jožef, župnik v Predosljah.
Kržič Jožef, posestnik v Trbojah.
Lazar Mihael, c. k. gimn. profesor v Kranji.
Mervec Janez, kooperator in katehet v Cerkljah.
Novak Martin, poštni odpravnik v Kranji.
Oblak Lovr., kooperat. v Cerkljah.
Povše Martin, župnik pri Št. Juriji.
Preželj Matej, župnik v Mavčičah.
Robič Simon, administrator na Šentjurski gori pri Cerkljah.
Stanonik Miklavž, učitelj v Šmartnem pri Kranji.
Šlibar Tomaž, župnik v Dupljah.
Špendal Franc, administrator v Tržiči.
Štempihar Valentin, dr., advokat.
Tavčar Franc, kaplan pri sv. Joštu.
Vomberger Blaž, duhovnik v p. na Primskovem.
Vrhovnik Janez, kaplan v Naklem.
Zdražba Janez, kooperator v Cerkljah.

Štev. 17 + 32 = 49.

8. **Krško.** a) Poverjenik: Polak Edvard.

*Bukvarna okrajna učiteljska v Krškem.
*Grivic Franc, kooperator v Leskovci.
*Hočevar Martin, posestnik v Krškem.
*Polak Edvard, dekan, čast. kanonik, vitez ces. avst. reda Fr. J. v Leskovci.
*Rudež Dragotin, grajščak v Gracarskem turnu.
*Strobelj Franc v Št. Jerneji.
*Šola pri Št. Jerneji.
*Tavčar Anton, župnik na Raki.
*Vesel Ivan, župnik pri sv. Duhu.
Ahčin Rudolf, c. k. dav. adjunkt v Krškem.
Bezlaj Jožef, učitelj mešč. šole v Krškem.
Brulec Franc, župnik v Dólini.
Cepuder Jakob, učitelj v Leskovici.
Knavs Janez, vikar v Krškem.
Lapajne Janez, ravnatelj meščanske šole v Krškem.
Lapajne Janez, župnik na Studenci.
Lebar Jakob, kooperator na Križevem.
Maurer Gašpar, posestnik na Raki.
Mencinger Janez, dr., advokat v Krškem.
Pfeifer Viljem, župan, deželni poslanec v Krškem.
Ravnikar Jernej, učitelj meščanske šole v Krškem.

Sajè Janez, nadučitelj v Št. Jerneji.
Šušteršič Matija, posest. v Krškem.
Tavčar Ignacij, župnik na Križevem.
Varl Tom, kooperator v Škocijanu.
Vovk Janez, župnik v Št. Jerneji.
Zadnik Simon, župnik v Čateži.

Štev. 9 + 18 = 27

b) Poverjenik: Lesjak Janez.

*Gestrin Dragotin, dr., c. k. okrajni sodnik v Kostanjevici.
*Lesjak Janez, župnik in duh. svêtnik v Kostanjevici.
Abram Levoslav, nadučitelj v Kostanjevici.
Candolini Vojteh, c. k. okrajni sodnik v p. v Kostanjevici.
Perpar Franc, kooperator v Kostanjevici.

Štev. 2 + 3 = 5.

9. **Litija.** Poverjenik: Svetec Luka.

*Kobler Alojzij, posestnik v Litiji.
*Krisper Valentin, posestnik papirnice v Radečah.
*Nabernik Janez, c. k. okrajni sodnik v Litiji.
*Sajè Mihael, župnik v Štangi.
*Svetec Luka, str.
*Zupan Mihael, župnik na Prežganji.
Brezovar Jernej, gimn. profesor na Ruskem, (knjige Pavlu Brezovarju v Šmartnem pri Litiji).
Funtek Anton, učitelj v Šmartinu.
Gestrin Leopold, župnik pri Št. Juriji.
Gregorin Alojzij, c. k. okrajni sodnijski adjunkt v Litiji.
Gril Matija, c. k. okrajni glavar v Litiji.
Jaklič Jan., posestnik v Šmartnem.
Jeretin Martin, tajnik c. k. okrajnega glavarstva v Litiji.
Klofutar Janez, župnik na Dolah.
Kunstl Fr., župnik na Jančem.
Pavlič Ignacij, dr., c. okrajni zdravnik v Litiji.
Ramoveš Andrej, župnik v Svibnem.
Rožnik Anton, c. k. sodnijski adjunkt v Litiji.
Rus Jakob, dekan v Šmartnem.
Vončina Valentin, c. k. okrajne sodnije kancelist v Litiji.

Štev. 6 + 14 = 20.

10. **Loka.** Poverjenik: Kožuh Matej.

*Debeljakova hiša v Poljanah št. 2.
*Detela Oton, državni in deželni poslanec, grajščak pri Loki.
*Dolinar Franc, župnik na Trati.
*Kožuh Matej, dekan v Stari Loki.
*Šranc Stanko, župnik v Ratečah.
*Tušek Gregor, posestnik v Megušnici.
Arko Anton, dr., okrajni zdravnik v Loki.
Bukvarnica v Loki.
Bralno družtvo v Selcih.
Carli Janez, mestni organist v Škofji Loki.
Dolinar Anton, administrator v Lučinah.
Eržen Valentin, kooperator in katehet v Škofji Loki.
Hafner Anton, rudarski uradnik v Železnikah.

Kosmač Simon, administrator v pokoji v Škofji Loki.
Merčun Rok, kooperator v Stari Loki
Mohor Antonija, kovačica v Loki.
Peterlin Primož, administrator pri sv. Lenartu.
Rožman Lovro, kaplan v Žabnici.
Šoklič Blaž, župnik v Škofji Loki.
Triller Janez, c. k. notar v Škofji Loki.
Kuralt Jožef, dijak, naročnik, v Žabnici.

Štev. 6 + 15 + 1 = 19 + 1.

11. **Metlika.** a) Poverjenik: Aleš Anton.

Aleš Anton, dekan v Semiči.
Kavčič Franc, nadučitelj v Dragatuši.
Mohar Peter, župnik v Dragatuši.
Kuralt Slavoljub, veliki posestnik v Semiči.

Štev. 4.

b) Poverjenik: Kupljen Anton.

Dev Edvard, c. k. okrajni sodnik in deželni poslanec v Črnomlji.
Gasperin Viljem, adm. na Planini.
Gorenjec Levoslav, župnik v Adlešičah.
Jenko Ljudevit, kooperator v Črnomlji.
Kalan Rajmund, admin. na Vrhu.
Kupljen Ant., c. k. notar v Črnomlji.
Okrajna učiteljska bukvarna v Črnomlji.
Režek Peter, župnik v Starem trgu.
Šola farna v Starem trgu (plačuje g. dr. Jurij Sterbenc).
Schweiger Janez, posestnik v Črnomlji.

Štev. 10.

c) Poverjenik: Navratil Anton.

Batorac Anton, c. k. poštni opravitelj v Metliki.
Dovgan Franc, župnik v Podzemlji.
Furlan Franc, posestnik v Metliki.
Gangl Levoslav, posestnik v Metliki.
Guštin Franc, posestnik v Metliki.
Hayne Slavoljub, c. k. davkar v Metliki.
Hranilović Jovan, župnik nedeljski.
Jančar Franc, n. r. kooperator v Podzemlji.
Janković Gavro, kaplan žakanjski.
Kapelle Janez, n. r. komende oskrbnik v pokoji v Metliki.
Navratil Anton, zasebnik v Metliki.
Premer Anton, zasebnik v Metliki.
Prosenik Anton, trgovec v Metliki.
Relič Makso, upravitelj župnije v Kastvu.
Senčar Jožef, c. k. sodnijski adjunkt v Metliki.
Schweiger Franc, župnik na Radovici.
Trček Mihael, kaplan v Metliki.

Štev. 17.

12. Moravče. Poverjenik: Toman Janez.

*Jarc Jernej, župnik v Dolu.
*Preša Jožef, župnik v Pečah.
Kepec Fr., administrator v Češnjicah.
Koprivnikar Janez, župnik na Savi.
Lavtar Valentin, kooperator v Moravčah.
Petrovčič Fr., kooperator v Moravčah.
Pleško Franc, beneficiat na Vrhpolji.
Pogorelc Andrej, župnik v Kolovratu.
Toman Janez, dekan, častni kanonik itd. v Moravčah.

Štev. 2 + 7 = 9.

13. Novo mesto. Poverjenik: Barbo Mihael.

*Babnik Janez, župnik v Soteski.
*Kerčon Anton, župnik v Vavti vasi.
*Rome Janez, župnik pri Šempetru.
*Vojska Andrej, dr., c. k. okrajne sodnije svêtnik
*Volčič Janez, župnik v Šmarjeti.
Barbo Mihael, vikar.
Bergant Valentin, župnik v Brusnicah.
Breznik Franc, c. k. profesor.
Čitalnica.
Dovič Janez, župnik v Mirni peči.
Frančiškanski samostan.
Frank Rihard, kanonik.
Gantar Lovro, kaplan v Črmošnjicah.
Hočevar Jožef, kanonik.
Kastelic Franc, posestnik.
Krajec Janez, tiskar.
Knjižnica c. k. gimnazije.
Knjižnica učiteljska.
Koprivšek Levoslav, c. k. gimn. profesor.
Lavtižar Mihael, kooperator v Prečini.
Mohar Martin, uradnik.
Oblak Valentin, trgovec.
Pec Viljemina, učiteljica.
Perušek Rajko, c. k. gimn. profesor.
Pleško Dragotin, c. k. okrajne sodnije svêtnik.
Polanec Ivan, c. k. gimn. profesor.
Rizolli Dominik, lekar.
Staudacher o. Ignacij, frančiškan.
Škofic Franc, dr., c. k. sodnijski adjunkt.
Schoss Mihael, župnik pri Beli cerkvi.
Urh Peter, prošt v Novem mestu.
Virant Janez, župnik pod Gradom.
Ovsec Franc, dijak, naročnik.

Štev. 5 + 27 + 1 = 32 + 1.

14. Postojna. a) Poverjenik: Hofstetter Janez.

*Bole Davorin, profesor na Ruskem, (knjige šoli v Slavini).
*Globočnik Anton, c. k. okrajni glavar v Postojni.
*Razpet Martin, dr., c. k. okrajni zdravnik v Postojni.
*Sajovic Janez, župnik v Slavini.
*Sterbenc Jurij, str. 483.
Brodnik Anton, kooperator in katehet v Postojni.

Bezeljak Pavel, c. k. notar v Postojni.
Bukvarna učiteljska postojnskega okraja.
Čitalnica v Postojni.
Doxat Ana, posestnica v Postojni.
Grossmann Gustav, učitelj pri sv. Ivanu.
Hofstetter Janez, dekan v Postojni.
Korošec Jan., posest. v Št. Petru.
Krajgher Peter, posestnik v Hrašah.
Lavrenčič Jožef v Postojni.
Rakovec Alojzij, železniški uradnik v Postojni.
Skvarča Janez, kooperator v Slavini.
Sterlè Franc, načelnik postaje v Postojni.
Šola v Hrenovicah.
Šolska knjižnica v Trnji.

Štev. 5 + 15 = 20.

b) Poverjenik: Okorn Ignacij.

*Kržič Gregor, c. k. okrajni sodnik v Senožečah.
*Občina na Razdrtem.
Fettich-Frankheim Anton, župnik v Vremah.
Gradišnik Armin, učitelj v Senožečah.
Kavčič Hinko, posest. na Razdrtem.
Krakar Janez, c. k. poštar v Senožečah.
Legan Fr., duhoven na Ubeljskem.
Levstik Janja, učiteljica v Senožečah.
Nagode Janez, kooperator v Senožečah.
Okorn Ignacij, župnik v Senožečah.
Paternost Henrik, učitelj v Senožečah.
Suša Franc, posest. v Senožečah.
Šola, narodna, v Senožečah.
Zelen Jožef, posest. v Senožečah.

Štev. 2 + 12 = 14.

15. **Radolca.** *a*) Keše Silvester.

Keše Silvester, dekan v Begunjah.
Kregar Franc, kooperator in katehet v Radolici.
Kumer Franc, župnik v Mošnjah.
Novak Janez, kooperator v Mošnjah.
Olifčič Jožef, posestnik v Žapužah.
Poklukar Jožef, kooperator v Srednji vasi.
Teran Janez, župnik v Ljubnem.
Zarnik Matijaž, župnik v Srednji vasi.
Zupan Ulrik, duhoven v p. v Mošnjah.

Štev. 9.

b) Poverjenik: Trojar Janez.

Bralno društvo v Gorjah.
Bukvarnica okrajna učiteljska v Radolici.
Pretnar Jak., nadučitelj v Srednji vasi v Bohinji.
Trojar Janez, nadučitelj na Bledu.
Žirovnik Janez, nadučitelj v Gorjah.
Žumer Jakob, posestnik in župan v Gorjah.

Štev. 6.

c) Poverjenik: Keršič Janez.

*Ruard Viktor, posestnik fužin, rudokopov na Savini pri Jesenicah.
Ažman Janez, župnik na Dolgem.
Keršič Janez, župnik na Jesenicah.
Robič Matija, jamski nadzornik na Jesenicah.

Štev. 1 + 3 = 4.

č) Poverjenik: Bernik Lovro.

*Bernik Lovro, župnik v Kamni gorici.
Aljaž Jakob, župnik na Dobravi.
Berlic Janez, beneficiat in kooperator v Kropi.
Novak Peter, prefekt v Terezijini akademiji na Dunaji.

Štev. 1 + 3 = 4.

16. Ribnica. a) Poverjenik: Skubic Martin.

*Jereb Jožef, župnik v Dragi.
*Kljun Marija, posestnica v Slatniku.
*Kuralt Janez, c. k. pristav v Ribnici.
*Lesar Janez, posestnik v Hrovačah.
*Lesar Martin, posestnik v Sušji.
*Lovšin Marija, posest. v Jurjevici.
*Skubic Martin, dekan v Ribnici.
Arko Anton, posestnik v Ribnici.

Štev. 7 + 1 = 8.

b) Poverjenik: Fröhlich Matej.

*Martinak Jožef, c. k. sodnik v Lašičah.
Fröhlich Matej, župnik v Lašičah.
Gruden Jakob, župnik v pokoji v Turjaku.
Hočevar Matija, c. k. poštar v Lašičah.
Jan Primož, župnik na Robu.
Kočevar Matija, trgovec pod Turjakom.
Kosec Jernej, župnik v Škocijanu.
Murgelj Julij, c. k. sodnijski adjunkt v Lašičah.
Tramtè Anton, beneficiat in kooperator v Dobrepolji.

Štev. 1 + 8 = 9.

17. Šmarija. Poverjenik: Drobnič Andrej.

Borštnik Janez, nadučitelj v Šmariji.
Drčar Martin, župnik na Polici.
Drobnič Andrej, dekan v Šmariji.
Globočnik Viktor, c. k. notar v Zatičini.
Janežič Janez, duhovnik v Avgustineji na Dunaji.
Jenčič Alojzij, c. k. okrajni sodnik v Zatičini.
Kljun Janez, kooperator v Št. Vidu.

Kovač Franc, učitelj v Zatičini.
Kurent Karel, kooperator na Krki.
Laznik Jožef, kooperator v Šmariji.
Lukan Jakob, zdravnik v Št. Vidu.
Mazek Anton, posestnik v Šmariji.
Podboj Janez, kooperator v Št. Vidu.
Trepal Anton, župnik v Kopanji.
Urbanija Lovro, župnik v Žalini.
Vakselj Janez, kooperotor na Višnji gori.
Vrančič Ignacij, župnik v Zagradci.
Zorc Jurij, župnik na Krki.

Štev. 18.

18. Trebnje. Poverjenik: Kovačič Janez.

*Kovačič Janez, dekan v Trebnjem.
Barbo-Waxenstein Valeska, grofinja, grajščakinja v Rakovniku.
Blagne Anton, oskrbnik v Rakovniku.
Bralno družtvo v Žužemberku.
Dolinar Janez, župnik v Št. Janži.
Grčar Jožef, župnik pri sv. Trojici.
Hočevar Anton, župnik pri sv. Lovrenci.
Hofer Karel, župnik v Čateži.
Jarc Franc, župnik na Mirni.
Karlin Janez, župnik v Dobernič ah.
Košir Alojzij, župnik v Št. Rupertu.
Marolt Jakob, župnik pri sv. Križi.
Nemec Anton, kooperator pri sv. Trojici.
Schuller Janez, župnik v Trebelnem.
Tavčar Mihael, župnik v Žužemberku.
Vašič Ljudvik, dr., zdravnik v Trebnem.
Vilman Gašpar, administrator v Selih.
Zorc Anton, župnik v Mokronogu.

Štev. 1 + 17 = 18.

19. Vipava. Poverjenik: Erjavec Matija.

*Erjavec Matija, dekan v Vipavi.
*Hiti Luka, župnik v pokoji v Vipavi.
*Kavčič Franc, posestnik v Št. Vidu.
*Koder Matej, kaplan na Slapu.
*Nakus Jožef, kaplan na Planini.
Adlešič Jurij, vodja štirirazredne šole v Vipavi.
Bric Janez, c. k. okrajni sodnik v Vipavi.
Bukvarna okrajna učiteljska v Vipavi.
Čitalnica kmetijska v Podragi.
Čitalnica narodna v Vipavi.
Dejak Henrik, kaplan v Vrhpolji.
Ditrih Andrej, trgovec v Vipavi.
Dolénc Rihard, vodja sadje- in vinorejske šole na Slapu.
Habe Jožef, posestnik v Gočah.
Hladnik Janez, kaplan v Gočah.
Kenda Jožef, dr., zdravnik v Vipavi.
Lanthieri Karel, grof, grajščak itd. v Vipavi.
Lenasi Anton, kaplan v Podvelbu.
Pogačnik Jan., beneficiat v Podragi.
Primožič Jernej, kaplan v Vrabčah.
Šola, vino- in sadjerejska na Slapu.

Tomažič Janez, vikar v Št. Vidu.
Vidergar Ivan, kurat v Podkrajini.
Zorko Matija, c. k. cestni mojster v Podvelbu.
Žužek Alojzij, bogoslovec, na Planini.

Štev. 5 + 20 = 25.

20. **Vrhnika.** *a*) Poverjenik: Šlibar Martin.

*Kotnik Franc, posestnik na Vrhniki.
*Šlibar Martin, dekan na Vrhniki.
Belar Jožef, župnik v Hotedršici.
Čitalnica narodna na Vrhniki.
Dolinar Franc, župnik v Horjulu.
Dolinar Franc, kooperator v Polhovem Gradci.
Gruden Janez, c. k. davkar na Vrhniki.
Hočevar Anton, župnik v Št. Joštu.
Jelovšek Gabriel, trgovec na Vrhniki.
Justin Blaž, administrator v Črnem vrhu.
Kavčič Gašpar, posestnik v Rovtah.
Lenarčič Jožef, posestnik na Vrhniki.
Levstik Vinc., nadučitelj in c. k. okrajni šolski inspektor na Vrhniki.
Potočnik Tomaž, kooperator na Vrhniki.
Vonča Anton, kaplan v Belkah.
Weiss Gabriel, kooperator na Vrhniki.

Štev. 2 + 14 = 16.

b) Poverjenik: Oblak Janez.

*Oblak Janez Ev., župnik v Borovnico.
Borštnik Franc, profesor (knjige v Borovnici št. 8.)
Borštnik Janez, posestnik v Borovnici.
Papler Franc, nadučitelj v Borovnici.
Podobnik Ignacij, župnik v Preserji.
Rozman Jurij, župnik v Rakitni.

Štev. 1 + 5 = 6.

c) Poverjenik: Gruntar Ignacij.

*Mahkot Jakob, c. k. okrajni glavar v Logatci.
*Markič Matej, župnik v Logatci.
Arko Franc v Logatci.
Arrigler Mimica, učiteljica v Logatci.
Dolenjologaško bralno družtvo.
Gorenjologaško bralno družtvo.
Gruntar Ignacij, c. k. notar v Logatci.
Hočevar Jožef, pomočni uradnik v Logatci.
Lavrenčič Ivan, kaplan v Logatci.
Levičnik Valentin, c. k. davkarski nadzornik v Logatci.
Mulley Adolf v Logatci.
Nagode Jožef v Logatci.
Puppis Karel, kupec v Logatci.
Ribnikar Adolf, nadučitelj v Logatci.
Rihar Jožef.
Sicherl Janez v Logatci.
Stergar Stanko, dr., c. k. okrajni zdravnik v Logatci.

Štev. 2 + 15 = 17.

Štev. udov v ljubljanski škofiji: ustanovnikov . . 172
letnikov 555
Skupaj . . 727

II. Goriška nadškofija.

1. Bovec. Poverjenik: Sorč Alojzij.

Bogataj Franc, učitelj v Bovci.
Kranjec Franc, kooperator v Bovci.
Kurinčič Janez, vikar v Srpenici.
Mlekuž Tomaž, c. k. cestni nadzornik v Bovci.
Sorč Alojzij, posestnik.
Širca Janez, učitelj v Bovci.
Štrukelj Mihael, vikar v Logu.
Žagar Franc, posestnik na Žagi.

Štev. 8.

2. Cirkno. Poverjenik: Jeram Jožef.

Harmel Adolf, župnik v Šebreljih.
Ilovar Franc, župnik na Šentvidski gori.
Jeram Jožef, dekan v Cirknem.
Jereb Joahim, kurat v Jagerščah.
Selak Anton, vikar v Novakah.
Starman Štefan, vikar v Orehku.
Wester Janez, vikar v Otaleži.

Štev. 7.

3. Črniče. Poverjenik: Cibič Anton.

*Čitalnica v Ajdovščini.
Cibič Anton, dekan v Črničah.
Črv Janez, vikar pri Št. Tomaži.
Kerkoč Štefan, vikar v Lokavci.
Valentinčič Štefan, vikar v Trnovem.
Vodopivec Janez, trgovec v Kamnji.
Volkov Jaromir, učitelj v Lokavci.

Štev. 1 + 6 = 7.

4. Devin.

Kodrič Franc, kooperator in učitelj v Devinu. Štev. 1.

5. Gorica in okolica. Poverjenik: Marušič Andrej.

*Bensa Štefan, kanonik, ravnatelj knezonadškof. pisarne.
*Budal Bernard, inženir v Bosni.
*Čitalnica solkanska. (Plačuje Sočebranski.)
*Grča Blaž, vikar v Čepovanu.
*Knjižnica cent. bog. semenišča.
*Knjižnica, c. k. studijska.
*Lampe Anton, vikar v pokoji.
*Marušič Andrej str. 483.

*Tonkli Jožef, dr., str. 483.
*Vales Marko, vikar v pokoji.
*Wolf Ivan, mestni župnik pri sv. Ignaciji.
Berbuč Janez, c. k. real. profesor.
Erjavec Franc, str. 482.
Gabrijelčič Jožef, dr., ravnatelj centr. semenišča.
Gasperčič Branislav, bogoslovec.
Godnič Jožef, kaplan v Solkanu.
Grašič Jožef, bogoslovec.
Gregorčič Anton, dr., profesor bogoslovja.
Gregorčič Anton, vikar v Št. Ferjanu pri Gorici.
Izobraževališče učiteljsko.
Jarec Janez, vikar v gorenji Tribuši.
Kafol Štefan, kanonik.
Kleinmayr Julij, pl., c. k. profesor na ženskem obraževališči.
Knjižnica c. k. gimnazije.
Knjižnica c. k. realke.
Knjižnica, učiteljska, goriške okolice.
Kos Franc, dr., c. k. učitelj na obraževališči za učiteljice.
Kumar Valentin, učitelj c. k. deške vadnice.
Leban Henrik, učitelj vadnice v Kojskem.
Mahnič Ant., dr., prof. bogoslovja.
Mercina Ivan, učitelj c. k. deške vadnice.
Pagliaruzzi Jožef, dr.
Pavletič Andrej, monsignóre, ravnatelj deželnega zavoda gluhonemih.
Pavletič Gotard, duhovni pomočnik v Kojskem.
Pavletič Jožef, vikar v Cerovem.
Pezdič Mihael, c. kr. poštar v Solkanu.
Podgornik Franc.
Povše Franc, ravnatelj deželne kmetijske šole.
Rojic A. R., dr. zdravnik.
Rudež Anton, učitelj v dež. zavodu za gluhoneme.
Rutar Lovro, ravnatelj na Sv. gori.
Semenišče mladeniško knezonadškofijsko.
Toman Ema Albina, c. kr. dekliške vadnice učiteljica.
Vodopivec Franc, c. kr. okrajni šolski nadzornik.

Štev. 11 + 33 = 44.

6. Gradiška.

Bizjak Jakob, kaznilnični kurat. Štev. 1.

7. Kanal. Poverjenik: Vidic Franc.

*Vidic Franc, dekan v Kanalu.
Čerin Tomaž, vikar v Avčah.
Čitalnica národna v Kanalu.
Goljevšček Janez v Kanalu.
Lisjak Andrej, dr., zdravnik v Kanalu.
Božič Franc, kaplan v Kanalu.
Škert Andrej, vikar v Kalu.
Tomšič Jožef, vikar v Levpi.
Trpin Anton, vikar v Zapotoku.
Tušar Anton, dr., c. kr. okr. sodnik v Kanalu.
Ukmar Anton, vikar v Marija-Celji.
Vogrič Janez, nadučitelj v Kanalu.
Zega Mihael, učitelj v Kanalu.

Štev. 1. + 12 = 13.

8. **Kobarid.** Poverjenik: Dominko Franc.

Dominko Franc, učitelj in ravnatelj pripravnice v Kobaridu.
Gabršček Andrej, učitelj v Kobaridu.
Gregorčič Simon, kaplan v Kobaridu.
Murovec Janez, kooperator v Kobaridu.
Smrekar Franc, vikar v Libušini.
Šekli Anton, učitelj v Kobaridu.
Štev. 6.

9. **Komen.** Poverjenik: Kavčič Jožef.

*Kavčič Jožef, dr., notar v Komenu.
Hebat Franc, vikar v Vojščici.
Kramer Filip, župnik v Dornbergu.
Leben Anton, nadučitelj v Komenu.
Štev. 1 + 3 = 4

10. **Ločnik.**

Gerbec Ivan, kaplan v Ločniku.
Žnidarčič Andrej, vikar v Gradnem v Brdih.
Št. 2.

11. **Št. Peter.** Poverjenik: Faganelj Štefan.

Faganelj Štefan, kaplan v Renčah.
Gregorčič Simon, vikar na Gradišči.
Kobal Peter, dekan v Št. Petru pri Gorici.
Štev. 3.

12. **Tomin.** Poverjenik: Kragelj Jožef.

*Čitalnica v Tominu.
*Knjižnica okrajna učiteljska v Tominu.
Bratina Kristijan, učitelj in vodja pri sv. Luciji na Mostu.
Carli Alojzij, župnik pri sv. Luciji.
Fon Jakob, vikar v Stržišči.
Grželj Janez, nadučitelj in vodja v Tominu.
Ivančič Jož., c. k. notar v Tominu.
Kovačič Ignacij, veliki posestnik pri sv. Luciji.
Kragelj Jožef, dekan v Tominu.
Kumar Ivan, kaplan pri sv. Luciji.
Plem. Premerstein Janez, dr., c. kr. notar v Tominu.
Rokodelsko bralno družtvo v Tominu.
Šinek Rajmund, c. kr. davkarski kontrolor v Tominu.
Štev. 2 + 11 = 13.

Število udov v goriški nadškofiji: ustanovnikov . . 16
letnikov . . 93
Skupaj . . 109

III. Krška škofija.

1. **Št. Andraš.** Poverjenik: Pirc Franc Sal.

*Pirc Franc Sal., prefekt konvinkta v Št. Pavlu.
Albrecht Jožef, glavar železniške postaje v Labodu.
Urnik Kolumban, kaplan in katehet v Št. Pavlu.
Vakovnik Anton, mestni kaplan v Wolfsbergu.
Štev. 1 + 3 = 4.

2. **Belak.** Poverjenik: Knaflič Radoslav.

Črnut Jožef, šolski vodja v Ločah.
Jerman Jurij, župnik v Štabnji.
Knaflič Radoslav, župnik v Ločah.
Lutman Matej, v institu all' Anima v Rimu.
Mihorl Anton, nadučitelj v Maverščah.

Štev. 5.

3. **Celovec.** Poverjenik: Janežič Simon.

*Čitalnica slovanska.
*Einspieler Andrej, str.
*Janežič Evgen, sin † g. profesorja Antona Janežiča.
Alijančič And., kanonik in dekan.
Božič Valentin, župnik v Pokerčah.
Čare Peter, župnik v Porečah.
Einspieler Lamb., knezoškof. tajnik, kanonik.
Gole Jožef, vodja tiskarne v Celovci.
Hren Jakob, c. kr. sodnije svetnik v Celovci.
Hutter Janez, katehet višje realke v Celovci.
Janežič Jožef, posestnik v Lešah.
Janežič Simon, nadporočnik v pokoji.
Janežič Valentin, dr. štab. zdravnik.
Poljak Gvido, bank. pooblastnik.
Rossbacher Bernard, trgovec.
Sket Radoslav, dr., c. kr. gimn. profesor.
Šašel Martin, dekan pri Gospê sveti.
Zupan Jožef, pooblastnik firme grofa Eggerja.

Štev. 3 + 15 = 18.

4. **Doberla ves.** *a*) Poverjenik: Muden Simon.

Muden Simon, župnik v Železni Kapli.
Muri Anzelm, posest. na Jezeru.

Štev. 2.

b) Poverjenik: Šerbicelj Matej.

*Šerbicelj Mat., župnik v Škocijanu.
Mihelj Franc, kaplan v Doberli vesi.
Škrbinc Jožef, župnik v Kamenu.

Štev. 1 + 2 = 3.

5. **Dravska dolina spodnja.**

Hrašovec Franc, c. kr. okrajni sodnik v Špitalu.

6. **Dravski grad dolenji.** Poverjenik: Žerjav Matej.

Žerjav Matej, župnik v Labodu.

Štev. 1.

7. **Kanalska dolina.** Poverjenik: Ferčnik Lambert.

Amšel Janez, provid. kaplan v Trebnji.
Boštjančič Janez, ekspozit v Rabeljnu.
Einspieler Gregor, kaplan v Žabnicah.
Ferčnik Lambert, dekan v Žabnicah.
Klemenčič Anton, provid. kaplan v Št. Danjelu.

Štev. 5.

8. **Pliberk.** Poverjenik: Petek Franc.

Petek Franc, kaplan v Pliberku. Štev. 1.

9. **Rož spodnji.** Poverjenik: Ambrož Matija.

Ambrož Matija, župnik v Svečah.
Gradičnik Boštjan, župnik v Bilčovesi.
Greiner Simon, provizor v Št. Janži.
Štev. 3.

10. **Rož zgornji.** Poverjenik: Lesjak Valentin.

Lesjak Valetin, dekan v Dvoru.
Oblak Anton, župnik na Gozdanjah.
Sumper Janez, župnik v Skočidolu.
Štev. 3.

11. **Tinje.** Poverjenik: Bizer Andrej.

Bizer Andrej, administrator dekanije in župnik v Grabštanji.
Fric Jožef, ekspozit v Žrelci.
Serajnik Lovro, prošt v Tinjah.
Štiberc Janez, župnik v Timenici.
Veršek Lukež, provizor v Medgorji.
Štev. 5.

12. **Velikovec.** Poverjenik: Hočevar Jakob.

Hočevar Jakob, magister farmacije.
Kulterer Jurij, dr. advokat.
Messner Jožef, advokatski koncipient.
Štev. 3.

13. **Zilska dolina spodnja.** Poverjenik: —

Stembou Davorin, župnik v Čačah. Štev. 1.

Število udov v krški škofiji: ustanovnikov . . 5
letnikov 50
Skupaj . . 55

IV. Lavantinska škofija.

1. **Bistrica Slovenska.** *a)* Poverjenik: Ratej Franc.

*Hajšek Ant., dekan v Slovenski Bistrici.
*Ratej Franc, c. k. notar v Slov. Bistrici.
Štev. 2.

b) Poverjenik: Lendovšek Mihael.

Heržič Jožef, župnik v spodnji Polskavi.
Lendovšek Mihael, župnik v Makolah.
Pihljar Simon, kaplan v Makolah.
Sotljar Davorin, župnik v Majšpergu.
Stuhec Marko, kaplan v Majšpergu.
Šabot Jurij, župnik v pokoji v Laporji.
Štev. 6.

2. Braslovče. Poverjenik: Balon Anton.

*Balon Ant., župnik na Vranskem.
*Bohinc Jak., dekan v Braslovčah.
*Šentak Fr., posest. na Vranskem.
Čitalnica narodna na Vranskem.
Gradišnik Luka, zdravnik na Vranskem.
Knjižnica okrajna učiteljska na Vranskem.
Križnik Gašpar, posest. v Motniku.
Ribar Ant., kaplan v Braslovčah.
Šorn Gašpar, župan v Grajski vesi.

Štev. 3 + 6 = 9.

3. Brežice. Poverjenik: Tanšek Ivan.

*Gomilšek Jožef, železn. uradnik na Vidmu.
*Knjižnica učiteljska v Brežicah.
*Lenček Alojzij, posest. na Blanici.
*Repič And., župnik v Kapelah.
*Ripšl Karel Ferd., župnik na Vidmu.
*Slomšek Janez, župnik pri sv. Lenartu v Zabukovji.
*Srebre Gvidon, dr., advokat v Brežicah.
Cvetko Janez, kaplan v Reichenburgu.
Hanss Friderik, stavbeni uradnik na Čateži.
Kavčič Jakob, c. k. knjigovodja v Brežicah.
Kokot Ant., nadučitelj v Pišecah.
Linsler Ign., posest. v Brežicah.
Mešiček Jož., učitelj v Brežicah.
Novotny Emanuel, c. k. okrajni sodnik v pokoji v Brežicah.
Šetinc Jožef, adv. koncipient v Brežicah.
Šnideršič Ignacij, lekarničar v Brežicah.
Tanšek Iv., posest. v Brežicah.
Veršec Fr., c. k. notar v Sevnici.
Ziherl o. Lenart, franč. v Brežicah.

Štev. 7 + 12 = 19.

4. Celje. Poverjenik: Žolgar Mihael.

*Arzenšek Mat., župnik v Grižah.
*Čitalnica.
*Janežič Jak., posest. rud. v Grižah.
*Jeraj Jožef, župnik v Žavci.
*Kapus Franc, trgovec.
*Krušič Ivan, c. k. gimn. prof.
*Lipold Franc, adv. koncip.
*Podružnica kmetijska.
*Sernec Jožef, dr., advokat.
*Teharje, občina pri Celji.
*Topljak Jožef, posestnik.
*Vošnjak Mihael, inženir.
*Žuža Iv., posest. rud. v Grižah.
Ambrožič Blaž, c. k. okr. nadz.
Baš Lovro, c. k. notar.
Filipič Ljudvik, dr., adv. kand.
Holobar Franc. dr., auskultant pri c. k. okrožni sodniji.
Jurčič Jožef, kaplan v Žavci.
Knjižnica c. k. gimnazije.
Končnik Peter, c. k. gimn. ravnatelj.
Zelenc Jožef, župnik v pokoji.
Žičker Jožef, mestni kaplan.
Žolgar Mihael, str. 483.
Perne Anton, } gimnazijalca,
Župnek Franc, } naročnika.

Štev. 13 + 10 + 2 = 23 + 2.

5. **Dravsko polje.** Poverjenik: Rath Franc Ser.

*Stranjšak Martin, dekan v Hočah.
Antolič Janez, župnik na Ptujski gori.
Hren Anton, nadučitelj v Frajhamu.
Mahor Feliks, učitelj v Frajhamu.
Rath Franc Ser., župnik pri sv. Lovrenci.
Slekovec Matej, kaplan pri sv. Lovrenci.
Weinhard Božidar, učitelj pri sv. Lovrenci.

Štev. 1 + 6 = 7.

6. **Gornji grad.** a) Poverjenik: Potočnik Lovro.

*Potočnik Lovro, dekan v Gornjem gradu.
*Sternad Matija, župnik v Ljubnem.
Pajmon Anton, župnik pri Novi štifti.
Presečnik Anton, posestnik v Gornjem gradu.
Sternad Anton, posestnik v Gornjem gradu.
Zdolšek Franc, župnik v Solčavi.
Zmrzlikar Ant., učitelj v Šmartnem.

Štev. 2 + 5 = 7.

b) Poverjenik: Škoflek Jakob.

*Lipold Jožef, posestnik v Mozirji.
Čitalnica v Mozirji.
Goričar Anton, posestnik v Mozirji.
Krajnik o. Atanazij, frančiškan v Nazaretu.
Pirš Jožef, okr. tajnik v Mozirji.
Rom Ignacij, kaplan v Ljubnem.
Škoflek Jak., nadučitelj v Mozirji.
Vindišar o. Viljem, frančiškan v Nazaretu.

Štev. 1 + 7 = 8.

7. **Jarenina.** Poverjenik: Čuček Jožef.

*Lajh o. Korbinijan, vikar pri sv. Juriji.
Černko Jožef, kaplan v Jarenini.
Čuček Jožef, dekan v Jarenini.
Jančič Fr., kmetski sin v Jarenini.
Merčnik Anton, župnik pri Št. Ilu.
Repa Franc, župnik pri Št. Jakobu.
Slekovec Jožef, učitelj v Jarenini.

Štev. 1 + 6 = 7.

8. **Št. Jurij na Ščavnici.** *a*) Poverjenik: Horvat Jožef.

Božič Anton, pos. pri Mali nedelji.
Čitalnica v Ljutomeru.
Erjavec Janez, uradnik v Ljutomeru.
Fischer Ivan, notar. kand. v Ljutomeru.
Freuensfeld Jožef, učitelj v Ljutomeru.
Fridav Peter, oskrb. pomočnik v Noršincih.
Gomilšak Franc, uradnik v Ljutomeru.
Gomilšak Jožef, uradnik v Ljutomeru.
Horvat Jožef, nadučitelj v Ljutomeru.

Huber J., knjigar v Ljutomeru.
Ivančič Jožef, c. k. davk. adjunkt v Ljutomeru.
Kralj Janez, posestnik v Iljaševcih.
Kukovec Ivan, posestnik in deželni poslanec v Ljutomeru.
Lebar Jožef, dr., zdravnik pri sv. Križi.
Misija Ant., uradnik v Ljutomeru.
Mlasko Jožef, kaplan pri sv. Miklavži.
Mravljak Anton, dr., advokat v Ljutomeru.
Osenjak Mart., kaplan v Ljutomeru.
Seršen Franc, trgovec v Ljutomeru.
Simonič Janez, kaplan v Ljutomeru.
Šlamberger Anton, c. k. notar v Ljutomeru.
Šoštarič Ferdinand, kaplan pri sv. Križi.
Vipavc Ljudvik, dr., c. k. sodn. adjunkt v Ljutomeru.

Štev. 23.

b) Poverjenik za Radgonsko okolico: Belšak Anton.

*Jančar Franc, deficient pri sv. Petru.
*Simonič Jan. Aleks., kaplan pri sv. Juriji.
Belšak Anton, župnik pri sv. Petru.
Hecl Franc, mestni kaplan v Radgoni.
Muršec Anton, mestni kaplan v Radgoni.
Inkret Anton, kaplan pri Št. Juriji.
Irgl Franc, kaplan pri sv. Petru.
Lacko Anton, župnik pri Kapeli.

Štev. 2 + 6 = 8.

9. **Konjice.** Poverjenik: Mikuš Franc.

*Bezenšek Jurij, župnik v Čadramu.
*Knjižnica nadžupnijska. (Po † dekanu Jožefu Rozmanu.)
*Kovač Jožef, posestnik v Žrečah.
*Mikuš Franc, dekan v Konjicah.
*Modic Janez, župnik na Prihovi.
*Škerbec Mart., kaplan v Konjicah.
*Verlič Franc, župnik v Stranicah.
Berglez Janez, kaplan v Konjicah.
Cvahte Simon, učitelj v Konjicah.
Erjavec Peter, župnik v Žrečah.
Globočnik Alojzij, dr., sodn. adj. v Konjicah.
Prus Anton, dr., adv. v Konjicah.
Prus Karel, dr., zdravnik v Konjicah.
Serajnik Domicijan, učitelj v Konjicah.

Štev. 7 + 7 = 14.

10. **Kozje.** Poverjenik: Bosina Janez.

*Arnuš Franc, provid. kaplan v Bučah.
*Knjižnica učiteljska v Kozjem.
Bosina Janez, dekan v Kozjem.
Cilenšek Blaž, kurat v Zagorji.
Dvoršek Anton, župnik v Št. Vidu.
Geršak Vinko, župnik v Podčetrku.
Smole Jakob, kaplan pri sv. Petru.

Štev. 2 + 5 = 7.

11. **Laško.** Poverjenik: Žuža Anton.

*Vrečko Mat., kurat v Jurijkloštru.
*Žuža Anton, kanonik, nadžupnik in dekan na Laškem.
Böheim Jan., župnik na Dolu.
Elsbacher Andrej, trg. na Laškem.
Fischer Anton, kaplan na Laškem.

Hrastel Franc, kaplan na Laškem.
Kolarič Jožef, župnik na Razborji.
Krajni šolski svet na Zidanem mostu.
Mikuš Rafael, c. k. davk. adjunkt na Laškem.
Rodošek Anton, kaplan v Trbovljah.

Štev. 2 + 8 = 10.

12. **Št. Lenart v Slovenskih goricah.** Poverjenik —

*Čolnik Dom., živinozdravnik pri sv. Benediktu.
*Dovnik Franc, kaplan pri sv. Benediktu.
Jurkovič Martin, kaplan pri sv. Ani na Krembergu.

Štev. 2 + 1 = 3.

13. **Maribor pri Dravi.** Poverjenik: Majciger Janez.

*Čitalnica.
*Dominkuš Ferd., dr., advokat.
*Ferk Feliks, zdravnik in posestn.
*Gregorec Levoslav, dr., profesor na bogoslovskem učilišči.
*Knjižnica c. k. gimnazije.
*Knjižnica semeniška.
*Kosar Fr., str. 482.
*Majciger Janez, str. 482.
*Ogradi Franc, kanonik.
*Radaj Franc, dr., c. k. notar.
*Skuhala Jan., ravnatelj dijaškega semenišča in profesor bogoslovja.
*Sorčič Franc, inful. prošt.
*Sernec Janko, dr., advokat.
*Šinko Božidar, župnik pri zgornji Št. Kungoti.
*Valenčak Martin, c. k. gimn. profesor v pokoji.
Ambruž Valentin, c. k. gimn. prof.
Berdajs Davorin, trgovec.
Borzečnik Anton, korni vikar.
Brelih Franc, c. k. profesor na realki.
Caf Jakob, kaplan pri sv. Magdaleni.
Cizelj Jožef, učitelj v Lembahu.
Ferk Franc, kaplan pri sv. Petru.
Feuš Franc, dr., stolni kaplan.
Fistravec Jožef, učitelj.
Flek Jožef, župnik v Lembahu.
Glančnik Jernej, dr., advokat.
Grace Luka, učitelj v Kamci.
Herg Lovro, kanonik.
Janžekovič Vid., bogoslovec.
Jenko Ivan, železniški uradnik.
Jentl Bernard, trgovec.
Kapler Janez, bogoslovec.
Koprivnik Ivan, učitelj na c. k. vadnici.
Koser Maks, notar, kandidat.
Križanič Janez, dr., profesor bog.
Lavtar Lukež, c. k. profesor na učiteljišči.
Miklošič Janez, učitelj na c. k. vadnici.
Mlakar Janez, dr., podravnatelj dijaškega semenišča, profesor bog.
Morič Maks, trgovec.
Napotnik Mihael, dr., profesor bog.
Nerat Mihael, nadučitelj.
Orozelj Janez, dr., advokat.
Očgerl Jakob, kaplan pri sv. Petru.
Pajek Jož., dr., c. k. gimn. profesor.
Pekolj Janez, dr., c. k. sodnijski adjunkt.
Presečnik Gregor, kaplan pri sv. Magdaleni.
Robič Fr., okr. šolski nadzornik.
Roškar Franc, nadučitelj v Lembahu.
Suhač Anton, dr., stolni kaplan.

Schwarz Franc, župnik v Kamci.
Vovšek Franc, c. k. adjunkt.
Žuža Janez, dr., knezošk. tajnik in pridv. kaplan.

Štev. 15 + 37 = 52.

14. **Maribor za Dravo.** *a*) Poverjenik: Wurzer Matija.

*Vučnik Franc, nadučitelj v pokoji v Selnici pri Dravi.
Kocmut Janez, učitelj v Rušah.
Koren Matija, župnik v Selnici.
Kralj Martin, kaplan v Selnici.
Wurzer Matija, župnik v Rušah.

Štev. 1 + 4 = 5.

b) Poverjenik: Praprotnik Franc.

*Sorglechner Jožef, župnik pri D. M. v Puščavi.
Kitak Franc, kooperator na Kapli.
Pavelšek Janez, učitelj v Račjem.
Polanec Gregor, učitelj pri sv. Lovrenci v Puščavi.
Praprotnik Franc, učitelj pri sv. Lovrenci v Puščavi.

Štev. 1 + 4 = 5.

15. **Marnberg.** Poverjenik: Jazbec Anton.

Jazbec Anton, dekan v Marnbergu.
Ostrožnik Anton, župnik v Pernicah.
Raktelj Rudolf, kapl. v Marnbergu.

Štev. 3.

16. **Nova cerkev.** Poverjenik: Juvančič Franc.

*Gajšek Karel, župnik na Doberni.
*Kos Alojzij, župnik v Črešnjicah.
*Lapuh Mart., župnik pri sv. Joštu.
Bratuša Alojzij, kaplan pri Novi cerkvi.
Juvančič Franc, dekan pri Novi cerkvi.
Karba Matija, kaplan na Doberni.
Lednik Anton, kaplan v Vojniku.
Šijanec Alojzij, kaplan pri Novi cerkvi.
Voh Jernej, župnik v Šmartinu.

Štev. 3 + 6 = 9.

17. **Ptuj.** Poverjenik: Jug Franc.

*Hrtiš o. Benko, minorit.
*Jurca Adolf, stud. jur. v Gradci.
*Kancler o. Pavel, minorit.
*Kukovec Jožef, župnik pri sv. Andraži.
*Meško Jakob, župnik pri sv. Lovrenci.
*Modrinjak Matija, inf. prošt.
*Trstenjak Jakob, župnik pri sv. Marjeti.
*Zmazek Franc, župnik pri sv. Vrbanu.
Alekšič o. Fidelij, gvardijan.
Čuček Jožef, dr., advokat.
Fegeš Valentin, uradnik.

Ferjančič Andrej, dr., c. k. sodn. adjunkt.
Ferk Jakob, ravnatelj ljudske šole.
Golob Fr., učitelj pri sv. Trojici.
Głowacki Julij, gimn. profesor.
Grebenec Janez, učitelj pri sv. Duhu.
Gregorič Alojzij, dr., advokat.
Grobelnik o. Dominik, minorit.
Gros Franc, dr., c. k. sod. adjunkt.
Haubenreich Alojzij, kaplan pri sv. Marjeti.
Hirti Franc, beneficiat in katehet.
Hubad Franc, str. 483.
Jug Franc, vikar.
Jurtela Franc, dr., adv. koncipient.
Knop Janez, c. k. davk. adjunkt.
Kukovič Avgušt., dr., gimn. učitelj.
Kocmut Janez, nadučitelj pri sv. Vrbanu.
Kolenko Martin, kaplan pri sv. Martinu pri Vurbergu.
Krajnc Boštjan, učitelj.
Kunstek Luka, gimn. profesor.
Mikl Alojzij, trgovski sin pri sv. Marjeti.
Nachtigall Franc, kaplan pri sv. Marjeti.
Planinšek Mihael, mestjan.
Plešek o. Jožef, minorit.
Ploj Jakob, advokat.
Poljanec Alojzij, adv. koncip.
Prus o. Stanko, minorit.
Pl. Raab Terezija, učiteljica.
Ranner Jan., nadučitelj v Laškem.
Sinko Jožef, kaplan pri sv. Lovrenci.
Suhar Franc, učitelj.
Šalamun o. Klement, župnik pri sv. Vidu.
Šijanec Franc, učitelj pri sv. Lovrenci.
Schiffrer Janez, dr., c. k. polkovni zdravnik.
Učiteljska okrajna knjižnica.
Urbanec Janez, adv. koncip.
Vidovič Anton, nadučitelj v Cirkovcah.
Vuk Andrej, župnik v Hajdini.
Wenger Alojzij, c. k. sodn. adjunkt.

Štev. 8 + 41 = 49.

18. **Rogatec.** Poverjenik: *a*) Sovič Jožef. *b*) Vraz Janko.

*Orač Rok, nadučitelj v Rogatci.
*Sovič Jožef, župnik v Stopercah.
*Vraz Janko, kaplan v Rogatci.
Dekorti Jožef, kaplan pri sv. Križi.
Jaric Valentin, župnik pri sv. Florijanu.
Kit Ivan, učitelj pri sv. Križi.
Klajnšček Ant., učitelj v Rogatci.
Klepač Franc Arminij, kaplan pri sv. Emi.
Kozinc Janez, kaplan pri sv. Križi.
Leskovar Franc, učitelj pri sv. Križi.
Merkuš Ant., župnik v Žitalah.
Ogrizek Oroslav, bogoslovec v Mariboru.
Sparhakl Janez Nep., župnik pri sv. Petru.
Škrabl Simon, nadučitelj pri sv. Križi.
Žurman Vincenc pri sv. Križi.

Štev. 3 + 12 = 15.

19. **Šaleška dolina.** Poverjenik: Trafenik Franc.

*Lipold Janez, dr., župnik v Šmartnem.
*Trafenik Franc, dekan v Škalah.
Khern Rudolf, c. k. okr. sodnik v Šoštanji.
Kotnik Jožef, kaplan v Škalah.
Križan Henrik, župnik pri sv. Janži na Peči.
Sever Jožef, kurat v Zavodnjah.
Skubic Franc, zdravnik v Melenji.

Štev. 2 + 5 = 7.

20. **Šmarije.** *a)* Poverjenik: Ivanc Martin.

*Ulaga Jožef, župnik v Št. Vidu.
Ivanc Martin, dekan v Šmariji.
Kotnik Jožef, učitelj v Žusmu.
Purgaj Oroslav, kaplan v Šmariji.
Rakoše Mihael, župnik v Žusmu.
Učiteljsko družtvo v Šmariji.

Štev. 1 + 5 = 6.

b) Poverjenik: Dr. Ipavic Gustav.

*Ipavic Gustav, dr., zdravnik pri sv. Juriji.

Štev. 1.

21. **Šmartin.** Poverjenik: Šuc Jožef.

*Šuc Jožef, dr., mestni župnik v Slov. Gradci.
*Trstenjak Davorin, župnik v Starem trgu.
Govedič Jan., kaplan v Šmartinu.
Lah Jožef, c. k. davk. kontrolor v Slov. Gradci.
Meško Alojzij, kaplan v Starem trgu.
Ostrc Fr., kaplan v Starem trgu.
Rogina Janez, župan in posestnik v Podgorji.
Tombah Jožef, župnik v Št. Vidu.
Trobej Janez, učitelj v Slovenjem Gradci.
Vivod Janez, gostilničar in posestnik pri sv. Florijanu.

Štev. 2 + 8 = 10.

22. **Vélika nedelja.** Poverjenik: Jesih Anton.

*Knjižnica, okrajna učit., v Ormoži.
*Majhenič Gašpar, župnik pri sv. Nikolaji.
*Petovar Ivan, dr., adv. v Ormoži.
*Pirnat Andrej, urad. v Ormoži.
Fric Matija, dekan pri Veliki nedelji.
Geršak Ivan, dr., c. k. notar v Ormoži.
Horvat Božidar, posest. v Ormoži.
Jesih Anton, notar. koncipist v Ormoži.
Kosi Ivan, učitelj pri sv. Lenartu.
Napast Martin, kaplan pri Veliki nedelji.
Skuhala Peter, administrator v Središči.
Stuhec Ant., učit. pri sv. Bolfanku.
Sporn Siegfried, župnik v Ormoži.

Schwinger Albin, administrator pri sv. Miklavži.
Verbnjak Marko, notarski uradnik v Ormoži.
Vihar Filip, mestni kaplan v Ormoži.
Vrtnik Ivan, notarski uradnik v Ormoži.
Žižek Anton, dr., zdravnik v Ormoži.

Štev. 4 + 14 = 18.

23. **Vozenica.** Poverjenik: Mraz Tomaž.

*Držečnik Luka, župan v Ribnici.
*Mraz Tomaž, dekan v Vozenici.

Štev. 2.

24. **Zavrč.** Poverjenik: Raič Božidar.

*Meško Martin, kaplan pri sv. Barbari.
*Raič Božidar, str. 483.
*Rajsinger Franc, posest. in trg. v Dobravi.
*Sovič o. Aleks, župnik pri sv. Trojici.
*Šuta Ropert, kaplan na Zavrči.
*Trampuš Janez, dekan v Zavrči.
Blaž Lovro, trg. pri sv. Barbari.
Hauser Dragotin, c. k. poštar v Leskovci.
Kelec Janez, učitelj pri sv. Ani na Krembergu.
Korošec Jožef, cirkvenik pri sv. Barbari.
Silvester Franc, nadučitelj pri sv. Barbari.
Šalamun Simon, učitelj pri sv. Barbari.
Učilnica sv. Barbare v Halozah.
Vodušek And., župnik v Leskovci.

Štev. 6 + 8 = 14.

Število udov v lavantinski škofiji: ustanovnikov . . 94
letnikov 255
Skupaj . . 349
Naročnika . 2

V. Sekovska škofija.

1. **Admont.** Poverjenik: Pivec o. Maksimilijan.

*Matevžič o. Eginard, gimn. prof.
*Pivec o. Maksimilijan.
*Vagaja o. Rudolf.
Rešek o. Henrik.
Trček o. Egid.

Štev. 3 + 2 = 5.

2. **Cmurek.** Poverjenik: Pavalec Jurij.

Lopič Janez, kaplan v Cmureku.
Niedorfer Marko, kaplan v Apačah.
Pavalec Jurij, kaplan v Cmureku.
Tomanič Janez, kaplan na Vélki.

Štev. 4.

3. **Gradec.** Poverjenik: Hauptmann Franc.

*Bradaška Franc, c. k. gimn. ravnatelj v pokoji.
*Ipavic Benj., dr., zdravnik.
*Krek G., dr., c. k. profesor na vseučilišči.
*Muršec Jožef, dr., c. k. realke profesor v pokoji.
*Skodlar Henrik, trgovec.
*Švajgar Gabriel, gvardijan minorit. samostana.
Čamer Anton, med. dr., docent na c. k. vseučilišči.
Čitalnica slovanska.
Dolenc Franc, c. k. poštni oficial.
Gregl Jožef, dr., zobni zdravnik.
Hauptmann Franc, c. k. profesor na izobraževališči za učiteljice.
Herman Mihael, deželni odbornik.
Hoffer Edvard, dr., prof. dež. realke.
Klemenčič Ignacij, dr., privatni docent na vseučilišči.
Kočevar Franc, c. k. više sodnije svêtnik.
Lavrič Jožef, mestni učitelj.
Lendovšek Jožef, učitelj c. k. I. državne gimnazije.
Macun Ivan, c. k. prof. I. državne gimnazije.
Mol Leopold, dr., duhoven v posilni delavnici.
Purgaj Jakob, dr., c. k. profesor I. državne gimnazije.
Rojnik Štefan, učitelj v škofijskem semenišči.
Seifried Ljudvik, duhovnik v c. k. kaznilnici.
Senior Karel, dr., mestni okrajni zdravnik.
Stanonik Jožef, dr., prof. bogoslovja na vseučilišči.
Verbovšek Jožef, uradnik v zastavljavnici.
„Triglav", akademiško družtvo.
Wallner Peter, katehet na učilišči za učiteljice.

Štev. 6 + 21 = 27.

4. **Judenburg.** Pajtler Jakob, mestni kaplan.

5. **Ljubno.** Žitek Jožef, gimn. profesor.

Število udov v sekovski škofiji: ustanovnikov . . 9
letnikov . . 29
Skupaj . . 38

VI. Tržaško-koperska škofija.

1. **Buzet.** Poverjenik: Jelušić Raimund.

Jelenc Janez, župnik v Sovinjaku.
Jelušić Raimund, kaplan v Buzetu.
Vranić Janez, župnik na Vrhu.

Štev. 3.

2. **Dolina.** *a*) Poverjenik: Jan Jurij.

*Jan Jurij, dekan v Dolini.
Markič Matej, kooperator v Dolini.
Rakovec Lovro, kaplan v Podgorji.
Pavli Alojzij, kaplan v Borštu.
Učit. družtvo koperskega okraja.
Švet Janez, kaplan v Klanci.
Žerjav Luka, profesor v pokoji v Borštu.

Št 1 + 6 = 7.

b) Poverjenik: —

Pakiž Anton, učitelj pri Škocijanu. Klemenc Franc, kaplan v Škocijanu.

Štev. 2.

c) Poverjenik: Benedik Janez.

Benedik Janez, župnik v Brezovici. Medvešček Peter, učitelj v Brezovici.
Kraljič Franc, kaplan v Slivji.

Štev. 3.

3. **Jelšane.** *a*) Poverjenik: Pušavic Valentin.

*Notar Anton, kooperator v Jelšanah. Pušavic Valentin, dekan v Jelšanah.

Štev. 1 + 1 = 2.

b) Poverjenik: Jenko Slavoj.

Brecelnik Janez, dekan v Hrušici. Zajec Anzelm, kooperator v Hrušici.
Jenko Slavoj, trgovec v Podgradu.
Mahnič Janez, kaplan v Pregarjah.

Štev. 4.

4. **Kastav.**

Janc Jožef, kaplan v Rukavci. Šorli Janez, koncipist v Volovski.
Kotarska učiteljska knjižnica v Kastvu.
Rebek Anton, c. kr. davk. nadzornik v Volovski.

Štev. 4.

5. in 6. **Koper in Krkavce.** Poverjenik: Čuček Raimund.

Čuček Raimund, c. kr. profesor na učiteljišči v Kopru. Kristán Jožef, c. kr. profesor na učiteljišči v Kopru.
Glavina Blaž, kurat v Kopru. Poniž Benedikt, učitelj na vadnici.
Knjižnica učiteljska koperskega okraja. Ravnateljstvo c. kr. možkega učiteljišča v Kopru.
Kosec Franc, župnik v Truškah. Sancin Jožef, kurat na Rižani.
Košmelj Franc, dr. polkovni zdravnik v Kopru. Spinčić Alojzij, c. kr. okrajni šolski nadzornik v Kopru.

Kabaj Mihael, učiteljski pripravnik naročnik v Kopru.

Štev. 10 + 1.

7. **Keršan.** Matičič Franc, župnik v Boljunu.

8. **Ospo.**

Kavalić Janez, kaplan v Plavji. Mikuš Jožef, župnik v Kubedu.

9. Pazin. Poverjenik: Nemanič Davorin.

*Volčič Jakob, administrator v Cerovlji.
Dekleva Blaž, kooperator v Lindaru.
Kos Janez, c. kr. gimn. profesor v Pazinu.
Križman Jožef, katehet c. kr. gimnazije v Pazinu.
Nemanič Davorin, c. kr. gimn. profesor v Pazinu.

Štev. 1 + 4 = 5.

10. Pičan. Poverjenik: Stariha Jakob.

*Stariha Jakob, dekan v Pičanu.
Sajovec Jakob, beneficiat in kaplan. na Gračišči.

Štev. 1 + 1 = 2.

11. Tomaj. Poverjenik: Zupan Jožef.

*Črne Anton, posestnik v Tomaji.
Bekar Bernard, abs. učiteljski pripravnik v Sežani.
Benigar Anton, nadučitelj v Tomaji.
Gaberščik Franc, c. kr. davkar v Sežani.
Gulič Frančiška, posestnica v Sežani.
Kante Matejko, učitelj v Sežani.
Knjižnica učiteljska okr. v Sežani.
Knjižnica v Dutovljah (plačuje gosp. Luka Tavčar v Ljubjani).
Kosovel Anton, učitelj v Dutovljah.
Legat Edvard, kaplan v Lipici.
Mohorčič Eufemija, c. kr. poštna in telegrafska upraviteljica v Sežani.
Mohorčič Raimund, župan v Sežani.
Sežansko učiteljsko družtvo.
Sila Matija, župnik v Repnjem taboru.
Tomšič Jožef, učitelj v Skopem.
Zupan Jožef kaplan v Tomaji.

Štev. 1 + 15 = 16.

12. Trst. Poverjenik: Jereb Gregor.

*Cegnar Franc, c. kr. tel. kontrolor v Trstu.
*Gorup Jožef, vel. trgovec.
*Kastelic Franc, trgovec.
*Vitez Klodič-Sabladoški Anton, c. kr. deželni šolski nadzornik.
*Komar Vekoslav, uradnik deželne glavne blagajnice.
*Lautmann Janez, trgovec.
*Vesel Koseski Janez, c. k. finančni svêtnik.
*Vovk Janez, kurat v Bazovici.
Bralno družtvo na Opčini pri Trstu.
Cvetnič L., c kr. potujoči poštni uradnik.
Čampa Štefan, c. kr. učitelj na meščanski šoli.
Černigoj Ivana, učiteljica v Bazovici.
Černe Janez, kurat v Barkovlji.
Čitalnica slavjanska.
Debelak Mihael, kooperator pri sv. Antonu.
Dekleva Franc, trg. opravnik v Trstu.
Detela Janez, trgovski pomočnik.
Dolenec Viktor, trgovec.

Dolinar Janez, c. k. učitelj na mešč. šoli.
Dovgan Anton, uradnik južne železnice.
Fajdiga Svitoslav, učitelj c. k. realke.
Flego Peter, škofov kaplan.
Furlani Ljudevit.
Gomilšak Jakob, nemški prêdigar pri sv. Antonu.
Huth Karel, kurat v c. k. vojaški bolnici v Trstu.
Jagodec Mih., kooperator v Rojanu.
Jančar Jožef, učitelj na Ketnari.
Jereb Gregor, c. k. telegr. uradnik.
Jesenko Janez, c. k. gimn. prof.
Kalister Ivan, zasebnik.
Kapus Simon, škofov strežnik.
Kavčič Jožef, c. k. telegr. urad.
Kenda Anton, uradnik pri „Assic. Generali".
Kjuder Anton, kooperator pri sv. Ivanu.
Klemenčič Jan., c. k. telegr. urad.
Korenčan Franc, c. k. rač. urad.
Lavrič Janez, računski revident pri c. k. namestništvu.
Legat Jan. Nep., c. k. gimn. prof.
Mankoč Jožef, trgovec.
Masten Matej, mestni učitelj.
Mubej Jožef, c. k. namorski urad.
Muha Jožef, corso št. 43.
Nabergoj Janez, državni poslanec, posestnik v Proseku.
Omers Jožef, kooperator pri Št. Jakobu.
Paternost Fr., trgovski pomočnik.
Pertot S., dr., zdravnik v tržaški bolnišnici.
Pfeifer Jurij.
Piskar Franc, urad. juž. železnice.
Pogorelec Ivan, c. k. telegr. urad.
Polič Matej, trgovec in predsednik Čitalnice.
Rogač Anton, kurat v Ketnari.
Rus Franc, trgovski pomočnik.
Sinkovič Martin, učitelj na c. k. meščanski šoli.
Skerl Jožef, kooperator na Opčini.
Slov. delavsko podporno družtvo.
Staudacher Ferd., c. k. gimn. prof. v pokoji in častni kanonik.
Šabec Janez, zasebnik in hišni posestnik.
Šilec Janez, trgovec.
Šorli Matej, c. k. poštni uradnik.
Šust Janez, dr., str. 483.
Tosti Janez, tehniški uradnik.
Truden Mihael, veliki trgovec.
Ukmar Ant., c. k. namorski urad.
Urbas Viljem, str. 483.
Vadnov Davorin pri Kalistrovih dedičih.
Vagaja Janez, c. k. telegr. urad.
Valenčič Janez, trgovec.
Valpotič Vekoslav, c. k. telegrafski uradnik in umetnik na citrah.
Vetrih Vinko, železniški uradnik.
Vončina Filip, kaplan na Opčini.
Žbona Andrej, uradnik južne železnice.
Žvab Lovro, učitelj.

Štev. 8 + 64 = 72.

Število udov v tržaški škofiji: ustanovnikov . . 13
letnikov . . . 120

Skupaj . . 133
Naročnik . 1

VII. Člani po raznih avstrijskih deželah.

1. Avstrijsko.

Dunaj. Poverjenik: Navratil Janez.

*Njegova ekscelenca c. k. minister učenja in duh. opravil Sigmund baron Konrad pl. Eybesfeld, jur. dr., pravi tajni svêtnik in stolnik, veliki križ reda Franca Jožefa, vitez reda železne krone II. vrste, vitez Leopoldovega reda, itd.
*Babnik Miroslav, dr., dvorni in sodnijski advokat.
*Cigale Matej, str. 483.
*Firbas Franc, dr., notarski koncipient.
*Kandernal Fr., c. k. gimn. prof. (III. Rasumoffskygasse 25).
*Miklošič Franc, vitez, dr., dvorni svêtnik, c. k. profesor na vseučilišči.
*Napret Teodor, dvorni svêtnik pri najviši sodniji.
*Pogačnik Ferd., dr., advokat.
*Schneid-Treuenfeld Jožef, vitez, c. vladni svêtnik, posest. mnogih visokih redov, deželni poslanec i. t. d.
*Sežun Žiga, bankni uradnik.
*Simonič Franc, dr., c. k. uradnik vseučiliščne knjižnice.
*Šuman Jožef, str. 483.
*Schwegel Jožef, baron, ministerski svêtnik vnanjih opravil.
*Zelenik Jožef, odgojitelj.
Detela Franc, dr., c. k. gimn. prof. v Dunajskem novem mestu.
Glaser Karel, c. k. gimn. prof.
Jelenec Janez, prefekt v Terezijini akademiji.
Jevnikar Jakob, ravnatelj pri ministerstvu za deželno brambo.
Jurtela Andrej, stud. phil.
Kulavic Janez, dr., c. k. dvorni kaplan in vodja v Avgustineji, častni kanonik.
Levičnik Albert, ministerski tajnik.
Luzar Janez, železniški uradnik.
Maselj Franc, računski stražmester 8. dragonskega polka.
Murko Matija, stud. phil.
Navratil Ivan, c. k. ravnateljski adjunkt najviše sodnije.
Polak o. Alojzij, provincijal oo. minoritov.
Petelin Martin, stud. phil.
Pukl Radoslav, advokat. koncipient.
Stritar Jožef, c. k, gimn. prof.
Strekelj Karel, prof. kand.
Zmerzlikar Franc, kemik in tehniški vodja kemiške tovarne v Angernu pri Beči.

Hallstatt. Križnicka Karel, c. k. solinski blagajnik.

Krems. *Kranjec V. J., c. k. inženirski stotnik. — *Poznik Radivoj, c. k. stavbeni adjunkt.

Štev. 16 + 18 = 34.

2. Bosna in Hercegovina.

Bjelina. Miglič Peter, dr., c. k. polkovni zdravnik.

Foča. *Kastelic Franc, c. k. stotnik.

Sarajevo. Jeglić Anton, dr., str. 482. — Žnidaršič Jakob, c. k. profesor realne gimnazije.

Tuzla dolnja. Dobida Jožef, c. k. finančni podnadzornik.

Štev. 1 + 4 = 5.

3. Česko.

Jindrihov Gradec. Mašek Ignacij, c. k. gimn. profesor.

Štev. 1.

4. Dalmacija.

Dubrovnik. Pavlica Andrej, profesor na c. k. nautiki.

Makarska. Namar Franc, c. k. žand. stražmester.

Orebić, Čuček Lovro, dr., zdravnik.

Spljet. Rutar Simon, c. k. gimn. profesor.

Štev. 4.

5. Gališka.

Lvov. Grbic Franc, profesor.

Ogorek Jožef, c. k. profesor II. gimnazije.

Tarnopol. Kopytczak Basil, c. k. gimn. profesor.

Štev. 3.

6. Hrvatska in Slavonija.

Bednja. Vojska Levoslav, župnik.

Djakovo. *Strosmajer Jožef Jurij, škof bosenski in sremski, škofije belgradske in smederevske opravljatelj, Nj. c. kr. apost. veličanstva pravi tajni državni svêtnik, sv. bogoslovja in modroslovja doktor, ud bogoslovnih zborov na dunajskem in peštanskem vseučilišči, častni mestjan ljubljanski itd. itd.

Karlovec. Poverjenik: Steklasa Ivan.

*Steklasa Ivan, kr. gimn. profesor.
Lipež Viktor, ravnatelj kr. realne gimnazije v Rakovci.
Trstenjak Davorin, ravnatelj dekliške šole.
Vamberger M., kr. gimn. učitelj.

Konščina. *Košiček Ubaldo, župnik.

Novi Marof. Koželj Anton.

Osek. *Jelovšek Martin, ravnatelj realke.

Reka. Poverjenik: Marković Ivan.

Baršić Erazem, dr., advokat.
Bolè Jožef, poslovodja.
Čičigoj Jakob, gimn. profesor.
Devet Luka, hišni posestnik.
Fiamin Ivan, arhidiakon in župnik.
Marković Ivan, ravnatelj realke.
Slamnik Ljudevit, gimn. ravnatelj.

Samobor. Majar o. Hrizogon, frančiškan.

Slunj. *Zor Lovro, okrajni zdravnik.

Varaždin. Poverjenik: Dr. Križan Jožef.

*Francelj Jernej, realni profesor v pokoji.
Erhartić Franc, dr., advokat.
Košir Božidar, beneficiat pri sv. Vidu.
Križan Jožef, dr., kr. gimn. prof.
Milčetić Ivan, kr. gimn. učitelj.
Raić o. Ivan Kapistran, kapucin.
Vežić Vladislav, kr. notar.
Zima Luka, kr. gimn. profesor.

Zagreb. Poverjenik: Kos Anton.

*Kopač Jožef, dr. advokat.
*Kos Ant., tajnik k. banskega stola.
*Mažuranić Anton, kr. gimn. ravnatelj v pokoji.
*Starè Jožef, kr. prof. vel. realke.
*Vancaš Aleksa, dr., zdravnik.
*Veber Adolf, kanonik.
Celestin Fr., dr., kr. gimn. prof.
Marn Franc, kr. gimn. profesor.
Penko Lovro, umetni vrtlar.
Sevnik Vinko, svètnik kr. banskega stola.
Valjavec Matija, kr. gimn. prof.
Vidrić Lovro, dr., advokat.
Vojsk Alojzij, klerik.
Zupan Ivan, gimn. profesor.
Žepić Marija, vdova gimn. prof.

Štev. 12 + 29 = 41.

7. Moravsko.

Brno. *Vrečko Andrej, dr., c. k. pofesor I. nemške gimnazije.
Pajk Janko, c. k. profesor II. gimnazije.

Hodonin. Arh Janez, c. k. gospodarski uradnik.

Kroměříž. Sočebranski.

Novi Jičin. Apih Jožef, profesor deželne realke.

Štev. 1 + 4 = 5.

8. Ogersko.

Budapešt. *Turner Pavel, dr.

Kisek. Župančič Franc, dr., c. k. polkovni zdravnik.

Sottina. Suša Jožef.

Štev. 1 + 2 = 3.

9. Slezko.

Belsk. *Makuc Janez, c. k. profesor obrtniških šol.

Štev. 1.

10. Tirolsko.

Bolcana. Schreiner Henrik, c. k. profesor na učiteljišči.

Innsbruck. Koder Anton, poštni uradnik.

Untervintl. Podkrajšek Franc, železniški uradnik.

Štev. 3.

VIII. Rusija.

Poverjenik: Rajevskij Mihael, str. 484.

*Slavjanski dobrodelni komité v St. Peterburgu.

Bezsonov Peter Aleksijevič, profesor universitete v Harkovu.

Štev. 1 + 1 = 2.

IX. Velika Britanija.

Morfill W. R.; Oxford.

X. Amerika.

*Jeram Peter, duhovnik; Wabasha.

Baloh Lovrenc; St. Joseph.

Slovanski Spolek; St. Francisco.

Štev. 1 + 2 = 3.

Število udov v raznih krajih: ustanovnikov . . 34
letnikov . . 72
Skupaj . . 106

Pregled vseh Matičinih udov.

V škofiji	Častnih udov	ustanovnikov	letnikov	skupaj
I. ljubljanski	7	172	555	727
II. goriški		16	93	109
III. krški		5	50	55
IV. lavantinski		94	255	349
V. sekovski		9	29	38
VI. tržaško-koperski . .		13	120	133
VII. v raznih krajih . .		34	72	106
Skupaj .	7	343	1174	1517

IV.

Knjižnica Matice Slovenske.

Popolno poročilo o desetletni dobi 1874—1884 Matičine knjižnice in o njenem stanu sploh oznani se v Letopisu za leto 1884. Prejete knjige so darovane, zamenjane ali kupljene.

a) Darovane knjige.

Visokorodni gospod Jan grof Harrach v Pragi (gl. str. 474.) je Matičini knjižnici daroval te knjige:

	Štev. zvezkov.
1. Čech Svatopluk, Básně. V Praze 1874, 1 zvezek; Povídky, arabesky a humoresky, 1878—1883, 4 zvezki; Nová sbírka veršovaních praci, 1882, 1 zvezek; Václav z Michalovic, illustroval Adolf Liebscher, 1882, 1 zvezek	7
2. Čelakovský Fr. Lad., Sebrané spisy. V Praze 1871—1880,	4
3. Erben Karel Jaromír, Sto pohádek a pověstí. V Praze 1865, 1 zvezek; Kytice, 1880, 1 zvezek	2
4. Hálek V., Spisy. V Praze 1879—1883, ...	5
5. Heyduk Adolf, Cymbál a husle. V Praze 1876, 1 zvezek; Dědův odkaz, 1881, 1 zvezek; Dřevorobec, 1882, 1 zvezek; V Zátiší, 1883, 1 zvezek	4
6. Holeček Josef, Črnohorské povídky. V Praze 1880, 1 zvezek; Za svobodu, 1882, 1 zvezek	2
7. Chocholoušek Prokop, Templáři v Čechách. V Praze 1867, 1 zvezek; Jih, 1877—1878, 3 zvezki	4
8. Jablonský Boleslav, Básně. V Praze 1881, ...	1
9. Kapper Siegfried, dr., Gusle. V Praze 1882, ...	1
10. Kollár Jan, Slávy dcera. V Praze 1875, ...	2
11. Krásnohorská El., Z máje žiti. V Praze 1874, 1 zvezek; Ze Šumavy, 1875, 1 zvezek; K slovanskému jihu, 1880, 1 zvezek	3
12. Mácha Karel Hynek, Máj. V Praze	1
13. Molčevský Ant. — Fr. Vlasák, Marie. V Praze 1852, .	1
14. Meissner Alfred — J. Ervín Špindler, Žižka. V Praze 1864,	1
15. Němcová Božena, Sebrané spisy. V Praze 1869—1880,	6
Odnesek .	44

		Štev. zvezkov.
	Prenesek .	44
16.	Neruda Jan, Knihy veršů. V Praze 1873, 1 zvezek; Poetické besedy, 1883, 3 zvezki	4
17.	Pfleger-Moravský Gust., Sebrané spisy. V Praze 1871 do 1882, ...	6
18.	Preširen Fr. — Jos. Penížek, Básně. V Jičíně 1882, . .	1
19.	Rank Josef, Slovník kapesní jazyka českého i německého. V Praze 1882	2
20.	Sládek Josef, Jiskry na moři. V Praze 1880, 1 zvezek; Světlou stopou, 1881, 1 zvezek; Na prahu ráje, 1883, 1 zvezek	3
21.	Sušil Fr., Moravské národní písně. V Brně 1868—1882,	1
22.	Šmilovský A. V., Spisy výpravné. V Praze 1880—1883,	3
23.	Tyl Josef Kaj., Sebrané spisy. V Praze 1881—1882, .	4
24.	Vocel Jan Er., Meč a kalich. V Praze 1874, 1 zvezek; Přemyslovci, 1879, 1 zvezek	2
25.	Vrchlický Jaroslav, Epické básně. V Praze 1876, 1 zvezek; Vittoria Colonna, Sny o štěšti, 1876, 1 zvezek; Ducha svět, Symfonie, Rok na jihu, 1878, 3 zvezki; Mythy, 1879, 1880, 2 zvezka; Dojmy a rozmary, Eklogy a písně, 1880, 2 zvezka; Nové básně epicke, 1881, 1 zvezek; Hilarion, Poutí k Eldoradu, 1882, 2 zvezka; Co život dal, 1883, 1 zvezek	13
	Vkup .	83

b) Matici zamenjavajo knjige.

1. Akademija cesarska v St. Peterburgu od 1861. l.
2. Akademija jugoslavenska v Zagrebu od 1874. l.*)
3. Beseda umetniška v Pragi od 1866. l.
4. Družba sv. Mohora v Celovci od 1866. l.
5. Družtvo bolgarsko učeno v Brajli.
6. Družtvo bolgarsko književno v Sredci od 1882. l.
7. Družtvo prvo Gabelsbergerjevih stenografov v Pragi od 1870. l.
8. Družtvo sv. Jeronima v Zagrebu od 1869. l.
9. Družtvo (spolek) pravniško v Pragi od 1866. l.
10. Družtvo srbsko učeno v Belem gradu od 1868. l.
11. Knjižnica slavjanskega komiteta v Moskvi.
12. Matica Česka v Pragi od 1865. l.
13. Matica Dalmatinska v Zadru od 1864. l.
14. Matica Gališka v Lvovu od 1865. l.

*) Njenemu predsedniku pošiljajo se po trije iztisi vsake knjige: eden za akademijsko knjižnico, in dva po želji dr. J. Muršeca za najizvrstnejša slovenska dijaka na vseučilišči.

15. Matica Moravska v Brnu od 1869. l.
16. Matica Srbska v Budišinu od 1882. l.
17. Matica Srbska v Novem Sadu od 1864. l.
18. Ministerstvo kr. srbsko od 1882. l.
19. Občestvo filologiško v Voroneži od 1872. l.
20. Občestvo imperatorsko rusko geogr. v St. Peterburgu od 1869. l.
21. Sbor hrvatski pedagogijsko-književni v Zagrebu.
22. Smithsonova ustanova (Smithsonian Institution) v Washingtonu.
23. Universiteta imperatorska sv. Vladimira v Kijevu od 1882. l.
24. Universiteta imperatorska v Varšavi od 1872. l.
25. Universiteta kraljeva v Kristijaniji od 1872. l.
26. Universiteta v Moskvi od 1872. l.

c) Kupljena knjiga.

Šulek Bogoslav, dr., Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja. U Zagrebu 1874.

Gospodom poverjenikom in udom Slovenske Matice

na znanje in ravnanje.

§. 1. Matici Slovenski, ki ima sedež v Ljubljani, je namen, slovenskemu narodu pripomoči do prave omike s tem, da primerne knjige v slovenskem jeziku na svitlo daje ali vsaj podpira, da se izdadé.

§. 2. Ud Slovenske Matice je, kdor je sprejet po družtvenem odboru in

a) kot ustanovnik plača 50 gld. a. v. prece ali v petletnih obrokih, ali pa
b) kot letnik se zaveže, da bode Matici plačeval po 2 gld. a. v. na leto.
c) Častne ude izvoli véliki zbor.
d) Knjižnice in družbe so nesmrtne; če se torej hočejo zagotoviti, da bodo prejemale vse knjige, kolikor jih na svitlo dá Matica, morajo plačati po 100 gld. a. v. ali prece ali pa v petletnih obrokih.

§. 3. Kdor ne bi v redu plačeval, in sicer ne vsaj v prvi polovici vsakega leta, kolikor je podpisal Matici podpore, tak se po odborovem sklepu sme izbrisati izmed družbenikov.*)

§. 4. Vsak ud ima pravico:

a) podajati družtvu nasvete po odboru;
b) priti na véliki zbor, udeleževati se v njem razgovorov, glasovati in voliti odbornike, pa tudi sam biti izvoljen;
c) prejeti vsako leto poročilo o tem, kaj je storilo družtvo, kako je gospodarilo z novci, in dobiti tudi imenik vseh družbenikov.

§. 5. Vsak častni ud in vsak ustanovnik praviloma dobiva po en iztisek vsake knjige, kolikor jih družtvo dá na svitlo. — Letniki pa dobivajo po odborovem sklepu na leto vsaj po toliko takih ob Matičinih stroških natisnenih knjig, da bodo te knjige po prodalni ceni vredne vsaj polovico toliko, kolikor so po tej ceni vredne vse knjige, kar jih družtvo dá tisto leto na svitlo.

§. 6. Ali udje dobodo, ali ne, po niži ceni knjige, ktere so prišle z Matičino pomočjo na svitlo, to mora za vsako priliko posebe odbor odločiti in razglasiti.

§. 7. Stroške za pošiljanje družtvenih knjig plača vsak sam.

*) Kdor naprej ne plača, ne dobi Matičinih knjig in njegovo ime se ne natisne v imeniku Matičinih udov.

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA V LJUBLJANI

Naznanilo.

Knjige Matice Slovenske prodava knjigarna Ig. pl. Kleinmayr & Fed Bamberg v Ljubljani po tej ceni:

1.	Národni koledar in letopis „Matice Slovenske“ za 1867. l.	—	gld	20 kr.
2.	Národni koledar in letopis „Matice Slovenske“ za 1868. l.	—	„	50 „
3.	Letopis „Matice Slovenske“ za 1871. l. Uredil, dr. E. H. Costa	—	„	50 „
4.	Letopis „Matice Slovenske“ za 1872. in 1873. l. Z eno sliko in eno tab. geometričnih podob. Uredil dr. E. H. Costa	—	„	50 „
5.	Letopis „Matice Slovenske“ za 1874. l. Uredil dr. E. H. Costa	—	„	50 „
6.	Letopis „Matice Slovenske“ za 1875. l. Uredila J. Tušek in M. Pleteršnik	—	„	50 „
7.	Letopis „Matice Slovenske“ za 1876. l. Uredil M Pleteršnik	—	„	50 „
8.	Letopis „Matice Slovenske“ za 1877. l. Uredil dr Janez Bleiweis	—	„	50 „
9.	Letopis „Matice Slovenske“ za 1878. leto I. in II. del Uredil dr. Janez Bleiweis	—	„	25 „
10.	Letopis „Matice Slovenske“ za 1878. leto III. in IV. del. Uredil dr. Janez Bleiwes	—	„	25 „
11.	Letopis „Matice Slovenske“ za 1879. l. Uredil dr. Janez Bleiweis	—	„	50 „
12.	Letopis „Matice Slovenske“ za 1880 l. Uredil dr. Janez Bleiweis	—	„	50 „
13.	Letopis „Matice Slovenske“ za 1881. l. Uredil dr. Janez Bleiweis	1	„	— „
14.	Zgodovina slovenskega národa. Spisal Janez Trdina	—	„	60 „
15.	Vojvodstvo Kranjsko. Po spisu Jož. Erbena	—	„	20 „
16.	Vojvodstvo Koroško. Po spisu Jož. Erbena	—	„	20 „
17.	Slovenski Štajer. Spisali rodoljubi I. snopič	—	„	25 „
18.	Slovenski Štajer. Spisal dr. Ivan Geršak. III. snopič	—	„	30 „
19.	Slovanstvo. I. del. Spisali: Jan Majciger, Maks Pleteršnik in Bož. Raič	—	„	50 „
20.	Grmanstvo in njega vpliv na Slovanstvo v srednjem veku. Spisal J. V.	—	„	10 „
21.	Telegrafija. Spisal dr. Sim. Šubic. (Iz letopisa 1875. l. posebe vezana)	—	„	30 „
22.	Slovnica českega jezika z berilom. Spis. Fr. Marn	—	„	60 „
23.	Hrvatska slovnica za Slovence. Spisal Fr. Marn	—	„	60 „
24.	Vodnikove pesni. Uredil Fr. Levstik	—	„	50 „
25.	Razna dela, pesniška in igrokazna Jovana Vesela Koseskega, z njegovo pobobo	2	„	— „
26.	Dodatek (k tem delom)	—	„	20 „
27.	Dr. Lovro Toman. S podobo	—	„	40 „
28.	Dr. Etb. H. Costa S podobo	—	„	20 „

29. Kopitarjeva spomenica. Uredil Josip Marn . . . . . — gld. 40 kr.
30. Olikani Slovenec. Spisal Iv. Vesel . . . . . — „ 40 „
31. Vpliv vpijančljivih pijač. Spisal dr. M. Samec . . . — „ 10 „
32. Potovanje okolo sveta v 80. dneh. Iz francoskega prevel D. Hostnik . . . . . — „ 40 „
33. Strup. Vesela igra v enem dejanji. Prosto poslovenila Lujiza Pesjakova . . . . . — „ 10 „
34. Slovenska slovnica po Miklošičevi primerjalni. Spisal Jan. Šuman . . . . . 1 „ 50 „
35. Znanstvena terminologija s posebnim ozirom na srednja učilišča. Spisal M. Cigale . . . . . 1 „ — „
36. Prirodoznanski zemljepis. Spisal J. Jesenko . . . . 1 „ — „
37. Zemljevidi: Evropa, Azija, Amerika, Afrika, Avstralija, Rusija, Turčija in druge vzhodne dežele, Britanija, Škandinavija, Švica, Španija in Portugalsko, Nizozemsko in Belgija, Francija, Italija, Nemško cesarstvo, po . . . . . — „ 10 „
38. Zgodovina avstr.-ogerske monarhije. Spisal Janko Krsnik. (Drugi popravljeni natis) . . . . . — „ 20 „
39. Geometrija za učiteljišča. Sestavil L. Lavtar . . . . 1 „ 20 „
40. Somatologija. Spisal dr. Jan. N. Woldřich, poslovenil Franc Erjavec, v platno vezana . . . . . — „ 75 „
41. Prirodopis živalstva s podobami. Po Pokorniju, poslovenil Fr. Erjavec, III. natis . . . . . 1 „ 16 „
42. Prirodopis rastlinstva s podobami. Po Pokorniju, poslovenil Iv. Tušek, II. natis . . 85 kr., vezana 1 „ — „
43. Rudninoslovje po Fellöckerji. Spisal Fr. Erjavec . . — „ 40 „
44. Štirje letni časi. Po Rossmässlerji predelal Iv. Tušek . — „ 40 „
45. Schoedler. Knjiga prirode, štirje snopiči . . . . . 1 „ 70 „
„ „ „ posamični snopiči:
I. Fizika. Poslovenil Iv. Tušek . . . — „ 40 „
II. Astronomija in Kemija . . . . . — „ 40 „
III. Mineralogija in Geognozija. Poslovenil Jan. Zajec . . . . . — „ 40 „
IV. Botanika in Zoologija. Poslovenila Iv. Tušek in Fr. Erjavec . . . . . — „ 50 „
46. Oko in vid. Spisal J. Žnidaršič . . . . . — „ 25 „
47. Nauk o telovadbi. Drugi del. (S 164 podobami) . . . — „ 40 „
48. Lovčevi zapiski po Turgenevu, poslovenil Fr. Remec . — „ 50 „
49. Spomenik o šestoletnici začetka habsburške vlade na Slovenskem . . . . . 5 „ — „
50. Letopis „Matice Slovenske“ za leto 1882. in 1883. Uredil Fr. Levec . . . . . 2 „ — „

Prošnja. Častiti člani naj gg. poverjenikom po § 7. Matičinih pravil povrnejo stroške, ki jih ti imajo s prejemanjem in razpošiljanjem društvenih knjig.